การพัฒนาสมรรถนะครูสังคมศึกษา ด้วยระบบการเรียนอย่างกระฉับกระเฉงตามหลักพุทธวิธี ในสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาอุทัยธานี ชัยนาท

Developing Social Studies Teachers' Competencies Through an Active Learning System Based on Buddhist Teaching Methods Under the Secondary Educational Service Area Office Uthai Thani Chainat

พระปลัดตนุภัทร จินฺตามโย (รุ่งเรืองดี)[1] ชวาล ศิริวัฒน์[2] และสุวัฒสัน รักขันโท[3]
Phrapalad Tanoophat Chintamayo (Rungraengdee), Chawan Siriwat and Suwatsan Rakkhantho

Received: August 03, 2025
Revised: October 26, 2026
Accepted: October 26, 2026

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ1) ศึกษาองค์ความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาสมรรถนะครูสังคมศึกษา ตามหลักพุทธวิธี 2) ประเมินความต้องการในการพัฒนาระบบการสอน 3) พัฒนาระบบการสอนตามแนวคิดการเรียนรู้อย่างกระฉับกระเฉงตามหลักพุทธวิธี และ4) ทดสอบและประเมินคุณภาพระบบการสอนที่พัฒนาขึ้น ในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาอุทัยธานี ชัยนาท เป็นการวิจัยและพัฒนา แบบผสานวิธี กลุ่มตัวอย่างเป็นครูสังคมศึกษา 108 คน ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 10 รูป/คน คัดเลือกแบบเจาะจง เครื่องมือวิจัย ได้แก่ แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ แบบประเมินระบบการสอน แบบทดสอบผลสัมฤทธิ์ และแบบประเมินความพึงพอใจ วิเคราะห์ข้อมูลด้วยร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การทดสอบค่าที ดัชนีประสิทธิผล และการวิเคราะห์เนื้อหา ผลการวิจัยพบว่า 1) องค์ความรู้ประกอบด้วยสมรรถนะหลัก 5 ด้าน สมรรถนะประจำสายงาน 6 ด้าน การเรียนรู้อย่างกระฉับกระเฉง และหลักพุทธวิธีการสอน 4 ประการ บูรณาการกับ

[1] วัดอุดมสุข; Wat Udom Suk
[2-3] มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย; MahachulalongkornrajavidyalayaUniversity
Corresponding author, e-mail: pakornpansub@gmail.com, Tel. 089 260 2670

CIPOF Model 2) ครูต้องการระบบการสอนที่เน้นผู้เรียนมีส่วนร่วม โดยร้อยละ 100.00 พบปัญหาความเหมาะสมของเนื้อหากับเวลาเรียนและต้องการนวัตกรรมการสอน ร้อยละ 80.00 รายงานปัญหาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และร้อยละ 70.00 เห็นว่าสื่อการสอนไม่เพียงพอ 3) ระบบการสอนที่พัฒนาขึ้นประกอบด้วย 8 องค์ประกอบ ได้แก่ การวิเคราะห์บริบท ปัจจัยนำเข้า การเตรียมความพร้อม การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ การประเมินผล การสรุปผล ผลผลิต และการปรับปรุงระบบ โดยมีกระบวนการสอน 5 ขั้นตอน ผลการประเมินความเหมาะสมของร่างต้นแบบระบบการสอนโดยผู้เชี่ยวชาญจำนวน 5 คน พบว่า ส่วนประกอบหลักของระบบการสอนมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก และองค์ประกอบด้านกระบวนการมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก และ4) ผลการทดลองใช้ระบบการสอนพบว่า การทดสอบเบื้องต้นมีค่าดัชนีประสิทธิผลเท่ากับ 0.66, 0.68 และ 0.71 ตามลำดับ ส่วนการทดลองใช้จริงมีค่าดัชนีประสิทธิผลเท่ากับ 0.72 ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($t = 34.427$, $p < .001$) ความพึงพอใจของนักเรียนอยู่ในระดับมาก และผลการประเมินรับรองระบบการสอนโดยผู้ทรงคุณวุฒิอยู่ในระดับมาก

คำสำคัญ: การพัฒนาสมรรถนะ, ครูสังคมศึกษา, ตามหลักพุทธวิธี

Abstract

This research aimed to (1) study the body of knowledge on developing social studies teachers' competencies based on Buddhist teaching methods, (2) assess the needs for developing an instructional system, (3) develop an instructional system based on the concept of active learning in accordance with Buddhist teaching methods, and (4) test and evaluate the quality of the developed instructional system under the Secondary Educational Service Area Office Uthai Thani Chainat. This research and development study employed a mixed-methods approach. The sample consisted of 108 social studies teachers, and the 10 key informants, comprising monks and laypersons, were selected through purposive sampling. The research instruments included a questionnaire, an interview form, an instructional system evaluation form, an achievement test, and a satisfaction questionnaire. Data were analyzed using percentage, mean, standard deviation, *t*-test, effectiveness index (E.I.), and content analysis. The results revealed the following: (1) The body of knowledge comprised five core competencies, six functional competencies, active learning, and four

principles of Buddhist teaching methods, integrated with the CIPOF Model. (2) Teachers needed an instructional system that emphasized learner participation. All teachers (100.00%) reported problems with the suitability of content relative to instructional time and expressed a need for instructional innovation, 80.00% reported problems with learning achievement, and 70.00% considered instructional media insufficient. (3) The developed instructional system consisted of eight components: context analysis, inputs, preparation, learning activities, assessment, conclusion, outputs, and system improvement, with a five-step instructional process. The evaluation of the draft prototype by five experts found that both the main components of the instructional system and the process component were appropriate at a high level. (4) The tryouts of the instructional system yielded effectiveness indices of 0.66, 0.68, and 0.71 in the preliminary tests, respectively, and 0.72 in the field implementation. Students' posttest achievement was significantly higher than their pretest achievement (t = 34.427, p < .001). Students' satisfaction was at a high level, and the qualified experts' certification of the instructional system was also at a high level.

Keywords: Competency Development, Social Studies Teachers, Buddhist Teaching Methods

บทนำ

การเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) เป็นแนวคิดในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาและผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 ซึ่งมีรากฐานมาจากปรัชญาการศึกษาพิพัฒนาการนิยมและทฤษฎีคอนสตรัคติวิสต์ โดยแนวคิดดังกล่าวได้รับการผลักดันผ่านนโยบายและยุทธศาสตร์ทางการศึกษาของรัฐเพื่อนำไปสู่การปฏิบัติในชั้นเรียน อย่างไรก็ตาม การนำการเรียนรู้เชิงรุกไปใช้ยังมีข้อจำกัดด้านความเข้าใจเกี่ยวกับความหมายและหลักการสำคัญ ซึ่งอาจทำให้เกิดความคลาดเคลื่อนในการจัดการเรียนรู้ ผู้สอนจึงจำเป็นต้องมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับรากฐานและคุณค่าของการเรียนรู้เชิงรุกอย่างถูกต้อง เพื่อให้สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่ส่งเสริมสมรรถนะของผู้เรียนได้อย่างเหมาะสม (เชรษฐรัฐ กองรัตน์, 2567) ความก้าวหน้าของเทคโนโลยีสารสนเทศและ

การเปลี่ยนแปลงของสังคมในศตวรรษที่ 21 ทำให้ผู้เรียนสามารถเข้าถึงแหล่งความรู้ได้ทุกที่ทุกเวลา ขณะที่องค์ความรู้ใหม่เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องจนไม่อาจถ่ายทอดเนื้อหาทั้งหมดได้ภายในห้องเรียน การจัดการเรียนการสอนที่เน้นการบรรยายและถ่ายทอดความรู้จากครูเพียงฝ่ายเดียว จึงมีข้อจำกัดในการพัฒนาความสามารถของผู้เรียนในการนำความรู้ไปใช้ปฏิบัติ ครูจึงจำเป็นต้องปรับบทบาทจากผู้ถ่ายทอดความรู้มาเป็นผู้ชี้แนะแนวทางการเรียนรู้ ส่งเสริมให้ผู้เรียนรู้จักค้นคว้า แสวงหาความรู้ และสร้างความเข้าใจด้วยตนเอง โดยใช้กระบวนการเรียนรู้ที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมและเรียนรู้ร่วมกับผู้อื่น เพื่อให้เกิดการเรียนรู้อย่างมีความหมายและสามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ได้จริง (พรทิพย์ วงศ์ไพบูลย์, 2560)

การจัดการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 และ (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2553 มาตรา 9 การจัดระบบโครงสร้างและกระบวนการจัดการศึกษาให้มีเอกภาพด้านนโยบาย และมีความหลากหลายในการปฏิบัติ มีการกระจายอำนาจไปสู่เขตพื้นที่การศึกษาสถานศึกษา และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มีการกำหนดมาตรฐานการศึกษาและจัดระบบประกันคุณภาพการศึกษาทุกระดับและประเภทการศึกษา มีหลักการส่งเสริมมาตรฐานวิชาชีพครู คณาจารย์ บุคลากรทางการศึกษา การพัฒนาครู คณาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษาอย่างต่อเนื่อง ระดมทรัพยากรจากแหล่งต่าง ๆ มาใช้ในการจัดการศึกษา การมีส่วนร่วมของบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่น (พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2553, 2553)

การจัดการศึกษาในปัจจุบันยังคงเผชิญกับปัญหาความเหลื่อมล้ำในหลายด้าน โดยเฉพาะความแตกต่างด้านโอกาสในการเข้าถึงการศึกษา คุณภาพของสถานศึกษา และการจัดสรรทรัพยากรทางการศึกษา ปัญหาส่วนหนึ่งเกิดจากการกำหนดนโยบายและแนวทางแก้ไขที่ยังไม่สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการที่แท้จริงของแต่ละพื้นที่ เนื่องจากการพิจารณาปัญหาทางการศึกษาบางครั้งอาศัยข้อมูลจากเอกสารและรายงานเป็นหลัก โดยขาดการสำรวจข้อเท็จจริงในพื้นที่อย่างรอบด้าน ส่งผลให้การดำเนินงานไม่สามารถตอบสนองต่อปัญหาที่เกิดขึ้นได้อย่างมีประสิทธิภาพ (กัญญาภิญญ์ สีรัตน์เจริญ และสุนันท์ ช่วยชู, 2566)

จากรายงานผลการดำเนินงานประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2568 ของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาอุทัยธานี ชัยนาท พบว่า ผลการทดสอบทางการศึกษาระดับชาติขั้นพื้นฐาน (O-NET) ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ในปี

การศึกษา 2567 มีคะแนนเฉลี่ยระดับเขตพื้นที่เท่ากับ 35.18 เพิ่มขึ้นจากปีการศึกษา 2566 ซึ่งมีคะแนนเฉลี่ย 32.89 หรือเพิ่มขึ้น 2.29 คะแนน เมื่อพิจารณารายจังหวัด พบว่า จังหวัดอุทัยธานีมีคะแนนเฉลี่ยเพิ่มขึ้นจาก 33.06 เป็น 35.21 หรือเพิ่มขึ้น 2.15 คะแนน ขณะที่จังหวัดชัยนาทมีคะแนนเฉลี่ยเพิ่มขึ้นจาก 32.29 เป็น 33.32 หรือเพิ่มขึ้น 1.03 คะแนน แม้ผลการทดสอบจะมีแนวโน้มดีขึ้นทั้งสองจังหวัด แต่คะแนนเฉลี่ยที่ปรากฏยังสะท้อนถึงโอกาสในการพัฒนาคุณภาพการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น โดยเฉพาะการส่งเสริมสมรรถนะครูในการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่กระตุ้นการคิดวิเคราะห์ การแสดงความคิดเห็น การเชื่อมโยงความรู้กับสถานการณ์จริง และการมีส่วนร่วมของผู้เรียน ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของการจัดการเรียนรู้เชิงรุก (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาอุทัยธานี ชัยนาท, 2568)

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาอุทัยธานี ชัยนาท ได้จัดทำแผนพัฒนาการศึกษา ระยะ 5 ปี (พ.ศ. 2566–2570) เพื่อกำหนดทิศทางการพัฒนาคุณภาพการศึกษาในพื้นที่รับผิดชอบทั้งสองจังหวัด โดยให้ความสำคัญกับการยกระดับคุณภาพการศึกษาให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงในศตวรรษที่ 21 รวมถึงการส่งเสริมและพัฒนาสมรรถนะผู้บริหาร ครู และบุคลากรทางการศึกษา ทั้งด้านศักยภาพการจัดการเรียนรู้ คุณธรรมจริยธรรม ภาษา และดิจิทัล แนวทางดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าการพัฒนาสมรรถนะครูเป็นภารกิจสำคัญของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา โดยเฉพาะการส่งเสริมให้ครูมีความสามารถในการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับความเปลี่ยนแปลงและความต้องการของผู้เรียน (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาอุทัยธานี ชัยนาท, 2565)

จากรายงานผลการดำเนินงานประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2568 ของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาอุทัยธานี ชัยนาท พบว่า แม้สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาจะดำเนินโครงการส่งเสริมและพัฒนาสมรรถนะครูด้านการจัดการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) และมีผลการดำเนินงานอยู่ในระดับดี แต่ยังพบข้อจำกัดในการพัฒนาครู โดยเฉพาะครูใหม่บางส่วนที่ขาดประสบการณ์ในการจัดการเรียนรู้เชิงรุก ตลอดจนภาระงานของครูที่ส่งผลต่อการเข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาวิชาชีพอย่างต่อเนื่อง สภาพดังกล่าวสะท้อนถึงความจำเป็นในการพัฒนากระบวนการเสริมสร้างสมรรถนะครูให้สอดคล้องกับบริบทการปฏิบัติงานจริง โดยเฉพาะการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่ส่งเสริมการคิด การลงมือปฏิบัติ และการมีส่วนร่วมของผู้เรียน อันเป็นพื้นฐานสำคัญในการศึกษาการพัฒนาสมรรถนะครูสังคมศึกษา (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาอุทัยธานี ชัยนาท, 2568)

การพัฒนาสมรรถนะครูสังคมศึกษาในการจัดการเรียนรู้เชิงรุก นอกจากจะให้ความสำคัญกับความรู้และทักษะด้านการจัดการเรียนรู้แล้ว ยังจำเป็นต้องอาศัยกระบวนการสอนที่ส่งเสริมความเข้าใจ การสร้างแรงจูงใจ และการมีส่วนร่วมของผู้เรียน ซึ่งสอดคล้องกับหลักพุทธวิธีการสอน 4 ประการ ได้แก่ 1) สันทัสสนา การอธิบายให้เกิดความเข้าใจอย่างชัดเจน 2) สมาทปนา การชี้ให้เห็นคุณค่าและสร้างแรงจูงใจในการเรียนรู้ 3) สมุตเตชนา การกระตุ้นให้เกิดความกระตือรือร้นและความมั่นใจในการเรียนรู้ และ 4) สัมปหังสนา การสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ที่ส่งเสริมความสุขและความสนใจของผู้เรียน หลักพุทธวิธีดังกล่าวสามารถนำมาประยุกต์ใช้ร่วมกับแนวคิดการเรียนรู้เชิงรุกเพื่อพัฒนาสมรรถนะครูสังคมศึกษา ทั้งด้านการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ การใช้วิธีสอนที่หลากหลาย และการสร้างบรรยากาศที่เอื้อต่อการเรียนรู้ อย่างไรก็ตาม การพัฒนาสมรรถนะครูจำเป็นต้องดำเนินการอย่างเป็นระบบ โดยเริ่มจากการศึกษาองค์ความรู้และความต้องการจำเป็นของครู เพื่อนำมาใช้กำหนดองค์ประกอบและกระบวนการพัฒนาที่เหมาะสม ตลอดจนมีการทดลองใช้และประเมินคุณภาพของระบบ เพื่อให้ได้แนวทางการพัฒนาสมรรถนะครูที่สอดคล้องกับบริบทของสถานศึกษาและสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนรู้ได้อย่างเหมาะสม

จากความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาดังกล่าว ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาการพัฒนาสมรรถนะครูสังคมศึกษาด้วยระบบการเรียนอย่างกระฉับกระเฉงตามหลักพุทธวิธี ในสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาอุทัยธานี ชัยนาท โดยมุ่งศึกษาองค์ความรู้และความต้องการจำเป็นในการพัฒนาสมรรถนะครูสังคมศึกษา เพื่อนำไปสู่การพัฒนาระบบการสอนที่บูรณาการแนวคิดการเรียนรู้เชิงรุกกับหลักพุทธวิธีการสอน ตลอดจนทดสอบและประเมินคุณภาพของระบบที่พัฒนาขึ้น เพื่อให้ได้ระบบการสอนที่สามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการเสริมสร้างสมรรถนะครูสังคมศึกษา ทั้งด้านการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ การจัดกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ และการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของผู้เรียน อันจะนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพการจัดการเรียนรู้สังคศึกษาให้สอดคล้องกับบริบทของสถานศึกษาในพื้นที่จังหวัดอุทัยธานีและชัยนาทต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาองค์ความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาสมรรถนะครูสังคมศึกษาด้วยระบบการเรียนอย่างกระฉับกระเฉงตามหลักพุทธวิธี ในสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาอุทัยธานี ชัยนาท

2. เพื่อประเมินความต้องการเกี่ยวกับระบบการสอนตามแนวคิดแบบกระฉับกระเฉงเพื่อพัฒนาสมรรถนะครูสังคมศึกษาตามหลักพุทธวิธี ในสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาอุทัยธานี ชัยนาท

3. เพื่อพัฒนาระบบการสอนตามแนวคิดแบบกระฉับกระเฉงเพื่อพัฒนาสมรรถนะครูสังคมศึกษาตามหลักพุทธวิธี ในสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาอุทัยธานี ชัยนาท

4. เพื่อทดสอบและประเมิน หรือรับรองคุณภาพจากผู้ทรงคุณวุฒิของระบบการสอนตามแนวคิดแบบกระฉับกระเฉงเพื่อพัฒนาสมรรถนะครูสังคมศึกษาตามหลักพุทธวิธีในสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาอุทัยธานี ชัยนาท

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การพัฒนาสมรรถนะครูสังคมศึกษา ด้วยระบบการเรียนอย่างกระฉับกระเฉงตามหลักพุทธวิธี ในสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาอุทัยธานี ชัยนาท” เป็นการวิจัยและพัฒนา (Research and Development: R&D) โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสานวิธี (Mixed Methods Research) ประกอบด้วยการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เพื่อศึกษาองค์ความรู้และความต้องการเกี่ยวกับระบบการสอน นำผลที่ได้มาพัฒนาระบบการสอนตามแนวคิดการเรียนรู้อย่างกระฉับกระเฉงร่วมกับหลักพุทธวิธีการสอน ตลอดจนทดลองใช้และประเมินคุณภาพของระบบการสอนที่พัฒนาขึ้น โดยจัดกระบวนการดำเนินงานให้สัมพันธ์กับวัตถุประสงค์การวิจัย 4 ระยะ ดังนี้

ระยะที่ 1 การศึกษาองค์ความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาสมรรถนะครูสังคมศึกษา ด้วยระบบการเรียนอย่างกระฉับกระเฉงตามหลักพุทธวิธี ผู้วิจัยศึกษาและวิเคราะห์เอกสาร ตำรา แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสมรรถนะครู การจัดการเรียนรู้อย่างกระฉับกระเฉง การออกแบบระบบการสอน และหลักพุทธวิธีการสอน โดยศึกษาสมรรถนะครู 2 ส่วน ได้แก่ สมรรถนะหลัก 5 ด้าน และสมรรถนะประจำสายงาน 6 ด้าน ร่วมกับหลักพุทธวิธีการสอน 4 ประการ ได้แก่ สันทัสสนา สมาทปนา สมุตเตชนา และสัมปหังสนา จากนั้นนำข้อมูลมาวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และสังเคราะห์ร่วมกับแนวคิดเชิงระบบ CIPOF Model ซึ่งประกอบด้วยบริบท ปัจจัยนำเข้า กระบวนการ ผลลัพธ์ และข้อมูลย้อนกลับ เพื่อกำหนดกรอบแนวคิดเบื้องต้นสำหรับการพัฒนาระบบการสอนในระยะต่อไป

ระยะที่ 2 การประเมินความต้องการเกี่ยวกับระบบการสอนตามแนวคิดแบบกระฉับกระเฉงเพื่อพัฒนาสมรรถนะครูสังคมศึกษา ตามหลักพุทธวิธี ผู้วิจัยดำเนินการวิจัยเชิงปริมาณร่วมกับการวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อศึกษาสภาพปัญหา ความต้องการ และข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการพัฒนา

ระบบการสอน ประชากร ได้แก่ ครูผู้สอนกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาอุทัยธานี ชัยนาท จำนวน 150 คน กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างโดยใช้ตารางของ Krejcie and Morgan ได้กลุ่มตัวอย่างจำนวน 108 คน สำหรับการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน 10 คน ประกอบด้วยผู้บริหารสถานศึกษา 2 คน ครูผู้สอน 6 คน และผู้เชี่ยวชาญด้านสังคมศึกษา 2 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ 1) แบบสอบถาม แบ่งออกเป็น 3 ตอน ประกอบด้วย ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม แบบสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับการพัฒนาสมรรถนะครูสังคศึกษาด้วยระบบการเรียนอย่างกระฉับกระเฉงตามหลักพุทธวิธี ซึ่งเป็นมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ ตามวิธีของลิเคิร์ท (Likert Rating Scale) และข้อเสนอแนะปลายเปิด และ 2) แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) มีลักษณะเป็นคำถามปลายเปิดเกี่ยวกับสภาพปัญหา ความต้องการ และแนวทางการพัฒนาระบบการสอน โดยผู้วิจัยสร้างเครื่องมือจากการศึกษาแนวคิด ทฤษฎี เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง แล้วนำเสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษาเพื่อตรวจสอบและปรับปรุงแก้ไข จากนั้นนำแบบสอบถามเสนอผู้เชี่ยวชาญจำนวน 5 รูป/คน เพื่อตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา โดยใช้ค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับวัตถุประสงค์ (Index of Item-Objective Congruence: IOC) มีค่าอยู่ระหว่าง 0.60–1.00 ซึ่งผ่านเกณฑ์การยอมรับที่กำหนดไว้มากกว่า 0.50 จากนั้นนำแบบสอบถามไปทดลองใช้ (Try-out) กับผู้ที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างจำนวน 30 คน เพื่อหาค่าความเชื่อมั่นด้วยวิธีสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficient) ได้ค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.821 ส่วนแบบสัมภาษณ์เชิงลึกได้รับการตรวจสอบความเหมาะสมของภาษาและความครอบคลุมของประเด็นคำถามก่อนนำไปใช้เก็บรวบรวมข้อมูลจริง

การเก็บรวบรวมข้อมูลดำเนินการโดยใช้แบบสอบถามกับกลุ่มตัวอย่างและการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ โดยผู้วิจัยประสานงานเพื่อนัดหมายการสัมภาษณ์ ชี้แจงวัตถุประสงค์ และขออนุญาตบันทึกเสียงก่อนดำเนินการสัมภาษณ์ จากนั้นนำข้อมูลเชิงปริมาณมาวิเคราะห์โดยใช้ค่าความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การทดสอบค่าที (t-test) และดัชนีประสิทธิผล (Effectiveness Index: E.I.) ส่วนข้อมูลจากการสัมภาษณ์และข้อเสนอแนะปลายเปิดใช้การวิเคราะห์เนื้อหา โดยจำแนกประเด็นปัญหา ความต้องการ และแนวทางการพัฒนา เพื่อนำผลการวิเคราะห์ไปใช้ประกอบการสร้างระบบการสอนในระยะที่ 3

ระยะที่ 3 การพัฒนาระบบการสอนตามแนวคิดแบบกระฉับกระเฉงเพื่อพัฒนาสมรรถนะครูสังคมศึกษา ตามหลักพุทธวิธี ผู้วิจัยนำผลการสังเคราะห์องค์ความรู้จากระยะที่ 1 และผลการประเมินความต้องการจากระยะที่ 2 มาใช้กำหนดโครงสร้างและรายละเอียดของระบบการสอน โดย

บูรณาการแนวคิดเชิงระบบ CIPOF Model การจัดการเรียนรู้อย่างกระฉับกระเฉง และหลักพุทธวิธีการสอน เพื่อพัฒนาร่างต้นแบบระบบการสอนที่ประกอบด้วย 8 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) การวิเคราะห์บริบท 2) การวิเคราะห์และกำหนดปัจจัยนำเข้า 3) การเตรียมความพร้อม 4) การจัดกิจกรรมการสอน 5) การประเมินผล 6) การสรุปผลการสอน 7) ผลผลิต และ 8) การตรวจสอบและปรับปรุงระบบ โดยกำหนดกระบวนการจัดกิจกรรมการสอน 5 ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นเตรียม ขั้นสอน ขั้นทำกิจกรรมกลุ่ม ขั้นตรวจสอบผลงานและทดสอบ และขั้นสรุปบทเรียนและประเมินผล

ภายหลังการจัดทำร่างต้นแบบระบบการสอน ผู้วิจัยนำเสนอผู้เชี่ยวชาญจำนวน 5 คน เพื่อประเมินความเหมาะสมของส่วนประกอบหลักและองค์ประกอบด้านกระบวนการของระบบการสอน โดยใช้แบบประเมินความเหมาะสม วิเคราะห์ข้อมูลด้วยค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และนำข้อเสนอแนะที่ได้รับมาปรับปรุงรายละเอียดของระบบการสอนให้มีความเหมาะสมก่อนนำไปทดลองใช้

ระยะที่ 4 การทดสอบและประเมิน หรือรับรองคุณภาพของระบบการสอนตามแนวคิดแบบกระฉับกระเฉงเพื่อพัฒนาสมรรถนะครูสังคมศึกษา ตามหลักพุทธวิธี ผู้วิจัยนำระบบการสอนที่พัฒนาขึ้นไปทดสอบประสิทธิภาพเบื้องต้น (Try-out) และทดลองสอนจริง (Trial Run) โดยใช้เนื้อหาหน่วยการเรียนรู้ที่ 4 เรื่อง ศาสนพิธี กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม การทดสอบประสิทธิภาพเบื้องต้นแบ่งเป็น 3 ขั้น ได้แก่ การทดลองแบบหนึ่งต่อหนึ่ง จำนวน 4 คน การทดลองแบบกลุ่มเล็ก จำนวน 8 คน และการทดลองแบบภาคสนาม จำนวน 8 คน จากนั้นดำเนินการทดลองสอนจริงกับกลุ่มตัวอย่างจำนวน 30 คน ในภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2567 เพื่อศึกษาความก้าวหน้าทางการเรียนของนักเรียนที่ได้รับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ผ่านระบบการสอนที่พัฒนาขึ้น

เครื่องมือที่ใช้ในการประเมินผลการทดลอง ได้แก่ แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนเรียนและหลังเรียน และแบบประเมินความพึงพอใจต่อระบบการสอน โดยนำคะแนนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนมาวิเคราะห์ค่าดัชนีประสิทธิผล (Effectiveness Index: E.I.) เพื่อศึกษาความก้าวหน้าทางการเรียน และเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนเรียนและหลังเรียนด้วยการทดสอบค่าที ส่วนข้อมูลความพึงพอใจวิเคราะห์ด้วยค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ภายหลังการทดลองใช้ ผู้วิจัยนำระบบการสอนเสนอผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 5 คน เพื่อประเมินและรับรองคุณภาพของระบบการสอน โดยใช้แบบประเมินคุณภาพ วิเคราะห์ข้อมูลด้วยค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ร่วมกับการพิจารณาข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิ จากนั้นนำผลการทดลองและผลการประเมินมาปรับปรุงระบบการสอน เพื่อให้ได้ระบบการสอนฉบับสมบูรณ์ที่สามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการจัดการเรียนรู้อย่างกระฉับกระเฉงตามหลักพุทธวิธีต่อไป

สรุปผลการวิจัย

สรุปผลการวิจัยเรื่อง “การพัฒนาสมรรถนะครูสังคมศึกษา ด้วยระบบการเรียนอย่างกระฉับกระเฉงตามหลักพุทธวิธี ในสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาอุทัยธานี ชัยนาท” ซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้

1. องค์ความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาสมรรถนะครูสังคมศึกษาด้วยระบบการเรียนอย่างกระฉับกระเฉงตามหลักพุทธวิธี ในสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาอุทัยธานี ชัยนาท พบว่า พบว่า องค์ความรู้สำคัญประกอบด้วยแนวคิดเกี่ยวกับสมรรถนะครู การจัดการเรียนรู้อย่างกระฉับกระเฉง การออกแบบระบบการสอน และหลักพุทธวิธีการสอน โดยสมรรถนะครูแบ่งเป็น 2 ส่วน ได้แก่ 1) สมรรถนะหลัก 5 ด้าน ประกอบด้วย การมุ่งผลสัมฤทธิ์ในการปฏิบัติงาน การบริการที่ดี การพัฒนาตนเอง การทำงานเป็นทีม และจริยธรรมและจรรยาบรรณวิชาชีพครู และ 2) สมรรถนะประจำสายงาน 6 ด้าน ประกอบด้วย การบริหารหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอน การพัฒนาผู้เรียน การบริหารจัดการชั้นเรียน การวิเคราะห์ สังเคราะห์ และการวิจัยเพื่อพัฒนาผู้เรียน ภาวะผู้นำครู และการสร้างความสัมพันธ์และความร่วมมือกับชุมชนเพื่อการจัดการเรียนรู้ ส่วนการจัดการเรียนรู้อย่างกระฉับกระเฉงเน้นการมีส่วนร่วมของผู้เรียนผ่านการศึกษาค้นคว้า การทำกิจกรรมกลุ่ม การอภิปราย และการแลกเปลี่ยนความรู้ โดยครูทำหน้าที่ให้คำแนะนำและส่งเสริมการเรียนรู้ สำหรับหลักพุทธวิธีการสอนประกอบด้วย 4 ประการ ได้แก่ 1) สันทัสสนา การอธิบายให้เข้าใจอย่างแจ่มแจ้ง 2) สมาทปนา การชี้ให้เห็นคุณค่าและจูงใจให้ปฏิบัติ 3) สมุตเตชนา การกระตุ้นให้เกิดความกระตือรือร้นและความกล้าในการเรียนรู้ และ 4) สัมปหังสนา การสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ที่สนุกสนานและมีความสุข ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้นำองค์ความรู้ดังกล่าวมาสังเคราะห์ร่วมกับแนวคิดเชิงระบบ CIPOF Model ซึ่งประกอบด้วย 5 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) บริบท (Context) 2) ปัจจัยนำเข้า (Input) 3) กระบวนการ (Process) 4) ผลลัพธ์ (Output) และ 5) ข้อมูลย้อนกลับ (Feedback) เพื่อใช้เป็นกรอบในการวิเคราะห์ปัจจัยที่เกี่ยวข้อง กำหนดกระบวนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้อย่างกระฉับกระเฉงตามหลักพุทธวิธี การประเมินผล และการนำข้อมูลย้อนกลับมาปรับปรุงระบบการสอนให้สอดคล้องกับบริบทของครูสังคมศึกษาในสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาอุทัยธานี ชัยนาท

2. การประเมินความต้องการเกี่ยวกับระบบการสอนตามแนวคิดแบบกระฉับกระเฉงเพื่อพัฒนาสมรรถนะครูสังคมศึกษาตามหลักพุทธวิธี จากการวิเคราะห์ข้อมูลแบบสอบถามเกี่ยวกับสภาพปัจจุบัน ปัญหา และความต้องการในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนของครูผู้สอน ในสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาอุทัยธานี ชัยนาท โดยใช้ค่าความถี่และร้อยละ พบว่า การ

จัดการเรียนการสอนยังมีปัญหาด้านความเหมาะสมของเนื้อหากับระยะเวลาเรียน ความเพียงพอของสื่อการสอน และวิธีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ โดยครูผู้สอนร้อยละ 100.00 เห็นว่าเนื้อหาการเรียนไม่เหมาะสมกับระยะเวลาที่กำหนด และระบุว่าการสอนแบบบรรยายเพียงฝ่ายเดียวเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้นักเรียนขาดความสนใจ ครูผู้สอนร้อยละ 80.00 รายงานว่าผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและผลการทดสอบ O-NET ต่ำกว่าเกณฑ์มาตรฐาน ขณะที่ร้อยละ 70.00 เห็นว่าสื่อการสอนที่ใช้อยู่ในปัจจุบันไม่เพียงพอ ทั้งนี้ ครูผู้สอนร้อยละ 100.00 มีความต้องการระบบการสอนหรือนวัตกรรมใหม่เพื่อแก้ไขปัญหาการจัดการเรียนรู้ โดยผลการประเมินดังกล่าวสามารถนำมาใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการพัฒนาระบบการสอนที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของผู้เรียนผ่านการศึกษาค้นคว้า การทำกิจกรรมกลุ่ม การอภิปราย และการแลกเปลี่ยนความรู้ ตลอดจนการใช้สื่อและเทคโนโลยีที่เหมาะสมกับการจัดการเรียนการสอน

3. การพัฒนาระบบการสอนตามแนวคิดแบบกระฉับกระเฉงเพื่อพัฒนาสมรรถนะครูสังคมศึกษาตามหลักพุทธวิธี ในสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาอุทัยธานี ชัยนาท พบว่า ระบบการสอนที่พัฒนาขึ้นใช้แนวคิดเชิงระบบ CIPOF Model ร่วมกับการจัดการเรียนรู้อย่างกระฉับกระเฉงและหลักพุทธวิธีการสอน โดยนำผลการศึกษาองค์ความรู้และการประเมินความต้องการมาใช้กำหนดองค์ประกอบของระบบการสอน ประกอบด้วย 8 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) การวิเคราะห์บริบท เป็นการศึกษาสภาพแวดล้อม ความพร้อมของสถานศึกษา ครูผู้สอน ผู้เรียน และเทคโนโลยีที่ใช้ในการจัดการเรียนรู้ 2) การวิเคราะห์และกำหนดปัจจัยนำเข้า เป็นการกำหนดวัตถุประสงค์ เนื้อหา กิจกรรมการเรียนรู้ สื่อการสอน และคุณลักษณะของผู้เรียนให้เหมาะสมกับการจัดการเรียนการสอน 3) การเตรียมความพร้อม ประกอบด้วยการปฐมนิเทศ การทดสอบก่อนเรียน การแบ่งกลุ่มผู้เรียน และการแนะนำวิธีใช้ระบบการสอน 4) การจัดกิจกรรมการสอน เป็นการดำเนินกิจกรรมการเรียนรู้อย่างกระฉับกระเฉงโดยใช้กระบวนการแลกเปลี่ยนความรู้และการทำงานร่วมกัน 5) การประเมินผล ประกอบด้วยการทดสอบหลังเรียน การประเมินผลงาน การประเมินความพึงพอใจ และการประเมินกระบวนการจัดกิจกรรมการสอน 6) การสรุปผลการสอน เป็นการรวบรวมและรายงานผลการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ 7) ผลผลิต ประกอบด้วยผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ผลงาน และพฤติกรรมการสร้างความรู้ของผู้เรียน และ 8) การตรวจสอบและปรับปรุงระบบ เป็นการนำผลการประเมินและข้อเสนอแนะมาปรับปรุงระบบการสอนให้เหมาะสมยิ่งขึ้น

สำหรับกระบวนการจัดกิจกรรมการสอน ประกอบด้วย 5 ขั้นตอน ได้แก่ 1) ขั้นเตรียม ครูชี้แจงวัตถุประสงค์ เนื้อหา และกิจกรรมการเรียนรู้ เพื่อเตรียมความพร้อมของผู้เรียน 2) ขั้นสอน ครูนำเสนอเนื้อหาและอธิบายประเด็นสำคัญให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจ 3) ขั้นทำกิจกรรมกลุ่ม ผู้เรียน

ร่วมกันศึกษาค้นคว้า วิเคราะห์ อภิปราย และแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเพื่อสร้างองค์ความรู้ร่วมกัน 4) ขั้นตรวจสอบผลงานและทดสอบ ครูตรวจสอบผลงานและประเมินความรู้ความเข้าใจของผู้เรียน และ 5) ขั้นสรุปบทเรียนและประเมินผล ครูและผู้เรียนร่วมกันสรุปสาระสำคัญและประเมินผลการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ โดยนำหลักพุทธวิธีการสอนมาใช้ในการอธิบายเนื้อหาให้เข้าใจอย่างชัดเจน การสร้างแรงจูงใจ การกระตุ้นความกระตือรือร้น และการสร้างบรรยากาศที่เอื้อต่อการเรียนรู้

ผลการประเมินความเหมาะสมของร่างต้นแบบระบบการสอนโดยผู้เชี่ยวชาญจำนวน 5 คน พบว่า ส่วนประกอบหลักของระบบการสอนมีค่าเฉลี่ย 3.83 และองค์ประกอบด้านกระบวนการมีค่าเฉลี่ย 3.94 โดยทั้งสองรายการมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก ผู้วิจัยจึงนำข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญมาปรับปรุงองค์ประกอบและขั้นตอนการจัดกิจกรรมการสอน ก่อนนำระบบการสอนไปทดลองใช้ในระยะต่อไป

4. การทดสอบและประเมิน หรือรับรองคุณภาพจากผู้ทรงคุณวุฒิของระบบการสอนตามแนวคิดแบบกระฉับกระเฉงเพื่อพัฒนาสมรรถนะครูสังคมศึกษาตามหลักพุทธวิธี พบว่า การทดสอบประสิทธิภาพเบื้องต้นแบบหนึ่งต่อหนึ่ง แบบกลุ่มเล็ก และแบบภาคสนาม มีค่าดัชนีประสิทธิผลเท่ากับ 0.66, 0.68 และ 0.71 ตามลำดับ ส่วนการทดลองสอนจริงมีค่าดัชนีประสิทธิผลเท่ากับ 0.72 โดยผลการเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนและหลังเรียนด้วยการทดสอบค่าที (t-test) พบว่า การทดลองแบบหนึ่งต่อหนึ่งมีค่า $t = 14.363$ แบบกลุ่มเล็กมีค่า $t = 38.900$ แบบภาคสนามมีค่า $t = 57.895$ และการทดลองสอนจริงมีค่า $t = 34.427$ ซึ่งทุกครั้งมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p < .001$) นักเรียนมีความพึงพอใจต่อระบบการสอนโดยรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย 3.98 สำหรับผลการประเมินรับรองระบบการสอนโดยผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 5 คน พบว่า มีค่าเฉลี่ยรวม 4.14 อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ด้านภาพรวมของระบบมีค่าเฉลี่ยสูงสุด 4.33 รองลงมาคือด้านผลย้อนกลับ 4.27 และด้านผลลัพธ์ 4.20 ตามลำดับ โดยผู้ทรงคุณวุฒิ 4 คน เห็นว่าระบบการสอนมีความเหมาะสมดีแล้ว และอีก 1 คน เห็นว่ามีความเหมาะสมแต่ควรปรับปรุงตามข้อเสนอแนะ

อภิปรายผลการวิจัย

การอภิปรายผลการวิจัยเรื่อง “การพัฒนาสมรรถนะครูสังคมศึกษา ด้วยระบบการเรียนอย่างกระฉับกระเฉงตามหลักพุทธวิธี ในสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาอุทัยธานี ชัยนาท” ซึ่งสามารถอภิปรายดังนี้

1.องค์ความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาสมรรถนะครูสังคมศึกษา ด้วยระบบการเรียนอย่างกระฉับกระเฉงตามหลักพุทธวิธี ในสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาอุทัยธานี ชัยนาท พบว่า องค์ความรู้สำคัญประกอบด้วยสมรรถนะหลัก 5 ด้าน สมรรถนะประจำสายงาน 6 ด้าน แนวคิดการจัดการเรียนรู้อย่างกระฉับกระเฉง และหลักพุทธวิธีการสอน 4 ประการ ได้แก่ สันทัสสนา สมาทปนา สมุตเตชนา และสัมปหังสนา โดยสังเคราะห์ร่วมกับแนวคิดเชิงระบบ CIPOF Model ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากการพัฒนาสมรรถนะครูสังคมศึกษาจำเป็นต้องอาศัยความรู้และทักษะในการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ เพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการศึกษาค้นคว้า การคิดวิเคราะห์ การอภิปราย และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของปรางฝัน แสงโพธิ์และสุพัฒนา หอมบุปผา (2569) ที่พบว่า รูปแบบการพัฒนาสมรรถนะการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครูประกอบด้วย 4 ด้าน ได้แก่ 1) การออกแบบการจัดการเรียนรู้ 2) การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ 3) การใช้และพัฒนาสื่อหรือนวัตกรรมเพื่อการเรียนรู้ และ 4) การวัดและประเมินผลการเรียนรู้ โดยองค์ประกอบดังกล่าวมีความสัมพันธ์เชิงกระบวนการอย่างต่อเนื่องและมีข้อมูลย้อนกลับเพื่อปรับปรุงและพัฒนาอย่างเป็นระบบ แสดงให้เห็นว่าการพัฒนาสมรรถนะครูด้านการจัดการเรียนรู้เชิงรุกควรครอบคลุมทั้งการออกแบบกิจกรรม การใช้สื่อและนวัตกรรม การวัดและประเมินผล ตลอดจนการนำข้อมูลย้อนกลับมาใช้ปรับปรุงการจัดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง

2. การประเมินความต้องการเกี่ยวกับระบบการสอนตามแนวคิดแบบกระฉับกระเฉงเพื่อพัฒนาสมรรถนะครูสังคมศึกษาตามหลักพุทธวิธี ในสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาอุทัยธานี ชัยนาท พบว่า การจัดการเรียนการสอนยังมีปัญหาด้านความเหมาะสมของเนื้อหากับระยะเวลาเรียน ความเพียงพอของสื่อการสอน และวิธีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ โดยครูผู้สอนร้อยละ 100.00 เห็นว่าเนื้อหาไม่เหมาะสมกับระยะเวลาเรียนและการสอนแบบบรรยายทำให้นักเรียนขาดความสนใจ ร้อยละ 80.00 รายงานว่าผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและผลการทดสอบ O-NET ต่ำกว่าเกณฑ์มาตรฐาน และร้อยละ 70.00 เห็นว่าสื่อการสอนไม่เพียงพอ อีกทั้งครูผู้สอนร้อยละ 100.00 ต้องการระบบการสอนรูปแบบใหม่ที่เน้นการมีส่วนร่วมของผู้เรียน ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากข้อจำกัดด้านการจัดกิจกรรมการเรียนรู้และทรัพยากรการสอนที่ยังไม่เอื้อต่อการเรียนรู้อย่างกระฉับกระเฉง ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของศิรินาฏ เจาะจง และจิติมา วรรณศรี (2567) ที่พบว่า ปัญหาด้านการบริหารงบประมาณ วัสดุและทรัพยากรการเรียนรู้ส่งผลกระทบต่อการจัดการเรียนรู้เชิงรุก โดยงบประมาณที่ไม่เพียงพอเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนากระบวนการเรียนรู้และการจัดหาทรัพยากรที่จำเป็น อีกทั้งผู้บริหารมีความต้องการพัฒนาสมรรถนะและทักษะครูเพื่อจัดการเรียนรู้เชิงรุกที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง และเสนอแนวทางส่งเสริมสมรรถนะครู 5 ด้าน ได้แก่ การพัฒนาศักยภาพและทักษะครู การสนับสนุน

ทรัพยากรและเทคโนโลยี การสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ระหว่างครูและชุมชน การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและนโยบายการบริหาร และการวิจัยและพัฒนานวัตกรรมการเรียนการสอน ผลการวิจัยดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของการพัฒนาระบบการสอนที่เน้นการมีส่วนร่วมของผู้เรียนควบคู่กับการสนับสนุนสื่อ เทคโนโลยี และการพัฒนาสมรรถนะครูให้เหมาะสมกับการจัดการเรียนรู้เชิงรุก

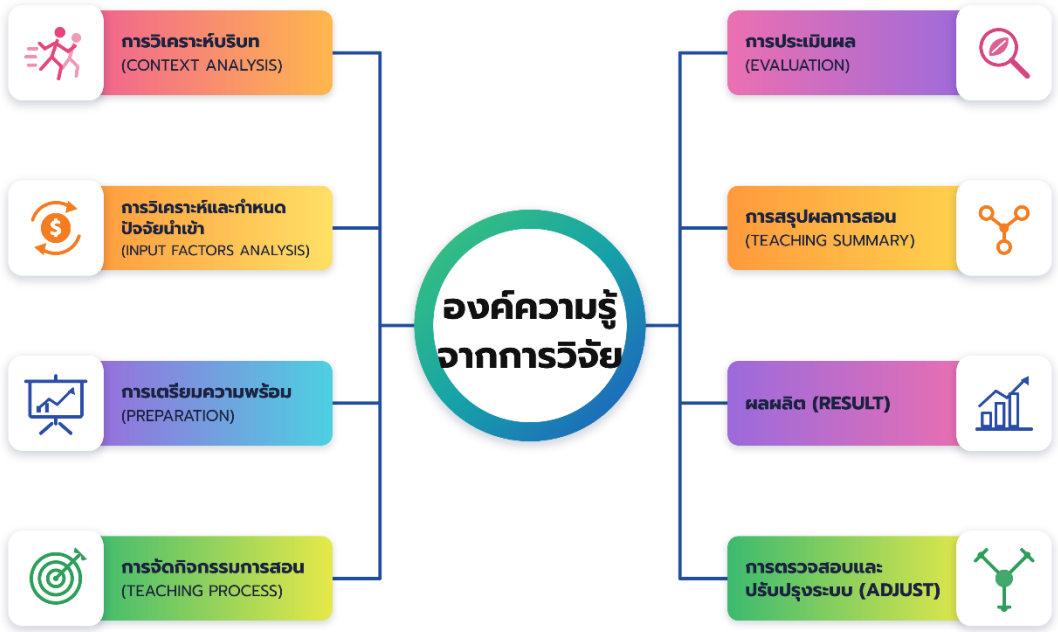
3. การพัฒนาระบบการสอนตามแนวคิดแบบกระฉับกระเฉงเพื่อพัฒนาสมรรถนะครูสังคมศึกษาตามหลักพุทธวิธี ในสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาอุทัยธานี ชัยนาท พบว่า ระบบการสอนที่พัฒนาขึ้นใช้แนวคิดเชิงระบบ CIPOF Model ร่วมกับการจัดการเรียนรู้อย่างกระฉับกระเฉงและหลักพุทธวิธีการสอน ประกอบด้วย 8 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) การวิเคราะห์บริบท 2) การวิเคราะห์และกำหนดปัจจัยนำเข้า 3) การเตรียมความพร้อม 4) การจัดกิจกรรมการสอน 5) การประเมินผล 6) การสรุปผลการสอน 7) ผลผลิต และ 8) การตรวจสอบและปรับปรุงระบบ โดยมีกระบวนการจัดกิจกรรมการสอน 5 ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นเตรียม ขั้นสอน ขั้นทำกิจกรรมกลุ่ม ขั้นตรวจสอบผลงานและทดสอบ และขั้นสรุปบทเรียนและประเมินผล ผลการประเมินความเหมาะสมของร่างต้นแบบระบบการสอนโดยผู้เชี่ยวชาญ 5 คน พบว่า ส่วนประกอบหลักของระบบการสอนมีค่าเฉลี่ย 3.83 และองค์ประกอบด้านกระบวนการมีค่าเฉลี่ย 3.94 อยู่ในระดับมากทั้งสองรายการ ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากการพัฒนาระบบการสอนมีการนำผลการศึกษาองค์ความรู้และการประเมินความต้องการมาใช้กำหนดองค์ประกอบและขั้นตอนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้อย่างเป็นระบบ โดยเน้นการมีส่วนร่วมของผู้เรียนผ่านการศึกษาค้นคว้า การทำกิจกรรมกลุ่ม และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของศักดิ์ดา งานหมั่น (2567) ที่พบว่า การพัฒนาระบบการสอนแบบกระฉับกระเฉงสำหรับครูสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ประกอบด้วย 8 องค์ประกอบ ได้แก่ การวิเคราะห์บริบท การวิเคราะห์และกำหนดปัจจัยนำเข้า การเตรียมความพร้อม การจัดกิจกรรมการสอนโดยใช้กระบวนการแลกเปลี่ยนความรู้ การประเมินผล การสรุปผลการสอน ผลผลิต และการตรวจสอบและปรับปรุงระบบ โดยผลการประเมินรับรองระบบการสอนจากผู้ทรงคุณวุฒิอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย 4.08 ทั้งนี้ ผู้ทรงคุณวุฒิได้ให้ข้อสรุปเป็นเอกฉันท์ว่า ระบบการสอนที่พัฒนาขึ้นมีความเหมาะสมและสามารถนำไปใช้ในการจัดการเรียนการสอนได้

4. การทดสอบและประเมิน หรือรับรองคุณภาพจากผู้ทรงคุณวุฒิของระบบการสอนตามแนวคิดแบบกระฉับกระเฉงเพื่อพัฒนาสมรรถนะครูสังคมศึกษาตามหลักพุทธวิธี พบว่า การทดสอบประสิทธิภาพเบื้องต้นแบบหนึ่งต่อหนึ่ง แบบกลุ่มเล็ก และแบบภาคสนาม มีค่าดัชนีประสิทธิผลเท่ากับ 0.66, 0.68 และ 0.71 ตามลำดับ ส่วนการทดลองสอนจริงมีค่าดัชนีประสิทธิผลเท่ากับ 0.72

โดยนักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และมีความพึงพอใจต่อระบบการสอนโดยรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย 3.98 สำหรับผลการประเมินรับรองระบบการสอนโดยผู้ทรงคุณวุฒิ 5 คน พบว่า มีค่าเฉลี่ยรวม 4.14 อยู่ในระดับมาก โดยผู้ทรงคุณวุฒิ 4 คน เห็นว่าระบบการสอนมีความเหมาะสมดีแล้ว และอีก 1 คน เห็นว่ามีความเหมาะสมแต่ควรปรับปรุงตามข้อเสนอแนะ ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากระบบการสอนที่พัฒนาขึ้นมีกระบวนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นการมีส่วนร่วมของผู้เรียนผ่านการศึกษาค้นคว้า การทำกิจกรรมกลุ่ม และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ทำให้ผู้เรียนมีโอกาสสร้างองค์ความรู้จากการลงมือปฏิบัติและพัฒนาความเข้าใจในบทเรียน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของยุพา กูลประดิษฐ์ ประหยัด จิระวรพงศ์ สุภาณี เส็งศรี และกฤตยา บรรจงจิตร (2562) ที่พบว่า การพัฒนาระบบการเรียนการสอนออนไลน์แบบสปอค (SPOC) มีองค์ประกอบตามแนวคิดทฤษฎีระบบ 5 องค์ประกอบ ได้แก่ บริบท ปัจจัยนำเข้า กระบวนการ ผลลัพธ์ และข้อมูลย้อนกลับ โดยผลการทดลองใช้ระบบมีประสิทธิภาพเท่ากับ 80.80/82.00 นิสิตมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและทักษะการแก้ปัญหาหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 มีความพึงพอใจต่อระบบบอยู่ในระดับมาก และผู้ทรงคุณวุฒิประเมินความเหมาะสมของระบบบอยู่ในระดับมากที่สุด พร้อมรับรองระบบการเรียนการสอนร้อยละ 100 ผลการวิจัยดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า การพัฒนาระบบการสอนอย่างเป็นระบบควบคู่กับการทดลองใช้และการประเมินคุณภาพ สามารถเป็นแนวทางในการจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและได้รับการยอมรับจากผู้ทรงคุณวุฒิ

องค์ความรู้ใหม่

จากการวิจัยเรื่อง “การพัฒนาสมรรถนะครูสังคมศึกษา ด้วยระบบการเรียนอย่างกระฉับกระเฉงตามหลักพุทธวิธี ในสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาอุทัยธานี ชัยนาท” ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยตาม 7 Steps Model สามารถสรุปเป็นองค์ความรู้ ดังนี้

ภาพที่ 1 แสดงองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

องค์ประกอบที่ 1 การวิเคราะห์บริบท (Context analysis) ในการวิจัยนี้ ได้แก่ สภาพแวดล้อมการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนสาระสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ความพร้อม ของอุปกรณ์เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร ความพร้อมของระบบเครือข่ายอินเตอร์เน็ต ทักษะการใช้อุปกรณ์เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารเบื้องต้น หลักการและเหตุผลของระบบการสอน วัตถุประสงค์ของระบบการสอนและผู้ใช้ระบบ เป็นองค์ประกอบด้านบริบท (Context) อ้างอิงตามระบบ CIPOF Model

องค์ประกอบที่ 2 การวิเคราะห์และกำหนดปัจจัยนำเข้า (Input factors analysis) ในการวิจัยนี้ ได้แก่ แนวทางการจัดกิจกรรมการสอนแบบกระฉับกระเฉง สภาพแวดล้อมการสอนแบบกระฉับกระเฉง คุณลักษณะผู้สอน คุณลักษณะนักเรียน เป็นองค์ประกอบด้านปัจจัยนำเข้า (Input) อ้างอิงตามระบบ CIPOF Model

องค์ประกอบที่ 3 การเตรียมความพร้อม (Preparation) ในการวิจัยนี้เป็นองค์ประกอบด้านกระบวนการ (Process) อ้างอิงตามระบบ CIPOF Model

องค์ประกอบที่ 4 การจัดกิจกรรมการสอน (Teaching process) ในการวิจัยนี้ ได้แก่ วิธีการจัดกิจกรรมการสอน โดยใช้รูปแบบการสอนแบบกระฉับกระเฉง ประกอบด้วย ขั้นตอนที่ 1 ขั้นเตรียม ขั้นตอนที่ 2 ขั้นสอน การนำเข้าสู่บทเรียน ขั้นตอนที่ 3 ขั้นทำกิจกรรมกลุ่ม ปฏิสัมพันธ์

กลุ่มย่อยแสวงหาความรู้ร่วมกัน ขั้นตอนที่ 4 ขั้นตรวจสอบผลงานและทดสอบ และขั้นตอนที่ 5 ขั้นสรุปบทเรียนและประเมินผล อ้างอิงตามระบบ CIPOF Model

องค์ประกอบที่ 5 การประเมินผล (Evaluation) ในการวิจัยนี้เป็นองค์ประกอบด้านกระบวนการ (Process) อ้างอิงตามระบบ CIPOF Model

องค์ประกอบที่ 6 การสรุปผลผลการสอน (Leaching summary) ในการวิจัยนี้เป็นองค์ประกอบด้านกระบวนการ (Process) อ้างอิงตามระบบ CIPOF Model

องค์ประกอบที่ 7 ผลผลิต (Result) ในการวิจับนี้เป็นองค์ประกอบด้านผลลัพธ์ (Output) อ้างอิงตามระบบ CIPOF Model

องค์ประกอบที่ 8 การตรวจสอบและปรับปรุงระบบ (Adjust) เป็นขั้นตอนการตรวจสอบปรับปรุง และแก้ไขระบบการสอนจากผลการใช้ของผู้ใช้ระบบในการวิจัยนี้เป็นองค์ประกอบด้านผลย้อนกลับ (Feedback) อ้างอิงตามระบบ CIPOF Model

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1 หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาควรกำหนดนโยบายส่งเสริมการพัฒนาสมรรถนะครูด้านการจัดการเรียนรู้อย่างกระฉับกระเฉง โดยสนับสนุนการนำระบบการสอนที่พัฒนาขึ้นไปประยุกต์ใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ เพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วม การคิดวิเคราะห์ และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของผู้เรียน

2 หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรกำหนดนโยบายสนับสนุนการพัฒนาสื่อการเรียนรู้นวัตกรรม และเทคโนโลยีทางการศึกษาให้เพียงพอและเหมาะสมกับบริบทของสถานศึกษา เพื่อส่งเสริมประสิทธิภาพการจัดการเรียนรู้อย่างกระฉับกระเฉง และสนับสนุนให้ครูสามารถออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3 หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการศึกษาควรกำหนดนโยบายส่งเสริมการนิเทศ ติดตาม และประเมินผลการนำระบบการสอนไปใช้ในสถานศึกษาอย่างต่อเนื่อง พร้อมทั้งสนับสนุนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และการนำผลการประเมินมาใช้ปรับปรุงระบบการสอน เพื่อพัฒนาคุณภาพการจัดการเรียนรู้ให้เหมาะสมกับบริบทของผู้เรียนและสถานศึกษา

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. หน่วยงานทางการศึกษาควรนำระบบการสอนตามแนวคิดการเรียนรู้อย่างกระฉับกระเฉงตามหลักพุทธวิธีไปใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาสมรรถนะครูผู้สอนกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม โดยจัดอบรมเชิงปฏิบัติการเกี่ยวกับการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ การจัดกิจกรรมกลุ่ม และการวัดและประเมินผล เพื่อส่งเสริมให้ครูสามารถจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2. ผู้บริหารสถานศึกษาควรนำผลการวิจัยไปใช้เป็นแนวทางในการส่งเสริมและสนับสนุนครูผู้สอน โดยจัดหาสื่อการเรียนรู้ เทคโนโลยี และทรัพยากรที่เหมาะสม ตลอดจนส่งเสริมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างครู เพื่อพัฒนาการจัดกิจกรรมการเรียนรู้อย่างกระฉับกระเฉงให้สอดคล้องกับบริบทของสถานศึกษาและความต้องการของผู้เรียน

3. ครูผู้สอนกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมควรนำระบบการสอนที่พัฒนาขึ้นไปประยุกต์ใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้สำหรับนักเรียน โดยเน้นการศึกษาค้นคว้า การทำกิจกรรมกลุ่ม การอภิปราย และการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ควบคู่กับการประยุกต์ใช้หลักพุทธวิธีการสอน เพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วม ความกระตือรือร้น และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียน

คำรับรองและการเปิดเผยข้อมูลของผู้เขียน

1. การเปิดเผยผลประโยชน์ทับซ้อน (Conflict of Interest)

คณะผู้เขียนขอประกาศและรับรองว่าไม่มีผลประโยชน์ทับซ้อนใด ๆ ในบทความฉบับนี้

2. การใช้ปัญญาประดิษฐ์และเทคโนโลยีสนับสนุนการจัดทำต้นฉบับ (Generative AI and AI-assisted Technologies in the Writing Process)

ในกระบวนการจัดเตรียมต้นฉบับบทความนี้ คณะผู้เขียนได้ใช้เทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์เชิงสร้างสรรค์ (Generative AI) คือ NotebookLM เพื่อช่วยจัดทำแผนภาพองค์ความรู้ ทั้งนี้ คณะผู้เขียนได้ตรวจสอบและปรับแก้ผลลัพธ์ และขอรับผิดชอบต่อเนื้อหาทั้งหมดของบทความ

3. คำรับรองเกี่ยวกับการเปิดเผยข้อมูล (Data Availability Statement)

ข้อมูลที่ใช้ในการวิจัยนี้สามารถขอได้จากผู้เขียนหลักตามคำร้องขอที่สมเหตุสมผล

4. คำรับรองด้านจริยธรรมการวิจัย (Ethics Statement)

การวิจัยนี้มิได้ยื่นขอรับรองจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ แต่ได้ดำเนินการโดยความสมัครใจและความยินยอมของผู้ให้ข้อมูล และเก็บรักษาข้อมูลเป็นความลับ

5. แหล่งทุนสนับสนุนการวิจัย (Funding)

การทำวิจัยครั้งนี้ไม่ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานใด ๆ

6. การระบุบทบาทของผู้มีส่วนร่วมตามหลัก CRediT (Contributor Roles Taxonomy)

พระปลัดตนุภัทร จินฺตามโย (รุ่งเรืองดี): การสร้างแนวคิด, ระเบียบวิธีวิจัย, การดำเนินการวิจัย, การจัดการข้อมูล, การนำเสนอข้อมูลเชิงภาพ, การเขียนต้นฉบับ, การทบทวนและปรับแก้ไขต้นฉบับ, การตรวจสอบความถูกต้อง

ชวาล ศิริวัฒน์: การกำกับดูแล, การตรวจสอบความถูกต้อง

สุวัฒสัน รักขันโท: การกำกับดูแล, การตรวจสอบความถูกต้อง

เอกสารอ้างอิง

กัญญาภิญญ์ สีรัตน์เจริญ, และสุนันท์ ช่วยชู. (2566). แนวทางการพัฒนาการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาเพื่อลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาของไทย. *วารสารมณีเชษฐาราม วัดจอมมณี*, *6*(1), 33–49. https://so07.tci-thaijo.org/index.php/JMCR/article/view/2382

เชรษฐรัฐ กองรัตน์. (2567). การเรียนรู้เชิงรุก: วาทกรรมการศึกษาเพื่อพัฒนาผู้เรียน. *วารสารครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย*, *52*(1), 1–18. https://doi.org/10.14456/educu.2024.2

ปรางฝัน แสงโพธิ์, และสุพัฒนา หอมบุปผา. (2569). รูปแบบการพัฒนาสมรรถนะการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครูสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษานครสวรรค์. *วารสารครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์*, *9*(3), 356–383. https://so02.tci-thaijo.org/index.php/edunsrujo/article/view/287790

พรทิพย์ วงศ์ไพบูลย์. (2560). การเรียนรู้เชิงรุกและการมีส่วนร่วมของผู้เรียน (Active Learning). *วารสารสถาบันวิจัยญาณสังวร*, *8*(2), 327–336. https://so04.tci-thaijo.org/index.php/yri/article/view/178540

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2553. (2553, 22 กรกฎาคม). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่ม 127 ตอนที่ 45 ก. หน้า 1–3.

ยุพา กูลประดิษฐ์, ประหยัด จิระวรพงศ์, สุภาณี เส็งศรี, และกฤตยา บรรจงจิตร. (2562). การพัฒนาระบบการเรียนการสอนออนไลน์แบบสปอค (SPOC) รายวิชาศึกษาทั่วไป สำหรับมหาวิทยาลัยนเรศวร. *วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร*, *21*(4), 254–270. https://so06.tci-thaijo.org/index.php/edujournal_nu/article/view/92350

ศักดิ์ดา งานหมั่น. (2567). การพัฒนาระบบการสอนแบบกระฉับกระเฉงเพื่อการพัฒนาการเรียนในพุทธศตวรรษที่ 26 สำหรับครูสาระการเรียนสังคมศึกษาศาสนาและวัฒนธรรม เขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาในจังหวัดนครราชสีมา. *วารสารพุทธนวัตกรรมและการจัดการ*, *7*(2), 132–147. https://so06.tci-thaijo.org/index.php/bim/article/view/266587

ศิรินาฏ เจาะจง, และจิติมา วรรณศรี. (2567). ปัญหา ความต้องการและแนวทางการบริหารงานเพื่อส่งเสริมสมรรถนะการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครูสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาภาคเหนือตอนล่าง. *Journal of Roi Kaensarn Academi*, *9*(12), 2884–2898. https://so02.tci-thaijo.org/index.php/JRKSA/article/view/275636

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาอุทัยธานี ชัยนาท. (2565). *แผนพัฒนาการศึกษาขั้นพื้นฐาน ระยะ 5 ปี (พ.ศ. 2566–2570)*. https://spmuncn.obec.go.th/development_plan

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาอุทัยธานี ชัยนาท. (2568). *รายงานผลการดำเนินงานประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2568*. https://drive.google.com/file/d/128hJ2PuykPZnDCr-EhQk4XOh_JKHCjCh/view

Krejcie, R. V., & Morgan, D. W. (1970). Determining sample size for research activities. *Educational and Psychological Measurement*, *30*(3), 607–610. https://doi.org/10.1177/001316447003000308

การออกแบบสถาบันพระพุทธศาสนาในฐานะสถาบันทางสังคมเชิงพุทธบูรณาการ

Designing the Buddhist Institution as a Social Institution Through Buddhist Integration

พระปัญญาวัชรบัณฑิต[1] วุฒินันท์ กันทะเตียน[2] อารยา ทองโชติ[3]

Phra Panyavajrapandit, Wutthinant Kantatian and Araya Thongchot

Received: August 04, 2026

Revised: October 29, 2026

Accepted: October 29, 2026

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ 1) เพื่อวิเคราะห์องค์ประกอบของสถาบันศาสนาตามทฤษฎีสังคมวิทยาศาสนา 2) เพื่อวิเคราะห์องค์ประกอบของสถาบันพระพุทธศาสนาจากคัมภีร์พระพุทธศาสนา และ 3) เพื่อสังเคราะห์และออกแบบสถาบันพระพุทธศาสนาในฐานะสถาบันทางสังคมเชิงพุทธบูรณาการ เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร โดยศึกษาแนวคิดสังคมวิทยาศาสนาของเอมิล เดอร์ไคม์ มักซ์ เวเบอร์ และปีเตอร์ เบอร์เกอร์ ควบคู่กับคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา และทัศนะของปราชญ์ทางพระพุทธศาสนา ภายใต้การวิเคราะห์ตามกรอบสามมิติ ได้แก่ มิติเชิงโครงสร้าง มิติเชิงจริยธรรม และมิติเชิงพิธีกรรม โดยดำเนินการวิจัยแยกออกเป็น 3 ขั้นตอน คือ การศึกษาแนวคิดทฤษฎีสังคมวิทยาศาสนาเพื่อสังเคราะห์องค์ประกอบสามมิติ การศึกษาคัมภีร์พระพุทธศาสนาภายใต้กรอบสามมิติเช่นเดียวกัน แล้วนำองค์ประกอบทั้งสองชุดมาสังเคราะห์เชิงพุทธบูรณาการ และนำเสนอด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา ผลการวิจัยพบว่า องค์ความรู้ทั้งสองสายมิได้ขัดแย้งกัน หากแต่เสริมเติมเต็มกันได้อย่างเป็นระบบ มิติเชิงโครงสร้างชี้ว่าความยั่งยืนของสถาบันขึ้นอยู่กับระบบและกฎเกณฑ์ที่ไม่ผูกติดกับตัวบุคคล สอดคล้องกับหลักการทำให้บารมีกลายเป็นกิจวัตร (Routinization of Charisma) ของเวเบอร์ และการที่พระพุทธองค์ทรงมอบพระ

[1] มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย; Mahachulalongkornrajavidyalaya University

[2] มหาวิทยาลัยมหิดล; Mahidol University

Corresponding author, e-mail: wutthinant.kan@mahidol.ac.th, Tel. 0982677407

[3] มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย; Mahachulalongkornrajavidyalaya University

ธรรมวินัยไว้เป็นศาสดาแทนพระองค์ มิติเชิงจริยธรรมชี้ว่าไตรสิกขาเป็นกลไกเชื่อมโยงจริยธรรมระดับปัจเจกเข้ากับระดับองค์กร สอดคล้องกับแนวคิดจริยธรรมทางศาสนาของเวเบอร์ที่ขับเคลื่อนโครงสร้างสังคม มิติเชิงพิธีกรรมชี้ว่าพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาทำหน้าที่ผนึกจิตสำนึกร่วม สอดคล้องกับแนวคิด "ความปีติยินดีร่วมกัน" (Collective Effervescence) ของเดอร์ไคม์ งานวิจัยนี้ได้องค์ความรู้ใหม่ซึ่งเรียกว่า "โมเดล 5 เสาหลักแห่งสถาบันพระพุทธศาสนาเชิงพุทธบูรณาการ" ประกอบด้วย 1) พระธรรมวินัยเป็นศาสดาและกรอบโครงสร้าง 2) ระบบตรวจสอบถ่วงดุลและการบริหารบุคลากร 3) จริยธรรมเชิงบูรณาการ 4) พิธีกรรมในฐานะเครื่องมือจิตวิญญาณ สังคม และสื่อสาร และ 5) วัด ชุมชน และรัฐในโลกดิจิทัล ซึ่งสามารถนำไปใช้เป็นบรรทัดฐานเชิงนโยบายสำหรับองค์กรปกครองคณะสงฆ์ในการธำรงแก่นธรรมควบคู่กับการสร้างความโปร่งใสในสังคมไทยร่วมสมัย

คำสำคัญ: สถาบันพระพุทธศาสนา, สถาบันทางสังคม, พุทธบูรณาการ, สังคมวิทยาศาสนา

Abstract

This research had three objectives: (1) to analyze the components of religious institutions according to theories in the sociology of religion, (2) to analyze the components of the Buddhist institution as presented in Buddhist scriptures, and (3) to synthesize and design the Buddhist institution as a social institution through Buddhist integration. This documentary research examined the sociology of religion of Émile Durkheim, Max Weber, and Peter L. Berger alongside the Tipiṭaka, its commentaries (Aṭṭhakathā) and sub-commentaries (Ṭīkā), and the views of Buddhist scholars. The analysis was guided by a three-dimensional framework comprising structural, ethical, and ritual dimensions. The research was conducted in three stages: (1) studying theories in the sociology of religion to synthesize components across the three dimensions, (2) studying Buddhist scriptures within the same three-dimensional framework, and (3) synthesizing both sets of components through Buddhist integration. The findings were presented through content analysis. The results revealed that the two bodies of knowledge do not conflict but rather complement each other systematically. The structural dimension indicated that institutional

sustainability depends on systems and rules that are not tied to particular individuals. This is consistent with Weber's concept of the routinization of charisma and with the Buddha's entrusting of the Dhamma-Vinaya to serve as the Teacher in his stead. The ethical dimension indicated that the threefold training (tisikkhā) serves as a mechanism linking individual ethics with organizational ethics, consistent with Weber's notion of religious ethics as a driving force of social structure. The ritual dimension indicated that Buddhist rituals function to consolidate collective consciousness, consistent with Durkheim's concept of collective effervescence. This research generated new knowledge in the form of the "Five-Pillar Model of the Buddhist Institution Through Buddhist Integration," comprising (1) the Dhamma-Vinaya as the Teacher and structural framework, (2) a system of checks and balances and personnel administration, (3) integrative ethics, (4) ritual as a spiritual, social, and communicative instrument, and (5) the temple, community, and state in the digital world. The model can serve as a policy norm for Sangha governing bodies in preserving the essence of the Dhamma while fostering transparency in contemporary Thai society.

Keywords: Buddhist Institution, Social Institution, Buddhist Integration, Sociology of Religion

บทนำ

สถาบันพระพุทธศาสนาดำรงอยู่คู่สังคมไทยมาอย่างยาวนาน และมีบทบาทสำคัญยิ่งในฐานะศูนย์กลางทางจิตวิญญาณ แหล่งบ่มเพาะคุณธรรมจริยธรรม ตลอดจนกลไกสำคัญในการธำรงไว้ซึ่งความสงบเรียบร้อยของสังคม ดังพระทัศนะของสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (เจริญ สุวฑฺฒโน) (2552) ซึ่งสรุปได้ว่าสถาบันพระพุทธศาสนามีความสำคัญในฐานะแหล่งสืบทอดคำสอน หลักธรรม และจริยธรรมที่ช่วยหล่อหลอมความคิดและพฤติกรรมของมนุษย์ และยังเป็นกลไกในการปลูกฝังคุณธรรม ความรับผิดชอบ และการอยู่ร่วมกันอย่างเข้าใจและเคารพผู้อื่น อีกทั้งยังเป็นศูนย์กลางการศึกษา อบรม และถ่ายทอดภูมิปัญญาทางธรรมจากรุ่นสู่รุ่น ดังนั้น สถาบันพระพุทธศาสนาจึงมีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาคน สังคม และการธำรงคุณค่าทาง

ศีลธรรม อย่างไรก็ตาม ในช่วงหลายทศวรรษที่ผ่านมา สถาบันพระพุทธศาสนาได้เผชิญกับความท้าทายเชิงโครงสร้างที่ส่งผลกระทบต่อศรัทธาของพุทธศาสนิกชนอย่างต่อเนื่อง ไม่ว่าจะเป็นแนวโน้มการลดลงของจำนวนผู้บวชเรียน การขาดความรู้ความเข้าใจในแก่นแท้ของคำสอนทางพระพุทธศาสนา พระสงฆ์บางส่วนที่ประพฤติย่อหย่อนในพระธรรมวินัย ตลอดจนการแสวงหาผลประโยชน์เชิงพาณิชย์ในนามของศาสนา (พนม พงษ์ไพบูลย์, 2538) ยิ่งไปกว่านั้น ในยุคที่สื่อสังคมออนไลน์แพร่หลาย ข่าวการกระทำผิดของพระสงฆ์ได้กลายเป็นประเด็นที่สาธารณชนเฝ้าจับตาและตั้งคำถามอย่างเข้มข้นยิ่งขึ้น ส่งผลให้สถาบันสงฆ์ต้องเผชิญวิกฤตศรัทธาแบบที่ไม่เคยปรากฏมาก่อน (มะลิ ทิพพ์ประจง, 2568) สถานการณ์ดังกล่าวจึงนำไปสู่การตั้งคำถามต่อสถาบันพระพุทธศาสนาในสังคมไทยอย่างเลี่ยงไม่ได้ สอดคล้องกับที่มะลิ ทิพพ์ประจง และพระใบฎีกาสมคิด นาถสีโล (2568) ชี้ให้เห็นว่าพระสงฆ์ในฐานะสถาบันทางสังคมมีบทบาทสำคัญในการธำรงรักษาวัฒนธรรมและคุณธรรมของสังคมไทยมาอย่างยาวนาน แต่ในยุคดิจิทัล สถาบันสงฆ์กลับต้องเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างที่ส่งผลกระทบต่อบทบาทดั้งเดิม อันเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีและค่านิยมทางสังคม ด้วยเหตุนี้ การปรับตัวของสถาบันสงฆ์จึงจำเป็นต้องตั้งอยู่บนฐานของการรักษาหลักพระธรรมวินัย ควบคู่ไปกับการจัดการตนเองให้สอดคล้องกับบริบทของสังคมยุคใหม่ดังที่พระครูปลัดอัมพร อาภาธโร และคณะ (2568) ได้ศึกษาและพบว่า ปรากฏการณ์ที่ส่งผลกระทบต่อศรัทธาในสถาบันสงฆ์เกิดจากช่องว่างในการจัดวางองค์ประกอบความเป็นสถาบันให้สอดรับกับพลวัตของสังคมร่วมสมัย กล่าวคือ ศรัทธาของพุทธศาสนิกชนไทยได้เปลี่ยนจากความเชื่อเชิงจารีตไปสู่ศรัทธาบนฐานปัญญา ซึ่งตั้งอยู่บนการตรวจสอบพฤติกรรมและระบบบริหารจัดการของคณะสงฆ์อย่างเข้มข้นมากขึ้น ความเคารพนับถือจึงไม่ได้เกิดขึ้นเพียงเพราะสถานะความเป็นพระภิกษุ หากแต่เกิดจากบทบาทที่เกื้อกูลต่อสังคม และการปรับตัวให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตสมัยใหม่โดยไม่ละทิ้งแก่นแท้แห่งพระธรรมวินัย สอดคล้องกับแนวคิดของพระคำพล แก้วพิลา และกิตติพงศ์ สุวรรณวงศ์ (2568) ที่เสนอว่า การฟื้นฟูพระพุทธศาสนาไทยในยุคปัจจุบันจำเป็นต้องอาศัยการขับเคลื่อนผ่านองค์ความรู้เชิงบูรณาการ ได้แก่ การนำหลักไตรสิกขามาประยุกต์ใช้เพื่อยกระดับคุณภาพของบุคลากร การใช้หลักสังคหวัตถุ 4 เพื่อประสานความสัมพันธ์ทางสังคม และการใช้หลักอิทัปปัจจยตา (หลักความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัย) เป็นแกนกลางในการปฏิรูประบบและวางนโยบายเชิงโครงสร้าง

ปรากฏการณ์เชิงลบที่พระพุทธศาสนากำลังเผชิญอยู่ในปัจจุบัน สะท้อนความจำเป็นเร่งด่วนที่ต้องทบทวนและแสวงหาแนวทางใหม่ เพื่อให้สามารถธำรงแก่นธรรมอันบริสุทธิ์ควบคู่ไปกับการสร้างความโปร่งใสและตรวจสอบได้ ในฐานะสถาบันทางสังคมที่ตอบสนองต่อความคาดหวัง

ทางจริยธรรมของสังคมไทย ในทางวิชาการตะวันตก ศาสนาถูกวิเคราะห์ในฐานะสถาบันทางสังคมมาอย่างยาวนาน เอมิล เดอร์ไคม์เสนอว่าศาสนามิใช่เพียงสถาบันทางสังคมพื้นฐานทั่วไป หากแต่เป็น “ราชินีแห่งสถาบันทั้งปวง” (Pickering, 1984) มักซ์ เวเบอร์วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างจริยธรรมทางศาสนากับโครงสร้างเศรษฐกิจและสังคม (Weber, 2019) ขณะที่ปีเตอร์ เบอร์เกอร์เสนอแนวคิดศาสนาในฐานะ “ร่มเงาอันศักดิ์สิทธิ์” (Sacred Canopy) ที่สร้างความชอบธรรมและธำรงระเบียบความหมายให้แก่สังคม (Berger, 1967) เช่นเดียวกันกับปราชญ์ทางพระพุทธศาสนา ที่ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของความเป็นสถาบันพระพุทธศาสนาไว้อย่างลึกซึ้งเช่นกัน ดังที่สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต) (2568) ได้เสนอหลักมัชฌิมาปฏิปทาและไตรสิกขาเป็นเครื่องมือสำคัญในการจัดวางระบบวินัยที่สัมพันธ์กับบุคคลและชุมชน ยิ่งไปกว่านั้น ในมิติของสังคมวิทยาศาสนาและการปรับตัวของศาสนาในสังคมไทย พระไพศาล วิสาโล (2546) ได้ชี้ให้เห็นว่าพระพุทธศาสนาและโครงสร้างสังคมไทยมีความสัมพันธ์ที่ส่งผลกระทบต่อกันและกันมาโดยตลอด ทั้งในมิติหลักธรรม ประเพณี และบทบาทของวัดในฐานะสถาบันทางสังคม ขณะเดียวกัน ในระดับสากล ปีเตอร์ เบอร์เกอร์ (Berger, 1999) ได้ทบทวนสมมติฐานเดิมและเสนอแนวคิดเรื่องการลดความเป็นฆราวาส (Desecularization) โดยชี้ว่าความทันสมัยมิได้นำไปสู่ความเสื่อมถอยของศาสนาอย่างที่เคยเชื่อกัน หากแต่เกิดพลวัตระหว่างแรงผลักดันสู่ความเป็นฆราวาสกับกระแสการฟื้นฟูทางศาสนา ซึ่งส่งผลให้บทบาทและรูปแบบเชิงสถาบันของศาสนาเปลี่ยนแปลงไป

อย่างไรก็ตาม เมื่อทบทวนวรรณกรรมอย่างรอบด้าน คณะผู้วิจัยพบช่องว่างทางวิชาการสำคัญอย่างน้อย 3 ประการ คือ ประการแรก งานศึกษาที่ใช้ทฤษฎีสังคมวิทยาศาสนาตะวันตกมักมุ่งอธิบายศาสนาในฐานะปรากฏการณ์ทางสังคมทั่วไป โดยยังไม่เจาะจงลงไปที่บริบทของสถาบันพระพุทธศาสนาไทยโดยตรง ทั้งยังไม่ปรากฏการประมวลองค์ประกอบดังกล่าวให้เป็นกรอบสามมิติที่ชัดเจนสำหรับใช้วิเคราะห์สถาบันสงฆ์ไทยเป็นการเฉพาะ ประการที่สอง งานศึกษาทางพระพุทธศาสนาที่วิเคราะห์จากคัมภีร์ส่วนใหญ่ยังคงศึกษาแยกส่วนตามประเด็นเฉพาะ อาทิ การปกครองคณะสงฆ์ จริยธรรมของสงฆ์ หรือพิธีกรรมทางศาสนา โดยยังไม่ปรากฏงานวิจัยที่สังเคราะห์องค์ประกอบเชิงโครงสร้าง จริยธรรม และพิธีกรรม ให้เป็นองค์ประกอบสามมิติที่สมบูรณ์และเทียบเคียงได้กับกรอบทางสังคมวิทยา และประการที่สาม ซึ่งนับเป็นช่องว่างสำคัญที่สุด คือ ยังไม่ปรากฏงานวิจัยที่บูรณาการองค์ประกอบสามมิติจากทั้งสองแนวทางเข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบ เพื่อสังเคราะห์และออกแบบสถาบันพระพุทธศาสนาในฐานะสถาบันทางสังคมเชิงพุทธบูรณาการที่สมบูรณ์ ด้วยเหตุนี้คณะผู้วิจัยจึงเห็นความจำเป็นที่จะดำเนินการวิจัยเชิงเอกสาร เพื่อวิเคราะห์องค์ประกอบของสถาบันศาสนาตามทฤษฎีสังคมวิทยาศาสนาในกรอบสามมิติ ควบคู่กับการ

วิเคราะห์องค์ประกอบของสถาบันพระพุทธศาสนาจากคัมภีร์พระพุทธศาสนาภายใต้กรอบสามมิติเดียวกัน การบูรณาการองค์ความรู้ทั้งสองด้านนี้ มิได้เป็นเพียงการเติมเต็มช่องว่างทางวิชาการเท่านั้น หากแต่ยังมุ่งหวังให้เกิดกรอบแนวคิดเชิงปัญญาที่สามารถนำไปใช้เป็นบรรทัดฐานสำหรับการวิพากษ์และเสนอแนะแนวทางต่อองค์กรปกครองคณะสงฆ์ต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อวิเคราะห์องค์ประกอบของสถาบันศาสนาตามทฤษฎีสังคมวิทยาศาสนา
2. เพื่อวิเคราะห์องค์ประกอบของสถาบันพระพุทธศาสนาจากคัมภีร์พระพุทธศาสนา
3. เพื่อสังเคราะห์และออกแบบสถาบันพระพุทธศาสนาในฐานะสถาบันทางสังคมเชิงพุทธบูรณาการ

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร โดยศึกษาตามขอบเขตของเอกสารสองกลุ่มหลัก คือ กลุ่มแรก แนวคิดทฤษฎี หลักการ และเอกสารรายงานวิจัยเชิงสังคมวิทยาและศาสตร์อื่นที่เกี่ยวข้อง ซึ่งวิเคราะห์ภายใต้กรอบสามมิติ ได้แก่ มิติเชิงโครงสร้าง มิติเชิงจริยธรรม และมิติเชิงพิธีกรรม และกลุ่มที่สอง คัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกาและคัมภีร์สำคัญอื่น ๆ ในทางพระพุทธศาสนา รวมถึงเอกสารของปราชญ์ทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้อง และประยุกต์ใช้เกณฑ์การประเมินคุณภาพเอกสาร 4 ประการ ของ John Scott (1990) ได้แก่ 1) การตรวจสอบความถูกต้องแหล่งที่มาของเอกสารทั้งสองกลุ่มให้ตรงตามต้นฉบับ 2) การคัดเลือกเอกสารที่มีความน่าเชื่อถือที่ปราศจากการบิดเบือน 3) การคัดสรรวรรณกรรมที่มีความเป็นตัวแทนที่ครอบคลุมและสะท้อนภาพการเป็นสถาบันศาสนาในฐานะสถาบันทางสังคมได้อย่างแท้จริง และ 4) การทำความเข้าใจความหมายของเนื้อหาในเชิงบริบทอย่างชัดเจน เพื่อให้การตีความและการสังเคราะห์องค์ความรู้โดยมุ่งศึกษาวิเคราะห์เพื่อย้อนรอยและค้นหาร่องรอยความเป็นสถาบันพระพุทธศาสนาในบริบทของคัมภีร์พระพุทธศาสนาและร่องรอยความเป็นสถาบันทางศาสนาตามแนวสังคมวิทยาภายใต้กรอบมิติเดียวกัน โดยมีขั้นตอนดำเนินการวิจัย 3 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับสถาบันศาสนาในฐานะสถาบันทางสังคมเชิงสังคมวิทยา ได้แก่ ผลงานของเอมิล เดอร์ไคม์ มักซ์ เวเบอร์ และปีเตอร์ เบอร์เกอร์ ตลอดจนงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง แล้วดำเนินการวิเคราะห์สังเคราะห์แนวคิดให้ได้องค์ประกอบสามมิติ ได้แก่ มิติเชิงโครงสร้าง มิติเชิงจริยธรรม และมิติเชิงพิธีกรรม

ขั้นตอนที่ 2 ศึกษาคำสอนในคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา รวมถึงผลงานจากปราชญ์ทางพระพุทธศาสนา โดยวิเคราะห์สังเคราะห์ภายใต้กรอบมิติเดียวกัน

ขั้นตอนที่ 3 นำองค์ประกอบสามมิติจากทั้งแนวสังคมวิทยาและคัมภีร์พระพุทธศาสนามาสังเคราะห์เชิงพุทธบูรณาการ เพื่อออกแบบสถาบันพระพุทธศาสนาให้ได้องค์ประกอบที่สมบูรณ์ที่สุด

การวิเคราะห์ข้อมูลใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา โดยจัดวางองค์ประกอบที่ได้จากทั้งสองแหล่งข้อมูลลงในกรอบสามมิติเดียวกัน แล้วพิจารณาจุดร่วม องค์ประกอบเชิงบวกที่เสริมความเข้มแข็ง และเงื่อนไขความเสี่ยงที่ต้องเฝ้าระวังในแต่ละมิติ ก่อนสังเคราะห์เป็นองค์ความรู้ใหม่ในลักษณะแบบจำลองที่สามารถนำไปใช้เป็นบรรทัดฐานเชิงนโยบายได้จริง และนำเสนอผลการวิจัยด้วยวิธีการพรรณนาวิเคราะห์

สรุปผลการวิจัย

1. ผลการศึกษาองค์ประกอบของสถาบันศาสนาตามทฤษฎีสังคมวิทยาศาสนาตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1

จากการศึกษาองค์ประกอบของสถาบันศาสนาตามทฤษฎีสังคมวิทยาศาสนาผ่านแนวคิดนักสังคมวิทยาตะวันตก คณะผู้วิจัยพบว่าองค์ประกอบของสถาบันศาสนาทั้งสามมิตินั้นเป็นองค์ประกอบที่ประสานสัมพันธ์ได้อย่างลงตัว กล่าวคือ มิติเชิงโครงสร้าง สะท้อนออกมาจากแนวคิดเรื่องรูปแบบการจัดองค์กร บทบาทและสถานภาพ ตลอดจนความสัมพันธ์เชิงอำนาจ มิติเชิงจริยธรรม สะท้อนมาจากแนวคิดเรื่องระบบค่านิยม บรรทัดฐาน และแบบแผนการปฏิบัติที่กำกับพฤติกรรม และมิติเชิงพิธีกรรม สะท้อนมาจากแนวคิดเรื่องแบบแผนการกระทำที่เป็นระบบซึ่งผนึกจิตสำนึกร่วมของสมาชิก ทั้งสามมิตินี้ไม่สามารถแยกขาดจากกัน โดยสามารถพิจารณาได้จากร่องรอยการปรากฏตัวขององค์ประกอบทั้งสามมิติ ดังนี้

1.1 องค์ประกอบของสถาบันศาสนาตามแนวคิดนักสังคมวิทยาศาสนา

จากการศึกษาแนวคิดของนักสังคมวิทยาศาสนาสามท่านผู้ทรงอิทธิพลในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 ถึงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 พบว่า แม้แต่ละท่านจะมีจุดเน้นต่างกัน แต่ก็มองสถาบันศาสนาในฐานะระบบสังคมที่มีชีวิต มิใช่เพียงความเชื่อส่วนบุคคล เดอร์ไคม์เน้นมิติเชิงโครงสร้างและหน้าที่ของศาสนาในการสร้างความเป็นปึกแผ่นทางสังคม เวเบอร์ให้ความสำคัญกับความหมายเชิงอัตวิสัยและอิทธิพลของศาสนาต่อพฤติกรรมทางเศรษฐกิจและสังคม ส่วนเบอร์เกอร์นำเสนอมุมมองเชิงปรากฏการณ์วิทยาที่มองศาสนาเป็นกระบวนการสร้างความหมายและโลก

ทางสังคมของมนุษย์ แนวคิดสำคัญดังกล่าวแสดงถึงองค์ประกอบของสถาบันศาสนาที่มีลักษณะกลมกลืนกัน โดย เอมิล เดอร์ไคม์ (Durkheim, 1995) นิยามศาสนาว่าเป็นระบบความเชื่อและการปฏิบัติที่ยึดโยงกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งหลอมรวมผู้ศรัทธาเข้าเป็นชุมชนทางศีลธรรมหนึ่งเดียวที่เรียกว่าศาสนจักร (Church) นิยามนี้มีความสำคัญเพราะเป็นการย้ายจุดศูนย์กลางจากเรื่องพระเจ้าหรือสิ่งเหนือธรรมชาติ ไปสู่ความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งศักดิ์สิทธิ์กับชุมชน ศาสนาจึงไม่จำเป็นต้องถูกนิยามผ่านการมีอยู่ของเทพเจ้าสูงสุดเสมอไป หากแต่คือระบบที่แบ่งแยกโลกออกเป็นสองขั้ว คือ สิ่งศักดิ์สิทธิ์กับสิ่งสามัญ (Pickering, 1984) พิคเกอริง ขยายความว่าศาสนามิได้เป็นเพียงสถาบันทางสังคมแบบทั่วไป หากแต่เป็นรากฐานที่อธิบายปรากฏการณ์ทางสังคมอื่น ๆ ด้วย ดังคำกล่าวของเดอร์ไคม์ที่ว่า "ศาสนาเป็นแม่แบบ (Matrix) ซึ่งสถาบันทางสังคมอื่น ๆ เกือบทั้งหมดถือกำเนิดขึ้นมา" (Pickering, 1984) และเมื่อว่าโดยองค์ประกอบเดอร์ไคม์ เสนอไว้ 4 ประการ ได้แก่ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ (The Sacred) ซึ่งมิได้ศักดิ์สิทธิ์โดยธรรมชาติ แต่กลายเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ขึ้นเพราะสังคมแยกมันออกจากโลกสามัญและโอบล้อมด้วยระบบข้อห้าม พิธีกรรม (Rituals) ซึ่งทำหน้าที่เป็นสะพานเชื่อมระหว่างผู้คนกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์และร้อยรัดผู้คนเข้าเป็นชุมชนเดียวกัน ชุมชนทางศีลธรรม (Moral Community) ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญที่แยกศาสนาออกจากความเชื่อส่วนบุคคล และอำนาจบังคับทางศีลธรรม (Moral Coercion) ซึ่งเป็นคุณสมบัติพื้นฐานของข้อเท็จจริงทางสังคมที่ใช้อำนาจบังคับจากภายนอกต่อปัจเจกบุคคลได้ (Pickering, 1984) และยังกล่าวถึงศาสนาในแง่บทบาทหน้าที่อีก 6 ประการ ได้แก่ 1) การสร้างความเป็นปึกแผ่นทางสังคม (Social Solidarity) 2) การสร้างจิตสำนึกร่วม (Collective Consciousness) 3) การควบคุมทางศีลธรรมและธำรงระเบียบทางสังคม 4) การสร้างความหมายและการจำแนกโลกเชิงสัญลักษณ์ 5) การสร้างสำนึกความเป็นตัวตนทางสังคม และ 6) การสร้างความปีติยินดีร่วมกัน (Collective Effervescence) ซึ่งเป็นภาวะที่สมาชิกผู้เข้าร่วมพิธีรู้สึกถูกยกระดับให้หลุดพ้นจากข้อจำกัดของชีวิตประจำวันเพื่อเชื่อมโยงเข้ากับพลังอำนาจที่ยิ่งใหญ่กว่าตน (Durkheim, 1995)

สำหรับ มักซ์ เวเบอร์ (Weber, 1978) มองสถาบันทางศาสนาในฐานะกระบวนการมากกว่าวัตถุ โดยจุดเปลี่ยนสำคัญคือการถือกำเนิดของคณะนักบวชที่ปฏิบัติหน้าที่ประจำการอย่างเป็นระบบ แตกต่างอย่างสิ้นเชิงจากผู้วิเศษหรือหมอผี เนื่องจากนักบวชคือผู้ที่ปฏิบัติหน้าที่ประจำการ มีความยึดโยงกับองค์กรทางสังคม มีความเป็นวิชาชีพ และดำเนินกิจกรรมทางศาสนาอย่างต่อเนื่องภายใต้บรรทัดฐาน เวลา สถานที่ และกลุ่มเป้าหมายที่เฉพาะเจาะจง หัวใจสำคัญของทฤษฎีเวเบอร์คือกระบวนการ “ทำให้บารมีกลายเป็นกิจวัตร” (Routinization of Charisma) ซึ่งแปรเปลี่ยนแรงบันดาลใจของศาสดาให้กลายเป็นระเบียบแบบแผนที่ยั่งยืน จุดนี้เองที่ความเป็น

สถาบันได้หยั่งรากลึกอย่างแท้จริง และข้ามพ้นการพึ่งพิงแบบศรัทธาชั่วครู่ที่ไม่อาจค้ำจุนบารมีให้ดำรงอยู่ได้ (Weber, 1978) ตามทัศนะของเวเบอร์ สถาบันศาสนาสามารถบูรณาการมิติสำคัญอย่างน้อย 6 มิติ ได้แก่ บุคลากรทางศาสนา หลักคำสอน พิธีกรรม ชุมชน การศึกษา และการบริหารจัดการอำนาจในการเข้าถึงความรอดพ้น (Weber, 1978) และยังชี้ให้เห็นบทบาทของสถาบันทางศาสนาอีก 7 ประการ คือ การผลิตความหมายเพื่อตอบปัญหา “ธิโอดิซี” (Theodicy)[4] การสร้างและบังคับใช้วินัยทางศีลธรรม การจัดโครงสร้างอำนาจและผูกขาดการเข้าถึงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ การสร้างชุมชนและขีดเส้นแบ่งระหว่าง “พวกเรา” กับ “พวกเขา” การกำหนดบรรทัดฐานความสัมพันธ์ระหว่างศาสนากับระบบเศรษฐกิจ การเป็นจุดเชื่อมต่อและพื้นที่ต่อรองกับอำนาจรัฐ และบทบาทในกระบวนการ "การทำให้โลกมีความเป็นเหตุเป็นผล" (Rationalization) ในประเด็นความสัมพันธ์ระหว่างศาสนากับเศรษฐกิจ เวเบอร์ได้แสดงให้เห็นผ่านผลงานเรื่อง The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism ว่าจริยธรรมของศาสนาคริสต์นิกายโปรเตสแตนต์ โดยเฉพาะลัทธิคาลวิน (Calvinism) มีส่วนสำคัญในการปลูกฝังวินัยในการใช้ชีวิตและการมุ่งมั่นสะสมทุน ซึ่งกลายมาเป็นรากฐานของการถือกำเนิดระบบทุนนิยมสมัยใหม่ในยุโรปตะวันตก (Weber, 2001) แนวคิดเรื่อง "การเรียก" (Calling)[5] ในนิกายโปรเตสแตนต์ได้พลิกโฉมมุมมองต่อการประกอบอาชีพทางโลกให้กลายเป็นพันธกิจอันศักดิ์สิทธิ์ทางศาสนา

ส่วน ปีเตอร์ เบอร์เกอร์ (Berger, 1967) เสนอว่าศาสนาคือ “ร่มเงาอันศักดิ์สิทธิ์” (Sacred Canopy) ซึ่งมนุษย์ร่วมกันสร้างขึ้นผ่านกระบวนการวิภาษวิธี (dialectical process) สามขั้นตอน คือ การแสดงออกสู่ภายนอก (Externalization) การทำให้เป็นวัตถุวิสัย (Objectivation) และการรับกลับเข้าสู่ภายใน (Internalization) กระบวนการทั้งสามนี้ขับเคลื่อนวงจรวิภาษวิธีอย่างไม่หยุดนิ่ง กล่าวคือ มนุษย์สร้างสังคม สังคมกลายเป็นความจริงเชิงภววิสัย และสังคมกลับมาหล่อหลอมมนุษย์ (Berger & Luckmann, 1966) แนวคิดสำคัญของเบอร์เกอร์ที่เชื่อมโยงทฤษฎีสังคมวิทยาความรู้กับสังคมวิทยาศาสนา คือ แนวคิดเรื่อง “โนมอส” (Nomos) ซึ่งหมายถึงระเบียบและความหมายที่ครอบคลุมประสบการณ์ทั้งหมดของมนุษย์ โนมอสทำหน้าที่เสมือนเกราะคุ้มกันมนุษย์

[4] "ธิโอดิซี" (Theodicy) ในทัศนะของเวเบอร์ คือความพยายามในการอธิบายและให้เหตุผลทางศาสนาต่อความทุกข์และความอยุติธรรมที่ปรากฏในชีวิตและสังคมมนุษย์ เช่น เหตุใดคนดีจึงประสบเคราะห์กรรม ในขณะที่คนชั่วกลับเจริญรุ่งเรือง

[5] แนวคิดเรื่อง “การเรียก” (calling) ในทัศนะของเวเบอร์ หมายความว่า มนุษย์สามารถรับใช้และแสดงความศรัทธาต่อพระเจ้าได้ด้วยการประกอบอาชีพการงานของตนอย่างขยันขันแข็งและซื่อสัตย์

จากภาวะ “อโนมี” (Anomy) หรือสภาวะที่ไร้ระเบียบและไร้ความหมาย และศาสนาก็คือกลไกที่ทรงอานุภาพที่สุดในการคุ้มครองรักษาโนมอสดังกล่าวไว้ (Berger, 1967)

สถาบันทางศาสนาทำหน้าที่เป็น “จักรวาลเชิงสัญลักษณ์” (Symbolic Universe) ที่สร้างความชอบธรรมให้แก่ระเบียบทางสังคมและตอบปัญหา “ธิโอดิซี” (Theodicy) ด้วยการให้ความหมายให้แก่ความทุกข์และความตาย โดยจำแนกรูปแบบการอธิบายธิโอดิซีออกเป็น 3 แนวทาง คือ ทัศนะแบบสัมพัทธ์ (Relativizing Theodicy) การอธิบายผ่านบาปกรรม และการมองว่าความทุกข์คือการทดสอบหรือโอกาสในการเติบโตทางจิตวิญญาณ (Berger, 1967) ทั้งนี้ ความน่าเชื่อถือของสถาบันศาสนาต้องอาศัย “โครงสร้างความน่าเชื่อถือ” (Plausibility Structure) ของชุมชนผู้นำ และระบบพิธีกรรม (Berger & Luckmann, 1966) ซึ่งประกอบด้วยชุมชนของผู้ศรัทธา ได้แก่ ผู้นำ ผู้เชี่ยวชาญทางศาสนา สถาบัน องค์กร และพิธีกรรม

1.2. หน้าที่ของสถาบันทางศาสนาในสังคม

เมื่อสังเคราะห์แนวคิดทั้งสามสายเข้าด้วยกัน คณะผู้วิจัยพบว่าหน้าที่ของสถาบันศาสนาในสังคมอาจแบ่งได้เป็น 4 ด้าน ซึ่งล้วนทำงานประสานกับกรอบสามมิติ ได้แก่ หน้าที่ด้านการสร้างความหมาย (Meaning-Making Function) ที่ช่วยให้มนุษย์เข้าใจโลกและชีวิต โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเด็นความทุกข์ ความเจ็บป่วย และความตาย เช่น พระพุทธศาสนาใช้ "กฎแห่งกรรม" เพื่ออธิบายว่าสภาวการณ์ปัจจุบันล้วนเป็นผลมาจากกรรมหรือการกระทำในอดีต (Berger, 1967) หน้าที่ด้านการควบคุมทางสังคม (Social Control Function) คือกำกับดูแลพฤติกรรมของสมาชิกให้สอดคล้องกับบรรทัดฐาน ผ่านกลไกทางศีลธรรมและจิตวิทยา เช่น ความเชื่อเรื่องบุญบาป สวรรค์นรก หรือกฎแห่งกรรม วางกลไกควบคุมพฤติกรรมไว้หลายประการ ได้แก่ การกำหนดข้อห้ามและข้อปฏิบัติ การลงโทษทางจิตวิทยา การหล่อหลอมจิตสำนึกรับผิดชอบชั่วดี และการควบคุมผ่านพิธีกรรม (Berger & Luckmann, 1966) หน้าที่ด้านการสร้างอัตลักษณ์และชุมชน (Identity and Community Building Function) ฮันส์ โมล (Hans Mol) เสนอแนวคิดว่าศาสนาคือกลไกในการทำให้อัตลักษณ์กลายเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ (Sacralization of Identity) ผ่านกลไก 4 ประการ คือ การทำให้เป็นวัตถุวิสัย การหล่อหลอมความผูกพัน การสร้างพิธีกรรม และการสร้างตำนาน (Mol, 1976) ในบริบทของสังคมไทย “วัด” ได้เข้ามามีบทบาทอันโดดเด่นในฐานะศูนย์กลางของชุมชน มิใช่เพียงพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ทางศาสนา หากแต่เป็น “พื้นที่ทางสังคม” (Social Space) ที่เอื้ออำนวยให้ชุมชนได้รวมพลังและเสริมสร้างความเป็นปึกแผ่น (Keyes, 1987) หน้าที่ด้านการศึกษาและการขัดเกลาทางสังคม (Education and Socialization Function) สถาบันศาสนาได้รับการยอมรับว่าเป็นหนึ่งในตัวแทนการขัดเกลาทางสังคมที่ทรงอิทธิพลที่สุด เป็นรองเพียงสถาบันครอบครัวและ

สถาบันการศึกษาเท่านั้น วัดไทยได้ทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางการศึกษาของชาติมาอย่างยาวนาน นับตั้งแต่สมัยสุโขทัยจวบจนถึงยุคต้นรัตนโกสินทร์ (Keyes, 1987)

1.3. การบูรณาการสามมิติ

เมื่อสังเคราะห์แนวคิดทั้งสามสายเข้าด้วยกัน คณะผู้วิจัยพบว่าองค์ประกอบของสถาบันศาสนาสามารถจัดวางลงในกรอบสามมิติที่สัมพันธ์กันได้ คือ มิติเชิงโครงสร้าง หมายถึงรูปแบบการจัดองค์กร บทบาทและสถานภาพ ตลอดจนความสัมพันธ์เชิงอำนาจ มิติเชิงจริยธรรม หมายถึงระบบค่านิยม บรรทัดฐาน และแบบแผนการปฏิบัติที่กำกับพฤติกรรม และ มิติเชิงพิธีกรรม หมายถึงแบบแผนการกระทำที่เป็นระบบซึ่งผนึกจิตสำนึกร่วมของสมาชิก ทั้งสามมิตินี้ไม่สามารถแยกขาดจากกัน ในขณะที่มิติเชิงโครงสร้างเป็นเงื่อนไขให้พิธีกรรมปรากฏจริง จริยธรรมก็เป็นทั้งรากฐานของโครงสร้างและจุดมุ่งหมายของพิธีกรรม และในขณะเดียวกันพิธีกรรมก็ทำหน้าที่เสริมสร้างและตอกย้ำคุณค่าทั้งเชิงโครงสร้างและเชิงจริยธรรมไปพร้อมกัน ความสัมพันธ์ข้ามมิตินี้ปรากฏชัดใน 3 ลักษณะ คือ ความสัมพันธ์ระหว่างมิติเชิงโครงสร้างและมิติเชิงจริยธรรม ซึ่งระบบบทบาทและสถานภาพเป็นตัวกำหนดกรอบหน้าที่ทางจริยธรรมของบุคคล ความสัมพันธ์ระหว่างมิติเชิงโครงสร้างและมิติเชิงพิธีกรรม ซึ่งการประกอบพิธีกรรมล้วนต้องอาศัยโครงสร้างองค์กรและระบบบทบาทที่ชัดเจน และความสัมพันธ์ระหว่างมิติเชิงจริยธรรมและมิติเชิงพิธีกรรม ซึ่งพิธีกรรมจำนวนมากถูกออกแบบมาเพื่อปลูกฝังและตอกย้ำจริยธรรมให้ฝังรากลึกในตัวผู้ปฏิบัติ

2. ผลการศึกษาองค์ประกอบของสถาบันพระพุทธศาสนาจากคัมภีร์พระพุทธศาสนาตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2

จากการศึกษาพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา และงานของปราชญ์ทางพระพุทธศาสนาภายใต้กรอบสามมิติเดียวกัน พบว่าคัมภีร์พระพุทธศาสนาได้จัดวางองค์ประกอบความเป็นสถาบันไว้อย่างละเอียดลึกซึ้งไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าทฤษฎีสังคมวิทยาตะวันตก ดังข้อค้นพบต่อไปนี้คือ

2.1 องค์ประกอบเชิงโครงสร้าง มิตินี้พระพุทธองค์มิได้ทรงปล่อยให้พระพุทธศาสนาดำรงอยู่ด้วยพระบารมีส่วนพระองค์แต่เพียงลำพัง หากแต่ทรงบัญญัติสิกขาบท 227 ข้อ พร้อมวางระบบสังฆกรรม อาบัติ อธิกรณ์ และอธิกรณสมถะ ให้เป็นกลไกตรวจสอบถ่วงดุลที่สามารถดำรงอยู่ได้แม้ปราศจากพระองค์แล้ว (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต), 2568) ดังปรากฏในมหาปรินิพพานสูตรที่ทรงมอบพระธรรมวินัยไว้เป็นศาสดา แทนพระองค์ (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) หลักการนี้สอดคล้องโดยตรงกับแนวคิดของเวเบอร์เรื่องการทำให้บารมีกลายเป็นกิจวัตร (Routinization of Charisma) กล่าวคือ ความมั่นคงยั่งยืนของสถาบันศาสนามิได้ขึ้นอยู่กับตัวบุคคล หากแต่ขึ้นอยู่กับระบบที่เป็นภววิสัย (Objectified Norms) ซึ่งไม่ผูก

ติดอยู่กับบุคคลใดบุคคลหนึ่งโดยเฉพาะ ควบคู่กับการจัดวางตำแหน่งเอตทัคคะให้แก่พระสาวกตามความถนัดเฉพาะตัว เช่น พระสารีบุตรผู้เลิศด้านปัญญาและการวางมาตรฐานธรรมวินัย พระมหาโมคคัลลานะผู้เลิศด้านการจัดการภาวะวิกฤต และพระอานนท์ผู้เลิศด้านการประสานสัมพันธ์กับชุมชน (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต), 2568) อันสะท้อนหลักการแบ่งงานตามความสามารถ (Division of Labor) ซึ่งจำเป็นอย่างยิ่งเมื่อองค์กรเติบโตพ้นจากช่วงที่ผู้นำเพียงผู้เดียวจะสามารถดูแลรับผิดชอบได้ด้วยตนเองทั้งหมด ในด้านการตรวจสอบถ่วงดุลภายใน ระบบอาบัติ อธิกรณ์ และอธิกรณสมถะ ตลอดจนหลักมหาปเทส 4 ซึ่งใช้เป็นเกณฑ์ตรวจสอบคำสอนใหม่เทียบกับพระสูตรและพระวินัยเดิม (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) ล้วนทำหน้าที่เป็นกลไกป้องกันมิให้หลักคำสอนถูกบิดเบือนโดยบุคคลหรือกลุ่มบุคคลใดบุคคลหนึ่ง นอกจากนี้ยังปรากฏหลักการอนุวัตตามกฎหมายบ้านเมืองที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย ดังพุทธพจน์ "อนุชานามิ ภิกฺขเว ราชูนํ อนุวตฺติตุ" ซึ่งพระอรรถกถาจารย์ได้ขยายความว่าการอนุวัตดังกล่าวต้องไม่ขัดต่อพระธรรมวินัยเป็นสำคัญ (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) หลักการนี้ทำให้สถาบันสงฆ์รักษาอิสรภาพขององค์กร (Institutional Autonomy) ควบคู่กับการดำรงอยู่ร่วมกับอำนาจรัฐได้อย่างสมดุล สอดคล้องกับข้อสังเกตของเวเบอร์ที่ว่าความสัมพันธ์ระหว่างสถาบันศาสนากับอำนาจรัฐนับเป็นตัวแปรสำคัญประการหนึ่งของความมั่นคงเชิงโครงสร้าง นอกจากนี้ วัดยังทำหน้าที่เป็นพื้นที่ทางสังคม (Social Space) ที่เชื่อมโยงเครือข่ายระหว่างสงฆ์กับคฤหัสถ์ ดังเช่นกรณีของวัดเชตวันซึ่งทำหน้าที่ทั้งเป็นศูนย์การศึกษา ศูนย์เครือข่ายทางสังคม และพื้นที่สวัสดิการของชุมชนไปพร้อมกัน (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) สอดคล้องกับข้อเสนอของเบอร์เกอร์และลักแมนน์ ที่ว่าสถาบันศาสนาจำเป็นต้องอาศัย "โครงสร้างความน่าเชื่อถือ" (Plausibility Structure) กล่าวคือชุมชนที่ร่วมกันค้ำจุนโลกทัศน์ทางศาสนาไว้ให้ดำรงอยู่ได้

2.2 องค์ประกอบเชิงจริยธรรม มิตินี้พบว่าหลักไตรสิกขา (ศีล สมาธิ ปัญญา) หลักมัชฌิมาปฏิปทา และธรรมาธิปไตย เป็นเครื่องมือหลักในการเชื่อมโยงจริยธรรมระดับปัจเจกเข้ากับระดับองค์กร (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต), 2568) โดยท่านอธิบายว่าหลักมัชฌิมาปฏิปทาหรือทางสายกลางช่วยให้การดำเนินงานของสถาบัน ระบบ หรือกิจกรรมต่าง ๆ บรรลุวัตถุประสงค์ในการแก้ไขปัญหา ขจัดทุกข์ และนำไปสู่ความดีงามที่สูงขึ้น เนื่องจากเป็นการกระทำด้วยปัญญาบนฐานของสัมมาทิฏฐิ นอกจากนี้ ท่านยังชี้ให้เห็นความสำคัญของหลักไตรสิกขา โดยเฉพาะข้อศีลหรือวินัย ว่าเมื่อการปฏิบัติต้องสัมพันธ์กับบุคคลและชุมชน จำเป็นต้องอาศัยวินัยเป็นฐานในการจัดสภาพแวดล้อมทั้งทางกายภาพและทางสังคม เพื่อปิดกั้นมิให้ความชั่วเกิดขึ้นและส่งเสริมให้ผู้คนตั้งมั่นอยู่ในความดี (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต), 2568)

ควบคู่กับหลักสังคหวัตถุ 4 (ทาน ปิยวาจา อัตถจริยา สมานัตตตา) ซึ่งวางความสัมพันธ์เชิงเกื้อกูลแบบสองทางระหว่างสงฆ์กับคฤหัสถ์ให้เป็นพันธะร่วมกัน มิใช่ภาระของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งโดยลำพัง (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) ทั้งนี้ ยังปรากฏแบบอย่างจริยธรรมเชิงสังคมผ่านพุทธสาวก ดังเช่นพระสารีบุตรที่ให้การช่วยเหลือผู้ตกทุกข์ได้ยาก อดทนในการอบรมสั่งสอนศิษย์ (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2556)

2.3 มิติเชิงพิธีกรรม มิตินี้พบว่าพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา ไม่ว่าจะเป็นการสวดมนต์ ทำวัตร พิธีบรรพชาอุปสมบท หรือพิธีกรรมตามเทศกาล ล้วนถูกออกแบบให้เป็นเครื่องมือฝึกฝนขัดเกลาจิตใจและเชื่อมโยงประโยชน์ทางจิตวิญญาณเข้ากับประโยชน์ทางสังคมอย่างสมดุล ดังตัวอย่างการสวดรัตนสูตรในยามเกิดภัยพิบัติ (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2556) ซึ่งทำหน้าที่เป็นศูนย์รวมใจของชุมชนในภาวะวิกฤต และมีความยืดหยุ่นปรับตัวตามบริบทได้โดยไม่สูญเสียแก่นธรรม ดังตัวอย่างกรณีของพระเจ้ามหาวิชิตราชที่ทรงปรับเปลี่ยนพิธีกรรมจากรูปแบบที่อาจก่อภาระต่อทรัพยากร ให้กลายเป็นพิธีกรรมที่เพิ่มพูนประโยชน์แก่ราษฎร (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) อย่างไรก็ตาม แต่ละมิติยังมีเงื่อนไขความเสี่ยงที่ต้องเฝ้าระวัง ได้แก่ การขาดแคลนศาสนทายาทและการพึ่งพิงตัวบุคคลมากกว่าระบบ (มิติโครงสร้าง) การตีความพระวินัยเพื่อเอื้อประโยชน์พวกพ้องและการยึดติดรูปแบบภายนอกของศีล (มิติจริยธรรม) และแนวโน้มพิธีกรรมที่เบี่ยงเบนไปสู่พุทธพาณิชย์ (Religious Commodification) (มิติพิธีกรรม) (พนม พงษ์ไพบูลย์, 2538; Kitiarsa, 2008)

3.ผลการศึกษาการสังเคราะห์และออกแบบสถาบันพระพุทธศาสนาเชิงพุทธบูรณาการตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 3

เมื่อนำองค์ประกอบสามมิติจากแนวคิดสังคมวิทยาศาสนาและจากพระไตรปิฎกมาเทียบเคียงกัน พบว่า องค์ความรู้ทั้งสองสายมิได้ขัดแย้งกัน เห็นถึงแก่นแกนแนวคิดที่ต่างเติมเต็มซึ่งกันและกันได้อย่างกลมกลืน โดยมิติเชิงโครงสร้างนั้น แสดงให้เห็นแนวคิดที่ว่าการทำให้บารมีกลายเป็นกิจวัตร (Routinization of Charisma) ของเวเบอร์เป็นจุดยืนและจุดประสานซึ่งสอดคล้องกับการวางพระธรรมวินัยเป็นศาสดาแทนตัวบุคคล เพราะทั้งสองแนวคิดต่างมองตรงกันว่าสถาบันมิอาจดำรงอยู่ได้ด้วยความเลื่อมใสศรัทธาอย่างลอย ๆ เพียงลำพัง การอาศัยระบบกฎเกณฑ์ ตำแหน่ง และบทบาทหน้าที่ที่ชัดเจนเป็นภาพแทนของโครงสร้างที่ยั่งยืน ในทำนองเดียวกัน แนวคิดเรื่องบทบาทและสถานภาพ (Role and Status) ก็สอดคล้องกับการตั้งตำแหน่งเอตทัคคะแก่พระสาวก องค์ประกอบที่ทำให้สถาบันเข้มแข็งและยั่งยืนในมิตินี้มี 4 ประการ ได้แก่ การปกครองด้วยพระธรรมวินัยแทนตัวบุคคล ระบบตรวจสอบถ่วงดุลภายใน ความสมดุลระหว่าง

อิสรภาพขององค์กรสงฆ์กับการอนุวัตตามกฎหมายบ้านเมือง และวัดในฐานะพื้นที่ทางสังคม ส่วนเงื่อนไขความเสี่ยงที่พึงเฝ้าระวัง มี 4 ประการ ได้แก่ ปรากฏการณ์กระแสโลกวิสัย (Secularization) ปัญหาการขาดแคลนศาสนทายาท ความเสี่ยงจากการจัดการทรัพย์สินและที่ดินของวัด และความเสี่ยงจากวีรชนเอกชนหรือการผูกขาดในผู้นำที่มีบารมี ที่ทำให้ต้องผูกโยงการธำรงพระศาสนาไว้กับตัวบุคคลมากกว่าระบบ สำหรับมิติเชิงจริยธรรมแนวคิดเรื่องไตรสิกขาสอดคล้องกับจริยธรรมภายในของเวเบอร์ (Inner-worldly Asceticism) เนื่องจากเวเบอร์ชี้ให้เห็นว่าจริยธรรมทางศาสนามิใช่เรื่องเฉพาะตัวบุคคล หากแต่เป็นพลังขับเคลื่อนโครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคมทั้งระบบ ดังกรณีจริยธรรมโปรเตสแตนต์ที่เป็นแรงผลักดันให้เกิดจิตวิญญาณแห่งทุนนิยม ข้อเสนอนี้ยืนยันว่าจริยธรรมทางศาสนามิได้มีสถานะเป็นเพียงกฎข้อห้ามเท่านั้น แต่ยังทำหน้าที่เป็นแรงจูงใจเชิงบวก องค์ประกอบที่ทำให้สถาบันเข้มแข็งในมิตินี้มี 4 ประการ ได้แก่ จริยธรรมระดับปัจเจกที่เชื่อมโยงเข้ากับระดับองค์กรผ่านไตรสิกขา ระบบความสัมพันธ์เชิงจริยธรรมแบบสองทางผ่านสังคหวัตถุ 4 กระบวนการจริยธรรมเชิงบวกและเชิงลบที่สมดุล และความกตัญญูกตเวทีในระดับปัจเจกบุคคล ส่วนเงื่อนไขความเสี่ยงมี 4 ประการ ได้แก่ การตีความพระวินัยเพื่อประโยชน์พวกพ้อง ภัยเงียบจากบุคลากรที่ขาดสมาธิธรรมกำกับ การมุ่งรักษาเพียงรูปแบบภายนอกของศีล และกระแสบริโภคนิยมที่กัดกร่อนแรงจูงใจเชิงจริยธรรม และมิติเชิงพิธีกรรม แนวคิดเรื่องความปีติยินดีร่วมกัน (Collective Effervescence) ของเดอร์ไคม์สอดคล้องกับบทบาทของการสวดมนต์และพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา ซึ่งมิได้เป็นเพียงกิจวัตรประจำวันของสงฆ์เท่านั้น หากแต่ยังเป็นหัวใจสำคัญของพิธีกรรมแทบทุกประเภท และเป็นเครื่องมือรักษาสืบทอดพุทธพจน์มาแต่โบราณ องค์ประกอบที่ทำให้สถาบันเข้มแข็งในมิตินี้มี 4 ประการ ได้แก่ พิธีกรรมที่เป็นกลไกฝึกฝนขัดเกลาจิตใจ พิธีกรรมที่เชื่อมโยงประโยชน์ทางจิตวิญญาณเข้ากับประโยชน์ทางสังคม ระบบสัญลักษณ์ที่ตอกย้ำโครงสร้างอำนาจอย่างชอบธรรม และความยืดหยุ่นของพิธีกรรมที่ปรับตัวได้โดยไม่สูญเสียแก่นธรรม ส่วนเงื่อนไขความเสี่ยงมี 4 ประการ ได้แก่ ความเสี่ยงที่พิธีกรรมโน้มเอียงสู่วัตถุนิยม ความเสี่ยงที่พิธีกรรมกลายเป็นเพียงรูปแบบขาดความหมาย ช่องว่างระหว่างพิธีกรรมแบบจารีตกับความคาดหวังของคนยุคดิจิทัล และความเสี่ยงจากสื่อสังคมออนไลน์ที่ขยายภาพความไม่เหมาะสม

โดยภาพรวมแล้ว ทั้งสามมิติดังกล่าวทำหน้าที่เชื่อมโยงเกื้อหนุนกันอย่างเป็นระบบ กล่าวคือ โครงสร้างเป็นเงื่อนไขที่ทำให้พิธีกรรมปรากฏเป็นจริงได้ จริยธรรมเป็นทั้งรากฐานของโครงสร้างและเป็นเป้าหมายของพิธีกรรม ขณะที่พิธีกรรมก็ทำหน้าที่เสริมสร้างและตอกย้ำคุณค่าทั้งเชิงโครงสร้างและเชิงจริยธรรมไปพร้อมกัน

อภิปรายผลการวิจัย

ข้อค้นพบจากการวิจัยซึ่งประกอบด้วยสามวัตถุประสงค์นั้น เมื่อนำมาอภิปรายและให้ข้อสังเกตเชิงทัศนะร่วมของคณะผู้วิจัยประกอบ สามารถอภิปรายผลการวิจัยได้ ดังนี้

1) การศึกษาวิเคราะห์องค์ประกอบของสถาบันศาสนาผ่านการบูรณาการแนวคิดทฤษฎีสังคมวิทยาศาสนาตะวันตกของ เอมิล เดอร์ไคม์ มักซ์ เวเบอร์ และปีเตอร์ เบอร์เกอร์ เข้าสู่กรอบสามมิติ ได้ข้อค้นพบสำคัญที่สะท้อนว่าสถาบันศาสนามิได้ดำรงอยู่เพียงเพื่อตอบสนองความศรัทธาอันเลื่อนลอยของปัจเจกบุคคล แต่สถาบันศาสนาได้ทำหน้าที่เป็นระบบโครงสร้างที่มีความซับซ้อนยึดโยงกับวิวัฒนาการของสังคมอย่างแยกไม่ออก และทำหน้าที่เป็นกลไกสำคัญในการสร้างระเบียบความหมาย คุ้มครองมนุษย์จากภาวะไร้ระเบียบ ตลอดจนหล่อหลอมจิตสำนึกร่วมของผู้คนให้ขับเคลื่อนสังคมไปพร้อมกับการรักษาเสถียรภาพทางโครงสร้างไว้ด้วย ข้อค้นพบนี้สอดคล้องอย่างยิ่งกับแนวคิดของ พระไพศาล วิสาโล (2546) ที่กล่าวถึงพระพุทธศาสนากับโครงสร้างสังคมที่มีผลต่อกันและกันมาโดยตลอดตั้งแต่อดีต ไม่ว่าจะโดยหลักธรรมหรือโดยประเพณี อีกทั้งวัดยังทำหน้าที่เป็นสถาบันทางสังคมแบบอเนกประสงค์ที่นอกเหนือจากเป็นสถานที่อบรมสั่งสอนศีลธรรม ซึ่งนัยนี้จึงสอดคล้องกับทัศนะของพิคเกอริง (Pickering, 1984) ที่เน้นย้ำว่าศาสนาคือราชินีแห่งสถาบันทั้งปวงอันทำหน้าที่เป็นต้นแบบและเงื่อนไขพื้นฐานให้แก่สถาบันทางสังคมอื่น ๆ นอกจากนี้ ผลการศึกษายังได้รับการสนับสนุนจากข้อสังเกตทบทวนของปีเตอร์ เบอร์เกอร์ (Berger, 1999) ซึ่งชี้ให้เห็นว่าความท้าทายที่แท้จริงของศาสนาในยุคสมัยใหม่มิใช่การเสื่อมถอยของความศรัทธาโดยรวมตามสมมติฐานการทำให้เป็นฆราวาสแบบดั้งเดิม หากแต่เป็นประเด็นพลวัตและการปรับตัวของสถาบันศาสนาท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงอันรวดเร็วของสังคมโลกในปัจจุบัน

2) การศึกษาวิเคราะห์องค์ประกอบของสถาบันพระพุทธศาสนาจากพระไตรปิฎกผ่านกรอบสามมิติ มิติเชิงโครงสร้าง แสดงให้เห็นข้อค้นพบสำคัญว่าพระพุทธองค์ได้ทรงวางรากฐานความเป็นสถาบันไว้อย่างรัดกุมแล้วผ่านการบัญญัติสิกขาบท 227 ข้อ พร้อมทั้งระบบสังฆกรรม อาบัติ และอธิกรณ์ เพื่อให้พระธรรมวินัยทำหน้าที่เป็นศาสดาตัวแทนและยึดโยงสถาบันให้ดำรงอยู่ได้ควบคู่กับการแบ่งงานตามความสามารถและการรักษาอิสรภาพขององค์กรผ่านหลักอนุวัตตามกฎหมายบ้านเมือง ตลอดจนการที่วัดทำหน้าที่เป็นพื้นที่ทางสังคม (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต), 2568; มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการทำให้บารมีกลายเป็นกิจวัตร (Routinization of Charisma) ของเวเบอร์ (Weber, 1978) ซึ่งอธิบายว่าความมั่นคงยั่งยืนของสถาบันศาสนาไม่อาจฝากไว้กับบารมีของบุคคลเพียงอย่างเดียว แต่จำต้องอาศัยระบบกฎเกณฑ์และระเบียบปฏิบัติที่เป็นภาวะวิสัย นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับแนวคิดโครงสร้าง

ความน่าเชื่อถือ (Plausibility Structure) ของเบอร์เกอร์ และลักแมนน์ (Berger & Luckmann, 1966) ที่ชี้ว่าสถาบันศาสนาจำเป็นต้องมีชุมชนและพื้นที่ทางสังคมรองรับเพื่อค้ำจุนโลกทัศน์ทางศาสนาให้คงอยู่ได้อย่างมั่นคง มิติเชิงจริยธรรม คัมภีร์พระพุทธศาสนาชี้ให้เห็นการใช้หลักไตรสิกขา มัชฌิมาปฏิปทา และสังคหวัตถุ 4 เป็นเครื่องมือเชื่อมโยงจริยธรรมระดับปัจเจกเข้ากับระดับองค์กร เพื่อสร้างความสัมพันธ์เชิงเกื้อกูลแบบสองทางระหว่างคณะสงฆ์กับคฤหัสถ์ (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต), 2568; มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) สอดคล้องกับแนวคิดว่าด้วยจริยธรรมภายในโลก (Inner-worldly Asceticism) ของเวเบอร์ (Weber, 1978) ซึ่งอธิบายว่าหลักจริยธรรมทางศาสนา นอกจากจะทำหน้าที่เป็นข้อห้ามส่วนบุคคลแล้ว ยังทำหน้าที่เป็นพลังขับเคลื่อนเชิงบวกในการหล่อหลอมระเบียบวินัย และควบคุมโครงสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมและเศรษฐกิจของมนุษย์ในภาพรวมอย่างมีทิศทาง และมิติเชิงพิธีกรรม ที่พบว่าพิธีกรรมได้ออกแบบขึ้นก็เพื่อเป็นเครื่องมือขัดเกลาจิตใจ และทำหน้าที่เป็นศูนย์รวมจิตใจของชุมชนในยามวิกฤต เช่น พิธีสวดรัตนสูตร พร้อมทั้งมีความยืดหยุ่นในการปรับเปลี่ยนเพื่อเพิ่มพูนประโยชน์แก่สังคมโดยไม่สูญเสียแก่นธรรม (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2556; มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) สอดคล้องกับแนวคิดเรื่องความปีติยินดีร่วมกัน (Collective Effervescence) ของเดอร์ไคม์ (Durkheim, 1995) ซึ่งอธิบายว่าพิธีกรรมนอกจากจะเป็นกิจกรรมทางศาสนาแล้วยังทำหน้าที่เป็นสะพานร้อยรัดผู้คนเข้าเป็นชุมชนทางศีลธรรม หล่อหลอมจิตสำนึกร่วม (Collective Consciousness) และยกระดับจิตใจสมาชิกให้เชื่อมโยงกับพลังอันยิ่งใหญ่ของสังคมได้อย่างกลมกลืน

3) การศึกษาวิเคราะห์เพื่อสังเคราะห์และออกแบบสถาบันพระพุทธศาสนาในฐานะสถาบันทางสังคมเชิงพุทธบูรณาการโดยได้ข้อสรุปเชิงเสนอแนะเป็นโมเดล 5 เสานั้นได้สะท้อนข้อค้นพบสำคัญว่าเมื่อนำองค์ประกอบสามมิติจากแนวคิดสังคมวิทยาศาสนามาบูรณาการเข้ากับหลักพุทธธรรมในพระไตรปิฎก องค์ความรู้ทั้งสองสายมีความสอดคล้องและสอดรับกันได้อย่างลงตัว โดยในมิติเชิงโครงสร้าง สอดคล้องกับแนวคิดการทำให้บารมีกลายเป็นกิจวัตรของเวเบอร์ (Weber, 1978) และสอดคล้องกับพุทธประสงค์ในการมอบพระธรรมวินัยให้เป็นศาสดาแทน พระพุทธองค์ซึ่งยืนยันร่วมกันว่าความมั่นคงของสถาบันต้องอาศัยระบบกฎเกณฑ์และการแบ่งงานตามความสามารถ ตลอดจนการรักษาสมดุลระหว่างอิสรภาพขององค์กรกับการอนุวัตตามกฎหมายบ้านเมืองเพื่อรับมือกับความเสี่ยง ในมิติเชิงจริยธรรม หลักไตรสิกขาและมัชฌิมาปฏิปทาสอดคล้องกับแนวคิดจริยธรรมภายในโลกของเวเบอร์ (Weber, 1978) ที่ขับเคลื่อนโครงสร้างทางสังคมผ่านความสัมพันธ์เชิงเกื้อกูลตามหลักสังคหวัตถุ 4 และในมิติเชิงพิธีกรรม แนวคิดความปีติยินดีร่วมกันของเดอร์ไคม์ (Durkheim, 1995) สอดคล้องกับบทบาทพิธีกรรมที่ขัดเกลาจิตใจและมีความยืดหยุ่น

ในการปรับตัวตามบริบท ทั้งนี้ด้านโครงสร้าง ทำหน้าที่เป็นเงื่อนไขให้พิธีกรรมปรากฏจริง ด้านจริยธรรมก็เป็นรากฐานของโครงสร้างและเป้าหมายของพิธีกรรม ส่วนพิธีกรรมเองก็ได้ทำหน้าที่เสริมสร้างและตอกย้ำคุณค่าทั้งเชิงโครงสร้างและจริยธรรมไปพร้อมกัน (Durkheim, 1995; Weber, 1978; Berger, 1967) การบูรณาการองค์ความรู้ทั้งสองสายนี้จึงเป็นกรอบเชิงทฤษฎีที่หากเป็นไปได้อย่างสมบูรณ์ และขับเคลื่อนพัฒนาสถาบันพระพุทธศาสนาให้มีความเข้มแข็ง จะสามารถดำรงอยู่อย่างยั่งยืนท่ามกลางพลวัตและความท้าทายของสังคมสมัยใหม่ได้อย่างองอาจและสง่าผ่าเผย อนึ่ง การขับเคลื่อนโมเดล 5 เสาหลักสู่การปฏิบัติจริง เป็นภาระหน้าที่ร่วมกันของทุกภาคส่วนผ่านกลไกหลัก ได้แก่ มหาเถรสมาคม สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ในฐานะผู้กำหนดนโยบายกลาง สำนักงานพระพุทธศาสนาประจำจังหวัด สถาบันการศึกษาของคณะสงฆ์ คณะสงฆ์และวัดในระดับพื้นที่หรือในชุมชน ที่ร่วมมือกันตรวจสอบอย่างสร้างสรรค์ เพื่อสร้างความโปร่งใส ยึดหลักธรรมาภิบาลเพื่อฟื้นฟูศรัทธาให้แก่สถาบันสงฆ์ซึ่งเป็นภาพแทนของสถาบันพระพุทธศาสนา

อย่างไรก็ตาม ในฐานะงานวิจัยเชิงเอกสาร ผลการวิจัยนี้มีข้อจำกัดที่ควรตระหนัก กล่าวคือเป็นการสังเคราะห์เชิงทฤษฎีจากคัมภีร์และวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง ยังมิได้ผ่านการทดสอบเชิงประจักษ์ในระดับปฏิบัติการจริง โมเดล 5 เสาหลักจึงมีสถานะเป็นกรอบเชิงบรรทัดฐาน (Normative Framework) แม้ว่าผลลัพธ์นี้ยังต้องการการทดสอบเชิงประจักษ์ แต่ก็ช่วยชี้ให้เห็นถึงเส้นทางที่จะเชื่อมไปยังองค์ความรู้เพื่อการประยุกต์ใช้และการวิจัยเชิงปฏิบัติการในอนาคต

องค์ความรู้ใหม่

จากการวิเคราะห์และสังเคราะห์องค์ประกอบทั้งสามมิติที่บูรณาการแนวคิดทางสังคมวิทยาศาสนาเข้ากับหลักธรรมในพระไตรปิฎก คณะผู้วิจัยได้ปรับใช้องค์ประกอบย่อยสำคัญ 5 ประการตามแนวคิดของเสฐียรโกเศศ หรือพระยาอนุมานราชธน (2521) ได้แก่ 1) มีสถานที่ตั้ง 2) มีผู้เกี่ยวข้อง 3) มีผู้ปกครองผู้บริหาร 4) มีระเบียบแบบแผน และ 5) มีระเบียบพิธีต่าง ๆ โดยให้ชื่อว่า *“โมเดล 5 เสาหลักแห่งสถาบันพระพุทธศาสนา”* (The Five Pillars Model) ซึ่งมีลักษณะเป็นระบบปฏิบัติการ (Operating System) ของสถาบัน ประกอบด้วย

เสาหนึ่ง ได้แก่ ธรรมาธิปไตย แสดงถึงพระธรรมวินัยเป็นศาสดาและกรอบโครงสร้าง เสานี้ให้พระธรรมวินัยเป็นศาสดาและเป็นธรรมนูญของสถาบัน เพื่อใช้ปกครองและวินิจฉัยข้อขัดแย้ง สอดคล้องกับแนวคิดการทำให้บารมีกลายเป็นกิจวัตรของเวเบอร์ โดยมุ่งจัดระบบธรรมาภิบาลสงฆ์และยกระดับหลักธรรมาธิปไตยให้เป็นบรรทัดฐานทางจริยธรรม เพื่อป้องกันการ

ตีความพระวินัยเอื้อประโยชน์พวกพ้องและเสริมสร้างความมั่นคงให้สถาบันสงฆ์ ซึ่งสาระดังกล่าวเข้าลักษณะองค์ประกอบการเป็นสถาบันว่าด้วยระเบียบแบบแผน จึงเป็นเสมือนแม่บทขององค์กร

เสาสอง ได้แก่ ธรรมาภิบาลสงฆ์ แสดงถึงระบบตรวจสอบถ่วงดุลและการบริหารบุคลากร เสานี้เน้นการหลอมรวมกลไกการตรวจสอบ (อาบัติ อธิกรณ์ มหาปเทส 4) เข้ากับการบริหารบุคลากรตามหลักเอตทัคคะ เพื่อเปลี่ยนอุดมคติสู่ระบบปฏิบัติการที่ตรวจสอบได้จริง พร้อมสร้างระบบบริหารทรัพยากรบุคคล (HR) ให้พระสงฆ์ปฏิบัติงานตามความเชี่ยวชาญ ทั้งด้านการศึกษา การบริหาร และการเผยแผ่ รวมถึงยกระดับกลไกตรวจสอบจริยธรรมและการจัดการทรัพย์สิน เพื่อป้องกันความเสี่ยงในกิจกรรมระดมทุนและวัตถุมงคล รวมถึงศาสนกิจอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งสาระดังกล่าวเข้าลักษณะองค์ประกอบว่าด้วยมีผู้ปกครอง ผู้บริหารที่ทำหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการองค์กร

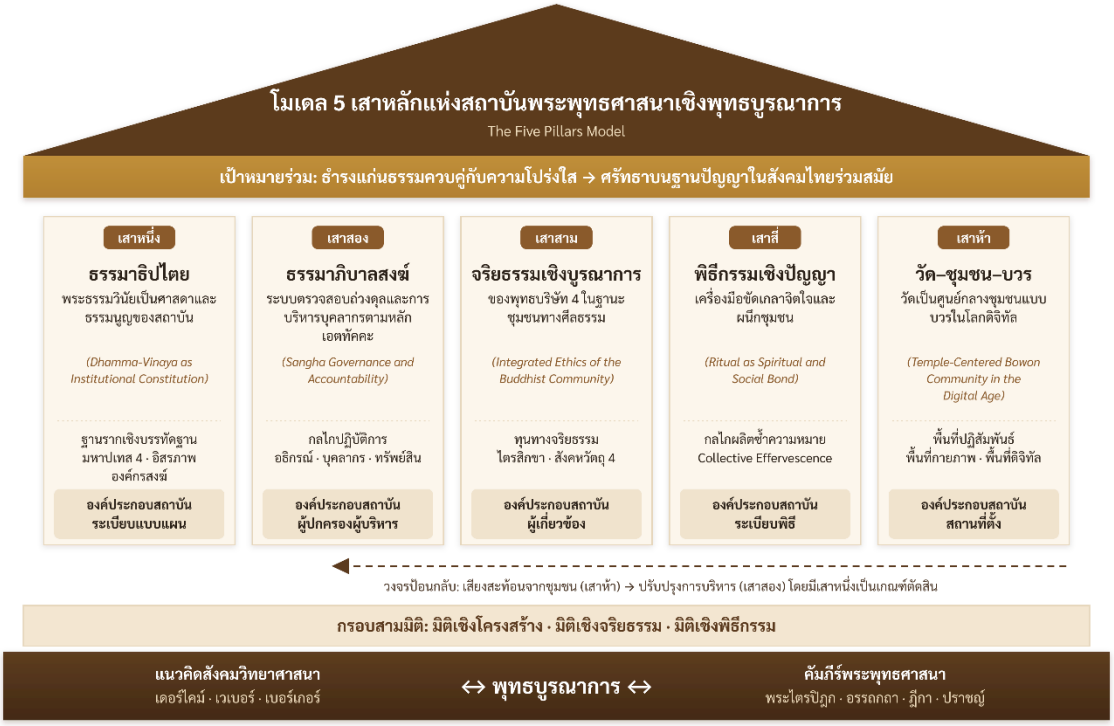
เสาสาม ได้แก่ จริยธรรมเชิงบูรณาการ เสานี้แสดงถึงการบูรณาการหลักไตรสิกขาจริยธรรมภายในโลกและสังคหวัตถุ 4 เพื่อให้จริยธรรมทำงานครบทุกระดับและเป็นแรงจูงใจเชิงบวก โดยใช้ศีลควบคุมพฤติกรรม สมาธิสร้างความมั่นคงทางจิตใจและต้านทานระบบบริโภคนิยม และปัญญาป้องกันไม่ให้ศาสนาตกเป็นเครื่องมือทางธุรกิจ พร้อมสร้างความสัมพันธ์เชิงเกื้อกูลแบบสองทางระหว่างสงฆ์กับคฤหัสถ์ เพื่อพัฒนาทุนทางจริยธรรมร่วมกันของสถาบัน ซึ่งสาระดังกล่าวเข้าลักษณะองค์ประกอบว่าด้วยผู้เกี่ยวข้องเพื่อดำเนินการให้องค์กรมีความบริสุทธิ์ โปร่งใส

เสาสี่ ได้แก่ พิธีกรรมเชิงปัญญา เสานี้แสดงถึงพิธีกรรมในฐานะเครื่องมือจิตวิญญาณ สังคม และสื่อสาร เน้นการผสานแนวคิดความปีติยินดีร่วมกันกับพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาให้ครอบคลุมมิติภายใน มิติชุมชน และมิติสื่อสารดิจิทัล พร้อมประยุกต์ใช้หลักมหาปเทสตรวจสอบพิธีกรรมใหม่ให้สอดคล้องกับพระวินัยเดิมอย่างเคร่งครัด รวมถึงกำหนดเกณฑ์โปร่งใสในการเรี่ยไรและจำหน่ายวัตถุมงคล เพื่อป้องกันการเบี่ยงเบนไปสู่พุทธพาณิชย์ การไม่หลงระเริงไปตามระบบสื่อสารจนเสียสมณสารูปและไม่เสียหลักพุทธศาสนิกชน ซึ่งสาระดังกล่าวเข้าลักษณะองค์ประกอบว่าด้วยมีระเบียบพิธีต่าง ๆ ตามองค์ประกอบของการเป็นสถาบัน

เสาห้า ได้แก่ วัด-ชุมชน-บวร เสานี้เป็นการสะท้อนชุมชนศาสนาที่ใกล้ตัวมากที่สุด การวางบทบาทวัดให้เป็นโครงสร้างความน่าเชื่อถือผ่านการสื่อสารเชิงรุก การพัฒนาศาสนทายาทให้ตอบโจทย์คนรุ่นใหม่ และการคุ้มครองทรัพย์สินด้วยพระวินัย กฎหมาย และธรรมาภิบาล เพื่อรับมือกับกระแสโลกวิสัย พร้อมขับเคลื่อนวัดให้เป็นต้นแบบแห่งความโปร่งใสและความรับผิดชอบต่อสาธารณะ พัฒนาวัดให้เป็นที่พึ่งของชุมชน เป็นที่พึ่งของประชาชน สวมบทบาทเชิงบูรณาการแบบ

บ-ว-ร ได้อย่างลงตัวและทำให้ความคาดหวังของชุมชนได้รับการตอบสนองอย่างเหมาะสม ซึ่งสาระดังกล่าวเข้าลักษณะองค์ประกอบว่าด้วยสถานที่ตั้งขององค์กร

โมเดลทั้ง 5 เสาหลักนี้เชื่อมโยงกันอย่างเป็นระบบ กล่าวคือ เสาหนึ่งเป็นกรอบกำกับเสาอื่นทั้งหมด เสาสองเป็นกลไกปฏิบัติการของเสาหนึ่ง เสาสามและเสาสี่เป็นเนื้อหาสาระที่ระบบต้องธำรงรักษา และเสาห้าเป็นพื้นที่ปฏิสัมพันธ์ที่ทั้งสี่เสาก่อนหน้าปรากฏออกมาเป็นรูปธรรมในสังคม จึงสามารถนำไปปรับใช้เป็นบรรทัดฐานเชิงนโยบายในระดับปฏิบัติการได้จริง โดยอาจสรุปเป็นภาพดังนี้

ภาพที่ 1 โมเดล 5 เสาหลักแห่งสถาบันพระพุทธศาสนาเชิงพุทธบูรณาการ

ที่มา: โมเดล 5 เสาหลัก (The Five Pillars Model) แห่งสถาบันพระพุทธศาสนาเชิงพุทธบูรณาการ ภาพสร้างด้วย NotebookLM (Google, 2026) ตามแนวคิดของคณะผู้วิจัย

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

จากผลการวิจัยและการอภิปรายข้างต้น คณะผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะเชิงนโยบายต่อมหาเถรสมาคม สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ และองค์กรปกครองคณะสงฆ์ในระดับต่าง ๆ ดังนี้

1. ด้านโครงสร้างและการบริหารจัดการ (เสาหนึ่งและเสาสอง) ควรจัดทำฐานข้อมูลระเบียบวินัยและวิธีพิจารณาอธิกรณ์ให้เป็นมาตรฐานกลาง เพื่อลดการใช้ดุลยพินิจส่วนบุคคลและสร้างความเป็นธรรมเชิงโครงสร้าง ควบคู่กับการปรับบทบาทการปกครองจากรูปแบบสั่งการตามลำดับชั้นไปสู่การแบ่งงานตามความเชี่ยวชาญในลักษณะ "เอตทัคคะ" เช่น การจัดตั้งฝ่ายธรรมาภิบาลและทรัพย์สิน ฝ่ายสวัสดิการชุมชน และฝ่ายสื่อสารดิจิทัล เพื่อยกระดับกลไกตรวจสอบให้ทำงานได้จริงในระดับปฏิบัติการ

2. ด้านจริยธรรม (เสาสาม) ควรส่งเสริมให้ไตรสิกขาเป็นกรอบการพัฒนาบุคลากรสงฆ์อย่างเป็นระบบ ทั้งในหลักสูตรการศึกษาของคณะสงฆ์และการอบรมต่อเนื่อง พร้อมทั้งวางกลไกตรวจสอบพฤติกรรมเชิงจริยธรรมที่ชัดเจน เพื่อป้องกันมิให้การตีความพระวินัยถูกใช้เพื่อประโยชน์เฉพาะกลุ่ม

3. ด้านพิธีกรรม (เสาสี่) ควรออกแนวปฏิบัติมาตรฐานว่าด้วยความโปร่งใสในการจำหน่ายวัตถุมงคลและการเรี่ยไรเงินทำบุญ เพื่อขีดเส้นกั้นระหว่างศาสนกิจกับธุรกิจอย่างชัดเจน พร้อมทั้งใช้หลักมหาปเทส 4 เป็นเกณฑ์ตรวจสอบรูปแบบพิธีกรรมใหม่ที่เกิดขึ้นในยุคดิจิทัลให้สอดคล้องกับพระสูตรและพระวินัยเดิม

4. ด้านความสัมพันธ์วัด-ชุมชน-รัฐ (เสาห้า) ควรยกระดับบทบาทของวัดให้เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้และสวัสดิการชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม เช่น การดูแลผู้สูงอายุและการเยียวยาวิกฤตทางจิตใจ พร้อมทั้งพัฒนาแนวทางการสื่อสารเชิงรุกผ่านสื่อดิจิทัลอย่างมีจริยธรรมและโปร่งใส เพื่อสร้างเส้นทางการบวชและการศึกษาที่ตอบโจทย์คนรุ่นใหม่ อันจะช่วยบรรเทาปัญหาการขาดแคลนศาสนทายาทในระยะยาว

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในอนาคต

1. ควรมีการศึกษาวิจัยเชิงปริมาณเพื่อประเมินระดับความเข้มแข็งของความเป็นสถาบันตามกรอบ 5 เสาหลักในระดับปกครองคณะสงฆ์หรือระดับวัด เพื่อจำแนกลักษณะการบริหารจัดการที่แตกต่างกันในแต่ละพื้นที่

2. ควรมีการศึกษาวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) ในวัดต้นแบบที่นำโมเดล 5 เสาหลักไปทดลองปรับใช้ เพื่อวิเคราะห์กระบวนการเปลี่ยนผ่านและปัญหาอุปสรรคในระดับปฏิบัติการจริง

3. ควรขยายขอบเขตการวิจัยไปสู่การศึกษาเปรียบเทียบกับสถาบันศาสนาอื่นในสังคมไทยหรือในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เพื่อทดสอบว่ากรอบ 5 เสาหลักมีศักยภาพในการประยุกต์ใช้ข้ามบริบททางศาสนาได้มากน้อยเพียงใด

4. ควรมีการศึกษาเจาะลึกเฉพาะประเด็นที่เป็นความเสี่ยงเชิงโครงสร้าง เช่น การจัดการทรัพย์สินและที่ดินของวัด หรือปรากฏการณ์พุทธพาณิชย์ในยุคดิจิทัล เพื่อพัฒนาข้อเสนอเชิงนโยบายที่มีความจำเพาะเจาะจงและนำไปปฏิบัติได้จริงยิ่งขึ้น

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. มหาเถรสมาคมและสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ควรพิจารณาและนำโมเดล 5 เสาหลักด้านโครงสร้างและการบริหาร (เสาที่ 1–2) ไปใช้เป็นบรรทัดฐานเชิงนโยบาย ในการจัดทำระบบตรวจสอบถ่วงดุลและกระจายบทบาทพระสงฆ์ตามความเชี่ยวชาญ (เอตทัคคะ) เพื่อสร้างธรรมาภิบาลและความโปร่งใสทั่วประเทศ

2. สถาบันการศึกษาของคณะสงฆ์ ควรพิจารณาและนำโมเดลด้านจริยธรรม (เสาที่ 3) และหลักไตรสิกขาไปบูรณาการในหลักสูตรการเรียนการสอนและการฝึกอบรม เพื่อพัฒนาบุคลากรสงฆ์ให้มีภูมิคุ้มกันทางจริยธรรม และสร้างความสัมพันธ์เชิงเกื้อกูลกับคฤหัสถ์

3. วัดและชุมชนท้องถิ่น ควรพิจารณาและนำโมเดลด้านพิธีกรรมและวัดในยุคดิจิทัล (เสาที่ 4–5) ไปประยุกต์ใช้เพื่อพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางทางวัฒนธรรมและสวัสดิการชุมชน พร้อมควบคุมความโปร่งใสในการจัดพิธีกรรมและการสื่อสารดิจิทัลเพื่อฟื้นฟูศรัทธาของพุทธศาสนิกชน

คำรับรองและการเปิดเผยข้อมูลของผู้เขียน

1. การเปิดเผยผลประโยชน์ทับซ้อน (Conflict of Interest)

ผู้เขียนขอรับรองว่าบทความวิจัยเรื่อง “การออกแบบสถาบันพระพุทธศาสนาในฐานะสถาบันทางสังคมเชิงพุทธบูรณาการ” ไม่มีผลประโยชน์ทับซ้อนใด ๆ ที่อาจมีอิทธิพลต่อการออกแบบการวิจัย การดำเนินการวิจัย การวิเคราะห์ข้อมูล หรือการนำเสนอผลการวิจัยในบทความฉบับนี้

2. การใช้ปัญญาประดิษฐ์และเทคโนโลยีสนับสนุนการจัดทำต้นฉบับ (Generative AI and AI-assisted Technologies in the Writing Process)

2.1 เครื่องมือและโมเดลที่ใช้ ได้แก่ Claude (Claude 3.5 Sonnet) ร่วมกับ Google NotebookLM

2.2 ลักษณะการใช้ การสืบค้นงานวิจัยต้นฉบับ และปรับปรุงการใช้ภาษา ความชัดเจนและเชื่อมโยงประโยคบางส่วนเท่านั้น หรือเพื่อช่วยในกระบวนการสร้างภาพจำลองแนวคิด (Model Generation)

2.3 ขอบเขตการใช้งาน ใช้ระดับผู้ช่วยหรือสนับสนุนการค้นและเทียบเคียงรายงานวิจัยที่ไม่ซ้ำซ้อนกัน ไม่ได้มีส่วนผลิตหรือกำหนดกรอบการวิจัย ระเบียบวิธีวิจัย การวิเคราะห์ข้อมูล การแปลผล การวิเคราะห์และตีความหรือการตัดสินใจทางวิชาการในบทความวิจัยนี้ ผู้เขียนเป็นผู้ตรวจสอบเนื้อหา และประเมินความน่าเชื่อถือจากเอกสารต้นฉบับโดยใช้ทักษะเชิงวิชาการด้วยวิจารณญาณของผู้วิจัยเอง

3. คำรับรองเกี่ยวกับการเปิดเผยข้อมูล (Data Availability Statement)

ชุดข้อมูลและผลการศึกษาทั้งหมดปรากฏอยู่ในบทความฉบับนี้ หากต้องการข้อมูลเพิ่มเติมหรือรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ สามารถติดต่อขอรับได้เมื่อมีการร้องขออย่างสมเหตุสมผล

4. คำรับรองด้านจริยธรรมการวิจัย (Ethics Statement)

การวิจัยนี้ได้รับการพิจารณาและรับรองด้านจริยธรรมการวิจัยจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ตามเลขที่ข้อเสนอและใบรับรอง ที่ ว. 554/2569 และวันที่ให้การรับรอง เมื่อวันที่ 7 สิงหาคม 2569

5. แหล่งทุนสนับสนุนการวิจัย (Funding)

การวิจัยครั้งนี้ได้รับทุนสนับสนุนจากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย สัญญาเลขที่ ว.421/2569

6. การระบุบทบาทของผู้มีส่วนร่วมตามหลัก CRediT

-พระปัญญาวัชรบัณฑิต (สมบูรณ์ พรรณา) ริเริ่มแนวคิด รวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูล ร่วมเขียนร่างต้นฉบับ ตลอดจนร่วมตรวจสอบความถูกต้องและวิพากษ์วิจารณ์ผลการวิจัย

-วุฒินันท์ กันทะเตียน ออกแบบระเบียบวิธีวิจัย ร่วมรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูล เป็นผู้รับผิดชอบหลักในการเขียนต้นฉบับ (Manuscript) และบริหารจัดการกระบวนการวิจัย

-อารยา ทองโชติ ตรวจสอบและปรับปรุงสำนวนภาษา ทบทวนแก้ไขต้นฉบับประสานงาน และตรวจสอบรายการอ้างอิงตามรูปแบบ APA 7th edition

เอกสารอ้างอิง

พนม พงษ์ไพบูลย์. (2538). *จารึกไว้ในพระศาสนา จารึกไว้ในการศึกษา*. โรงพิมพ์กรมการศาสนา.

พระครูปลัดอัมพร อาภาธโร, มะลิ ทิพพ์ประจง, พระใบฎีกาสุชิณณะ อณินฺชิโต, นพวรรณ์ ไชยชนะ และ บุญยืน งามเปรี่ยม. (2568). บทบาทของพระสงฆ์และความศรัทธาในยุคดิจิทัล การวิเคราะห์เชิงสังคมวิทยาและพุทธศาสนศึกษา. *วารสารสหศาสตร์การพัฒนาสังคม*, 3(5), 806–818. https://so12.tci-thaijo.org/index.php/JISDIADP/article/view/4360

พระคำพล แก้วพิลา และ กิตติพงศ์ สุวรรณวงศ์. (2568). การวิเคราะห์ปัญหาและแนวทางฟื้นฟูวงการพระพุทธศาสนาไทยตามหลักพุทธธรรมร่วมสมัย. *วารสารส่งเสริมและพัฒนาวิชาการสมัยใหม่*, *3*(6), 1162–1172. https://so12.tci-thaijo.org/index.php/MADPIADP/article/view/5366

พระไพศาล วิสาโล. (2546). *พุทธศาสนาไทยในอนาคต: แนวโน้มและทางออกจากวิกฤต*. มูลนิธิสดศรี-สฤษดิ์วงศ์.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.* โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2556). *อรรถกถาชาดก ทุติโย ภาโค (เล่ม 2)*. โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

มะลิ ทิพพ์ประจง และพระใบฎีกาสมคิด นาถสีโล. (2568). ภัยยุคใหม่ของพระสงฆ์กับความท้าทายและแนวทางการปฏิบัติในยุคดิจิทัล. *วารสารมณีเชษฐาราม วัดจอมมณี, 8*(2), 862–877. https://so07.tci-thaijo.org/index.php/JMCR/article/download/6792

มะลิ ทิพพ์ประจง. (2568). มุมมองสังคมไทยกับข่าวกระทำผิดของพระสงฆ์: การวิเคราะห์เชิงวิชาการและแนวทางสู่ความยั่งยืนของสถาบันสงฆ์ไทย. *วารสารสิรินธรปริทรรศน์*, 26(2), 11–21. https://so06.tci-thaijo.org/index.php/jsrc/article/view/287437

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก. (2552). *หลักพระพุทธศาสนา.* สำนักราชเลขาธิการ.

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต). (2568). *พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย* (พิมพ์ครั้งที่ 59). โรงพิมพ์ผลิธัมม์.

เสฐียรโกเศศ. (2521). *ชีวิตชาวไทยสมัยก่อนและการศึกษาเรื่องประเพณีไทย.* เจริญรัตน์การพิมพ์.

Berger, P. L. (1967). *The sacred canopy: Elements of a sociological theory of religion. Doubleday.*

Berger, P. L. (Ed.). (1999). *The desecularization of the world: Resurgent religion and world politics*. Ethics and Public Policy Center; William B. Eerdmans.

Berger, P. L., & Luckmann, T. (1966). *The social construction of reality: A treatise in the sociology of knowledge*. Doubleday.

Durkheim, E. (1995). T*he elementary forms of religious life* (K. E. Fields, Trans.). Free Press.

Google. (2026). *NotebookLM* [Large language model]. https://notebooklm.google.com/

Keyes, C. F. (1987). *Thailand: Buddhist kingdom as modern nation-state*. Westview Press.

Kitiarsa, P. (Ed.). (2008). *Religious commodifications in Asia: Marketing gods*. Routledge.

Mol, H. (1976). *Identity and the sacred: A sketch for a new social-scientific theory of religion*. Basil Blackwell.

Pickering, W. S. F. (1984). *Durkheim's sociology of religion: Themes and theories*. Routledge & Kegan Paul.

Scott, J. (1990). *A matter of record: Documentary sources in social research*. Polity Press.

Weber, M. (1978). *Economy and society: An outline of interpretive sociology* (G. Roth & C. Wittich, Eds.; E. Fischoff et al., Trans.). University of California Press.

Weber, M. (2001). *The Protestant ethic and the spirit of capitalism* (T. Parsons, Trans.). Routledge.

Weber, M. (2019). *Economy and society: A new translation* (K. Tribe, Ed. & Trans.). Harvard University Press.

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายการศึกษาบุตรผู้ค้าข้างทางในพื้นที่จังหวัดนครสวรรค์ตามหลักทุติยปาปณิกสูตร

Policy Recommendations for the Education of Street Vendors' Children in Nakhon Sawan Province Based on the Dutiya Papanika Sutta

ณฐยา ราชสมบัติ[1] พระครูศรีสุธรรมนิวิฐ[2] และวรกฤต เถื่อนช้าง
Nathaya Rajchasombut, Phrakhrusrisuthamnirit and Worrakrit Thuenchang

Received: February 19, 2026
Revised: October 31, 2026
Accepted: October 31, 2026

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษานโยบายการจัดการศึกษาที่ส่งผลกระทบต่อบุตรผู้ค้าข้างทางในพื้นที่จังหวัดนครสวรรค์ 2) วิเคราะห์ปัญหาในเชิงโครงสร้างที่ส่งผลต่อการศึกษาของบุตรผู้ค้าข้างทาง และ 3) เสนอแนะเชิงนโยบายการจัดการศึกษาตามหลักทุติยปาปณิกสูตร การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ รวบรวมข้อมูลจากการวิจัยเอกสารและการวิจัยภาคสนาม ด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม และการสนทนากลุ่ม โดยการสัมภาษณ์เชิงลึกจำนวน 11 คน และการสนทนากลุ่มโดยผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 9 รูป/คน ตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา และนำเสนอแบบพรรณนาวิเคราะห์โดยมุ่งวิพากษ์เชิงโครงสร้าง ผลการวิจัยพบว่า 1) นโยบายเรียนฟรี 15 ปี ยังไม่เพียงพอต่อต้นทุนแฝงทางการศึกษา กล่าวคือ เงินอุดหนุนค่าเครื่องแบบและค่าอุปกรณ์การเรียนต่ำกว่าค่าใช้จ่ายจริง ขณะที่ค่าเดินทางไม่อยู่ในเงินอุดหนุน ก่อให้เกิดภาระค่าใช้จ่ายส่วนเกินประมาณ 10,000 บาทต่อปีการศึกษา ส่งผลกระทบโดยตรงต่อครอบครัวผู้ค้าข้างทางที่มีรายได้ไม่แน่นอน 2) เมื่อวิเคราะห์ในมิติเศรษฐศาสตร์การศึกษา พบข้อจำกัดในระดับครัวเรือน 5 ประการ ได้แก่ (1) ความผันผวนของรายได้ครอบครัว (2) ค่าเสียโอกาสของครัวเรือนจากการสูญเสียแรงงานเด็ก (3) อาชีพของบิดามารดาที่ขาดสวัสดิการ

[1-3] มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย; Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Corresponding author, e-mail: nathaya.raj@mcu.ac.th, Tel.092-4424263

รองรับ (4) ข้อจำกัดด้านขนาดครัวเรือน และ (5) การย้ายถิ่นฐานบ่อยครั้ง นอกจากนี้ยังพบปัญหาโครงสร้างในระดับระบบ ได้แก่ ความเหลื่อมล้ำของการจัดสรรงบประมาณ ภาระงานธุรการที่ซ้ำซ้อนของครู และหลักสูตรที่ไม่สอดคล้องกับตลาดแรงงาน และ 3) ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายตามหลักทุติยปาปณิกสูตร ได้แก่ (1) จักขุมา รัฐพึงมีวิสัยทัศน์ในการออกแบบระบบการศึกษาที่ยืดหยุ่น เช่น ระบบธนาคารหน่วยกิต (2) วิธูโร รัฐพึงใช้ความเชี่ยวชาญในการปรับหลักสูตรสู่ทักษะอาชีพและบูรณาการฐานข้อมูลกลางเพื่อลดภาระงานของครู และ (3) นิสสยสัมปันโน รัฐพึงสร้างกลไกความร่วมมือระดับจังหวัดระหว่างบ้าน วัด โรงเรียน ภาครัฐ และภาคเอกชน เพื่อเป็นตาข่ายรองรับทางสังคมและป้องกันมิให้เด็กหลุดออกจากระบบการศึกษา

คำสำคัญ: นโยบายการศึกษา, บุตรผู้ค้าข้างทาง, ทุติยปาปณิกสูตร, จังหวัดนครสวรรค์

Abstract

This research aimed to (1) study educational policies affecting the children of street vendors in Nakhon Sawan Province, (2) analyze the structural problems affecting the education of street vendors' children, and (3) propose educational policy recommendations based on the Dutiya P**ā**pa**ṇ**ika Sutta. This qualitative research collected data through documentary research and fieldwork, using in-depth interviews, non-participant observation, and focus group discussions. In-depth interviews were conducted with 11 informants, and a focus group discussion was held with nine experts, comprising monks and laypersons. The data were verified through triangulation, analyzed using content analysis, and presented through analytical description with an emphasis on structural critique. The results revealed the following: (1) The 15-year free education policy remains insufficient to cover the hidden costs of education. Specifically, subsidies for school uniforms and learning materials fall below actual expenses, while transportation costs are not subsidized at all. This creates an additional financial burden of approximately 10,000 baht per academic year, which directly affects street vendor families with irregular incomes. (2) An analysis from the perspective of the economics of education identified five household-level constraints: (a) fluctuating family income, (b) the household

opportunity cost of losing child labor, (c) parents' occupations lacking welfare protection, (d) household size constraints, and (e) frequent migration. In addition, system-level structural problems were found, including inequality in budget allocation, teachers' redundant administrative workloads, and curricula misaligned with the labor market. (3) The policy recommendations based on the Dutiya Pāpaṇika Sutta are as follows: (a) *Cakkhumā* (vision): the state should have the vision to design a flexible education system, such as a credit bank system; (b) *Vidhuro* (competence): the state should apply expertise to reorient curricula toward vocational skills and integrate a central database to reduce teachers' workloads; and (c) *Nissayasampanno* (support network): the state should establish provincial-level collaborative mechanisms among families, temples, schools, and the public and private sectors to serve as a social safety net and prevent children from dropping out of the education system.

Keywords: Educational Policy, Street Vendors' Children, Dutiya Pāpaṇika Sutta, Nakhon Sawan Province

บทนำ

"ผู้ค้าข้างทาง" เป็นชื่อเรียกหนึ่งในบรรดาชื่อเรียกจำนวนมาก ไม่ว่าจะเป็น "หาบเร่" "แผงลอย" หรือในงานที่เกี่ยวข้องภาษาอังกฤษที่ใช้คำว่า "street vendor" "hawker" หรือ "peddler" (Schoenecker, 2023) ความหลากหลายของชื่อเรียกดังว่านี้ หาได้เป็นเพียงความแตกต่างทางภาษาด้วยไม่ หากแต่สะท้อนว่ากลุ่มคนดังกล่าวถูกจัดวางตำแหน่งแตกต่างกันไปตามสายตาของผู้เรียกขาน โดยเฉพาะในเอกสารนโยบายของรัฐ ซึ่ง "ผู้ค้าข้างทาง" มักปรากฏในฐานะเป้าหมายของ "การจัดระเบียบ" มากกว่าในฐานะ "ครอบครัว" ที่มีบุตรหลานอยู่ในวัยเรียน ในฐานะส่วนหนึ่งของเศรษฐกิจนอกระบบ ผู้ค้าข้างทางตกอยู่ในสภาพที่ไม่ได้รับการคุ้มครองอย่างทั่วถึง ทั้งในทางกฎหมายและในทางปฏิบัติ เผชิญกับการขาดหลักประกันทางสังคมและการถูกขับไล่จากเจ้าหน้าที่รัฐ (Schoenecker, 2023) การค้าข้างทางจึงถูกประเมินคุณค่าแบบสองด้าน คือช่วยเติมเต็มช่องว่างของตลาดด้วยสินค้าราคาย่อมเยา แต่ก็ถูกมองว่าเป็นต้นเหตุของ "ความไร้ระเบียบ" (Moosvi, 2023) ซึ่งรัฐมักใช้เป็นเหตุผลรองรับการรื้อย้าย ทั้งที่ผู้ค้าจำนวนไม่น้อยจัดระเบียบตนเอง

ผ่านเครือข่ายครอบครัวและเครือญาติ (Schoenecker, 2023; Widjajanti et al., 2025) ในบริบทไทย แม้แรงงานนอกระบบจะสมัครเป็นผู้ประกันตนตามมาตรา 40 ได้ แต่สิทธิประโยชน์ยังจำกัด (Tiengtae, 2026) อีกทั้งยังไม่มีกฎหมายรองรับสิทธิขั้นพื้นฐานด้านมาตรฐานรายได้และ "การสงเคราะห์บุตร" (ปิยพัชร์ ภักดี และคณะ, 2566) ขณะที่งานศึกษาเชิงนโยบายส่วนใหญ่ยังมุ่งไปที่การบริหารจัดการพื้นที่ในกรุงเทพมหานครเป็นสำคัญ (ยศฐา ศรีปัญญาวิชญ์ และเมฆินทร์ เมธาวิกูล, 2566; เอกรินทร์ ศิโรรัตนชัย, 2566)

จังหวัดนครสวรรค์ ในฐานะ "ประตูสู่ภาคเหนือ" และศูนย์กลางการคมนาคมของภาคเหนือตอนล่างและภาคกลางตอนบน ปรากฏกลุ่มผู้ค้าข้างทางตามเส้นทางสายหลัก เช่น ทางหลวงหมายเลข 117 (นครสวรรค์–พิษณุโลก) 112 (เลี่ยงเมืองนครสวรรค์) และ 225 (นครสวรรค์–ชุมแสง) ซึ่งมีลักษณะแตกต่างจากผู้ค้าบนทางเท้าในเขตเมืองหลวงอันเป็นภาพหลักของงานศึกษาข้างต้น การศึกษาในพื้นที่อุทยานสวรรค์พบว่า เทศบาลนครนครสวรรค์นำนโยบายจัดระเบียบหาบเร่แผงลอยไปปฏิบัติได้อย่างมีประสิทธิภาพ และผู้ค้าปรับตัวตามได้อย่างเคร่งครัด (รัชพล เลาสุขศรี และดาริน คงสัจวิวัฒน์, 2566) ทว่าความสำเร็จดังกล่าวถูกวัดผ่าน "ความเป็นระเบียบของพื้นที่" เป็นหลัก ส่วนผลกระทบต่อบุตรผู้ค้ายังมิได้ถูกนับรวมเป็นตัวชี้วัดแต่อย่างใด จากการสังเกตเบื้องต้น ผู้วิจัยเล็งเห็นว่าผู้ค้าเหล่านี้มุ่งมั่นค้าขายเพื่อหาเงินส่งบุตรเรียน ทว่ายังเผชิญข้อจำกัดทางเศรษฐศาสตร์การศึกษาอย่างน้อยสามประการ ได้แก่ (1) รายได้ที่ไม่แน่นอน (ปิยพัชร์ ภักดี และคณะ, 2566) (2) ค่าเสียโอกาสของครัวเรือน ซึ่งเด็กจากครอบครัวยากจนมักต้องแบกรับภาระในครอบครัวควบคู่กับการเรียน (สิทธิชัย กฤชวิวรรธน์, 2568) และ (3) "ทัศนคติเชิงลบ" จากสังคม ซึ่งผูกพันอยู่กับภาพของ "ความไร้ระเบียบ" (Moosvi, 2023)

ในอีกด้านหนึ่งการทบทวนงานที่เกี่ยวข้องว่าด้วยความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาของไทยชี้ว่า ภูมิหลังของครอบครัวมีความสัมพันธ์กับผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษา (บริพัตร จันทร์สมโภชน์, 2565) และความเหลื่อมล้ำมิใช่ผลจากความสามารถของเด็ก หากแต่เป็นผลพวงของโครงสร้างและนโยบาย ซึ่งก่อให้เกิดวงจรความยากจนที่ต่อเนื่อง (Kunanon, 2025) แม้นโยบายเรียนฟรี 15 ปี จะขยายการเข้าถึง แต่ความเหลื่อมล้ำด้านคุณภาพยังคงดำรงอยู่ (ณัชชา มหปุญญานนท์, 2567) อย่างไรก็ดี งานที่เกี่ยวข้องนี้ในกลุ่มนี้มักจำแนกผู้เรียนผ่านหมวดหมู่ "เมือง" กับ "ชนบท" หรือสถานะทางเศรษฐกิจ "สูง" กับ "ต่ำ" บุตรผู้ค้าข้างทางจึงหาได้ถูกพิจารณาเป็นการเฉพาะด้วยไม่ด้วยเหตุนั้น บุตรผู้ค้าข้างทางจึงตกอยู่ในช่องว่างระหว่างนโยบายสองชุด นโยบายจัดระเบียบพื้นที่มองเห็นผู้ค้าแต่มองไม่เห็นครอบครัว นโยบายการศึกษามองเห็นเด็กแต่มองไม่เห็นเงื่อนไขชีวิตที่ผูกพันกับอาชีพของพ่อแม่ งานศึกษาในอำเภอชุมแสงพบว่า เด็กกลุ่มนี้ถือครองทุนความรู้ด้านความ

เป็นพลเมือง เศรษฐกิจ และพื้นที่สาธารณะอยู่แล้ว ทว่าถูกมองข้าม มิใช่เพราะไม่มีอยู่จริง หากแต่เพราะระบบการศึกษาไม่สามารถรับรู้ได้ (ณฐยา ราชสมบัติ และคณะ, 2569) เช่นเดียวกับผู้ค้าเองที่ถือครองทักษะการเป็นผู้ประกอบการในระดับสูง (Awapak et al., 2025) สิ่งที่ถูกเรียกว่า "ความขาดแคลน" จึงอาจเป็นผลของโครงสร้างที่ไม่เปิดพื้นที่ให้ศักยภาพที่มีอยู่ได้สำแดงตัว และเป็นปัญหาเร่งด่วนที่ต้องแก้ไขในระดับโครงสร้าง

อนึ่ง ผู้วิจัยใคร่ขอบูรณาการหลักพุทธธรรม โดยเฉพาะหลักทุติยปาปณิกสูตร เข้ากับการวิเคราะห์และการเสนอแนะเชิงนโยบาย ด้วยเหตุที่หลักธรรมดังกล่าว ทั้งนี้ มิได้ใช้เพียงในฐานะคุณธรรมของปัจเจกบุคคล หากแต่ขยายไปสู่การพิจารณา "โครงสร้าง" ที่เอื้อหรือขัดขวางครอบครัวผู้ค้า และเป็นฐานของการดำเนินงานเพื่อสร้างความยั่งยืนและความเป็นธรรม ผ่าน "ความเมตตา" และ "การตัดสินใจที่เท่าเทียม" ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาที่ไม่ทิ้งกลุ่มเปราะบางไว้ข้างหลัง (Maglumtong & Khotcharee, 2024) งานวิจัยนี้จึงมุ่งเสนอข้อเสนอแนะเชิงนโยบายบนฐานของ "เศรษฐศาสตร์การศึกษาที่เท่าเทียม" ของสุปรียา เดชะคุปต์ (2529) เพื่อตัดวงจรความยากจนและเปิดโอกาสให้เด็กทุกคนได้ใช้ศักยภาพของตนอย่างเต็มที่

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษานโยบายการจัดการศึกษาที่ส่งผลกระทบต่อบุตรผู้ค้าข้างทางในพื้นที่จังหวัดนครสวรรค์

2. เพื่อวิเคราะห์ปัญหาในเชิงโครงสร้างที่ส่งผลต่อการศึกษาของบุตรผู้ค้าข้างทางในพื้นที่จังหวัดนครสวรรค์

3. เพื่อเสนอแนะเชิงนโยบายการจัดการศึกษาของบุตรผู้ค้าข้างทางในพื้นที่จังหวัดนครสวรรค์ตามหลักทุติยปาปณิกสูตร

วิธีดำเนินการวิจัย

บทความวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ประกอบด้วย

1. การศึกษาวิจัยเชิงเอกสาร

ศึกษาผ่านกรอบแนวคิดของเศรษฐศาสตร์การศึกษา ซึ่งประกอบด้วย ปัจจัยทางเศรษฐกิจที่มีผลต่อการศึกษา เช่น รายได้ของบิดามารดา ค่าเสียโอกาส อาชีพของบิดา มารดา ขนาดครอบครัว และการย้ายถิ่น โดยแบ่งออกเป็น 3 ระดับคือ ระดับประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษา และระดับอุดมศึกษา โดยศึกษาแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560 - 2579 และนโยบายการจัดการศึกษากระทรวงศึกษาธิการ แนวคิดผู้ค้าข้างทาง เพื่อการปฏิบัติให้บรรลุผล โดย

ยึดหลักความสอดคล้องของข้อมูล แหล่งข้อมูล พระไตรปิฎก, หนังสือ, ตำรา, บทความ, วารสาร, งานวิจัย, เว็บไซต์

2. การศึกษาในภาคสนาม

โดยแบ่งการวิจัยออกเป็น 3 ระยะ คือ

ระยะที่ 1 เพื่อศึกษานโยบายการจัดการศึกษาที่ส่งผลกระทบต่อบุตรผู้ค้าข้างทางในพื้นที่จังหวัดนครสวรรค์ โดยการวิจัยเอกสาร สัมภาษณ์เชิงลึก

ระยะที่ 2 เพื่อวิเคราะห์ปัญหาในเชิงโครงสร้างที่ส่งผลต่อการศึกษาของบุตรผู้ค้าข้างทางในพื้นที่จังหวัดนครสวรรค์ โดยการสนทนากลุ่ม

ระยะที่ 3 เพื่อเสนอแนะเชิงนโยบายการจัดการศึกษาของบุตรผู้ค้าข้างทางในพื้นที่จังหวัดนครสวรรค์ตามหลักทุติยปาปณิกสูตร

3. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

การวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญแบบเจาะจง ซึ่งมีผู้ให้ข้อมูลสำคัญโดยแบ่งออกเป็น 2 กลุ่มดังนี้

3.1 การสัมภาษณ์เชิงลึก ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

กลุ่มที่ 1 ผู้ค้าข้างทางในพื้นที่จังหวัดนครสวรรค์ ที่ส่งบุตรเรียน จำนวน 7 คน โดยแบ่งออกเป็น 1) ระดับประถมศึกษา จำนวน 3 คน 2) ระดับมัธยมศึกษา จำนวน 2 คน และ3) ระดับอุดมศึกษา จำนวน 2 คน

กลุ่มที่ 2 ผู้บริหารสถานศึกษา ผู้บริหารมหาวิทยาลัย ทั้งที่เป็นของรัฐและเอกชนในพื้นที่จังหวัดนครสวรรค์ จำนวน 4 คน ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้ 1) ผู้บริหารสถานศึกษาระดับประถมศึกษา รัฐบาลและเอกชน จำนวน 2 คน 2) ผู้บริหารสถานศึกษาระดับมัธยมศึกษา (รัฐบาล) จำนวน 1 คน และ 3) ผู้บริหารมหาวิทยาลัย (รัฐบาล) จำนวน 1 คน

3.2 การสนทนากลุ่ม จำนวน 9 รูป/คน ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้ 1) ผู้บริหารสถานศึกษาระดับประถมศึกษา (เอกชน) จำนวน 1 คน 2) ผู้บริหารสถานศึกษาระดับมัธยมศึกษา (รัฐบาล) จำนวน 1 คน 3) ผู้บริหารมหาวิทยาลัย (รัฐบาล) จำนวน 1 คน 4) รองผู้อำนวยการเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา จำนวน 1 คน 5) ผู้อำนวยการเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา จำนวน 1 คน 6) ผู้แทนองค์กรเอกชนด้านการศึกษา จำนวน 1 คน 7) ศึกษาธิการจังหวัดนครสวรรค์ จำนวน 1 คน 8) ผู้เชี่ยวชาญด้านหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา จำนวน 1 รูป และ 9) ผู้เชี่ยวชาญด้านวิพากษ์เชิงนโยบาย จำนวน 1 คน

รวมทั้งสิ้น 20 รูป/คน (หมายเหตุ: ผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่ให้ข้อมูลสำคัญ และการสนทนากลุ่มไม่ใช่กลุ่มเดียวกัน)

4. เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

ผู้วิจัยได้กำหนดขั้นตอนในการดำเนินการวิจัยตามระเบียบวิธีวิจัย ได้ศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ เพื่อนำแนวคิดทฤษฎีมาสร้างเครื่องมือในการเก็บข้อมูล ดังนี้

1. แบบศึกษาเอกสาร นโยบายการจัดการศึกษาที่ส่งผลกระทบต่อบุตรผู้ค้าข้างทางในพื้นที่จังหวัดนครสวรรค์

2. แบบสัมภาษณ์ ผู้วิจัยใช้แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง โดยใช้การสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ กับผู้บริหารสถานศึกษาและผู้ค้าข้างทางในพื้นที่จังหวัดนครสวรรค์ เพื่อให้ทราบนโยบายการศึกษา และปัญหาในเชิงโครงสร้างที่ส่งผลต่อการศึกษาของบุตรผู้ค้าข้างทางในพื้นที่จังหวัดนครสวรรค์

3. การสนทนากลุ่ม เครื่องมือที่ใช้ในการสนทนากลุ่มคือแบบประเด็นการสนทนากลุ่ม เป็นคำถามปลายเปิดแบบกึ่งโครงสร้าง ผู้วิจัยพัฒนาจากร่างข้อเสนอแนะเชิงนโยบายที่สังเคราะห์จากผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 และข้อที่ 2 เพื่อให้ผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณาความเหมาะสม ความเป็นไปได้ และความสอดคล้องกับหลักทุติยปาปณิกสูตร แบบประเด็นผ่านการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาจากผู้เชี่ยวชาญก่อนนำไปใช้ ระหว่างการสนทนากลุ่มใช้เครื่องบันทึกเสียงและแบบบันทึกการสนทนาประกอบ

5. การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บข้อมูลจากเอกสาร ดังนี้

1. ศึกษาจากเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อให้ทราบข้อมูลเกี่ยวกับปัญหาเชิงนโยบายการจัดการศึกษาของบุตรผู้ค้าข้างทางในพื้นที่จังหวัดนครสวรรค์ เชิงคุณภาพ

2. ศึกษาจากภาคสนาม ผู้วิจัยใช้ การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม การสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม และการเก็บบันทึกด้วยภาพถ่าย เพื่อเก็บข้อมูลตามความเป็นจริงถูกต้องมากที่สุด

3. เก็บข้อมูลการตรวจสอบปัญหาและข้อเสนอเชิงนโยบายการจัดการศึกษาของบุตรผู้ค้าข้างทางในพื้นที่จังหวัดนครสวรรค์

6. การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่ได้จากการ การสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม มาวิเคราะห์และสร้างองค์ความรู้ใหม่ วิเคราะห์ผลการศึกษานี้จะใช้แบบการวิเคราะห์ตามหลักทฤษฎี โดยมีขั้นตอนดังนี้

1. ผู้วิจัยขอหนังสือจาก มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครสวรรค์ ถึงผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 3 กลุ่มที่วิจัย ข้างต้น เพื่อแจ้งเหตุผล ความสำคัญการวิจัย และขอความอนุเคราะห์ในการรวบรวมข้อมูลจากชุมชนกลุ่มตัวอย่าง นัดหมายการสัมภาษณ์ และการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการกับผู้วิจัย ที่เลือกแบบเจาะจง

2. ผู้วิจัยสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญด้วยตนเองอย่างไม่เป็นทางการ ซึ่งใช้วิธีการสัมภาษณ์นั้น ผู้วิจัยจะสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญโดยใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก และทำการบันทึกข้อมูล โดยการจดบันทึก การบันทึกเสียง และการบันทึกภาพ

3. ผู้วิจัยจัดสนทนากลุ่ม อย่างเป็นทางการ ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครสวรรค์

4. ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่มด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา เริ่มจากการถอดการบันทึกเสียงแบบคำต่อคำ ตรวจสอบความถูกต้องของบทถอดความ และกำหนดรหัสแทนผู้ให้ข้อมูลเพื่อรักษาความลับ จากนั้นผู้วิจัยอ่านข้อมูลซ้ำหลายรอบเพื่อทำความเข้าใจภาพรวม แล้วลดทอนข้อมูลโดยแบ่งเป็นหน่วยความหมายและให้รหัสข้อมูลทั้งรหัสที่พัฒนาจากกรอบแนวคิดการวิจัยและรหัสที่เกิดขึ้นใหม่จากข้อมูล ต่อมาผู้วิจัยรวมรหัสที่มีความหมายใกล้เคียงกันเป็นหมวดหมู่ และพัฒนาเป็นประเด็นหลัก และประเด็นย่อย

หลังจากนั้นผู้วิจัยสังเคราะห์เชิงระบบ โดยเปรียบเทียบข้อค้นพบระหว่างผู้ให้ข้อมูลแต่ละกลุ่มและระหว่างวิธีการเก็บข้อมูล เพื่อหาประเด็นร่วมที่ตอบวัตถุประสงค์การวิจัย แล้วตีความประเด็นที่ได้โดยเชื่อมโยงกับกรอบแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลด้วยการตรวจสอบสามเส้า ด้านข้อมูลและด้านวิธีการ และนำผลการวิเคราะห์กลับไปให้ผู้ให้ข้อมูลสำคัญยืนยันความถูกต้อง ผลการวิเคราะห์นำเสนอแบบพรรณนาวิเคราะห์ตามประเด็นหลัก โดยยกคำให้สัมภาษณ์พร้อมรหัสผู้ให้ข้อมูลประกอบ

5. ผู้วิจัยตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลด้วยการตรวจสอบแบบสามเส้า 2 ลักษณะ ได้แก่ 1) สามเส้าด้านข้อมูล โดยใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างชุดเดียวกันกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 2 กลุ่ม คือ ผู้ค้าข้างทางและผู้บริหารสถานศึกษา ซึ่งปรับถ้อยคำให้เหมาะสมกับผู้ให้ข้อมูลแต่ละกลุ่มโดยคงประเด็นคำถามเดิม แล้วเปรียบเทียบความเหมือนและความต่างของคำตอบพร้อมวิเคราะห์สาเหตุ และ 2) สามเส้าด้านวิธีการเก็บข้อมูล โดยเปรียบเทียบข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม และการสนทนากลุ่ม จากนั้นจึงวิเคราะห์สังเคราะห์ และสรุปผลในรูปแบบการพรรณนาวิเคราะห์

สรุปผลการวิจัย

ผลการวิจัยสามารถสรุปได้ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยทั้งสามประการ ดังนี้

1. นโยบายการจัดการศึกษาที่ส่งผลกระทบต่อบุตรผู้ค้าข้างทางในพื้นที่จังหวัดนครสวรรค์ ผลการวิจัยพบว่า แม้นโยบายเรียนฟรี 15 ปี จะมีเจตนารมณ์เพื่อสร้างความเสมอภาคทางการศึกษา แต่ในทางปฏิบัติกลับยังคงมีช่องว่างที่ส่งผลกระทบต่อกลุ่มเปราะบาง กล่าวคือ เงินอุดหนุนจากภาครัฐหาได้สอดคล้องกับค่าครองชีพที่เป็นจริงด้วยไม่ ผู้ปกครองจึงต้องแบกรับ "ต้นทุนแฝง" คือ ผู้ปกครองจึงต้องแบกรับ "ต้นทุนแฝง" (Hidden Costs) ทางการศึกษา ซึ่งหมายถึงค่าใช้จ่ายที่ครัวเรือนต้องรับภาระเองนอกเหนือจากที่รัฐอุดหนุน และไม่ปรากฏในโครงสร้างค่าใช้จ่ายทางการศึกษาอย่างเป็นทางการ จากการสัมภาษณ์พบว่ามีประมาณ 10,000 บาทต่อปีการศึกษา ได้แก่ ค่าเครื่องแบบ ค่าอุปกรณ์การเรียน และค่าเดินทาง เป็นต้นทางการศึกษาประมาณ 10,000 บาทต่อปีการศึกษา ได้แก่ ค่าเครื่องแบบ ค่าอุปกรณ์การเรียน และค่าเดินทาง เป็นต้น ในจำนวนนี้ ค่าเครื่องแบบและค่าอุปกรณ์การเรียนได้รับเงินอุดหนุนแต่ไม่เพียงพอ ส่วนค่าเดินทางไม่อยู่ในเงินอุดหนุน ด้วยเหตุนั้น โอกาสทางการศึกษาของบุตรผู้ค้าข้างทางจึงมิได้ถูกกำหนดด้วยนโยบายของรัฐเป็นสำคัญ หากแต่ถูกกำหนดด้วย "เสถียรภาพทางเศรษฐกิจของครอบครัว" เป็นหลัก ครอบครัวผู้ค้าต้องบริหารจัดการกระแสเงินสดรายวันอย่างรัดกุม เพื่อรักษาสถานภาพทางการศึกษาของบุตรเอาไว้

2. ปัญหาในเชิงโครงสร้างที่ส่งผลต่อการศึกษาของบุตรผู้ค้าข้างทางในพื้นที่จังหวัดนครสวรรค์ ผลการวิจัยพบว่า ปัญหาที่เกิดขึ้นมิใช่ปัญหาของตัวบุคคล หากแต่เป็นปัญหาเชิงโครงสร้างที่ทับซ้อนกันหลายชั้น ซึ่งผู้วิจัยใคร่ขอจำแนกออกเป็นสองระดับ ดังนี้

ในระดับครัวเรือน ปัญหาสามารถวิเคราะห์ได้ผ่านมิติทางเศรษฐศาสตร์การศึกษา 5 ประการ ได้แก่ (1) รายได้ที่ไม่แน่นอน ซึ่งส่งผลต่อสภาพคล่องของครอบครัว (2) ค่าเสียโอกาสที่ครอบครัวต้องเลือกระหว่างการให้บุตรเรียนหนังสือ กับการให้บุตรช่วยหารายได้ (3) อาชีพค้าขายที่ปราศจากโครงสร้างสวัสดิการรองรับ (4) ขนาดครัวเรือน ที่ทำให้ทรัพยากรอันจำกัดต้องถูกแบ่งปันออกไป และ (5) การย้ายถิ่นตามทำเลค้าขาย ที่ทำให้การศึกษาขาดความต่อเนื่อง และนำไปสู่ปัญหา "การตีตราตนเอง" (self-stigma) ของผู้เรียนกล่าวคือ ผู้เรียนรับเอาภาพลักษณ์ด้านลบที่สังคมมีต่ออาชีพผู้ค้าข้างทางและฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัวมาตัดสินคุณค่าของตนเอง จนรู้สึกด้อยค่า อับอาย และแยกตัวจากเพื่อน ภาวะนี้ส่งผลต่อแรงจูงใจในการเรียนและเพิ่มความเสี่ยงที่ผู้เรียนจะหลุดออกจากระบบการศึกษา

ในระดับโครงสร้างส่วนบน ผลการวิจัยสะท้อนให้เห็นปัญหาสามประการ ได้แก่ (1) การจัดสรรงบประมาณที่ไม่เป็นธรรมต่อโรงเรียนขนาดเล็กและโรงเรียนเอกชน (2) ภาระงานธุรการของครู อันเกิดจากระบบฐานข้อมูลที่แยกส่วน และ (3) ความไม่สอดคล้องระหว่างหลักสูตรวิชาการกับความต้องการของตลาดแรงงาน

3. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายการจัดการศึกษาของบุตรผู้ค้าข้างทางในพื้นที่จังหวัดนครสวรรค์ตามหลักทุติยปาปณิกสูตร

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายในส่วนนี้ได้จากการสังเคราะห์ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 และข้อที่ 2 ผู้วิจัยนำประเด็นปัญหาและความต้องการที่ค้นพบจากการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่ม มาจัดหมวดหมู่และวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างสาเหตุของปัญหากับแนวทางแก้ไข จากนั้นนำแนวทางที่ได้มาวิเคราะห์เทียบกับคุณสมบัติสามประการของพ่อค้าในทุติยปาปณิกสูตร เพื่อยกร่างข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย แล้วนำร่างไปตรวจสอบและกลั่นกรองโดยการสนทนากลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 9 รูป/คน ซึ่งประกอบด้วยผู้แทนจาก [หน่วยงานการศึกษา องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้ทรงคุณวุฒิด้านพระพุทธศาสนา และผู้แทนผู้ค้าข้างทาง] เพื่อพิจารณาความเหมาะสม ความเป็นไปได้ และความสอดคล้องกับหลักธรรม ผู้วิจัยปรับปรุงร่างตามข้อเสนอแนะจนได้ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย 3 ด้าน ดังนี้

(1) "จักขุมา" (การมองเห็นสภาพจริงและประเมินต้นทุนได้ถูกต้อง) เปรียบได้กับพ่อค้าที่รู้ต้นทุนและกำไรของสินค้า ภาครัฐพึงมองเห็นต้นทุนที่แท้จริงของการศึกษา รวมทั้งต้นทุนแฝงที่ครอบครัวผู้ค้าข้างทางต้องแบกรับ โดยบูรณาการข้อมูลนักเรียนยากจนเป็นฐานข้อมูลกลาง) เพื่อให้เห็นสภาพปัญหาได้ถูกต้องและลดภาระงานเอกสารของครู แล้วใช้ข้อมูลนั้นปรับเงินอุดหนุนให้สอดคล้องกับค่าครองชีพจริง ซึ่งรวมถึงค่าเดินทางด้วย

(2) "วิธูโร" (ความชำนาญในการบริหารจัดการ) เปรียบได้กับพ่อค้าที่ชำนาญการซื้อขาย ภาครัฐและสถานศึกษาพึงจัดการศึกษาอย่างชำนาญและยืดหยุ่น ให้สอดรับกับวิถีชีวิตของผู้ค้าข้างทาง เช่น ระบบเทียบโอนผลการเรียน ธนาคารหน่วยกิต และแผนการเรียนรายบุคคล ตลอดจนปรับหลักสูตรให้เน้นการศึกษาเพื่อการมีงานทำ เพื่อให้ผู้เรียนมีรายได้ระหว่างเรียน

(3) "นิสสยสัมปันโน" (การมีที่พึ่งและเครือข่ายสนับสนุน) ให้คงเนื้อหาเดิมไว้ได้ เพราะสอดคล้องกับความหมายในพระสูตรอยู่แล้ว ในพระสูตรหมายถึงพ่อค้าที่ผู้มีทรัพย์ไว้วางใจและพร้อมสนับสนุนทุน

อภิปรายผลการวิจัย

1. นโยบายการจัดการศึกษาที่ส่งผลกระทบต่อบุตรผู้ค้าข้างทางในพื้นที่จังหวัดนครสวรรค์ผลการวิจัยพบว่า แม้ภาครัฐจะมีนโยบายเรียนฟรี 15 ปี แต่ในทางปฏิบัติยังคงมีช่องว่างระหว่างนโยบายกับความเป็นจริง โดยเฉพาะปัญหาต้นทุนแฝงทางการศึกษา ที่สูงถึงประมาณ 10,000 บาทต่อปีการศึกษา ขณะที่เงินอุดหนุนจากรัฐครอบคลุมเพียง 400–500 บาท ทั้งนี้อาจเป็นเพราะรายได้ของครอบครัวผู้ค้าข้างทางผันผวนสูงตามฤดูกาลและสภาพอากาศ ดังกรณีร้านน้ำตาลสดที่มีผลผลิตเพียง 3 เดือนต่อปี ผู้ปกครองจึงต้องบริหารสภาพคล่องรายวันและพึ่งพาตนเองเป็นหลักในการส่งเสียบุตรหลาน ผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับณัชชา มหปุญญานนท์ (2567) ที่พบว่านโยบายเรียนฟรี 15 ปี ช่วยขยายการเข้าถึงการศึกษา แต่ความเหลื่อมล้ำด้านคุณภาพยังคงดำรงอยู่ และสิทธิชัย กฤชวิวรรธน์ (2568) ที่ชี้ว่านโยบายเพิ่มเงินอุดหนุนรายหัวยังขาดความต่อเนื่องและไม่ครอบคลุม ในแง่รายได้ ยังไม่มีกฎหมายรองรับมาตรฐานรายได้ของแรงงานกลุ่มหาบเร่แผงลอย (ปิยพัชร์ ภักดี และคณะ, 2566) ขณะที่ความมั่งคั่งและทรัพยากรการศึกษาภายในบ้านมีความสัมพันธ์กับผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียน (บริพัตร จันทร์สมโภชน์, 2565) ส่วนกลยุทธ์การพึ่งพาตนเองนั้นสอดคล้องกับ Widjajanti et al. (2025) ที่พบว่าผู้ค้าข้างทางใช้การจัดการตนเองเพื่อความอยู่รอดภายใต้ข้อจำกัดที่รัฐมิได้จัดหาให้ อนึ่ง ข้อค้นพบนี้ชวนให้ตั้งข้อสังเกตต่อรัชพล เลาสุขศรี และดาริน คงสัจวิวัฒน์ (2566) ที่พบว่าผู้ค้าในนครสวรรค์ปรับตัวตามนโยบายจัดระเบียบได้อย่างเคร่งครัด กล่าวคือ ความสามารถในการปรับตัวดังกล่าวอาจมีต้นทุนที่ถูกผลักไปสู่ครัวเรือนและบุตรโดยมิได้ปรากฏในตัวชี้วัดของนโยบาย

2. ปัญหาในเชิงโครงสร้างที่ส่งผลต่อการศึกษาของบุตรผู้ค้าข้างทางในพื้นที่จังหวัดนครสวรรค์ ผลการวิจัยพบว่า ปัญหาสำคัญคือค่าเสียโอกาสของครัวเรือนจากการใช้แรงงานเด็ก ความไม่ต่อเนื่องทางการศึกษาจากการย้ายถิ่นบ่อยครั้ง และเกณฑ์การจัดสรรงบประมาณของรัฐที่ไม่ยืดหยุ่น ทั้งนี้อาจเป็นเพราะครอบครัวจำเป็นต้องใช้รายได้ในปัจจุบันมากกว่ารอผลตอบแทนในอนาคต เด็กจึงต้องช่วยงานหน้าร้านเพื่อลดต้นทุนแรงงาน การย้ายทำเลค้าขายทำให้บุตรต้องย้ายโรงเรียนบ่อยจนเกิดปัญหาการปรับตัวและการถูกกลั่นแกล้ง ขณะที่ครูต้องแบกรับงานธุรการซ้ำซ้อนจนขาดเวลาดูแลผู้เรียนอย่างทั่วถึง ผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับสิทธิชัย กฤชวิวรรธน์ (2568) ที่พบว่านักเรียนยากจนต้องแบกรับภาระหน้าที่ในครอบครัว และภาวะเศรษฐกิจถดถอยเป็นแรงผลักให้เด็กหลุดออกจากระบบการศึกษา ในประเด็นการย้ายถิ่น ผู้ค้าข้างทางจำนวนไม่น้อยเป็นผู้ค้าแบบเคลื่อนที่ ทั้งเพื่อติดตามลูกค้าและหลีกเลี่ยงเจ้าหน้าที่ (Schoenecker, 2023) ความไม่ต่อเนื่องทางการศึกษาจึงผูกพันอยู่กับลักษณะเชิงโครงสร้างของอาชีพ มิใช่ปัญหาเฉพาะครอบครัว ส่วน

ปัญหาการปรับตัวและการถูกกลั่นแกล้ง สอดคล้องกับ Kunanon (2025) ที่พบว่าความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาก่อให้เกิดความรู้สึกด้อยค่าและแรงจูงใจในการเรียนที่ลดลง ในระดับโครงสร้างส่วนบน สอดคล้องกับข้อค้นพบเรื่องการจัดสรรทรัพยากรที่ไม่เท่าเทียมและข้อเสนอให้สร้างระบบข้อมูลที่ครอบคลุม (ณัชชา มหปุญญานนท์, 2567) รวมถึงข้อค้นพบที่ว่าขนาดโรงเรียนและสัดส่วนนักเรียนต่อครูสัมพันธ์กับผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียน (บริพัตร จันทร์สมโภชน์, 2565)

3. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายการจัดการศึกษาของบุตรผู้ค้าข้างทางในพื้นที่จังหวัดนครสวรรค์ตามหลักทุติยปาปณิกสูตร ผลการวิจัยพบว่า ข้อเสนอแนะมุ่งเน้นการสร้างระบบการศึกษาที่ยืดหยุ่น และหลักสูตรการศึกษาเพื่อการมีงานทำที่บูรณาการทักษะอาชีพเข้ากับวิชาการ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะหลักพุทธธรรมช่วยให้มองเห็นทางออกเชิงระบบ ได้แก่ 1) จักขุมา ผู้บริหารพึงมีวิสัยทัศน์มองผู้เรียนตามศักยภาพรายบุคคล 2) วิธูโร ความเชี่ยวชาญในการจัดการทรัพยากรและปรับหลักสูตรให้ผู้เรียนสร้างรายได้ระหว่างเรียน (earn while learning) และ 3) นิสสยสัมปันโน การสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างบ้าน วัด โรงเรียน และภาคเอกชน เป็นตาข่ายรองรับทางสังคม (social safety net) ในมิติจักขุมา สอดคล้องกับณฐยา ราชสมบัติ และคณะ (2569) ที่พบว่าบุตรผู้ค้าข้างทางในอำเภอชุมแสงถือครองทุนความรู้ด้านความเป็นพลเมือง เศรษฐกิจ และพื้นที่สาธารณะอยู่แล้ว แต่ระบบการศึกษามองไม่เห็น การมองผู้เรียนตามศักยภาพและการเทียบโอนผลการเรียนจึงเป็นการเปิดพื้นที่ให้ความรู้ดังกล่าวถูกนับอย่างเป็นทางการ ในมิติวิธูโร สอดคล้องกับข้อเสนอให้ปรับหลักสูตรให้สอดคล้องกับตลาดแรงงาน (จันทิมา ชัยยะศิริสุวรรณ และคณะ, 2568) และข้อค้นพบที่ว่าผู้ค้าข้างทางมีทักษะการเป็นผู้ประกอบการสูง (Awapak et al., 2025) ทักษะอาชีพที่บุตรได้รับจากครอบครัวจึงมิใช่อุปสรรคต่อการเรียน หากแต่เป็นทุนที่หลักสูตรต่อยอดได้ ในมิตินิสสยสัมปันโน สอดคล้องกับ Htet Soe (2024) ที่ชี้ว่าความร่วมมือระหว่างชุมชน รัฐ และภาคเอกชน ช่วยเพิ่มการเข้าถึงการศึกษาและลดความเหลื่อมล้ำ และ Rukponmongkol และ Rodgumnoed (2025) ที่เสนอการมีส่วนร่วมของหลายภาคส่วนเพื่อความเสมอภาคอย่างยั่งยืน ในระดับนานาชาติ แนวทางเช่นนี้ปรากฏในโครงการพัฒนาศักยภาพผู้ค้าข้างทางแบบหลายภาคส่วนในประเทศอินเดียและประเทศแทนซาเนีย (Seleli, 2026; United Nations, n.d.) ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาที่ไม่ทิ้งกลุ่มเปราะบางไว้ข้างหลัง (Maglumtong & Khotcharee, 2024)

องค์ความรู้ใหม่

จากการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงลึกในพื้นที่จังหวัดนครสวรรค์ ผสานกับแนวคิดเศรษฐศาสตร์ของสุปรียา ควรเดชะคุปต์ (2529) และหลักทุติยปาปณิกสูตร ผู้วิจัยได้สังเคราะห์องค์ความรู้ใหม่ที่

เรียกว่า โมเดลการสร้างความยืดหยุ่นทางการศึกษาผ่านฐานคิดผู้ประกอบการรายย่อย เพื่อเป็นแนวทางในการลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาอย่างยั่งยืน องค์ความรู้นี้ชี้ให้เห็นว่า การลงทุนทางการศึกษาของครอบครัวผู้ค้าข้างทาง หาได้เป็นเพียงการส่งบุตรเข้าเรียนตามระบบปกติด้วยไม่ หากแต่เป็นการบริหารจัดการทุนมนุษย์ภายใต้เงื่อนไขของทรัพยากรที่จำกัดและความเสี่ยงที่สูง ครอบครัวผู้ค้าข้างทางจึงมิได้เป็นเพียงผู้รับนโยบายอย่างนิ่งเฉย หากแต่เป็นผู้ประกอบการที่ตัดสินใจลงทุนทางการศึกษาด้วยตรรกะของตนเอง โดยมีองค์ประกอบสำคัญ 4 มิติ ดังนี้

1. การบริหารสภาพคล่องทางการศึกษา ครอบครัวเปลี่ยนจากฐานคิดการออมระยะยาว มาเป็นการบริหารรายได้รายวันเพื่อจ่ายต้นทุนแฝงโดยตรง กล่าวคือ ครอบครัวใช้ความเชี่ยวชาญตามหลักวิธูโร ในการหมุนเวียนกระแสเงินสดจากหน้าร้านเพื่อรองรับค่าใช้จ่ายทางการศึกษา

2. การจัดสรรทรัพยากรเชิงยุทธศาสตร์ ในครอบครัวขนาดใหญ่ที่มีทรัพยากรจำกัด ผู้ปกครองมิได้กระจายงบประมาณให้บุตรทุกคนอย่างเท่ากัน หากแต่จัดสรรตามศักยภาพและความถนัดของบุตรแต่ละคน ซึ่งสะท้อนหลักจักขุมา เพื่อเพิ่มโอกาสความสำเร็จสูงสุดในการเลื่อนชั้นทางสังคม

3. การลดค่าเสียโอกาสแบบบูรณาการ การเปลี่ยนรูปแบบการศึกษาจากวิชาการล้วน มาเป็นการศึกษาเพื่อการมีงานทำ เพื่อให้ผู้เรียนสามารถสร้างผลตอบแทนระหว่างเรียน และลดภาระทางเศรษฐกิจของครอบครัวลง

4. ตาข่ายรองรับทางสังคมเชิงเครือข่าย การใช้หลักนิสสยสัมปันโนสร้างความร่วมมือระหว่างบ้าน วัด โรงเรียน และภาคเอกชน เพื่อเปิดช่องทางการจ้างงานและแหล่งทุนสนับสนุนที่ยืดหยุ่นกว่าระบบสวัสดิการของรัฐเพียงลำพัง

บนพื้นฐานดังกล่าว องค์ความรู้นี้เสนอว่า รัฐไม่ควรจัดสวัสดิการแบบขนาดเดียวใช้ได้กับทุกคน หากแต่พึงออกแบบนโยบายที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของผู้ค้าข้างทาง โดยเน้น 3 แนวทาง ได้แก่ 1) การเรียนแบบหน่วยย่อย ที่แบ่งการเรียนออกเป็นหน่วยย่อยและเก็บสะสมได้ผ่านระบบธนาคารหน่วยกิต 2) เงินอุดหนุนแบบเจาะจง ที่มุ่งชดเชยต้นทุนแฝงตามความเป็นจริง และ 3) เครือข่ายเสริมพลัง ที่สนับสนุนให้ภาคเอกชนในท้องถิ่น เช่น ร้านค้าในจังหวัดนครสวรรค์ เป็นทั้งพื้นที่การเรียนรู้และแหล่งจ้างงานของนักเรียน

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ใหม่

การศึกษาไม่ควรเป็นเพียงกลไกคัดกรองผู้ชนะในระบบทุนนิยม หากแต่ควรเป็นบันไดที่แข็งแรงพอให้ทุกคนปีนป่ายพ้นจากกับดักความยากจน ปัญหาการศึกษาของบุตรผู้ค้าข้างทางในจังหวัดนครสวรรค์สะท้อนให้เห็นว่า ความยากจนทางการศึกษามิได้เกิดจากการขาดแคลนสติปัญญา หากแต่เกิดจากโครงสร้างที่ไม่เอื้ออำนวยและต้นทุนแฝงที่มองไม่เห็น การแก้ปัญหาเชิงโครงสร้างนี้จึงไม่อาจทำได้ด้วยนโยบายแจกเงินแบบเหมารวม แต่ต้องอาศัยการมองภาพรวมในเชิงเศรษฐศาสตร์การศึกษา ที่เข้าใจกลไกการตัดสินใจลงทุนของครัวเรือนรากหญ้า ควบคู่ไปกับการใช้หลักทุติยปาปณิกสูตรในการบริหารจัดการระดับมหภาค กล่าวคือ รัฐพึงมีจักขุมาในการออกแบบนโยบายที่ยืดหยุ่นและก้าวหน้า มีวิธูโรในการจัดการทรัพยากรและหลักสูตรให้สอดคล้องกับโลกแห่งความเป็นจริง และที่ขาดไม่ได้คือนิสสยสัมปันโน การร้อยรัดทุกภาคส่วนในสังคมเข้าด้วยกัน เพื่ออุ้มชูเด็กและเยาวชนกลุ่มนี้มิให้ตกหล่นจากระบบการศึกษาแม้แต่คนเดียว

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. การปฏิรูปกลไกการจัดสรรทรัพยากรทางการศึกษาบนฐานความจำเป็น ภาครัฐพึงปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ในการจัดสรรงบประมาณ จากรูปแบบเงินอุดหนุนรายหัวอัตราคงที่ไปสู่การจัดสรรตามระดับความเปราะบางเชิงโครงสร้าง ของผู้เรียน ทั้งนี้ ภาครัฐพึงคำนวณต้นทุนแฝงทางการศึกษา ให้ครอบคลุมทั้งค่าเสียโอกาสของครัวเรือนและค่าใช้จ่ายส่วนเกินที่เกิดขึ้นจริง โดยปรับให้สอดคล้องกับดัชนีราคาผู้บริโภค ข้อเสนอนี้สอดรับกับหลักวิธูโร ในฐานะความเชี่ยวชาญในการจัดการทรัพยากรให้ตรงกับเงื่อนไขชีวิตที่เป็นจริง มิใช่ตามสมมติฐานว่าทุกครัวเรือนมีรายได้คงที่เท่ากัน ทั้งนี้ เพื่อมิให้ความผันผวนของรายได้ในระบบเศรษฐกิจนอกระบบ กลายเป็นอุปสรรคต่อความต่อเนื่องในการสะสมทุนมนุษย์ของเยาวชน

2. การพัฒนานวัตกรรมการจัดการศึกษาเชิงบูรณาการและระบบธนาคารหน่วยกิต สถานศึกษาพึงดำเนินการเชิงรุกในการออกแบบหลักสูตรที่ยืดหยุ่น ซึ่งเป็นการสำแดงหลักจักขุมาในระดับสถานศึกษา โดยผนวกทักษะวิชาชีพที่สามารถสร้างรายได้ระหว่างเรียน เข้ากับทักษะวิชาการพื้นฐาน เพื่อลดค่าเสียโอกาสทางเศรษฐกิจของครัวเรือน พร้อมกันนั้น สถานศึกษาพึงใช้หลักนิสสยสัมปันโนในการสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับภาคประชาสังคมและสถานประกอบการในท้องถิ่น เพื่อจัดตั้งกลไกตาข่ายรองรับทางสังคม ที่เอื้อให้ผู้เรียนสามารถเก็บสะสมประสบการณ์จากการทำงานเป็นหน่วยกิตทางการศึกษาได้อย่างเป็นระบบ กล่าวคือ การทำงานของผู้เรียนจะมิได้ถูกมองว่าเป็นสิ่งที่แย่งเวลาไปจากการเรียน หากแต่ถูกนับเป็นส่วนหนึ่งของการเรียนรู้อย่างเป็นทางการ

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. หน่วยงานภาครัฐที่รับผิดชอบการจัดสรรงบประมาณทางการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการสามารถนำข้อค้นพบเรื่องต้นทุนแฝงทางการศึกษา ซึ่งสูงถึงประมาณ 10,000 บาทต่อปีการศึกษา ขณะที่เงินอุดหนุนครอบคลุมเพียง 400–500 บาท ไปใช้เป็นข้อมูลประกอบการทบทวนเกณฑ์เงินอุดหนุน สำหรับนักเรียนจากครอบครัวผู้ค้าข้างทางและแรงงานนอกระบบ โดยปรับจากการจัดสรรแบบอัตราคงที่ไปสู่การจัดสรรตามระดับความเปราะบางเชิงโครงสร้าง

2. สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษานครสวรรค์ และสำนักงาน สกร. จังหวัดนครสวรรค์ สามารถนำโมเดลการสร้างความยืดหยุ่นทางการศึกษาผ่านฐานคิดผู้ประกอบการรายย่อยไปกำหนดแนวปฏิบัติร่วมกันในการเทียบโอนผลการเรียนและระบบธนาคารหน่วยกิตระหว่างสถานศึกษาในจังหวัด เพื่อให้บุตรผู้ค้า

ข้างทางที่ต้องย้ายโรงเรียนตามทำเลค้าขายของครอบครัวเรียนต่อได้อย่างต่อเนื่อง ผู้บริหารสถานศึกษาและครูที่ปรึกษาสามารถนำโมเดลไปออกแบบแผนการเรียนรายบุคคลให้สอดคล้องกับช่วงเวลาค้าขายและภาระที่นักเรียนต้องช่วยครอบครัว ส่วนครูที่ปรึกษาและครูแนะแนวสามารถนำข้อค้นพบเรื่องปัญหาการปรับตัว การถูกกลั่นแกล้ง และการตีตราตนเอง (self-stigma) ไปใช้ในระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน ทั้งการคัดกรอง การจัดระบบเพื่อนช่วยเพื่อนสำหรับนักเรียนย้ายเข้าใหม่ และการให้คำปรึกษาเพื่อเสริมสร้างความภาคภูมิใจในตนเองแก่นักเรียนบุตรผู้ค้าข้างทาง

3. องค์การบริหารส่วนจังหวัดนครสวรรค์ร่วมกับสำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดนครสวรรค์ สามารถนำผลการวิจัยไปจัดตั้งกลไกตาข่ายรองรับทางสังคมระดับจังหวัด ในรูปคณะทำงานและระบบส่งต่อกรณีร่วมกับสถานศึกษา เพื่ออุปถัมภ์ ส่งต่อ และดูแลบุตรผู้ค้าข้างทางที่เสี่ยงหลุดออกจากระบบการศึกษา กลไกนี้มีภาคีร่วมดำเนินงาน ได้แก่ สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดนครสวรรค์ ซึ่งดูแลสุขภาพกายและสุขภาพจิตของเด็กและครอบครัว วัด ซึ่งเป็นพื้นที่เรียนรู้หลังเลิกเรียนและให้ทุนการศึกษา และหอการค้าจังหวัดนครสวรรค์กับผู้ประกอบการในท้องถิ่น ซึ่งเปิดร้านค้าให้เป็นแหล่งเรียนรู้และจ้างงานนอกเวลาเพื่อให้นักเรียนมีรายได้ระหว่างเรียน นอกจากนี้ เทศบาลนครนครสวรรค์และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่ดูแลพื้นที่ค้าขายสามารถนำผลกระทบต่อบุตรผู้ค้าไปประกอบการวางนโยบายจัดระเบียบพื้นที่ค้าขาย เช่น จัดพื้นที่ค้าขายถาวรหรือแจ้งการย้ายพื้นที่ล่วงหน้า เพื่อลดการย้ายโรงเรียนของบุตรผู้ค้าข้างทาง

คำรับรองและการเปิดเผยข้อมูลของผู้เขียน

1. การเปิดเผยผลประโยชน์ทับซ้อน (Conflict of Interest)

ผู้เขียนทุกคนขอรับรองว่าไม่มีผลประโยชน์ทับซ้อนใด ๆ ทั้งด้านการเงิน ความสัมพันธ์ส่วนบุคคล หรือความสัมพันธ์กับองค์กรใด ที่อาจส่งผลต่อการดำเนินการวิจัย การตีความผลการวิจัย หรือการเขียนบทความนี้

2. การใช้ปัญญาประดิษฐ์และเทคโนโลยีสนับสนุนการจัดทำต้นฉบับ (Generative AI and AI-assisted Technologies in the Writing Process)

ผู้เขียนใช้ Claude Opus 5.5 (Anthropic) ในขั้นตอนการปรับปรุงต้นฉบับ เพื่อตรวจสอบความสอดคล้องระหว่างบทคัดย่อกับเนื้อหา ตรวจสอบความครบถ้วนและรูปแบบของรายการอ้างอิงตามรูปแบบ APA ฉบับที่ 7 และเสนอแนะการเรียบเรียงภาษาในระดับประโยค ทั้งนี้ ผู้เขียนมิได้ใช้เครื่องมือดังกล่าวในการเก็บรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล การตีความ หรือการสร้างข้อค้นพบของการวิจัย และมิได้นำข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ให้ข้อมูลเข้าสู่เครื่องมือดังกล่าว

ผู้เขียนได้ตรวจสอบและแก้ไขผลลัพธ์ทั้งหมด และขอรับผิดชอบต่อความถูกต้องของเนื้อหาในบทความฉบับสุดท้ายแต่เพียงผู้เดียว

3. คำรับรองเกี่ยวกับการเปิดเผยข้อมูล (Data Availability Statement)

ข้อมูลที่ใช้ในการวิจัยนี้ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ค้าข้างทาง สมาชิกในครอบครัว และผู้เกี่ยวข้องในพื้นที่จังหวัดนครสวรรค์ ข้อมูลดังกล่าวมีข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ให้ข้อมูลและบุตร ซึ่งเป็นผู้เยาว์ ผู้เขียนจึงไม่สามารถเปิดเผยข้อมูลต่อสาธารณะได้ เพื่อคุ้มครองความเป็นส่วนตัวของผู้ให้ข้อมูลตามเงื่อนไขที่ได้รับการรับรองจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ และตามพระราชบัญญัติคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล พ.ศ. 2562

4. คำรับรองด้านจริยธรรมการวิจัย (Ethics Statement)

การวิจัยนี้ได้รับการรับรองจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เลขที่รับรอง ว.54/2569 ลงวันที่ 15 กุมภาพันธ์ 2569 ผู้วิจัยได้ชี้แจงวัตถุประสงค์ ขั้นตอน และสิทธิในการถอนตัวจากการวิจัยโดยไม่มีผลกระทบใด ๆ และได้รับความยินยอมโดยได้รับข้อมูล จากผู้ให้ข้อมูลทุกคนก่อนการเก็บข้อมูลและการบันทึกเสียง ในกรณีผู้ให้ข้อมูลเป็นผู้เยาว์ ผู้วิจัยได้รับความยินยอมจากผู้ปกครองและความยินยอมจากผู้เยาว์ด้วย บทความนี้ไม่ระบุชื่อผู้ให้ข้อมูล โดยใช้รหัสแทน และระบุพื้นที่ศึกษาเพียงระดับเส้นทางหลวงและจังหวัด เพื่อป้องกันการระบุตัวตนของผู้ให้ข้อมูล

5. แหล่งทุนสนับสนุนการวิจัย (Funding)

การวิจัยนี้ไม่ได้รับทุนสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน หรือองค์กรไม่แสวงหาผลกำไรใด

6. การระบุบทบาทของผู้มีส่วนร่วมตามหลัก CRediT

ณฐยา ราชสมบัติ (ผู้เขียนหลัก) กำหนดแนวคิดการวิจัย การออกแบบระเบียบวิธีวิจัย การเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม การจัดการข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล การบริหารโครงการวิจัย การจัดทำแผนภาพและการนำเสนอข้อมูล การเขียนต้นฉบับ และการแก้ไขปรับปรุงต้นฉบับ

พระครูศรีสุธรรมนิวิฐ (อาจารย์ที่ปรึกษา) การกำกับดูแลการวิจัย การให้คำแนะนำด้านระเบียบวิธีวิจัย การตรวจสอบความถูกต้องของผลการวิจัย และการตรวจทานแก้ไขต้นฉบับ

วรกฤต เถื่อนช้าง (อาจารย์ที่ปรึกษา) การกำกับดูแลการวิจัย การให้คำแนะนำด้านระเบียบวิธีวิจัย การตรวจสอบความถูกต้องของผลการวิจัย และการตรวจทานแก้ไขต้นฉบับ

เอกสารอ้างอิง

จันทิมา ชัยยะศิริสุวรรณ, สิรินดา โคตรคำ, สุพิชญา สนธิ. (2568). การจัดการความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา.ปีที่ 2 ฉบับที่ 2 (2568): *วารสารปัญญาภาวนา (Journal of Wisdom Development)* 10-23

ณฐยา ราชสมบัติ, พระครูสิริภูรินิทัศน์, พระสิริเวศย์ (ลิมป์ศิลาทอง), พระมหาฉัตรชัย ทันบาล, เฉลิมชัย แก้วกัณหา. (2026). เมื่อตลาดคือห้องเรียนสังคมศึกษา: ว่าด้วยการเรียนรู้แบบรากเหง้าและการศึกษาของบุตรผู้ค้าข้างทาง. *วารสารวิจยวิชาการ*, *9*(5), 430–446. สืบค้นจาก https://so06.tci-thaijo.org/index.php/jra/article/view/297112

ณัชชา มหปุญญานนท์. (2567). การศึกษาเปรียบเทียบการจัดการศึกษาเพื่อลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาของประเทศไทย เวียดนาม อินโดนีเซีย และนิวซีแลนด์. *e-Journal of Education Studies, Burapha University*, *6*(4), 66–89. https://so01.tci-thaijo.org/index.php/ejes/article/view/274185

บริพัตร จันทร์สมโภชน์ (2565). *ความเหลื่อมล้ำของคุณภาพทางการศึกษาของนักเรียนไทยจากการประเมินระดับนานาชาติ PISA*. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ปิยพัชร์ ภักดี, จิดาภา พรยิ่ง, กรกฎ ทองขะโชค. (2566). การเข้าถึงสิทธิขั้นพื้นฐานของแรงงานนอกระบบ : หาบเร่ แผงลอย. ปีที่ 11 ฉบับที่ 1 (2566): *วารสารวิชาการนิติศาสตร์มหาวิทยาลัยทักษิณ* (มกราคม - มิถุนายน 2566) 65-88

ยศฐา ศรีปัญญาวิชญ์, เมฆินทร์ เมธาวิกูล. (2566). การบริหารจัดการการค้าข้างทางปากคลองตลาดตามนโยบาย กรุงเทพมหานคร. *วารสารรัฐศาสตร์รอบรู้และสหวิทยาการ*, *6*(3), 125–140. สืบค้น จาก https://so01.tci-thaijo.org/index.php/WPSMS/article/view/266070

รัชพล เลาสุขศรี, ดาริน คงสัจวิวัฒน์. (2566). รูปแบบและการปรับตัวของผู้ค้าหาบเร่แผงลอยในพื้นที่อุทยานสวรรค์ เขตเทศบาลนครนครสวรรค์. *วารสารสังคมศาสตร์ปัญญาพัฒน์*, *5*(3), 99–108. สืบค้น จาก https://so06.tci-thaijo.org/index.php/JSSP/article/view/265535

สิทธิชัย กฤชวิวรรธน์. (2568). ลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาไทย นโยบายครูดี เรียนฟรี ใกล้บ้านทั้งระบบ. *วารสารวิชาการรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์*, *7*(6), 195–208. สืบค้น จาก https://so08.tci-thaijo.org/index.php/AJPP/article/view/5240

สุปรียา ควรเดชะคุปต์. (2529). *เศรษฐศาสตร์การศึกษา (ศศ.488): เอกสารคำสอน*. มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ คณะเศรษฐศาสตร์และบริหารธุรกิจ ภาควิชาเศรษฐศาสตร์.

เอกรินทร์ ศิโรรัตนชัย. (2566). การปฏิบัติงานตามนโยบายการจัดระเบียบหาบเร่-แผงลอย. *วารสาร มจร อุบลปริทรรศน์ (Journal of MCU Ubon Review),* ปีที่ 8 ฉบับที่ 2 (2023): วารสาร มจร อุบลปริทรรศน์ (พฤษภาคม-สิงหาคม 2566) 1689-1702

Awapak, Y. ., Un-ob, P. ., Boribanbunpotkate, S. ., & Bunmak, S. . (2025). Street vendor entrepreneurship development system for local community, the case study from Southern Thailand. *International Journal of Innovative Research and Scientific Studies*, *8*(9), 24–33. https://doi.org/10.53894/ijirss.v8i9.10606

Htet Soe, N. E. H. (2024). Reducing Educational Disparities Through Cross-Border Collaboration: Synergies for Human Capital Development in the Mae Sai-Tachilek Border Region. *Journal of Political and Social Agenda*, *3*(2), 49–65. retrieved from https://so05.tci-thaijo.org/index.php/polsciPSU/article/view/276204

Kunanon, N. (2025). Educational Inequality among Thai Children: A Comparative Study between Rural and Urban Areas. *Thai Social Science Journal*, *2*(3), 1–10. retrieved from https://so18.tci-thaijo.org/index.php/Thaiso/article/view/1561 (Original work published December 17, 2025)

Maglumtong, M., & Khotcharee, Q. (2024). Evolution of Street Food Management in Asian Metropolises. *Asian Creative Architecture, Art and Design*, *37*(2), 1–18. https://doi.org/10.55003/acaad.2024.272397

Moosvi, Abbas. (2023). Street Vending: An Introduction and Overview. The Pakistan Development Review. 133-143. 10.30541/v62i1pp.133-143.

rukponmongkol, poompipat, & Rodgumnoed, S. (2025). Strategies Acquire Educational Resources for Reduce Educational Inequality of Kamphaeng Phet Province. *Educational Management and Innovation Journal*, *8*(3), 25–37. retrieved from https://so01.tci-thaijo.org/index.php/emi/article/view/274781

Schoenecker, Amy, 'Street Vendors' (21 Feb. 2023), in Richardson Dilworth (ed.), *Oxford Bibliographies in Urban Studies* (New York, NY, online edn, Oxford

Academic, 15 Oct. 2020 -), https://doi.org/10.1093/obo/9780190922481-0061, accessed 24 Oct. 2026.

Seleli, P. (2026). Assessment of Intervention Strategies for Supporting Street Vendors in Dodoma City Council, Tanzania. *Local Administration Journal*, *19*(1), 19–42. retrieved from https://so04.tci-thaijo.org/index.php/colakkujournals/article/view/283173

Nannalin Tiengtae. (2026). Bangkok vendors: Lives on the streetfront. *Bangkok Post*. https://www.bangkokpost.com/life/social-and-lifestyle/3206998/bangkok-vendors-lives-on-the-streetfront

United Nations. (n.d.). *Empowerment of street vendors through capacity building and training under Deendayal Antyodaya Yojana-National Urban Livelihoods Mission to make Chandigarh city a model street-vending hub*. Department of Economic and Social Affairs, Sustainable Development. Retrieved October 24, 2026, from https://sdgs.un.org/partnerships/empowerment-street-vendors-through-capacity-building-and-training-under-deendayal

Widjajanti, R. ., Kurniawati, W. ., Kurniawan, A. ., Murbana, P. A. F. ., & Saputri, W. A. E. (2025). Surviving under limitations: Street vendors' self-organized adaptation to limited infrastructure in urban public space. *International Journal of Innovative Research and Scientific Studies*, *8*(4), 1882–1896. https://doi.org/10.53894/ijirss.v8i4.8258

บทบาทของผู้บริหารสถานศึกษาในการพัฒนาสื่อการสอนเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้เชิงรุกด้านพระพุทธศาสนาผ่านแพลตฟอร์มดิจิทัลในโรงเรียนพระสอนศีลธรรม จังหวัดร้อยเอ็ด

The Role of School Administrators in Developing Instructional Media to Promote Active Learning in Buddhism Through Digital Platforms in Moral Teaching Monk Schools, Roi Et Province

กชภัทร์ สงวนเครือ[1] และสุรินทร์ นำนาผล[2]
Kotchaphat Sanguankhruea and Surin Numnaphol

Received: April 27, 2026
Revised: October 13, 2026
Accepted: October 26, 2026

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อศึกษาบทบาทของผู้บริหารสถานศึกษาในการพัฒนาสื่อการสอนเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้เชิงรุกด้านพระพุทธศาสนา 2) เพื่อพัฒนาสื่อการสอนผ่านแพลตฟอร์มดิจิทัลในการส่งเสริมการเรียนรู้เชิงรุกด้านพระพุทธศาสนาในโรงเรียนพระสอนศีลธรรม จังหวัดร้อยเอ็ด และ 3) เพื่อประเมินผลกระทบจากการใช้สื่อการสอนผ่านแพลตฟอร์มดิจิทัลในการส่งเสริมการเรียนรู้เชิงรุกด้านพระพุทธศาสนาในโรงเรียนพระสอนศีลธรรมจังหวัดร้อยเอ็ด รูปแบบการวิจัยเป็นแบบผสานวิธี กรอบแนวคิดใช้แนวคิดการพัฒนาสื่อการสอนบนแพลตฟอร์มของเบญนภา พัฒนาพิภัทร และนัจภัค มีอุสาห์ และแนวคิดทักษะการสอนพระพุทธศาสนาของกิตติชัย สุธาสิโนบลประชากร ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษาและพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนพระสอนศีลธรรมจังหวัดร้อยเอ็ด จำนวนทั้งสิ้น 430 รูป/คน นำมาคำนวณขนาดตัวอย่างด้วยสูตรของ Taro Yamane ได้จำนวน 235 คน เครื่องมือใช้แบบสอบถามแบบประมาณค่า 5 ระดับ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เพียร์สัน การวิจัยเชิงคุณภาพสัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ ผู้อำนวยการโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาร้อยเอ็ดเขต 1 จำนวน 13 คน และการสนทนากลุ่ม ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่

[1-2] มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย; Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Corresponding author, e-mail: dr.kot2510@gmail.com, Tel. 094 295 9666

ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 6 คน ผลการวิจัยพบว่า 1) บทบาทของผู้บริหารสถานศึกษาในการพัฒนาสื่อการสอนเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้เชิงรุกด้านพระพุทธศาสนา โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก และบทบาทด้านการออกแบบและพัฒนาสื่อการสอน ด้านการใช้เทคโนโลยีและแพลตฟอร์มออนไลน์ ด้านความเหมาะสมของเนื้อหาและรูปแบบของสื่อ มีความสัมพันธ์กับการพัฒนาทักษะการสอนพระพุทธศาสนาอย่างมีนัยทางสถิติที่ระดับ 0.01 2) การพัฒนาสื่อการสอน โดยการออกแบบและพัฒนาสื่อการสอน จะช่วยยกระดับการเรียนรู้ของผู้เรียนให้เกิดทักษะ ความเข้าใจ และคุณธรรม จริยธรรมในชีวิตประจำวัน อันจะนำไปสู่การสร้างพลเมืองที่มีคุณภาพทั้งทางโลกและทางธรรมในอนาคต และ3) ผลกระทบจากการใช้สื่อการสอน ได้แก่ การออกแบบและพัฒนาสื่อการสอนเพิ่มประสิทธิภาพการเรียนรู้และการสร้างสรรค์สื่อที่หลากหลาย

คำสำคัญ: การพัฒนาสื่อการสอน, การเรียนรู้เชิงรุก, บทบาทของผู้บริหารสถานศึกษา, แพลตฟอร์มดิจิทัล, โรงเรียนพระสอนศีลธรรม

Abstract

This research aimed to 1) study the role of school administrators in developing instructional media to promote active learning in Buddhism, 2) develop instructional media through digital platforms to promote active learning in Buddhism in Moral Teaching Monk Schools in Roi Et Province, and 3) evaluate the impact of using instructional media through digital platforms to promote active learning in Buddhism in Moral Teaching Monk Schools in Roi Et Province. The study employed a mixed-methods design. The conceptual framework drew on Benyapha Phatthanaphiphat and Natchaphak Mi-usa's concept of platform-based instructional media development and Kittichai Suthasinobon's concept of Buddhist teaching skills. The population consisted of 430 school administrators and moral teaching monks in Moral Teaching Monk Schools in Roi Et Province. The sample size, calculated using Taro Yamane's formula, was 235. The research instrument was a five-point rating scale questionnaire. Data were analyzed using frequency, percentage, mean, standard deviation, and Pearson's correlation coefficient. For the qualitative phase, in-depth interviews were conducted with 13 key informants, who were school directors under the Roi Et Primary Educational Service Area Office 1, and a focus group discussion

was held with six experts. The results revealed the following: 1) The role of school administrators in developing instructional media to promote active learning in Buddhism was, overall, at a high level. The roles in instructional media design and development, the use of technology and online platforms, and the appropriateness of media content and format were significantly correlated with the development of Buddhist teaching skills at the .01 level. 2) The design and development of instructional media can enhance students' learning by fostering skills, understanding, and morality and ethics in daily life, which will contribute to developing citizens of quality in both secular and spiritual dimensions in the future. 3) The impact of using the instructional media was that their design and development increased learning efficiency and promoted the creation of diverse media.

Keywords: Instructional Media Development, Active Learning, Role of School Administrators, Digital Platforms, Moral Teaching Monk Schools

บทนำ

ในบริบทของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ และเทคโนโลยีอย่างรวดเร็วในศตวรรษที่ 21 ระบบการศึกษาจำเป็นต้องปรับตัวให้เท่าทันต่อโลกยุคใหม่ที่ให้ความสำคัญกับการเรียนรู้ตลอดชีวิต ทักษะที่หลากหลาย และการบูรณาการองค์ความรู้เพื่อการดำรงชีวิตอย่างมีคุณภาพ การเรียนการสอนในวิชาศีลธรรมและพระพุทธศาสนาซึ่งถือเป็นรากฐานทางคุณธรรมและจริยธรรมของสังคมไทย จึงต้องปรับปรุงและพัฒนาให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในโรงเรียนพระสอนศีลธรรม ซึ่งเป็นพื้นที่สำคัญในการถ่ายทอดหลักธรรมคำสอนให้แก่เยาวชนไทยอย่างเป็นระบบ จากการลงพื้นที่ของคณะผู้วิจัยร่วมกับศูนย์อำนวยการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน และการสัมภาษณ์ผู้บริหารสถานศึกษาในจังหวัดร้อยเอ็ด พบว่า การจัดการเรียนการสอนพระพุทธศาสนาในสถานศึกษาปัจจุบันกำลังเผชิญกับอุปสรรคหลายประการ เช่น ความหลากหลายในการตีความคำสอนของพระพุทธเจ้า ทำให้เกิดความสับสนในหมู่ผู้เรียน ความไม่เข้าใจในหลักสูตรของพระสอนศีลธรรมบางรูป การใช้วิธีการสอนแบบดั้งเดิมที่เน้นการบรรยายและการท่องจำ รวมถึงการขาดสื่อการสอนที่ทันสมัยและสามารถกระตุ้นความสนใจของผู้เรียนให้มีส่วนร่วมอย่างแท้จริง (กีรติกร หนูตอ และสุรินทร์ ภูสิงห์, 2561)

สภาพปัญหา การจัดการศึกษาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนในยุคปัจจุบันยังยึดติดกับวิธีการสอนแบบเดิมที่เน้นการถ่ายทอดจากครูสู่ศิษย์ผ่านการบรรยายหรือการท่องจำอย่างเดียวไม่ได้อีกต่อไป เนื่องจากผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 มีลักษณะการเรียนรู้ที่เปลี่ยนไป โดยให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ การเรียนรู้จากประสบการณ์ตรง การคิดวิเคราะห์ และการสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง ดังนั้น จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่การจัดการเรียนการสอนพระพุทธศาสนาจะต้องเน้นการเรียนรู้เชิงรุกที่ยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง และส่งเสริมให้ผู้เรียนมีปฏิสัมพันธ์กับเนื้อหา การตั้งคำถาม และการใช้ความคิดสร้างสรรค์ในการเรียนรู้หลักธรรมคำสอนอย่างมีความหมาย (พระใจ ชินสุมโน (บุญชัยมิ่ง) และคณะ, 2568)

นักวิชาการด้านการศึกษาหลายท่าน ได้เน้นย้ำถึงความสำคัญของการพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ควบคู่กับคุณธรรม ทักษะชีวิต และทักษะทางสังคมในศตวรรษที่ 21 โดยเฉพาะการเรียนรู้พระพุทธศาสนา ซึ่งควรเป็นทั้งการเรียนรู้เนื้อหาและการบ่มเพาะจิตสำนึกทางศีลธรรม เช่น ความซื่อสัตย์ ความรับผิดชอบ ความกล้าแสดงออกในเชิงคุณธรรม การคิดวิเคราะห์ การแก้ปัญหาอย่างมีวิจารณญาณ และการทำงานร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข ทั้งนี้ การมีส่วนร่วมของพระสอนศีลธรรมในการออกแบบและพัฒนาสื่อการสอนจะช่วยให้สื่อที่พัฒนาขึ้นมีความเหมาะสมกับบริบทจริงและสามารถนำไปใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ (บรรพต สุวรรณประเสริฐ, 2544)

อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนแปลงแนวทางการเรียนการสอนให้สอดรับกับแนวคิดการเรียนรู้เชิงรุกนั้นไม่สามารถเกิดขึ้นได้โดยลำพังของครูผู้สอน แต่ต้องได้รับการส่งเสริมจากผู้บริหารสถานศึกษาในฐานะผู้นำการเปลี่ยนแปลง ผู้บริหารจึงมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริม บริหารจัดการ และออกแบบระบบสนับสนุนที่เอื้อต่อการพัฒนาสื่อการสอนที่ทันสมัย เช่น การนำแพลตฟอร์มดิจิทัลมาใช้ในการเรียนการสอนพระพุทธศาสนา ซึ่งจะทำให้เนื้อหามีความหลากหลาย เข้าถึงง่าย และน่าสนใจยิ่งขึ้น (วารินทร์ รัศมีพรหม, 2542)

แม้ว่าการจัดการเรียนการสอนด้านพระพุทธศาสนาในโรงเรียนพระสอนศีลธรรมจะมีเป้าหมายสำคัญในการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม และส่งเสริมให้ผู้เรียนนำหลักธรรมไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน แต่การดำเนินงานดังกล่าวยังมีประเด็นที่ควรได้รับการศึกษาและพัฒนา ทั้งในด้านบทบาทการบริหารจัดการและด้านสื่อการสอน กล่าวคือ ผู้บริหารสถานศึกษาจำเป็นต้องมีบทบาทในการกำหนดนโยบายและเป้าหมายการพัฒนาสื่อ ส่งเสริมให้พระสอนศีลธรรมมีความรู้และทักษะในการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล สนับสนุนงบประมาณและทรัพยากร ตลอดจนกำกับติดตามและประเมินผลการใช้สื่อในการจัดการเรียนรู้ (นิรุต ป้องสีดา และคณะ, 2569) อย่างไรก็ตาม หากขาดแนวทางการบริหารจัดการที่ชัดเจนและเป็นระบบ การพัฒนาสื่อการสอนอาจดำเนินการอย่างไม่ต่อเนื่อง ขาดการมีส่วน

ร่วมของผู้สอน และไม่สามารถนำสื่อไปใช้ในการจัดการเรียนรู้ได้อย่างเต็มประสิทธิภาพ ดังนั้น บทบาทของผู้บริหารสถานศึกษาในฐานะผู้นำทางวิชาการและผู้นำการเปลี่ยนแปลงจึงควรครอบคลุมการวางแผน การส่งเสริมและสนับสนุน การพัฒนาศักยภาพบุคลากร การสร้างความร่วมมือ และการกำกับติดตามประเมินผล ซึ่งจะช่วยให้การพัฒนาสื่อไม่สิ้นสุดเพียงการสร้างสื่อขึ้นมาเท่านั้น แต่สามารถเชื่อมโยงไปสู่การใช้สื่อจริงในชั้นเรียนและการพัฒนาการเรียนรู้เชิงรุกด้านพระพุทธศาสนาได้อย่างต่อเนื่อง

ในด้านสื่อการสอน พบว่าประเด็นที่ควรได้รับการศึกษา ได้แก่ ความเพียงพอและความทันสมัยของสื่อ ความถูกต้องเหมาะสมของเนื้อหาหลักธรรม ความสอดคล้องกับวัยและความต้องการของผู้เรียน ตลอดจนความสามารถในการกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดการคิดวิเคราะห์ อภิปราย แลกเปลี่ยนความคิดเห็น และเรียนรู้ผ่านกิจกรรมที่หลากหลาย (Mishra & Koehler, 2006) หากสื่อมีลักษณะเป็นเพียงข้อความหรือเนื้อหาสำหรับอ่านและจดจำ โดยขาดกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนลงมือปฏิบัติและเชื่อมโยงหลักธรรมกับสถานการณ์ในชีวิตจริง ย่อมอาจไม่เอื้อต่อการส่งเสริมการเรียนรู้เชิงรุกเท่าที่ควร ดังนั้น จึงจำเป็นต้องศึกษาบทบาทของผู้บริหารสถานศึกษาในการสนับสนุนการพัฒนาสื่อและพัฒนาสื่อการสอนผ่านแพลตฟอร์มดิจิทัลที่มีเนื้อหาถูกต้อง น่าสนใจ เข้าถึงได้สะดวก และออกแบบกิจกรรมให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง พร้อมทั้งประเมินผลที่เกิดขึ้นจากการนำสื่อดังกล่าวไปใช้ เพื่อให้ได้ข้อมูลสำหรับปรับปรุงทั้งกระบวนการบริหารและการจัดการเรียนการสอนด้านพระพุทธศาสนาให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

สื่อการสอนที่พัฒนาขึ้นในการวิจัยครั้งนี้ควรมีลักษณะเป็นชุดสื่อการเรียนรู้ด้านพระพุทธศาสนาบนแพลตฟอร์มดิจิทัล ซึ่งออกแบบให้เหมาะสมกับบริบทของโรงเรียนพระสอนศีลธรรมและความต้องการของผู้เรียน โดยประกอบด้วยเนื้อหาหลักธรรมที่ผ่านการตรวจสอบความถูกต้อง กิจกรรมการเรียนรู้เชิงรุก และสื่อประกอบการเรียนรู้ในรูปแบบที่หลากหลาย เช่น อินโฟกราฟิก ภาพประกอบ คลิปวิดีโอสั้น สถานการณ์จำลอง คำถามชวนคิด และแบบทดสอบออนไลน์ เนื้อหาควรเชื่อมโยงหลักธรรมกับเหตุการณ์หรือปัญหาที่ผู้เรียนพบในชีวิตประจำวัน เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้คิดวิเคราะห์ อภิปราย แลกเปลี่ยนความคิดเห็น ทำงานร่วมกัน และเสนอแนวทางการนำหลักธรรมไปใช้ในการดำเนินชีวิต นอกจากนี้ แพลตฟอร์มควรมีรูปแบบการใช้งานที่สะดวก รองรับการเข้าถึงผ่านโทรศัพท์มือถือหรืออุปกรณ์ดิจิทัลที่โรงเรียนมีอยู่ และเอื้อต่อการจัดกิจกรรมทั้งในชั้นเรียนและการเรียนรู้ด้วยตนเอง โดยผู้สอนสามารถเลือกใช้สื่อให้เหมาะสมกับเวลา เนื้อหา และระดับของผู้เรียน รวมถึงสามารถตรวจสอบผลการทำกิจกรรมหรือผลการเรียนรู้เบื้องต้นได้ อย่างไรก็ตาม รูปแบบและองค์ประกอบที่แท้จริงของสื่อควรกำหนดจากผลการศึกษาความต้องการของผู้บริหารสถานศึกษา

พระสอนศีลธรรม และผู้เรียน ตลอดจนข้อจำกัดด้านอุปกรณ์และอินเทอร์เน็ตในพื้นที่ เพื่อให้สื่อที่พัฒนาขึ้นสามารถนำไปใช้ได้จริง ไม่เพิ่มภาระให้แก่ผู้สอน และตอบสนองต่อเป้าหมายการส่งเสริมการเรียนรู้เชิงรุกด้านพระพุทธศาสนาได้อย่างเหมาะสม (พระครูสังฆรักษ์นิพิฐพนธ์ จิรวฑฺฒโน และคณะ, 2568)

จากการพิจารณาประเด็นการบริหารสถานศึกษา การพัฒนาสื่อดิจิทัล และการจัดการเรียนรู้เชิงรุกด้านพระพุทธศาสนา สามารถกำหนดประเด็นช่องว่างของการวิจัยที่ควรตรวจสอบจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องได้ 3 ประการ ได้แก่ ประการแรก ช่องว่างด้านองค์ความรู้เกี่ยวกับบทบาทของผู้บริหารสถานศึกษาในการส่งเสริมการพัฒนาสื่อการสอนดิจิทัลที่เชื่อมโยงกับการเรียนรู้เชิงรุกด้านพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะบทบาทในการวางแผน สนับสนุนทรัพยากร พัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรม และติดตามประเมินผลการใช้สื่อ ประการที่สอง ช่องว่างด้านการพัฒนาสื่อที่มีความเฉพาะเจาะจงกับเนื้อหาพระพุทธศาสนา ซึ่งไม่เพียงนำเสนอหลักธรรมในรูปแบบดิจิทัล แต่ยังออกแบบกิจกรรมที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนคิด วิเคราะห์ อภิปราย และประยุกต์ใช้หลักธรรมในชีวิตจริง และประการที่สาม ช่องว่างด้านหลักฐานเชิงประจักษ์เกี่ยวกับผลที่เกิดจากการนำสื่อดังกล่าวไปใช้ในบริบทของโรงเรียนพระสอนศีลธรรม จังหวัดร้อยเอ็ด ทั้งในด้านการมีส่วนร่วมของผู้เรียน ความรู้ความเข้าใจในหลักธรรม ความสามารถในการคิดวิเคราะห์ และการนำหลักธรรมไปประยุกต์ใช้

จากเหตุผลดังกล่าว ผู้วิจัยจึงร่วมมือกับศูนย์อำนวยการพระสอนศีลธรรม วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ดำเนินการวิจัยเรื่อง บทบาทของผู้บริหารสถานศึกษาในการพัฒนาสื่อการสอนเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้เชิงรุกด้านพระพุทธศาสนา ผ่านแพลตฟอร์มดิจิทัลในโรงเรียนพระสอนศีลธรรม จังหวัดร้อยเอ็ด โดยมีวัตถุประสงค์การวิจัยเพื่อศึกษาบทบาทของผู้บริหารสถานศึกษาในการพัฒนาสื่อการสอนเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้เชิงรุกด้านพระพุทธศาสนา เพื่อพัฒนาสื่อการสอนผ่านแพลตฟอร์มดิจิทัลในการส่งเสริมการเรียนรู้เชิงรุกด้านพระพุทธศาสนาในโรงเรียนพระสอนศีลธรรมจังหวัดร้อยเอ็ด และเพื่อประเมินผลกระทบจากการใช้สื่อการสอนผ่านแพลตฟอร์มดิจิทัลในการส่งเสริมการเรียนรู้เชิงรุกด้านพระพุทธศาสนาในโรงเรียนพระสอนศีลธรรมจังหวัดร้อยเอ็ด ทั้งนี้เพื่อส่งเสริมให้เยาวชนไทยมีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ มีความเข้าใจหลักธรรมคำสอน และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตได้อย่างถูกต้อง

ดังนั้น การวิจัยครั้งนี้จึงมุ่งเชื่อมโยงการศึกษาบทบาทของผู้บริหารสถานศึกษาเข้ากับกระบวนการพัฒนาสื่อการสอนผ่านแพลตฟอร์มดิจิทัล และการประเมินผลหลังการนำสื่อไปใช้ โดยเริ่มจากการศึกษาสภาพบทบาทและความต้องการจำเป็น นำข้อมูลมาใช้เป็นพื้นฐานในการออกแบบและพัฒนาสื่อ ทดลองหรือประเมินการใช้สื่อในบริบทจริง และนำผลที่ได้มาวิเคราะห์เพื่อเสนอแนวทางการ

บริหารจัดการที่เหมาะสมกับโรงเรียนพระสอนศีลธรรม จังหวัดร้อยเอ็ด ผลการวิจัยที่คาดหวังจึงไม่ใช่เพียงการได้สื่อการสอนรูปแบบใหม่ แต่เป็นองค์ความรู้ที่แสดงให้เห็นถึงความเชื่อมโยงระหว่างบทบาทผู้บริหาร กระบวนการพัฒนาสื่อ และผลที่เกิดขึ้นกับการเรียนรู้ของผู้เรียน อันจะเป็นประโยชน์ต่อการขยายผลการพัฒนาสื่อดิจิทัลด้านพระพุทธศาสนาในสถานศึกษาที่มีบริบทใกล้เคียงกันต่อไป

วัตถุประสงค์

1) เพื่อศึกษาบทบาทของผู้บริหารสถานศึกษาในการพัฒนาสื่อการสอนเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้เชิงรุกด้านพระพุทธศาสนา

2) เพื่อพัฒนาสื่อการสอนผ่านแพลตฟอร์มดิจิทัลในการส่งเสริมการเรียนรู้เชิงรุกด้านพระพุทธศาสนาในโรงเรียนพระสอนศีลธรรมจังหวัดร้อยเอ็ด

3) เพื่อประเมินผลกระทบจากการใช้สื่อการสอนผ่านแพลตฟอร์มดิจิทัลในการส่งเสริมการเรียนรู้เชิงรุกด้านพระพุทธศาสนาในโรงเรียนพระสอนศีลธรรมจังหวัดร้อยเอ็ด

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสานวิธี กล่าวคือ การวิจัยเชิงปริมาณ และการวิจัยเชิงคุณภาพ ตัวแปรอิสระ ได้แก่ การพัฒนาสื่อการสอนบนแพลตฟอร์ม ใช้แนวคิดของเบญนภา พัฒนาพิภัทร และนัจภัค มีอุสาห์ (2565) ประกอบด้วย (1) ด้านการออกแบบและพัฒนาสื่อการสอน (2) ด้านการใช้เทคโนโลยีและแพลตฟอร์มออนไลน์ (3) ด้านความเหมาะสมของเนื้อหาและรูปแบบของสื่อ และตัวแปรตาม ได้แก่ ทักษะการสอนพระพุทธศาสนา ใช้แนวคิดของกิตติชัย สุธาสิโนบล ประกอบด้วย (1) ด้านการวางแผนการสอน (2) ด้านการจัดการชั้นเรียน (3) ด้านการสื่อสารและการถ่ายทอดความรู้ (4) ด้านการประเมินผลผู้เรียน

1. การวิจัยเชิงปริมาณ

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง (เชิงปริมาณ) ผู้ให้ข้อมูลหลักประกอบด้วย ดังนี้

1) ประชากร ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษาและพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนพระสอนศีลธรรมจังหวัดร้อยเอ็ด จำนวนทั้งสิ้น 430 รูป/คน

2) กลุ่มตัวอย่าง จากสูตรของ Yamane (1973) จำนวน 430 คน ซึ่งใช้ระดับความคลาดเคลื่อนที่ 0.05 จากการคำนวณจึงได้ขนาดกลุ่มตัวอย่าง เท่ากับ 235 คน โดยใช้วิธีการสุ่มแบบเจาะจงจากกลุ่มตัวอย่างจากผู้บริหารสถานศึกษาและพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนพระสอนศีลธรรมจังหวัดร้อยเอ็ด

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นแบบสอบถาม แบ่งออกเป็น 3 ตอน ดังนี้ ตอนที่ 1 แบบสอบถามเกี่ยวกับปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม เป็นแบบสอบถามแบบเลือกตอบ ตอนที่ 2 แบบสอบถามเกี่ยวกับบทบาทของผู้บริหารสถานศึกษาในการพัฒนาสื่อการสอนบนแพลตฟอร์ม และตอนที่ 3 แบบสอบถามเกี่ยวกับบทบาทของผู้บริหารสถานศึกษาในการพัฒนาทักษะการสอนพระพุทธศาสนา แบบมาตราส่วนประเมินค่า 5 ระดับ การตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ ได้แก่ 1) การหาความเที่ยงตรง พบว่า ทุกข้อคำถาม มีค่าดัชนีความสอดคล้อง ระหว่าง 0.60-1.00 ซึ่งถือว่าเครื่องมือใช้ได้ และ2) การหาค่าความเชื่อมั่นของเครื่องมือ พบว่า บทบาทของผู้บริหารสถานศึกษาในการพัฒนาสื่อการสอนบนแพลตฟอร์ม มีค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.950 และ บทบาทของผู้บริหารสถานศึกษาในการพัฒนาทักษะการสอนพระพุทธศาสนา มีค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.898

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเข้ามาช่วยในการเก็บรวบรวมข้อมูลในรูปแบบกูเกิลฟอร์ม และทำการสอบถามตามแบบสอบถาม จนครบทุกประเด็นสมบูรณ์ครบทุกข้อจนได้แบบสอบถามครบถ้วนสมบูรณ์ จำนวน 235 ฉบับ แล้วทำการวิเคราะห์ข้อมูลต่อไป

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเสนอข้อมูล วิเคราะห์โดยใช้ค่าสถิติ ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เพียร์สัน

2. การวิจัยเชิงคุณภาพ

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ผู้เชี่ยวชาญในการสนทนากลุ่มเฉพาะ และผู้เข้ารับการอบรม

ในการวิจัยครั้งนี้ได้กำหนดผู้ให้ข้อมูลสำคัญไว้ 3 กลุ่ม รวมทั้งสิ้น 13 คน คือ กลุ่มที่ 1 ผู้อำนวยการกลุ่มนิเทศและศึกษานิเทศก์ผู้รับผิดชอบกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม จำนวน 3 คน กลุ่มที่ 2 หัวหน้ากลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม (ศีลธรรม) จำนวน 4 คน กลุ่มที่ 3 กลุ่มผู้อำนวยการโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาร้อยเอ็ดเขต 1 จำนวน 6 ท่าน

ในการวิจัยครั้งนี้ได้กำหนดผู้เชี่ยวชาญในการสนทนากลุ่ม จำนวน 6 คน โดยกำหนดเกณฑ์พิจารณา ได้แก่ ดำรงตำแหน่งผู้บริหารโรงเรียนพระสอนศีลธรรมในจังหวัดร้อยเอ็ด มีบทบาทในการวางแผน ส่งเสริม และพัฒนาเทคโนโลยี/สื่อการสอน มีประสบการณ์ในการบริหารงานวิชาการ 1 ปีขึ้นไป มีการปฏิบัติหน้าที่สอนพระพุทธศาสนาในโรงเรียนที่เป็นพื้นที่วิจัย มีการใช้สื่อการสอนดิจิทัลหรือมีผลงานด้านนวัตกรรมการเรียนรู้ มีประสบการณ์การจัดการเรียนรู้เชิงรุก และยินดีให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ได้กำหนดผู้เข้ารับการอบรม ได้แก่ ผู้บริหาร และพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนจังหวัดร้อยเอ็ด จำนวน 300 รูป/คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1) การสัมภาษณ์เชิงลึก ลักษณะของแบบสัมภาษณ์ เป็นแบบสัมภาษณ์เชิงลึกแบบมีโครงสร้าง 2) การสนทนากลุ่มเฉพาะ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้เป็นแบบบันทึกการสนทนากลุ่มเฉพาะ 3) การอบรม เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้เป็นแบบประเมินความพึงพอใจของผู้เข้ารับการอบรม

การเก็บรวบรวมข้อมูล

1) การสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์ 2) การสนทนากลุ่มเฉพาะ มีการนัดหมายวัน เวลาจัดกิจกรรมสนทนากลุ่มเฉพาะ เดินทางไปยังพื้นที่กลุ่มเป้าหมายเพื่อตระเตรียมความพร้อมของการจัดกิจกรรมสนทนากลุ่มเฉพาะ 3) การอบรม ผู้วิจัยดำเนินการอบรม ณ วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

การวิเคราะห์ข้อมูล

1) การสัมภาษณ์เชิงลึก ใช้เทคนิค การวิเคราะห์เนื้อหา 2) การสนทนากลุ่มเฉพาะ วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้วิธีการวิเคราะห์เชิงพรรณนา 3) การประเมินความพึงพอใจ วิเคราะห์โดยหาค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

สรุปผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ที่ 1 ผลการวิจัยพบว่า บทบาทของผู้บริหารสถานศึกษาในการพัฒนาสื่อการสอนเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้เชิงรุกด้านพระพุทธศาสนา

1. บทบาทของผู้บริหารสถานศึกษาในการพัฒนาสื่อการสอนบนแพลตฟอร์ม โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$ = 4.13, S.D. = 0.60) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ทุกด้านอยู่ในระดับมาก และเรียงลำดับค่าเฉลี่ยในแต่ละด้านจากมากไปหาน้อย ได้แก่ ด้านการออกแบบและพัฒนาสื่อการสอน ($\overline{X}$ = 4.17, S.D. = 0.65) ด้านการใช้เทคโนโลยีและแพลตฟอร์มออนไลน์ ($\overline{X}$ = 4.12, S.D. = 0.70) และด้านความเหมาะสมของเนื้อหาและรูปแบบของสื่อ ($\overline{X}$ = 4.09, S.D.=0.65) ตามลำดับ

ตารางที่ 1 บทบาทของผู้บริหารสถานศึกษาในการพัฒนาสื่อการสอนบนแพลตฟอร์ม โดยภาพรวมและรายด้าน

บทบาทของผู้บริหารสถานศึกษา ในการพัฒนาสื่อการสอนบนแพลตฟอร์ม	$\overline{X}$	S.D.	แปลผล
1. ด้านการออกแบบและพัฒนาสื่อการสอน	4.17	0.65	มาก
2. ด้านการใช้เทคโนโลยีและแพลตฟอร์มออนไลน์	4.12	0.70	มาก
3. ด้านความเหมาะสมของเนื้อหาและรูปแบบของสื่อ	4.09	0.65	มาก
รวมทั้งหมด	**4.13**	**0.60**	**มาก**

2. บทบาทของผู้บริหารสถานศึกษาในการพัฒนาทักษะการสอนพระพุทธศาสนา โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$ = 4.15, S.D. = 0.45) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ทุกด้านอยู่ในระดับมากและเรียงลำดับค่าเฉลี่ยในแต่ละด้านจากมากไปหาน้อย ได้แก่ ด้านการสื่อสารและการถ่ายทอดความรู้ ($\overline{X}$ =4.22, S.D. = 0.69) ด้านการจัดการชั้นเรียน ($\overline{X}$ = 4.16, S.D. = 0.47) ด้านการวางแผนการสอน ($\overline{X}$ =4.13, S.D. = 0.66) ด้านการประเมินผลผู้เรียน ($\overline{X}$ = 4.09, S.D. = 0.70) ตามลำดับ

ตารางที่ 2 บทบาทของผู้บริหารสถานศึกษาในการพัฒนาทักษะการสอนพระพุทธศาสนา โดยภาพรวมและรายด้าน

บทบาทของผู้บริหารสถานศึกษาในการพัฒนาทักษะการสอนพระพุทธศาสนา	$\overline{X}$	**S.D.**	**แปลผล**
1. ด้านการวางแผนการสอน	4.13	0.66	มาก
2. ด้านการจัดการชั้นเรียน	4.16	0.47	มาก
3. ด้านการสื่อสารและการถ่ายทอดความรู้	4.22	0.69	มาก
4. ด้านการประเมินผลผู้เรียน	4.09	0.70	มาก
รวมทั้งหมด	**4.15**	**0.45**	**มาก**

3. ความสัมพันธ์ระหว่างบทบาทของผู้บริหารสถานศึกษาในการพัฒนาสื่อการสอนบนแพลตฟอร์มและการพัฒนาทักษะการสอนพระพุทธศาสนา ผู้วิจัยกำหนดตัวแปรอิสระหลักคือ บทบาทของผู้บริหารสถานศึกษาในการพัฒนาสื่อการสอนบนแพลตฟอร์ม (x) มีตัวแปรย่อยอีก 3 ตัว ได้แก่ การออกแบบและพัฒนาสื่อการสอน (x1) การใช้เทคโนโลยีและแพลตฟอร์มออนไลน์ (x2) ความเหมาะสมของเนื้อหาและรูปแบบของสื่อ (x3) ตัวแปรตามคือ บทบาทของผู้บริหารสถานศึกษาในการพัฒนาทักษะการสอนพระพุทธศาสนา (y) มีตัวแปรย่อยได้แก่ การวางแผนการสอน (y1) การจัดการชั้นเรียน (y2) ด้านการสื่อสารและการถ่ายทอดความรู้ (y3) ด้านการประเมินผลผู้เรียน (y4) ผลการศึกษาพบว่า ทุกตัวแปรมีความสัมพันธ์กัน อย่างมีนัยทางสถิติที่ระดับ 0.01

ตารางที่ 3 ความสัมพันธ์ระหว่างบทบาทของผู้บริหารสถานศึกษาในการพัฒนาสื่อการสอนบนแพลตฟอร์ม และการพัฒนาทักษะการสอนพระพุทธศาสนา

	x1	x2	x3	y1	y2	y3	y4	x	y
x1	1.000	.721**	.622**	.601**	.144**	.341**	.328**	.860**	.230**
x2		1.000	.845**	.746**	.224**	.324**	.366**	.948**	.296**
x3			1.000	.927**	.471**	.309**	.347**	.908**	.439**
y1				1.000	.564**	.317**	.327**	.836**	.528**
y2					1.000	.580**	.422**	.308**	.847**
y3						1.000	.639**	.027**	.784**
y4							1.000	.052**	.750**
x								1.000	.354**
y									1.000

**มีนัยทางสถิติที่ระดับ 0.01

การสนทนากลุ่มเฉพาะเกี่ยวกับบทบาทของผู้บริหารสถานศึกษาในการพัฒนาสื่อการสอนเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้เชิงรุกด้านพระพุทธศาสนาผ่านแพลตฟอร์มดิจิทัลในโรงเรียนพระสอนศีลธรรมจังหวัดร้อยเอ็ด มีผลการศึกษาดังนี้ 1) ด้านการออกแบบและพัฒนาสื่อการสอน ผู้บริหารสถานศึกษาถือว่ามีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมและขับเคลื่อนการออกแบบสื่อการสอนที่เหมาะสมกับยุคดิจิทัล โดยเฉพาะอย่างยิ่งในรายวิชาพระพุทธศาสนาที่จำเป็นต้องอาศัยความเข้าใจลึกซึ้งในหลักธรรม 2) ด้านการใช้เทคโนโลยีและแพลตฟอร์มออนไลน์ การสนทนาในประเด็นนี้ชี้ให้เห็นว่า แพลตฟอร์มดิจิทัลกลายเป็นเครื่องมือสำคัญในการขับเคลื่อนการเรียนรู้พระพุทธศาสนา โดยเฉพาะการใช้เครื่องมืออย่าง Google Classroom, Zoom, Microsoft Teams, YouTube และ Facebook Group 3) ด้านความเหมาะสมของเนื้อหาและรูปแบบของสื่อ ผู้บริหารและครูต่างยืนยันตรงกันว่า ความเหมาะสมของเนื้อหาและรูปแบบของสื่อเป็นหัวใจของการเรียนรู้ด้านพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะเมื่อใช้สื่อดิจิทัล

วัตถุประสงค์ที่ 2 ผลการวิจัยพบว่า การพัฒนาสื่อการสอนผ่านแพลตฟอร์มดิจิทัลในการส่งเสริมการเรียนรู้เชิงรุกด้านพระพุทธศาสนาในโรงเรียนพระสอนศีลธรรมจังหวัดร้อยเอ็ด

การพัฒนาสื่อการสอนผ่านแพลตดิจิทัล มีลักษณะดังนี้ สื่อการสอนมีการเปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีส่วนร่วม เช่น แบบฝึกหัดออนไลน์ แบบทดสอบก่อน–หลังเรียน มีความยืดหยุ่น สามารถเรียนรู้ได้ทั้งแบบออนไลน์เต็มรูปแบบ หรือผสมผสานกับการสอนในห้องเรียน มีการสื่อสารสองทางผ่านแพลตฟอร์ม เช่น การถามตอบในกระดานสนทนา ห้องเรียนออนไลน์ หรือแอปพลิเคชันเฉพาะ มีความหลากหลายของสื่อ ทั้งข้อความ ภาพ เสียง วิดีโอ แอนิเมชัน และสื่อเสมือนจริง การสัมภาษณ์การพัฒนาสื่อการสอนผ่านแพลตฟอร์มดิจิทัลในการส่งเสริมการเรียนรู้เชิงรุกด้านพระพุทธศาสนาในโรงเรียนพระสอนศีลธรรมจังหวัดร้อยเอ็ด มีดังนี้ 1) การออกแบบและพัฒนาสื่อการสอนผ่านแพลตฟอร์มดิจิทัล ผู้บริหารสามารถช่วยยกระดับการเรียนรู้ของผู้เรียนให้เกิดทักษะ ความเข้าใจ และคุณธรรม จริยธรรมในชีวิตประจำวัน 2) การส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีและแพลตฟอร์มออนไลน์ในการเรียนการสอนพระพุทธศาสนา ผู้บริหารที่สามารถใช้เทคโนโลยีเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้เชิงรุกได้อย่างมีประสิทธิภาพ 3) การดูแลความเหมาะสมของเนื้อหาและรูปแบบของสื่อการสอนพระพุทธศาสนา ผู้บริหารที่สามารถสร้างระบบกลั่นกรอง ประเมิน และพัฒนาเนื้อหาและรูปแบบของสื่อได้อย่างมีประสิทธิภาพ 4) การส่งเสริมการวางแผนการสอนพระพุทธศาสนาให้มีคุณภาพ เป็นระบบ และสอดคล้องกับวิถีการเรียนรู้ของผู้เรียนในยุคใหม่ การวางแผนการสอนที่ดีต้องไม่เพียงสอนให้รู้ธรรมะ 5) การจัดการชั้นเรียนสำหรับการสอนพระพุทธศาสนา มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรมในตัวผู้เรียน

การอบรมเกี่ยวกับการพัฒนาสื่อการสอนผ่านแพลตฟอร์มดิจิทัลในการส่งเสริมการเรียนรู้เชิงรุกด้านพระพุทธศาสนาในโรงเรียนพระสอนศีลธรรมจังหวัดร้อยเอ็ด ผลการประเมินความพึงพอใจพบว่า ความพึงพอใจต่อการอบรม โดยภาพรวมและรายด้าน อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นราย

ด้าน พบว่า ทุกด้านอยู่ในระดับมากและเรียงลำดับค่าเฉลี่ยในแต่ละด้านจากมากไปหาน้อย ได้แก่ ด้านวิทยากร ด้านเนื้อหาและสาระสำคัญ ด้านการนำไปใช้ ด้านผลลัพธ์ที่ได้รับจากการอบรม และด้านการจัดการอบรม ตามลำดับ

วัตถุประสงค์ที่ 3 ผลการวิจัยพบว่า การประเมินผลกระทบจากการใช้สื่อการสอนผ่านแพลตฟอร์มดิจิทัลในการส่งเสริมการเรียนรู้เชิงรุกด้านพระพุทธศาสนาในโรงเรียนพระสอนศีลธรรมจังหวัดร้อยเอ็ด

การประเมินผลกระทบ มีดังนี้ 1) ด้านการออกแบบและพัฒนาสื่อการสอน พบว่า การนำสื่อการสอนผ่านแพลตฟอร์มดิจิทัลมาใช้ได้สร้างผลกระทบเชิงบวกที่โดดเด่นต่อการออกแบบและพัฒนาสื่อการสอนพระพุทธศาสนาในโรงเรียนพระสอนศีลธรรมจังหวัดร้อยเอ็ด 2) ด้านการใช้เทคโนโลยีและแพลตฟอร์มออนไลน์ พบว่า การใช้เทคโนโลยีและแพลตฟอร์มออนไลน์ในโรงเรียนพระสอนศีลธรรมจังหวัดร้อยเอ็ด ส่งผลกระทบเชิงบวกอย่างมากต่อการส่งเสริมการเรียนรู้เชิงรุกด้านพระพุทธศาสนา โดยเพิ่มความสะดวก ความยืดหยุ่น และความน่าสนใจในการเรียนรู้ 3) ด้านความเหมาะสมของเนื้อหาและรูปแบบของสื่อ พบว่า ความเหมาะสมของเนื้อหาและรูปแบบสื่อการสอนผ่านแพลตฟอร์มดิจิทัล การให้ความสำคัญกับการพัฒนาเนื้อหาและรูปแบบสื่อที่มีคุณภาพสูง รวมถึงการสร้างระบบตรวจสอบและประเมินผลที่มีประสิทธิภาพ

อภิปรายผลการวิจัย

จากการศึกษาบทบาทของผู้บริหารสถานศึกษาในการพัฒนาสื่อการสอนเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้เชิงรุกด้านพระพุทธศาสนาผ่านแพลตฟอร์มดิจิทัลในโรงเรียนพระสอนศีลธรรมจังหวัดร้อยเอ็ด สามารถอภิปรายผล ดังนี้

ผลจากการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 พบว่า บทบาทของผู้บริหารสถานศึกษาในการพัฒนาสื่อการสอนบนแพลตฟอร์ม โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก ทั้งนี้เป็นเพราะ ผู้บริหารสถานศึกษาตระหนักถึงความสำคัญของการนำเทคโนโลยีดิจิทัลมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนพระพุทธศาสนาเพื่อให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมและพฤติกรรมการเรียนรู้ของผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 โดยผู้บริหารมีบทบาทในการกำหนดนโยบายและวางแผนการพัฒนาสื่อ ส่งเสริมและสนับสนุนทรัพยากรที่จำเป็น พัฒนาศักยภาพของพระสอนศีลธรรมให้มีความรู้และทักษะในการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล ตลอดจนส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการออกแบบและพัฒนาสื่อการสอนที่เหมาะสมกับเนื้อหาหลักธรรมและบริบทของผู้เรียน นอกจากนี้ ผู้บริหารยังให้ความสำคัญกับการกำกับติดตามและประเมินผลการใช้สื่อ เพื่อให้การจัดการเรียนการสอนสามารถส่งเสริมการเรียนรู้เชิงรุก เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้คิดวิเคราะห์ แลกเปลี่ยนความคิดเห็น และประยุกต์ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในชีวิตประจำวันได้อย่างเหมาะสม ผลการวิจัยดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า ผู้บริหารสถานศึกษามีบทบาท

สำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนาสื่อการสอนดิจิทัลให้เกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรม และสนับสนุนให้การจัดการเรียนรู้ด้านพระพุทธศาสนามีความทันสมัยและมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ทั้งนี้ การอภิปรายผลดังกล่าวควรพิจารณาร่วมกับข้อมูลรายด้านและบริบทการดำเนินงานของโรงเรียนที่ศึกษา เพื่อให้สามารถอธิบายสาเหตุของผลการวิจัยได้อย่างชัดเจนยิ่งขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยวิจัยของ เบญนภา พัฒนาพิภัทร และนัจภัค มีอุสาห์ (2565) วิจัยเรื่อง “การพัฒนาสื่อการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมกระบวนการคิดเชิงสร้างสรรค์ในการสร้างสื่อยุคดิจิทัลร่วมกับเทคโนโลยีความเป็นจริงเสริม (AR)” ผลการวิจัยพบว่า การพัฒนาสื่อการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมกระบวนการคิดเชิงสร้างสรรค์ในการสร้างสื่อยุคดิจิทัลร่วมกับเทคโนโลยีความเป็นจริงเสริม (AR) อยู่ในระดับมาก และบทบาทของผู้บริหารสถานศึกษาในการพัฒนาทักษะการสอนพระพุทธศาสนา โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ กิตติชัย สุธาสิโนบล (2559) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การพัฒนาทักษะการสอนตามแบบการจัดการเรียนการสอนแบบพุทธะสำหรับครูในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครนายกภายใต้โครงการตามพระราชดำริ”ผลการวิจัยพบว่า การพัฒนาทักษะการสอนตามแบบการจัดการเรียนการสอนแบบพุทธะสำหรับครูในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครนายกภายใต้โครงการตามพระราชดำริ อยู่ในระดับมาก ซึ่งงานวิจัยทั้งสอง สอดคล้องกับผลการวิจัยที่ภาพรวม อยู่ในระดับมาก

ผลจากการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 พบว่า การออกแบบและพัฒนาสื่อการสอน จะช่วยยกระดับการเรียนรู้ของผู้เรียนให้เกิดทักษะ ความเข้าใจ และคุณธรรม จริยธรรมในชีวิตประจำวัน อันจะนำไปสู่การสร้างพลเมืองที่มีคุณภาพทั้งทางโลกและทางธรรมในอนาคต การใช้เทคโนโลยีและแพลตฟอร์มออนไลน์ จะช่วยเสริมสร้างคุณลักษณะของผู้เรียนให้เป็นคนดี คนเก่ง และมีธรรมะเป็นแนวทางชีวิตในโลกที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ความเหมาะสมของเนื้อหาและรูปแบบของสื่อ จะสามารถนำพาการเรียนรู้พระพุทธศาสนาไปสู่การเรียนรู้ที่ลึกซึ้ง มีคุณภาพ และสามารถสร้างพลเมืองที่มีคุณธรรมในอนาคตได้อย่างยั่งยืน ทั้งนี้เป็นเพราะ การพัฒนาสื่อการสอนผ่านแพลตฟอร์มดิจิทัลช่วยให้เนื้อหาพระพุทธศาสนามีความหลากหลาย น่าสนใจ และสอดคล้องกับพฤติกรรมการเรียนรู้ของผู้เรียนในยุคดิจิทัล โดยสามารถนำเสนอหลักธรรมผ่านข้อความ ภาพประกอบ วิดีโอ และกิจกรรมการเรียนรู้ที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมอย่างกระตือรือร้น อีกทั้งยังช่วยให้พระสอนศีลธรรมสามารถออกแบบกิจกรรมที่ส่งเสริมการคิดวิเคราะห์ การแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การทำงานร่วมกัน และการเชื่อมโยงหลักธรรมกับสถานการณ์ในชีวิตประจำวันได้อย่างเหมาะสม นอกจากนี้ การออกแบบสื่อที่คำนึงถึงความถูกต้องของเนื้อหา ความเหมาะสมกับวัยของผู้เรียน และความสะดวกในการเข้าถึง ยังช่วยให้ผู้เรียนสามารถทบทวนบทเรียนและเรียนรู้ได้ตามความพร้อมของตนเอง ส่งผลให้การเรียนรู้พระพุทธศาสนาไม่จำกัดอยู่เพียงการจดจำเนื้อหา แต่สามารถนำไปสู่การสร้างความเข้าใจและการประยุกต์ใช้หลักธรรมในการดำเนินชีวิตได้อย่างเป็นรูปธรรม ดังนั้น การพัฒนาสื่อการสอนผ่าน

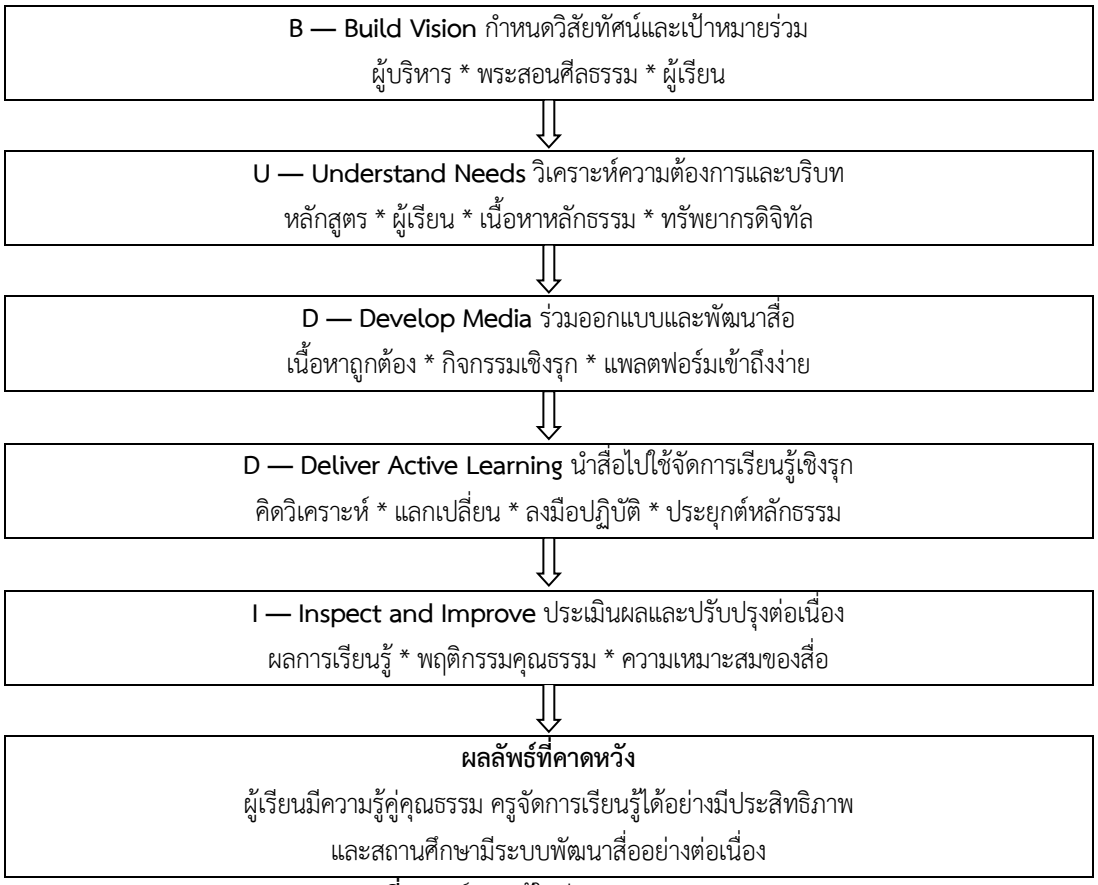
แพลตฟอร์มดิจิทัลจึงเป็นแนวทางสำคัญในการส่งเสริมการเรียนรู้เชิงรุก และสนับสนุนการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมให้แก่ผู้เรียนอย่างเหมาะสมกับบริบทของสังคมปัจจุบัน ทั้งนี้ ประสิทธิผลของสื่อควรพิจารณาจากผลการทดลองใช้และข้อมูลการประเมินผู้เรียนประกอบด้วย เพื่อยืนยันผลที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาสื่ออย่างชัดเจน ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยวิจัยของฐนกร สองเมืองหนู, วีรวรรณ จงจิตร ศิริจิรกาล และมนลิช สิทธิสมบูรณ์ (2562) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การจัดการเรียนรู้เชิงรุกสำหรับครูสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน” ผลการวิจัยพบว่า การจัดการเรียนรู้เชิงรุกสำหรับครูสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานมีกิจกรรมการเรียนรู้ 6 กิจกรรม ได้แก่ 1) การสร้างบรรยากาศการเรียนรู้แบบร่วมมือ 2) จัดให้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลางของการเรียนการสอน 3) การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่ให้ผู้เรียนจัดการข้อมูล ข่าวสาร 4) การจัดการกระบวนการคิดและแก้ปัญหา 5) การวัดและประเมินผลตามสภาพจริง และ 6) ผู้เรียนต้องทำกิจกรรมการเรียนรู้ตลอดเวลา

ผลจากการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 พบว่า การออกแบบและพัฒนาสื่อการสอน เพิ่มประสิทธิภาพการเรียนรู้และการสร้างสรรค์สื่อที่หลากหลายและเหมาะสมกับผู้เรียนยุคใหม่ ทำให้ผู้เรียนสนใจและมีส่วนร่วมมากขึ้น การใช้เทคโนโลยีและแพลตฟอร์มออนไลน์ ส่งเสริมการเรียนรู้เชิงรุกด้านพระพุทธศาสนา เพิ่มความสะดวก ความยืดหยุ่น และความน่าสนใจในการเรียนรู้ ช่วยให้ผู้เรียนเข้าถึงสื่อและกิจกรรมได้ทุกที่ทุกเวลา ความเหมาะสมของเนื้อหาและรูปแบบของสื่อ ช่วยให้การเรียนการสอนพระพุทธศาสนาผ่านสื่อดิจิทัลบรรลุเป้าหมายในการสร้างผู้เรียนที่มีความรู้คู่คุณธรรมอย่างแท้จริง ทำให้สามารถปรับเนื้อหาให้เหมาะสมกับวัยและบริบทผู้เรียนได้ดีขึ้น ทั้งนี้เป็นเพราะสื่อการสอนผ่านแพลตฟอร์มดิจิทัลสามารถนำเสนอเนื้อหาพระพุทธศาสนาในรูปแบบที่หลากหลาย ทั้งข้อความ ภาพประกอบ วิดีโอ และกิจกรรมแบบมีปฏิสัมพันธ์ ซึ่งช่วยกระตุ้นความสนใจและเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้คิดวิเคราะห์ แลกเปลี่ยนความคิดเห็น และเรียนรู้ผ่านการลงมือปฏิบัติ นอกจากนี้ การใช้เทคโนโลยีดิจิทัลยังช่วยเพิ่มความสะดวกและความยืดหยุ่นในการเรียนรู้ ทำให้ผู้เรียนสามารถเข้าถึงเนื้อหาและทบทวนบทเรียนได้ตามความเหมาะสม ขณะเดียวกัน พระสอนศีลธรรมสามารถเลือกใช้และปรับเนื้อหาให้สอดคล้องกับวัย ความสามารถ และบริบทของผู้เรียนได้ดียิ่งขึ้น ส่งผลให้การจัดการเรียนการสอนมีความน่าสนใจและตอบสนองต่อความแตกต่างระหว่างบุคคลได้อย่างเหมาะสม ที่สำคัญ การนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาเชื่อมโยงกับสถานการณ์ในชีวิตประจำวันผ่านกิจกรรมการเรียนรู้เชิงรุก ช่วยส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจในหลักธรรมและเห็นแนวทางการนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต ดังนั้น การใช้สื่อการสอนผ่านแพลตฟอร์มดิจิทัลจึงเป็นแนวทางที่ช่วยสนับสนุนการพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ควบคู่กับคุณธรรมจริยธรรม อย่างไรก็ตาม ผลกระทบที่เกิดขึ้นควรพิจารณาจากข้อมูลการประเมินก่อนและหลังการใช้สื่อ รวมถึงความคิดเห็นของผู้เรียนและพระสอนศีลธรรม เพื่อให้สามารถยืนยันระดับการเปลี่ยนแปลงด้านการเรียนรู้และประสิทธิผลของสื่อได้อย่างชัดเจน ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยวิจัยของ ฐาปนี สีเฉลียว (2562) วิจัยเรื่อง “แนวทางการออกแบบการเรียน

การสอนตามหลักการแก้ปัญหาเชิงสร้างสรรค์ร่วมกับสื่อสังคมเพื่อส่งเสริมการสร้างสรรค์นวัตกรรมการศึกษาสำหรับนิสิตวิชาชีพครู” ผลการวิจัยพบว่า การออกแบบการเรียนการสอนที่สนับสนุนการสร้างสรรค์นวัตกรรมการศึกษา ควรคำนึงถึงลักษณะของนวัตกรรมการศึกษาวัตถุประสงค์การเรียนรู้เพื่อสร้างสรรค์นวัตกรรมการศึกษา เนื้อหาวิชาที่สนับสนุนการสร้างสรรค์นวัตกรรมการศึกษา องค์ประกอบของรูปแบบการเรียนการสอน ขั้นตอนของการเรียนการสอนและการประยุกต์ใช้สื่อสังคมในการจัดการเรียนการสอนระดับอุดมศึกษา รูปแบบ การเรียนการสอนตามหลักการแก้ปัญหาเชิงสร้างสรรค์ เทคนิคการสอนที่สนับสนุนการสร้างสรรค์นวัตกรรมการศึกษา

องค์ความรู้ใหม่

จากการสังเคราะห์ผลการวิจัยเรื่อง บทบาทของผู้บริหารสถานศึกษาในการพัฒนาสื่อการสอนเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้เชิงรุกด้านพระพุทธศาสนาผ่านแพลตฟอร์มดิจิทัลในโรงเรียนพระสอนศีลธรรม จังหวัดร้อยเอ็ด สามารถต่อยอดเป็น “โมเดลการบริหารสื่อดิจิทัลเพื่อการเรียนรู้เชิงรุกด้านพระพุทธศาสนา (BUD-DIGI Model)” โดยมุ่งเชื่อมโยงบทบาทผู้บริหาร การพัฒนาสื่อ การจัดการเรียนรู้ และการประเมินผลเข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบ ดังนี้

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ใหม่: BUD-DIGI Model

BUD-DIGI Model เป็นองค์ความรู้ที่สังเคราะห์ขึ้นจากการเชื่อมโยงบทบาทการบริหารเข้ากับกระบวนการสร้างนวัตกรรมการเรียนรู้ โดยเสนอให้ผู้บริหารเปลี่ยนจากการทำหน้าที่สนับสนุนทรัพยากรเพียงอย่างเดียว มาเป็นผู้นำกระบวนการพัฒนาสื่อที่อาศัยความร่วมมือของทุกฝ่าย ตั้งแต่การกำหนดเป้าหมาย วิเคราะห์ความต้องการ ออกแบบสื่อ นำไปใช้จริง และใช้ผลการประเมินเพื่อปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง จุดสำคัญของโมเดลนี้คือ การพัฒนาสื่อต้องเชื่อมโยงกับการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการเรียนรู้และการนำหลักธรรมไปใช้จริง ไม่ใช่เพียงการเพิ่มจำนวนสื่อหรือการนำเทคโนโลยีมาใช้เท่านั้น คุณค่าและแนวทางการนำไปใช้ประโยชน์ มีดังนี้

1. ระดับบุคคล ผู้บริหารพัฒนาทักษะการเป็นผู้นำดิจิทัล พระสอนศีลธรรมมีทักษะการออกแบบกิจกรรม และผู้เรียนได้รับการส่งเสริมด้านการคิดวิเคราะห์ การมีส่วนร่วม และการประยุกต์ใช้หลักธรรม

2. ระดับสถานศึกษา ใช้โมเดลเป็นแนวทางจัดทำแผนพัฒนาสื่อ กำหนดผู้รับผิดชอบจัดสรรทรัพยากร และติดตามผลการใช้สื่ออย่างเป็นระบบ

3. ระดับเครือข่ายและสังคม แลกเปลี่ยนสื่อและแนวปฏิบัติที่ดีระหว่างโรงเรียนพระสอนศีลธรรม พร้อมปรับใช้ให้เหมาะสมกับบริบทของแต่ละพื้นที่ เพื่อขยายโอกาสในการเรียนรู้พระพุทธศาสนาอย่างทั่วถึง

สรุปได้ว่า องค์ความรู้ใหม่: BUD-DIGI Model เสนอแนวทางบริหารการพัฒนาสื่อดิจิทัลแบบเป็นวงจร โดยมีผู้บริหารเป็นผู้ขับเคลื่อนและใช้การมีส่วนร่วมของผู้เกี่ยวข้องเป็นกลไกสำคัญ เพื่อให้การพัฒนาสื่อเชื่อมโยงกับการเรียนรู้เชิงรุกและการปลูกฝังคุณธรรมอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้โมเดลเป็นข้อเสนอที่ได้จากการสังเคราะห์ผลการวิจัย และควรนำไปทดลองใช้เพื่อประเมินความเหมาะสมก่อนขยายผลในวงกว้าง

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. กระทรวงศึกษาธิการและสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ควรจัดทำนโยบายหรือแนวทางปฏิบัติในการใช้สื่อการสอนดิจิทัลด้านพระพุทธศาสนาในโรงเรียนพระสอนศีลธรรม

2. กระทรวงศึกษาธิการและสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ควรจัดตั้งคณะกรรมการ หรือคณะทำงานเฉพาะกิจในระดับจังหวัด/เขตพื้นที่ เพื่อพัฒนา ฐานข้อมูลกลางของสื่อการสอนด้านพระพุทธศาสนา ที่สอดคล้องกับหลักธรรมและวัฒนธรรมไทย

3. กระทรวงศึกษาธิการและสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ควรส่งเสริมการจัดสรรงบประมาณและทรัพยากรให้สถานศึกษามีความพร้อมในการใช้แพลตฟอร์มดิจิทัล

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. ผู้บริหารสถานศึกษา ควรจัดอบรมและพัฒนาครูในเรื่องการออกแบบสื่อการสอนแบบเชิงรุกผ่านแพลตฟอร์มดิจิทัล โดยบูรณาการกับแนวคิดพระพุทธศาสนาและบริบทของนักเรียน

2. ผู้บริหารสถานศึกษา ควรสร้างทีมพัฒนาสื่อร่วมกันระหว่างครู พระวิทยากร และนักวิชาการศาสนา เพื่อให้ได้สื่อที่เหมาะสม ถูกต้อง และน่าสนใจ

3. ผู้บริหารสถานศึกษา ควรส่งเสริมให้ครูใช้เทคโนโลยีอย่างสร้างสรรค์ เช่น การสร้างคลิปสอนสั้นๆ รายการเสียงธรรมะที่เผยแพร่บนอินเทอร์เน็ต เกมธรรมะออนไลน์ หรือการแสดงความรู้โดยภาพที่อ่านและเข้าใจง่าย เพื่อกระตุ้นการเรียนรู้

4. ผู้บริหารสถานศึกษา ควรติดตาม ประเมิน และสะท้อนผลการใช้สื่ออย่างต่อเนื่อง เพื่อพัฒนาคุณภาพของการเรียนการสอนให้ตรงกับความต้องการของผู้เรียนในยุคดิจิทัล

คำรับรองและการเปิดเผยข้อมูล

1. การเปิดเผยผลประโยชน์ทับซ้อน (Conflict of Interest)

ผู้วิจัยทั้งหมดขอรับรองว่าไม่มีผลประโยชน์ทับซ้อนใดๆ ที่อาจส่งผลกระทบต่อการออกแบบ การดำเนินการวิจัย การวิเคราะห์ข้อมูล หรือการนำเสนอผลงานวิจัยในบทความฉบับนี้

2. การใช้ปัญญาประดิษฐ์และเทคโนโลยีสนับสนุนการจัดทำต้นฉบับ (Generative AI and AI-assisted Technologies in the Writing Process)

ผู้วิจัยได้ตรวจสอบความถูกต้อง ความน่าเชื่อถือ และความสมบูรณ์ของเนื้อหาทั้งหมดด้วยตนเอง และขอรับผิดชอบต่อเนื้อหาในบทความฉบับนี้แต่เพียงผู้เดียว โดยไม่มีการระบุปัญญาประดิษฐ์เป็นผู้ร่วมเขียน (co-author) แต่อย่างใด

3. คำรับรองเกี่ยวกับการเปิดเผยข้อมูล (Data Availability Statement)

ข้อมูลดิบและข้อมูลที่ใช้ในการวิเคราะห์สำหรับการศึกษานี้ สามารถขอเข้าถึงได้จากผู้วิจัยหลักตามความเหมาะสมภายใต้ข้อจำกัดด้านความเป็นส่วนตัวของกลุ่มตัวอย่าง

4. คำรับรองด้านจริยธรรมการวิจัย (Ethics Statement)

การวิจัยครั้งนี้ได้รับการรับรองจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์จากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ใบรับรองเลขที่ ว.667/2568 วันที่อนุมัติ 25 ตุลาคม 2568 และผู้เข้าร่วมการวิจัยทุกท่านได้ให้ความยินยอมตามหลักจริยธรรมการวิจัยเรียบร้อยแล้ว

5. แหล่งทุนสนับสนุนการวิจัย (Funding)

งานวิจัยนี้ได้รับการสนับสนุนทุนอุดหนุนการวิจัยจาก วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย สัญญาเลขที่ ว.322/2568 โดยผู้ให้ทุนไม่มีส่วนเกี่ยวข้องในการออกแบบการวิจัย การเก็บรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ หรือการตัดสินใจตีพิมพ์ผลงาน

6. การระบุบทบาทของผู้มีส่วนร่วมตามหลัก CRediT

กชภัทร์ สงวนเครือ : การสร้างแนวคิด, ระเบียบวิธีวิจัย, การวิเคราะห์ข้อมูล, การดำเนินการวิจัย, การเขียนต้นฉบับ, การทบทวนและปรับแก้ไขต้นฉบับ, การบริหารโครงการวิจัย

สุรินทร์ นำนาผล : ระเบียบวิธีวิจัย, การตรวจสอบความถูกต้อง, การดำเนินการวิจัย, การจัดการข้อมูล, การทบทวนและปรับแก้ไขต้นฉบับ

เอกสารอ้างอิง

กิตติชัย สุธาสิโนบล. (2559). การพัฒนาทักษะการสอนตามแบบการจัดการเรียนการสอนแบบพุทธะสำหรับครูในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครนายกภายใต้โครงการตามพระราชดำริ. *วารสารวิจัยทางการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 10*(2), 1-17.

กีรติกร หนูตอ และสุรินทร์ ภูสิงห์. (2561). บทบาทของผู้บริหารสถานศึกษาในการส่งเสริมการนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 32. *วารสารการบริหารการศึกษาและภาวะผู้นำ มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร, 7*(25), 227–236. https://jeal.snru.ac.th/ArticleView?ArticleID=219

ฐนกร สองเมืองหนู, วีรวรรณ จงจิตร ศิริจิรกาล และมนลิช สิทธิสมบูรณ์. (2562). การจัดการเรียนรู้เชิงรุกสำหรับครูสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. *วารสาร AL-NUR บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยฟาฏอนี, 14*(27), 63–73. https://so01.tci-thaijo.org/index.php/NUR_YIU/article/view/143985

ฐาปนี สีเฉลียว. (2562). แนวทางการออกแบบการเรียนการสอนตามหลักการแก้ปัญหาเชิงสร้างสรรค์ร่วมกับสื่อสังคมเพื่อส่งเสริมการสร้างสรรค์นวัตกรรมการศึกษาสำหรับนิสิตวิชาชีพครู. *วารสารวิชาการ การจัดการเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม*, *6*(2), 133–144. https://ph02.tci-thaijo.org/index.php/itm-journal/article/view/201734

นิรุต ป้องสีดา, วิทยา ทองดี และประยูร แสงใส. (2569). การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมตามหลักวุฒิธรรมร่วมกับทฤษฎีการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ เพื่อเสริมสร้างสมรรถนะด้านปัญญาประดิษฐ์ในการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนจังหวัดขอนแก่น. *วารสารสถาบันวิจัยพิมลธรรม, 13*(2). https://so06.tci-thaijo.org/index.php/prij/article/view/297507

บรรพต สุวรรณประเสริฐ. (2544). *การพัฒนาหลักสูตรโดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ.* The Knowledge Center.

เบญนภา พัฒนาพิภัทร และนัจภัค มีอุสาห์. (2565). การพัฒนาสื่อการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมกระบวนการคิดเชิงสร้างสรรค์ในการสร้างสื่อยุคดิจิทัลร่วมกับเทคโนโลยีความเป็นจริงเสริม (AR). *วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร ฉบับภาษาไทย สาขามนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์ และศิลปะ*, *42*(1), 15–30. https://doi.org/10.14456/sujthai.2022.2

พระครูสังฆรักษ์นิพิฐพนธ์ จิรวฑฺฒโน, พระครูปลัดหัตถพร ปิยธมฺโม และพระครูอโสกภัทรวงศ์ (นิรุตฺติเมธี). (2568). การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในการฝึกอบรมธรรมศึกษาแก่พระสอนศีลธรรม. *วารสารปัญญาปณิธาน*, *10*(1), 1–14. https://so05.tci-thaijo.org/index.php/PPJ/article/download/279557/186713/1206565

พระใจ ชินสุมโน (บุญชัยมิ่ง), ประยูร แสงใส และสมควร นามสีฐาน. (2568). การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้ตามแนวทางการสอนเชิงรุก วิชาพระพุทธศาสนาของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน จังหวัดอุทัยธานี. *วารสารครุศาสตร์ปัญญา*, *4*(5), 517–529. https://so06.tci-thaijo.org/index.php/IEJ/article/view/287354

วารินทร์ รัศมีพรหม. (2542). *การออกแบบและพัฒนาระบบการสอน.* มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร.

Mishra, P., & Koehler, M. J. (2006). Technological pedagogical content knowledge: A framework for teacher knowledge. *Teachers College Record*, *108*(6), 1017–1054. https://doi.org/10.1111/j.1467-9620.2006.00684.x

Yamane, T. (1973). *Statistics: An introductory analysis*. (3rd ed.). Harper & Row.

รูปแบบการบริหารจัดการห้องสมุดตามหลักสังคหวัตถุธรรมของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ภาคเหนือตอนล่าง

Library Management Model Based on the Sangahavatthu Principles of Mahachulalongkornrajavidyalaya University in the Lower Northern Region

ชนากานต์ สิงห์เรือง[1] ธานี เกสทอง[2] และวรกฤต เถื่อนช้าง[3]
Chanakan Singrung, Thanee Gesthong and Worrakrit Thuenchang

Received: May 03, 2026
Revised: October 31, 2026
Accepted: October 31, 2026

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสภาพการบริหารจัดการห้องสมุดของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 2) พัฒนารูปแบบการบริหารจัดการห้องสมุดตามหลักสังคหวัตถุธรรมของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และ 3) ประเมินรูปแบบการบริหารจัดการห้องสมุดตามหลักสังคหวัตถุธรรมของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นการวิจัยและพัฒนา (Research and Development) แบ่งเป็น 3 ระยะ ได้แก่ ระยะที่ 1 ศึกษาสภาพการบริหารจัดการห้องสมุดจากกลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้บริหาร คณาจารย์ และเจ้าหน้าที่ จำนวน 152 รูป/คน โดยใช้แบบสอบถามที่มีค่าความเชื่อมั่น 0.95 วิเคราะห์ข้อมูลด้วยค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ระยะที่ 2 พัฒนารูปแบบโดยการสัมมนาอิงผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 7 รูป/คน ใช้แบบบันทึกการสัมมนา และวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา และระยะที่ 3 ประเมินรูปแบบโดยผู้บริหาร บรรณารักษ์ หรือเจ้าหน้าที่ห้องสมุด จำนวน 14 รูป/คน ใช้แบบประเมินและวิเคราะห์ข้อมูลด้วยค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลการวิจัยพบว่า 1) สภาพการบริหารจัดการห้องสมุดของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$ = 4.41, S.D. = 0.42) 2) รูปแบบการบริหารจัดการห้องสมุดตามหลักสังคหวัตถุธรรมที่พัฒนาขึ้น ประกอบด้วย 3 ส่วน ได้แก่ (1) ส่วนนำ ประกอบด้วยแนวคิด หลักการ และวัตถุประสงค์ของ

[1-3] มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย; Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Corresponding author, e-mail: chanakankang.2560@gmail.com , Tel. 086-9924787

รูปแบบ (2) ส่วนเนื้อหาและแนวทางการดำเนินงาน ประกอบด้วยการบริหารจัดการห้องสมุด 6 ด้าน ได้แก่ ด้านการวางแผน ด้านการจัดการองค์การ ด้านบุคลากร ด้านทรัพยากรสารสนเทศและเทคโนโลยี ด้านการให้บริการ และด้านการประเมินผลและพัฒนา โดยบูรณาการหลักสังคหวัตถุธรรม 4 ประการ ได้แก่ ทาน การให้และแบ่งปันความรู้และทรัพยากร ปิยวาจา การสื่อสารด้วยถ้อยคำสุภาพและสร้างสรรค์ อัตถจริยา การปฏิบัติงานเพื่อประโยชน์ของส่วนรวมและผู้ใช้บริการ และสมานัตตตา การปฏิบัติต่อบุคลากรและผู้ใช้บริการอย่างเสมอภาคและสม่ำเสมอ และ (3) ส่วนเงื่อนไขความสำเร็จ มุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของผู้บริหารและบุคลากรในการนำหลักสังคหวัตถุธรรมไปประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการห้องสมุดอย่างเป็นรูปธรรม และ 3) ผลการประเมินรูปแบบ พบว่า ด้านความถูกต้อง ความเป็นไปได้ ความเหมาะสม และความเป็นประโยชน์ อยู่ในระดับมากที่สุดทุกด้าน

คำสำคัญ: การบริหารจัดการห้องสมุด, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, รูปแบบ, หลักสังคหวัตถุธรรม

Abstract

This research aimed to 1) study the state of library management at Mahachulalongkornrajavidyalaya University, 2) develop a library management model based on the Sangahavatthu principles for Mahachulalongkornrajavidyalaya University, and 3) evaluate the developed library management model. This research and development study was conducted in three phases. In Phase 1, the state of library management was studied with a sample of 152 administrators, faculty members, and staff, including both monks and laypersons, using a questionnaire with a reliability coefficient of .95. Data were analyzed using mean and standard deviation. In Phase 2, the model was developed through a connoisseurship seminar with seven experts, using a seminar record form, and data were analyzed through content analysis. In Phase 3, the model was evaluated by 14 administrators, librarians, and library staff using an evaluation form, and data were analyzed using mean and standard deviation. The results revealed the following: 1) The overall state of library management at Mahachulalongkornrajavidyalaya University was at a high level

($\overline{X}$ = 4.41, SD = 0.42). 2) The developed library management model based on the Sangahavatthu principles consisted of three parts: (1) an introduction, comprising the concepts, principles, and objectives of the model; (2) content and operational guidelines, covering six aspects of library management, namely planning, organizing, personnel, information resources and technology, services, and evaluation and development, integrated with the four Sangahavatthu principles: dana (giving and sharing knowledge and resources), piyavaca (communicating with polite and constructive speech), atthacariya (working for the benefit of the community and library users), and samanattata (treating personnel and users equitably and consistently); and (3) conditions for success, emphasizing the participation of administrators and personnel in applying the Sangahavatthu principles to library management in concrete ways. 3) The evaluation of the model found that its accuracy, feasibility, propriety, and utility were all at the highest level.

Keywords: Library Management, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Model, Sangahavatthu Principles

บทนำ

การจัดการศึกษาถือเป็นภารกิจสำคัญของรัฐตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 54 ที่กำหนดให้รัฐต้องจัดให้เด็กทุกคนได้รับการศึกษาอย่างมีคุณภาพโดยไม่เสียค่าใช้จ่าย และส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชนในทุกช่วงวัย ควบคู่กับการมีส่วนร่วมของภาครัฐ เอกชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย, 2560) นอกจากนี้ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566–2570) ยังมุ่งเน้นการพัฒนากำลังคนสมรรถนะสูงและการสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต เพื่อตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงของโลกยุคใหม่ (ประกาศ เรื่อง แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13, 2565) อย่างไรก็ตาม ในบริบทของสังคมดิจิทัล การจัดการศึกษายังคงเผชิญความท้าทาย โดยเฉพาะการปรับตัวของแหล่งเรียนรู้ เช่น ห้องสมุด ซึ่งยังมีข้อจำกัดด้านทรัพยากร เทคโนโลยี และรูปแบบการให้บริการที่ไม่สอดคล้องกับพฤติกรรมการเรียนรู้ของผู้ใช้ในยุคปัจจุบัน

แนวคิดการจัดการศึกษาในศตวรรษที่ 21 ให้ความสำคัญกับการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง (learner-centered approach) และการเรียนรู้ตลอดชีวิต (lifelong learning) โดยมีห้องสมุดเป็นกลไกสำคัญในการสนับสนุนการเข้าถึงองค์ความรู้และพัฒนาทักษะสารสนเทศ (UNESCO, 2021) ในบริบทของมหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนา การบริหารจัดการห้องสมุดควรบูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะหลักสังคหวัตถุธรรม 4 ได้แก่ ทาน ปิยวาจา อัตถจริยา และสมานัตตตา ซึ่งเป็นหลักธรรมที่ส่งเสริมความสัมพันธ์และการอยู่ร่วมกันอย่างเกื้อกูล (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2557) การประยุกต์ใช้หลักธรรมดังกล่าวสามารถพัฒนาแนวทางการบริหารห้องสมุดให้เป็นทั้งแหล่งเรียนรู้ทางวิชาการและแหล่งพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมควบคู่กับการส่งเสริมการเรียนรู้เชิงลึกและการพัฒนาจิตใจของผู้ใช้บริการ

ห้องสมุดเป็นแหล่งรวบรวมทรัพยากรสารสนเทศที่มีความสำคัญต่อการศึกษา การค้นคว้า และการเรียนรู้ตลอดชีวิต โดยเปิดโอกาสให้ผู้ใช้บริการเข้าถึงความรู้จากหนังสือ สื่อสิ่งพิมพ์และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ตามความสนใจและความต้องการของตนเอง อีกทั้งยังช่วยส่งเสริมนิสัยรักการอ่านและการเรียนรู้ด้วยตนเอง ปัจจุบันความก้าวหน้าของเทคโนโลยีสารสนเทศทำให้ห้องสมุดต้องปรับรูปแบบการให้บริการให้ทันสมัย ทั้งการพัฒนาระบบสืบค้นข้อมูล การให้บริการหนังสือและวารสารอิเล็กทรอนิกส์ ตลอดจนการจัดหาทรัพยากรสารสนเทศที่หลากหลายและเพียงพอ เพื่อสนับสนุนการเรียนการสอนและการวิจัย ดังนั้น การบริหารจัดการห้องสมุดอย่างมีประสิทธิภาพจึงมีความสำคัญต่อการพัฒนาคุณภาพการให้บริการและการตอบสนองความต้องการของผู้ใช้บริการที่เปลี่ยนแปลงไป (นพพล เผ่าสวัสดิ์, 2564)

ห้องสมุดมีความสำคัญต่อการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต โดยเฉพาะในยุคดิจิทัลที่ผู้เรียนสามารถเข้าถึงข้อมูลและองค์ความรู้ได้อย่างหลากหลาย ห้องสมุดจึงไม่ได้มีบทบาทเพียงการจัดเก็บและให้บริการทรัพยากรสารสนเทศเท่านั้น แต่ยังเป็นแหล่งเรียนรู้ที่สนับสนุนการศึกษาค้นคว้าและการพัฒนาทักษะการเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้ การพัฒนาห้องสมุดให้มีประสิทธิภาพควรให้ความสำคัญกับการพัฒนาห้องสมุดให้เป็นแหล่งเรียนรู้ในยุคดิจิทัล การส่งเสริมการใช้คลังปัญญาสถาบัน การสร้างนวัตกรรมการสอนการรู้สารสนเทศดิจิทัล การจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ และการพัฒนาสมรรถนะของบุคลากรห้องสมุด เพื่อให้สามารถตอบสนองต่อความต้องการของผู้ใช้บริการและสนับสนุนการเรียนรู้ตลอดชีวิตได้อย่างเหมาะสม (สุบิน ไชยยะ, พฤทธิ์ ศิริบรรณพิทักษ์ และปิยพงษ์ สุเมตติกุล, 2563)

จากการศึกษาข้อมูลเชิงพื้นที่ของห้องสมุดมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยในเขตภาคเหนือตอนล่าง พบว่ามีข้อจำกัดหลายประการ ได้แก่ การขาดแคลนงบประมาณในการ

พัฒนาทรัพยากรสารสนเทศ ความล้าสมัยของเทคโนโลยีสารสนเทศ บุคลากรขาดทักษะด้านดิจิทัล และรูปแบบการให้บริการที่ยังไม่สอดคล้องกับความต้องการของผู้ใช้ในยุคดิจิทัล นอกจากนี้ ห้องสมุดยังมีบทบาทจำกัดอยู่ภายในสถาบัน ไม่ได้ขยายสู่ชุมชนอย่างเต็มศักยภาพ ทั้งที่บริบทพื้นที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมและมีศักยภาพในการเชื่อมโยงเครือข่ายการเรียนรู้กับวัด ชุมชน และสถานศึกษาในท้องถิ่น

จากสภาพปัญหาและบริบทดังกล่าว สะท้อนให้เห็นถึงความจำเป็นในการพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการห้องสมุดที่สามารถบูรณาการทั้งหลักการบริหารสมัยใหม่และหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาอย่างเป็นระบบ โดยเฉพาะการนำหลักสังคหวัตถุธรรมมาประยุกต์ใช้ในการสร้างความสัมพันธ์ การให้บริการ และการพัฒนาคุณค่าทางจิตใจของผู้ใช้บริการ การศึกษาครั้งนี้จึงมุ่งพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการห้องสมุดเชิงพุทธที่สอดคล้องกับบริบทของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ภาคเหนือตอนล่าง เพื่อให้ได้องค์ความรู้เชิงทฤษฎีและแนวทางปฏิบัติที่สามารถนำไปใช้ได้จริง อันจะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาห้องสมุด การส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต และการพัฒนาสังคมไทยอย่างยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาสภาพการบริหารจัดการห้องสมุดของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ภาคเหนือตอนล่าง
2. เพื่อสร้างรูปแบบการบริหารจัดการห้องสมุดตามหลักสังคหวัตถุธรรมของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ภาคเหนือตอนล่าง
3. เพื่อประเมินรูปแบบการบริหารจัดการห้องสมุดตามหลักสังคหวัตถุธรรมของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ภาคเหนือตอนล่าง

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “รูปแบบการบริหารจัดการห้องสมุดตามหลักสังคหวัตถุธรรมของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ภาคเหนือตอนล่าง” เป็นการวิจัยและพัฒนา (Research and Development: R&D) โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสานวิธี) ประกอบด้วยการวิจัยเชิงปริมาณและการวิจัยเชิงคุณภาพ แบ่งการดำเนินการวิจัยออกเป็น 3 ระยะ ได้แก่ ระยะที่ 1 การศึกษาสภาพการบริหารจัดการห้องสมุด ระยะที่ 2 การพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการห้องสมุดตามหลักสังคหวัตถุธรรม และระยะที่ 3 การประเมินรูปแบบการบริหารจัดการห้องสมุดตามหลักสังคหวัตถุธรรม โดยมีรายละเอียดดังนี้

ระยะที่ 1 การศึกษาสภาพการบริหารจัดการห้องสมุดของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ภาคเหนือตอนล่าง

การวิจัยระยะนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ โดยศึกษาสภาพการบริหารจัดการห้องสมุดจากแนวคิด ทฤษฎี เอกสาร ตำรา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมาสังเคราะห์กรอบแนวคิดการบริหารจัดการห้องสมุด 6 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านการวางแผน 2) ด้านการจัดองค์การ 3) ด้านบุคลากร 4) ด้านทรัพยากรสารสนเทศและเทคโนโลยี 5) ด้านการให้บริการ และ 6) ด้านการประเมินผลและพัฒนา โดยมีขั้นตอนการดำเนินการวิจัยดังนี้

1. ประชากรที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ บุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการห้องสมุดของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ภาคเหนือตอนล่าง ประกอบด้วย ผู้บริหาร คณาจารย์ และเจ้าหน้าที่ จำนวนทั้งสิ้น 255 รูป/คน กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างโดยใช้ตารางสำเร็จรูปของเครจซี่และมอร์แกน (Krejcie and Morgan) ได้กลุ่มตัวอย่างจำนวน 152 รูป/คน และใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบง่าย

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เป็นแบบสอบถาม (Questionnaire) แบ่งออกเป็น 2 ตอน ได้แก่ ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ประกอบด้วย เพศ อายุ และระดับการศึกษา มีลักษณะเป็นแบบตรวจสอบรายการ (Checklist) และตอนที่ 2 แบบสอบถามเกี่ยวกับสภาพการบริหารจัดการห้องสมุด 6 ด้าน มีลักษณะเป็นมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ (Rating Scale) ตั้งแต่ระดับน้อยที่สุดถึงระดับมากที่สุด

3. การสร้างและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ ผู้วิจัยศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการห้องสมุด เพื่อกำหนดกรอบเนื้อหาและสร้างข้อคำถามให้ครอบคลุมองค์ประกอบทั้ง 6 ด้าน จากนั้นนำแบบสอบถามเสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษาเพื่อตรวจสอบความถูกต้องและความเหมาะสมของเนื้อหา ก่อนเสนอผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 รูป/คน เพื่อตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา โดยใช้ค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับวัตถุประสงค์ (IOC) พบว่าข้อคำถามมีค่า IOC อยู่ระหว่าง 0.80–1.00 ทุกข้อ จากนั้นนำแบบสอบถามที่ปรับปรุงแล้วไปทดลองใช้ (Try-out) กับผู้ที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างในการวิจัย จำนวน 30 รูป/คน และวิเคราะห์ค่าความเชื่อมั่นโดยใช้สัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค ได้ค่าความเชื่อมั่นทั้งฉบับเท่ากับ 0.954 ก่อนจัดทำแบบสอบถามฉบับสมบูรณ์เพื่อนำไปเก็บรวบรวมข้อมูล

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยดำเนินการขอหนังสือจากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครสวรรค์ เพื่อขอความอนุเคราะห์ในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง โดยดำเนินการเก็บข้อมูลระหว่างวันที่ 7–28 กุมภาพันธ์ 2569 ด้วย

แบบสอบถาม จำนวน 152 ชุด ได้รับแบบสอบถามกลับคืนครบทั้ง 152 ชุด คิดเป็นร้อยละ 100 จากนั้นตรวจสอบความถูกต้องและความสมบูรณ์ของข้อมูลก่อนนำไปวิเคราะห์

5. การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เพื่อศึกษาระดับสภาพการบริหารจัดการห้องสมุดทั้งรายด้านและภาพรวม

ระยะที่ 2 การพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการห้องสมุดตามหลักสังคหวัตถุธรรมของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ภาคเหนือตอนล่าง

การวิจัยระยะนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยนำผลการศึกษาสภาพการบริหารจัดการห้องสมุดในระยะที่ 1 โดยเฉพาะประเด็นที่มีค่าเฉลี่ยต่ำในแต่ละด้าน มาสังเคราะห์ร่วมกับแนวคิดการบริหารจัดการห้องสมุดและหลักสังคหวัตถุธรรม 4 ได้แก่ ทาน ปิยวาจา อัตถจริยา และสมานัตตตา เพื่อยกร่างรูปแบบการบริหารจัดการห้องสมุดที่เหมาะสมกับบริบทของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ภาคเหนือตอนล่าง โดยกำหนดองค์ประกอบของรูปแบบออกเป็น 3 ส่วน ได้แก่ 1) ส่วนนำ ประกอบด้วยแนวคิด หลักการ และวัตถุประสงค์ของรูปแบบ 2) ส่วนเนื้อหาและแนวทางการดำเนินงาน ประกอบด้วยการบริหารจัดการห้องสมุด 6 ด้าน โดยบูรณาการหลักสังคหวัตถุธรรม 4 และ 3) ส่วนเงื่อนไขความสำเร็จ จากนั้นนำร่างรูปแบบเข้าสู่กระบวนการตรวจสอบและพัฒนาโดยการสัมมนาอิงผู้เชี่ยวชาญ (Connoisseurship) ซึ่งมีขั้นตอนดังนี้

1. กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 7 รูป/คน ได้มาโดยการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ประกอบด้วยผู้เชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนา จำนวน 1 รูป ผู้เชี่ยวชาญด้านรูปแบบและการบริหารการศึกษา จำนวน 5 รูป/คน และผู้เชี่ยวชาญด้านการบริหารจัดการห้องสมุด จำนวน 1 คน โดยพิจารณาจากคุณวุฒิทางการศึกษา ความรู้ ความเชี่ยวชาญ และประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนารูปแบบ การบริหารการศึกษา และการบริหารจัดการห้องสมุด

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วยเอกสารและเครื่องมือ จำนวน 4 ฉบับ ได้แก่ 1) เอกสารประกอบการสัมมนาอิงผู้เชี่ยวชาญ ซึ่งสรุปผลการศึกษาสภาพการบริหารจัดการห้องสมุดในระยะที่ 1 2) ร่างรูปแบบการบริหารจัดการห้องสมุดตามหลักสังคหวัตถุธรรม 3) แบบตรวจสอบรูปแบบสำหรับการสัมมนาอิงผู้เชี่ยวชาญ และ4) แบบประเมินความเหมาะสมของคู่มือการบริหารจัดการห้องสมุดตามหลักสังคหวัตถุธรรม โดยเครื่องมือได้รับการพิจารณาและปรับปรุงตามข้อเสนอแนะของอาจารย์ที่ปรึกษาก่อนนำไปใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยนำร่างรูปแบบและเอกสารประกอบการสัมมนาเสนอผู้เชี่ยวชาญเพื่อพิจารณาความเหมาะสม ความสอดคล้องขององค์ประกอบ และแนวทางการนำรูปแบบไปใช้ โดยดำเนินการสัมมนาอิงผู้เชี่ยวชาญในวันที่ 5 เมษายน 2569 ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครสวรรค์ จากนั้นรวบรวมความคิดเห็นและข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญเพื่อนำมาปรับปรุงองค์ประกอบและแนวทางการดำเนินงานของรูปแบบ พร้อมทั้งจัดทำคู่มือการบริหารจัดการห้องสมุดตามหลักสังคหวัตถุธรรม และนำเสนอผู้เชี่ยวชาญกลุ่มเดิม จำนวน 7 รูป/คน เพื่อประเมินความเหมาะสมของคู่มือ ก่อนปรับปรุงแก้ไขให้มีความสมบูรณ์

4. การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพจากความคิดเห็นและข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญโดยใช้การวิเคราะห์เนื้อหา เพื่อสังเคราะห์ประเด็นสำคัญเกี่ยวกับองค์ประกอบ แนวทางการดำเนินงาน และเงื่อนไขความสำเร็จของรูปแบบ ส่วนข้อมูลจากแบบประเมินความเหมาะสมของคู่มือ วิเคราะห์โดยใช้ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน พร้อมแปลผลตามเกณฑ์มาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ เพื่อนำผลที่ได้ไปปรับปรุงรูปแบบและคู่มือให้มีความเหมาะสมและสอดคล้องกับบริบทของสถานศึกษา

ระยะที่ 3 การประเมินรูปแบบการบริหารจัดการห้องสมุดตามหลักสังคหวัตถุธรรมของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ภาคเหนือตอนล่าง

การวิจัยระยะนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ โดยนำรูปแบบการบริหารจัดการห้องสมุดตามหลักสังคหวัตถุธรรมที่ผ่านการพัฒนาและปรับปรุงตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญในระยะที่ 2 มาประเมินคุณภาพของรูปแบบใน 4 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านความถูกต้อง 2) ด้านความเหมาะสม 3) ด้านความเป็นไปได้ และ 4) ด้านความเป็นประโยชน์ เพื่อพิจารณาความเหมาะสมของรูปแบบสำหรับการนำไปประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการห้องสมุด โดยมีขั้นตอนดังนี้

1. กลุ่มผู้ให้ข้อมูล ได้แก่ ผู้บริหารและบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการห้องสมุดของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ภาคเหนือตอนล่าง จำนวน 14 รูป/คน ซึ่งได้มาโดยการเลือกแบบเจาะจง จากผู้ที่มีบทบาทหน้าที่หรือประสบการณ์เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการห้องสมุดและการบริหารสถานศึกษา เพื่อประเมินคุณภาพของรูปแบบตามประเด็นที่กำหนด

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบประเมินรูปแบบการบริหารจัดการห้องสมุดตามหลักสังคหวัตถุธรรม แบ่งออกเป็น 3 ตอน ได้แก่ ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ประเมิน ตอนที่ 2 แบบประเมินคุณภาพของรูปแบบใน 4 ด้าน ได้แก่ ความถูกต้อง ความเหมาะสม ความเป็นไปได้ และความเป็นประโยชน์ มีลักษณะเป็นมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ จำนวน 17 ข้อ และตอนที่ 3 ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม โดยผู้วิจัยสร้างแบบประเมินจากการศึกษาแนวคิดและเอกสารที่เกี่ยวข้อง

กับการประเมินรูปแบบ และนำเสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษาดุษฎีนิพนธ์เพื่อตรวจสอบความถูกต้องและความเหมาะสม ก่อนปรับปรุงเป็นแบบประเมินฉบับสมบูรณ์

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยขอหนังสือจากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครสวรรค์ เพื่อขอความอนุเคราะห์ผู้ประเมิน จำนวน 14 รูป/คน ในการประเมินรูปแบบ จากนั้นรวบรวมและตรวจสอบความสมบูรณ์ของแบบประเมินเพื่อนำข้อมูลไปวิเคราะห์ผล

4. การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ทั้งรายข้อ รายด้าน และภาพรวม โดยใช้เกณฑ์การแปลผลค่าเฉลี่ย 5 ระดับ เพื่อพิจารณาระดับความถูกต้อง ความเหมาะสม ความเป็นไปได้ และความเป็นประโยชน์ของรูปแบบการบริหารจัดการห้องสมุดตามหลักสังคหวัตถุธรรมของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ภาคเหนือตอนล่าง

สรุปผลการวิจัย

รูปแบบการบริหารจัดการห้องสมุดตามหลักสังคหวัตถุธรรมของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ภาคเหนือตอนล่าง ผู้วิจัยสรุปผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ ดังนี้

1. ศึกษาสภาพการบริหารจัดการห้องสมุดของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ภาคเหนือตอนล่าง พบว่า โดยภาพรวม พบว่า ความคิดเห็นของบุคลากรที่เกี่ยวข้องในการบริหารจัดการห้องสมุดของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ภาคเหนือตอนล่าง โดยภาพรวม โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$ = 4.41, S.D. = 0.42) รายละเอียดดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ผลการวิเคราะห์ระดับความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถามต่อการบริหารจัดการห้องสมุดของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ภาคเหนือตอนล่าง โดยภาพรวม

ด้านที่	การบริหารจัดการห้องสมุดของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ภาคเหนือตอนล่าง	ระดับความคิดเห็น			
		$\overline{X}$	S.D.	แปลผล	อันดับ
1	ด้านการวางแผน	4.45	0.46	มาก	1
2	ด้านการจัดการองค์การ	4.43	0.43	มาก	2
3	ด้านบุคลากร	4.40	0.52	มาก	4
4	ด้านทรัพยากรสารสนเทศและเทคโนโลยี	4.37	0.50	มาก	6
5	ด้านการให้บริการ	4.42	0.44	มาก	3
6	ด้านการประเมินผลและพัฒนา	4.38	0.46	มาก	5
รวมเฉลี่ย		**4.41**	**0.42**	**มาก**	

จากตารางที่ 1 พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการห้องสมุดของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ภาคเหนือตอนล่าง โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 4.41, S.D. = 0.42) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ด้านการวางแผน ($\bar{X}$ = 4.45, S.D. = 0.46) รองลงมา คือ ด้านการจัดการองค์การ ($\bar{X}$ = 4.43, S.D. = 0.43) และด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ ด้านทรัพยากรสารสนเทศและเทคโนโลยี ($\bar{X}$ = 4.37, S.D. = 0.50) ตามลำดับ

2. ผลการสร้างรูปแบบการบริหารจัดการห้องสมุดตามหลักสังคหวัตถุธรรมของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ภาคเหนือตอนล่าง พบว่า

รูปแบบการบริหารจัดการห้องสมุดตามหลักสังคหวัตถุธรรมของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ภาคเหนือตอนล่าง ที่พัฒนาขึ้นจากการศึกษาสภาพการบริหารจัดการห้องสมุดและนำประเด็นที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดในแต่ละด้านมาบูรณาการกับหลักสังคหวัตถุธรรม 4 ประกอบด้วย 3 ส่วน ได้แก่

ส่วนที่ 1 ส่วนนำ ประกอบด้วย 1) แนวคิดและหลักการบริหารจัดการห้องสมุดตามหลักสังคหวัตถุธรรม 4 และ2) วัตถุประสงค์ของการพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการห้องสมุดเพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาการดำเนินงานของห้องสมุดให้มีประสิทธิภาพและสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้อย่างเหมาะสม

ส่วนที่ 2 เนื้อหาและแนวทางการดำเนินงาน ประกอบด้วยการบริหารจัดการห้องสมุด 6 ด้าน โดยบูรณาการกับหลักสังคหวัตถุธรรม 4 ดังนี้

ด้านการวางแผนแบบมีส่วนร่วมตามหลักสังคหวัตถุธรรม 4 มุ่งเน้นการสนับสนุนข้อมูลและทรัพยากรตามหลักทาน การรับฟังความคิดเห็นและสื่อสารอย่างสร้างสรรค์ตามหลักปิยวาจา การวางแผนเพื่อประโยชน์ส่วนรวมตามหลักอัตถจริยา และการเปิดโอกาสให้บุคลากรมีส่วนร่วมอย่างเสมอภาคตามหลักสมานัตตตา

ด้านการจัดการองค์การด้วยความเกื้อกูลและเสมอภาคตามหลักสังคหวัตถุธรรม 4 มุ่งเน้นการจัดสรรทรัพยากรตามหลักทาน การสื่อสารและมอบหมายงานด้วยถ้อยคำสุภาพตามหลักปิยวาจา การจัดระบบงานให้เกิดประโยชน์ต่อองค์การตามหลักอัตถจริยา และการปฏิบัติต่อบุคลากรอย่างเป็นธรรมตามหลักสมานัตตตา

ด้านการพัฒนาบุคลากรด้วยการแบ่งปันความรู้ตามหลักสังคหวัตถุธรรม 4 มุ่งเน้นการสนับสนุนโอกาสและทรัพยากรในการพัฒนาตามหลักทาน การให้คำแนะนำและกำลังใจ

ตามหลักปิยวาจา การนำความรู้ไปใช้พัฒนางานตามหลักอัตถจริยา และการส่งเสริมโอกาสในการพัฒนาบุคลากรอย่างเท่าเทียมตามหลักสมานัตตตา

ด้านการบริหารทรัพยากรสารสนเทศและเทคโนโลยีอย่างทั่วถึงตามหลักสังคหวัตถุธรรม 4 มุ่งเน้นการจัดสรรทรัพยากรสารสนเทศตามหลักทาน การให้คำแนะนำแก่ผู้ใช้บริการด้วยถ้อยคำสุภาพตามหลักปิยวาจา การพัฒนาเทคโนโลยีเพื่ออำนวยความสะดวกตามหลักอัตถจริยา และการส่งเสริมการเข้าถึงสารสนเทศอย่างเสมอภาคตามหลักสมานัตตตา

ด้านการให้บริการด้วยความเอื้อเฟื้อตามหลักสังคหวัตถุธรรม 4 มุ่งเน้นการแบ่งปันความรู้และทรัพยากรตามหลักทาน การให้บริการด้วยถ้อยคำสุภาพตามหลักปิยวาจา การให้ความช่วยเหลือและคำนึงถึงประโยชน์ของผู้ใช้บริการตามหลักอัตถจริยา และการให้บริการอย่างเท่าเทียมโดยไม่เลือกปฏิบัติตามหลักสมานัตตตา

ด้านการประเมินผลและพัฒนาอย่างมีส่วนร่วมตามหลักสังคหวัตถุธรรม 4 มุ่งเน้นการสนับสนุนข้อมูลและทรัพยากรเพื่อการพัฒนาตามหลักทาน การสื่อสารผลการประเมินอย่างสร้างสรรค์ตามหลักปิยวาจา การนำผลการประเมินไปปรับปรุงการดำเนินงานตามหลักอัตถจริยา และการเปิดโอกาสให้บุคลากรมีส่วนร่วมในการประเมินและพัฒนาอย่างเสมอภาคตามหลักสมานัตตตา

ส่วนที่ 3 เงื่อนไขความสำเร็จ ประกอบด้วย การสนับสนุนของผู้บริหาร การมีส่วนร่วมของบุคลากร การจัดสรรทรัพยากรอย่างเหมาะสม การพัฒนาศักยภาพบุคลากร การให้บริการโดยคำนึงถึงประโยชน์ของผู้ใช้บริการ และการติดตามประเมินผลอย่างต่อเนื่อง โดยนำหลักสังคหวัตถุธรรม 4 มาเป็นแนวทางในการดำเนินงาน เพื่อให้สามารถนำรูปแบบไปประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการห้องสมุดได้อย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพ

ทั้งนี้ ผลการตรวจสอบและยืนยันรูปแบบโดยการสัมมนาอิงผู้เชี่ยวชาญ (Connoisseurship) จำนวน 7 รูป/คน พบว่า ผู้เชี่ยวชาญทุกท่านมีความคิดเห็นสอดคล้องกันว่ารูปแบบทั้ง 3 ส่วนมีความเหมาะสม พร้อมเสนอแนะให้ส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล พัฒนาสมรรถนะบุคลากร และยกระดับการให้บริการโดยยึดผู้ใช้บริการเป็นศูนย์กลาง เพื่อให้รูปแบบสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการห้องสมุดได้อย่างเหมาะสม

3. ผลการประเมินรูปแบบการบริหารจัดการห้องสมุดตามหลักสังคหวัตถุธรรมของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ภาคเหนือตอนล่าง พบว่า รูปแบบการบริหารจัดการห้องสมุดตามหลักสังคหวัตถุธรรมของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ภาคเหนือตอนล่าง มีผลการประเมินทั้ง 4 ด้านอยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านความเป็น

ประโยชน์มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{X}$ = 4.85, S.D. = 0.27) รองลงมา ได้แก่ ด้านความเหมาะสม ($\bar{X}$ = 4.82, S.D. = 0.29) ด้านความเป็นไปได้ ($\bar{X}$ = 4.80, S.D. = 0.34) และด้านความถูกต้อง ($\bar{X}$ = 4.72, S.D. = 0.36) ตามลำดับ แสดงให้เห็นว่ารูปแบบที่พัฒนาขึ้นมีผลการประเมินอยู่ในระดับมากที่สุดทุกด้าน โดยเฉพาะด้านความเป็นประโยชน์ ซึ่งมีค่าเฉลี่ยสูงสุดเมื่อเปรียบเทียบกับด้านอื่น ๆ

อภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยรูปแบบการบริหารจัดการห้องสมุดตามหลักสังคหวัตถุธรรมของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ภาคเหนือตอนล่าง

1. การศึกษาสภาพการบริหารจัดการห้องสมุดของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ภาคเหนือตอนล่าง พบว่า โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะมหาวิทยาลัยให้ความสำคัญกับการบริหารจัดการห้องสมุดอย่างเป็นระบบ โดยเฉพาะด้านการวางแผนที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด สะท้อนให้เห็นว่าบุคลากรมีความคิดเห็นเชิงบวกต่อการกำหนดทิศทางและแนวทางการดำเนินงานของห้องสมุด ซึ่งการวางแผนเป็นกระบวนการสำคัญที่ช่วยกำหนดเป้าหมาย จัดลำดับความสำคัญของงาน และใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์ต่อการดำเนินงาน อีกทั้งยังช่วยให้การบริหารจัดการด้านต่าง ๆ มีทิศทางที่ชัดเจนและสอดคล้องกับภารกิจของมหาวิทยาลัย อย่างไรก็ตาม ด้านทรัพยากรสารสนเทศและเทคโนโลยีมีค่าเฉลี่ยต่ำกว่าด้านอื่น แม้จะอยู่ในระดับมาก แต่ยังเป็นด้านที่ควรให้ความสำคัญในการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้สามารถตอบสนองต่อความต้องการของผู้ใช้บริการและสนับสนุนการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น สอดคล้องกับงานวิจัยของพลอยธัญญา ปภาพิชญ์ธนันท์ (2565) ที่พบว่า สภาพการบริหารจัดการห้องสมุดยุคใหม่ของคณะแพทยศาสตร์วชิรพยาบาล มหาวิทยาลัยนวมินทราธิราช โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก และด้านทรัพยากรสารสนเทศมีความต้องการจำเป็นในการพัฒนาสูงที่สุด โดยเสนอให้มีการจัดหาทรัพยากรสารสนเทศที่หลากหลายและทันสมัย พัฒนาช่องทางการเข้าถึงฐานข้อมูล และสร้างเครือข่ายความร่วมมือในการใช้ทรัพยากรสารสนเทศร่วมกัน เพื่อให้การบริการห้องสมุดสอดคล้องกับความต้องการของผู้ใช้บริการมากยิ่งขึ้น

2. การสร้างรูปแบบการบริหารจัดการห้องสมุดตามหลักสังคหวัตถุธรรมของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ภาคเหนือตอนล่าง พบว่า รูปแบบที่พัฒนาขึ้นประกอบด้วย 3 ส่วน ได้แก่ 1) ส่วนนำ 2) เนื้อหาและแนวทางการดำเนินงาน และ 3) เงื่อนไขความสำเร็จ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะการพัฒนารูปแบบดำเนินการบนพื้นฐานของสภาพการบริหารจัดการห้องสมุด โดยนำประเด็นที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดในแต่ละด้านมาพัฒนาและบูรณาการกับหลักสังคห

วัตถุธรรม 4 ได้แก่ ทาน ปิยวาจา อัตถจริยา และสมานัตตตา ทำให้รูปแบบมีความเชื่อมโยงระหว่างหลักการบริหารจัดการกับหลักพุทธธรรมที่มุ่งเน้นการเกื้อกูล การสื่อสารที่ดี การทำประโยชน์ต่อส่วนรวม และการปฏิบัติต่อกันอย่างเสมอภาค โดยครอบคลุมการบริหารจัดการห้องสมุดทั้ง 6 ด้าน ได้แก่ การวางแผน การจัดการองค์การ การพัฒนาบุคลากร การบริหารทรัพยากรสารสนเทศและเทคโนโลยี การให้บริการ และการประเมินผลและพัฒนา ส่งผลให้รูปแบบมีแนวทางการดำเนินงานที่ชัดเจนและคำนึงถึงประโยชน์ของผู้ใช้บริการเป็นสำคัญ นอกจากนี้ การกำหนดเงื่อนไขความสำเร็จยังช่วยให้เห็นถึงปัจจัยสนับสนุนการนำรูปแบบไปใช้ ทั้งการสนับสนุนของผู้บริหาร การมีส่วนร่วมของบุคลากร การจัดสรรทรัพยากร และการติดตามประเมินผลอย่างต่อเนื่อง โดยผลการตรวจสอบและยืนยันรูปแบบจากผู้เชี่ยวชาญจำนวน 7 รูป/คน พบว่า รูปแบบทั้ง 3 ส่วนมีความเหมาะสม พร้อมเสนอให้พัฒนาการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล สมรรถนะบุคลากร และการให้บริการที่ยึดผู้ใช้บริการเป็นศูนย์กลาง สะท้อนให้เห็นว่ารูปแบบที่พัฒนาขึ้นมีความเหมาะสมในเชิงแนวคิดและองค์ประกอบ สามารถนำไปเป็นแนวทางในการพัฒนาการบริหารจัดการห้องสมุดให้สอดคล้องกับบริบทของมหาวิทยาลัยได้ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของสนทยา สาลี (2562) ที่ศึกษาเรื่อง การพัฒนารูปแบบบริการห้องสมุดที่เน้นผู้ใช้บริการสำหรับห้องสมุดมหาวิทยาลัยราชภัฏ พบว่า รูปแบบที่พัฒนาขึ้นประกอบด้วย 4 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) ผู้ให้บริการ 2) ปัจจัยสนับสนุนการบริการ 3) ผู้ใช้บริการ และ 4) ปัจจัยภายนอก โดยให้ความสำคัญกับการกำหนดนโยบาย การจัดองค์กร การพัฒนาบุคลากร การใช้นวัตกรรมและเทคโนโลยี ตลอดจนการจัดบริการที่ตอบสนองความต้องการของผู้ใช้บริการ แสดงให้เห็นว่าการพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการห้องสมุดจำเป็นต้องกำหนดองค์ประกอบและปัจจัยสนับสนุนให้ชัดเจน เพื่อให้สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาคุณภาพการบริการได้อย่างเหมาะสม

3. ผลการประเมินรูปแบบการบริหารจัดการห้องสมุดตามหลักสังคหวัตถุธรรมของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ภาคเหนือตอนล่าง พบว่า ผลการประเมินทั้ง 4 ด้านอยู่ในระดับมากที่สุด ทั้งนี้อาจเป็นเพราะรูปแบบที่พัฒนาขึ้นมีองค์ประกอบและแนวทางการดำเนินงานที่ชัดเจน โดยนำสภาพการบริหารจัดการห้องสมุดมาบูรณาการกับหลักสังคหวัตถุธรรม 4 ทำให้รูปแบบสอดคล้องกับบริบทและความต้องการของมหาวิทยาลัย โดยเฉพาะด้านความเป็นประโยชน์ที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด อาจเนื่องมาจากรูปแบบมีแนวทางที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาการบริหารจัดการห้องสมุดได้อย่างเป็นระบบ ส่วนด้านความเหมาะสมและความเป็นไปได้สะท้อนถึงความสอดคล้องกับภารกิจและทรัพยากรของห้องสมุด ขณะที่ด้านความถูกต้องแสดงถึงความสอดคล้องกับหลักการบริหารจัดการและหลักพุทธธรรมที่นำมาบูรณาการ จึงกล่าวได้ว่ารูปแบบที่

พัฒนาขึ้นมีศักยภาพในการนำไปประยุกต์ใช้เพื่อพัฒนาการบริหารจัดการห้องสมุดของมหาวิทยาลัยได้อย่างเหมาะสม ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของเฉลิมพร กุมภา, ทีปพิพัฒน์ สันตะวัน และสายทิพย์ ยะฟู (2564) ที่ศึกษาเรื่อง รูปแบบการบริหารงานการประกันคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนขนาดเล็ก พบว่า ผลการประเมินรูปแบบโดยรวมอยู่ในระดับมาก โดยด้านความเป็นประโยชน์อยู่ในระดับมากที่สุด รองลงมา ได้แก่ ด้านความถูกต้อง ความเหมาะสม และความเป็นไปได้ ซึ่งอยู่ในระดับมาก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะรูปแบบผ่านกระบวนการพัฒนา ปรับปรุง และตรวจสอบโดยผู้เชี่ยวชาญ เพื่อให้สอดคล้องกับบริบทการบริหารงาน แสดงให้เห็นว่าการพัฒนารูปแบบอย่างเป็นระบบและการตรวจสอบโดยผู้เชี่ยวชาญเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยให้รูปแบบมีความเหมาะสมและเป็นประโยชน์ต่อการนำไปใช้

องค์ความรู้ใหม่

ผู้วิจัยของนำเสนอ องค์ความรู้ใหม่จากการวิจัย ดังนี้

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ใหม่

องค์ความรู้จากการวิจัยเรื่อง รูปแบบการบริหารจัดการห้องสมุดตามหลักสังคหวัตถุธรรมของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ภาคเหนือตอนล่าง มีลักษณะเป็น โมเดลวงกลม 3 ชั้นที่บูรณาการสัมพันธ์กัน ได้แก่

วงกลมชั้นในสุด คือ รูปแบบการบริหารจัดการห้องสมุดตามหลักสังคหวัตถุธรรม ซึ่งเป็นข้อค้นพบหลักของการวิจัย

วงกลมชั้นที่ 2 คือ หลักสังคหวัตถุธรรม 4 (ทาน ปิยวาจา อัตถจริยา สมานัตตตา) ที่ใช้เป็นกรอบในการบูรณาการกับการบริหารงาน

วงกลมชั้นที่ 3 คือ แนวทางการดำเนินงานเชิงปฏิบัติ ครอบคลุมการบริหารจัดการห้องสมุด 6 ด้าน โดยสรุปได้ดังนี้

1. ด้านการวางแผน เน้นการมีส่วนร่วมของบุคลากร การสื่อสารเชิงบวก การวางแผนบนฐานข้อมูล และความเสมอภาคในการมีส่วนร่วม

2. ด้านการจัดองค์การ เน้นการมอบหมายงานตามศักยภาพ การสื่อสารที่ชัดเจน การทำงานอย่างมีความรับผิดชอบ และการบริหารอย่างเป็นธรรม

3. ด้านบุคลากร ส่งเสริมการพัฒนาศักยภาพอย่างต่อเนื่อง การสร้างแรงจูงใจ การนำความรู้ไปใช้ และการให้โอกาสอย่างเท่าเทียม

4. ด้านทรัพยากรสารสนเทศและเทคโนโลยี พัฒนาทรัพยากรให้ทันสมัย สนับสนุนการเข้าถึงข้อมูล การใช้เทคโนโลยีอย่างมีประสิทธิภาพ และความเสมอภาคในการเข้าถึง

5. ด้านการให้บริการ มุ่งเน้นผู้ใช้เป็นศูนย์กลาง ให้บริการด้วยความสุภาพ รวดเร็ว มีคุณภาพ และไม่เลือกปฏิบัติ

6. ด้านการประเมินผลและพัฒนา นำผลประเมินไปใช้พัฒนา สื่อสารอย่างสร้างสรรค์ ปรับปรุงงานอย่างต่อเนื่อง และเปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายมีส่วนร่วม

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1) ด้านทรัพยากรสารสนเทศและเทคโนโลยี ผู้บริหารมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ภาคเหนือตอนล่าง ควรกำหนดนโยบายจัดสรรงบประมาณเพื่อพัฒนาทรัพยากรสารสนเทศและเทคโนโลยีดิจิทัลให้ทันสมัย ส่งเสริมการเข้าถึงข้อมูลอย่างทั่วถึงและสอดคล้องกับความต้องการของผู้ใช้บริการ

2) ด้านบุคลากร ผู้บริหารมหาวิทยาลัยและหน่วยงานห้องสมุดควรกำหนดนโยบายพัฒนาสมรรถนะบุคลากรด้านเทคโนโลยีและการให้บริการ โดยบูรณาการหลักสังคหวัตถุธรรม 4 เพื่อส่งเสริมการทำงานร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพและเสมอภาค

3) ด้านการให้บริการ ผู้บริหารมหาวิทยาลัยและหน่วยงานห้องสมุดควรกำหนดนโยบายพัฒนาบริการดิจิทัลและการให้บริการที่ยึดผู้ใช้บริการเป็นศูนย์กลาง โดยประยุกต์หลักสังคหวัตถุธรรม 4 เพื่อยกระดับคุณภาพการบริการให้สะดวก รวดเร็ว และเท่าเทียม

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1) ด้านทรัพยากรสารสนเทศและเทคโนโลยี ผู้บริหารและเจ้าหน้าที่ห้องสมุดของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ภาคเหนือตอนล่าง ควรนำผลการวิจัยไปใช้ในการวางแผนพัฒนาทรัพยากรสารสนเทศและระบบเทคโนโลยีดิจิทัลให้ทันสมัย โดยจัดหาทรัพยากรที่สอดคล้องกับความต้องการของพระนิสิต นิสิต คณาจารย์ และบุคลากร พร้อมทั้งส่งเสริมทักษะการใช้สารสนเทศและประเมินผลการใช้ทรัพยากรอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้ผู้ใช้บริการสามารถเข้าถึงสารสนเทศได้อย่างสะดวกและมีประสิทธิภาพ

2) ด้านบุคลากร ผู้บริหารมหาวิทยาลัยและหัวหน้าห้องสมุดควรนำผลการวิจัยไปใช้ในการกำหนดแผนพัฒนาศักยภาพบุคลากรห้องสมุด โดยปรับปรุงบทบาทหน้าที่ให้ชัดเจน ส่งเสริมทักษะด้านเทคโนโลยีสารสนเทศและการให้บริการ ตลอดจนประยุกต์หลักสังคหวัตถุธรรม 4 ในการสร้างความร่วมมือและแรงจูงใจในการปฏิบัติงาน เพื่อให้บรรณารักษ์และเจ้าหน้าที่ห้องสมุดมีสมรรถนะในการปฏิบัติงานและสามารถให้บริการแก่พระนิสิต นิสิต คณาจารย์ และผู้ใช้บริการได้อย่างมีคุณภาพ

3) ด้านการให้บริการ ผู้บริหารและเจ้าหน้าที่ห้องสมุดของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ภาคเหนือตอนล่าง ควรนำผลการวิจัยไปใช้ในการปรับปรุงระบบการให้บริการโดยพัฒนาบริการออนไลน์และบริการดิจิทัล ส่งเสริมจิตบริการและการสื่อสารตามหลักสังคหวัตถุธรรม 4 รวมทั้งจัดระบบรับฟังความคิดเห็นและประเมินความพึงพอใจอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้พระนิสิต นิสิต คณาจารย์ บุคลากร และประชาชนที่เข้ามาใช้บริการได้รับบริการที่สะดวก รวดเร็ว และตรงตามความต้องการ

คำรับรองและการเปิดเผยข้อมูลของผู้เขียน

1. การเปิดเผยผลประโยชน์ทับซ้อน (Conflict of Interest)

ผู้เขียนขอรับรองว่าไม่มีผลประโยชน์ทับซ้อนที่อาจส่งผลต่อการดำเนินการวิจัย การวิเคราะห์ข้อมูล และการนำเสนอผลการวิจัย

2. การใช้ปัญญาประดิษฐ์และเทคโนโลยีสนับสนุนการจัดทำต้นฉบับ (Generative AI and AI-assisted Technologies in the Writing Process)

ผู้เขียนใช้ปัญญาประดิษฐ์ ได้แก่ ChatGPT เพื่อสนับสนุนการเรียบเรียงภาษาและตรวจทานต้นฉบับ และใช้ NotebookLM เพื่อสนับสนุนการจัดทำแผนภาพองค์ความรู้จากการวิจัย โดยผู้เขียนตรวจสอบความถูกต้องและความสอดคล้องของเนื้อหากับผลการวิจัย และรับผิดชอบต่อเนื้อหาทั้งหมด ทั้งนี้ ไม่ได้ใช้ปัญญาประดิษฐ์แทนการเก็บรวบรวมหรือวิเคราะห์ข้อมูลวิจัย

3. คำรับรองเกี่ยวกับการเปิดเผยข้อมูล (Data Availability Statement)

ข้อมูลที่ใช้ในการวิจัยสามารถขอรับได้จากผู้เขียนตามความเหมาะสม โดยคำนึงถึงการรักษาความลับและการคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคลของผู้เข้าร่วมวิจัย

4. คำรับรองด้านจริยธรรมการวิจัย (Ethics Statement)

การวิจัยครั้งนี้ไม่ได้ผ่านการรับรองจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยได้ชี้แจงวัตถุประสงค์และรายละเอียดการวิจัยแก่ผู้เข้าร่วมก่อนเก็บรวบรวมข้อมูล และได้รับความยินยอมโดยสมัครใจ โดยคำนึงถึงการรักษาความลับและการคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล ตลอดจนการนำเสนอผลการวิจัยในภาพรวม

5. แหล่งทุนสนับสนุนการวิจัย (Funding)

การวิจัยครั้งนี้ใช้ทุนส่วนตัวของผู้วิจัย โดยไม่ได้รับทุนสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก

6. การระบุบทบาทของผู้มีส่วนร่วมตามหลัก CRediT

ชนากานต์ สิงห์เรือง มีบทบาทในการกำหนดแนวคิดการวิจัย, การออกแบบวิธีวิจัย , การเก็บรวบรวมข้อมูล, การจัดการข้อมูล, การวิเคราะห์ข้อมูล, การตรวจสอบความถูกต้อง, การจัดทำร่างต้นฉบับ และการทบทวนแก้ไขต้นฉบับ

ธานี เกสทอง มีบทบาทในการกำกับดูแล, การตรวจสอบความถูกต้อง

วรกฤต เถื่อนช้าง มีบทบาทในการกำกับดูแล, การตรวจสอบความถูกต้อง

เอกสารอ้างอิง

เฉลิมพร กุมภา, ทีปพิพัฒน์ สันตะวัน, และสายทิพย์ ยะฟู. (2564). รูปแบบการบริหารงานการประกันคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนขนาดเล็ก. *วารสารสังคมศาสตร์และมานุษยวิทยาเชิงพุทธ*, 6(2), 17–33.

นพพล เผ่าสวัสดิ์. (2564, 26 กันยายน). *บทบาทของห้องสมุดและแนวโน้มพฤติกรรมการอ่านที่เปลี่ยนไป.* https://op.mahidol.ac.th/ga/posttoday-31/

ประกาศ เรื่อง แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566–2570). (2565, 1 พฤศจิกายน). *ราชกิจจานุเบกษา.* เล่ม 139 ตอนพิเศษ 258 ง, หน้า 1–143.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต). (2557). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม* (พิมพ์ครั้งที่ 27). โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พลอยธัญญา ปภาพิชญ์ธนันท์. (2565). แนวทางการบริหารจัดการห้องสมุดยุคใหม่ คณะแพทยศาสตร์วชิรพยาบาล มหาวิทยาลัยนวมินทราธิราช. *Journal of Roi Kaensarn Academi*, 7(12), 61–76.

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560. (2560, 6 เมษายน). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่ม 134 ตอนที่ 40 ก, หน้า 1–90.

สนทยา สาลี. (2562). *การพัฒนารูปแบบบริการห้องสมุดที่เน้นผู้ใช้บริการสำหรับห้องสมุดมหาวิทยาลัยราชภัฏ* [ดุษฎีนิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต, มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช]. https://doi.org/10.14457/STOU.the.2019.80

สุบิน ไชยยะ, พฤทธิ์ ศิริบรรณพิทักษ์, และปิยพงษ์ สุเมตติกุล. (2563). กลยุทธ์การบริหารห้องสมุดมหาวิทยาลัยเพื่อเสริมสร้างทักษะการเรียนรู้ตลอดชีวิตของนิสิตนักศึกษา. *วารสารครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย*, 48(2), 260–279.

UNESCO. (2021, November 1). *Reimagining our futures together: A new social contract for education*. https://www.unesco.org/en/articles/reimagining-our-futures-together-new-social-contract-education

การพัฒนารูปแบบการนิเทศภายในสำหรับศตวรรษที่ 21 ตามหลักสังคหวัตถุ 4 ของสถานศึกษาขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครศรีธรรมราช เขต 3

Development of an Internal Supervision Model for the 21st Century Based on the Four Sangahavatthu Principles for Small Schools Under Nakhon Si Thammarat Primary Educational Service Area Office 3

ชาญณรงค์ ส่งแสงรัตน์[1] บุญเลิศ วีระพรกานต์[2] และธีระพงษ์ สมเขาใหญ่[3]
Channarong Songsaengrat, Boonlert Veerapornkarn and Teerapong Somkhaoyai[3]

Received: April 13, 2026
Revised: October 29, 2026
Accepted: October 29, 2026

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสภาพปัจจุบัน สภาพที่คาดหวัง และความต้องการจำเป็นของการนิเทศภายใน 2) พัฒนารูปแบบการนิเทศภายในสำหรับศตวรรษที่ 21 ตามหลักสังคหวัตถุ 4 3) ทดลองใช้รูปแบบ และ 4) ประเมินรูปแบบ ของสถานศึกษาขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครศรีธรรมราช เขต 3 เป็นการวิจัยแบบผสมผสานวิธีดำเนินการ 4 ระยะ ได้แก่ ระยะที่ 1 ศึกษาสภาพและความต้องการจำเป็นจากผู้บริหารและครู จำนวน 242 คน ได้จากการสุ่มอย่างง่าย เครื่องมือเป็นแบบสอบถามมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ มีค่าความเชื่อมั่น 0.986 ระยะที่ 2 พัฒนารูปแบบโดยการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 10 คน และการสัมมนาอิงผู้เชี่ยวชาญ 9 คน ระยะที่ 3 ทดลองใช้รูปแบบในสถานศึกษาขนาดเล็ก 13 แห่ง กับครูผู้รับการนิเทศ 117 คน เป็นเวลา 1 เดือน และระยะที่ 4 ประเมินรูปแบบโดยผู้บริหาร

[1] โรงเรียนราชประชานุเคราะห์; Rajaprajanugroh School
[2-3] มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย; Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Corresponding author, E-mail: 6603102005@mcu.ac.th, Tel. 098 8246632

สถานศึกษาและศึกษานิเทศก์ 26 คน วิเคราะห์ข้อมูลด้วยค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ดัชนีความต้องการจำเป็นแบบปรับปรุง ($PNI_{modified}$) และการวิเคราะห์เนื้อหา ผลการวิจัยพบว่า 1) สภาพปัจจุบันโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\overline{X}$ = 2.57) สภาพที่คาดหวังอยู่ในระดับมากที่สุด ($\overline{X}$ = 4.93) ด้านที่มีความต้องการจำเป็นสูงสุด คือ การปฏิบัติการนิเทศ ($PNI_{modified}$ = 0.960) 2) รูปแบบประกอบด้วย 5 องค์ประกอบ ได้แก่ หลักการ วัตถุประสงค์ วิธีการดำเนินงาน การประเมินรูปแบบ และเงื่อนไขความสำเร็จ โดยมีหลักสังคหวัตถุ 4 เป็นหลักการสำคัญ วิธีการดำเนินงานมี 4 ขั้นตอน คือ การศึกษาสภาพปัญหา การวางแผน การปฏิบัติการนิเทศ และการประเมินผล รูปแบบมีความถูกต้อง ($\overline{X}$ = 4.92) และความเหมาะสม ($\overline{X}$ = 4.97) อยู่ในระดับมากที่สุด 3) ครูผู้รับการนิเทศมีความพึงพอใจต่อรูปแบบโดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด และ 4) ผลการประเมินรูปแบบโดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\overline{X}$ = 4.61) โดยด้านความเป็นไปได้มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\overline{X}$ = 4.70) แสดงว่ารูปแบบสามารถนำไปใช้พัฒนาการนิเทศภายในของสถานศึกษาขนาดเล็กได้

คำสำคัญ: การนิเทศภายใน, ศตวรรษที่ 21, สถานศึกษาขนาดเล็ก, สังคหวัตถุ 4

.

Abstract

This research aimed to 1) study the current state, desired state, and needs for internal supervision, 2) develop an internal supervision model for the 21st century based on the four Sangahavatthu principles, 3) implement the model on a trial basis, and 4) evaluate the model in small schools under Nakhon Si Thammarat Primary Educational Service Area Office 3. This mixed-methods research was conducted in four phases. In Phase 1, the current state and needs were studied with 242 school administrators and teachers selected through simple random sampling. The instrument was a five-point rating scale questionnaire with a reliability coefficient of .986. In Phase 2, the model was developed through interviews with 10 key informants and a connoisseurship seminar with nine experts. In Phase 3, the model was implemented for one month in 13 small schools with 117 supervised teachers. In Phase 4, the model was evaluated by 26 school administrators and supervisors. Data were analyzed using mean, standard deviation, the modified priority needs index ($PNI_{modified}$), and content analysis. The results revealed the following: 1) The overall

current state was at a moderate level ($\overline{X}$ = 2.57), while the desired state was at the highest level ($\overline{X}$ = 4.93). The aspect with the highest need was supervision practice ($PNI_{modified}$ = 0.960). 2) The model consisted of five components: principles, objectives, operational procedures, model evaluation, and conditions for success, with the four Sangahavatthu principles serving as the core principle. The operational procedures comprised four steps: studying problems, planning, conducting supervision, and evaluation. The accuracy ($\overline{X}$ = 4.92) and appropriateness ($\overline{X}$ = 4.97) of the model were at the highest level. 3) The supervised teachers' overall satisfaction with the model was at the highest level. 4) The overall evaluation of the model was at the highest level ($\overline{X}$ = 4.61), with feasibility receiving the highest mean score ($\overline{X}$ = 4.70), indicating that the model can be used to improve internal supervision in small schools.

Keywords: Internal Supervision, 21st Century, Small Schools,
Four Sangahavatthu Principles

บทนำ

ในปัจจุบันประเทศไทยก้าวเข้าสู่ศตวรรษที่ 21 ปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว โดยมีการกระจายอำนาจ การบริหารและการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน ทั้งด้านการเมือง ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม และการดำเนินชีวิต จะต้องรู้จักปรับตัวให้อยู่กับเหตุการณ์ปัจจุบัน มีการใช้ชีวิตที่มีอยู่อย่างมีคุณภาพ และจะต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ ทักษะในการเปลี่ยนแปลงที่อาจจะเกิดขึ้นได้ (ทิศนา แขมณี, 2560) การพัฒนาการเรียนการสอนเพื่อให้ผู้เรียนทุกระดับมีความรู้เท่าทันมีความสามารถและมีทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 ที่มุ่งเน้นการพัฒนาผู้เรียนให้มีสมรรถนะ ทักษะการคิดขั้นสูง นวัตกรรม และความเท่าทันดิจิทัล ครูผู้สอนจึงต้องปรับบทบาทจากการเน้นบรรยายมาเป็นผู้จัดการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) ที่กระตุ้นให้ผู้เรียนลงมือทำและแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง ด้วยเหตุนี้ รูปแบบการนิเทศครูจึงจำเป็นต้องพัฒนาจากการประเมินจับผิดแบบเดิม ไปสู่การเป็นโค้ช (Coaching) หนุนเสริม และสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพ (PLC) เพื่อร่วมกันพัฒนาการจัดการเรียนรู้ให้ตอบโจทย์การสร้างคนในยุคปัจจุบันได้อย่างแท้จริง จึงเป็นประเด็นเร่งด่วน สำหรับการจัดการศึกษาในปัจจุบันและอนาคต บุคลากรทางการศึกษาที่มีความสำคัญที่สุด

ในการเปลี่ยนแปลงและพัฒนานักเรียนให้มีความรู้ ความสามารถและมีทักษะที่เหมาะสม คือ “ครู” ดังที่ สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2556) กล่าวว่า ครูเป็นบุคลากรที่มีบทบาทสำคัญในกระบวนการจัดการเรียนรู้ มีหน้าที่พัฒนาคุณภาพผู้เรียนโดยตรง แต่จากผลการประเมินคุณภาพผู้เรียนของหลายหน่วยงานที่ผ่านมา พบว่า คุณภาพผู้เรียนยังอยู่ในระดับที่ไม่น่าพอใจ คุณภาพผู้เรียนที่ตกต่ำเป็นภาพสะท้อนถึงคุณภาพครูที่ยังต้องพัฒนาอย่างเร่งด่วน โดยเฉพาะโรงเรียนขนาดเล็กที่มีปัญหาหลายด้าน คุณภาพครูและผู้บริหารสถานศึกษาในโรงเรียนขนาดเล็กเป็นปัญหาอย่างหนึ่งที่บั่นทอนประสิทธิภาพการจัดการศึกษาที่ส่งผลต่อคุณภาพผู้เรียน จากความสำคัญของครูดังกล่าว ครูจำเป็นต้องได้รับการพัฒนาให้มีความรู้ ความสามารถ ทักษะ และประสบการณ์ในการจัดกระบวนการเรียนรู้ เพื่อปรับบทบาทตนเองให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน กระบวนการพัฒนาครูที่สำคัญกระบวนการหนึ่ง คือ กระบวนการนิเทศการศึกษา เนื่องจาก การนิเทศเป็นกระบวนการทำงานร่วมกันในการพัฒนาปรับปรุงคุณภาพการจัดการศึกษาในโรงเรียนของศึกษานิเทศก์ ผู้บริหารสถานศึกษา ครูและบุคลากรทางการศึกษาที่เกี่ยวข้อง โดยการช่วยเหลือแนะนำ เป็นที่ปรึกษา ส่งเสริมสนับสนุน ประสานความร่วมมือ ตลอดจนติดตามดูแลการบริหารงานและการจัดการเรียนรู้ การนิเทศการศึกษาเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นทั้งภายนอกและภายในโรงเรียน ซึ่งการนิเทศภายนอกเป็นการช่วยเหลือสนับสนุน ส่งเสริม เติมเต็มในส่วนที่โรงเรียนต้องการ ส่วนการนิเทศภายในเป็นกระบวนการทำงานร่วมกันของบุคลากรในโรงเรียนเป็นหลัก (หน่วยศึกษานิเทศก์, 2556)

การนิเทศภายในไม่ใช่เพียงการติดตามงานตามระเบียบ แต่เป็นกระบวนการส่งเสริมความเจริญก้าวหน้าทางวิชาชีพที่ต้องอาศัยสัมพันธภาพอันดีระหว่างกัน ดังนั้น การนำหลักธรรม “สังคหวัตถุ 4” อันประกอบด้วย ทาน ปิยวาจา อัตถจริยา และสมานัตตตา มาบูรณาการในการนิเทศ จึงเป็นเครื่องมือสำคัญในการยึดเหนี่ยวจิตใจ ช่วยให้การทำงานร่วมกันเป็นไปอย่างราบรื่น ผู้นิเทศและผู้รับการนิเทศเกิดความไว้วางใจ มีการสื่อสารที่สร้างสรรค์ และร่วมกันแก้ปัญหาบนพื้นฐานของคุณธรรมและการบำเพ็ญประโยชน์เพื่อส่วนรวม (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2554)

เมื่อพิจารณาบริบทของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครศรีธรรมราช เขต 3 พบว่ายังมีสภาพปัญหาที่น่ากังวล โดยเฉพาะในสถานศึกษาขนาดเล็กที่มีข้อจำกัดทั้งด้านจำนวนบุคลากร ครูไม่ตรงวิชาเอก และการขาดทักษะในการใช้นวัตกรรมและเทคโนโลยี ส่งผลให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนในระดับชาติทั้ง O-NET, NT และ RT ยังคงต่ำกว่าเกณฑ์เป้าหมาย อีกทั้งระบบการนิเทศติดตามผลยังขาดความต่อเนื่องและไม่ทั่วถึง (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครศรีธรรมราช เขต 3, (ม.ป.ป.).) สภาพปัญหาเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงความจำเป็นเร่งด่วนในการพัฒนารูปแบบการนิเทศที่เหมาะสมกับบริบทพื้นที่ เพื่อยกระดับสมรรถนะครูให้สามารถจัดการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ผู้วิจัยเล็งเห็นว่าการพัฒนารูปแบบการนิเทศภายในที่สอดคล้องกับทักษะในศตวรรษที่ 21 และยึดโยงกับหลักสังคหวัตถุ 4 จะเป็นกุญแจสำคัญในการเปลี่ยนแปลงคุณภาพการศึกษา รูปแบบนี้ไม่เพียงแต่มุ่งเน้นการพัฒนาเชิงวิชาการเท่านั้น แต่ยังให้ความสำคัญกับการสร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้ร่วมกันในสถานศึกษา เพื่อพัฒนาครูให้เป็นมืออาชีพและนำไปสู่การพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณภาพ มีทักษะที่จำเป็น และสามารถเติบโตเป็นพลเมืองที่ดีของสังคมในอนาคตได้อย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์

1.เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบัน สภาพที่คาดหวัง และความต้องการจำเป็นของการนิเทศภายในของสถานศึกษาขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครศรีธรรมราช เขต 3

2.เพื่อพัฒนารูปแบบการนิเทศภายในสำหรับศตวรรษที่ 21 ตามหลักสังคหวัตถุ 4 ของสถานศึกษาขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครศรีธรรมราช เขต 3

3.เพื่อทดลองใช้รูปแบบการนิเทศภายในสำหรับศตวรรษที่ 21 ตามหลักสังคหวัตถุ 4 ของสถานศึกษาขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครศรีธรรมราช เขต 3

4.เพื่อประเมินรูปแบบการนิเทศภายในสำหรับศตวรรษที่ 21 ตามหลักสังคหวัตถุ 4 ของสถานศึกษาขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครศรีธรรมราช เขต 3

วิธีดำเนินการวิจัย

บทความวิจัยนี้เป็นการวิจัยแบบผสมผสานวิธี (Mixed Methods Research) โดยบูรณาการข้อมูลเชิงปริมาณเป็นหลักและเสริมความเข้มข้นด้วยข้อมูลเชิงคุณภาพ เพื่อให้ได้รูปแบบที่สมบูรณ์และสอดคล้องกับบริบทพื้นที่ ประกอบด้วย

1. การศึกษาวิจัยเชิงเอกสาร

ผู้วิจัยดำเนินการศึกษา วิเคราะห์ และสังเคราะห์เอกสาร แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ทักษะและรูปแบบการนิเทศในศตวรรษที่ 21 หลักพุทธธรรมสังคหวัตถุ 4 บริบทสถานศึกษาขนาดเล็ก และแนวคิดการจัดการศึกษาตามแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560–2579 เพื่อนำข้อมูลมาใช้วิเคราะห์สภาพปัญหาและยกร่างองค์ประกอบของรูปแบบการนิเทศภายในสถานศึกษา

2. การวิจัยเชิงปริมาณ

ดำเนินการศึกษาสภาพปัจจุบัน สภาพที่คาดหวัง ความต้องการจำเป็น และประเมินความพึงพอใจ โดยมีรายละเอียดดังนี้

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ประชากร ได้แก่ ผู้บริหารและครูในสถานศึกษาขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครศรีธรรมราช เขต 3 จำนวน 611 คน กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างจำนวน 242 คน โดยใช้สูตรของ Taro Yamane (1973) และใช้วิธีการสุ่มกลุ่มตัวอย่างแบบสุ่มอย่างง่าย (Simple Random Sampling)

เครื่องมือวิจัย แบบสอบถามมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ (Rating Scale) ตามแนวคิดของ Rensis Likert (1932)

คุณภาพเครื่องมือ ตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหาได้ค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) เท่ากับ 1.00 ทุกข้อ และนำไปทดลองใช้ (Try-out) พบว่ามีค่าความเชื่อมั่น (Reliability) เท่ากับ 0.986 จากการคำนวณด้วยสัมประสิทธิ์แอลฟาของ Lee J. Cronbach (1951) โดยมีผู้เชี่ยวชาญในการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

การเก็บรวบรวมข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล: เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเองและจัดส่งทางไปรษณีย์/ออนไลน์ วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติพื้นฐาน ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ($\overline{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ($S.D.$) ร่วมกับการวิเคราะห์ดัชนีความต้องการจำเป็นปรับปรุง ($PNI_{modified}$) ตามแนวคิดของ นงลักษณ์ วิรัชชัย และสุวิมล ว่องวาณิช (2548)

3. การวิจัยเชิงคุณภาพ

ดำเนินการเพื่อศึกษาสภาพบริบทเชิงลึก ตรวจสอบ และยืนยันรูปแบบการนิเทศภายในโดยมีรายละเอียดดังนี้

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญและผู้ทรงคุณวุฒิ คือ ผู้อำนวยการโรงเรียนในสถานศึกษาขนาดเล็ก รวมถึงครูวิชาการ หรือผู้ที่ปฏิบัติงานเกี่ยวกับการนิเทศ จำนวน 10 คน และผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญด้านการบริหารการศึกษาและการนิเทศการศึกษา จำนวน 9 ท่าน ประกอบด้วยผู้ทรงคุณวุฒิที่เป็นผู้อำนวยการสถานศึกษา จำนวน 3 คน ผู้ทรงคุณวุฒิที่เป็นนักวิชาการศึกษานิเทศก์ จำนวน 3 คน และผู้ทรงคุณวุฒิที่เป็นผู้อำนวยการสถานศึกษา จำนวน 3 คน โดยการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling)

เครื่องมือวิจัย แบบสัมภาษณ์โครงสร้าง (Structured Interview) และประเด็นการจัดสัมมนาอิงผู้เชี่ยวชาญ (Connoisseurship)

การเก็บรวบรวมข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล ดำเนินการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และจัดสัมมนาอิงผู้เชี่ยวชาญเพื่อพิจารณาความถูกต้อง ความเหมาะสม และความเป็นไปได้ของร่างรูปแบบ จากนั้นวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และการจัดหมวดหมู่ประเด็น (Thematic Analysis)

4. การวิจัยเชิงปฏิบัติการ ดำเนินการทดลองใช้รูปแบบการนิเทศภายในที่ผ่านการรับรองจากผู้เชี่ยวชาญในสถานศึกษาขนาดเล็กนำร่อง จำนวน 13 แห่ง กับกลุ่มเป้าหมายครูผู้รับการนิเทศจำนวน 117 คน เป็นเวลา 1 เดือน ในปีการศึกษา 2569 โดยมี “คู่มือการใช้รูปแบบ” เป็นเครื่องมือสนับสนุนในการดำเนินงานตามกระบวนการ 4 ขั้นตอน ได้แก่ การศึกษาสภาพปัญหา การวางแผน การปฏิบัติการนิเทศ (ประชุมก่อนสังเกตการสอน สังเกตการสอน วิเคราะห์ข้อมูล ประชุมหลังสังเกตการสอน) และการประเมินผล

5. การวิจัยประเมินผลสัมฤทธิ์ ดำเนินการประเมินประสิทธิผลและผลสัมฤทธิ์ของรูปแบบการนิเทศภายในที่บูรณาการหลักสังคหวัตถุ 4 หลังจากการทดลองใช้จริง โดยผู้บริหารและศึกษานิเทศก์ เพื่อประเมินความเหมาะสม ความเป็นไปได้ในการปฏิบัติ ประโยชน์ที่เกิดขึ้นต่อการพัฒนาการจัดการเรียนรู้ และการส่งเสริมบรรยากาศแห่งความร่วมมือและการเกื้อกูลกันภายในสถานศึกษาอย่างยั่งยืน (สุวิมล ว่องวาณิช, 2558)

สรุปผลการวิจัย

1. วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ผลการศึกษาสภาพปัจจุบัน สภาพที่คาดหวัง และความต้องการจำเป็นของการนิเทศภายในของสถานศึกษาขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครศรีธรรมราช เขต 3 ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน สภาพปัจจุบัน สภาพที่คาดหวัง และระดับความต้องการจำเป็นของการนิเทศภายในสำหรับศตวรรษที่ 21 ของสถานศึกษาขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครศรีธรรมราช เขต 3 รายด้าน (n = 242)

ที่	ด้าน	สภาพปัจจุบัน (D)			สภาพที่คาดหวัง (I)			ระดับความต้องการจำเป็น	
		$\overline{X}$	S.D.	แปลผล	$\overline{X}$	S.D.	แปลผล	PNI Modified	ลำดับ
1	การศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหา และความต้องการการนิเทศภายในสำหรับศตวรรษที่ 21	2.57	0.25	ปานกลาง	4.90	0.13	มากที่สุด	0.907	3
2	การวางแผนการนิเทศ	2.63	0.19	ปานกลาง	4.93	0.06	มากที่สุด	0.875	4
3	การปฏิบัติการนิเทศ	2.53	0.11	ปานกลาง	4.96	0.04	มากที่สุด	0.960	1
4	การประเมินผลการนิเทศ	2.55	0.20	ปานกลาง	4.92	0.12	มากที่สุด	0.929	2
	รวม	**2.57**	**0.25**	**ปานกลาง**	**4.90**	**0.13**	**มากที่สุด**	**0.907**	

จากตารางที่ 1 พบว่า สภาพปัจจุบันของการนิเทศภายในของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครศรีธรรมราช เขต 3 โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\overline{\mathbf{X}}$ = 2.57, S.D. = 0.25) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ทุกด้านมีผลการประเมินอยู่ในระดับปานกลาง โดยด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือการวางแผนการนิเทศ ($\overline{\mathbf{X}}$ = 2.63, S.D. = 0.19) รองลงมา คือการศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหา และความต้องการการนิเทศภายในสำหรับศตวรรษที่ 21 ($\overline{\mathbf{X}}$ = 2.57, S.D.= 0.25) และด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือการปฏิบัติการนิเทศ ($\overline{\mathbf{X}}$ = 2.53, S.D. = 0.11) สภาพที่คาดหวังของการนิเทศภายในของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครศรีธรรมราช เขต 3 โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด($\overline{\mathbf{X}}$ = 4.90, S.D. = 0.13) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ทุกด้านมีผลการประเมินอยู่ในระดับมากที่สุด โดยด้านที่มีผลการประเมินสูงสุด คือการปฏิบัติการนิเทศ ($\overline{\mathbf{X}}$ = 4.96, S.D. = 0.04) รองลงมา คือการวางแผน การนิเทศ ($\overline{\mathbf{X}}$ = 4.93, S.D. = 0.06) และด้านที่มีผลการประเมินต่ำสุด คือการศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหา และความต้องการการนิเทศภายในสำหรับศตวรรษที่ 21 ($\overline{\mathbf{X}}$ = 4.90, S.D. = 0.13) ดัชนีความต้องการจำเป็นของการนิเทศภายในของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครศรีธรรมราช เขต 3 ในภาพรวม $PNI_{modified}$ = 0.907 ด้านที่มีความต้องการจำเป็นสูงสุด คือการปฏิบัติการนิเทศ ($PNI_{modified}$ = 0.960) รองลงมา คือการประเมินผลการนิเทศ ($PNI_{modified}$ = 0.929) การศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหา และความต้องการการนิเทศภายในสำหรับศตวรรษที่ 21 ($PNI_{modified}$ = 0.907) และการวางแผนการนิเทศ ($PNI_{modified}$ = 0.875) ตามลำดับ

2. วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 ผลการพัฒนารูปแบบการนิเทศภายในสำหรับศตวรรษที่ 21 ตามหลักสังคหวัตถุ 4 ของสถานศึกษาขนาดเล็กได้นำผลจากการสำรวจจากวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 พบว่าการปฏิบัติการนิเทศมีความจำเป็นเร่งด่วนในการพัฒนาจึงนำผลมาดำเนินการผ่านกระบวนการศึกษาร่างรูปแบบและจัดสัมมนาอิงผู้เชี่ยวชาญ (Connoisseurship) ได้โครงสร้างรูปแบบที่สมบูรณ์ครอบคลุม 5 องค์ประกอบสำคัญ ได้แก่ 1) หลักการของรูปแบบ ได้แก่ หลักการมีส่วนร่วม หลักการบริหารตามวงจรคุณภาพ (PDCA) หลักการประยุกต์หลักธรรมสังคหวัตถุ 4 และหลักการเสริมพลังและสร้างแรงจูงใจ 2) วัตถุประสงค์ของรูปแบบ ได้แก่ เพื่อพัฒนารูปแบบการนิเทศภายในสำหรับศตวรรษที่ 21 ตามหลักสังคหวัตถุ 4 ของสถานศึกษาขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครศรีธรรมราช เขต 3 เพื่อให้สถานศึกษาขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครศรีธรรมราช เขต 3 มีรูปแบบการนิเทศภายในสำหรับศตวรรษที่ 21 สำหรับนำไปใช้ยกระดับคุณภาพการศึกษา3) วิธีการดำเนินงานของรูปแบบ จำนวน 4 ขั้นตอน

ได้แก่ ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาสภาพปัญหาความต้องการการนิเทศ ขั้นตอนที่ 2 การวางแผนการนิเทศ ขั้นตอนที่ 3 การปฏิบัติการนิเทศ ได้แก่1. การประชุมก่อนการสังเกตการสอน 2. การสังเกตการสอน 3. การวิเคราะห์ของมูลจากการสังเกตการสอน 4. การประชุมภายหลังการสังเกตการสอน ขั้นตอนที่ 4 การประเมินผลการนิเทศ 4) การประเมินรูปแบบ 3 ด้าน ได้แก่ ด้านความเหมาะสม ด้านความเป็นประโยชน์ และด้านความเป็นไปได้ และ 5) เงื่อนไขความสำเร็จของรูปแบบ 3 ด้าน ได้แก่ ด้านครู 1) ครูผู้สอนและครูผู้นิเทศตระหนักและให้ความสำคัญของการนิเทศและมีความพร้อม ในการดำเนินการและรับการนิเทศ 2) ครูผู้นิเทศและครูผู้รับการนิเทศได้รับการเสริมสร้างขวัญและกำลังใจในรูปแบบต่าง ๆ ตามความเหมาะสม ด้านระบบ 1) สถานศึกษามีการกำหนดนโยบายและแผนการนิเทศที่ชัดเจนและ ปฏิบัติตามแผนอย่างยืดหยุ่นตามความเหมาะสม 2) มีการประเมินผลอย่างต่อเนื่องและนำผลการประเมินมาปรับปรุงการนิเทศภายในสถานศึกษาอยู่เสมอ และ ด้านวัฒนธรรมองค์กร 1) ผู้บริหารสถานศึกษาและครูให้ความสำคัญร่วมกันต่อการดำเนินการนิเทศภายในสถานศึกษา 2) ผู้บริหารสถานศึกษาตระหนักและให้ความสำคัญของการนิเทศรวมถึงการเป็นผู้นำในการสร้างขวัญและกำลังใจให้แก่บุคลากร และผลการประเมินความถูกต้อง และความเหมาะสม ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ความถูกต้องและความเหมาะสมขององค์ประกอบรูปแบบการนิเทศภายในสำหรับศตวรรษที่ 21 ตามหลักสังคหวัตถุ 4 ของสถานศึกษา ขนาดเล็กสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครศรีธรรมราช เขต 3 (n = 9)

องค์ประกอบรูปแบบ	ความถูกต้อง			ความเหมาะสม		
	$\overline{X}$	S.D.	แปลผล	$\overline{X}$	S.D.	แปลผล
1. หลักการของรูปแบบ	4.97	0.08	มากที่สุด	5.00	0.00	มากที่สุด
2. วัตถุประสงค์ของรูปแบบ	4.94	0.17	มากที่สุด	5.00	0.00	มากที่สุด
3. วิธีการดำเนินงานของรูปแบบ	4.91	0.12	มากที่สุด	4.96	0.06	มากที่สุด
4. เงื่อนไขความสำเร็จของรูปแบบ	5.00	0.00	มากที่สุด	5.00	0.00	มากที่สุด
รวม	**4.92**	**0.10**	**มากที่สุด**	**4.97**	**0.05**	**มากที่สุด**

3. วัตถุประสงค์ข้อที่ 3 ผลการทดลองใช้รูปแบบการนิเทศภายในสำหรับศตวรรษที่ 21 ตามหลักสังคหวัตถุ 4 ของสถานศึกษาขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครศรีธรรมราช เขต 3 พบว่า ครูผู้รับการนิเทศมีความพึงพอใจต่อกระบวนการนิเทศภายในโดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด

4. วัตถุประสงค์ข้อที่ 4 ผลการประเมินรูปแบบการนิเทศภายในสำหรับศตวรรษที่ 21 ตามหลักสังคหวัตถุ 4 ของสถานศึกษาขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครศรีธรรมราช เขต 3 ดังตารางที่ 3

ตารางที่ 3 ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของผลการประเมินความเป็นประโยชน์ ความเป็นไปได้และความเหมาะสมของรูปแบบการนิเทศที่มีต่อการนิเทศภายในสำหรับศตวรรษที่ 21 ของสถานศึกษาขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครศรีธรรมราช เขต 3 (n = 26)

ข้อ	รายการ	ผลการประเมิน		
		$\overline{X}$	S.D.	แปลผล
1	ด้านความเป็นประโยชน์	4.58	0.17	มากที่สุด
2	ด้านความเป็นไปได้	4.70	0.27	มากที่สุด
3	ด้านความเหมาะสม	4.58	0.29	มากที่สุด
	รวม	**4.61**	**0.13**	**มากที่สุด**

จากตารางที่ 3 พบว่า ผลการประเมินรูปแบบการนิเทศที่มีต่อการนิเทศภายในสำหรับศตวรรษที่ 21 ของสถานศึกษาขนาดเล็กสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครศรีธรรมราช เขต 3 โดยรวม อยู่ในระดับมากที่สุด ($\overline{X}$ = 4.61, S.D. = 0.13) เมื่อพิจารณารายด้านพบว่า ทุกด้านมีผลการประเมินอยู่ในระดับมากที่สุด ด้านที่มีผลการประเมินสูงสุด คือ ด้านความเป็นไปได้ ($\overline{X}$ = 4.70, S.D. = 0.27) รองลงมาคือ ด้านความเป็นประโยชน์ ($\overline{X}$ = 4.58, S.D. = 0.17) และด้านความเหมาะสม ($\overline{X}$ = 4.58, S.D. = 0.29)

อภิปรายผลการวิจัย

1. ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 พบว่า สภาพปัจจุบันของการนิเทศภายในของสถานศึกษาขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครศรีธรรมราช เขต 3 ในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง สภาพที่คาดหวังในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด และผลการวิเคราะห์ดัชนีความต้องการจำเป็น ($PNI_{modified}$) พบว่า ด้านที่มีความต้องการจำเป็นสูงสุด คือ การปฏิบัติการนิเทศ รองลงมาคือ การประเมินผลการนิเทศ การศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหา และความต้องการฯ และการวางแผนการนิเทศ ตามลำดับ สอดคล้องกับศรันยู ยิ่งประเสริฐ และคณะ (2566) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง *ความต้องการจำเป็นของการนิเทศภายในของผู้บริหารสถานศึกษา* พบว่า ด้านที่มีดัชนีความต้องการจำเป็น ($PNI_{modified}$) สูงสุดคือ ด้านการปฏิบัติงานนิเทศ เนื่องจากสถานศึกษาส่วนใหญ่ยังขาดกระบวนการปฏิบัติการนิเทศที่เป็นระบบและต่อเนื่อง

ทั้งนี้เพราะ สถานศึกษาขนาดเล็กส่วนใหญ่ยังประสบปัญหาข้อจำกัดด้านทรัพยากรบุคลากร และภาระงานของครูที่ล้นมือ ส่งผลให้กระบวนการนิเทศติดหล่มอยู่กับการนิเทศแบบดั้งเดิมที่เน้นการกำกับติดตามและภาระงานเอกสาร มากกว่าการใช้กระบวนการชี้แนะ (Coaching) เชิงรุกในชั้นเรียนจริง ทำให้ครูสะท้อนความต้องการจำเป็นเร่งด่วนที่อยากได้รับการช่วยเหลือแนะนำ และสะท้อนคิดเชิงสร้างสรรค์ในการจัดการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 มากกว่าการประเมินเพื่อจับผิด ซึ่งสอดคล้องกับยุทธศักดิ์ หาดเคลือบ (2564) ที่พบว่าสภาพการนิเทศภายในของสถานศึกษาขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขต พื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุตรดิตถ์ เขต 1 โดยรวมอยู่ในระดับปานกลางความต้องการการนิเทศภายในโดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด และผลการวิจัยของ ดวงดาว อัครบดี (2566) ที่พบว่าสภาพปัจจุบันของการนิเทศเพื่อเสริมสร้างทักษะการเรียนรู้ของนักเรียนระดับประถมศึกษาในโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนาโดยรวมมีการปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลาง สภาพที่พึงประสงค์โดยรวมมีการปฏิบัติอยู่ในระดับมากที่สุด

2. ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 พบว่า รูปแบบการนิเทศภายในสำหรับศตวรรษที่ 21 ตามหลักสังคหวัตถุ 4 ของสถานศึกษาขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครศรีธรรมราช เขต 3 ที่ผ่านการสัมมนาอิงผู้เชี่ยวชาญ (Connoisseurship) ประกอบด้วย 5 องค์ประกอบสำคัญ ได้แก่ 1) หลักการของรูปแบบ (การมีส่วนร่วม, PDCA, สังคหวัตถุ 4 และการเสริมพลัง) 2) วัตถุประสงค์ 3) วิธีการดำเนินงาน 4 ขั้นตอน (ศึกษาสภาพปัญหา, วางแผน, ปฏิบัติการนิเทศตามกระบวนการ Copeland & Boyan 4 ระยะ และประเมินผล) 4) การประเมินรูปแบบ และ 5) เงื่อนไขความสำเร็จ (ด้านครู ด้านระบบ และด้านวัฒนธรรมองค์กร) โดยผลการประเมินของผู้ทรงคุณวุฒิพบว่า รูปแบบมีความถูกต้องโดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด และมีความเหมาะสมโดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ทั้งนี้เพราะ ผู้วิจัยได้ดำเนินการพัฒนารูปแบบอย่างเป็นระบบ โดยศึกษาตรรกะและแนวคิดเชิงทฤษฎี นำมาวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ร่วมกับผลการศึกษาสภาพบริบทจริงและความต้องการจำเป็นของครูในพื้นที่ จากนั้นจึงยกร่างรูปแบบ กลั่นกรองผ่านอาจารย์ที่ปรึกษา แล้วนำไปประเมินความถูกต้องเหมาะสมด้วยกระบวนการสัมมนาอิงผู้เชี่ยวชาญร่วมกับผู้ทรงคุณวุฒิรวม 9 ท่าน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิด ทฤษฎีของ Willer (1967) ที่ระบุว่า การพัฒนารูปแบบต้องประกอบด้วยการสร้างรูปแบบและการหาความเที่ยงตรง นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับการวิจัยของจันตรา ชื่นใจ (2566) ที่พบว่า ผลการประเมินความถูกต้องของ (ร่าง) รูปแบบการนิเทศภายในแบบมีส่วนร่วม เพื่อส่งเสริมการจัดการเรียนรู้ของครูในศตวรรษที่ 21 สำหรับโรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานครในภาพรวม อยู่ในระดับมากที่สุด และการวิจัยของทองคำ อำไพ (2564) ที่พบว่า รูปแบบการนิเทศภายในเพื่อยกระดับคุณภาพการศึกษา

สำหรับสถานศึกษาขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน มีความเหมาะสมและความเป็นไปได้อยู่ในระดับมากที่สุด

3. ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 พบว่า ครูผู้รับการนิเทศมีความพึงพอใจต่อรูปแบบการนิเทศภายในสำหรับศตวรรษที่ 21 ตามหลักสังคหวัตถุ 4 ของสถานศึกษาขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครศรีธรรมราช เขต 3 โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ทั้งนี้เพราะ รูปแบบการนิเทศนี้เปิดโอกาสให้ครูผู้สอนมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน ตั้งแต่การร่วมสำรวจสภาพปัญหา การกำหนดข้อตกลงก่อนสังเกตการสอน ไปจนถึงการสะท้อนคิดหลังการสอน ผู้นิเทศปฏิบัติตนด้วยบรรยากาศแห่งกัลยาณมิตรตามหลักสังคหวัตถุ 4 มีการสื่อสารด้วยปิยวาจา สุภาพ ชัดเจน และเกื้อกูลกัน ทำให้ครูรู้สึกปลอดภัย ไม่รู้สึกว่าถูกจับผิด มีความตื่นตัว มีเจตคติที่ดี และสามารถจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่ตอบโจทย์สมรรถนะในศตวรรษที่ 21 ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยของ ดวงดาว อัครบดี (2566) ที่พบว่า การพัฒนารูปแบบการนิเทศที่เน้นการเสริมสร้างทักษะการเรียนรู้ส่งผลให้ครูและผู้เกี่ยวข้องมีความพึงพอใจต่อรูปแบบการนิเทศอยู่ในระดับมากที่สุด สอดคล้องกับ กัมพล ขันทะวงษ์ (2565) ที่พบว่า ครูมีความพึงพอใจต่อการนิเทศภายในด้วยเทคนิคการชี้แนะสะท้อนคิดในระดับมากที่สุด และสอดคล้องกับกุญช์พิสิฎฐ์ คงนุรัตน์ (2565) ที่พบว่า ผลการประเมินความพึงพอใจต่อรูปแบบการนิเทศภายในตามแนวคิดการจัดการเชิงกลยุทธ์เพื่อพัฒนาคุณภาพผู้เรียนยุคใหม่ โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุดเช่นเดียวกัน

4. ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 4 พบว่า ผลการประเมินประสิทธิผลของรูปแบบการนิเทศภายในสำหรับศตวรรษที่ 21 ตามหลักสังคหวัตถุ 4 โดยผู้บริหารสถานศึกษาและศึกษานิเทศก์ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด โดยพบว่า ด้านความเป็นไปได้ มีผลการประเมินเฉลี่ยสูงที่สุด รองลงมาคือ ด้านความเป็นประโยชน์ และด้านความเหมาะสม ตามลำดับ ทั้งนี้เพราะโครงสร้างของรูปแบบถูกออกแบบมาอย่างยืดหยุ่น ปรับใช้ตามสภาพทรัพยากรและกำลังคนที่จำกัดของโรงเรียนขนาดเล็กได้จริง มีคู่มือการดำเนินงานที่ชัดเจน ไม่เพิ่มภาระงานเอกสารซ้ำซ้อนแก่ครู ทำให้สามารถนำไปปฏิบัติจริงได้อย่างเกิดผลสัมฤทธิ์ สอดรับกับความต้องการของพื้นที่อย่างแท้จริง ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของดวงดาว อัครบดี (2566) ที่พบว่า รูปแบบการนิเทศมีผลการประเมินความเหมาะสม ความเป็นไปได้ และความเป็นประโยชน์อยู่ในระดับมากที่สุด และผลการวิจัยของกัมพล ขันทะวงษ์ (2565) ที่พบว่า รูปแบบการนิเทศแบบชี้แนะสะท้อนคิดมีความเหมาะสม ความเป็นไปได้ และความเป็นประโยชน์อยู่ในระดับมากที่สุด รวมทั้งผลการวิจัยของวาสนา ศรีมาศ

(2566) ที่พบว่ารูปแบบการนิเทศภายในเพื่อพัฒนาสมรรถนะครูมีผลการประเมินด้านความเหมาะสม ความเป็นไปได้ และความเป็นประโยชน์โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด

องค์ความรู้ใหม่

องค์ความรู้ที่ได้จากการสังเคราะห์การวิจัย โดยการศึกษาแนวคิด ทฤษฎี การนิเทศภายใน หลักสังคหวัตถุ 4 “รูปแบบการนิเทศภายในสำหรับศตวรรษที่ 21 ตามหลักสังคหวัตถุ 4 ของสถานศึกษาขนาดเล็กสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครศรีธรรมราช เขต 3” นับเป็นองค์ความรู้ที่มีคุณค่าเชิงวิชาการและเชิงปฏิบัติอย่างยิ่งต่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนขนาดเล็ก โดยเฉพาะในบริบทที่ทรัพยากร บุคลากร และโอกาสทางการศึกษามีข้อจำกัด การพัฒนาระบบนิเทศภายในให้มีความเหมาะสม สอดคล้องกับบริบท และตั้งอยู่บนฐานคุณธรรมจึงเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนคุณภาพสถานศึกษาให้ก้าวทันต่อการเปลี่ยนแปลงของโลกในศตวรรษที่ 21 ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่า การนิเทศภายในที่มีประสิทธิภาพไม่ควรมุ่งเน้นเพียงการตรวจสอบ ควบคุม หรือประเมินผลการจัดการเรียนการสอนเท่านั้น แต่ควรเป็นกระบวนการพัฒนาวิชาชีพครูอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง โดยบูรณาการหลักสังคหวัตถุ 4 ได้แก่ ทาน ปิยวาจา อัตถจริยา และสมานัตตตา เข้ากับกระบวนการนิเทศอย่างเป็นรูปธรรม หลัก “ทาน” ในบริบทของการนิเทศ หมายถึง การให้ความรู้ ให้คำแนะนำ ให้โอกาส และให้การสนับสนุนทางวิชาการแก่ครูอย่างจริงใจ หลัก “ปิยวาจา” คือ การสื่อสารด้วยถ้อยคำสุภาพ สร้างสรรค์ และเคารพศักดิ์ศรีความเป็นวิชาชีพของครู หลัก “อัตถจริยา” คือ การลงมือช่วยเหลือ แก้ไขปัญหา และร่วมพัฒนาการจัดการเรียนรู้ไปพร้อมกัน และหลัก “สมานัตตตา” คือ การวางตนอย่างเหมาะสม มีความเสมอภาค ยุติธรรม และร่วมทุกข์ร่วมสุขในการทำงานเมื่อหลักธรรมดังกล่าวถูกนำมาประยุกต์ใช้ในการนิเทศภายใน ทำให้กระบวนการนิเทศเปลี่ยนจากการเป็น “การประเมินเพื่อชี้ข้อบกพร่อง” ไปสู่ “การพัฒนาเพื่อเสริมพลัง” ผู้บริหารมีบทบาทเป็นผู้อำนวยความสะดวกทางวิชาการ (Facilitator) และเป็นกัลยาณมิตรทางวิชาชีพ ขณะที่ครูเกิดความไว้วางใจ เปิดใจรับฟังข้อเสนอแนะ และพร้อมพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้เกิดบรรยากาศการทำงานที่เอื้ออาทร เกื้อกูล และเคารพซึ่งกันและกัน อันเป็นรากฐานสำคัญของวัฒนธรรมองค์กรเชิงบวกในสถานศึกษาขนาดเล็ก นอกจากนี้ รูปแบบการนิเทศภายในตามหลักสังคหวัตถุ 4 ยังสอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 โดยส่งเสริมให้ครูออกแบบการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ พัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์ การคิดสร้างสรรค์ การแก้ปัญหา การสื่อสาร และการทำงานเป็นทีม การนิเทศในลักษณะการให้คำปรึกษา (Coaching) และการเป็นพี่เลี้ยง (Mentoring) ช่วยให้ครูสามารถสะท้อนผลการสอนของ

ตนเอง เห็นจุดแข็งและจุดที่ควรพัฒนา และปรับปรุงการจัดการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับบริบทของผู้เรียนและชุมชนได้อย่างเหมาะสมในเชิงการบริหารจัดการ องค์ความรู้จากงานวิจัยนี้สามารถนำไปใช้เป็นกรอบแนวทางในการกำหนดนโยบายและวางระบบนิเทศภายในของสถานศึกษา โดยเน้นการมีส่วนร่วมของครูและบุคลากรทุกฝ่าย ตั้งแต่การวางแผน การดำเนินการนิเทศ การสะท้อนผล และการติดตามพัฒนาอย่างต่อเนื่อง การดำเนินงานในลักษณะดังกล่าวไม่เพียงช่วยยกระดับคุณภาพการจัดการเรียนการสอน แต่ยังช่วยเสริมสร้างขวัญและกำลังใจให้แก่ครู ลดความตึงเครียดจากการประเมิน และสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกันในการพัฒนาโรงเรียน

โดยสรุป องค์ความรู้จากการวิจัยครั้งนี้มีความสำคัญต่อการพัฒนาประสิทธิภาพการศึกษาภายในโรงเรียนขนาดเล็กอย่างเป็นรูปธรรม เป็นการผสมผสานหลักธรรมทางพระพุทธศาสนากับหลักการบริหารการศึกษาสมัยใหม่อย่างกลมกลืน ทำให้การนิเทศภายในเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์แห่งการพัฒนา อันจะนำไปสู่การยกระดับคุณภาพครู คุณภาพผู้เรียน และคุณภาพสถานศึกษา ให้สามารถตอบสนองต่อความท้าทายของสังคมในศตวรรษที่ 21 ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืน

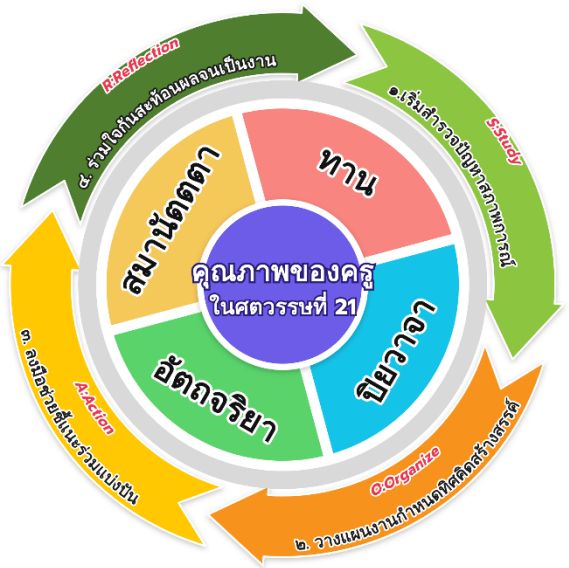
หลักการของรูปแบบ

๑.หลักการมีส่วนร่วม
๒.หลักการพัฒนาคุณภาพการศึกษา
๓.หลักการบูรณาการหลักธรรม
๔.หลักการเสริมพลังและสร้างแรงจูงใจ

วัตถุประสงค์ของรูปแบบ

๑. เพื่อเป็นเครื่องมือการนิเทศภายในสำหรับศตวรรษที่ ๒๑ ตามหลักสังคหวัตถุ ๔ ของสถานศึกษาขนาดเล็ก
๒. เพื่อยกระดับคุณภาพการศึกษาสถานศึกษาขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครศรีธรรมราช เขต ๓

รูปแบบการนิเทศภายในสำหรับศตวรรษที่ ๒๑ ตามหลักสังคหวัตถุ ๔ โดยใช้ SOAR Model

เงื่อนไขความสำเร็จของรูปแบบ

ด้านผู้นิเทศและผู้รับนิเทศ

๑.ผู้นิเทศและผู้รับการนิเทศตระหนักและให้ความสำคัญของการนิเทศและมีความพร้อม ในการดำเนินการและรับการนิเทศ
๒.ผู้นิเทศและผู้รับการนิเทศได้รับการเสริมสร้างขวัญและกำลังใจในรูปแบบต่าง ๆ ตามความเหมาะสม

ด้านระบบ

๑.สถานศึกษามีการกำหนดนโยบายและแผนการนิเทศที่ชัดเจนและ ปฏิบัติตามแผนอย่างยืดหยุ่นตามความเหมาะสม
๒.มีการประเมินผลอย่างต่อเนื่องและนำผลการประเมินมาปรับปรุงการนิเทศภายในสถานศึกษาอยู่เสมอ

ด้านวัฒนธรรมองค์กร

๑.ผู้บริหารสถานศึกษาและครูให้ความสำคัญร่วมกันต่อการดำเนินการนิเทศภายในสถานศึกษา
๒. ผู้บริหารสถานศึกษาตระหนักและให้ความสำคัญของการนิเทศรวมถึงการเป็นผู้นำในการสร้างขวัญและกำลังใจให้แก่บุคลากร

ภาพที่ 1 รูปแบบการนิเทศภายในสำหรับศตวรรษที่ 21 ตามหลักสังคหวัตถุ 4 โดยใช้ SOAR Model

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. จากปัญหาการขาดแคลนศึกษานิเทศก์ในปัจจุบันสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาควร การกำหนดนโยบายส่งเสริมระบบการนิเทศภายในอย่างเป็นระบบโดยการอบรมพัฒนาเทคนิคการนิเทศภายในให้กับผู้อำนวยการสถานศึกษาและครูผู้ทำหน้าที่นิเทศได้ปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างถูกต้อง เพื่อให้การนิเทศภายในของสถานศึกษาให้มีความเป็นระบบ ชัดเจน และดำเนินการอย่างต่อเนื่อง

2. สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาควรสนับสนุนการพัฒนาศักยภาพครูและบุคลากรทางการศึกษาให้มีความรู้ ความเข้าใจ และทักษะที่จำเป็นต่อการจัดการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 โดยจัดให้มีการอบรม การพัฒนาวิชาชีพ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ผ่านชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพ (PLC) และการสร้างเครือข่ายการนิเทศระหว่างสถานศึกษา เพื่อให้ครูสามารถพัฒนาการจัดการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับบริบทของผู้เรียน

3. สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาควรสนับสนุนงบประมาณ สื่อ เทคโนโลยี และระบบสารสนเทศที่เอื้อต่อการดำเนินงานนิเทศภายในของสถานศึกษา โดยเฉพาะการพัฒนาระบบการนิเทศภายในในรูปแบบดิจิทัล เช่น ระบบติดตามผลการจัดการเรียนรู้ การสะท้อนผลการสอน และฐานข้อมูลการพัฒนาครู เพื่อช่วยให้การนิเทศมีความสะดวก รวดเร็ว และสามารถนำข้อมูลไปใช้ในการพัฒนาคุณภาพการจัดการศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. ผู้อำนวยการสถานศึกษาสามารถนำรูปแบบการนิเทศภายในตามหลักสังคหวัตถุ 4 ไปใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาการจัดการเรียนการสอนของครู โดยปรับให้สอดคล้องกับบริบทของโรงเรียน เพื่อให้การนิเทศภายในเป็นกลไกสำคัญในการยกระดับคุณภาพการศึกษา

2. สถานศึกษาสามารถใช้กระบวนการนิเทศภายในตามหลักสังคหวัตถุ 4 เพื่อส่งเสริมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และพัฒนาศักยภาพครูให้สามารถจัดการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับทักษะในศตวรรษที่ 21ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3. ผู้บริหารสามารถนำรูปแบบการนิเทศภายในไปบูรณาการในแผนพัฒนาสถานศึกษาและระบบประกันคุณภาพภายใน เพื่อให้เกิดการดำเนินงานอย่างเป็นระบบ ต่อเนื่องและยั่งยืน

คำรับรองและการเปิดเผยข้อมูลของผู้เขียน

1. การเปิดเผยผลประโยชน์ทับซ้อน (Conflict of Interest)

ผู้เขียนขอประกาศและรับรองว่าไม่มีผลประโยชน์ทับซ้อนใด ๆ ทั้งในมิติส่วนตัว วิชาการ การเงินหรือความสัมพันธ์กับบุคคล/องค์กร ที่อาจมีอิทธิพลต่อการออกแบบ การดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูล หรือการรายงานผลการวิจัยในบทความฉบับ

2. การใช้ปัญญาประดิษฐ์และเทคโนโลยีสนับสนุนการจัดทำต้นฉบับ (Generative AI and AI-assisted Technologies in the Writing Process)

ในระหว่างการจัดทำต้นฉบับบทความนี้ ผู้เขียนได้ใช้เครื่องมือปัญญาประดิษฐ์ ChatGPT-4 notebook LM โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ ตรวจสอบและแก้ไขไวยากรณ์ภาษาอังกฤษ ช่วยเรียบเรียงประโยคในส่วนบทนำ ทั้งนี้ เครื่องมือดังกล่าวถูกนำมาใช้เฉพาะในระดับการปรับแต่งภาษาในระดับประโยคและย่อหน้าเท่านั้น ผู้เขียนได้ทำการตรวจสอบ แก้ไข และเรียบเรียงเนื้อหาทั้งหมดด้วยตนเอง และขอรับผิดชอบต่อความถูกต้อง ความสมบูรณ์ และความน่าเชื่อถือของเนื้อหาทั้งหมดในบทความฉบับสุดท้ายนี้แต่เพียงผู้เดียว

3. คำรับรองเกี่ยวกับการเปิดเผยข้อมูล (Data Availability Statement)

ผู้เขียนขอระบุว่าข้อมูลสามารถเปิดเผยได้พร้อมให้บริการจากผู้เขียนหลัก (Corresponding Author) เมื่อมีการร้องขออย่างมีเหตุผลอันสมควร

4. คำรับรองด้านจริยธรรมการวิจัย (Ethics Statement)

งานวิจัยนี้ได้รับการพิจารณาและอนุมัติจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์จากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยตามหลักจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์อย่างเคร่งครัด โดยผู้เข้าร่วมการวิจัยทุกคน (ผู้บริหารสถานศึกษา ครูผู้สอน และผู้เชี่ยวชาญ) ได้รับทราบวัตถุประสงค์ ขั้นตอนการดำเนินงาน และประโยชน์ของงานวิจัย พร้อมทั้งให้ความยินยอมเข้าร่วมการวิจัยด้วยความสมัครใจ (Informed Consent)

ข้อมูลส่วนบุคคลและคำตอบของผู้เข้าร่วมการวิจัยจะถูกเก็บรักษาเป็นความลับอย่างเคร่งครัด โดยไม่มีการระบุชื่อจริงหรือข้อมูลที่สามารถระบุตัวตนของผู้ตอบในรายงานการวิจัย การนำเสนอผลการวิจัยจะกระทำในลักษณะภาพรวมเพื่อประโยชน์ทางวิชาการและการพัฒนาการศึกษาเท่านั้น

5. แหล่งทุนสนับสนุนการวิจัย (Funding)

งานวิจัยนี้ไม่ได้รับทุนสนับสนุนจากหน่วยงานหรือแหล่งทุนใด ๆ

6. การระบุบทบาทของผู้มีส่วนร่วมตามหลัก CRediT

นายชาญณรงค์ ส่งแสงรัตน์ การพัฒนาแนวคิดงานวิจัย, การกำหนดระเบียบวิธีวิจัย, การเขียนร่างต้นฉบับฉบับแรก, การวิเคราะห์ข้อมูล, การบริหารจัดการและจัดเก็บชุดข้อมูล, และการตรวจทานแก้ไขต้นฉบับ

อ.ดร. บุญเลิศ วีระพรกานต์ การกำกับดูแลและให้คำปรึกษางานวิจัย, และการตรวจทานแก้ไขต้นฉบับ

รศ.ดร.ธีระพงศ์ สมเขาใหญ่ การกำกับดูแลและให้คำปรึกษางานวิจัย, และการตรวจทานแก้ไขต้นฉบับ

เอกสารอ้างอิง

กัมพล ขันทะวงษ์. (2565). *การพัฒนารูปแบบการนิเทศภายในด้วยเทคนิคการนิเทศแบบชี้แนะสะท้อนคิดของโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน*. [วิทยานิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์]. มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

กุญช์พิสิฎฐ์ คงนุรัตน์. (2565). *รูปแบบการนิเทศภายในตามแนวคิดการจัดการเชิงกลยุทธ์เพื่อพัฒนาคุณภาพผู้เรียนให้มีทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ของโรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน"*. [วิทยานิพนธ์การศึกษาดุษฎีบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์]. มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

จันตรา ชื่นใจ. (2560). *สภาพ ปัญหา และความต้องการการนิเทศภายในโรงเรียนขนาดเล็ก*. [วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์]. มหาวิทยาลัยศิลปากร.

จันตรา ชื่นใจ. (2566) *รูปแบบการนิเทศภายในแบบมีส่วนร่วมเพื่อส่งเสริมการจัดการเรียนรู้ของครูในศตวรรษที่ 21 สำหรับโรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร.* [วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์]. มหาวิทยาลัยนอร์ทกรุงเทพ.

ดวงดาว อัครบดี. (2566). *การพัฒนารูปแบบการนิเทศเพื่อเสริมสร้างทักษะการเรียนรู้ของนักเรียนระดับประถมศึกษา ในโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา.* [การศึกษาดุษฎีบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์]. มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

ทองคำ อำไพ. (2564). *การพัฒนารูปแบบการนิเทศภายในเพื่อยกระดับคุณภาพการศึกษาสำหรับสถานศึกษาขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน*. [วิทยานิพนธ์การศึกษาดุษฎีบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์]. มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

นงลักษณ์ วิรัชชัย, และสุวิมล ว่องวาณิช. (2548). *การประเมินความต้องการจำเป็น*. คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2554). *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์*. (พิมพ์ครั้งที่ 16). สหธรรมิก.

ยุทธศักดิ์ หาดเคลือบ. (2564). *รูปแบบการนิเทศภายในของสถานศึกษาขนาดเล็กสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษาประถมศึกษาอุตรดิตถ์ เขต 1*. [วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์]. มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์.

วาสนา ศรีมาศ. (2566). *การพัฒนารูปแบบการนิเทศภายในเพื่อพัฒนาสมรรถนะครูในการจัดการเรียนรู้คณิตศาสตร์ระดับมัธยมศึกษา สำหรับโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา*. [วิทยานิพนธ์การศึกษาดุษฎีบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์]. มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครศรีธรรมราช เขต 3. (ม.ป.ป.). *แผนพัฒนาการศึกษาขั้นพื้นฐาน (พ.ศ. 2566–2570) สพป.นครศรีธรรมราช เขต 3*. [เอกสารอัดสำเนา].

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ. (2556). *รายงานการวิจัยและพัฒนารูปแบบการพัฒนาครูและผู้บริหารสถานศึกษาแบบใช้โรงเรียนเป็นฐานในโรงเรียนขนาดเล็กระยะที่ 2 จังหวัดพระนครศรีอยุธยา*. พริกหวานกราฟฟิค จำกัด.

สุวิมล ว่องวาณิช. (2558). *การวิจัยประเมินความต้องการจำเป็น*. (พิมพ์ครั้งที่ 3). สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

หน่วยศึกษานิเทศก์. (2556). *คู่มือการนิเทศภายในโรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร*. ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.

Cronbach, L. J. (1951). Coefficient alpha and the internal structure of tests. *Psychometrika*, *16*(3), 297–334. https://doi.org/10.1007/BF02310555

Likert, R. (1932). A technique for the measurement of attitudes. *Archives of Psychology*, *22*(140), 1–55.

Willer, R.H. (1967) *Leader and Leadership Process*. Irwin / McGraw-Hill.

Yamane, T. (1973). *Statistics: An introductory analysis.* (3rd ed.). Harper and Row.

รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำตามหลักทุติยปาปณิกสูตรของผู้บริหารโรงเรียนขนาดเล็ก เขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยนาท

Leadership Development Model Based on the Dutiya Papanika Sutta for Small School Administrators Under Chainat Primary Educational Service Area Office

วรชพร เทศเขียว[1] วรกฤต เถื่อนช้าง[2] และทนง ทศไกร[3]
Warachaporn Teskeaw, Worrakrit Thuenchang และ Thanong Thosagrai

Received: April 30, 2026
Revised: October 30, 2026
Accepted: October 31, 2026

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสภาพภาวะผู้นำของผู้บริหารโรงเรียนขนาดเล็ก 2) สร้างรูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำตามหลักทุติยปาปณิกสูตร และ 3) ประเมินรูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำดังกล่าว การวิจัยแบ่งออกเป็น 3 ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาสภาพภาวะผู้นำ โดยมีกลุ่มตัวอย่างจำนวน 270 คน ใช้การสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง ประกอบด้วยผู้บริหารสถานศึกษา 110 คน และข้าราชการครู 160 คน เครื่องมือที่ใช้คือแบบสอบถาม ค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถามเท่ากับ 0.991 วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ขั้นตอนที่ 2 การสร้างรูปแบบ โดยการสนทนากลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 9 รูป/ท่าน และวิเคราะห์เนื้อหา และขั้นตอนที่ 3 การประเมินรูปแบบ โดยผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 20 คน ใช้แบบประเมินใน 4 ด้าน ได้แก่ ความถูกต้อง ความเหมาะสม ความเป็นไปได้ และความเป็นประโยชน์ สถิติที่ใช้ได้แก่ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลการวิจัยพบว่า 1) สภาพภาวะผู้นำของผู้บริหารโรงเรียนขนาดเล็กโดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด โดยด้านการยอมรับนับถือมีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมาคือด้านการเข้าสังคม และด้านการประสานงาน มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด 2) รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำที่สร้างขึ้น

[1] สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยนาท; Chainat Primary Educational Service Area Office
[2-3] มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย; Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Corresponding author, e-mail: fon.teskeaw@gmail.com Tel. 0931516696

ประกอบด้วย 7 ด้าน ได้แก่ ความคิดริเริ่ม การรู้จักปรับปรุงแก้ไข การยอมรับนับถือ การให้ความช่วยเหลือ การโน้มน้าวจิตใจ การประสานงาน และการเข้าสังคม โดยบูรณาการเข้ากับหลักทุติยปาปณิกสูตร ได้แก่ จักขุมา วิธุโร และนิสสยสัมปันโน และ 3) ผลการประเมินรูปแบบพบว่า โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุดทุกด้าน ทั้งด้านความถูกต้อง ความเหมาะสม ความเป็นไปได้ในการปฏิบัติ และความเป็นประโยชน์

คำสำคัญ: ทุติยปาปณิกสูตร, ผู้บริหาร, ภาวะผู้นำ, โรงเรียนขนาดเล็ก

Abstract

This research aimed to 1) study the state of leadership among small school administrators, 2) construct a leadership development model based on the Dutiya Papanika Sutta, and 3) evaluate the developed leadership development model. The research was conducted in three stages. In Stage 1, the state of leadership was studied with a sample of 270 participants selected through purposive sampling, comprising 110 school administrators and 160 government teachers. The instrument was a questionnaire with a reliability coefficient of .991, and data were analyzed using mean and standard deviation. In Stage 2, the model was constructed through a focus group discussion with nine experts, comprising monks and laypersons, and the data were analyzed through content analysis. In Stage 3, the model was evaluated by 20 experts using an evaluation form covering four aspects: accuracy, appropriateness, feasibility, and utility. The statistics used were mean and standard deviation. The results revealed the following: 1) The overall state of leadership among small school administrators was at the highest level. Recognition and respect had the highest mean, followed by socialization, whereas coordination had the lowest mean. 2) The developed leadership development model consisted of seven aspects: initiative, improvement and adjustment, recognition and respect, assistance, persuasion, coordination, and socialization, integrated with the principles of the Dutiya Papanika Sutta, namely Cakkhuma (vision), Vidhuro (competence), and Nissayasampanno (support network). 3) The evaluation of the model found that all aspects, namely

accuracy, appropriateness, practical feasibility, and utility, were at the highest level overall.

Keywords: Dutiya Papanika Sutta, School Administrators, Leadership, Small Schools

บทนำ

การศึกษาเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และเสริมสร้างความก้าวหน้าของประเทศทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และคุณภาพชีวิต โดยการจัดการศึกษาให้มีคุณภาพจำเป็นต้องอาศัยระบบบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพและผู้บริหารสถานศึกษาที่สามารถขับเคลื่อนการดำเนินงานให้สอดคล้องกับบริบทและการเปลี่ยนแปลงของสังคม ทั้งนี้ แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560–2579 ได้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาคุณภาพและประสิทธิภาพการจัดการศึกษา การสร้างโอกาสและความเสมอภาคทางการศึกษา ตลอดจนการพัฒนาระบบบริหารจัดการที่สามารถตอบสนองต่อความต้องการของผู้เรียนและสังคม (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2560) ดังนั้น ภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาจึงเป็นองค์ประกอบสำคัญในการกำหนดทิศทางการพัฒนาสถานศึกษา การบริหารทรัพยากร การส่งเสริมศักยภาพบุคลากร และการสร้างความร่วมมือระหว่างสถานศึกษากับผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง โดยเฉพาะโรงเรียนขนาดเล็กที่จำเป็นต้องบริหารจัดการภายใต้ข้อจำกัดด้านทรัพยากรและความแตกต่างของบริบทพื้นที่

ภาวะผู้นำทางการศึกษาเป็นกระบวนการที่ผู้บริหารใช้ความรู้ ความสามารถ และพฤติกรรมในการกำหนดเป้าหมาย วางแผน ตัดสินใจ ประสานงาน และสร้างแรงจูงใจให้บุคลากรปฏิบัติงานร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ โดยการศึกษาครั้งนี้มุ่งพิจารณาพฤติกรรมภาวะผู้นำ 7 ด้าน ได้แก่ 1) ความคิดริเริ่ม 2) การปรับปรุงแก้ไข 3) การยอมรับนับถือ 4) การช่วยเหลือ 5) การโน้มน้าว 6) การประสานงาน และ 7) การเข้าสังคม ซึ่งครอบคลุมทั้งความสามารถในการกำหนดทิศทางการพัฒนาการดำเนินงาน และการสร้างความสัมพันธ์ภายในและภายนอกสถานศึกษา อย่างไรก็ตาม การพัฒนาภาวะผู้นำไม่ควรมุ่งเน้นเฉพาะความสามารถด้านการบริหารจัดการเท่านั้น แต่ควรให้ความสำคัญกับคุณธรรม จริยธรรม และการสร้างความไว้วางใจระหว่างผู้บริหารกับบุคลากร เพื่อให้การดำเนินงานของสถานศึกษามีความเหมาะสมและยั่งยืน (พระครูปริยัติรัตนาลงกรณ์ พระครูภาวนาธรรมโฆสิต และอริย์ธัช เลิศรวมโชค, 2566)

หลักทุติยปาปณิกสูตรเป็นหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่สามารถนำมาประยุกต์เป็นกรอบในการพัฒนาภาวะผู้นำ โดยประกอบด้วยคุณลักษณะสำคัญ 3 ประการ ได้แก่ 1) จักขุมา

หมายถึง การมีปัญญามองการณ์ไกล ซึ่งสามารถประยุกต์กับความสามารถในการกำหนดวิสัยทัศน์และทิศทางการพัฒนาสถานศึกษา 2) วิธูโร หมายถึง ความชำนาญในการดำเนินกิจการ สามารถประยุกต์กับความสามารถในการบริหารจัดการ การแก้ไขปัญหา และการพัฒนาการปฏิบัติงานอย่างมีประสิทธิภาพ และ 3) นิสสยสัมปันโน หมายถึง ความพร้อมด้านความสัมพันธ์และการมีเครือข่ายสนับสนุน สามารถประยุกต์กับความสามารถในการสร้างความร่วมมือ ความไว้วางใจ และความสัมพันธ์ที่ดีกับบุคลากรและชุมชน (พระไตรปิฎก, 2569) การนำหลักธรรมดังกล่าวมาบูรณาการกับพฤติกรรมภาวะผู้นำทั้ง 7 ด้าน จึงเป็นแนวทางในการพัฒนาผู้บริหารให้มีความสมดุลระหว่างความสามารถด้านการบริหารและการสร้างความสัมพันธ์เชิงคุณธรรม โดยจักขุมาสัมพันธ์กับการคิดริเริ่มและการกำหนดทิศทาง วิธูโรสัมพันธ์กับการปรับปรุงแก้ไขและการดำเนินงาน ส่วนนิสสยสัมปันโนสัมพันธ์กับการยอมรับนับถือ การช่วยเหลือ การโน้มน้าว การประสานงาน และการเข้าสังคม (ณัฏฐกรณ์ ปะพาน และคณะ, 2567) ทั้งนี้ องค์ประกอบดังกล่าวสามารถเชื่อมโยงกันได้มากกว่าหนึ่งมิติ ตามลักษณะพฤติกรรมของผู้บริหารสถานศึกษา

ในบริบทของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยนาท สถานศึกษาในสังกัดมีความแตกต่างกันทั้งด้านขนาดโรงเรียน สภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจและสังคม ตลอดจนทรัพยากรที่ใช้ในการจัดการศึกษา ความแตกต่างดังกล่าวเป็นประเด็นที่ควรนำมาพิจารณาในการกำหนดแนวทางพัฒนาภาวะผู้นำให้เหมาะสมกับบริบทของสถานศึกษา โดยเฉพาะโรงเรียนขนาดเล็กซึ่งการบริหารงานจำเป็นต้องอาศัยความสามารถของผู้บริหารในการจัดสรรทรัพยากร การพัฒนาบุคลากร การสร้างแรงจูงใจ และการประสานความร่วมมือกับชุมชน (วิรัตน์ ลิ้มธนาวานิชย์, 2567) การศึกษาภาวะผู้นำของผู้บริหารในพื้นที่ดังกล่าวจึงมีความสำคัญต่อการทำความเข้าใจสภาพการบริหารและการกำหนดแนวทางพัฒนาที่สอดคล้องกับความต้องการของสถานศึกษา โดยไม่อาจสรุประดับปัญหาหรือผลสัมฤทธิ์ของสถานศึกษาได้หากปราศจากข้อมูลเชิงประจักษ์ที่เพียงพอ แม้แนวคิดเกี่ยวกับพฤติกรรมภาวะผู้นำและหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาจะสามารถนำมาใช้เป็นกรอบในการศึกษาการบริหารสถานศึกษาได้ แต่ประเด็นที่ควรศึกษาเพิ่มเติมคือการเชื่อมโยงองค์ประกอบพฤติกรรมภาวะผู้นำทั้ง 7 ด้านกับหลักทุติยปาปณิกสูตรทั้ง 3 ประการอย่างเป็นระบบ เพื่อพัฒนาเป็นรูปแบบที่มีองค์ประกอบและแนวทางการนำไปใช้เหมาะสมกับบริบทของผู้บริหารสถานศึกษาในพื้นที่ โดยเฉพาะการอธิบายว่าคุณลักษณะเชิงพุทธแต่ละประการสามารถส่งเสริมพฤติกรรมภาวะผู้นำด้านใด และสามารถนำไปกำหนดแนวทางพัฒนาผู้บริหารได้อย่างไร ประเด็นดังกล่าวจึงเป็นช่องว่างเชิงการบูรณาการแนวคิดและการประยุกต์ใช้ในบริบทพื้นที่ ซึ่งจำเป็นต้องอาศัยการศึกษาและตรวจสอบความเหมาะสมของรูปแบบอย่างเป็นระบบ

จากเหตุผลดังกล่าว ผู้วิจัยจึงมุ่งศึกษาการพัฒนารูปแบบภาวะผู้นำเชิงพุทธตามหลักทุติยปาปณิกสูตรของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยนาท โดยบูรณาการพฤติกรรมภาวะผู้นำทั้ง 7 ด้านเข้ากับหลักธรรม 3 ประการ เพื่อกำหนดองค์ประกอบและแนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำที่สอดคล้องกับบริบทของสถานศึกษา ผลการวิจัยคาดว่าจะนำไปสู่รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำที่มีความชัดเจนทั้งด้านแนวคิดและการประยุกต์ใช้ ตลอดจนเป็นแนวทางสำหรับผู้บริหารสถานศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการส่งเสริมการบริหารจัดการศึกษาให้มีประสิทธิภาพและเหมาะสมกับบริบทของพื้นที่

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาสภาพภาวะผู้นำของผู้บริหารโรงเรียนขนาดเล็ก เขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยนาท

2. เพื่อสร้างรูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำตามหลักทุติยปาปณิกสูตร สำหรับผู้บริหารโรงเรียนขนาดเล็ก เขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยนาท

3. เพื่อประเมินรูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำตามหลักทุติยปาปณิกสูตร สำหรับผู้บริหารโรงเรียนขนาดเล็ก เขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยนาท

วิธีดำเนินการวิจัย

บทความวิจัยนี้เป็นการวิจัยแบบผสานวิธี ระหว่างการวิจัยเชิงปริมาณ และการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยแบ่งการวิจัยออกเป็น 3 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาสภาพภาวะผู้นำของผู้บริหารโรงเรียนขนาดเล็ก เขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยนาท เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ

1.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร คือ ผู้บริหารและข้าราชการครู ในโรงเรียนขนาดเล็ก เขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยนาท จำนวน 110 โรงเรียน รวมทั้งสิ้น 827 คน ผู้วิจัยกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างโดยใช้สูตรของทาโรยามาเน่ ที่ระดับความคลาดเคลื่อน 0.05 ได้กลุ่มตัวอย่างจำนวน 270 คน แบ่งเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ 1) ผู้บริหารสถานศึกษา จำนวน 110 คน โดยเก็บข้อมูลจากผู้บริหารสถานศึกษาทั้งหมดของโรงเรียนขนาดเล็กในสังกัด และ 2) ข้าราชการครู จำนวน 160 คน โดยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบแบ่งชั้น (Stratified Random Sampling) เพื่อให้กลุ่มตัวอย่างครอบคลุมประชากรครูตามชั้นภูมิที่กำหนด รวมกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยทั้งสิ้น 270 คน

1.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสอบถามสภาพภาวะผู้นำของผู้บริหารโรงเรียนขนาดเล็ก เขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยนาท แบ่งออกเป็น 2 ตอน คือ

ตอนที่ 1 เป็นแบบสอบถามข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามในด้านประสบการณ์ทำงาน มีลักษณะเป็นแบบตรวจสอบรายการ (Checklist)

ตอนที่ 2 สภาพภาวะผู้นำของผู้บริหารโรงเรียนขนาดเล็ก เขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยนาท ลักษณะแบบสอบถามเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) 5 ระดับ ซึ่งมีเนื้อหา 7 ด้าน ได้แก่ ด้านมีความคิดริเริ่ม ด้านการรู้จักปรับปรุงแก้ไข ด้านการยอมรับนับถือ ด้านการให้ความช่วยเหลือ ด้านการโน้มน้าวจิตใจ ด้านการประสานงาน และด้านการเข้าสังคม

ทั้งนี้การตรวจสอบค่าความสอดคล้องของเนื้อหาจากผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 5 ท่าน ได้ผลการหา IOC ค่าที่ได้ระหว่าง .80-1.00 และค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถามเท่ากับ 0.991

1.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยขอหนังสือนำจากบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครสวรรค์ ถึงผู้อำนวยการโรงเรียนเพื่อขอความอนุเคราะห์ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลจัดส่งไปยังโรงเรียนขนาดเล็ก เขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยนาท และรับคืนด้วยตนเอง ได้แบบสอบถามคืน จำนวน 270 คิดเป็นร้อยละ 100

1.4 การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้

สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลครั้งที่ประกอบไปด้วยการหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟ่าของครอนบาค (Alpha-Coefficient) ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ระยะที่ 2 การสร้างรูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำตามหลักทุติยปาปณิกสูตร สำหรับผู้บริหารโรงเรียนขนาดเล็ก เขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยนาท เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ

2.1 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้ทรงคุณวุฒิที่ใช้ในการสนทนากลุ่ม จำนวน 9 รูป/ท่าน ที่จะตรวจสอบรูปแบบการบริหารงานวิชาการสู่ความเป็นเลิศตามหลักทุติยปาปณิกสูตร ของโรงเรียนขนาดเล็ก เขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยนาท ประกอบด้วยผู้ทรงคุณวุฒิด้านพระพุทธศาสนา ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการบริหารสถานศึกษา และผู้ทรงคุณวุฒิด้านการบริหารการศึกษาในระดับอุดมศึกษา โดยมีวิธีการคัดเลือกแบบเจาะจง

2.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบบันทึกการสนทนากลุ่ม ผู้วิจัยได้นำข้อมูลแบบสอบถามที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดด้านละ 1 ข้อ มาสร้างรูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำตามหลักทุติยปาปณิกสูตร สำหรับผู้บริหารโรงเรียนขนาดเล็ก เขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยนาท เป็นประเด็นรูปแบบที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ข้อ 2 และนำเสนอร่างเครื่องมือ ประเด็นการสนทนากลุ่ม ต่ออาจารย์ที่ปรึกษาและปรับปรุงแก้ไขตามที่อาจารย์ที่ปรึกษาแนะนำ

2.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยขอหนังสือนำจากบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครสวรรค์ ถึงผู้อำนวยการโรงเรียน เพื่อขอความอนุเคราะห์ผู้เชี่ยวชาญเพื่อเรียนเชิญมาร่วมประชุมสนทนากลุ่ม ดำเนินการประชุมสนทนากลุ่ม ทำการสรุปข้อมูลจากการสนทนากลุ่มแล้ววิเคราะห์ข้อมูลที่ได้ จัดทำเป็นรูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำตามหลักทุติยปาปณิกสูตร สำหรับผู้บริหารโรงเรียนขนาดเล็ก เขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยนาท และนำเสนออาจารย์ที่ปรึกษาเพื่อตรวจสอบความเป็นไปได้และความถูกต้องเพื่อเตรียมสู่ขั้นตอนต่อไป

2.4 การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้

ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้มาทำการจำแนก จัดหมวดหมู่ และหาแก่นเรื่อง หรือรูปแบบที่ซ่อนอยู่ในข้อมูลสื่อสารต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นข้อความ ภาพ เสียง หรือวิดีโอ เพื่อทำความเข้าใจสารที่สื่อออกมา เจตนาของผู้ส่งสาร และบริบทที่เกี่ยวข้องอย่างลึกซึ้ง โดยเน้นการแปลงข้อมูลจำนวนมากให้กลายเป็นข้อสรุปที่มีความหมาย

ระยะที่ 3 การประเมินรูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำตามหลักทุติยปาปณิกสูตรสำหรับผู้บริหารโรงเรียนขนาดเล็ก เขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยนาท เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ ประกอบด้วย

3.1 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้เชี่ยวชาญที่คัดเลือกโดยวิธีเจาะจง (Purposive Sampling) ได้แก่ ผู้บริหารโรงเรียนขนาดเล็ก เขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยนาท จำนวน 20 ท่าน ประเมินรูปแบบที่สร้างขึ้น

3.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือแบบประเมินที่ประกอบด้วย 4 ด้าน คือ ด้านความถูกต้อง ด้านความเหมาะสม ด้านความเป็นไปได้ และด้านเป็นประโยชน์ ซึ่งเป็นแบบประเมินที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น โดยนำรูปแบบที่ได้จากระยะที่ 2 มาดำเนินการจัดทำแล้วนำแบบประเมินที่ทำเสร็จแล้วไป

ให้อาจารย์ที่ปรึกษาได้ตรวจความเรียบร้อยและถูกต้องและปรับปรุงแก้ไขตามที่อาจารย์ที่ปรึกษาแนะนำ

3.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยขอหนังสือนำจากบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครสวรรค์ ถึงผู้อำนวยการโรงเรียน เพื่อส่งถึงผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 20 ท่าน ด้วยการขอความอนุเคราะห์ให้ผู้เชี่ยวชาญส่งแบบประเมินกลับ โดยได้กลับมาจำนวนชุด 20 คิดเป็นร้อยละ 100

3.4 การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้

สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

สรุปผลการวิจัย

1. ผลการศึกษาสภาพภาวะผู้นำของผู้บริหารโรงเรียนขนาดเล็ก เขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยนาท

ตารางที่ 1 การวิเคราะห์ข้อมูลสภาพสภาพภาวะผู้นำของผู้บริหารโรงเรียนขนาดเล็ก เขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยนาท ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

(n = 270)

ภาวะผู้นำ	ระดับความคิดเห็น			
	$\bar{X}$	S.D	ระดับ	อันดับ
1. ด้านมีความคิดริเริ่ม	4.58	.46	มากที่สุด	6
2. ด้านการรู้จักปรับปรุงแก้ไข	4.61	.51	มากที่สุด	4
3. ด้านการยอมรับนับถือ	4.71	.47	มากที่สุด	1
4. ด้านการให้ความช่วยเหลือ	4.60	.57	มากที่สุด	5
5. ด้านการโน้มน้าวจิตใจ	4.62	.47	มากที่สุด	3
6. ด้านการประสานงาน	4.57	.50	มากที่สุด	7
7. ด้านการเข้าสังคม	4.68	.47	มากที่สุด	2
รวมเฉลี่ย	4.62	.45	**มากที่สุด**	

พบว่า สภาพภาวะผู้นำของผู้บริหารโรงเรียนขนาดเล็ก เขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยนาท โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด พิจารณารายด้านพบว่า ด้านการยอมรับนับถือ มีค่าเฉลี่ยสูงสุดอยู่ในระดับมากที่สุด รองลงมา ได้แก่ ด้านการเข้าสังคม อยู่ในระดับมากที่สุด ส่วนด้านการประสานงาน มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดเมื่อเปรียบเทียบกับภาวะผู้นำทั้ง 7 ด้าน

1.1 ด้านความคิดริเริ่ม โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณารายข้อ พบว่า ผู้บริหารส่งเสริมบรรยากาศการทำงานที่เปิดโอกาสให้แสดงความคิดเห็น มีค่าเฉลี่ยสูงสุดอยู่ในระดับมากที่สุด และค่าข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ ผู้บริหารริเริ่มโครงการหรือกิจกรรมที่ตอบสนองบริบทของโรงเรียนขนาดเล็ก อยู่ในระดับมาก

1.2 ด้านการรู้จักปรับปรุงแก้ไข โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณารายข้อ พบว่า ผู้บริหารเปิดใจรับฟังความคิดเห็นที่แตกต่าง มีค่าเฉลี่ยสูงสุดอยู่ในระดับมากที่สุด และข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ ผู้บริหารปรับปรุงกระบวนการทำงานให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น อยู่ในมากที่สุด

1.3 ด้านการยอมรับนับถือ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณารายข้อ พบว่า ผู้บริหารแสดงออกถึงคุณธรรมและจริยธรรมในการทำงาน มีค่าเฉลี่ยสูงสุดอยู่ในระดับมากที่สุด และข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ ผู้บริหารปฏิบัติต่อทุกคนด้วยความยุติธรรม อยู่ในระดับมากที่สุด

1.4 ด้านการให้ความช่วยเหลือ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณารายข้อพบว่า ผู้บริหารช่วยแก้ไขปัญหาในการจัดการเรียนการสอน มีค่าเฉลี่ยสูงสุดอยู่ในระดับมากที่สุด และข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ ผู้บริหารส่งเสริมการทำงานเป็นทีม และผู้บริหารสนับสนุนทรัพยากรที่จำเป็นต่อการปฏิบัติงาน อยู่ในระดับมากที่สุด

1.5 ด้านการโน้มน้าวจิตใจ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณารายข้อ พบว่า ผู้บริหารโน้มน้าวให้เกิดการยอมรับการเปลี่ยนแปลง มีค่าเฉลี่ยสูงสุดอยู่ในระดับมากที่สุด และข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ ผู้บริหารสามารถคลี่คลายความขัดแย้งด้วยการสื่อสาร อยู่ในระดับมากที่สุด

1.6 ด้านการประสานงาน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณารายข้อ พบว่า ผู้บริหารแก้ไขปัญหาความขัดแย้งระหว่างหน่วยงานได้เหมาะสม มีค่าเฉลี่ยสูงสุดอยู่ในระดับมากที่สุด และข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ ผู้บริหารสื่อสารข้อมูลระหว่างหน่วยงานอย่างชัดเจน และผู้บริหารทำให้การทำงานร่วมกันเป็นไปอย่างราบรื่น อยู่ในระดับมากที่สุด

1.7 ด้านการเข้าสังคม โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณารายข้อ พบว่า ผู้บริหารแสดงออกอย่างเหมาะสมในที่สาธารณะ มีค่าเฉลี่ยสูงสุดอยู่ในระดับมากที่สุด และข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ ผู้บริหารปรับตัวเข้ากับบุคคลและสถานการณ์ต่าง ๆ ได้ดี อยู่ในระดับมากที่สุด

2. ผลการสร้างการสร้างรูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำตามหลักทุติยปาปณิกสูตร สำหรับผู้บริหารโรงเรียนขนาดเล็ก เขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยนาท

ด้านที่ 1 ความคิดริเริ่ม ตามหลักทุติยปาปณิกสูตร

ผู้บริหารสถานศึกษาจะต้องผู้บริหารมีวิสัยทัศน์ มองเห็นแนวโน้มและโอกาสใหม่ในการพัฒนาโรงเรียน สามารถคิดค้นแนวทางหรือรูปแบบการบริหารที่เหมาะสมกับบริบท ส่งเสริมให้บุคลากรมีส่วนร่วมและสร้างนวัตกรรมในการทำงาน และนำไปสู่การพัฒนาองค์กรอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน

ด้านที่ 2 การรู้จักปรับปรุงแก้ไข ตามหลักทุติยปาปณิกสูตร

ผู้บริหารสถานศึกษาจะต้องเรียนรู้จากประสบการณ์ทั้งความสำเร็จและข้อผิดพลาด เปิดรับความคิดเห็นที่หลากหลายและปรับเปลี่ยนแนวทางตามสถานการณ์ มีการประเมินผลและนำข้อมูลมาพัฒนาการดำเนินงาน และช่วยให้องค์กรสามารถปรับตัวได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ด้านที่ 3 การยอมรับนับถือ ตามหลักทุติยปาปณิกสูตร

ผู้บริหารสถานศึกษาจะต้องยึดหลักคุณธรรม จริยธรรม และความโปร่งใสในการบริหาร ปฏิบัติต่อบุคลากรอย่างยุติธรรมและเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สร้างความไว้วางใจและความศรัทธาจากบุคลากรในองค์กร และส่งผลให้เกิดความร่วมมือและบรรยากาศที่ดีในการทำงาน

ด้านที่ 4 การให้ความช่วยเหลือ ตามหลักทุติยปาปณิกสูตร

ผู้บริหารสถานศึกษาจะต้องให้คำปรึกษาและช่วยแก้ไขปัญหาในการปฏิบัติงาน สนับสนุนทรัพยากรและพัฒนาศักยภาพของบุคลากรอย่างเหมาะสม เอาใจใส่ความเป็นอยู่และความต้องการของบุคลากร และช่วยสร้างความผูกพันและเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงาน

ด้านที่ 5 การโน้มน้าวจิตใจ ตามหลักทุติยปาปณิกสูตร

ผู้บริหารสถานศึกษาจะต้องสามารถสื่อสารเป้าหมายและสร้างความเข้าใจร่วมกัน ใช้เหตุผลและมนุษยสัมพันธ์ในการจูงใจให้บุคลากรปฏิบัติงาน สร้างแรงบันดาลใจและความภาคภูมิใจในองค์กร และช่วยให้บุคลากรยอมรับการเปลี่ยนแปลงและทำงานอย่างเต็มศักยภาพ

ด้านที่ 6 การประสานงาน ตามหลักทุติยปาปณิกสูตร

ผู้บริหารสถานศึกษาจะต้องสามารถเชื่อมโยงการทำงานระหว่างบุคลากรและหน่วยงานต่างๆ ลดความซ้ำซ้อนและสร้างความเข้าใจร่วมกันในการดำเนินงาน มีทักษะการสื่อสารและการจัดการที่มีประสิทธิภาพ และส่งผลให้การทำงานเป็นไปอย่างราบรื่นและบรรลุเป้าหมาย

ด้านที่ 7 การเข้าสังคม ตามหลักทุติยปาปณิกสูตร

ผู้บริหารสถานศึกษาจะต้องมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีและสามารถปรับตัวเข้ากับผู้อื่นได้ สื่อสารได้อย่างเหมาะสมและสร้างภาพลักษณ์ที่ดีให้กับองค์กร สร้างความสัมพันธ์กับชุมชน ผู้ปกครอง และผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง และช่วยเสริมความร่วมมือและความเชื่อมั่นต่อโรงเรียนในระยะยาว

3. ผลการประเมินรูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำตามหลักทุติยปาปณิกสูตรสำหรับผู้บริหารโรงเรียนขนาดเล็ก เขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยนาท เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ

ตารางที่ 2 ค่าร้อยละของการประเมินรูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำตามหลักทุติยปาปณิกสูตรสำหรับผู้บริหารโรงเรียนขนาดเล็ก เขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยนาท โดยผู้เชี่ยวชาญ 20 คน

(n = 20)

รายการประเมิน	ความถูกต้อง			ความเหมาะสม			ความเป็นไปได้ในการปฏิบัติ			ความเป็นประโยชน์		
	$\bar{x}$	S.D	ระดับ	$\bar{x}$	S.D	ระดับ	$\bar{x}$	S.D	ระดับ	$\bar{x}$	S.D	ระดับ
ด้านความคิดริเริ่มตามหลักทุติยปาปณิกสูตร	๔.๗๕	๐.๔๔	มากที่สุด	๔.๗๕	๐.๔๔	มากที่สุด	๔.๗๕	๐.๔๔	มากที่สุด	๔.๗๕	๐.๔๔	มากที่สุด
ด้านการรู้จักปรับปรุงแก้ไขตามหลักทุติยปาปณิกสูตร	๔.๖๕	๐.๔๘	มากที่สุด	๔.๖๕	๐.๔๘	มากที่สุด	๔.๖๕	๐.๔๘	มากที่สุด	๔.๖๕	๐.๔๘	มากที่สุด
ด้านการยอมรับนับถือตามหลักทุติยปาปณิกสูตร	๔.๘๐	๐.๔๑	มากที่สุด	๔.๘๐	๐.๔๑	มากที่สุด	๔.๘๐	๐.๔๑	มากที่สุด	๔.๘๐	๐.๔๑	มากที่สุด
ด้านการให้ความช่วยเหลือตามหลักทุติยปาปณิกสูตร	๔.๘๐	๐.๔๑	มากที่สุด	๔.๘๐	๐.๔๑	มากที่สุด	๔.๘๐	๐.๔๑	มากที่สุด	๔.๘๐	๐.๔๑	มากที่สุด
ด้านการโน้มน้าวจิตใจตามหลักทุติยปาปณิกสูตร	๔.๗๕	๐.๔๔	มากที่สุด	๔.๗๕	๐.๔๔	มากที่สุด	๔.๗๕	๐.๔๔	มากที่สุด	๔.๗๕	๐.๔๔	มากที่สุด

ด้านการประสานงานตามหลักทุติยปาปณิกสูตร	๔.๗๕	๐.๔๔	มากที่สุด	๔.๗๕	๐.๔๔	มากที่สุด	๔.๗๕	๐.๔๔	มากที่สุด	๔.๗๕	๐.๔๔	มากที่สุด
ด้านการเข้าสังคมตามหลักทุติยปาปณิกสูตร	๔.๗๕	๐.๔๔	มากที่สุด	๔.๗๕	๐.๔๔	มากที่สุด	๔.๗๕	๐.๔๔	มากที่สุด	๔.๗๕	๐.๔๔	มากที่สุด

ภาพรวมทั้ง 7 ด้าน มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า รูปแบบที่ 1 ด้านความคิดริเริ่ม ด้านการรู้จักปรับปรุงแก้ไข ด้านการยอมรับนับถือ ด้านการให้ความช่วยเหลือ ด้านการโน้มน้าวจิตใจ ด้านการประสานงาน และด้านการเข้าสังคม ตามหลักทุติยปาปณิก ทั้ง 4 ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ด้านความถูกต้อง ด้านความเหมาะสม ด้านความเป็นไปได้ในการปฏิบัติ และด้านความเป็นประโยชน์ อยู่ในระดับมากที่สุด

อภิปรายผลการวิจัย

1. การศึกษาสภาพภาวะผู้นำของผู้บริหารโรงเรียนขนาดเล็ก เขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยนาท ผลการวิจัยพบว่า

ภาวะผู้นำของผู้บริหารโรงเรียนขนาดเล็กโดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด สะท้อนให้เห็นว่าผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นเชิงบวกต่อพฤติกรรมภาวะผู้นำของผู้บริหาร ทั้งนี้ อาจเนื่องมาจากผู้บริหารโรงเรียนขนาดเล็กจำเป็นต้องปฏิบัติหน้าที่หลากหลาย ทั้งการกำหนดทิศทางการบริหาร การแก้ไขปัญหา การสนับสนุนบุคลากร และการสร้างความร่วมมือกับชุมชน ซึ่งเป็นลักษณะการบริหารที่ต้องอาศัยทั้งความสามารถในการจัดการและทักษะด้านมนุษยสัมพันธ์ เมื่อพิจารณาตามหลักทุติยปาปณิกสูตร ได้แก่ จักขุมา ซึ่งมุ่งเน้นการมองการณ์ไกล วิธุโร ซึ่งเน้นความชำนาญในการดำเนินงาน และนิสสยสัมปันโน ซึ่งเน้นการมีเครือข่ายและความสัมพันธ์ที่เกื้อหนุนต่อการดำเนินงาน ผลการศึกษานี้สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหาอาคม อตฺถเมธี (2565) ที่พบว่าภาวะผู้นำตามหลักทุติยปาปณิกสูตรของผู้บริหารโดยรวมอยู่ในระดับมาก ทั้งนี้เมื่ออภิปรายผลรายด้าน พบว่า

ด้านความคิดริเริ่ม ผู้บริหารมีพฤติกรรมส่งเสริมการแสดงความคิดเห็นและสนับสนุนแนวทางใหม่ในการปฏิบัติงาน ซึ่งอาจเกี่ยวข้องกับความจำเป็นในการปรับการบริหารให้เหมาะสมกับข้อจำกัดของโรงเรียนขนาดเล็ก พฤติกรรมดังกล่าวสามารถอธิบายผ่านหลักจักขุมา

เนื่องจากการคิดริเริ่มต้องอาศัยความสามารถในการมองเห็นโอกาส กำหนดเป้าหมาย และพิจารณาแนวทางพัฒนาสถานศึกษาให้สอดคล้องกับสถานการณ์ อย่างไรก็ตาม การมีความคิดริเริ่มในระดับสูงตามความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถามยังไม่อาจยืนยันได้ว่านวัตกรรมหรือแนวทางใหม่ที่นำมาใช้เกิดผลสำเร็จในทางปฏิบัติเพียงใด สอดคล้องกับงานวิจัยของ พักตร์วิไล ชำปกิปักษ์ (2566) ที่พบว่าภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมเป็นองค์ประกอบสำคัญของผู้บริหารในยุคดิสรัปชั่น

ด้านการรู้จักปรับปรุงแก้ไข ผู้บริหารมีพฤติกรรมเปิดรับความคิดเห็นและปรับเปลี่ยนแนวทางการดำเนินงานให้เหมาะสมกับสถานการณ์ ซึ่งอาจเป็นผลจากการต้องรับมือกับข้อจำกัดด้านบุคลากร งบประมาณ และภาระงานของสถานศึกษาขนาดเล็ก พฤติกรรมดังกล่าวเชื่อมโยงกับหลักวิธุโรที่ให้ความสำคัญกับความชำนาญในการปฏิบัติงาน โดยการปรับปรุงแก้ไขอย่างเหมาะสมจำเป็นต้องอาศัยความเข้าใจปัญหา การพิจารณาทางเลือก และการตัดสินใจบนพื้นฐานของข้อมูล จึงสะท้อนให้เห็นความสำคัญของการพัฒนาทักษะการบริหารจัดการควบคู่กับความสามารถในการปรับตัว สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหาวัฒนะชัย ชยวฑฺฒโน (2565) ที่พบว่าผู้บริหารควรมีความรู้รอบด้านและสามารถปรับตัวตามสถานการณ์

ด้านการยอมรับนับถือ ผู้บริหารให้ความสำคัญกับคุณธรรม จริยธรรม และความโปร่งใสในการบริหาร ซึ่งเป็นองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับการสร้างความเชื่อถือภายในสถานศึกษา สามารถอธิบายผ่านหลักนิสสยสัมปันโนในมิติของการสร้างความสัมพันธ์และความไว้วางใจ เนื่องจากการได้รับการยอมรับจากบุคลากรเป็นปัจจัยสนับสนุนให้เกิดความร่วมมือในการปฏิบัติงาน โดยเฉพาะโรงเรียนขนาดเล็กที่ผู้บริหารและครูต้องทำงานร่วมกันอย่างใกล้ชิด การแสดงออกถึงความเป็นธรรมและความรับผิดชอบจึงมีความสำคัญต่อบรรยากาศการทำงานภายในองค์กร ผลดังกล่าวสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหาทวี สิริวฑฺฒโน (2566) ที่พบว่าด้านแบบอย่างของผู้นำและความน่าเชื่อถือมีระดับสูง

ด้านการให้ความช่วยเหลือ ผู้บริหารมีพฤติกรรมสนับสนุนและให้คำปรึกษาแก่บุคลากร ซึ่งอาจเกี่ยวข้องกับลักษณะการบริหารโรงเรียนขนาดเล็กที่ต้องอาศัยความร่วมมือและการช่วยเหลือระหว่างบุคลากร พฤติกรรมดังกล่าวสัมพันธ์กับหลักนิสสยสัมปันโน เนื่องจากการให้ความช่วยเหลืออย่างเหมาะสมเป็นแนวทางหนึ่งในการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีและส่งเสริมความไว้วางใจภายในองค์กร ทั้งนี้ การพัฒนาภาวะผู้นำด้านดังกล่าวควรให้ความสำคัญกับการรับฟังปัญหา การให้คำปรึกษา และการสนับสนุนบุคลากรตามความจำเป็นของแต่ละสถานศึกษา สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระครูสังฆรักษ์ภูวนน ธีรวฑฺฒโน (เริ่มศรี) (2566) ที่พบว่าผู้บริหารควรสนับสนุนบุคลากรและเปิดโอกาสให้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ซึ่งเป็นแนวทางที่ช่วยเสริมสร้างประสิทธิภาพองค์กร

ด้านการโน้มน้าวจิตใจ ผู้บริหารมีความสามารถในการสื่อสารและสร้างการยอมรับต่อแนวทางการดำเนินงานหรือการเปลี่ยนแปลงภายในสถานศึกษา ซึ่งสามารถเชื่อมโยงกับหลักจักขุมาและนิสสยสัมปันโน โดยจักขุมาเกี่ยวข้องกับความชัดเจนของเป้าหมายและทิศทางการบริหาร ขณะที่นิสสยสัมปันโนเกี่ยวข้องกับการสร้างความไว้วางใจและความร่วมมือจากบุคลากร การโน้มน้าวจิตใจจึงมิใช่เพียงการสั่งการให้ปฏิบัติตาม แต่ควรเป็นกระบวนการสื่อสารเหตุผล เปิดโอกาสให้มีส่วนร่วม และสร้างความเข้าใจร่วมกันเกี่ยวกับเป้าหมายของสถานศึกษา ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พรพิมล แก้วอ่อน (2565) ที่เน้นว่าผู้บริหารต้องมีทักษะในการสร้างแรงจูงใจและการสื่อสารเพื่อให้บุคลากรปฏิบัติงานด้วยความเต็มใจ

ด้านการประสานงาน ผู้บริหารควรให้ความสำคัญในการพัฒนาการสื่อสารและการเชื่อมโยงการปฏิบัติงานระหว่างบุคลากรและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เนื่องจากโรงเรียนขนาดเล็กมีข้อจำกัดด้านทรัพยากรและต้องอาศัยความร่วมมือจากหลายฝ่าย การประสานงานจึงสัมพันธ์กับหลักวิธุโรในด้านการจัดระบบงานและการบริหารกระบวนการดำเนินงาน รวมถึงหลักนิสสยสัมปันโนในด้านการสร้างเครือข่ายความร่วมมือ การพัฒนาภาวะผู้นำด้านนี้จึงควรมุ่งเน้นการสื่อสารที่ชัดเจน การกำหนดบทบาทหน้าที่ และการติดตามผลการดำเนินงานร่วมกัน ทั้งนี้ หากผลการวิจัยรายด้านพบว่าการประสานงานมีค่าเฉลี่ยต่ำกว่าด้านอื่น จะสามารถนำมาใช้สนับสนุนการกำหนดประเด็นพัฒนาในด้านดังกล่าวได้ชัดเจนยิ่งขึ้น สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระณรงค์ วุฑฺฒิเมธี (สังขวิจิตร) (2556) ที่พบว่าปัญหาการบริหารเกิดจากการสื่อสารไม่ชัดเจนและการกระจายอำนาจไม่ทั่วถึง ซึ่งสะท้อนถึงความจำเป็นในการพัฒนาด้านการประสานงานให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

ด้านการเข้าสังคม ผู้บริหารมีพฤติกรรมสร้างความสัมพันธ์กับชุมชนและผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของการบริหารโรงเรียนขนาดเล็กที่ต้องอาศัยการสนับสนุนจากเครือข่ายภายนอกสถานศึกษา พฤติกรรมดังกล่าวสอดคล้องในเชิงแนวคิดกับหลักนิสสยสัมปันโน เนื่องจากการมีความสัมพันธ์ที่ดีและได้รับความไว้วางใจจากบุคคลรอบข้างสามารถเอื้อต่อการประสานความร่วมมือและการสนับสนุนทรัพยากรในการจัดการศึกษา ดังนั้น การพัฒนาภาวะผู้นำด้านการเข้าสังคมจึงควรมุ่งเน้นการสร้างเครือข่าย การมีส่วนร่วมของชุมชน และการรักษาความสัมพันธ์ที่ดีอย่างต่อเนื่อง ซึ่งสอดคล้องกับงานของ พระมหาอาคม อตฺถเมธี (2565) ที่พบว่ามนุษยสัมพันธ์เป็นด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด

2. การสร้างรูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำตามหลักทุติยปาปณิกสูตร สำหรับผู้บริหารโรงเรียนขนาดเล็ก เขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยนาท

รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำตามหลักทุติยปาปณิกสูตรประกอบด้วยพฤติกรรมภาวะผู้นำ 7 ด้าน ได้แก่ ความคิดริเริ่ม การรู้จักปรับปรุงแก้ไข การยอมรับนับถือ การให้ความช่วยเหลือ การโน้มน้าวจิตใจ การประสานงาน และการเข้าสังคม โดยบูรณาการกับหลักธรรม 3 ประการ ได้แก่ จักขุมา วิธุโร และนิสสยสัมปันโน สาระสำคัญของรูปแบบมิได้จำกัดอยู่เพียงการกำหนดองค์ประกอบภาวะผู้นำ แต่เป็นการเชื่อมโยงพฤติกรรมการบริหารกับคุณลักษณะเชิงพุทธเพื่อใช้เป็นกรอบในการพัฒนาผู้บริหารอย่างครอบคลุมทั้งด้านการคิด การปฏิบัติงาน และการสร้างความสัมพันธ์ เมื่อพิจารณาความสัมพันธ์ขององค์ประกอบ พบว่า หลักจักขุมาสามารถนำมาใช้เป็นกรอบในการพัฒนาความคิดริเริ่มและการกำหนดทิศทางการบริหาร โดยมุ่งให้ผู้บริหารสามารถวิเคราะห์บริบทและมองเห็นแนวทางพัฒนาสถานศึกษา หลักวิธุโรสามารถนำมาเชื่อมโยงกับการรู้จักปรับปรุงแก้ไขและการประสานงาน โดยเน้นความสามารถในการจัดระบบงาน การแก้ไขปัญหา และการดำเนินงานอย่างเหมาะสม ส่วนหลักนิสสยสัมปันโนสามารถนำมาเชื่อมโยงกับการยอมรับนับถือ การให้ความช่วยเหลือ การโน้มน้าวจิตใจ การประสานงาน และการเข้าสังคม ซึ่งล้วนเกี่ยวข้องกับการสร้างความไว้วางใจ การสนับสนุนบุคลากร และการพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือ ทั้งนี้พฤติกรรมภาวะผู้นำบางด้านสามารถเชื่อมโยงกับหลักธรรมได้มากกว่าหนึ่งประการตามลักษณะของการปฏิบัติงาน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหาวัฒนะชัย ชยวฑฺฒโน (2565) ที่พบว่าการพัฒนาภาวะผู้นำตามหลักทุติยปาปณิกสูตรต้องอาศัยทั้งวิสัยทัศน์ ความสามารถในการบริหารและมนุษยสัมพันธ์ควบคู่กัน สอดคล้องกับงานวิจัยของ พักตร์วิไล ชำปกิปักษ์ (2566) ที่ผลการศึกษาพบว่า ภาวะผู้นำในยุคดิสรัปชั่นต้องประกอบด้วยหลายองค์ประกอบ เช่น บุคลิกภาพ ทักษะ และการทำงานเป็นทีม ทั้งนี้คุณค่าของรูปแบบที่พัฒนาขึ้นจึงอยู่ที่การนำหลักธรรมมาใช้เป็นกรอบอธิบายและกำหนดทิศทางการพัฒนาพฤติกรรมภาวะผู้นำให้มีความสัมพันธ์กันอย่างเป็นระบบ โดยเฉพาะการบริหารโรงเรียนขนาดเล็กที่ต้องอาศัยทั้งความสามารถในการตัดสินใจ การใช้ทรัพยากรอย่างเหมาะสม และการสร้างความร่วมมือกับบุคลากรและชุมชน อย่างไรก็ตาม การนำรูปแบบไปใช้ให้เกิดผลในทางปฏิบัติควรมีการกำหนดกิจกรรมพัฒนา วิธีดำเนินงาน ผู้รับผิดชอบ และแนวทางติดตามประเมินผลที่สอดคล้องกับองค์ประกอบแต่ละด้าน เพื่อให้สามารถประเมินการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมภาวะผู้นำได้อย่างชัดเจน ทั้งนี้ รายละเอียดดังกล่าวควรพิจารณาจากองค์ประกอบและกระบวนการดำเนินงานที่กำหนดไว้ในรูปแบบฉบับสมบูรณ์

3. การประเมินรูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำตามหลักทุติยปาปณิกสูตรสำหรับผู้บริหารโรงเรียนขนาดเล็ก เขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยนาท

จากผลการประเมินรูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำตามหลักทุติยปาปณิกสูตร สำหรับผู้บริหารโรงเรียนขนาดเล็ก เขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยนาท ซึ่งเป็นการวิจัยเชิงปริมาณ พบว่า โดยภาพรวมทั้ง 7 ด้านมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด และเมื่อพิจารณาตามเกณฑ์การประเมิน 4 ด้าน ได้แก่ ความถูกต้อง ความเหมาะสม ความเป็นไปได้ในการปฏิบัติ และความเป็นประโยชน์ พบว่าทุกด้านอยู่ในระดับมากที่สุด ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหาวัฒนะชัย ชยวฑฺฒโน (2565) ที่ระบุว่าการพัฒนาภาวะผู้นำตามหลักทุติยปาปณิกสูตรต้องอาศัยองค์ประกอบหลัก 3 ด้าน คือ วิสัยทัศน์ การจัดการ และมนุษยสัมพันธ์อย่างถูกต้องและครบถ้วน

องค์ความรู้ใหม่

ในการวิจัยเรื่องนี้ สามารถสรุปองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

จากการวิจัยได้องค์ความรู้ใหม่เป็น "รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำตามหลักทุติยปาปณิกสูตร สำหรับผู้บริหารโรงเรียนขนาดเล็ก เขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยนาท" ซึ่งบูรณาการหลักพุทธธรรมเข้ากับแนวคิดภาวะผู้นำทางการบริหารการศึกษา นำเสนอเป็นโมเดลวงกลมซ้อนกัน 2 ชั้น ดังนี้

ชั้นที่ 1 แกนหลักธรรม (Core Leadership Competencies) เป็นหัวใจของรูปแบบ ประกอบด้วย1. จักขุมา (มีวิสัยทัศน์) มองการณ์ไกล คาดการณ์อนาคต และกำหนดทิศทางการพัฒนาโรงเรียนอย่างชัดเจน 2. วิธูโร (จัดการเป็น) บริหารจัดการเก่ง วางแผนเป็นระบบ แก้ปัญหาเป็น และตรวจสอบได้ 3. นิสสยสัมปันโน (มีมนุษยสัมพันธ์) เข้าถึงคน สื่อสารเข้าใจ สร้างความไว้วางใจ และประสานสัมพันธ์ได้ดี

ชั้นที่ 2 พฤติกรรมภาวะผู้นำ 7 ด้าน (Leadership Dimensions) เป็นการแปลงหลักธรรมสู่การปฏิบัติที่สังเกตและพัฒนาได้จริง ได้แก่

ด้านที่ 1 ความคิดริเริ่ม มีแนวคิดใหม่ มองเห็นโอกาสเชิงกลยุทธ์ สร้างสรรค์นวัตกรรม และพัฒนาโรงเรียนอย่างต่อเนื่อง

ด้านที่ 2 การรู้จักปรับปรุงแก้ไข เรียนรู้จากประสบการณ์ ปรับตัวอย่างยืดหยุ่น ใช้ข้อมูลในการตัดสินใจ และสร้างวัฒนธรรมองค์กรแห่งการเรียนรู้

ด้านที่ 3 การยอมรับนับถือ ยึดมั่นคุณธรรมและความโปร่งใส ปฏิบัติอย่างยุติธรรม จนเกิดความศรัทธาและความไว้วางใจ

ด้านที่ 4 การให้ความช่วยเหลือ สนับสนุนและให้คำปรึกษา เอาใจใส่แก้ไขปัญหาและพัฒนาศักยภาพบุคลากร

ด้านที่ 5 การโน้มน้าวจิตใจ สร้างแรงจูงใจและแรงบันดาลใจ สื่อสารวิสัยทัศน์ชัดเจน และนำสู่การเปลี่ยนแปลงร่วมกัน

ด้านที่ 6 การประสานงาน เชื่อมโยงการทำงานทั้งภายในและภายนอก สร้างเครือข่ายความร่วมมือ และทำงานเป็นระบบอย่างมีประสิทธิภาพ

ด้านที่ 7 การเข้าสังคม สร้างสัมพันธ์ที่ดีกับชุมชน ผู้ปกครอง และเครือข่าย สื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพ และสร้างภาพลักษณ์ที่ดีให้โรงเรียน

สาระสำคัญขององค์ความรู้ใหม่ ภาวะผู้นำของผู้บริหารโรงเรียนขนาดเล็กไม่ได้เกิดจากทักษะการบริหารเพียงอย่างเดียว แต่ต้องตั้งอยู่บนรากฐานของหลักธรรม 3 ประการ ได้แก่ วิสัยทัศน์ ความสามารถในการจัดการ และมนุษยสัมพันธ์ ซึ่งส่งผลต่อพฤติกรรมภาวะผู้นำทั้ง 7 ด้าน อย่างเชื่อมโยงกัน ผู้บริหารจึงสามารถบริหารโรงเรียนภายใต้ข้อจำกัดด้านทรัพยากรได้อย่างมี

ทิศทาง มีประสิทธิภาพ และได้รับความร่วมมือจากทุกภาคส่วน อันนำไปสู่การพัฒนาโรงเรียนอย่างยั่งยืน

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ควรกำหนดนโยบายส่งเสริมการพัฒนาภาวะผู้นำของผู้บริหารโรงเรียน โดยบูรณาการหลักทุติยปาปณิกสูตรเป็นกรอบแนวทางในการพัฒนาอย่างเป็นระบบ และควรกำหนดให้มีหลักสูตรอบรมหรือพัฒนาผู้บริหารสถานศึกษา ที่เน้นทั้ง 3 มิติ ได้แก่ วิสัยทัศน์ (จักขุมา) การบริหารจัดการ (วิธุโร) และมนุษยสัมพันธ์ (นิสสยสัมปันโน) ควบคู่กับภาวะผู้นำ 7 ด้าน

2. สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ควรสนับสนุนงบประมาณและทรัพยากรในการพัฒนาผู้บริหารโรงเรียนขนาดเล็กอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้สามารถนำรูปแบบไปประยุกต์ใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3. สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ควรกำหนดตัวชี้วัดด้านภาวะผู้นำของผู้บริหารโรงเรียนให้สอดคล้องกับรูปแบบที่พัฒนาขึ้น เพื่อใช้ในการประเมินผลและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง และควรส่งเสริมการสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างโรงเรียน ชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อสนับสนุนการพัฒนาภาวะผู้นำอย่างยั่งยืน

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. ผู้บริหารโรงเรียนควรนำรูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำไปประยุกต์ใช้ในการบริหารงาน โดยเริ่มจากการประเมินตนเองในทั้ง 7 ด้าน เพื่อวางแผนพัฒนาอย่างเป็นระบบ

2. ผู้บริหารควรส่งเสริมการสร้างบรรยากาศองค์กรที่เปิดโอกาสให้บุคลากรมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นและพัฒนานวัตกรรม

3. ผู้บริหารควรพัฒนาทักษะการสื่อสาร การประสานงาน และการทำงานเป็นทีม เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารงาน โดยเฉพาะด้านการประสานงาน

4. ผู้บริหารควรนำกระบวนการเรียนรู้จากประสบการณ์ มาใช้ในการพัฒนาภาวะผู้นำ เช่น การสะท้อนผลการปฏิบัติงาน (Reflection) และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน (PLC)

5. ผู้บริหารควรส่งเสริมการสร้างแรงจูงใจและแรงบันดาลใจให้บุคลากร โดยใช้หลักมนุษยสัมพันธ์และการเป็นแบบอย่างที่ดีของผู้บริหาร

6. สถานศึกษาควรจัดให้มีระบบติดตามและประเมินผลการพัฒนาภาวะผู้นำอย่างต่อเนื่อง เพื่อปรับปรุงและพัฒนาให้เหมาะสมกับบริบท

คำรับรองและการเปิดเผยข้อมูลของผู้เขียน

1. การเปิดเผยผลประโยชน์ทับซ้อน (Conflict of Interest)

ผู้เขียนขอรับรองว่าไม่มีผลประโยชน์ทับซ้อนที่อาจส่งผลกระทบต่อการออกแบบการวิจัย การเก็บรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล การแปลผล และการนำเสนอผลการวิจัย

2. การใช้ปัญญาประดิษฐ์และเทคโนโลยีสนับสนุนการจัดทำต้นฉบับ

ผู้เขียนใช้เทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ ChatGPT ของ OpenAI เพื่อสนับสนุนการสร้างภาพโมเดลประกอบบทความวิจัย โดยจำกัดขอบเขตการใช้งานเฉพาะการจัดทำภาพประกอบรูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำตามหลักทุติยปาปณิกสูตร ทั้งนี้ ผู้เขียนเป็นผู้กำหนดองค์ประกอบและสาระสำคัญของโมเดล และรับผิดชอบในการตรวจสอบความถูกต้อง ความเหมาะสม และความสอดคล้องของภาพกับผลการวิจัย รวมถึงรับผิดชอบต่อความถูกต้องและความสมบูรณ์ของบทความฉบับสุดท้ายทั้งหมด โดยไม่ระบุปัญญาประดิษฐ์เป็นผู้เขียนร่วม

3. คำรับรองเกี่ยวกับการเปิดเผยข้อมูล (Data Availability Statement)

ข้อมูลที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้สามารถเปิดเผยและเข้าถึงได้ผ่านเว็บไซต์ของมหาวิทยาลัย ทั้งนี้การเข้าถึงและการนำข้อมูลไปใช้ต้องเป็นไปตามเงื่อนไขการเผยแพร่ข้อมูลของมหาวิทยาลัย และคำนึงถึงการคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคลของผู้เข้าร่วมการวิจัย

4. คำรับรองด้านจริยธรรมการวิจัย (Ethics Statement)

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาที่เก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้บริหารสถานศึกษาและข้าราชการครู โดยไม่ได้ยื่นขอรับการพิจารณารับรองจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์จากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย จึงไม่มีเลขที่รับรองและวันที่อนุมัติจริยธรรมการวิจัย

5. แหล่งทุนสนับสนุนการวิจัย (Funding)

การวิจัยครั้งนี้ดำเนินการโดยใช้งบประมาณส่วนตัวของผู้วิจัยทั้งหมด และไม่ได้รับทุนสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน หรือองค์กรอื่นใด

6. การระบุบทบาทของผู้มีส่วนร่วมตามหลัก CRediT

วรชพร เทศเขียว :โดยผู้เขียนเป็นผู้รับผิดชอบการดำเนินงานวิจัย ได้แก่ การกำหนดแนวคิดการวิจัย, การออกแบบระเบียบวิธีวิจัย, การเก็บรวบรวมข้อมูล, การวิเคราะห์ข้อมูล,

การจัดทำต้นฉบับบทความ และการตรวจสอบและแก้ไขต้นฉบับ ตลอดจนตรวจสอบ และให้ความเห็นชอบต่อบทความฉบับสมบูรณ์ก่อนการเผยแพร่

วรกฤต เถื่อนช้าง : การกำกับดูแล, การตรวจสอบความถูกต้อง

ทนง ทศไกร : การกำกับดูแล, การตรวจสอบความถูกต้อง

เอกสารอ้างอิง

ณัฏฐกรณ์ ปะพาน, ฐิติวัสส์ สุขป้อม, ณฏฐพร สิงห์สร, ณัฐพัชร สายเสนา, และเริงวิชญ์ นิลโคตร. (2567). ภาวะผู้นำเชิงวิสัยทัศน์กับการบริหารสถานศึกษาสู่ความยั่งยืนโดยการบูรณาการหลักพุทธธรรม: วิเคราะห์หลักปาปณิกธรรม. *วารสารระบบนิเวศการเรียนรู้และปัญญา, 2*(1), 1–11. https://so13.tci-thaijo.org/index.php/j_ecosystem_wisdom/article/view/1046

พรพิมล แก้วอ่อน, วรกฤต เถื่อนช้าง, ประเทือง ภูมิภัทราคม และพระราชวชิรเมธี. (2565). แนวทางการพัฒนาทักษะภาวะผู้นำในศตวรรษที่ 21 ตามหลักทุติยปาปณิกสูตรของผู้บริหารโรงเรียนในกลุ่มโรงเรียนฟ้าอุดม สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต 3. *วารสารวิจัยวิชาการ, 5*(2), 91–104. https://doi.org/10.14456/jra.2022.35

พระครูปริยัติรัตนาลงกรณ์, พระครูภาวนาธรรมโฆสิต และอริย์ธัช เลิศรวมโชค. (2566). ภาวะผู้นำเชิงพุทธในการบริหารการศึกษายุคดิจิทัล. *วารสารพุทธศาสตร์ มจร.อุบลราชธานี, 5*(2), 695–708. https://so12.tci-thaijo.org/index.php/JOBU2025/article/view/4801

พระครูสังฆรักษ์ภูวนน ธีรวฑฺฒโน (เริ่มศรี), สมบัติ รัตนคร และพระฮอนด้า วาทสทฺโท. (2565). ภาวะผู้นำตามหลักทุติยปาปณิกสูตรของผู้บริหารโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา จังหวัดขอนแก่น. *วารสารการพัฒนาการเรียนรู้สมัยใหม่, 7*(3), 210–221. https://so06.tci-thaijo.org/index.php/jomld/article/view/254338

พระณรงค์ วุฑฺฒิเมธี (สังขวิจิตร). (2556). *การบริหารจัดการตามหลักทุติยปาปณิกสูตรของบริษัท เอ็นอีซี อินฟรอนเทีย (ไทย) จำกัด* [วิทยานิพนธ์ปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย]. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. http://oldweb.mcu.ac.th/userfiles/file/thesis/Public-Administration/56-2-12-023.pdf

พระไตรปิฎก (2569). อังคุตตรนิกาย ติกนิบาต ทุติยปาปณิกสูตร (เล่ม 20 ข้อ 459 ฉบับภาษาบาลีที่เผยแพร่ออนไลน์). [ออนไลน์) สืบค้นจาก https://84000.org/tipitaka/read/pali_item.php?book=20&item=459&items=1&utm_source

พระไตรปิฎก ฉบับภาษาบาลี เล่มที่ 20 อังคุตตรนิกาย ติกนิบาต ทุติยปาปณิกสูตร. (ม.ป.ป.). 84000.org. https://84000.org/tipitaka/read/pali_item.php?book=20&item=459&items=1

พระมหาทวี สิริวฑฺฒโน (พรมวงศ์), พระครูปลัดบุญช่วย โชติวโส, ทวี สระน้ำคำ และณฐาพัชร์ วรพงศ์พัชร์. (2566). ภาวะผู้นำตามหลักทุติยปาปณิกสูตรของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จังหวัดกาฬสินธุ์. *วารสารสถาบันวิจัยพิมลธรรม, 10*(1), 44–55. https://so06.tci-thaijo.org/index.php/prij/article/view/262321

พระมหาวัฒนะชัย ชยวฑฺฒโน. (2565). แนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำตามหลักทุติยปาปณิกสูตรของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม จังหวัดหนองคาย. *วารสารศรีล้านช้างปริทรรศน์, 8*(2), 1–13. https://so06.tci-thaijo.org/index.php/jslc/article/view/255750

พระมหาอาคม อตฺถเมธี และพระมหาจักรพล สิริธโร. (2565). การศึกษาภาวะผู้นำตามหลักทุติยปาปณิกสูตรของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม จังหวัดเลย. *วารสารวิจัยศรีล้านช้าง, 2*(5), 1–11. https://ojs.mbuslc.ac.th/index.php/srj/article/view/97

พักตร์วิไล ชำปฏิ. (2566). ภาวะผู้นำเชิงนวัตกรรมตามหลักปาปณิกธรรมสำหรับผู้บริหารสถานศึกษาในยุคดิสรัปชั่น. *วารสารวิชาการหลักสูตรและการสอน มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร, 15*(43), 206–213. https://jci.snru.ac.th/ArticleView?ArticleID=1092

วิรัตน์ ลิ้มธนาวานิชย์. (2567). หลักการบริหารงานบุคคลตามหลักพุทธธรรมด้วยหลักทุติยปาปณิกธรรมของผู้บริหารสถานศึกษาสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา จังหวัดปทุมธานี. *วารสารระบบนิเวศการเรียนรู้และปัญญา, 2*(1): 21–29. https://so13.tci-thaijo.org/index.php/j_ecosystem_wisdom/article/view/1059

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยนาท. (2565). *รายงานผลการจัดการศึกษาประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2565*.

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2558). *รายงานการวิจัยแนวทางการพัฒนาการศึกษาไทยกับการเตรียมความพร้อมศตวรรษที่ 21*.

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2560). *แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560–2579*. พริกหวานกราฟฟิค.

การจัดการเชิงยุทธศาสตร์ในการสร้างมหาวิทยาลัยสีเขียว ของมหาวิทยาลัยราชภัฏ กลุ่มภาคเหนือตอนล่าง

Strategic Management for Developing Green Universities Among Rajabhat Universities in the Lower Northern Region

เกศกนกกรณ์ ไทยณดาขันธ์อิน[1] และอัจจิมา ศุภจริยาวัตร[2]
Ketkanokkorn Thainadakhan-In[1] and Atchima Supachariyawat[2]

Received: April 25, 2026
Revised: July 24, 2026
Accepted: July 24, 2026

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ1) ศึกษาการจัดการยุทธศาสตร์มหาวิทยาลัยสีเขียวที่สอดคล้องกับกรอบแนวคิด 7’s ของ McKinsey 2) ศึกษาการจัดการมหาวิทยาลัยสีเขียวที่สอดคล้องกับเกณฑ์ UI GreenMetric 3) ศึกษาการจัดการมหาวิทยาลัยสีเขียวที่สอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) และ4) นำเสนอแนวทางการจัดการเชิงยุทธศาสตร์ในการสร้างมหาวิทยาลัยสีเขียวของมหาวิทยาลัยราชภัฏกลุ่มภาคเหนือตอนล่าง การวิจัยครั้งนี้เป็นวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญคัดเลือกแบบเฉพาะเจาะจงจากมหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงครามและมหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร จำนวน 24 คน คือ ผู้บริหาร บุคลากร นักศึกษา และบุคคลภายนอกที่เกี่ยวข้อง วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหาและการสังเคราะห์เชิงประเด็นตามกรอบแนวคิดการวิจัย ยืนยันผลด้วยการสนทนากลุ่ม จำนวน 8 คน ผลการวิจัย พบว่า 1) มีการจัดการเชิงยุทธศาสตร์มหาวิทยาลัยสีเขียวที่สอดคล้องกับกรอบแนวคิด 7’s ของ McKinsey มีความสำคัญและจำเป็นสำหรับองค์กรที่จะประสบความสำเร็จอย่างยั่งยืน 2) มีการจัดการมหาวิทยาลัยสีเขียวที่สอดคล้องกับเกณฑ์ UI GreenMetric อย่างเป็นรูปธรรมและมีการบูรณาการด้านการจัดการสิ่งแวดล้อม 3) มีการจัดการมหาวิทยาลัยสีเขียวที่สอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนา

[1-2] มหาวิทยาลัยเวสเทิร์น; Western University
Corresponding author; naikanok@gmail.com, thainadakhanin@gmail.com, Tel. 097-9566956

ที่ยั่งยืน (SDGs) อย่างเป็นรูปธรรมและมีการบูรณาการด้านการจัดการสิ่งแวดล้อม และ4) การนำเสนอแนวทางการจัดการเชิงยุทธศาสตร์ในการสร้างมหาวิทยาลัยสีเขียวของมหาวิทยาลัยราชภัฏกลุ่มภาคเหนือตอนล่าง ได้แก่ส่วนที่ 1 แผนยุทธศาสตร์ในการสร้างมหาวิทยาลัยสีเขียวของมหาวิทยาลัยราชภัฏกลุ่มภาคเหนือตอนล่าง เป็นมหาวิทยาลัยสีเขียวที่เป็นเลิศ บ่มเพาะวัฒนธรรมสีเขียวเพื่อท้องถิ่นและสังคมที่ยั่งยืน และส่วนที่ 2 แนวทางการขับเคลื่อนแผนยุทธศาสตร์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏกลุ่มภาคเหนือตอนล่างในการสร้างมหาวิทยาลัยสีเขียว เพื่อบ่มเพาะวัฒนธรรมสีเขียวสู่มหาวิทยาลัยราชภัฏกลุ่มภาคเหนือตอนล่าง ด้วย SEED Green Model 4 ระยะ ได้แก่ ระยะที่ 1 การปลุกจิตสำนึก (Sparking) ระยะที่ 2 เสริมสมรรถนะ (Enabling) ระยะที่ 3 เร่งการเปลี่ยนแปลง (Energizing) และระยะที่ 4 สู่การเป็นอัตลักษณ์สีเขียว (Deepening) ทำให้เป็นอัตลักษณ์วัฒนธรรมสีเขียวของมหาวิทยาลัยราชภัฏกลุ่มภาคเหนือตอนล่าง

คำสำคัญ: การจัดการเชิงยุทธศาสตร์, การจัดการสิ่งแวดล้อม, มหาวิทยาลัยสีเขียว

Abstract

This research aimed to 1) study the strategic management of green universities in alignment with the McKinsey 7-S Framework, () study green university management in alignment with the UI GreenMetric criteria, 3) study green university management in alignment with the Sustainable Development Goals (SDGs), and 4) propose strategic management guidelines for developing green universities among Rajabhat universities in the lower northern region. This qualitative research employed in-depth interviews with 24 key informants selected through purposive sampling from Pibulsongkram Rajabhat University and Kamphaeng Phet Rajabhat University, comprising administrators, personnel, students, and relevant external stakeholders. Data were analyzed through content analysis and thematic synthesis based on the research framework, and the findings were confirmed through a focus group discussion with eight participants. The results revealed the following: 1) The universities implemented green university strategic management in alignment with the McKinsey 7-S Framework, which was found to be important and essential for achieving sustainable organizational success. 2) The universities implemented green

university management in alignment with the UI GreenMetric criteria in a concrete manner, with integrated environmental management. 3) The universities implemented green university management in alignment with the SDGs in a concrete manner, with integrated environmental management. 4) The proposed strategic management guidelines for developing green universities among Rajabhat universities in the lower northern region consisted of two parts. Part 1 was a strategic plan envisioning the universities as excellent green universities that cultivate a green culture for sustainable local communities and society. Part 2 comprised guidelines for driving the strategic plan to cultivate a green culture through the four-phase SEED Green Model: Phase 1 , Sparking (raising awareness); Phase 2 , Enabling (strengthening competencies); Phase 3 , Energizing (accelerating change); and Phase 4 , Deepening (embedding a green identity), which establishes a green cultural identity for Rajabhat universities in the lower northern region.

Keywords: Strategic Management, Environmental Management, Green University

บทนำ

วิกฤตการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศได้ผลักดันให้นานาชาติร่วมกำหนดเป้าหมาย Net Zero ปี ค.ศ. 2065 ประเทศไทยตอบสนองผ่านแผน NDC 2030 เพื่อลดก๊าซเรือนกระจกร้อยละ 43 ในการขับเคลื่อนการพัฒนาที่ยั่งยืน (ณรงค์กร มโนจันทร์เพ็ญ, 2567) ในบริบทของการขับเคลื่อนการพัฒนาที่ยั่งยืนตามเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) (ศูนย์วิจัยและสนับสนุนเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน, 2567) สถาบันอุดมศึกษามีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการเป็น "ต้นแบบ" และ"แหล่งสร้างทุนมนุษย์" ผ่านแนวคิด "มหาวิทยาลัยสีเขียว" (กระทรวงอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม, 2564) ซึ่งสอดคล้องกับมหาวิทยาลัยแห่งอินโดนีเซีย Universitas Indonesia: UI ที่กำหนดมาตรฐานการจัดอันดับมหาวิทยาลัยสีเขียวระดับโลกที่ยั่งยืน เป็นเกณฑ์มาตรฐานสากล UI GreenMetric World University Rankings(Universitas Indonesia, 2024) สถาบันอุดมศึกษาโดยเฉพาะมหาวิทยาลัยราชภัฏมีบทบาทสำคัญในการเป็นต้นแบบ "มหาวิทยาลัยสีเขียว" (Green University) มหาวิทยาลัยราชภัฏเป็นสถาบันอุดมศึกษาที่มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาท้องถิ่นอย่างยั่งยืน สอดคล้องกับนโยบาย "มหาวิทยาลัยยั่งยืน" ของกระทรวง อว. และแผนยุทธศาสตร์ชาติ 20

ปี (พ.ศ. 2561-2580) รวมถึงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566-2570) ที่ส่งเสริมเศรษฐกิจชีวภาพ เศรษฐกิจหมุนเวียน และเศรษฐกิจสีเขียว (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2565) อย่างไรก็ตาม ผลการจัดอันดับ UI GreenMetric ในปีที่ผ่านมามีแนวโน้มมากขึ้นมีมหาวิทยาลัยกว่า 900 แห่งจาก 80 ประเทศทั่วโลก และเมื่อเปรียบเทียบผลการดำเนินงานของมหาวิทยาลัยราชภัฏ 38 แห่ง กลุ่มภาคเหนือมีสัดส่วนการเข้าร่วมน้อยที่สุด ร้อยละ 37.50 เมื่อเทียบกับกลุ่มภาคใต้ที่มีร้อยละ 100 แต่มหาวิทยาลัยราชภัฏกลุ่มภาคเหนือตอนล่างยังพบความพยายามในการขับเคลื่อนมหาวิทยาลัยสีเขียว (มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร, 2568)

การจัดการเชิงยุทธศาสตร์เพื่อสร้างมหาวิทยาลัยสีเขียวมีรากฐานทางวิชาการที่บูรณาการหลักการและทฤษฎีเข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบ โดยเริ่มจากแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development) ตามรายงาน Brundtland (คณะกรรมาธิการบรันท์แลนด์หรือคณะกรรมาธิการโลกว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา WCED, 1987) ซึ่งสอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน SDGs และมาตรฐานสากล UI GreenMetric ซึ่งเชื่อมโยงกับกรอบนโยบายระดับชาติคือยุทธศาสตร์ชาติ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 และยุทธศาสตร์มหาวิทยาลัยราชภัฏเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น ในการจัดการเชิงยุทธศาสตร์นั้นใช้ 7's ของ McKinsey เป็นกรอบหลักในการวิเคราะห์องค์กรแบบองค์รวมเพื่อสร้างองค์กรที่ยั่งยืน ทั้งนี้ เหตุผลสำคัญในการเลือกใช้กรอบแนวคิดดังกล่าวเนื่องจาก หลักการความเชื่อมโยงแบบองค์รวม (Holistic Interconnectedness) และหลักการสมดุลระหว่างองค์ประกอบแข็งและอ่อน (Hard-Soft Balance) ของ McKinsey 7's สอดคล้องกับปรัชญาของมหาวิทยาลัยราชภัฏที่มุ่งพัฒนาท้องถิ่นอย่างเป็นองค์รวม ซึ่งต้องอาศัยการบูรณาการทั้งโครงสร้าง ระบบ และกลยุทธ์ (องค์ประกอบแข็ง) เข้ากับภาวะผู้นำ บุคลากร ทักษะ และค่านิยมร่วม (องค์ประกอบอ่อน) ไปพร้อมกัน มิใช่การพัฒนาเพียงมิติใดมิติหนึ่งตามลำพัง นอกจากนี้ องค์ประกอบ ค่านิยมร่วม (Shared Values) ซึ่งเป็นแกนกลางที่เชื่อมโยงองค์ประกอบอื่นทั้ง 6 ด้านของโมเดลนี้ ยังสอดรับกับวิสัยทัศน์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏที่ให้ความสำคัญกับการปลูกฝังจิตสำนึกและอัตลักษณ์สีเขียวร่วมของบุคลากรและนักศึกษาให้เป็นรากฐานของการเปลี่ยนแปลงทั้งองค์กร มากกว่าการขับเคลื่อนด้วยกฎระเบียบเพียงอย่างเดียว อีกทั้ง หลักการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Development) ของ McKinsey 7's ที่มุ่งสร้างองค์กรซึ่งสามารถปรับตัวและดำรงอยู่ได้ในระยะยาว ยังสอดคล้องกับบริบทเชิงอนาคตของสถาบันอุดมศึกษาไทยที่ต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงด้านสิ่งแวดล้อม เทคโนโลยี และสังคมอย่างรวดเร็ว ด้วยเหตุนี้ 7's ของ McKinsey จึงเป็นกรอบแนวคิดที่มีความยืดหยุ่นเพียงพอที่จะบูรณาการแนวคิดอื่นเข้ามาเสริมได้ตามบริบทและเป้าหมายเฉพาะของมหาวิทยาลัยสีเขียว โดยนำแนวคิดอื่น

ประกอบได้แก่ 1) แนวคิดการบริหารองค์กรและคุณภาพ ได้แก่ การวิเคราะห์สภาพแวดล้อม การวัดผลดุลยภาพ และการบริหารคุณภาพ 2) การพัฒนาองค์กรและบุคลากรอย่างต่อเนื่อง ได้แก่ ภาวะผู้นำการบริหารการเปลี่ยนแปลง 8 ขั้นตอน Kotter's 8 Step วัฒนธรรมองค์กรแห่งการเรียนรู้ และทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม และ 3) การมีส่วนร่วมและความรับผิดชอบต่อสังคม ได้แก่ การบริหารราชการแบบมีส่วนร่วม ความรับผิดชอบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม และการบริหารเพื่อผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย บูรณาการเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการจัดทำแผนยุทธศาสตร์วิเคราะห์องค์กร กำหนดกลยุทธ์ เป้าหมาย ตัวชี้วัด ทิศทางและการวัดผลอย่างสมดุล

การสร้างองค์ความรู้เชิงลึกและนวัตกรรมการจัดการที่สามารถตอบโจทย์ความท้าทายแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมเฉพาะถิ่นได้ สำหรับมหาวิทยาลัยราชภัฏกลุ่มภาคเหนือตอนล่าง โดยพื้นที่กรณีศึกษาของมหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม และมหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร กลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ได้แก่ ผู้บริหารมหาวิทยาลัยหรือผู้บริหารโครงการ บุคลากร นักศึกษา และบุคคลภายนอก

ทั้งนี้ การศึกษาข้อมูลเชิงพื้นที่ของมหาวิทยาลัยราชภัฏกลุ่มภาคเหนือตอนล่างชี้ให้เห็นถึงความเหลื่อมล้ำและปัญหาด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมที่เป็นเร่งด่วน โดยเฉพาะวิกฤตฝุ่น PM2.5 ที่สะสมอย่างรุนแรงจากลักษณะภูมิประเทศแบบแอ่งกระทะและการเผาในที่โล่ง ส่งผลกระทบต่อสุขภาพประชาชนและสิ่งแวดล้อมชุมชน ในขณะที่มหาวิทยาลัยราชภัฏในพื้นที่มีพันธกิจหลักในการพัฒนาท้องถิ่น แต่สัดส่วนการจัดการมหาวิทยาลัยสีเขียว กลุ่มมหาวิทยาลัยราชภัฏภาคเหนือตามเกณฑ์ UI GreenMetric มีสัดส่วนน้อยที่สุด (มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร, 2568) แสดงให้เห็นการขาดการจัดการเชิงยุทธศาสตร์ที่เป็นระบบและวัฒนธรรมสีเขียวที่หยั่งรากลึกในองค์กร

อย่างไรก็ตาม แม้มหาวิทยาลัยราชภัฏกลุ่มภาคเหนือตอนล่างจะมีพันธกิจที่สอดคล้องและมีความพยายามอย่างต่อเนื่องในการขับเคลื่อนมหาวิทยาลัยสีเขียว แต่จากสภาพปัญหาความเหลื่อมล้ำในการดำเนินงานที่สูงที่สุดในประเทศ ประกอบกับพื้นที่มีความเปราะบางด้านสิ่งแวดล้อมสูง ยังไม่ปรากฏองค์ความรู้เชิงลึกที่ว่าด้วยรูปแบบหรือแนวทางการจัดการเชิงยุทธศาสตร์ที่เหมาะสมกับบริบทเฉพาะของกลุ่มมหาวิทยาลัยดังกล่าว งานวิจัยที่ผ่านมาส่วนใหญ่ยังมุ่งเน้นการนำเสนอแนวคิดหรือเกณฑ์มาตรฐานมหาวิทยาลัยสีเขียวในภาพรวมระดับประเทศหรือระดับสถาบัน แต่ยังขาดการถอดบทเรียนเชิงกระบวนการที่บูรณาการพันธกิจด้านการเรียนการสอน การวิจัย และการบริการวิชาการ เข้ากับการสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับชุมชน ภาครัฐ และภาคเอกชน ซึ่งเป็นกลไกสำคัญในการลดความเหลื่อมล้ำและขับเคลื่อนการพัฒนาพื้นที่อย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาการจัดการยุทธศาสตร์มหาวิทยาลัยสีเขียวที่สอดคล้องกับกรอบแนวคิด 7's ของ McKinsey

2. เพื่อศึกษาการจัดการมหาวิทยาลัยสีเขียวที่สอดคล้องกับเกณฑ์ UI GreenMetric

3. เพื่อศึกษาการจัดการมหาวิทยาลัยสีเขียวที่สอดคล้องกับเกณฑ์เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs)

4. เพื่อนำเสนอแนวทางการจัดการเชิงยุทธศาสตร์ในการสร้างมหาวิทยาลัยสีเขียวของมหาวิทยาลัยราชภัฏกลุ่มภาคเหนือตอนล่าง

วิธีดำเนินการวิจัย

บทความวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดย

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ใช้วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง จากมหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงครามและมหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร ซึ่งมีผลการจัดอันดับมหาวิทยาลัยสีเขียวและตามเกณฑ์เป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืน (SDGs) อยู่ในอันดับสูงสุดของมหาวิทยาลัยราชภัฏภาคเหนือตอนล่าง สถาบันละ 12 คน รวม 24 คน โดยกำหนดเกณฑ์การคัดเลือกตามบทบาทที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับการจัดการมหาวิทยาลัยสีเขียวของแต่ละสถาบัน แบ่งเป็น 4 กลุ่ม ได้แก่

1) ผู้บริหารมหาวิทยาลัยและผู้บริหารโครงการมหาวิทยาลัยสีเขียว ซึ่งเป็นรองอธิการบดี ผู้ช่วยอธิการบดี ผู้อำนวยการสำนักงานอธิการบดีผู้อำนวยการกองกลาง หรือผู้รับผิดชอบโครงการมหาวิทยาลัยสีเขียวโดยตรง จำนวน 3 คน

2) บุคลากร ซึ่งเป็นบุคลากรสายวิชาการหรือสายสนับสนุนที่ปฏิบัติงานเกี่ยวข้องกับการจัดการมหาวิทยาลัยสีเขียว จำนวน 3 คน

3) นักศึกษา ซึ่งเป็นผู้นำนักศึกษาหรือสมาชิกองค์การบริหารนักศึกษาที่มีบทบาทด้านสิ่งแวดล้อม จำนวน 3 คน

4) บุคคลภายนอก ที่เป็นตัวแทนชุมชน ท้องถิ่น หรือผู้ประกอบการที่มีความเกี่ยวข้องโดยตรงกับการดำเนินงานมหาวิทยาลัยสีเขียวของสถาบัน จำนวน 3 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยและการตรวจสอบคุณภาพ คือ แบบสัมภาษณ์เชิงลึกกึ่งโครงสร้าง ที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นจากการทบทวนวรรณกรรม แนวคิดทฤษฎี และแผนยุทธศาสตร์ชาติที่เกี่ยวข้อง ครอบคลุมประเด็นคำถาม 4 ด้าน ได้แก่

1) แนวคิดมหาวิทยาลัยสีเขียวตามเกณฑ์ UI GreenMetric

2) แนวคิดที่สอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) เฉพาะเป้าหมายด้านสิ่งแวดล้อม

3) แนวคิดการจัดการเชิงยุทธศาสตร์ตามกรอบ 7's ของ McKinsey

4) ข้อเสนอแนะ

โดยแบบสัมภาษณ์แยกตามกลุ่มผู้ให้ข้อมูลทั้ง 4 กลุ่ม เพื่อให้สอดคล้องกับบทบาทของแต่ละกลุ่ม เครื่องมือดังกล่าวผ่านการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา โดยผู้ทรงคุณวุฒิ 5 ท่าน ซึ่งผลการตรวจสอบพบว่าทุกข้อคำถามมีค่า IOC อยู่ในช่วง 0.8–1.0 สูงกว่าเกณฑ์มาตรฐานที่กำหนดไว้ที่ 0.5 จึงถือว่าเครื่องมือมีความตรงเชิงเนื้อหาและสามารถนำไปใช้เก็บข้อมูลได้

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา และการสังเคราะห์เชิงประเด็น ตามกรอบแนวคิดการวิจัย จากนั้นนำผลการสังเคราะห์ไปยืนยันความถูกต้องและความน่าเชื่อถือด้วยการสนทนากลุ่ม (Focus Group) กับผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 8 คน ซึ่งคัดเลือกแบบเฉพาะเจาะจงจากผู้มีบทบาทเกี่ยวข้องโดยตรงกับแผนยุทธศาสตร์และการดำเนินงานมหาวิทยาลัยสีเขียวของมหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงครามและมหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร ได้แก่ ผู้บริหารระดับรองอธิการบดีฝ่ายวางแผนและพัฒนา อาจารย์ประจำสาขาวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม ผู้นำองค์การนักศึกษาด้านมหาวิทยาลัยสีเขียว และผู้แทนเครือข่ายชุมชน/ท้องถิ่นด้านสิ่งแวดล้อม เพื่อนำเสนอแนวทางการจัดการเชิงยุทธศาสตร์ในการสร้างมหาวิทยาลัยสีเขียวของมหาวิทยาลัยราชภัฏกลุ่มภาคเหนือตอนล่างที่มีความสมบูรณ์และเชื่อถือได้

สรุปผลการวิจัย

1. วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 การจัดการยุทธศาสตร์มหาวิทยาลัยสีเขียวที่สอดคล้องกับกรอบแนวคิด 7’s ของ McKinsey พบว่า มหาวิทยาลัยราชภัฏกลุ่มภาคเหนือตอนล่างมีการจัดการเชิงยุทธศาสตร์ที่สอดคล้องกับกรอบแนวคิด 7's ของ McKinsey สะท้อนให้เห็นว่าองค์กรมีความสอดคล้องภายในในระดับสูง เป็นเงื่อนไขสำคัญ (Tom Peters, 1982 อ้างใน โอวิดิอุส จูเรวิเซียส, 2568) กำหนดไว้ว่าจำเป็นสำหรับองค์กรที่จะประสบความสำเร็จอย่างยั่งยืน นับว่าองค์ประกอบรูปแบบการบริหาร (Style) เป็นองค์ประกอบที่ได้รับความสำคัญสูงสุด แสดงถึงความมุ่งมั่นและวิสัยทัศน์ของผู้นำสูงสุดเป็นปัจจัยขับเคลื่อนหลัก และมีการดำเนินการอย่างเป็นระบบ ได้แก่ ด้านโครงสร้างองค์กร (Structure) จัดโครงสร้างองค์กรให้รองรับการเป็นมหาวิทยาลัยสีเขียวอย่างเป็น

ระบบมีการเชื่อมโยงการเรียนการสอน วิจัย และบริการวิชาการเข้ากับเป้าหมายความยั่งยืน ด้านกลยุทธ์ (Strategy) มีการวางแผนการพัฒนากำหนดกลยุทธ์มุ่งสู่ Net-Zero University และเชื่อมกลยุทธ์กับ SDGs และพันธกิจหลัก เพื่อสร้าง Green & Smart University ด้านรูปแบบการบริหารจัดการ (Style) มีคณะทำงานขับเคลื่อนที่มีระบบจัดการที่ดี สร้างความตระหนักรู้ รับผิดชอบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม ด้านบุคลากร (Staff) มีการพัฒนาเสริมสร้างความรู้ ทักษะ และสมรรถนะที่จำเป็น ส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต ด้านระบบการปฏิบัติงาน (System) วางแผนพัฒนาระบบการปฏิบัติการ ใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า ขับเคลื่อนสู่มหาวิทยาลัยดิจิทัล ด้านค่านิยมร่วม (Shared Values) สร้างค่านิยมสีเขียวให้มีจิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อม และที่สำคัญ ค่านิยมร่วม เป็นแกนกลางที่หล่อหลอมอีกทั้ง 6 องค์ประกอบให้ขับเคลื่อนไปในทิศทางเดียวกัน สู่มหาวิทยาลัยสีเขียวเกิดผลลัพธ์ที่ยั่งยืนอย่างแท้จริง

2.วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 การจัดการมหาวิทยาลัยสีเขียวที่สอดคล้องกับเกณฑ์ UI GreenMetric พบว่า มีการจัดการมหาวิทยาลัยสีเขียวที่สอดคล้องกับเกณฑ์ UI GreenMetric ได้แก่ โครงสร้างพื้นฐานและสิ่งแวดล้อมสีเขียว การจัดการพลังงานและการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ การจัดการของเสีย การจัดการน้ำ และด้านการจัดการศึกษา มีการบูรณาการแนวคิดมหาวิทยาลัยสีเขียวเข้าสู่การเรียนการสอนและการวิจัย ครอบคลุมการพัฒนาหลักสูตร การวิจัยสิ่งแวดล้อม การจัดการพลังงาน และการบริการวิชาการแก่สังคม ส่งเสริมการจัดกิจกรรมที่ยั่งยืนและสร้างความตระหนักรู้ ปลูกฝังทัศนคติและสร้างความตระหนักรู้ให้กับบุคลากรและ จัดสรรงบประมาณด้านพลังงานทดแทน การจัดการขยะ ปลูกป่า สร้างธนาคารน้ำใต้ดินร่วมกับชุมชน สนับสนุนบริการวิชาการด้านสิ่งแวดล้อมเป็นต้นแบบให้ชุมชน ใช้เทคโนโลยีพัฒนาระบบออนไลน์ติดตามและประเมินผล จัดกิจกรรม Green Campaign และโครงการจิตอาสา และเผยแพร่ผลการดำเนินงานมหาวิทยาลัยสีเขียวผ่าน Green Report รายปี โดยบูรณาการกับแผนยุทธศาสตร์ของแต่ละมหาวิทยาลัย ทั้งนี้ ทั้งสองมหาวิทยาลัย ถือเป็นแนวปฏิบัติที่ดีและมีการดำเนินการที่โดดเด่นในกลุ่มมหาวิทยาลัยราชภัฏกลุ่มภาคเหนือตอนล่าง มีการดำเนินการเชื่อมโยงภารกิจหลักของมหาวิทยาลัยที่สำคัญ ทั้งการเรียนการสอน การวิจัย และบริการวิชาการ เข้ากับแนวคิดมหาวิทยาลัยสีเขียวได้อย่างครบถ้วน และมีศักยภาพสูงในการขยายผลสู่ชุมชนท้องถิ่นตามพันธกิจมหาวิทยาลัยราชภัฏ

3. วัตถุประสงค์ข้อที่ 3 การจัดการมหาวิทยาลัยสีเขียวที่สอดคล้องกับเกณฑ์เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) พบว่า การดำเนินการตามเกณฑ์ SDGs ที่เกี่ยวข้อง 6 เป้าหมาย ได้แก่ เป้าหมายที่ 6 การจัดการน้ำและสุขาภิบาล มีกำหนดนโยบายบริหารจัดการน้ำอย่างยั่งยืน ป้องกันมลภาวะ และให้บุคลากร นักศึกษา เข้าถึงสุขาภิบาลที่มีประสิทธิภาพ เป้าหมายที่ 7 พลังงานสะอาด

มีนโยบายการปรับปรุงอาคารตามแนวทางพลังงานทดแทน และวางแผนนำพลังงานแสงอาทิตย์มาใช้ภายในมหาวิทยาลัย เป้าหมายที่ 11 เมืองและชุมชนที่ยั่งยืน มีนโยบายปรับปรุงสภาพแวดล้อมในพื้นที่เอื้อต่อการใช้ชีวิตสำหรับบุคลากรทุกเพศทุกวัย และสร้างสภาพแวดล้อมปลอดภัย เป้าหมายที่ 12 การผลิตและการบริโภคที่ยั่งยืน มีนโยบายส่งเสริมวงจรชีวิตสินค้าและบริการที่ยั่งยืนสู่เศรษฐกิจหมุนเวียน และสร้างระบบกลไกจัดการขยะสู่นโยบาย Zero Waste เป้าหมายที่ 13 การรับมือการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ มีการวางแผนปฏิบัติการรับมือการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ และกำหนดนโยบายการลดก๊าซเรือนกระจกกับการเพิ่มความยืดหยุ่นในทุกมิติของการบริหาร เป็นศูนย์การเรียนรู้ และเป้าหมายที่ 15 การใช้ประโยชน์จากระบบนิเวศทางบก มีการวางแผนพัฒนาศูนย์อนุรักษ์พันธุกรรมพืช และเพิ่มพื้นที่สีเขียว

4. วัตถุประสงค์ข้อที่ 4 แนวทางการจัดการเชิงยุทธศาสตร์ในการสร้างมหาวิทยาลัยสีเขียวของมหาวิทยาลัยราชภัฏกลุ่มภาคเหนือตอนล่าง พบว่าการนำเสนอแนวทางการจัดการเชิงยุทธศาสตร์ที่บูรณาการโดยนำผลจากวัตถุประสงค์ข้อ 1–3 เข้ากับยุทธศาสตร์มหาวิทยาลัยราชภัฏเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น และผ่านกระบวนการการสนทนากลุ่ม (Focus Group) โดยผู้เชี่ยวชาญจากมหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงครามและมหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร สรุปเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนที่ 1 แผนยุทธศาสตร์ในการสร้างมหาวิทยาลัยสีเขียวของมหาวิทยาลัยราชภัฏกลุ่มภาคเหนือตอนล่าง และส่วนที่ 2 แนวทางการขับเคลื่อนแผนยุทธศาสตร์เพื่อบ่มเพาะวัฒนธรรมสีเขียวสู่มหาวิทยาลัยราชภัฏกลุ่มภาคเหนือตอนล่างด้วย SEED Green Model โดยการบูรณาการจากกรอบแนวคิดหลักประกอบกับหลักการแนวคิดจากทฤษฎีการบริหารการเปลี่ยนแปลง 8 ขั้นตอน (Kotter's 8-Step Change Model (1996) และแนวคิด 7s’ ของ McKinsey และแนวคิดความรับผิดชอบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม (CSR) กำหนด SEED Green Model เป็น 4 ระยะ ได้แก่ 1) ระยะที่ 1 Sparking Awareness (ปลุกจิตสำนึก จุดประกายความตระหนักรู้) มุ่งเน้น McKinsey 7's ด้านโครงสร้าง Structure และค่านิยมร่วม Shared Values และมี 3 ขั้นตอน (Kotter Steps 1–3): ได้แก่ ขั้นตอนที่ 1 สร้างความรู้สึกเร่งด่วน ขั้นตอนที่ 2 สร้างทีมผู้นำที่แข็งแกร่ง และขั้นตอนที่ 3 พัฒนาวิสัยทัศน์และกลยุทธ์ เชื่อมกับยุทธศาสตร์: ยุทธศาสตร์ที่ 3 และ 4 2) ระยะที่ 2 Enabling Capacity Building (เสริมสมรรถนะ ปลูกฝังทักษะและแนวปฏิบัติ) มุ่งเน้น McKinsey 7's ด้าน Staff, Skills, Style และ System กำหนดเป็น 2 ขั้นตอน (Kotter Steps 4–5): ได้แก่ ขั้นตอนที่ 4 สื่อสารวิสัยทัศน์ และขั้นตอนที่ 5 ขจัดอุปสรรค เชื่อมกับยุทธศาสตร์: ยุทธศาสตร์ที่ 1, 2, 3 และ 4 3) ระยะที่ 3 Energizing Reinforcement (เร่งการเปลี่ยนแปลง เสริมแรง เป็นต้นแบบที่ดี) มุ่งเน้น McKinsey 7's ด้าน Style, Shared Values และ Staff ซึ่งกำหนดขั้นตอน (Kotter Step 6):

ขั้นตอนที่ 6 สร้างชัยชนะระยะสั้น เชื่อมกับยุทธศาสตร์: ยุทธศาสตร์ที่ 3, 4 และ 5 และ 4) ระยะที่ 4 Deepening Green Culture (สู่อัตลักษณ์สีเขียว หยั่งรากวัฒนธรรมสีเขียว) มุ่งเน้น McKinsey 7's ครบทั้ง 7 ด้าน โดยเฉพาะ ค่านิยมร่วม Shared Values โครงสร้าง Structure และกลยุทธ์ Strategy เป็นแกนหลัก กำหนดเป็น 2 ขั้นตอน (Kotter Steps 7–8): ได้แก่ ขั้นตอนที่ 7 พัฒนาอย่างต่อเนื่อง และขั้นตอนที่ 8 อัตลักษณ์สีเขียวเป็นหนึ่งเดียวของวัฒนธรรม เชื่อมกับยุทธศาสตร์: ยุทธศาสตร์ที่ 1, 2, 4 และ 5

ผลที่ได้จากวัตถุประสงค์ข้อ 4 คือ กรอบยุทธศาสตร์แบบบูรณาการ ที่ผสานมิติ 4 ด้านเข้าด้วยกัน ได้แก่ มิติสิ่งแวดล้อมสอดคล้องกับเกณฑ์ UI Green Metric มิติความยั่งยืนสอดคล้องกับเกณฑ์เป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืน SDGs มิติการจัดการองค์กรตามแนวคิด 7's ของ McKinsey และ มิติพันธกิจท้องถิ่น ตามแผนยุทธศาสตร์มหาวิทยาลัยราชภัฏเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น โดยมีกลไกขับเคลื่อน 2 ระดับ ได้แก่ แผนยุทธศาสตร์ และบ่มเพาะวัฒนธรรมสีเขียวสู่มหาวิทยาลัยราชภัฏกลุ่มภาคเหนือตอนล่าง ด้วย SEED Green Model ได้แก่ การปลุกจิตสำนึก การเสริมสมรรถนะ การเร่งเปลี่ยนแปลง และจนกระทั่งสีเขียวกลายเป็นอัตลักษณ์สีเขียว ที่ฝังลึกในวัฒนธรรมองค์กรของมหาวิทยาลัยราชภัฏกลุ่มภาคเหนือตอนล่าง สู่การเป็นมหาวิทยาลัยสีเขียวและอย่างยั่งยืน

อภิปรายผลการวิจัย

1. ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 พบว่ามีการจัดการเชิงยุทธศาสตร์ที่สอดคล้องกับกรอบแนวคิด 7’s ของ McKinsey โมเดลที่ช่วยสร้างมหาวิทยาลัยสีเขียวและองค์กรอย่างยั่งยืน และสอดคล้องกับผลการศึกษาเรื่องปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาเป็นมหาวิทยาลัยสีเขียวของมหาวิทยาลัยเอกชนไทย (จารุวรรณ ลิมป์ไพบูลย์, สุคนธ์ทิพย์ สุภาจันทร์ และกาญจนา รัตนธีรวิเชียร, 2564) พบว่าปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนามหาวิทยาลัยสีเขียว คือความชัดเจนของนโยบาย (Strategy) ภาวะผู้นำและวิสัยทัศน์ (Style) การมีส่วนร่วมของบุคลากร (Staff) การติดตามประเมินผล (System) และการสนับสนุนจากภายนอก (Structure) เช่นเดียวกับผลการศึกษาเรื่องการจัดการมหาวิทยาลัยสีเขียวในประเทศไทย (พัลลภ ศรีอ่อนคง, สุพัตรา ยอดสุรางค์, ฐิติมา โห้ลำยอง, 2567) เสนอปัจจัยความสำเร็จ 5 ข้อสำหรับมหาวิทยาลัยสีเขียวในไทย ในขณะที่ผลการศึกษาเรื่องผลสัมฤทธิ์การดำเนินการสู่ความเป็นมหาวิทยาลัยสีเขียว (พนาวัน เปรมศรี และ โชติ บดีรัฐ, 2565) พบปัจจัยสำคัญ 4 ประการในมหาวิทยาลัยราชภัฏกลุ่มภาคเหนือตอนล่างโดยตรง ได้แก่ การบริหารจัดการ งบประมาณ บุคลากร และการมีส่วนร่วม ในส่วนที่สอดคล้องกับงานวิจัย

ต่างประเทศ โดยเฉพาะผลการศึกษาเรื่อง Environmental sustainability through green HRM (Ishfaque Ahmed Lashari and et al., 2022) ที่ยืนยันว่าแนวทางการจัดการทรัพยากรมนุษย์สีเขียว (GHRM) มีผลกระทบเชิงบวกต่อความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อมผ่านพฤติกรรมการทำงานที่สร้างสรรค์ของบุคลากร และยังสอดคล้องกับผลการศึกษาเรื่อง Green HRM Practice and Knowledge Sharing Improve Environmental Performance by Raising Employee Commitment to Environment (Farooq Ahmad and et al., 2023) ที่พบว่าความมุ่งมั่นด้านสิ่งแวดล้อมของบุคลากรซึ่งเกิดจากแนวทาง GHRM ด้านความสามารถ แรงจูงใจ และการมีส่วนร่วม มีความสัมพันธ์กับประสิทธิภาพด้านสิ่งแวดล้อมขององค์กรโดยรวม มีความเชื่อมโยงและเสริมกันอย่างเป็นระบบในการขับเคลื่อนมหาวิทยาลัยสีเขียว สำหรับผลการศึกษาเรื่อง Implementation Green Human Resource Management in Universities (Muhammad Rajab and Mohd Yusff Yusliza, 2023) เน้นว่าการนำระบบการจัดการทรัพยากรมนุษย์สีเขียวไปใช้อย่างเหมาะสมสามารถสร้างความตระหนักรู้เกี่ยวกับการจัดการขยะ การลดการใช้ทรัพยากร และการรักษาความสะอาดของวิทยาเขต ในส่วนการศึกษาเรื่อง Designing a model to measure and manage the implementation of green initiatives at South African universities (Lelo Thivhase, 2023) ได้ออกแบบแบบจำลองเพื่อวัดและจัดการการดำเนินการสีเขียวในมหาวิทยาลัยแอฟริกาใต้ พบว่าทัศนคติและความมุ่งมั่นของผู้บริหารระดับสูง ภาวะผู้นำสีเขียว และการเปลี่ยนแปลงทางดิจิทัล เป็นปัจจัยสำคัญที่สุดต่อความสำเร็จในการขับเคลื่อนสีเขียว ในขณะที่ผลการศึกษาเรื่อง Green Leadership A Promising Strategy for Promoting Sustainable Entrepreneurship at Saudi University (Mohammad Alghamdi, 2024) พบว่าผู้นำทางการศึกษาศึกษาในมหาวิทยาลัยซาอุดีอาระเบีย มีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมแนวคิดพื้นที่สีเขียว จูงใจบุคลากรให้นำแนวคิดสภาพแวดล้อมสีเขียว และปรับปรุงความคิดสร้างสรรค์สีเขียวอย่างยั่งยืน แสดงให้เห็นว่าภาวะผู้นำของผู้บริหารมหาวิทยาลัยราชภัฏเป็นปัจจัยสำคัญในการขับเคลื่อนหลักในการกำหนดทิศทางและสร้างวัฒนธรรมสีเขียวในองค์กร

2. ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 พบว่ามีการจัดการมหาวิทยาลัยสีเขียวที่สอดคล้องกับเกณฑ์ UI GreenMetric อย่างเป็นรูปธรรมและโดดเด่นในด้านโครงสร้างพื้นฐานและสิ่งแวดล้อมสีเขียว ด้านการจัดการพลังงาน และด้านการจัดการของเสีย ในขณะที่ด้านการจัดการน้ำ ด้านการสัญจรขนส่ง และด้านการจัดการศึกษา ยังต้องมีพัฒนาขยายผลอย่างต่อเนื่องโดยเฉพาะการขับเคลื่อนนโยบายสู่การปฏิบัติที่วัดผลได้จริง และการจัดการมหาวิทยาลัยสีเขียว ตามเกณฑ์ UI GreenMetric สะท้อนให้เห็นว่ามหาวิทยาลัยราชภัฏกลุ่มภาคเหนือตอนล่าง มีความก้าวหน้าในการ

จัดการมหาวิทยาลัยสีเขียวที่เห็นผลลัพธ์ชัดเจนและวัดผลได้ สอดคล้องกับผลการศึกษาเรื่องการจัดสภาพแวดล้อมเพื่อความเป็นมหาวิทยาลัยสีเขียว (พัฑรา สืบศิริและคณะ, 2560) พบว่ามหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครดำเนินการครบตามเกณฑ์ UI GreenMetric โดยเฉพาะการเพิ่มพื้นที่สีเขียว การจัดการขยะ และการปรับรายวิชาด้านสิ่งแวดล้อม ยืนยันว่ากลุ่มมหาวิทยาลัยราชภัฏมีศักยภาพและบริบทที่เอื้อต่อการพัฒนามหาวิทยาลัยสีเขียวในทิศทางเดียวกัน และการศึกษาเรื่องปัจจัยแห่งความสำเร็จของมหาวิทยาลัยสีเขียวที่ยั่งยืน (โมทนา สิทธิพิทักษ์, สิริฉันท์ สถิรกุล เตชพาหพงษ์ และพันธ์ศักดิ์ พลสารัมย์, 2564) พบว่าปัจจัยแห่งความสำเร็จ 4 ประการ ได้แก่ การกำหนดนโยบายที่ชัดเจน การมีส่วนร่วมของทุกคน การกำหนดตัวชี้วัดด้วยกระบวนการ PDCA และการเรียนรู้เพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลง และการศึกษาเรื่องแนวทางการเป็นมหาวิทยาลัยสีเขียวเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน (สราวุธ แพพวก และสมบูรณ์ ศิริสรรหิรัญ, 2566) พบแนวทางสำคัญในการดำเนินงาน การสร้างจิตสำนึก การจัดสรรงบประมาณ การนำนวัตกรรมและเทคโนโลยี และการสร้างความผูกพันกับชุมชน รวมทั้งผลการศึกษาเรื่องยุทธศาสตร์พัฒนามหาวิทยาลัยสีเขียวอย่างยั่งยืนของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี (ฐิติรัตน์ อิทธิมีชัย และคณะ, 2566) ซึ่งนำเสนอ 4C Model ได้แก่ ปัจจัยด้านวัฒนธรรมสีเขียว จัดการพื้นที่เพื่อสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน การจัดการศึกษาที่ยั่งยืนภายในสถาบันการศึกษา และการสร้างภาคีเครือข่ายชุมชนสีเขียวอย่างยั่งยืน และและการศึกษาเรื่องแนวทางขับเคลื่อนนโยบายมหาวิทยาลัยสีเขียวแบบมีส่วนร่วมของกลุ่มมหาวิทยาลัยภาคเหนือตอนล่าง (พนาวัน เปรมศรี, ภาสกร ดอกจันทร์ และกัมปนาท วงษ์วัฒนพงษ์, 2567) พบว่าการขับเคลื่อนครบ 6 ด้าน ผลการวิจัยนี้มีประเด็นที่เห็นต่างจากการศึกษาเรื่องการเพิ่มประสิทธิภาพทางความยั่งยืนด้านพลังงานและการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (ทรงกิต การีซอ และวรภัทร์ อิงคโรจน์ฤทธิ์, 2563) ที่ระบุว่าการติดตั้งอาคารอัจฉริยะและพลังงานทดแทนจากแสงอาทิตย์เป็น การดำเนินการที่ยากที่สุด ต้องใช้งบประมาณสูงถึง 35 ล้านบาท ระยะคุ้มทุน 6–7 ปี ในขณะที่ผลการศึกษาเรื่องการมส่วนร่วมของประชากรในการจัดการสิ่งแวดล้อมภายในมหาวิทยาลัยบูรพาให้เป็นมหาวิทยาลัยสีเขียว (ดนัย บวรเกียรติกุลและคณะ, 2565) พบว่าบุคลากรส่วนใหญ่ ไม่เคยรับรู้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับมหาวิทยาลัยสีเขียว ซึ่งแตกต่างจากผลการวิจัยนี้ที่พบว่าบุคลากรมีส่วนร่วมในการดำเนินงานสีเขียวอย่างเป็นรูปธรรม นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับงานวิจัยต่างประเทศ ได้แก่ การศึกษาเรื่อง Solar energy for green university: estimation of economic, environmental and image benefits (Tetiana Kurbatova and et al., 2022) พบว่าการติดตั้งโรงไฟฟ้าพลังงานแสงอาทิตย์ไม่เพียงให้ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมแต่ยังส่งผลดีต่อภาพลักษณ์มหาวิทยาลัยในระดับชาติและนานาชาติด้วย ในขณะที่ผลการศึกษาเรื่อง

Sustainable Energy and Climate Change Universities Economic Analysis and Organizational Aspects (Alina yakymchuk and et al., 2023) ที่เน้นว่ามหาวิทยาลัยจำเป็นต้องเร่งดำเนินการด้านพลังงานและการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ และควรใช้เกณฑ์ UI GreenMetric เป็นตัวกำหนดทิศทางการพัฒนาเชิงกลยุทธ์โดยเฉพาะด้านการจัดการของเสีย แม้มหาวิทยาลัยราชภัฏกลุ่มภาคเหนือตอนล่างจะมีการดำเนินการครบถ้วนตามเกณฑ์ UI GreenMetric แต่ยังมีสัดส่วนการเข้าร่วมการจัดอันดับน้อยที่สุดในกลุ่มมหาวิทยาลัยราชภัฏ 38 แห่ง แม้ว่ามหาวิทยาลัยราชภัฏที่ยังไม่ได้เข้าร่วมการจัดอันดับแต่ยังมีการดำเนินการที่สอดคล้องกับนโยบายการจัดการสิ่งแวดล้อม ซึ่งสะท้อนว่า "การมีนโยบาย" ยังไม่เทียบเท่ากับ "การส่งข้อมูลเข้าร่วมการจัดอันดับระดับสากล"ซึ่งการดำเนินการนี้จำเป็นต้องดำเนินการสอดคล้องกันและแสดงให้เห็นการบูรณาการเชิงระบบมากขึ้น

3. ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 พบว่า มีการจัดการมหาวิทยาลัยสีเขียวที่สอดคล้องกับเกณฑ์การพัฒนาอย่างยั่งยืน SDGs ในส่วนเป้าหมายที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ เป้าหมายที่ 6 การจัดการน้ำและสุขาภิบาล เป้าหมายที่ 7 พลังงานสะอาด เป้าหมายที่ 11 เมืองและชุมชนยั่งยืนยั่งยืน เป้าหมายที่ 12 การผลิตและการบริโภคที่ยั่งยืน เป้าหมายที่ 13 การรับมือการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ และเป้าหมายที่ 15 ระบบนิเวศทางบก ซึ่งผู้บริหารกำหนดนโยบายเชิงยุทธศาสตร์สู่การปฏิบัติ นักศึกษาสร้างจิตสำนึกและชุมชนร่วมปฏิบัติ มีความเชื่อมโยงกับทฤษฎีและแผนนโยบายระดับชาติ ได้แก่ กรอบแนวคิด BCG Economy จากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 13 แผนยุทธศาสตร์ชาติ ระยะ 20 ปี และยุทธศาสตร์มหาวิทยาลัยราชภัฏเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น ระยะ 20 ปี และผลการศึกษาวิจัยนี้ได้รับความสำคัญสูงสุดจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกกลุ่ม สะท้อนว่าวิกฤตพลังงานและการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศเป็นประเด็นที่ทุกกลุ่มตระหนักร่วมกันมากที่สุด ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดเป้าหมายพัฒนาอย่างยั่งยืน SDGs และผลการศึกษาเรื่องบทบาทวิทยาลัยชุมชนสตูลในการขับเคลื่อนเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) (กิตติยา ฤทธิภักดี, อุใบ หมัดหมุด และปิยะพร จันทร์เพ็ชร, 2568) พบว่าการบูรณาการ SDGsในวิทยาลัยชุมชนสตูลขับเคลื่อน SDGs เข้ากับพันธกิจสัมพันธ์ชุมชนสร้างผลกระทบเชิงบวก รวมถึงสอดคล้องกับผลการศึกษาเรื่อง PUBLIC การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชนของไทย: แนวทางสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน (รัตกร แสงสุด, 2568) ที่ชี้ว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นกลไกหลักในการขับเคลื่อนการจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชน และความสอดคล้องกับงานวิจัยต่างประเทศ ได้แก่ผลการศึกษาเรื่อง The meaning of green campus in UI GreenMetric Wold University Tankings perpective (Melody Safarknanil and Muhammed Ali Ornek, 2022) ที่ยืนยันว่า

หมวดหมู่ของ GreenMetric ถูกกำหนดขึ้นตาม SDGs และครอบคลุมทุกมิติของมหาวิทยาลัย ในขณะที่ผลการศึกษาเรื่อง An Exploratory Study Membrillo-Hernandez and Patraicia Caratozzolo (Luis Alberto Mejia Manzano and et al., 2023) พบว่ามหาวิทยาลัยที่ประสบความสำเร็จทั้งในการจัดอันดับ GreenMetric และTimes Higher Education Impact Rankings ล้วนมีการกำหนดนโยบายและการดำเนินการที่เชื่อมโยง SDGs เข้ากับกระบวนการบริหารสถาบันอย่างเป็นรูปธรรม ยิ่งไปกว่านั้นจากผลการศึกษาเรื่อง Sustainable Energy and Climate Change Unversities Economic Analysis and Organiztional Aspects (Alina yakymchuk and et al., 2023) ได้ยืนยันว่ามหาวิทยาลัยสีเขียวมีบทบาทในการให้ความรู้แก่พลเมืองโลก สร้างความตระหนักรู้ด้านสิ่งแวดล้อม และส่งเสริมให้นักศึกษาและบุคลากรเข้าร่วมในการวิจัยและพัฒนาเพื่อความยั่งยืน ซึ่งตรงกับบทบาทของมหาวิทยาลัยราชภัฏในการขับเคลื่อนการบูรณาการ SDGs ผ่านพันธกิจด้านการเรียนการสอนและการบริการชุมชน

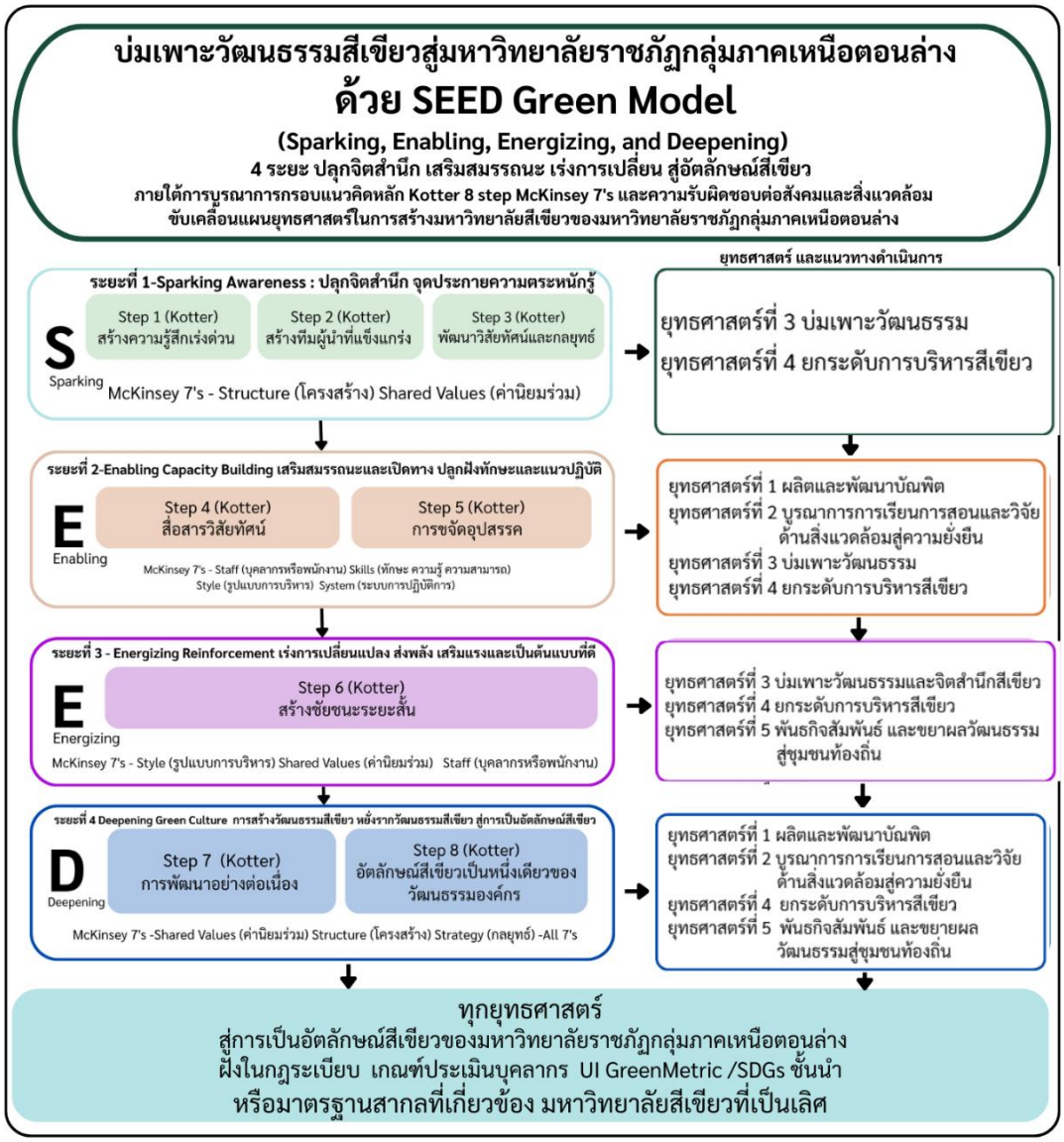
4. ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 4 พบว่า แนวทางการจัดการเชิงยุทธศาสตร์เป็นแบบบูรณาการหลายมิติ ได้แก่ มิติสิ่งแวดล้อมสอดคล้องตามเกณฑ์ UI GreenMetric มิติความยั่งยืนตามเกณฑ์ SDGs มิติการจัดการองค์กรตามแนวคิด 7's ของ McKinsey และมิติพันธกิจท้องถิ่นสอดคล้องตามยุทธศาสตร์มหาวิทยาลัยราชภัฏเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น กำหนดเป็นแผนยุทธศาสตร์ในการสร้างมหาวิทยาลัยสีเขียวของมหาวิทยาลัยราชภัฏกลุ่มภาคเหนือตอนล่าง และขับเคลื่อนด้วย SEED Green Model ซึ่งสอดคล้องผลการศึกษาปัจจัยแห่งความสำเร็จของมหาวิทยาลัยสีเขียวที่ยั่งยืน (โมทนา สิทธิพิทักษ์, สิริฉันท์ สถิรกุล เตชพาหพงษ์ และพันธ์ศักดิ์ พลสารัมย์, 2564) และการศึกษาเรื่องผลสัมฤทธิ์การดำเนินการสู่ความเป็นมหาวิทยาลัยสีเขียว(พนาวัน เปรมศรี และโชติ บดีรัฐ, 2565) ที่ยืนยันว่าความสำเร็จในการพัฒนามหาวิทยาลัยสีเขียวต้องอาศัยการบูรณาการหลายมิติพร้อมกัน รวมทั้งผลการศึกษาเรื่องยุทธศาสตร์พัฒนามหาวิทยาลัยสีเขียวอย่างยั่งยืนของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี (ฐิติรัตน์ อิทธิมีชัย, สยาม อรุณศรีมรกต, วยากร อุดมโภชน์, พรทิวา อาชีวะ และปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์, 2566) ซึ่งนำเสนอ 4C Model ได้แก่ ปัจจัยด้านวัฒนธรรมสีเขียว จัดการพื้นที่เพื่อสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน การจัดการศึกษาที่ยั่งยืนภายในสถาบันการศึกษา และการสร้างภาคีเครือข่ายชุมชนสีเขียวอย่างยั่งยืน และผลการศึกษาเรื่องการเปรียบเทียบนโยบายสำหรับการสร้างมหาวิทยาลัยสีเขียวที่ยั่งยืน (เซ็ง ตูชและธราวุฒิ บุญเหลือ, 2568) ที่เปรียบเทียบนโยบายมหาวิทยาลัยสีเขียวในไทยพบว่ามหาวิทยาลัยที่ประสบความสำเร็จต้องมีทั้งนโยบายและการประยุกต์ใช้จริง เชื่อมโยงวิสัยทัศน์กับการปฏิบัติอย่างเป็นระบบ โดยสอดคล้องกับผลการศึกษาเรื่องแนวทางการเป็นมหาวิทยาลัยสีเขียวเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน

(สราวุธ แพพวก และสมบูรณ์ ศิริสรรหิรัญ, 2566) ที่เสนอตัวแบบ U-GREEN มุ่งเน้นตัวชี้วัดผลลัพธ์เชิงคุณภาพ และความสอดคล้องกับผลการวิจัยต่างประเทศ ได้แก่ผลการศึกษาเรื่อง Developing Green Education: The path for Wageningen University to become smart university in the Netherlands (Pham Van Thinh, Thu Dau University, Binh Duog and Vietnam, 2024) พบว่ามหาวิทยาลัยวาเกนิงเกนในเนเธอร์แลนด์มีการสร้างระบบนิเวศการศึกษาอัจฉริยะสีเขียวอย่างต่อเนื่อง นำเทคโนโลยีสมัยใหม่และหลักการพัฒนาอย่างยั่งยืนเป็นศูนย์กลางของทุกกิจกรรม และความร่วมมือระหว่างประเทศ ทำให้มหาวิทยาลัยสามารถพัฒนาไปสู่ต้นแบบของมหาวิทยาลัยอัจฉริยะสีเขียวได้ และผลการศึกษาเรื่อง Designing a model to measure and manage the implementation of green initiatives at South African universities (Lelo Thivhase, 2023) เน้นว่าปัจจัยสำคัญคือทัศนคติและความมุ่งมั่นของผู้บริหาร ทั้งนี้ การนำเสนอวิสัยทัศน์ที่มีเป้าหมายเฉพาะเจาะจงและวัดผลได้ เป็นกรอบแนวทางที่สามารถนำไปปรับใช้ได้จริง โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับมหาวิทยาลัยราชภัฏกลุ่มภาคเหนือตอนล่างที่ยังไม่ได้เข้ารับการจัดอันดับมหาวิทยาลัยสีเขียว

องค์ความรู้ใหม่

แนวทางการขับเคลื่อนแผนยุทธศาสตร์โดยการบ่มเพาะวัฒนธรรมสีเขียวสู่มหาวิทยาลัยราชภัฏกลุ่มภาคเหนือตอนล่าง ด้วย SEED Green Model คือองค์ความรู้ใหม่ที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นจากการบูรณาการทฤษฎีแนวคิดหลัก ได้แก่ 7's ของ McKinsey การบริหารการเปลี่ยนแปลง Kotter's 8-Step และ CSR เพื่อใช้เป็นแนวทางปฏิบัติในการสร้างมหาวิทยาลัยสีเขียวที่เหมาะสมกับบริบทมหาวิทยาลัยราชภัฏกลุ่มภาคเหนือตอนล่าง โดยโมเดลนี้ขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงองค์กรผ่านกระบวนการ 4 ระยะ ได้แก่ *ระยะที่ 1 Sparking* คือการปลุกจิตสำนึกและสร้างความตระหนัก *ระยะที่ 2 Enabling* คือการเสริมสมรรถนะองค์กรและบุคลากร ระยะที่ *3 Energizing* คือการเร่งและรักษาพลังการเปลี่ยนแปลง และ*ระยะที่ 4 Deepening* คือการสถาปนาอัตลักษณ์สีเขียวอย่างถาวร โดยบรรจุแนวคิดและมาตรฐานสิ่งแวดล้อมไว้ในกฎระเบียบ ข้อบังคับ เกณฑ์ประเมิน และแผนยุทธศาสตร์ขององค์กร พร้อมขยายผลสู่ชุมชนท้องถิ่นและสร้างเครือข่ายมหาวิทยาลัยสีเขียวในระดับภูมิภาคและระดับชาติ ทั้งนี้จุดเด่นของ SEED Green Model อยู่ที่การออกแบบให้ทั้ง 4 ระยะเชื่อมโยงและเสริมพลังซึ่งกันและกันอย่างเป็นวงจรไม่มีสิ้นสุด มิใช่กระบวนการเส้นตรงแบบครั้งเดียวจบ จึงทำให้องค์กรสามารถปรับตัวและยกระดับมาตรฐานได้อย่างต่อเนื่องสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของบริบทสิ่งแวดล้อมโลกและมาตรฐาน UI GreenMetric ซึ่งนับเป็นนวัตกรรมการจัดการที่มีคุณค่าทั้งในเชิงทฤษฎีและเชิงปฏิบัติสำหรับมหาวิทยาลัยราชภัฏภาคเหนือตอนล่าง

ดังภาพที่ 1 การบ่มเพาะวัฒนธรรมสีเขียวสู่มหาวิทยาลัยราชภัฏกลุ่มภาคเหนือตอนล่างด้วย SEED Green Model

ภาพที่ 1 แสดงการบ่มเพาะวัฒนธรรมสีเขียวสู่มหาวิทยาลัยราชภัฏกลุ่มภาคเหนือตอนล่างด้วย SEED Green Model.

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. มหาวิทยาลัยราชภัฏกลุ่มภาคเหนือตอนล่าง สามารถบูรณาการเชิงระบบกำหนดนโยบายการพัฒนาสู่มหาวิทยาลัยสีเขียวในระดับเครือข่าย ศึกษาเชิงลึก จัดสรรงบประมาณและทรัพยากรที่จำเป็นอย่างเพียงพอ และนำผลการวิจัยไปกำหนดแนวทางกลยุทธ์

2. มหาวิทยาลัยราชภัฏกลุ่มภาคเหนือตอนล่าง สามารถส่งเสริมการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม กำหนดนโยบายโดยเปิดโอกาสให้ทุกภาคส่วนและภาคีเครือข่าย เข้ามามีบทบาท

3. มหาวิทยาลัยราชภัฏกลุ่มภาคเหนือตอนล่าง สามารถ กำหนดนโยบายให้มีการติดตามและประเมินผลการดำเนินงานมหาวิทยาลัยสีเขียวอย่างต่อเนื่องและเป็นระบบ

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. บุคลากรและผู้ปฏิบัติงานของมหาวิทยาลัยราชภัฏกลุ่มภาคเหนือตอนล่าง ควรให้ความร่วมมืออย่างจริงจัง นำผลการวิจัยและแนวทางที่ได้รับไปประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติงานจริง พร้อมปรับเปลี่ยนพฤติกรรมส่วนบุคคลให้สอดคล้องกับค่านิยมสีเขียวขององค์กร

2. นักศึกษาของมหาวิทยาลัยราชภัฏกลุ่มภาคเหนือตอนล่าง ควรเข้าร่วมกิจกรรมการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างกระตือรือร้นและสร้างสรรค์ และประเมินผลโครงการพัฒนามหาวิทยาลัยสีเขียว พร้อมทั้งปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของตนเองให้เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมในชีวิตประจำวัน

3. บุคคลภายนอกและชุมชนที่เกี่ยวข้องมหาวิทยาลัยราชภัฏกลุ่มภาคเหนือตอนล่าง ควรเปิดใจรับฟังและมีส่วนร่วมในกระบวนการวิจัยอย่างสร้างสรรค์ ร่วมมือระหว่างมหาวิทยาลัยกับชุมชนในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เพื่อให้มหาวิทยาลัยเป็น "ศูนย์กลางถ่ายทอดองค์ความรู้สีเขียว"

4. มหาวิทยาลัยราชภัฏกลุ่มภาคเหนือตอนล่างทางด้านการประเมินและขยายผล ควรให้ความร่วมมือในการประเมินผลการพัฒนาอย่างต่อเนื่องและซื่อสัตย์ต่อข้อเท็จจริง ร่วมกันขับเคลื่อนมหาวิทยาลัยสีเขียวทั้งองค์กรในลักษณะ Bottom-up (ล่างขึ้นบน) ควบคู่กับ Top-down (บนลงล่าง)

ทั้งนี้ ในเชิง Top-down (บนลงล่าง) หมายถึง ผู้บริหารระดับสูงของมหาวิทยาลัยทำหน้าที่กำหนดนโยบาย เป้าหมาย และทิศทางเชิงยุทธศาสตร์ของมหาวิทยาลัยสี

เขียวอย่างชัดเจน พร้อมทั้งจัดสรรงบประมาณ ทรัพยากร และกลไกสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้หน่วยงานและบุคลากรทุกระดับมีกรอบทิศทางเดียวกันในการปฏิบัติ ในขณะที่ Bottom-up (ล่างขึ้นบน) บุคลากร นักศึกษา และชุมชนซึ่งเป็นผู้ปฏิบัติงานและใช้พื้นที่จริงในแต่ละวัน ต้องมีส่วนร่วมสะท้อนข้อมูล ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะจากประสบการณ์ตรงกลับขึ้นไปยังผู้บริหาร ผ่านกระบวนการประเมินผลที่เปิดกว้างและตรงไปตรงมา เพื่อให้การกำหนดหรือปรับปรุงนโยบายสอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงในระดับปฏิบัติงานและนำไปใช้ได้จริง

คำรับรองและการเปิดเผยข้อมูลของผู้เขียน

1. การเปิดเผยผลประโยชน์ทับซ้อน (Conflict of Interest)

คณะผู้เขียนขอรับรองว่าไม่มีผลประโยชน์ทับซ้อนที่อาจมีอิทธิพลต่อการออกแบบ การดำเนินการวิจัย การวิเคราะห์ข้อมูล หรือการนำเสนอผลการวิจัยนี้

2. การใช้ปัญญาประดิษฐ์และเทคโนโลยีสนับสนุนการจัดทำต้นฉบับ (Generative AI and AI-assisted Technologies in the Writing Process)

คณะผู้เขียนใช้ Claude (Anthropic, Claude Sonnet 5) ช่วยปรับปรุงถ้อยคำภาษาไทยให้ชัดเจนและเป็นวิชาการ และช่วยเสนอแนะการเรียบเรียงเหตุผลในส่วนความเป็นมาของปัญหา วิธีดำเนินการวิจัย และข้อเสนอแนะ เฉพาะระดับประโยคและย่อหน้า มิได้ใช้สร้างเนื้อหา ผลการวิจัย การวิเคราะห์ข้อมูล หรือข้อสรุป เนื้อหาและข้อค้นพบทั้งหมดมาจากดุษฎีนิพนธ์ของผู้เขียน ผู้เขียนได้ตรวจสอบและรับผิดชอบต่อเนื้อหาทั้งหมด และปัญญาประดิษฐ์ไม่มีสถานะเป็นผู้เขียนร่วม

3. คำรับรองเกี่ยวกับการเปิดเผยข้อมูล (Data Availability Statement)

ข้อมูลดิบจากการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่มของผู้ให้ข้อมูลสำคัญจากมหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงครามและมหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชรไม่สามารถเปิดเผยต่อสาธารณะได้ เพื่อรักษาความลับของผู้ให้ข้อมูลตามเงื่อนไขการรับรองจริยธรรมและหนังสือยินยอม ทั้งนี้ ข้อมูลที่ผ่านการวิเคราะห์และไม่สามารถระบุตัวตนได้ (De-identified Data) สามารถขอได้จากผู้นิพนธ์ประสานงานตามความเหมาะสม

4. คำรับรองด้านจริยธรรมการวิจัย (Ethics Statement)

งานวิจัยนี้ได้รับการรับรองจากคณะกรรมการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ มหาวิทยาลัยเวสเทิร์น เลขที่ WTU 2568-0112 (รหัสโครงการ HE-WTU 2568-0112) อนุมัติเมื่อวันที่ 1 ตุลาคม 2568 ถึงวันที่ 30 กันยายน 2569 ตามหลักการของคำประกาศเฮลซิงกิ ผู้เข้าร่วม

วิจัยทุกรายได้รับคำชี้แจงและลงนามในหนังสือยินยอม (Informed Consent Form) ก่อนเก็บข้อมูล มีสิทธิถอนตัวได้ทุกขั้นตอนโดยไม่มีผลกระทบใด ๆ และข้อมูลถูกเก็บเป็นความลับเพื่อใช้ทางวิชาการเท่านั้น

5. แหล่งทุนสนับสนุนการวิจัย (Funding)

งานวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการภาครัฐและเอกชน มหาวิทยาลัยเวสเทิร์น ดำเนินการด้วยทุนส่วนตัว ไม่ได้รับทุนจากหน่วยงานหรือองค์กรใด ๆ

6. การระบุบทบาทของผู้มีส่วนร่วมตามหลัก CRediT (Contributor Roles Taxonomy)

เกศกนกกรณ์ ไทยณดาขันธ์อิน : การสร้างแนวคิด, ระเบียบวิธีวิจัย, การดำเนินการวิจัย, การจัดการข้อมูล, การวิเคราะห์ข้อมูล, การจัดหาทรัพยากร, การเขียนต้นฉบับ, การทบทวนและปรับแก้ไขต้นฉบับ, การนำเสนอข้อมูลเชิงภาพ, การบริหารโครงการวิจัย

ดร.อัจจิมา ศุภจริยาวัตร : การสร้างแนวคิด, การกำกับดูแล, การตรวจสอบความถูกต้อง, การทบทวนและปรับแก้ไขต้นฉบับ

ผู้เขียนทั้งสองท่านได้อ่านและเห็นชอบต้นฉบับฉบับสุดท้ายแล้ว

เอกสารอ้างอิง

กระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม. (2564). *สานพลังการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรมไทย พลิกโฉมให้ประเทศมีการพัฒนาอย่างรวดเร็วและยั่งยืน ยกระดับความสามารถในการแข่งขันด้วยเศรษฐกิจสร้างคุณค่าและพร้อมก้าวสู่อนาคต*. https://www.mhesi.go.th/

กิตติยา ฤทธิภักดี, อุใบ หมัดหมุด และปิยะพร จันทร์เพ็ชร. (2568). บทบาทวิทยาลัยชุมชนสตูลในการขับเคลื่อนเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs). *วารสารสังคมพัฒนศาสตร์, 8*(12), 113–127. https://so07.tci-thaijo.org/index.php/JSSD/article/view/9797

จารุวรรณ ลิมป์ไพบูลย์, สุคนธ์ทิพย์ สุภาจันทร์ และกาญจนา รัตนธีรวิเชียร. (2565). ปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาเป็นมหาวิทยาลัยสีเขียวของมหาวิทยาลัยเอกชนไทย. *วารสารบริหารธุรกิจและการบัญชี มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 6*(1), 34–47. https://so04.tci-thaijo.org/index.php/kkbsjournal/article/view/248568

เซ็ง ตูช และธราวุฒิ บุญเหลือ. (2568). การเปรียบเทียบนโยบายสำหรับการสร้างมหาวิทยาลัยสีเขียวยั่งยืน. ใน *การประชุมวิชาการมหาวิทยาลัยมหาสารคามวิจัย ครั้งที่ 9* (น. 44–54). มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

ฐิติรัตน์ อิทธิมีชัย, สยาม อรุณศรีมรกต, วยากร อุดมโภชน์, พรทิวา อาชีวะ และปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์. (2566). ยุทธศาสตร์การพัฒนามหาวิทยาลัยสีเขียวอย่างยั่งยืนของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี. *วารสารสหวิทยาการสังคมศาสตร์และการสื่อสาร, 6*(1), 139–149. https://doi.org/10.14456/issc.2023.13

ณรงค์กร มโนจันทร์เพ็ญ. (2567, 25 พฤศจิกายน). *สรุปดีลสำคัญประชุมโลกร้อน COP29 มีอะไรบ้าง*. THE STANDARD. https://thestandard.co/cop29-conclusion/

ดนัย บวรเกียรติกุล, ภารดี อาษา, มนัสนันท์ พิบาลวงค์ และรจฤดี โชติกาวินทร์. (2565). การมีส่วนร่วมของประชากรในการจัดการสิ่งแวดล้อมภายในมหาวิทยาลัยบูรพาให้เป็นมหาวิทยาลัยสีเขียว. *BU Academic Review, 21*(1), 131–144.

ทรงกิต การีซอ และวรภัทร์ อิงคโรจน์ฤทธิ์. (2563). การเพิ่มประสิทธิภาพทางความยั่งยืนด้านพลังงานและการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศกรณี: มหาวิทยาลัยราชภัฏเขตภูมิศาสตร์ภาคกลาง กรณีศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา. *วารสารสิ่งแวดล้อมสรรค์สร้างวินิจฉัย, 19*(3), 23–42. https://doi.org/10.14456/bei.2020.13

พนาวัน เปรมศรี และโชติ บดีรัฐ. (2565). ผลสัมฤทธิ์การดำเนินการสู่ความเป็นมหาวิทยาลัยสีเขียว. *วารสารการพัฒนาการเรียนรู้สมัยใหม่, 7*(9), 422–435. https://so06.tci-thaijo.org/index.php/jomld/article/view/257085

พนาวัน เปรมศรี, ภาสกร ดอกจันทร์ และกัมปนาท วงษ์วัฒนพงษ์. (2567). แนวทางการขับเคลื่อนนโยบายมหาวิทยาลัยสีเขียวแบบมีส่วนร่วมของกลุ่มมหาวิทยาลัยราชภัฏภาคเหนือตอนล่าง. *Journal of Roi Kaensarn Academi, 9*(8), 1–16. https://so02.tci-thaijo.org/index.php/JRKSA/article/view/271044

พัฑรา สืบศิริ, มณฑล จันทร์แจ่มใส, อัธยานันท์ จิตรโรจนรักษ์ และบัญชา บูรณสิงห์. (2560). โครงการจัดสภาพแวดล้อมเพื่อความเป็นมหาวิทยาลัยสีเขียว. *วารสารวิจัยราชภัฏพระนคร สาขาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี, 12*(1), 103–119. https://li01.tci-thaijo.org/index.php/PRRJ_Scitech/article/view/72379

พัลลภ ศรีอ่อนคง, สุพัตรา ยอดสุรางค์ และฐิติมา โห้ลำยอง. (2567). การจัดการมหาวิทยาลัยสีเขียวในประเทศไทย. *วารสารวิชาการรัตนบุศย์, 6*(3), 631–642.

มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร. (2568). *รายงานการจัดอันดับ UI GreenMetric World University Rankings 2025 มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร*. https://ga.kpru.ac.th/ui-green-files/ui_green_kpru_2025.pdf

โมทนา สิทธิพิทักษ์, สิริฉันท์ สถิรกุล เตชพาหพงษ์ และพันธ์ศักดิ์ พลสารัมย์. (2564). ปัจจัยแห่งความสำเร็จของมหาวิทยาลัยสีเขียวที่ยั่งยืน. *วารสารครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 49*(2), 1–10. https://doi.org/10.58837/CHULA.EDUCU.49.2.6

รัตกร แสงสุด. (2568). การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชนของไทย: แนวทางสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน. *วารสารนวพุทธศาสตร์, 4*(2), 15–33.

ศูนย์วิจัยและสนับสนุนเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. (2567). *เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs)*. SDG Move. https://www.sdgmove.com/intro-to-sdgs/

สราวุธ แพพวก และสมบูรณ์ ศิริสรรหิรัญ. (2566). แนวทางการเป็นมหาวิทยาลัยสีเขียว เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนของสถาบันอุดมศึกษา. *วารสารสังคมศาสตร์บูรณาการมหาวิทยาลัยมหิดล, 10*(2), 171–191. https://so02.tci-thaijo.org/index.php/isshmu/article/view/265225

สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2565). *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566–2570)*.

Ahmad, F., Hossain, M. B., Mustafa, K., Ejaz, F., Khawaja, K. F., & Dunay, A. (2023). Green HRM practices and knowledge sharing improve environmental performance by raising employee commitment to the environment. *Sustainability, 15*(6), 5040. https://doi.org/10.3390/su15065040

Kurbatova, T., Lysenko, D., Trypolska, G., Prokopenko, O., Järvis, M., & Skibina, T. (2022). Solar energy for green university: Estimation of economic, environmental and image benefits. *International Journal of Global Environmental Issues, 21*(2/3/4), 198–216. https://doi.org/10.1504/IJGENVI.2022.10051037

Lashari, I. A., Li, Q., Maitlo, Q., Bughio, F. A., Jhatial, A. A., & Syed, O. R. (2022). Environmental sustainability through green HRM: Measuring the perception of university managers. *Frontiers in Psychology, 13*, 1007710. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2022.1007710

Mejía-Manzano, L. A., Vázquez-Villegas, P., Smith, A., Soeiro, A., Kálmán, A., Atabarut, T., Otaduy-Rivera, N., Membrillo-Hernández, J., & Caratozzolo, P. (2023). An exploratory study examining the key aspects and actions for universities to achieve high sustainability rankings. *Sustainability, 15*(5), 4165. https://doi.org/10.3390/su15054165

Pham, V. T. (2024). Developing green education: The path for Wageningen University to become smart university in the Netherlands. *International Journal of Multidisciplinary Research and Growth Evaluation, 5*(1), 775–782. https://doi.org/10.54660/.IJMRGE.2024.5.1.775-782

Rajab, M., & Yusliza, M. Y. (2023). Implementation green human resource management in universities. *Greenation International Journal of Tourism and Management, 1*(2), 196–202. https://research.e-greenation.org/GIJTM/article/view/48

Safarkhani, M., & Örnek, M. A. (2022). The meaning of green campus in UI GreenMetric World University Rankings perspective. *A|Z ITU Journal of the Faculty of Architecture, 19*(2), 315–334. https://doi.org/10.5505/itujfa.2022.22566

Tshivhase, L., & Bisschoff, C. (2023). Designing a model to measure and manage the implementation of green initiatives at South African universities. *Environmental Economics, 14*(1), 1–12. https://doi.org/10.21511/ee.14(1).2023.01

Universitas Indonesia. (2024). *UI GreenMetric World University Rankings*. https://greenmetric.ui.ac.id/rankings/rankingsoverview

World Commission on Environment and Development. (1987). *Our common future*. Oxford University Press.

Yakymchuk, A., Berezovska, I., Rataj, M., Wójcik, J., & Holovchak, M. (2023). Sustainable energy and climate change universities: Economic analysis and organizational aspects. *Scientific Papers of Silesian University of Technology. Organization and Management Series*, (182), 751–760. https://doi.org/10.29119/1641-3466.2023.182.39

การจัดบริการสาธารณะของเทศบาลนครนครสวรรค์ อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์

Public Service Provision of Nakhon Sawan City Municipality, Mueang District, Nakhon Sawan Province

พรรณอร วันทอง[1] และพิเชฐธ์ วันทอง[2]

Phan-on Wantong and Pichet Wantong

Received: October 06, 2026

Revised: October 26, 2026

Accepted: October 27, 2026

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาระดับการจัดบริการสาธารณะ และ 2) เสนอแนวทางการจัดบริการสาธารณะของเทศบาลนครนครสวรรค์ อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ เป็นการวิจัยแบบผสานวิธี การวิจัยเชิงปริมาณ ประชากรได้แก่ ประชาชนที่อาศัยอยู่ในเขตเทศบาลนครนครสวรรค์ อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ จำนวน 76,055 คน ได้กลุ่มตัวอย่างจำนวน 384 คน โดยใช้ตารางสำเร็จรูปของเคร็จซี่และมอร์แกน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสอบถาม มีค่า IOC อยู่ระหว่าง 0.67 - 1.00 และค่าสัมประสิทธิ์ความเที่ยง 0.952 สถิติที่ใช้ คือ ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 11 คน วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหา และสรุปความ ผลการวิจัยพบว่า 1) ระดับการจัดบริการสาธารณะของเทศบาลนครนครสวรรค์ อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ ภาพรวม อยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$ = 3.88, S.D. = .50) และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ด้านการจัดบริการที่ตรงเวลา ($\overline{X}$ = 3.91, S.D. = .53) รองลงมา คือ ด้านการจัดบริการอย่างต่อเนื่อง ($\overline{X}$ = 3.89, S.D. = .57) ด้านการจัดบริการอย่างเพียงพอ ($\overline{X}$ = 3.88, S.D. = .56) และด้านการจัดบริการอย่างก้าวหน้า ($\overline{X}$ = 3.86, S.D. = .65) ส่วนด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ ด้านการจัดบริการอย่างเสมอภาค ($\overline{X}$ = 3.85, S.D. = .62) และ 2) แนวทางการจัดบริการสาธารณะของ

[1] มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์ ; Nakhon Sawan Rajabhat University

[2] สำนักปลัดกระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงศึกษาธิการ ; The Permanent Secretary, Ministry of Education

Corresponding author, e-mail: Phanon.wan2526@gmail.com, Tel.081-7977407

เทศบาลนครนครสวรรค์ อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ ควรดำเนินการดังนี้ (1) ด้านการจัดบริการอย่างเสมอภาค ควรให้ความสำคัญกับการจัดบริการสาธารณะกับประชาชนทุกกลุ่มโดยเจ้าหน้าที่จะต้องไม่เลือกปฏิบัติ (2) ด้านการจัดบริการที่ตรงเวลา ควรกำหนดระยะเวลาการให้บริการแต่ละประเภทอย่างชัดเจนโดยไม่ปล่อยให้ประชาชนต้องรอนาน (3) ด้านการจัดบริการอย่างเพียงพอ ควรให้ความสำคัญกับการสำรวจความต้องการของประชาชนเพื่อนำมาใช้วางแผนการบริการสาธารณะ (4) ด้านการจัดบริการอย่างต่อเนื่อง ควรจัดทำแผนบริหารความต่อเนื่องในการจัดบริการสาธารณะ และ (5) ด้านการจัดบริการอย่างก้าวหน้า พบว่า ควรมุ่งพัฒนาการจัดบริการสาธารณะโดยนำเทคโนโลยีดิจิทัล และนวัตกรรมเข้ามาใช้ในการให้บริการ

คำสำคัญ: การจัดบริการสาธารณะ, แนวทาง, เทศบาลนครนครสวรรค์

Abstract

This research aimed to 1) study the level of public service provision and 2) propose guidelines for public service provision of Nakhon Sawan City Municipality, Mueang District, Nakhon Sawan Province. This study employed a mixed-methods design. For the quantitative phase, the population consisted of 76,055 residents of Nakhon Sawan City Municipality, from which a sample of 384 was determined using Krejcie and Morgan's table. The research instrument was a questionnaire with item-objective congruence (IOC) indices ranging from 0.67 to 1.00 and a reliability coefficient of .952. The statistics used were frequency, percentage, mean, and standard deviation. For the qualitative phase, in-depth interviews were conducted with 11 key informants, and the data were analyzed through content analysis and summarization. The results revealed the following: 1) The overall level of public service provision of Nakhon Sawan City Municipality was high ($\overline{X}$ = 3.88, SD = 0.50). When considered by aspect, timely service had the highest mean ($\overline{X}$ = 3.91, SD = 0.53), followed by continuous service ($\overline{X}$ = 3.89, SD = 0.57), adequate service ($\overline{X}$ = 3.88, SD = 0.56), and progressive service ($\overline{X}$ = 3.86, SD = 0.65), whereas equitable service had the lowest mean ($\overline{X}$ = 3.85, SD = 0.62). 2) The guidelines for public service provision of Nakhon Sawan City Municipality are as follows: (1) for equitable

service, the municipality should prioritize providing public services to all groups of residents without discrimination by officials; (2) for timely service, it should clearly specify the duration of each type of service to prevent long waiting times; (3) for adequate service, it should prioritize surveying residents' needs to inform public service planning; (4) for continuous service, it should develop a business continuity plan for public service provision; and (5) for progressive service, it should improve public service provision by adopting digital technology and innovation.

Keywords: Public Service Provision, Guidelines, Nakhon Sawan City Municipality

บทนำ

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 หมวด 14 การปกครองส่วนท้องถิ่น มาตรา 249 บัญญัติว่า องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีหน้าที่และอำนาจดูแลและจัดทำบริการสาธารณะ และกิจกรรมสาธารณะเพื่อประโยชน์ของประชาชนในท้องถิ่นตามหลักการพัฒนาอย่างยั่งยืน รวมทั้งส่งเสริมและสนับสนุนการจัดการศึกษาให้แก่ประชาชนในท้องถิ่น (รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย, 2560) หน่วยงานภาครัฐ มีบทบาทสำคัญในการบริหารจัดการความกินดีอยู่ดีของประชาชน โดยทำหน้าที่กำหนดนโยบาย ออกกฎหมาย ควบคุมดูแล และให้บริการสาธารณะเพื่อให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น (อมรรัตน์ สายใจ, 2562) การให้บริการสาธารณะจึงเป็นภารกิจหลักขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน โดยองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นหน่วยงานที่อยู่ใกล้ชิดกับประชาชนมากที่สุด สามารถตอบสนองความต้องการของประชาชนได้อย่างตรงจุด มีจุดมุ่งหมายเพื่อส่งเสริมคุณภาพชีวิตของประชาชน ทำให้สามารถเข้าถึงบริการสาธารณะได้อย่างทั่วถึง ลดความเหลื่อมล้ำ ทำให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน และเป็นการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาท้องถิ่นให้เป็นไปตามความต้องการของประชาชนอย่างแท้จริง (นันทวัฒน์ บรมานันท์, 2560) การปฏิบัติงานของหน่วยงานภาครัฐ จึงจำเป็นต้องคำนึงถึงการให้บริการสาธารณะของหน่วยงาน ความสามารถของบุคลากรที่จะนำพาองค์กรไปสู่ความสำเร็จ โดยเฉพาะองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีความใกล้ชิดกับประชาชน สามารถรับรู้ถึงปัญหาในพื้นที่ได้เป็นอย่างดี (สุกัญญา เอมอิ่มธรรม, 2563)

เทศบาลนครนครสวรรค์ เป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ มีพื้นที่ครอบคลุม 5 ตำบล เป็นศูนย์กลางราชการ การค้า การศึกษา และการแพทย์ มี

ลักษณะของพื้นที่เป็นชุมชนริมแม่น้ำเจ้าพระยาและแม่น้ำปิง ชุมชนโดยรอบสวนสาธารณะอุทยานสวรรค์ และบริเวณชุมชนเดิมซึ่งเป็นพื้นที่ใจกลางเมืองของเทศบาล มีเอกลักษณ์ในลักษณะของชุมชนการค้าแบบดั้งเดิม ซึ่งจะเห็นได้ว่าขนาดพื้นที่ของเทศบาลนครนครสวรรค์มีขนาดใหญ่โต และประชากรจำนวนมาก ทำให้เทศบาลต้องแบกรับภาระในการจัดบริการสาธารณะค่อนข้างมาก และถือเป็นภารกิจหลักที่มีความสำคัญยิ่งเพราะการจัดบริการสาธารณะที่ดีและมีประสิทธิภาพย่อมส่งผลถึงคุณภาพชีวิตของประชาชน รวมถึงมีนักวิชาการกล่าวว่า “ความพึงพอใจของประชาชนต่อการให้บริการสาธารณะเป็นตัวชี้วัดสำคัญที่สะท้อนถึงประสิทธิภาพ และความสามารถในการบริหารงาน” หากประชาชนมีความพึงพอใจสูงย่อมแสดงถึงความสามารถดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ และตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนได้อย่างเหมาะสม ในทางกลับกันหากประชาชนมีความพึงพอใจต่ำ อาจสะท้อนถึงปัญหาหรืออุปสรรคในการดำเนินงานที่จำเป็นต้องได้รับการปรับปรุง (ศริลินทิพย์ สระสิทธิ์, 2567)

จากปัญหาดังกล่าว ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาวิจัยเรื่องการจัดบริการสาธารณะของเทศบาลนครนครสวรรค์ เพื่อนำผลที่ได้จากการศึกษามาใช้ในการพัฒนาการจัดบริการสาธารณะที่มีประสิทธิภาพ และส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาระดับการจัดบริการสาธารณะของเทศบาลนครนครสวรรค์ อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์

2. เพื่อเสนอแนวทางการจัดบริการสาธารณะของเทศบาลนครนครสวรรค์ อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่องการจัดบริการสาธารณะของเทศบาลนครนครสวรรค์ อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ เป็นการวิจัยแบบผสานวิธี ระหว่างการวิจัยเชิงปริมาณ และการวิจัยเชิงคุณภาพ มีวิธีดำเนินการวิจัยดังนี้

1. การวิจัยเชิงปริมาณ ประชากรที่ใช้ในการศึกษาวิจัย คือ ประชาชนที่อาศัยอยู่ในเขตพื้นที่เทศบาลนครนครสวรรค์ อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ จำนวน 76,055 คน ได้กลุ่มตัวอย่างจำนวน 384 คน โดยใช้ตารางสำเร็จรูปของ Krejcie & Morgan (1970) และใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบหลายขั้นตอน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสอบถามระดับการจัดบริการสาธารณะของเทศบาลนครนครสวรรค์ อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ เป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ

แบ่งออกเป็น 3 ตอน คือ ตอนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถาม ตอนที่ 2 แบบสอบถามที่เกี่ยวกับระดับการจัดบริการสาธารณะของเทศบาลนครนครสวรรค์ อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ ประกอบด้วย 5 ด้าน คือ การจัดบริการอย่างเสมอภาค การจัดบริการที่ตรงเวลา การจัดบริการอย่างเพียงพอ การจัดบริการอย่างต่อเนื่อง และการจัดบริการอย่างก้าวหน้า และตอนที่ 3 แบบสอบถามปลายเปิดข้อเสนอแนะในการจัดบริการสาธารณะของเทศบาลนครนครสวรรค์ อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ ซึ่งผ่านการตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ โดยการทดสอบความตรง (Validity) จากผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 ท่าน ได้ค่าสัมประสิทธิ์ความสอดคล้อง IOC ระหว่าง 0.67 - 1.00 และการทดสอบความเที่ยง (Reliability) โดยการทดลองใช้ (Tryout) กับกลุ่มที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างจริง จำนวน 30 ชุด ได้ค่าสัมประสิทธิ์ความเที่ยงแบบแอลฟา (Alpha-Reliability Coefficient) ชุดทดลองใช้ 0.926 และชุดจริง 0.952 สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ความถี่ (Frequency) ร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

2. การวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) จำนวน 11 คน ประกอบด้วย นักวิชาการ 4 คน เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงาน 2 คน และประชาชนผู้แทนประจำตำบล 5 คน โดยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างแนวทางการจัดบริการสาธารณะของเทศบาลนครนครสวรรค์ อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ แบ่งออกเป็น 2 ตอน คือ ตอนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานของผู้ให้สัมภาษณ์ ตอนที่ 2 แบบสัมภาษณ์แนวทางการจัดบริการสาธารณะของเทศบาลนครนครสวรรค์ อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ ซึ่งผ่านการตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ โดยใช้การวิเคราะห์เนื้อหา และสรุปความ

สรุปผลการวิจัย

ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง จำนวน 202 คน คิดเป็นร้อยละ 52.60 มีอายุระหว่าง 41–50 ปีมากที่สุด จำนวน 89 คน คิดเป็นร้อยละ 23.20 มีการศึกษาระดับประถมศึกษามากที่สุด จำนวน 150 คน คิดเป็นร้อยละ 39.10 ประกอบอาชีพค้าขายมากที่สุด จำนวน 143 คน คิดเป็นร้อยละ 37.20 และส่วนใหญ่มีรายได้ต่อเดือนต่ำกว่า 10,000 บาท จำนวน 219 คน คิดเป็นร้อยละ 57.00

วัตถุประสงค์ที่ 1 ผลการวิจัยพบว่า ระดับการจัดบริการสาธารณะของเทศบาลนครนครสวรรค์ อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ ภาพรวม อยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$ = 3.88, S.D. = .50) และ

เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ด้านการจัดบริการที่ตรงเวลา ($\overline{X}$ = 3.91, S.D. = .53) รองลงมา คือ ด้านการจัดบริการอย่างต่อเนื่อง ($\overline{X}$ = 3.89, S.D. = .57) ด้านการจัดบริการอย่างเพียงพอ ($\overline{X}$ = 3.88, S.D. = .56) และด้านการจัดบริการอย่างก้าวหน้า ($\overline{X}$ = 3.86, S.D. = .65) ส่วนด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ ด้านการจัดบริการอย่างเสมอภาค ($\overline{X}$ = 3.85, S.D. = .62) ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับการจัดบริการสาธารณะของเทศบาลนครนครสวรรค์ อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ (n = 384)

ด้าน	$\overline{X}$	S.D.	ระดับ	ลำดับ
1. การจัดบริการอย่างเสมอภาค	3.85	.62	มาก	5
2. การจัดบริการที่ตรงเวลา	3.91	.53	มาก	1
3. การจัดบริการอย่างเพียงพอ	3.88	.56	มาก	3
4. การจัดบริการอย่างต่อเนื่อง	3.89	.57	มาก	2
5. การจัดบริการอย่างก้าวหน้า	3.86	.65	มาก	4
ภาพรวม	**3.88**	**.50**	**มาก**	

วัตถุประสงค์ที่ 2 ผลการวิจัยพบว่า แนวทางการจัดบริการสาธารณะของเทศบาลนครนครสวรรค์ อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์

1) ด้านการจัดบริการอย่างเสมอภาค เทศบาลนครนครสวรรค์ควรให้ความสำคัญกับการจัดบริการสาธารณะกับประชาชนทุกกลุ่มโดยเจ้าหน้าที่จะต้องไม่เลือกปฏิบัติ และควรมีการจัดบริการสาธารณะให้ครอบคลุมในพื้นที่ของชุมชนเมือง และพื้นที่รอบนอกชุมชนเมืองที่อยู่ห่างไกล และควรให้ความสำคัญอย่างยิ่งกับกลุ่มประชาชนที่มีความเปราะบางและต้องการบริการสาธารณะเป็นกรณีพิเศษ อาทิ ผู้สูงอายุ ผู้พิการ ผู้มีรายได้น้อย เป็นต้น อีกทั้งเทศบาลควรมีการ กำหนดหลักเกณฑ์ในการจัดบริการสาธารณะที่ชัดเจน โปร่งใส ตรวจสอบได้ ในแต่ละกลุ่มที่มีความหลากหลายแตกต่างกันออกไป และใช้มาตรฐานเดียวกัน และควรปรับปรุง สร้าง และพัฒนาช่องทางในการจัดบริการสาธารณะที่มีความหลากหลายเพื่อเป็นการอำนวยความสะดวกให้กับประชาชนที่มีข้อจำกัดแตกต่างกันตามศักยภาพ รวมถึงในยุคที่มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วและเทคโนโลยีมีความก้าวหน้า เทศบาลควรให้ความสำคัญกับการเข้าถึงเทคโนโลยี การนำเทคโนโลยีมาใช้ในการดำเนินงาน หรือการให้บริการ โดยเฉพาะกลุ่มประชากรที่ไม่มีความพร้อมด้านเทคโนโลยีหรือเข้าถึงเทคโนโลยีได้ยาก อาทิ ผู้สูงอายุ ผู้พิการ ผู้ยากไร้ ซึ่งจะทำให้เกิดปัญหาความเหลื่อมล้ำใน

การเข้าถึงบริการได้ และควรพัฒนาระบบร้องเรียนที่มีประสิทธิผล มีความเป็นธรรม สามารถร้องเรียนหรือเสนอปัญหาได้สะดวก และเมื่อพบปัญหา หรือข้อร้องเรียนสามารถแก้ไขปัญหาได้ทันท่วงที

2) ด้านการจัดบริการที่ตรงเวลา เทศบาลนครนครสวรรค์ควรกำหนดระยะเวลาการให้บริการแต่ละประเภทอย่างชัดเจนเพื่อให้ประชาชนผู้รับบริการได้ทราบและสามารถคำนวณระยะเวลาเสร็จสิ้นในการรับบริการดังกล่าวได้โดยไม่ปล่อยให้ประชาชนต้องรอนาน และควรให้ความสำคัญกับการลดขั้นตอนและเอกสารที่ไม่จำเป็น นำระบบการจองคิวรับบริการแบบออนไลน์ดังหน่วยงานอื่น ๆ มาใช้ในการให้บริการ ควรพัฒนาระบบการติดตามสถานะคำร้องต่าง ๆ ที่ประชาชนยื่นดำเนินการเพื่อบรรเทาความทุกข์ อาทิ น้ำท่วม ภัยพิบัติ และประชาชนสามารถตรวจสอบสถานะคำร้องของตนได้ตลอดเวลา รวมถึงรายละเอียดต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินการยื่นคำร้อง อาทิ ผู้รับผิดชอบเรื่อง ขั้นตอนการดำเนินงาน ระยะเวลาแล้วเสร็จ เพื่อความสะดวกในการติดต่อประสานงานของประชาชนผู้รับบริการ และควรให้ความสำคัญกับการจัดลำดับความสำคัญ และเร่งด่วนของปัญหาที่ประชาชนในเขตเทศบาลประสบ อาทิ ถนนชำรุด ไฟฟ้าดับ น้ำท่วม หรือเหตุอื่นที่เป็นอันตรายร้ายแรงและก่อให้เกิดความสูญเสียต่อชีวิต และทรัพย์สิน

3) ด้านการจัดบริการอย่างเพียงพอ พบว่า เทศบาลนครนครสวรรค์ควรให้ความสำคัญกับการสำรวจความต้องการของประชาชนและนำมาใช้วางแผนการบริการสาธารณะที่อยู่บนพื้นฐานความต้องการของประชาชนอย่างแท้จริง และควรดำเนินการจัดสรรทรัพยากรต่าง ๆ อย่างเพียงพอ อาทิ บุคลากร งบประมาณ อุปกรณ์ เป็นต้น ให้เหมาะสมกับจำนวนประชาชนและพื้นที่ให้บริการของเทศบาล ส่วนในพื้นที่ประชากรหนาแน่นควรจัดบริการและทรัพยากรให้เหมาะสมกับขนาดประชากรและพื้นที่ ควรมีแนวทางการจัดบริการสาธารณะเชิงรุกในชุมชนเพื่อเป็นการอำนวยความสะดวกให้กับประชาชนที่อยู่พื้นที่ห่างไกล ผู้สูงอายุ คนพิการ หรือกลุ่มเปราะบาง อาทิ หน่วยบริการเคลื่อนที่ หน่วยตรวจสุขภาพเคลื่อนที่ การรับเรื่องร้องเรียนเคลื่อนที่ รวมถึงการเตรียมทรัพยากรสำรองในกรณีเกิดสถานการณ์ฉุกเฉิน โดยเฉพาะน้ำท่วมซึ่งพื้นที่ในเขตเทศบาลบางพื้นที่มีความเสี่ยงในเรื่องของอุทกภัยอยู่เสมอ ซึ่งการจัดบริการสาธารณะดังกล่าว นอกจากความเพียงพอแล้วเทศบาลควรให้ความสำคัญกับคุณภาพของบริการสาธารณะนั้นด้วยเช่นกัน

4) ด้านการจัดบริการอย่างต่อเนื่อง พบว่า เทศบาลนครนครสวรรค์ควรจัดทำแผนบริหารความต่อเนื่องในการจัดบริการสาธารณะ จัดลำดับความสำคัญ จำเป็น และเร่งด่วน โดยเฉพาะบริการที่มีความจำเป็นต่อการดำรงชีวิตของประชาชน ควรพัฒนาช่องทางบริการแบบออนไลน์ให้ประชาชนสามารถใช้บริการได้ตลอด 24 ชั่วโมง รวมถึงควรพัฒนาระบบการให้บริการที่ประชาชนสามารถเข้าถึงได้ง่าย และสะดวก เพื่อให้ประชาชนได้รับบริการอย่างต่อเนื่อง มีการจัดทำแผน

ฉุกเฉินในกรณีเกิดภัยพิบัติเพื่อสามารถช่วยเหลือประชาชนได้อย่างทันท่วงที โดยเทศบาลควรมุ่งเน้นการจัดบริการสาธารณะที่เน้นหลักของความสม่ำเสมอ ไม่หยุดชะงัก และสามารถดำเนินงานได้อย่างต่อเนื่องแม้ว่าจะเกิดปัญหา อุปสรรค หรือสถานการณ์ฉุกเฉินทุกกรณี รวมถึงเป็นบริการสาธารณะที่ประชาชนเข้าถึงได้ง่าย รวดเร็ว มีคุณภาพ และสอดคล้องกับความต้องการของประชาชน

5) ด้านการจัดบริการอย่างก้าวหน้า พบว่า เทศบาลนครนครสวรรค์ควรมุ่งพัฒนาการจัดบริการสาธารณะโดยนำเทคโนโลยีดิจิทัล และนวัตกรรมเข้ามาใช้ในการให้บริการเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและประสิทธิผลของบริการสาธารณะ ควรพัฒนาระบบบริการสาธารณะสู่ระบบดิจิทัลเพื่ออำนวยความสะดวกให้ประชาชนไม่ต้องเดินทางมาติดต่อที่สำนักงาน ควรพัฒนาบริการสาธารณะสู่การเป็น Smart City ให้มีความชัดเจน และเป็นรูปธรรมมากขึ้น รวมถึงเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมในการดำเนินการดังกล่าว และประชาสัมพันธ์การเป็น Smart City ให้ประชาชนทราบอย่างทั่วถึง พัฒนาระบบบริการสาธารณะผ่านแอปพลิเคชัน แพลตฟอร์ม และช่องทางออนไลน์ ที่มีความหลากหลาย รอบด้าน ครอบคลุมทุกบริการสาธารณะ และครอบคลุมทุกเขตพื้นที่ความรับผิดชอบของเทศบาล รวมถึงการปรับปรุง และพัฒนาบริการสาธารณะให้มีความทันสมัย สะดวกสบาย เข้าถึงง่ายอยู่ตลอดเวลา และสม่ำเสมอ โดยเน้นความต้องการของประชาชนเป็นที่ตั้ง และคำนึงถึงความคุ้มค่า ความปลอดภัยของข้อมูล และความสามารถของประชาชนในการเข้าถึงระบบเทคโนโลยีต่าง ๆ และปัจจัยสำคัญของการพัฒนา คือ บุคคลากรผู้ปฏิบัติงาน เทศบาลควรให้ความสำคัญกับการพัฒนาบุคลากรให้มีทักษะด้านเทคโนโลยีอย่างต่อเนื่อง สามารถใช้ระบบและโปรแกรมต่าง ๆ ได้อย่างชำนาญ และสามารถแก้ไขปัญหาที่เกิดจากการใช้ระบบเทคโนโลยีต่าง ๆ ให้กับประชาชนผู้รับบริการได้อย่างรอบด้าน

อภิปรายผล

ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 พบว่า ระดับการจัดบริการสาธารณะของเทศบาลนครนครสวรรค์ อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ ภาพรวม อยู่ในระดับมาก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะเทศบาลนครนครสวรรค์เป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีขนาดใหญ่ มีงบประมาณเพียงพอต่อการดำเนินการจัดบริการสาธารณะ มีทรัพยากรที่หลากหลาย รวมถึงมีบุคลากรผู้ปฏิบัติงานด้านการจัดบริการสาธารณะที่มีตวามรู้ ความสามารถ จึงทำให้ผลการศึกษาวิจัยในภาพรวมอยู่ในระดับมาก สอดคล้องกับงานวิจัยของ อรุณรุ่ง อังคณานนท์ (2565) ศึกษาวิจัยเรื่อง ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยด้านการบริการสาธารณะและคุณภาพชีวิตของประชาชนในเขตเทศบาลตำบลอ่าวขนอม อำเภอขนอม จังหวัดนครศรีธรรมราช ผลการศึกษาพบว่า การบริการสาธารณะของเทศบาลตำบลอ่าวขนอม

อำเภอขนอม จังหวัดนครศรีธรรมราช ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก และสอดคล้องกับงานวิจัยของ อาชิรญาณ์ เจียประเสริฐ (2566) ศึกษาวิจัยเรื่อง ความพึงพอใจของประชาชนต่อการให้บริการขององค์การบริหารส่วนตำบลลำลูกกา อำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี ผลการศึกษาพบว่า ความพึงพอใจของประชาชนต่อการให้บริการโดยภาพรวมอยู่ในระดับมากเช่นเดียวกัน

และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน โดยด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ด้านการจัดบริการที่ตรงเวลา รองลงมา คือ ด้านการจัดบริการอย่างต่อเนื่อง ด้านการจัดบริการอย่างเพียงพอ และด้านการจัดบริการอย่างก้าวหน้า ส่วนด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ ด้านการจัดบริการอย่างเสมอภาค ทั้งนี้อาจเป็นเพราะศักยภาพของเทศบาลนครนครสวรรค์ที่มีความพร้อมในทุกด้าน มีขอบเขตพื้นที่ในความรับผิดชอบที่มีความเจริญ มีอาคารสถานที่ในการรองรับการให้บริการประชาชน มีเจ้าหน้าที่มีจำนวนเพียงพอต่อการให้บริการและมีความรู้ความสามารถ มีงบประมาณในการบริหารจัดการอย่างเพียงพอ และมีผู้บริหารที่มีความสามารถ มีวิสัยทัศน์กว้างไกล ซึ่งสิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อการให้บริการแก่ประชาชนที่เป็นไปตามหลักการจัดบริการสาธารณะ การให้บริการมีระเบียบ ขั้นตอน มีความรวดเร็ว มีการประชาสัมพันธ์การให้บริการให้ประชาชนรับทราบ มีสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับผู้รับบริการ ปรับปรุงและพัฒนาคุณภาพของการปฏิบัติงาน และมีมาตรฐานให้บริการแบบเดียวกัน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ จอห์น ดี มิลเลท (Millett, 1954 :) ที่เห็นว่าการให้บริการสาธารณะมีเป้าหมายที่สำคัญที่การสร้างความพึงพอใจให้แก่ประชาชน โดยการยึดถือค่านิยมหรือหลักการของการให้บริการสาธารณะ 5 ประการ ได้แก่ ความเสมอภาค ความตรงเวลา ความเพียงพอ ความต่อเนื่อง และความก้าวหน้า และสอดคล้องกับงานวิจัยของ ณวัศพล พานทอง (2561) ศึกษาวิจัยเรื่อง ความพึงพอใจต่อการให้บริการประชาชนของเทศบาลตำบลท่าข้าม จังหวัดฉะเชิงเทรา ผลการศึกษาวิจัยพบว่า ระดับความพึงพอใจต่อการให้บริการประชาชนของเทศบาลตำบลท่าข้าม จังหวัดฉะเชิงเทรา ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายด้านพบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด 2 ด้าน คือ ด้านการให้บริการอย่างเสมอภาค และด้านการให้บริการด้านสถานที่ รองลงมา คือ ด้านการให้บริการอย่างตรงเวลา ตามลำดับ และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ เสาวลักษณ์ ดีมั่น (2560) ศึกษาวิจัยเรื่อง ปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพการให้บริการสาธารณะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในอำเภอแปลงยาว จังหวัดฉะเชิงเทรา ผลการศึกษาพบว่า ระดับปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพการให้บริการสาธารณะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในอำเภอแปลงยาว จังหวัดฉะเชิงเทรา โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก โดยเรียงอันดับตามค่าเฉลี่ยจากมากไปน้อย ได้ดังนี้ คือ การให้บริการอย่างเสมอภาค การให้บริการอย่างต่อเนื่อง และการให้บริการอย่างก้าวหน้า รวมถึงสอดคล้องกับงานวิจัยของ พชรอรรคพล พรรคพล และคณะ

(2566) ศึกษาวิจัยเรื่อง ความพึงพอใจของประชาชนต่อการให้บริการสาธารณะของเทศบาลตำบลท่าสีดา อำเภอหนองพอก จังหวัดร้อยเอ็ด ผลการศึกษาพบว่า ความพึงพอใจของประชาชนต่อการให้บริการสาธารณะของเทศบาลตำบลท่าสีดา อำเภอหนองพอก จังหวัดร้อยเอ็ด โดยรวมอยู่ในระดับมาก ได้แก่ การให้บริการอย่างเสมอภาค การให้บริการอย่างทันเวลา การให้บริการอย่างพอเพียง การให้บริการอย่างต่อเนื่อง และการให้บริการอย่างก้าวหน้า

ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 พบว่า แนวทางการจัดบริการสาธารณะของเทศบาลนครนครสวรรค์ อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ มีดังนี้

1) ด้านการจัดบริการอย่างเสมอภาค เทศบาลนครนครสวรรค์ควรให้ความสำคัญกับการจัดบริการสาธารณะกับประชาชนทุกกลุ่มโดยเจ้าหน้าที่จะต้องไม่เลือกปฏิบัติ และควรมีการจัดบริการสาธารณะให้ครอบคลุมในพื้นที่ของชุมชนเมือง และพื้นที่รอบนอกชุมชนเมืองที่อยู่ห่างไกล และควรให้ความสำคัญอย่างยิ่งกับกลุ่มประชาชนที่มีความเปราะบาง และใช้มาตรฐานเดียวกัน และควรปรับปรุง สร้าง และพัฒนาช่องทางในการจัดบริการสาธารณะที่มีความหลากหลายเพื่อเป็นการอำนวยความสะดวกให้กับประชาชนที่มีข้อจำกัดแตกต่างกัน และควรพัฒนาระบบร้องเรียนที่มีประสิทธิผล มีความเป็นธรรม สามารถร้องเรียนหรือเสนอปัญหาได้สะดวก รวดเร็ว ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พชรอรรคพล พรรคพล และคณะ (2566) ศึกษาวิจัยเรื่อง ความพึงพอใจของประชาชนต่อการให้บริการสาธารณะของเทศบาลตำบลท่าสีดา อำเภอหนองพอก จังหวัดร้อยเอ็ด ผลการศึกษาพบว่า แนวทางพัฒนาการให้บริการสาธารณะของเทศบาลตำบลท่าสีดา อำเภอหนองพอก จังหวัดร้อยเอ็ด ตามหลักสังคหวัตถุธรรม ได้แก่ 1) อำนวยความสะดวกแนะนำให้คำปรึกษาเอาใจใส่ 2) การพูดจาไพเราะน่าฟังสุภาพมีความจริงใจ 3) มีน้ำใจเอาใจใส่ มีความช่วยเหลืออย่างเท่าเทียมกันและ 4) วางตัวอย่างเหมาะสมสุภาพเรียบร้อย และสอดคล้องกับงานวิจัยของ ทรงกลด บ่อเกิด (2561) ศึกษาวิจัยเรื่อง ความพึงพอใจของประชาชนต่อการให้บริการขององค์การบริหารส่วนตำบลวังด้ง อำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี ผลการวิจัยพบว่า แนวทางการให้บริการขององค์การบริหารส่วนตำบลวังด้ง อำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี ด้านการให้บริการอย่างเสมอภาค ควรให้ความสำคัญกับเรื่องการให้บริการตามลำดับก่อนหลัง และเน้นความเป็นธรรม

2) ด้านการจัดบริการที่ตรงเวลา เทศบาลนครนครสวรรค์ควรกำหนดระยะเวลาการให้บริการแต่ละประเภทอย่างชัดเจนเพื่อให้ประชาชนผู้รับบริการได้ทราบและสามารถคำนวณระยะเวลาเสร็จสิ้นในการรับบริการดังกล่าวได้ ควรให้ความสำคัญกับการลดขั้นตอนและเอกสารที่ไม่จำเป็น และควรให้ความสำคัญกับการจัดลำดับความความสำคัญ และเร่งด่วนของปัญหาที่ประชาชนในเขตเทศบาลประสบ อาทิ ถนนชำรุด ไฟฟ้าดับ น้ำท่วม หรือเหตุอื่นที่เป็นอันตรายร้ายแรงและ

ก่อให้เกิดความสูญเสียต่อชีวิต และทรัพย์สิน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ทรงกลด บ่อเกิด (2561) ศึกษาวิจัยเรื่อง ความพึงพอใจของประชาชนต่อการให้บริการขององค์การบริหารส่วนตำบลวังด้ง อำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี ผลการวิจัยพบว่า แนวทางการให้บริการขององค์การบริหารส่วนตำบลวังด้ง อำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี ด้านการให้บริการที่ตรงเวลา ควรให้ความสำคัญกับเรื่องระยะเวลาในการให้บริการที่เหมาะสมกับงาน และสอดคล้องกับงานวิจัยของ สุนารี แสนพยุห์ (2557) ศึกษาวิจัยเรื่อง ความพึงพอใจของประชาชนที่มีต่อการให้บริการสาธารณะของเทศบาลตำบลโพธิ์ทอง อำเภอโพนทอง จังหวัดร้อยเอ็ด ผลการศึกษาพบว่า แนวทางการให้บริการสาธารณะของเทศบาลตำบลโพธิ์ทอง อำเภอโพนทอง จังหวัดร้อยเอ็ด คือ เทศบาลควรเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นให้มากยิ่งขึ้น รองลงมา คือ เทศบาลควรจะจัดสรรงบประมาณการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานให้เพียงพอกับความต้องการของประชาชน

3) ด้านการจัดบริการอย่างเพียงพอ เทศบาลนครนครสวรรค์ควรให้ความสำคัญกับการสำรวจความต้องการของประชาชน และนำมาใช้วางแผนการบริการสาธารณะ ควรดำเนินการจัดสรรทรัพยากรต่าง ๆ อย่างเพียงพอให้เหมาะสมกับจำนวนประชาชนและพื้นที่ให้บริการของเทศบาล ควรมีแนวทางการจัดบริการสาธารณะเชิงรุกในชุมชนเพื่อเป็นการอำนวยความสะดวกให้กับประชาชนที่อยู่พื้นที่ห่างไกล การเดินทางไม่สะดวก ผู้สูงอายุ คนพิการ หรือกลุ่มเปราะบาง รวมถึงการเตรียมทรัพยากรสำรองในกรณีเกิดสถานการณ์ฉุกเฉิน และเทศบาลควรให้ความสำคัญกับคุณภาพของบริการสาธารณะนั้นด้วยเช่นกัน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ทรงกลด บ่อเกิด (2561) ศึกษาวิจัยเรื่อง ความพึงพอใจของประชาชนต่อการให้บริการขององค์การบริหารส่วนตำบลวังด้ง อำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี ผลการวิจัยพบว่า แนวทางการให้บริการขององค์การบริหารส่วนตำบลวังด้ง อำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี ด้านการให้บริการอย่างเพียงพอ เน้นเรื่องอาคารสถานที่ที่ให้บริการ มีความเหมาะสม เพียงพอ และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ ฐิติยากร จันทร์งาม (2567) ศึกษาวิจัยเรื่อง ความคาดหวังของประชาชนที่มีต่อการจัดบริการสาธารณะตาม หลักธรรมาภิบาลขององค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งมหาเจริญ อำเภอวังน้ำเย็น จังหวัดสระแก้ว ผลการวิจัยพบว่า แนวทางการจัดบริการสาธารณะตามหลักธรรมาภิบาลขององค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งมหาเจริญ อำเภอวังน้ำเย็น จังหวัดสระแก้ว 1) การออกกฎหมายข้อบังคับต้องเป็นไปตามที่กฎหมายให้ไว้ 2) การให้บริการต้องไม่เลือกปฏิบัติ 3) วางแนวทางการบริหารจัดการทรัพยากรสาธารณะในเรื่องการป้องกันสาธารณภัย อาทิ เรื่องแหล่งน้ำ และอุปกรณ์ต่าง ๆ อย่างเป็นธรรม 4) พร้อมทั้งเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้าไปตรวจสอบค่าใช้จ่ายการดำเนินการต่าง ๆ ด้านงานป้องกันบรรเทาสาธารณภัยอย่างสม่ำเสมอ

4) ด้านการจัดบริการอย่างต่อเนื่อง เทศบาลนครนครสวรรค์ควรจัดทำแผนบริหารความต่อเนื่องในการจัดบริการสาธารณะ จัดลำดับความสำคัญ จำเป็น เร่งด่วน โดยเฉพาะบริการที่มีความจำเป็นต่อการดำรงชีวิตของประชาชน ควรพัฒนาช่องทางบริการแบบออนไลน์ ที่ประชาชนสามารถใช้บริการได้ตลอด 24 ชั่วโมง รวมถึงควรพัฒนาระบบการให้บริการที่ประชาชนสามารถเข้าถึงได้ง่าย และสะดวก จัดทำแผนฉุกเฉินในกรณีเกิดภัยพิบัติเพื่อสามารถช่วยเหลือประชาชนได้อย่างทันท่วงที โดยเทศบาลควรมุ่งเน้นการจัดบริการสาธารณะที่เน้นหลักของความสม่ำเสมอ ไม่หยุดชะงัก และสามารถดำเนินงานได้อย่างต่อเนื่องแม้ว่าจะเกิดปัญหา อุปสรรค หรือสถานการณ์ฉุกเฉินทุกกรณี รวมถึงเป็นบริการสาธารณะที่ประชาชนเข้าถึงได้ง่าย รวดเร็ว มีคุณภาพ และสอดคล้องกับความต้องการของประชาชน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ทรงกลด บ่อเกิด (2561) ศึกษาวิจัยเรื่อง ความพึงพอใจของประชาชนต่อการให้บริการขององค์การบริหารส่วนตำบลวังด้ง อำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี ผลการวิจัยพบว่า แนวทางการให้บริการขององค์การบริหารส่วนตำบลวังด้ง อำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี ด้านการให้บริการอย่างต่อเนื่อง เน้นเรื่องเจ้าหน้าที่ผู้ให้บริการมีความรับผิดชอบ และมุ่งมั่นในการปฏิบัติงาน และสอดคล้องกับงานวิจัยของชัยพร อินทะพรม (2559) ศึกษาวิจัยเรื่อง ความพึงพอใจของประชาชนที่มีต่อการให้บริการสาธารณะตามหลักสังคหวัตถุ 4 ของเทศบาลตำบลนาแซง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด ผลการศึกษาพบว่า แนวทางการให้บริการสาธารณะตามหลักสังคหวัตถุ 4 ของเทศบาลตำบลนาแซง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด ได้แก่ ควรขวนขวายช่วยเหลือกิจการงานสงเคราะห์บำเพ็ญประโยชน์สาธารณะตลอดจนช่วยแก้ไขปรับปรุงส่งเสริม และพัฒนาคุณภาพชีวิตในท้องถิ่นให้มีคุณภาพให้มากกว่าที่เป็นอยู่ และควรดูแลสุขทุกข์ประชาชนที่ได้รับความเดือดร้อนสม่ำเสมอเท่าเทียมกัน พร้อมทั้งร่วมรับรู้ร่วมแก้ไขปัญหาเป็นไปอย่างต่อเนื่อง และควรให้บริการในด้านโครงสร้างพื้นฐาน และด้านพัฒนาคุณภาพชีวิตเป็นไปอย่างก้าวหน้า

5) ด้านการจัดบริการอย่างก้าวหน้า เทศบาลนครนครสวรรค์ควรมุ่งพัฒนาการจัดบริการสาธารณะโดยนำเทคโนโลยีดิจิทัล และนวัตกรรมเข้ามาใช้ในการให้บริการเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและประสิทธิผลของบริการสาธารณะ ควรพัฒนาระบบบริการสาธารณะสู่ระบบดิจิทัล ควรพัฒนาบริการสาธารณะสู่การเป็น Smart City เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมในการดำเนินการ พัฒนาระบบบริการสาธารณะผ่านแอปพลิเคชัน แพลตฟอร์ม และช่องทางออนไลน์ ที่มีความหลากหลาย และพัฒนาบริการสาธารณะให้มีความทันสมัย สะดวกสบาย เข้าถึงง่าย ให้ความสำคัญกับการพัฒนาบุคลากรให้มีทักษะด้านเทคโนโลยีอย่างต่อเนื่อง สามารถใช้ระบบ และโปรแกรมต่าง ๆ ได้อย่างชำนาญ และสามารถแก้ไขปัญหาที่เกิดจากการใช้ระบบเทคโนโลยีต่าง ๆ

ให้กับประชาชนผู้รับบริการได้อย่างรอบด้าน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ เบญจมาศ สุทธิรักษ์ และคณะ (2565) ศึกษาวิจัยเรื่อง ประสิทธิภาพการให้บริการสาธารณะของระบบประปาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กรณีศึกษา องค์การบริหารส่วนตำบลเขาตอก อำเภอเคียนซา จังหวัดสุราษฎร์ธานี ผลการศึกษาพบว่า แนวทางการพัฒนาประสิทธิภาพการให้บริการสาธารณะของระบบประปา ได้แก่ การจัดหาเทคโนโลยีมาใช้ในการพัฒนาระบบผลิตน้ำประปาให้ทันสมัย นำระบบออนไลน์เข้ามาช่วยในการให้บริการทางด้านการเงิน และการประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ และการเพิ่มศักยภาพของบุคลากรให้มีความรู้ความเข้าใจเพื่อเพิ่มทักษะในการปฏิบัติงานและการบริการ และสอดคล้องกับงานวิจัยของ ทรงกลด บ่อเกิด (2561) ศึกษาวิจัยเรื่อง ความพึงพอใจของประชาชนต่อการให้บริการขององค์การบริหารส่วนตำบลวังด้ง อำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี ผลการวิจัยพบว่า แนวทางการให้บริการขององค์การบริหารส่วนตำบลวังด้ง อำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี ด้านการให้บริการอย่างก้าวหน้า เน้นเรื่องมีการปรับปรุงและพัฒนาการให้บริการอยู่ตลอดเวลา และเจ้าหน้าที่ผู้ให้บริการมีความรับผิดชอบในการปฏิบัติงาน

องค์ความรู้ใหม่

การศึกษาวิจัยเรื่องการจัดบริการสาธารณะของเทศบาลนครนครสวรรค์ อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ ทำให้ได้องค์ความรู้ใหม่ ดังแผนภาพที่ 1

ภาพที่ 1 แนวทางการจัดบริการสาธารณะของเทศบาลนครนครสวรรค์ อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.เทศบาลนครนครสวรรค์ควรจัดบริการสาธารณะโดยกำหนดมาตรฐานในการให้บริการสำหรับประชาชนทุกคน และสามารถตรวจสอบมาตรฐานการให้บริการได้

2.เทศบาลนครนครสวรรค์ควรจัดบริการสาธารณะโดยจัดทำแผนผังกระบวนการในการให้บริการ และกำหนดระยะเวลาการให้บริการแต่ละประเภทอย่างชัดเจน

3.เทศบาลนครนครสวรรค์ควรจัดบริการสาธารณะที่ให้ความสำคัญกับการจัดสรรทรัพยากร ที่มีความเหมาะสมและเพียงพอกับบริบทของพื้นที่

4.เทศบาลนครนครสวรรค์ควรจัดทำแผนการจัดบริการสาธารณะที่สอดคล้องกับความต้องการของประชาชน และสภาพปัญหาตามบริบทพื้นที่ของชุมชน

5.เทศบาลนครนครสวรรค์ควรดำเนินการปรับปรุง พัฒนา ระบบการจัดบริการสาธารณะโดยนำเทคโนโลยี และนวัตกรรมมาใช้ในการจัดบริการสาธารณะเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการจัดบริการสาธารณะ

ข้อเสนอแนะการนำผลวิจัยไปใช้ประโยชน์

1.เทศบาลนครนครสวรรค์ควรปลูกฝังจิตสาธารณะในการให้บริการกับบุคลากรผู้ปฏิบัติงาน และการให้บริการแก่ประชาชนด้วยเต็มใจ ทุ่มเท สุภาพ เป็นกลาง ไม่เลือกปฏิบัติ

2.เทศบาลนครนครสวรรค์ควรจัดบริการสาธารณะที่ลดขั้นตอนที่ไม่จำเป็นในการให้บริการ และวิเคราะห์กระบวนการทำงานที่มีความซ้ำซ้อน ลดระยะเวลาการดำเนินงานให้สั้นลง

3.เทศบาลนครนครสวรรค์ควรจัดบริการสาธารณะเคลื่อนที่เพื่อเป็นการอำนวยความสะดวกให้กับประชาชน ลดการแออัดในการเข้ารับบริการ ณ จุดบริการเพียงจุดเดียว

4.เทศบาลนครนครสวรรค์ควรจัดระบบบริการสาธารณะที่ประชาชนสามารถเข้าถึงได้อย่างต่อเนื่อง และตลอดเวลา

5.เทศบาลนครนครสวรรค์ควรเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการออกแบบระบบ นวัตกรรมการจัดบริการสาธารณะที่ตอบสนองความต้องการของประชาชนอย่างแท้จริง

ข้อเสนอแนะสำหรับการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรศึกษาวิจัยโดยเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้บริหาร และผู้ปฏิบัติงานร่วมด้วยเพื่อได้ข้อมูลที่ครอบคลุมรอบด้านทั้งผู้นำนโยบายมาปฏิบัติ และผู้ที่ได้รับผลจากการดำเนินนโยบาย

2. ควรศึกษาวิจัยกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอื่นเพื่อนำผลมาเปรียบเทียบกัน

3. ควรดำเนินการสนทนากลุ่มแนวทางการจัดบริการสาธารณะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจากผู้เชี่ยวชาญเพื่อยืนยันข้อมูลที่สามารถเป็นต้นแบบให้กับท้องถิ่นอื่นได้

คำรับรองและการเปิดเผยข้อมูลของผู้เขียน

1. การเปิดเผยผลประโยชน์ทับซ้อน (Conflict of Interest)

ผู้เขียนขอยืนยันว่าไม่มีผลประโยชน์ทับซ้อนที่อาจมีอิทธิพลต่อการออกแบบ การดำเนินการวิจัย การวิเคราะห์ข้อมูล หรือการนำเสนอผลการวิจัย

2. การใช้ปัญญาประดิษฐ์และเทคโนโลยีสนับสนุนการจัดทำต้นฉบับ (Generative AI and AI-assisted Technologies in the Writing Process)

ผู้เขียนขอยืนยันว่าไม่มีการใช้ปัญญาประดิษฐ์และเทคโนโลยีสนับสนุนในการจัดทำต้นฉบับบทความฉบับนี้ รวมถึงการสร้างภาพประกอบ

3. คำรับรองเกี่ยวกับการเปิดเผยข้อมูล (Data Availability Statement)

ข้อมูลที่ใช้ในการวิจัยสามารถขอได้จากผู้เขียนหลักตามคำขอที่สมเหตุสมผล ทั้งนี้ ข้อมูลที่อาจระบุตัวตนของผู้ตอบแบบสอบถามและผู้ให้ข้อมูลสำคัญจะไม่ถูกเปิดเผย เพื่อคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล

4. คำรับรองด้านจริยธรรมการวิจัย (Ethics Statement)

ไม่มีการขอเลขจริยธรรมวิจัยในมนุษย์ เนื่องจากการวิจัยนี้เป็นการเก็บข้อมูลเกี่ยวกับความพึงพอใจเท่านั้น และมีการสัมภาษณ์ผู้ที่มีส่วยเกี่ยวข้องถึงแนวทางไม่มีผลกระทบใด ๆ

5. แหล่งทุนสนับสนุนการวิจัย (Funding)

การวิจัยนี้ไม่ได้รับทุนสนับสนุนจากหน่วยงานใด

6. การระบุบทบาทของผู้มีส่วนร่วมตามหลัก CRediT

พรรณอร วันทอง: การสร้างแนวคิด, ระเบียบวิธีวิจัย, การตรวจสอบความถูกต้อง, การวิเคราะห์เชิงรูปแบบ, การดำเนินการวิจัย, การจัดการข้อมูล, การเขียนฉบับร่างต้นฉบับ, การเขียนทบทวนและแก้ไข, การแสดงภาพ, การบริหารโครงการ

พิเชฐร์ วันทอง: การสร้างแนวคิด, การดำเนินการวิจัย, การจัดหาทรัพยากร, การกำกับดูแล, การเขียนทบทวนและแก้ไข

เอกสารอ้างอิง

ชัยพร อินทะพรม. (2559). ความพึงพอใจของประชาชนที่มีต่อการให้บริการสาธารณะตามหลักสังคหวัตถุ 4 ของเทศบาลตำบลนาแซง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด. *วารสารมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด, 5*(1).

ฐิติยากร จันทร์งาม และเกษฎา ผาทอง. (2567). ความคาดหวังของประชาชนที่มีต่อการให้บริการสาธารณะตามหลักธรรมาภิบาลขององค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งมหาเจริญ อำเภอวังน้ำเย็น จังหวัดสระแก้ว. *วารสารมณีเชษฐาราม วัดจอมมณี, 7*(3), 625–641. https://so07.tci-thaijo.org/index.php/JMCR/article/view/5027

ณวัศพล พานทอง. (2561). *ความพึงพอใจต่อการให้บริการประชาชนของเทศบาลตำบลท่าข้าม จังหวัดฉะเชิงเทรา* [วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยบูรพา]. คลังปัญญามหาวิทยาลัยบูรพา. https://buuir.buu.ac.th/xmlui/handle/1234567890/8574

ทรงกลด บ่อเกิด. (2561). *ความพึงพอใจของประชาชนต่อการให้บริการขององค์การบริหารส่วนตำบลวังด้ง อำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี* [วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยบูรพา]. คลังปัญญามหาวิทยาลัยบูรพา. https://buuir.buu.ac.th/handle/1234567890/7259

นันทวัฒน์ บรมานันท์. (2560). *หลักกฎหมายปกครองเกี่ยวกับบริการสาธารณะ* (พิมพ์ครั้งที่ 5). วิญญูชน.

เบญจมาศ สุทธิรักษ์. (2565). *ประสิทธิภาพการให้บริการสาธารณะของระบบประปาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กรณีศึกษาองค์การบริหารส่วนตำบลเขาตอก อำเภอเคียนซา จังหวัดสุราษฎร์ธานี* [วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิตไม่ได้ตีพิมพ์].

พชรอรรคพล พรรคพล, สยามพร พันธไชย, พระครูสุตวรธรรมกิจ, และพระพลากร สุมงฺคโล (อนุพันธ์). (2566). ความพึงพอใจของประชาชนต่อการให้บริการสาธารณะของเทศบาลตำบลท่าสีดา อำเภอหนองพอก จังหวัดร้อยเอ็ด. *วารสารสังคมศาสตร์ปัญญาพัฒน์, 5*(4), 359–372. https://so06.tci-thaijo.org/index.php/JSSP/article/view/264112

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560. (2560, 6 เมษายน). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่ม 134 ตอนที่ 40 ก. หน้า 1–90.

ศริลินทิพย์ สระสิทธิ์, ธนัสถา โรจนตระกูล, และกัมปนาท วงษ์วัฒน์พงษ์. (2567). การปรับเปลี่ยนองค์การภาครัฐสู่ยุค Digital 4.0: กรณีศึกษาองค์การบริหารส่วนจังหวัดพิษณุโลก. *วารสารการบริหารและสังคมศาสตร์ปริทรรศน์, 7*(3), 233–244. https://so03.tci-thaijo.org/index.php/assr/article/view/276260

สุกัญญา เอมอิ่มธรรม. (2563). *การบริหารการบริการสาธารณะผู้สูงอายุในประเทศไทย*. มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

สุนารี แสนพยุห์. (2557). *ความพึงพอใจของประชาชนที่มีต่อการให้บริการสาธารณะของเทศบาลตำบลโพธิ์ทอง อำเภอโพนทอง จังหวัดร้อยเอ็ด* [วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิตไม่ได้ตีพิมพ์].

เสาวลักษณ์ ดีมั่น. (2560). *ปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพการให้บริการสาธารณะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในอำเภอแปลงยาว จังหวัดฉะเชิงเทรา*. (รายงานการวิจัย). มหาวิทยาลัยราชภัฏราชนครินทร์.

อมรรัตน์ สายใจ. (2562). การให้บริการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น. *Journal of Roi Kaensarn Academi, 4*(2), 1–17. https://so02.tci-thaijo.org/index.php/JRKSA/article/view/246256

อรุณรุ่ง อังคณานนท์. (2565). *ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยด้านการบริการสาธารณะและคุณภาพชีวิตของประชาชนในเขตเทศบาลตำบลอ่าวขนอม อำเภอขนอม จังหวัดนครศรีธรรมราช* [วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิตไม่ได้ตีพิมพ์].

อาชิรญาณ์ เจียประเสริฐ. (2566). ความพึงพอใจของประชาชนต่อการให้บริการขององค์การบริหารส่วนตำบลลำลูกกา อำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี. *วารสารรัฐประศาสนศาสตร์มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา, 6*(2), 337–345. https://so04.tci-thaijo.org/index.php/SSRUJPD/article/view/266804

Krejcie, R. V., & Morgan, D. W. (1970). Determining sample size for research activities. *Educational and Psychological Measurement, 30*(3), 607–610. https://doi.org/10.1177/001316447003000308

Millett, J. D. (1954). *Management in the public service: The quest for effective performance*. McGraw-Hill.

การสร้างสรรค์คุณค่าใหม่และแนวทางการอนุรักษ์สืบสานประเพณีนาฏยบูชา แห่ผ้าห่มเจดีย์ ชุมชนคลองแดน จังหวัดนครศรีธรรมราช และจังหวัดสงขลา

Creating New Values and Guidelines for Conserving and Perpetuating the Nattaya Bucha Tradition of Hae Pha Hom Chedi in Khlong Daen Community, Nakhon Si Thammarat and Songkhla Provinces

กรกฎ จำเนียร[1] เมธาวี จำเนียร[2] ทองพูล มุขรักษ์ [3] ตมิสา ทิพยะ[4]
Korrakot Chamnian[1] Methawee Chamnian[2] Thongphun Mukharak[3] and Tamisa Tippaya[4]

Received: April 13, 2026
Revised: October 26, 2026
Accepted: October 27, 2026

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาข้อมูลประเพณีนาฏยบูชา แห่ผ้าห่มเจดีย์ ชุมชนคลองแดน 2) เพื่อถอดรหัสการสร้างสรรค์คุณค่าใหม่ประเพณีนาฏยบูชา แห่ผ้าห่มเจดีย์ ชุมชนคลองแดน และ 3) เพื่อหาแนวทางอนุรักษ์และสืบสานประเพณีอย่างยั่งยืน รูปแบบการวิจัยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ พื้นที่วิจัย คือ ชุมชนคลองแดน พื้นที่เชื่อมต่ออำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช และอำเภอระโนด จังหวัดสงขลา ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ คือ บุคคลที่เกี่ยวข้องและมีประสบการณ์เข้าร่วมประเพณีนาฏยบูชา แห่ผ้าห่มเจดีย์ มาตั้งแต่ปี 2566-2569 จำนวน 10 คน ใช้วิธีคัดเลือกแบบเจาะจงเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยมี 3 ชนิด คือ 1) แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง 2) แบบสนทนากลุ่ม 3) แบบบันทึกผลการสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม ตรวจสอบเครื่องมือวิจัยด้วยค่า IOC โดยผู้ทรงคุณวุฒิ 3 ท่าน จากนั้นรวบรวมข้อมูล และวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้การวิเคราะห์เนื้อหา จากนั้นเขียนบรรยายเชิงพรรณนา ผลการวิจัย พบว่า 1) ประเพณีนาฏยบูชา แห่ผ้าห่มเจดีย์ เกิดขึ้นเมื่อปี 2566 หลังจากการสมโภชเจดีย์พระพุทธรูปทองคำหรือพระทองคลองแดน 1 ปี จากนั้นด้วยพลังความศรัทธาของชาวบ้านจึงได้จัดกิจกรรมมาจนถึงปัจจุบัน 2) ชุมชนได้สร้างสรรค์ประเพณีนาฏย

[1-4] มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช; Nakhon Si Thammarat Rajabhat University
Corresponding author, e-mail: methawee_kae@nstru.ac.th, Tel. 0895986934

บูชา แห่ผ้าห่มเจดีย์ โดยการจัดกิจกรรมในวันมาฆบูชา ช่วงเช้ามีการสมโภชผ้าที่ใช้แห่ ช่วงบ่ายมีการแห่ผ้าห่มเจดีย์ซึ่งได้รับแนวคิดมาจากการแห่ผ้าขึ้นธาตุของวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดนครศรีธรรมราช ช่วงบ่ายมีการรำถวายพระพุทธรูปทองคำหรือนาฏยบูชา และการถวายเครื่องแขวนบูชา ช่วงค่ำมีการจุดตะคันดินและเวียนเทียน และ 3) ชุมชนได้ร่วมอนุรักษ์และสืบสานประเพณีนี้จากความศรัทธา โดยจะมาร่วมอย่างต่อเนื่องทุกปี และมีการปลูกฝังให้เยาวชนในพื้นที่เข้ามามีส่วนร่วมโดยเฉพาะในกิจกรรมแห่ผ้าห่มเจดีย์และการรำถวายพระพุทธรูปทองคำหรือนาฏยบูชา อย่างไรก็ตาม ควรมีการสื่อสารให้คนในชุมชนและเยาวชนเข้ามามีส่วนร่วม และจัดทำสื่อออนไลน์ให้เข้าถึงนักท่องเที่ยวร่วมด้วย

คำสำคัญ: การสร้างสรรค์ประเพณี, การอนุรักษ์สืบสาน, คุณค่าใหม่, ชุมชนคลองแดน

Abstract

This article aimed to (1) study the Nattaya Bucha tradition of Hae Pha Hom Chedi (the chedi-wrapping cloth procession with dance offerings) in Khlong Daen Community, (2) decode the creation of new values in the tradition, and (3) identify guidelines for its sustainable conservation and perpetuation. This qualitative research was conducted in Khlong Daen Community, an area bordering Hua Sai District, Nakhon Si Thammarat Province, and Ranot District, Songkhla Province. The key informants were 10 individuals involved in the tradition who had participated in it from 2023 to 2026, selected through purposive sampling. The research instruments comprised (1) a semi-structured interview form, (2) a focus group discussion guide, and (3) a non-participant observation record form. The instruments were validated for item-objective congruence (IOC) by three experts. The data were then collected, analyzed through content analysis, and presented through descriptive writing. The results revealed the following: (1) The Nattaya Bucha tradition of Hae Pha Hom Chedi originated in 2023, one year after the celebration of the chedi enshrining the Golden Buddha image, known as Phra Thong Khlong Daen. Driven by the faith of local villagers, the tradition has continued to the present day. (2) The community created the tradition by organizing activities on Makha Bucha Day. In the morning, a

celebration is held for the cloth used in the procession. In the afternoon, the chedi-wrapping cloth procession takes place, inspired by the Hae Pha Khuen That procession at Wat Phra Mahathat Woramahawihan, Nakhon Si Thammarat Province. This is followed by a dance offering to the Golden Buddha image, known as Nattaya Bucha, and the presentation of hanging votive ornaments. In the evening, earthen oil lamps are lit, followed by a candlelit circumambulation. (3) The community has conserved and perpetuated the tradition out of faith, with members participating continuously every year. Local youth are also encouraged to participate, particularly in the chedi-wrapping cloth procession and the dance offering to the Golden Buddha image. Nevertheless, communication should be enhanced to encourage greater participation among community members and youth, and online media should be developed to reach tourists.

Keywords: Tradition Creation, Conservation and Perpetuation, New Values, Khlong Daen Community

บทนำ

ชุมชนคลองแดน อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา เป็นชุมชนที่เป็นพื้นที่รอยต่อระหว่างอำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช และอำเภอระโนด จังหวัดสงขลา คนที่นี่มักจะเรียกตนเองว่า “คนคลองแดน” ที่นี่มีตลาดน้ำคลองแดนตั้งอยู่บริเวณชุมชนคลองแดน มีพื้นที่เป็นที่ราบลุ่มมีแม่น้ำลำคลองเป็นหลักในการดำรงชีวิตประจำวันและการประกอบอาชีพโดยมีลำคลองขนาดใหญ่กั้น ในอดีตคลองสายนี้จึงเป็นเส้นทางสัญจรทางน้ำที่ได้รับความนิยมสูงสุดในลุ่มทะเลสาบสงขลา เพราะคนในแถบนี้ทั้งสงขลา นครศรีธรรมราช และพัทลุงล้วนใช้คลองสายนี้ เพื่อการเดินทางและติดต่อค้าขายระหว่างกันทั้งสิ้น (ณัฐวุฒิ สุวรรณทิพย์, ทัศนาวดี แก้วสนิท และกรกฎ จำเนียร, 2560)

จากเรื่องราวประวัติความเป็นมา ประกอบกับภูมิทัศน์ของตลาดริมน้ำที่สวยงาม ยังมีกิจกรรมการท่องเที่ยวของชุมชนคลองแดน ซึ่งนอกจากตลาดริมน้ำแล้ว ก็มีกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวอื่น ๆ เช่น เส้นทางจักรยานศึกษาวิถีชีวิตชุมชน กลุ่มงานฝีมือ หรือกลุ่มขนมโบราณ ซึ่งเป็นการนำเอาภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนมาส่งเสริมการท่องเที่ยวให้กับชุมชน นอกจากนี้ มีการฟื้นฟูประเพณีวัฒนธรรมดั้งเดิม ได้แก่ การแห่ขันหมากปฐม ซึ่งเป็นประเพณีการแห่ขันหมากโบราณ

ที่สูญหายไปกว่า 30 ปี ให้กลับมาเพื่อเป็นการสืบสานประเพณีโบราณ (วัชระ ชัยเขต, ธิญาดา แก้วชนะ, ยุนิดา วิริโย และพล เหลืองรังสี, 2561) นอกจากประเพณียกขันหมากปฐม จัดขึ้นตามวาระโอกาสที่มีหน่วยงานมาจัด ยังมีประเพณีอีกหนึ่งประเพณี ซึ่งชุมชนได้จัดอย่างต่อเนื่องทุกปีมาตั้งแต่ปี 2565 นั่นคือ “ประเพณีนาฏยบูชา แห่ผ้าห่มเจดีย์” โดยเจดีย์ในที่นี้คือ เจดีย์พระทองคำ ซึ่งสันนิษฐานว่าเป็นพระพุทธรูปพระสมัยเชียงแสนที่พบเจอในบริเวณวัดและอัญเชิญขึ้นประดิษฐานในเจดีย์ ถือเป็นที่รวมใจของชาวบ้านที่นี่ ประเพณีดังกล่าวได้รับการสร้างสรรค์คุณค่าใหม่ผ่านพิธีกรรมและรายละเอียดกิจกรรมในประเพณี อย่างไรก็ตาม ปัญหาสำคัญในประเด็นด้านวัฒนธรรมคือ การอนุรักษ์และสืบสานให้ประเพณีท้องถิ่นยังคงอยู่ต่อไป ซึ่งจากการศึกษา ปัจจุบันพบปัญหาค่านิยมที่แปลกใหม่ การหลั่งไหลเข้ามาของวัฒนธรรมต่างประเทศ โดยนักท่องเที่ยวและโดยการแพร่กระจายของเทคโนโลยีนวัตกรรมใหม่ ๆ การบริโภคมุ่งให้ความสำคัญกับลักษณะการบริโภคนิยมตามอย่างสังคมตะวันตก ทำให้เกิดการลอกเลียนแบบ การให้ความสำคัญกับเรื่องเศรษฐกิจและเงินตรา จนละทิ้งขนบธรรมเนียมประเพณีและค่านิยมดั้งเดิม (นิศศา ศิลปเสรฐ, 2560) นอกจากนี้ ความเจริญทางสังคมที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน ไม่ว่าจะเป็นทางด้านวัตถุ ทางด้านเทคโนโลยีทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม สอดคล้องกับ พระครูปลัดศิวภัช ภทฺรญาโณ (หน่อตุ้ย), พระครูธีรสุตพจน์ และสุวิน มักได้ (2564) ที่ศึกษาพบว่า คนสังคมล้านนากลายเป็นคนสังคมเมืองมากขึ้น คุณภาพชีวิตก็เปลี่ยนทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ ดังนั้น เพื่อรักษาประเพณีวัฒนธรรมล้านนาให้คงอยู่จึงต้องเริ่มต้นการอนุรักษ์ไม่ให้เสื่อมหายไป จึงควรเริ่มต้นที่ปลูกฝังแก่เยาวชนให้มีความรักในวัฒนธรรมของตน เพื่อรักษาประเพณีวัฒนธรรมล้านนาให้คงอยู่ เฉกเช่นเดียวกับประเพณีนาฏยบูชา แห่ผ้าห่มเจดีย์ของชุมชนริมน้ำคลองแดนที่จากการสังเกตการณ์ของคณะผู้วิจัย พบว่า ผู้เข้าร่วมประเพณีส่วนใหญ่จะเป็นผู้สูงอายุและวัยกลางคน แต่เยาวชนคนรุ่นใหม่ยังเข้าร่วมน้อย ดังนั้น การปลูกฝังให้เยาวชนรู้รากเหง้าของประเพณีและร่วมอนุรักษ์สืบสานประเพณีดังกล่าวต่อไปจึงเป็นเรื่องสำคัญยิ่ง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการอนุรักษ์ประเพณีของพระไพบูลย์ โดดลิบ (2566) ที่ว่า การปลูกฝังดังกล่าวเกิดจากการที่ได้รับการปลูกฝังกล่อมเกลาจิตใจจากรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่งซึ่งมีการปรับปรุงพัฒนาตามสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป และค่านิยมจนเป็นที่ยอมรับของกลุ่มคนนั้น ๆ ในที่สุดกลายเป็นสิ่งที่ยึดถือปฏิบัติตามกันมาที่ เรียกว่า จารีตขนบธรรมเนียมประเพณี สืบเนื่องต่อไปนั่นเอง

การวิจัยเรื่องนี้ จึงมุ่งศึกษาข้อมูลประเพณีนาฏยบูชา แห่ผ้าห่มเจดีย์ ชุมชนคลองแดน ซึ่งเป็นประเพณีท้องถิ่นที่เกิดขึ้น 4 ปี เพื่อถอดรหัสการสร้างสรรค์คุณค่าใหม่ประเพณีดังกล่าว ซึ่งมาจากการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนทุกระดับ ทุกกลุ่ม และเพื่อหาแนวทางอนุรักษ์และสืบสานประเพณีอย่างยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาข้อมูลประเพณีนาฏยบูชา แห่ผ้าห่มเจดีย์ ชุมชนคลองแดน

2. เพื่อถอดรหัสการสร้างสรรค์คุณค่าใหม่ประเพณีนาฏยบูชา แห่ผ้าห่มเจดีย์ ชุมชนคลองแดน

3. เพื่อหาแนวทางอนุรักษ์และสืบสานประเพณีอย่างยั่งยืน

วิธีดำเนินการวิจัย

บทความวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ประกอบด้วย โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่ม และการสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม ดังนี้

1) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant)

พื้นที่วิจัย คือ ชุมชนคลองแดน พื้นที่เชื่อมต่อระหว่างอำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช และอำเภอระโนด จังหวัดสงขลา

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ บุคคลในพื้นที่ชุมชนคลองแดนที่มีความรู้เกี่ยวกับประเพณีนาฏยบูชา แห่ผ้าห่มเจดีย์ ชุมชนคลองแดน จำนวน 10 คน ได้แก่ เจ้าอาวาสวัดคลองแดน ผู้นำชุมชน และพุทธศาสนิกชนที่มีคุณสมบัติดังนี้

(1) เป็นบุคคลที่เกี่ยวข้องกับประเพณีนาฏยบูชา แห่ผ้าห่มเจดีย์ ชุมชนคลองแดน

(2) มีประสบการณ์เข้าร่วมประเพณีนาฏยบูชา แห่ผ้าห่มเจดีย์ มาตั้งแต่ปี 2566-2569

2) เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา ประกอบด้วย แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง และแบบสนทนากลุ่ม และแบบบันทึกผลการสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม ตรวจสอบเครื่องมือวิจัยด้วยค่า IOC (Item Objective Congruence) การประเมินความตรงเชิงเนื้อหาว่าข้อคำถามสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยผู้ทรงคุณวุฒิ 3 ท่าน ประกอบด้วย ด้านวัฒนธรรม ด้านการสื่อสาร และด้านการตลาด พบว่า ข้อคำถามมีค่า IOC ตั้งแต่ 0.50 ขึ้นไป จึงสามารถนำไปเก็บรวบรวมข้อมูลได้

3) การเก็บรวบรวมข้อมูล

คณะผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลระหว่างการจัดกิจกรรมประเพณีนาฏยบูชา แห่ผ้าห่มเจดีย์ ชุมชนคลองแดน ปี 2569 (3 มีนาคม 2569)

4) การวิเคราะห์ข้อมูล

คณะผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลโดยการพิจารณาความเหมือน ความแตกต่างและความสัมพันธ์ของข้อมูล โดยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) และสรุปตามประเด็นวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้

สรุปผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ที่ 1 จากการสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง ผลการวิจัย พบว่า ประเพณีนาฏยบูชาแห่ผ้าห่มเจดีย์ ชุมชนคลองแดน เกิดขึ้นจากการอัญเชิญพระพุทธรูปทองคำไปประดิษฐาน ณ เจดีย์พระทองคำ โดยมีการสมโภชเจดีย์ดังกล่าวเมื่อ ปี 2565 ซึ่งพระพุทธรูปทองคำไม่ทราบความเป็นมาที่ชัดเจน จากการสันนิษฐานของนักวิชาการ คาดว่า หากพิจารณาดูจากลักษณะพุทธศิลป์ขององค์พระ สันนิษฐานว่าเป็นพระพุทธรูปล้านนา ล้านช้าง สมัยปลายเชียงแสน ปางมารวิชัย ขัดสมาธิเพชร และองค์พระมีเนื้อทองคำทั้งองค์ พระพุทธรูปทองคำเป็นพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ชั้นสูงและมีพุทธคุณสูง โดยชาวบ้านเชื่อว่าจะช่วยสะเดาะเคราะห์ แก้คนที่โดนของ โดนคุณไสย ศาสตร์มืด คนที่ดวงตก มีปัญหาในชีวิต และคนที่มีปัญหาเรื่องหน้าที่การงาน และขัดสนเงินทอง

“พระพุทธรูปทองคำทั้งองค์ เวลาจะอัญเชิญ คือต้องบวงสรวงอย่างดีเลย มีพิธีพราหมณ์ ไม่ใช่ว่ามีแค่พุทธอย่างเดียว มีอัญเชิญเทวดา ชุมนุมเทวดาอะไรเรียบร้อย เมื่อก่อนอยู่กุฏิหลังเก่า แต่องค์พระเขาจะรมดำไว้ แล้วปากทาสีแดงไว้ ทีนี้พอเหมือนกุฏิชำรุดใช่ไหม เขาต้องสร้างใหม่ เขาต้องย้ายพระพุทธรูปออก เขาก็เอาน้ำมะขามเปียกกับผ้าชุบหมาด ๆ แล้วมาเช็ด พอเช็ดปุ๊บ... พรึ่บ! ทองคำ! แล้วเขาก็ฮือฮากันไปหมดเลย ตอนนั้นพี่อยู่ ป.4 เป็น 1 ใน 9 พระพุทธรูปทองคำในประเทศไทย” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 1, 2569, 14 กุมภาพันธ์)

สำหรับเจดีย์พระพุทธรูปทองคำ เป็นเจดีย์ที่พุทธบริษัทและศาสนิกชนร่วมใจกันสร้างขึ้น เพื่อประดิษฐานพระพุทธรูปทองคำ พระบรมสารีริกธาตุ พระพุทธรูปสำคัญของวัดคลองแดน รูปแบบสถาปัตยกรรมเป็นแบบลังกา สร้างเมื่อ พ.ศ. 2561 แล้วเสร็จเมื่อพ.ศ. 2565 จึงได้มีการสมโภชขึ้น และในปี 2566 ทางวัดและชาวบ้านจึงได้เริ่มจัดประเพณีนาฏยบูชา แห่ผ้าห่มเจดีย์ต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน เป็นกิจกรรมเล็ก ๆ ที่มุ่งเน้นการมีส่วนร่วมจากพลังศรัทธาของชาวบ้านที่มีต่อพระพุทธรูปทองคำ

“อยากให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมจริง ๆ ทุกคนทำด้วยศรัทธา ทางวัดก็ได้จัดกิจกรรมขึ้นเล็ก ๆ ไม่ใหญ่มาก แต่เน้นความมีส่วนร่วมและจิตศรัทธาของผู้เข้าร่วมกิจกรรมหรือชาวบ้านทุกคนมากกว่า” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 2, 2569, 3 กุมภาพันธ์)

ภาพที่ 1 และ 2 แสดงพระพุทธรูปทองคำและเจดีย์พระพุทธรูปทองคำ

การแห่ผ้าห่มเจดีย์ ได้รับแนวคิดจากประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุ ณ วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยจะจัดขึ้นในวันมาฆบูชาเป็นหลัก

“คือกิจกรรมจะทำในทุก ๆ ปี เฉพาะเดือน 3 วันมาฆบูชา หรือบางทีก็อาจจะเป็นเดือน 4 เนื่องจากมีเดือน 8 สองครั้ง เหมือนอย่างปีนี้เอาตามปฏิทินซึ่งต้องตรงกับวันมาฆบูชา เพราะเดือน 3 ผู้คนจะนิยมนมัสการเจดีย์ทั่วประเทศไทย ส่วนเดือน 6 หรือเดือนอื่น ๆ ไม่นิยม เพราะเริ่มเข้าช่วงฤดูฝนซึ่งจะไม่เหมาะกับการจัดกิจกรรม” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 2, 2569, 3 กุมภาพันธ์)

ผู้ให้ข้อมูลบางท่านให้ข้อมูลว่า กิจกรรมนาฏยบูชา แห่ผ้าห่มเจดีย์ของที่นี่ จัดขึ้นเพื่อให้สะดวกต่อพุทธศาสนิกชนที่ไม่ต้องเดินทางไปร่วมประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุ ณ วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร ซึ่งอยู่ในตัวเมือง ซึ่งไกลจากชุมชนคลองแดน สำหรับผ้าที่ใช้สำหรับแห่ผ้าห่มเจดีย์สามารถเลือกใช้ผ้าได้ทุกสี ยกเว้นสีดำ

ต่อมา กิจกรรมนาฏยบูชาที่ได้สร้างสรรค์ขึ้น มีวัตถุประสงค์ คือ เพื่อเป็นพุทธบูชาสำหรับงานสมโภชเจดีย์พระพุทธรูปทองคำ โดยรูปแบบของรำมีการผสมผสานการใช้ท่ารำโนรากับท่ารำนาฏศิลป์ไทย และมีการใช้ทำนองโนราเป็นดนตรีประกอบการแสดง การแต่งกายของผู้รำจะสวมใส่เสื้อลูกไม้สีขาวแขนกระบอกยาวทรงสุภาพ ผ้าสไบสีเหลือง เข็มกลัด และผ้าถุงลายสีเหลือง

“จะรำในช่วงแห่ผ้าเสร็จ แห่ผ้ารอบเจดีย์ 3 รอบ ก็จุดธูปดอกไม้ รำถวายแล้วก็จบเลย เป็นนางรำบูชาแล้วก็ศรัทธาในตัวท่านด้วยถึงต้องมารำทุก ๆ ปี” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 3, 2569, 14 กุมภาพันธ์)

ภาพที่ 3 การรำนาฏยบูชา แห่ผ้าห่มเจดีย์ ชุมชนคลองแดน

วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 เพื่อถอดรหัสการสร้างสรรค์คุณค่าใหม่ประเพณีนาฏยบูชา แห่ผ้าห่มเจดีย์ ชุมชนคลองแดน จากการสนทนากลุ่ม และสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม พบว่า เกิดขึ้นจากพลังความศรัทธาของชาวบ้านที่มีต่อพระพุทธรูปทองคำ หรือชาวบ้านเรียกว่า พระทองคลองแดน จึงได้จัดพิธีสมโภชเจดีย์พระพุทธรูปทองคำ ในปี 2565 และทางวัดและชาวบ้านได้ร่วมสร้างสรรค์คุณค่าใหม่โดยการสร้างสรรค์นาฏยบูชาร่วมกับนักวิชาการด้านศิลปะการแสดงในพื้นที่ขณะเดียวกัน ได้นำแนวคิดการแห่ผ้าขึ้นธาตุในช่วงวันมาฆบูชามาร่วมแสดงออกถึงความศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาร่วมด้วย นอกจากนี้ ยังมีการคิดสร้างสรรค์กิจกรรมให้เกิดขึ้นทั้งวัน ตั้งแต่ในช่วงเช้าจะมีการสมโภชผ้าที่ใช้ในการแห่ผ้าห่มเจดีย์ การแห่ผ้าห่มเจดีย์ การรำนาฏยบูชา การถวายเครื่องแขวนเป็นพุทธบูชา โดยเฉพาะเครื่องแขวนจากลูกปัดโนรา ซึ่งเป็นผลิตภัณฑ์ชุมชนของที่ระลึกของชุมชนคลองแดน และการจุดตะคันดินบูชาและกิจกรรมเวียนเทียนในช่วงค่ำ

“ประเพณีนาฏยบูชา แห่ผ้า ห่มเจดีย์ ก็เหมือนเป็นงานประเพณีอย่างหนึ่งที่เพิ่มขึ้นมา พอหลาย ๆ ปีเข้า เหมือนปีนี้ปีที่ 4 เขาก็จะรู้แล้วว่า อ๋อ เขาต้องแห่ผ้าอีกนะ ฉันจะมารำอีกนะ โดยมีการซ้อมใหญ่มาทวนท่ากัน เขาก็รู้ ๆ กันอยู่แล้วว่า พอใกล้ถึงวัน” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 4, 2569, 14 กุมภาพันธ์)

“เกิดจากศรัทธาทั้งหมดเลย คนในชุมชนรวมกัน ตุง โคมไฟ เสา ก็มาช่วยกันปัก ช่วยเตรียมงาน ตะคันดินตอนเย็น ต้องไปเตรียม ก็ต้องไปหาเทียน เคี่ยวใหม่ แล้วมาหยอดใหม่ ชาวบ้านทำกันเอง” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 6, 2569, 14 กุมภาพันธ์)

“การจุดตะคันดิน ตั้งแต่ปี 65 ปีแรกเลย เปรียบเสมือนก็เป็นพุทธบูชา องค์เจดีย์ก็ไฟไม่มี เราก็จุด 600 เล่มเป็นวงกลม มันเป็นเหมือนดินเผา แล้วมีเทียน แล้วก็มีไส้เทียน แล้วปีหน้าตัวที่เป็นดินเผายังอยู่ แต่ไส้เทียนมันหมด เราก็ต้องทำใหม่” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 6, 2569, 14 กุมภาพันธ์)

วัตถุประสงค์ข้อที่ 3 การอนุรักษ์และสืบสานประเพณีอย่างยั่งยืน จากการสนทนากลุ่ม พบว่า ผู้ให้ข้อมูลหลายคนมีความไม่แน่ใจในประเด็นการอนุรักษ์สืบสานประเพณีนี้ให้ยั่งยืนได้ เนื่องจากปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป นอกจากนี้ ยังมีปัจจัยการขาดผู้รู้หรือปราชญ์ชาวบ้านเกี่ยวกับพิธีกรรม อย่างไรก็ตาม แนวทางที่จะอนุรักษ์และสืบสานประเพณีนี้ต่อไปได้ ต้องอาศัยการสื่อสารประชาสัมพันธ์ไปยังคนในชุมชนและกลุ่มเยาวชนให้เข้ามามีส่วนร่วมในชุมชน และควรสื่อสารโดยเฉพาะสื่อออนไลน์ไปยังกลุ่มนักท่องเที่ยวให้เข้ามาท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อสร้างประสบการณ์ในช่วงระหว่างการจัดประเพณีดังกล่าวด้วย

“อยากให้คนมาเยอะ ๆ มาร่วมงานบุญ มันก็พูดยาก ก็เตรียมเหมือนเตรียมงานเตรียมอะไร เราก็ทำได้อยู่แล้วไง ทำแบบเพราะมีครูอยู่ เพราะเจ้าพิธี เจ้าพิธีหายากมาก คนเฒ่าคนแก่ที่รู้ขั้นตอนประเพณีจริง ๆ หายาก และอยากให้เด็กเขารู้ว่าว่าผู้ใหญ่เขาทำกันยังไง ได้ทำต่อ (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 6, 2569, 14 กุมภาพันธ์)

“แม้ประชาสัมพันธ์ได้เยอะก็จริงนะ แต่ต้องดูว่าเขามีมากน้อยแค่ไหน ปัจจัยเรื่องเศรษฐกิจเขาโอเคไหม” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 6, 2569, 14 กุมภาพันธ์)

จากการลงพื้นที่สังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วมพบว่า ผู้มาร่วมกิจกรรมส่วนใหญ่จะเป็นชาวบ้านในพื้นที่ โดยเป็นกลุ่มผู้สูงอายุเป็นหลัก กลุ่มวัยทำงาน และกลุ่มวัยเด็ก ไม่ค่อยปรากฏมีกลุ่มวัยรุ่นหรือเยาวชนมากนัก สอดคล้องกับการให้ข้อมูลของผู้ให้ข้อมูลที่ว่า

“คนรู้จักพระทองส่วนใหญ่จะเป็นคนในพื้นที่ และคนมาเลเซีย คนไทยอีกจำนวนมากไม่รู้จัก อยากให้ประชาสัมพันธ์สื่อออนไลน์ให้รู้จักมากขึ้น” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 8, 2569, 14 กุมภาพันธ์)

อภิปรายผลการวิจัย

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 1 พบว่า ประเพณีนาฏยบูชา แห่ผ้าห่มเจดีย์ ชุมชนคลองแดนเกิดขึ้นต่อเนื่องจากการสมโภชพระพุทธรูปทองคำหรือพระทองคลองแดนที่มีการค้นพบในบริเวณวัด และปรากฏว่าเป็นพระทองคำและมีพุทธศิลป์สมัยเชียงแสนซึ่งมีความยาวนานมาก จึงเป็นที่เลื่อมใสศรัทธาของชาวบ้าน ประเพณีนี้จึงเกิดขึ้นปี 2566 ต่อเนื่องจากการสมโภชพระพุทธรูปทองคำปี 2565 ซึ่งประเพณีดังกล่าว ถือเป็นสื่อพิธีกรรม สอดคล้องกับงานวิจัยของสมสุข หินวิมาน และคณะ, 2552 อ้างถึงใน สุชาดา พงศ์กิตติวิบูลย์ (2567) ให้ความเห็นว่า สื่อพิธีกรรมเป็นการสื่อสารระหว่างสองโลกคือโลกสามัญ (secular world) กับโลกศักดิ์สิทธิ์ (sacred world) และยังมีลักษณะเป็นสื่อที่แสดงถึงพลังชุมชน การมีส่วนร่วม สะท้อนความเข้มแข็งของคนในชุมชน และถึง

การดำรงอยู่ของอัตลักษณ์ แต่ละชุมชนต้องสื่อสารความเป็นตัวตนของท้องถิ่นกับตนเองและคนอื่น สื่อพิธีกรรมเป็นสื่อที่ชุมชนท้องถิ่นเป็นเจ้าของที่สร้างสรรค์ขึ้นมา เพื่อรับใช้ในการสร้างและบ่งบอกอัตลักษณ์ศักดิ์ศรีของท้องถิ่น นอกจากนี้ สื่อพิธีกรรมยังเป็นพื้นที่ที่สร้างสรรค์และสามารถออกแบบท่วงทีลีลาใหม่ ๆ (improvise) ได้ตลอดเวลา

ภายในกิจกรรมของประเพณีดังกล่าว มีการแห่ผ้าห่มเจดีย์ซึ่งได้แนวคิดมาจากการแห่ผ้าขึ้นธาตุ ณ วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดนครศรีธรรมราช และมีการสร้างสรรค์นาฏยบูชาหรือการรำถวายพระพุทธรูปทองคำ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยผลงานทางด้านนาฏยศิลป์ “นาฏลีลาบูชาพระปฐม” ที่ยึดหลักการสร้างสรรค์ คือ การนำอัตลักษณ์สำคัญในการสร้างสรรค์งานเพื่อสื่อถึงการเคารพบูชาองค์พระปฐมเจดีย์และสืบสานงานนมัสการพระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐม (ภคพร หอมนาน, 2565) โดยในงานวิจัยครั้งนี้ ต้องการสื่อถึงความศรัทธาของชุมชนคลองแดนที่มีต่อพระพุทธรูปทองคำ และใช้ในประเพณีท้องถิ่น “นาฏยบูชา แห่ผ้าห่มเจดีย์” เช่นเดียวกัน

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 2 พบว่า การสร้างสรรค์คุณค่าใหม่ ในที่นี้ คือ คุณค่าประเพณี ที่ก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมคิดสร้างสรรค์กิจกรรมรายละเอียดของประเพณีในชุมชนท้องถิ่นของตนเองโดยได้นำแนวคิดการแห่ผ้าขึ้นธาตุในช่วงวันมาฆบูชามาร่วมแสดงออกถึงความศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาร่วมด้วย นอกจากนี้ ยังมีการคิดสร้างสรรค์กิจกรรมให้เกิดขึ้นทั้งวัน ตั้งแต่ในช่วงเช้าจะมีการสมโภชผ้าที่ใช้ในการแห่ผ้าห่มเจดีย์ กิจกรรมนาฏยบูชา โดยการสร้างสรรค์นาฏยบูชาร่วมกับนักวิชาการด้านศิลปะการแสดงในพื้นที่ ขณะเดียวกัน มีการถวายเครื่องแขวนเป็นพุทธบูชาและการจุดตะคันดินบูชาและกิจกรรมเวียนเทียนในช่วงค่ำ จะเห็นได้ว่า กิจกรรมทั้งหมดได้รับการออกแบบเพื่อนำเสนอทรัพยากรและคุณค่าหลักของท้องถิ่น รวมถึงสามารถสะท้อนอัตลักษณ์ของประเพณี (ณัฐพงศ์ พันธ์น้อย, ศรันยา เสี่ยงอารมณ์ และจุฑา ธาราไชย, ม.ป.ป.) นอกจากนี้ ชุมชนยังมีการปรับตัวและสร้างสรรค์กิจกรรมให้สอดคล้องกับบริบทของสังคม เพื่อสร้างพลังการมีส่วนร่วม กิจกรรมจึงมีปรากฏให้เห็นทั้งวัน และเห็นการมีส่วนร่วมของทุกกลุ่มคนในสังคม และยังเปิดโอกาสให้มีนาฏยบูชาในลักษณะอื่น ๆ เข้าร่วมด้วยในแต่ละปี และมีการใช้สื่อสังคมออนไลน์ในการประชาสัมพันธ์ก่อนการจัดกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง สอดคล้องกับงานวิจัยของเปรมรัศมี ธรรมรัตน์ และธีรศักดิ์ อุ่นอารมณ์เลิศ (2553) ศึกษาหนังใหญ่วัดขนอน พบว่า ได้มีการปรับตัวทางสังคมมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบการแสดงให้สอดคล้องกับยุคสมัย

ในกิจกรรมของประเพณีนาฏยบูชา แห่ผ้าห่มเจดีย์ ยังมีการนำลูกปัดโนรามาจัดทำเป็นเครื่องแขวนบูชาหลังจากการแห่ผ้าห่มเจดีย์แล้วเสร็จ ซึ่งถือเป็นการเสริมสร้างคุณค่าของประเพณีโดยใช้อัตลักษณ์ของชุมชนที่มีสะท้อนผ่านประเพณี และกิจกรรมจุดเทียนตะคันดิน 600 เล่ม ยัง

เป็นกิจกรรมที่ให้ชุมชนมีส่วนร่วมตั้งแต่การหล่อเทียน จัดทำเป็นตะคันดิน เพื่อใช้จุดรอบเจดีย์พระพุทธรูปทองคำ สอดคล้องกับงานวิจัยของพระครูปลัดศิวภัช ภทฺรญาโณ (หน่อตุ้ย), พระครูธีรสุตพจน์ และสุวิน มักได้ (2564) ศึกษาประเด็นที่เกี่ยวกับโคมไฟของล้านนาที่ใช้สำหรับจุดไฟให้แสงสว่าง สืบทอดกันมาแต่โบราณ แฝงไปด้วยเรื่องราวของวิถีชีวิต ความเชื่อและความศรัทธาที่มีต่อพุทธศาสนา ชาวล้านนาจุดโคมเพื่อเป็นพุทธบูชาโดยเป็นอามิสบูชา คือบูชาด้วยวัตถุสิ่งของ ซึ่งเป็นการแสดงออกถึงความน้อมรับหรือรับเอาพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เป็นที่พึ่ง เป็นสรณะ บูชาเทพารักษ์ ทำให้บ้านมีแสงสว่าง เป็นสิริมงคลแก่ตนเองและครอบครัวให้อยู่เย็นเป็นสุขตลอดไป

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 3 พบว่า แม้ว่าประเพณีนาฏยบูชา แห่ผ้าห่มเจดีย์ เป็นประเพณีที่สืบสานมาเป็นเวลาไม่นานมากนัก คือ 4 ปี แต่แนวโน้มในการอนุรักษ์และสืบสาน มาจากพลังศรัทธาในความศักดิ์สิทธิ์ของพระพุทธรูปทองคำ และการสั่งสมความเชื่อให้แก่เยาวชนคนรุ่นหลังในชุมชน โดยมีผู้นำทางศาสนา ผู้นำท้องถิ่น ผู้นำทางการศึกษามีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรม สอดคล้องกับงานวิจัยของเปรมรัศมี ธรรมรัตน์ และธีรศักดิ์ อุ่นอารมณ์เลิศ (2553) พบว่า ผู้นำทั้งสามมีส่วนสำคัญเผยแพร่ความรู้ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่วัดขนอน มีการปลูกฝังให้ชาวบ้านในชุมชนมีความรู้ในประวัติความเป็นมาหนังใหญ่วัดขนอนและเรียนรู้ในงานการสร้างตัวหนังใหญ่ ส่งเสริมการอนุรักษ์หนังใหญ่วัดขนอนในชุมชนโดยส่งบุตรหลานเข้ามาเรียนรู้จากรุ่นสู่รุ่นสืบต่อไป และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของวรเชษฐ์ โทอื้น, กันต์ ศรีหล้า และณัฐพล จินดารัมย์ (2564) ศึกษาประเพณีแห่มาลัยข้าวตอก และได้สะท้อนให้เห็นถึงวิธีการส่งเสริมคุณค่าประเพณีเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในท้องถิ่นของชุมชนได้ในปัจจุบัน ซึ่งควรมีองค์ประกอบที่ครอบคลุมใน 3 ประเด็น คือ 1) พระสงฆ์ผู้นำทางศาสนาและ ผู้นำทางด้านพิธีกรรมต้องเป็นผู้นำเป็นศูนย์กลาง 2) ผู้นำชุมชนในระดับปฏิบัติการต้องร่วมมือกันและให้ความสำคัญกับการส่งเสริมและพัฒนาอย่างชัดเจนและอย่างต่อเนื่อง และ 3) โรงเรียน/สถานศึกษาทุกระดับในชุมชนควรมีความพร้อมทางด้านความรู้ และบุคลากรในการสนับสนุน และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของปวีณา งามประภาสม (2557) เสนอแนวทางที่สำคัญในการฟื้นฟูประเพณีตานตอดให้เกิดความยั่งยืนต่อไปในอนาคต คือ 1) ชุมชนควรมีการจัดงานประเพณีตานตอดอย่างต่อเนื่องเป็นประจำทุกปี 2) ปลุกจิตสำนึกและกระตุ้นให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม ในขั้นตอนของการจัดกิจกรรมประเพณีทุกรูปแบบ หากเชื่อมโยงกับงานวิจัยครั้งนี้ คือ การเตรียมการจัดงาน อุปกรณ์ที่ต้องใช้ในการแสดงและกิจกรรมต่าง ๆ 3) ถ่ายทอดประเพณีตานตอด โดยให้กลุ่มเด็กและเยาวชนได้มีส่วนร่วมในการจัดประเพณี เพื่อให้เกิดการเรียนรู้และเข้าใจ ในประเพณีท้องถิ่นของตนเองได้อย่างถูกต้อง

อย่างไรก็ตาม หทัยรัตน์ บุณโยปัษฎัมภ์ (2561) เสนอแนะวิธีถ่ายทอดแก่เยาวชน กิจกรรมการถ่ายทอดต้องง่ายไม่ซับซ้อน สนุกสนาน และดึงดูดใจ สำหรับวิธีการถ่ายทอดแก่ผู้ใหญ่จะมีความซับซ้อนและต้องอาศัยการศึกษาค้นคว้าและต้องลงมือปฏิบัติจริง ซึ่งสามารถทำได้หลายรูปแบบ ได้แก่ การบอกเล่าโดยตรง การบอกเล่าผ่านพิธีกรรม เป็นต้น ซึ่งจากการสังเกตการณ์ คณะผู้วิจัยพบว่า เยาวชนที่เข้ามามีส่วนร่วมในประเพณีนาฏยบูชา แห่ผ้าห่มเจดีย์ มีส่วนร่วมในการแห่ผ้าและร่วมรำเป็นหลักจากการเห็นผู้ใหญ่ทำ สำหรับผู้ใหญ่เกิดจากความเชื่อและการมีส่วนร่วมในพิธีกรรมเป็นหลัก

จากการให้ข้อมูลในงานวิจัยครั้งนี้ พบว่า ผู้ให้ข้อมูลสะท้อนว่ามีนักท่องเที่ยวจำนวนมากยังไม่รู้จักพระพุทธรูปทองคำ แต่นักท่องเที่ยวชาวมาเลเซียยังรู้จักมากกว่า และเข้ามาสักการะพระพุทธรูปทองคำอยู่เป็นประจำ ดังนั้น ควรให้สื่อออนไลน์ช่วยในการสื่อสารสร้างการรับรู้มากขึ้น และเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในพื้นที่ชุมชนคลองแดน ซึ่งสามารถนำแนวทางจากการศึกษาของ พระปลัดสุธรรมรัตน์ สุจิณฺโณ (พุทโธสิทธิ์), พระครูวิรัตธรรมโชติ และไพรัตน์ ฉิมหาด (2568) มาเป็นแนวทางปฏิบัติตาม โดยภายใต้งานวิจัยชิ้นนี้ เสนอแนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูประเพณีต้นแบบเรือพระล้อไม้ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช แนวทางที่สำคัญในการอนุรักษ์และฟื้นฟูประเพณีอย่างเป็นรูปธรรม คือ การจัดทำเอกสารและสื่อต่าง ๆ เพื่อบันทึกองค์ความรู้เหล่านี้ไว้ การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมก็เป็นอีกหนึ่งแนวทางที่สำคัญ ซึ่งจะช่วยสร้างรายได้ให้กับชุมชนและเผยแพร่ประเพณีให้เป็นที่รู้จักในวงกว้าง และการนำเทคโนโลยีมาใช้ในการประชาสัมพันธ์

องค์ความรู้ใหม่

จากการวิจัยได้องค์ความรู้คือ แนวทางการสร้างสรรค์คุณค่าใหม่ประเพณีท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา ซึ่งต้องมีรากฐานมาจากพลังศรัทธาของชุมชนต่อพระพุทธศาสนา และมีผู้นำ 3 องค์ประกอบสำคัญได้แก่ ผู้นำทางศาสนา ผู้นำชุมชน และผู้นำทางการศึกษา รวมกันผลักดันขับเคลื่อนให้พลังชุมชนสร้างสรรค์ประเพณีท้องถิ่น เกิดการอนุรักษ์ สืบสาน ให้องค์อยู่อย่างยั่งยืน ภายใต้การปฏิบัติของคนในชุมชน โดยเฉพาะการปลูกฝังให้เยาวชนในชุมชนได้เข้าใจที่มา เข้าร่วมกิจกรรมในประเพณี นอกจากนี้ ควรมีสื่อออนไลน์ที่จะสื่อสารไปยังนักท่องเที่ยวผ่านช่อ งทางต่าง ๆ ให้เข้ามาเรียนรู้สร้างประสบการณ์ในพื้นที่ลักษณะการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมร่วมด้วย

ภาพที่ 4 แผนภาพการสร้างสรรค์คุณค่าใหม่ของประเพณีท้องถิ่นและการขับเคลื่อนโดยชุมชน

1) การให้แนวคิดและการสนับสนุนการสร้างสรรค์คุณค่าใหม่ โดยมีผู้นำ 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มผู้นำทางศาสนา ผู้นำชุมชน และผู้นำทางการศึกษา

2) การมีส่วนร่วมสร้างสรรค์และขับเคลื่อนโดยชุมชน ทั้งชุมชนที่มีพลังศรัทธาในพระพุทธศาสนา และเยาวชน ผ่านการเข้าร่วมกิจกรรมจริง

3) การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยใช้สื่อออนไลน์สื่อสารเรื่องราวของประเพณีไปยังกลุ่มนักท่องเที่ยว

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย คณะผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

ประเพณีนาฏยบูชา แห่ผ้าห่มเจดีย์ เป็นการสร้างสรรค์จากชุมชนคลองแดนที่ต้องการแสดงพลังศรัทธาต่อพระพุทธรูปทองคำที่มีความเก่าแก่และศักดิ์สิทธิ์ ดังนั้นหน่วยงานด้านวัฒนธรรมและการท่องเที่ยวในพื้นที่สามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในเชิงนโยบายดังนี้

1. ดำเนินการในเชิงบูรณาการความร่วมมือจัดกิจกรรมส่งเสริมประเพณีท้องถิ่นยกระดับเป็นกิจกรรมเชิงการท่องเที่ยววัฒนธรรม เพื่อสื่อสารไปยังคนในจังหวัดนครศรีธรรมราช จังหวัดใกล้เคียง ต่างจังหวัดและต่างประเทศโดยเฉพาะประเทศมาเลเซียให้รู้จัก

2. จัดกิจกรรม พื้นที่สร้างสรรค์ การสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน ให้เข้ามาร่วมกิจกรรมและอาจจะมีส่วนในการสร้างสรรค์กิจกรรมให้เข้ายุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไป

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

หน่วยงานด้านวัฒนธรรมและศาสนา สามารถนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ดังนี้

1. งานวิจัยนี้ได้ข้อค้นพบการสร้างสรรค์คุณค่าใหม่ของประเพณีท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาที่สำคัญ สามารถนำไปประยุกต์ใช้กับพื้นที่ในพื้นที่อื่น ๆ โดยควรให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยการหนุนเสริมของผู้นำชุมชน

2. พัฒนาการวิจัยในประเด็นเกี่ยวกับการจัดทำแผนนโยบายส่งเสริมประเพณีท้องถิ่นเพื่อสร้างการรับรู้ในวงกว้างมากขึ้น

คำรับรองและการเปิดเผยข้อมูลของผู้เขียน

1. การเปิดเผยผลประโยชน์ทับซ้อน (Conflict of Interest)

งานวิจัยนี้ไม่มีมีผลประโยชน์ทับซ้อนที่อาจมีอิทธิพลต่อการออกแบบ การดำเนินการวิจัย การวิเคราะห์ข้อมูล หรือการนำเสนอผลการวิจัย

2. การใช้ปัญญาประดิษฐ์และเทคโนโลยีสนับสนุนการจัดทำต้นฉบับ (Generative AI and AI-assisted Technologies in the Writing Process)

คณะผู้วิจัยใช้ ChatGPT ตรวจแก้ภาษา ปรับสำนวน และเรียบเรียงเนื้อหาบางส่วนของต้นฉบับในระดับประโยค ไม่ได้ใช้ปัญญาประดิษฐ์ในการออกแบบการวิจัย การพัฒนาเครื่องมือวิจัย การเก็บรวบรวมข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูล หรือตัดสินใจผลการวิจัย

3. คำรับรองเกี่ยวกับการเปิดเผยข้อมูล (Data Availability Statement)

ข้อมูลสามารถเปิดเผยได้

4. คำรับรองด้านจริยธรรมการวิจัย (Ethics Statement)

การวิจัยครั้งนี้ไม่ได้ขอรับการรับรองจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ เนื่องจากเป็นงานวิจัยด้านศิลปวัฒนธรรม

5. แหล่งทุนสนับสนุนการวิจัย (Funding)

งานวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่องแนวทางการสร้างสรรค์คุณค่าใหม่ของผลิตภัณฑ์และ บริการทางวัฒนธรรมโดยการมีส่วนร่วมของผู้ประกอบการทางวัฒนธรรมชุมชนริมน้ำคลองแดน ได้รับงบประมาณอุดหนุนการวิจัยจากกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (กองทุนส่งเสริม ววน.) และมหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช ประจำปี 2568 โดยผู้ให้ทุนมอบหมายให้คณะนักวิจัยดำเนินการวิจัยทั้งการออกแบบการวิจัย การเก็บข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล และการเผยแพร่ผลงาน

6. การระบุบทบาทของผู้มีส่วนร่วมตามหลัก CRediT

รองศาสตราจารย์ ดร.กรกฎ จำเนียร รับผิดชอบการกำหนดหัวข้อวิจัย การออกแบบระเบียบวิธีวิจัย การพัฒนาเครื่องมือวิจัย การเก็บรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูล การเขียนต้นฉบับ และการตรวจแก้ปรับปรุงต้นฉบับ

รองศาสตราจารย์ ดร.เมธาวี จำเนียร รับผิดชอบการพัฒนาเครื่องมือวิจัย การเก็บรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูล การเขียนต้นฉบับ การตรวจแก้ปรับปรุงต้นฉบับ และการประสานการตีพิมพ์กับวารสาร

อาจารย์ทองพูล มุขรักษ์ รับผิดชอบการเก็บรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูล

อาจารย์ตมิสา ทิพยะ รับผิดชอบการเก็บรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูล

เอกสารอ้างอิง

ชานนท์ วิสุทธิชานนท์, นิวัตน์ สวัสดิ์แก้ว, พรชัย ลิขิตธรรมโรจน์ และศรัญลักษณ์ เทพวารินทร์. (2557). ชุมชนคลองแดนกับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาประมง. *ใน การประชุมหาดใหญ่วิชาการระดับชาติและนานาชาติครั้งที่ 5 The 5th National and International Hatyai Conference* (น.170-178). มหาวิทยาลัยหาดใหญ่.

ณัฐพงศ์ พันธ์น้อย, ศรันยา เสี่ยงอารมณ์ และจุฑา ธาราไชย. (ม.ป.ป.). *การออกแบบเทศกาลเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น*. รี เอ็น เค แอนด์ สกายพริ้นติ้งส์.

ณัฐวุฒิ สุวรรณทิพย์, ทัศนาวดี แก้วสนิท และกรกฎ จำเนียร. (2560). การสื่อสารการตลาดเชิงวัฒนธรรมเพื่อการอนุรักษ์ความหลากหลายทางศิลปวัฒนธรรมตลาดน้ำคลองแดน: ตลาดน้ำสามคลองสองเมืองของจังหวัดสงขลาและจังหวัดนครศรีธรรมราช. *วารสารการจัดการสมัยใหม่, 15*(2), 77–90. https://so04.tci-thaijo.org/index.php/stou-sms-pr/article/view/116130

นิศศา ศิลปะเสรฐ. (2560). *อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว* (พิมพ์ครั้งที่ 7). สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ปวีณา งามประภาสม. (2557). แนวทางการฟื้นฟูประเพณีตานตอด. *วารสารศรีนครินทรวิโรฒวิจัยและพัฒนา (สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์), 6*(11), 100–107. https://so04.tci-thaijo.org/index.php/swurd/article/view/28415

เปรมรัศมี ธรรมรัตน์ และธีรศักดิ์ อุ่นอารมณ์เลิศ. (2553). การวิเคราะห์คุณค่าและการดำรงอยู่ของศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน: กรณีศึกษาหนังใหญ่วัดขนอน อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี. *วารสารศิลปากรศึกษาศาสตร์วิจัย, 1*(2), 140–153. https://so05.tci-thaijo.org/index.php/suedureasearchjournal/article/view/7279

ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 1. (2569, 14 กุมภาพันธ์). *ความเป็นมาและแนวทางอนุรักษ์สืบสานประเพณีนาฏยบูชา แห่ผ้าห่มเจดีย์*. (กรกฎ จำเนียร, ผู้สัมภาษณ์).

ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 2. (2569, 3 กุมภาพันธ์). *ความเป็นมาและแนวทางอนุรักษ์สืบสานประเพณีนาฏยบูชา แห่ผ้าห่มเจดีย์*. (กรกฎ จำเนียร, ผู้สัมภาษณ์).

ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 3. (2569, 14 กุมภาพันธ์). *ความเป็นมาและแนวทางอนุรักษ์สืบสานประเพณีนาฏยบูชา แห่ผ้าห่มเจดีย์*. (ทองพูล มุขรักษ์, ผู้สัมภาษณ์).

ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 4. (2569, 14 กุมภาพันธ์). *ความเป็นมาและแนวทางอนุรักษ์สืบสานประเพณีนาฏยบูชา แห่ผ้าห่มเจดีย์*. (ทองพูล มุขรักษ์, ผู้สัมภาษณ์).

ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 6. (2569, 14 กุมภาพันธ์). *ความเป็นมาและแนวทางอนุรักษ์สืบสานประเพณีนาฏยบูชา แห่ผ้าห่มเจดีย์*. (กรกฎ จำเนียร, ผู้สัมภาษณ์).

ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 8. (2569, 14 กุมภาพันธ์). *ความเป็นมาและแนวทางอนุรักษ์สืบสานประเพณีนาฏยบูชา แห่ผ้าห่มเจดีย์*. (กรกฎ จำเนียร, ผู้สัมภาษณ์).

พระครูปลัดศิวภัช ภทฺรญาโณ (หน่อตุ้ย), พระครูธีรสุตพจน์ และสุวิน มักได้. (2564). การอนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรมล้านนาของเยาวชนในหมู่บ้านดงป่างิ้ว ตำบลมะขุนหวาน อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่. *วารสารธรรมวิชญ์, 3*(1), 364–378. https://firstojs.com/index.php/JDW/article/view/1051

พระปลัดสุธรรมรัตน์ สุจิณฺโณ (พุทโธสิทธิ์), พระครูวิรัตธรรมโชติ และไพรัตน์ ฉิมหาด. (2568). การอนุรักษ์และฟื้นฟูประเพณีต้นแบบเรือพระล้อไม้ อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช. *วารสารสังคมพัฒนศาสตร์, 8*(6), 362–371. https://so07.tci-thaijo.org/index.php/JSSD/article/view/8354

พระไพบูลย์ โดดลิบ. (2566). แนวทางการอนุรักษ์ประเพณีท้องถิ่นทางพระพุทธศาสนาของชุมชนชาวมอญ อำเภอสามโคก จังหวัดปทุมธานี. *วารสารนวัตกรรมการจัดการศึกษาและการวิจัย, 5*(6), 1403–1416. https://so02.tci-thaijo.org/index.php/jemri/article/view/267053

ภคพร หอมนาน. (2565). การสร้างสรรค์นาฏยศิลป์ "นาฏลีลาบูชาพระปฐม". *วารสารศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 9*(2), 92–104. https://so02.tci-thaijo.org/index.php/faa/article/view/256656

วรเชษฐ์ โทอื้น, กันต์ ศรีหล้า และณัฐพล จินดารัมย์. (2564). การเสริมสร้างคุณค่าประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม. *วารสารสังคมศาสตร์และมานุษยวิทยาเชิงพุทธ, 6*(10), 96–113. https://so04.tci-thaijo.org/index.php/JSBA/article/view/254414

วัชระ ชัยเขต, ธิญาดา แก้วชนะ, ยุนิดา วิริโย และพล เหลืองรังษี. (2561). ปัจจัยในการเลือกแหล่งท่องเที่ยวผ่านสื่อสังคมออนไลน์ของนักท่องเที่ยว: กรณีศึกษา ชุมชนท่องเที่ยวคลองแดน อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา. *วารสารหาดใหญ่วิชาการ, 16*(2), 171–190. https://so01.tci-thaijo.org/index.php/HatyaiAcademicJournal/article/view/109442

สุชาดา พงศ์กิตติวิบูลย์. (2567). สื่อพื้นบ้านศึกษา. ใน *เอกสารการสอนชุดวิชาสื่อศึกษา* (พิมพ์ครั้งที่ 8, หน่วยที่ 7, น. 7-1–7-50). มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

หทัยรัตน์ บุณโยปัษฎัมภ์. (2561). *ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการพัฒนา*. โครงการผลิตหนังสือและตำรา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

รูปแบบการพัฒนากลยุทธ์การบริหารงานวิชาการตามแนวคิดความฉลาดทางดิจิทัลของโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาสุราษฎร์ธานี ชุมพร

Model for Developing Academic Administration Strategies Based on the Digital Intelligence Concept for Schools Under the Secondary Educational Service Area Office Surat Thani Chumphon

พิชามญชุ์ ศรีไตรรัตน์[1] สิริสวัสช์ ทองก้านเหลือง[2] และจิรศักดิ์ แซ่โค้ว[3]

Pichamon Sritrairat, Sirisawas Thongkanluang and Jirasak Saekhow

Received: June 11, 2026

Revised: October 29, 2026

Accepted: October 29, 2026

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสภาพปัจจุบันและสภาพที่คาดหวังของรูปแบบการพัฒนากลยุทธ์การบริหารงานวิชาการตามแนวคิดความฉลาดทางดิจิทัลของโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาสุราษฎร์ธานี ชุมพร 2) พัฒนารูปแบบการพัฒนากลยุทธ์การบริหารงานวิชาการตามแนวคิดความฉลาดทางดิจิทัล และ 3) วิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันของรูปแบบเพื่อตรวจสอบความตรงเชิงโครงสร้างและความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ การวิจัยดำเนินการ 3 ขั้นตอน โดยขั้นตอนที่ 1 กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอน จำนวน 171 คน ได้มาโดยการสุ่มแบบแบ่งชั้น และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 8 คน ได้มาโดยการคัดเลือกแบบเจาะจง เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยแบบสอบถาม จำนวน 32 ข้อ และแบบสัมภาษณ์ จำนวน 10 ข้อ วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการทดสอบค่าที ขั้นตอนที่ 2 ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 7 คน เข้าร่วมการสนทนากลุ่ม และวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา และขั้นตอนที่ 3 กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอน จำนวน 342 คน เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยแบบสอบถาม จำนวน 72 ข้อ วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน ผลการวิจัยพบว่า 1) สภาพปัจจุบันของรูปแบบโดยรวมอยู่ในระดับมาก

[1-3] มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี; Surat Thani Rajabhat University

Corresponding author, e-mail: pichamon.sri@psv.ac.th Tel. 095-2576822 (ผู้เขียนหลัก)

($\overline{X}$ = 4.12) และสภาพที่คาดหวังโดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$ = 4.47) โดยมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 2) ผลการพัฒนารูปแบบการพัฒนากลยุทธ์การบริหารงานวิชาการตามแนวคิดความฉลาดทางดิจิทัล พบว่า รูปแบบที่พัฒนาขึ้นประกอบด้วย 8 องค์ประกอบ 24 ตัวบ่งชี้ ได้แก่ อัตลักษณ์ทางดิจิทัล การใช้ดิจิทัล ความปลอดภัยทางดิจิทัล การรักษาความปลอดภัยทางดิจิทัล ความฉลาดทางอารมณ์ดิจิทัล การสื่อสารบนโลกดิจิทัล การรู้ดิจิทัล และสิทธิทางดิจิทัล ซึ่งได้รับการพัฒนาและปรับปรุงจากการสังเคราะห์แนวคิด เอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และข้อเสนอแนะจากผู้ทรงคุณวุฒิ โดยรูปแบบที่พัฒนาขึ้นมีจุดมุ่งหมายเพื่อใช้เป็นกรอบในการพัฒนากลยุทธ์การบริหารงานวิชาการที่ส่งเสริมความฉลาดทางดิจิทัลของผู้เรียน และ 3) ตรวจสอบความตรงเชิงโครงสร้างขององค์ประกอบและตัวบ่งชี้ของรูปแบบด้วยการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน พบว่า ดัชนีความสอดคล้องของโมเดลส่วนใหญ่อยู่ในเกณฑ์ที่กำหนด โดยมีค่า χ^2/df = 1.79, CFI = 0.99, TLI = 0.98, SRMR = 0.03 และ RMSEA = 0.05

คำสำคัญ: กลยุทธ์การบริหารงานวิชาการ, ความฉลาดทางดิจิทัล, การพัฒนารูปแบบ, การวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน

Abstract

This research aimed to 1) study the current and desired states of academic administration strategy development based on the digital intelligence concept in schools under the Secondary Educational Service Area Office Surat Thani Chumphon, 2) develop a model for developing academic administration strategies based on the digital intelligence concept, and 3) conduct a confirmatory factor analysis of the model to examine its construct validity and its fit with empirical data. The research was conducted in three stages. In Stage 1, the sample consisted of 171 school administrators and teachers selected through stratified random sampling, and eight key informants were selected through purposive sampling. Data were collected using a 32-item questionnaire and a 10-item interview form and were analyzed using mean, standard deviation, and t-test. In Stage 2, seven experts participated in a focus group discussion, and the data were analyzed through content analysis. In Stage 3, the sample consisted of 342 school administrators and teachers. Data were collected

using a 72-item questionnaire and analyzed through confirmatory factor analysis. The results revealed the following: 1) The overall current state was at a high level ($\overline{X}$ = 4.12), and the overall desired state was also at a high level ($\overline{X}$ = 4.47), with a statistically significant difference at the .01 level. 2) The developed model consisted of eight components and 24 indicators: digital identity, digital use, digital safety, digital security, digital emotional intelligence, digital communication, digital literacy, and digital rights. The model was developed and refined through a synthesis of concepts, documents, related research, and expert recommendations, and is intended to serve as a framework for developing academic administration strategies that promote students' digital intelligence. 3) The confirmatory factor analysis of the construct validity of the model's components and indicators showed that the model fit indices met the established criteria, with χ^2/df = 1.79, CFI = .99, TLI = .98, SRMR = .03, and RMSEA = .05.

Keywords: Academic Administration Strategies, Digital Intelligence, Model Development, Confirmatory Factor Analysis

บทนำ

การเปลี่ยนแปลงของสังคมโลกในยุคดิจิทัลส่งผลให้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารเข้ามามีบทบาทสำคัญต่อการดำรงชีวิต การเรียนรู้ และการทำงานของมนุษย์อย่างกว้างขวาง บุคคลในศตวรรษที่ 21 จึงจำเป็นต้องมีทักษะและสมรรถนะด้านดิจิทัลที่เหมาะสม เพื่อให้สามารถใช้เทคโนโลยีได้อย่างสร้างสรรค์ ปลอดภัย และมีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับนโยบายประเทศไทย 4.0 ที่มุ่งพัฒนาประชาชนให้มีสมรรถนะด้านดิจิทัลและสามารถแข่งขันในระดับสากลได้ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2563) ปัจจุบันเด็กและเยาวชน โดยเฉพาะกลุ่ม Generation Alpha เติบโตมาพร้อมกับเทคโนโลยีดิจิทัลและสื่อสังคมออนไลน์ ทำให้มีรูปแบบการเรียนรู้และการสื่อสารที่แตกต่างจากคนรุ่นก่อน (ทิพยวรรณ หรรษาคุณาชัย, 2562) แม้เทคโนโลยีดิจิทัลจะเอื้อประโยชน์ต่อการเข้าถึงข้อมูลและการเรียนรู้ แต่ก็ส่งผลให้เกิดปัญหาต่าง ๆ เช่น การกลั่นแกล้งทางออนไลน์ การเข้าถึงข้อมูลที่ไม่เหมาะสม และปัญหาจากการใช้เกมออนไลน์มากเกินไป นอกจากนี้ การกลั่นแกล้งทางออนไลน์ยังอาจส่งผลกระทบต่อสุขภาพจิตของผู้ถูกกระทำ เช่น ความเครียด ความวิตกกังวล

และภาวะซึมเศร้า (กรมสุขภาพจิต, 2566) ดังนั้น นอกจากความฉลาดทางสติปัญญา (IQ) และความฉลาดทางอารมณ์ (EQ) แล้ว ผู้เรียนจำเป็นต้องมีความฉลาดทางดิจิทัล (Digital Quotient: DQ) ซึ่งเป็นความสามารถในการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลอย่างรู้เท่าทัน มีความรับผิดชอบ และปลอดภัย (สรานนท์ อินทนนท์, 2563) ความฉลาดทางดิจิทัลเป็นทักษะสำคัญที่ช่วยให้ผู้เรียนสามารถใช้ชีวิตในสังคมดิจิทัลได้อย่างเหมาะสม ลดความเสี่ยงจากการใช้เทคโนโลยี และส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต (วิรุฬรัตน์ สีหลิ่ง, 2566) ด้วยเหตุนี้ กระทรวงศึกษาธิการจึงกำหนดนโยบายส่งเสริมการพัฒนาสมรรถนะด้านดิจิทัลของผู้เรียน รวมทั้งสนับสนุนการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในการจัดการเรียนรู้และการบริหารสถานศึกษา เพื่อยกระดับคุณภาพการศึกษาให้สอดคล้องกับบริบทของสังคมดิจิทัล (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2563)

การบริหารงานวิชาการถือเป็นภารกิจหลักของสถานศึกษา เนื่องจากเกี่ยวข้องโดยตรงกับการพัฒนาคุณภาพผู้เรียน ทั้งด้านหลักสูตร การจัดการเรียนการสอน สื่อและนวัตกรรมทางการศึกษา ตลอดจนการวัดและประเมินผล (ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์, 2553) ดังนั้น การบริหารงานวิชาการตามแนวคิดความฉลาดทางดิจิทัลจึงเป็นแนวทางสำคัญที่จะช่วยพัฒนาผู้เรียนให้มีสมรรถนะที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตในยุคดิจิทัล และสามารถปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมและเทคโนโลยีได้อย่างเหมาะสม การนำแนวคิดความฉลาดทางดิจิทัลไปสู่การปฏิบัติในสถานศึกษาจำเป็นต้องอาศัยกลยุทธ์การบริหารงานวิชาการที่มีความชัดเจนและเชื่อมโยงการดำเนินงานทุกด้านอย่างเป็นระบบ ทั้งการกำหนดเป้าหมายการพัฒนาหลักสูตร การจัดการเรียนการสอน การวัดและประเมินผล ตลอดจนการพัฒนาสื่อและนวัตกรรมทางการศึกษา หากกลยุทธ์การบริหารงานวิชาการมุ่งเน้นเพียงการนำเทคโนโลยีมาใช้สนับสนุนการจัดการเรียนรู้ โดยยังไม่ได้กำหนดเป้าหมายและตัวบ่งชี้ด้านความฉลาดทางดิจิทัลไว้อย่างชัดเจน อาจทำให้การดำเนินงานไม่สามารถเชื่อมโยงไปสู่การพัฒนาความสามารถในการรู้เท่าทันสื่อ การใช้เทคโนโลยีอย่างปลอดภัย การสื่อสารอย่างรับผิดชอบและการเคารพสิทธิของผู้อื่นในสังคมดิจิทัลได้อย่างครอบคลุม จึงเป็นประเด็นสำคัญที่ต้องพิจารณาว่ากลยุทธ์การบริหารงานวิชาการที่ดำเนินการอยู่สามารถสนับสนุนการพัฒนาความฉลาดทางดิจิทัลของผู้เรียนได้เพียงใด และมีองค์ประกอบใดที่จำเป็นต้องได้รับการพัฒนาเพิ่มเติม

ผลการทดสอบทางการศึกษาระดับชาติขั้นพื้นฐาน (O-NET) ของนักเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาสุราษฎร์ธานี ชุมพร ปีการศึกษา 2566 พบว่า คะแนนเฉลี่ยในหลายรายวิชายังอยู่ในระดับต่ำ โดยเฉพาะวิชาคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ และภาษาอังกฤษ อีกทั้งยังพบข้อจำกัดด้านการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในการจัดการศึกษาและการพัฒนาผู้เรียน ส่งผลให้ยังไม่มีแนวทางเชิงระบบในการส่งเสริมความฉลาดทางดิจิทัลของผู้เรียนอย่างชัดเจน (สำนักงานเขต

พื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาสุราษฎร์ธานี ชุมพร, 2567) ทั้งนี้ ผลคะแนน O-NET ดังกล่าวเป็นข้อมูลที่สะท้อนคุณภาพผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียนในภาพรวม แต่ยังไม่สามารถใช้เป็นหลักฐานยืนยันระดับความฉลาดทางดิจิทัลของผู้เรียนได้โดยตรง เนื่องจากความฉลาดทางดิจิทัลครอบคลุมความสามารถและพฤติกรรมเฉพาะด้านที่แตกต่างจากผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ดังนั้น การอธิบายสภาพปัญหาจึงจำเป็นต้องพิจารณาร่วมกับข้อมูลการบริหารงานวิชาการ การบูรณาการทักษะดิจิทัลในการจัดการเรียนรู้ และข้อมูลเกี่ยวกับความฉลาดทางดิจิทัลของผู้เรียนในพื้นที่ศึกษา เพื่อให้สามารถระบุช่องว่างระหว่างกลยุทธ์การบริหารงานวิชาการที่ดำเนินการอยู่กับเป้าหมายการพัฒนาผู้เรียนได้อย่างชัดเจน

เมื่อพิจารณากรอบการบริหารงานวิชาการทั้ง 4 ด้าน ได้แก่ การพัฒนาหลักสูตร การจัดการเรียนการสอน การวัดผลและประเมินผล และการพัฒนาสื่อและนวัตกรรม สามารถจำแนกประเด็นที่ควรตรวจสอบในการพัฒนากลยุทธ์ได้ดังนี้ ด้านการพัฒนาหลักสูตร ควรพิจารณาความชัดเจนของการกำหนดเป้าหมายความฉลาดทางดิจิทัลในหลักสูตรสถานศึกษา ด้านการจัดการเรียนการสอน ควรพิจารณาการบูรณาการความฉลาดทางดิจิทัลเข้าสู่กิจกรรมการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ด้านการวัดผลและประเมินผล ควรพิจารณาความครอบคลุมของเครื่องมือและตัวบ่งชี้ที่ใช้ประเมินสมรรถนะดิจิทัลของผู้เรียน และด้านการพัฒนาสื่อและนวัตกรรม ควรพิจารณาการใช้เทคโนโลยีเพื่อส่งเสริมการรู้เท่าทัน การใช้งานอย่างปลอดภัย และความรับผิดชอบต่อสังคมดิจิทัล ประเด็นดังกล่าวสะท้อนกรอบปัญหาที่จำเป็นต้องศึกษาอย่างเป็นระบบ เพื่อให้การพัฒนากลยุทธ์การบริหารงานวิชาการสามารถตอบสนองต่อเป้าหมายการพัฒนาความฉลาดทางดิจิทัลของผู้เรียนได้อย่างเหมาะสมกับบริบทของสถานศึกษา นอกจากนี้ จากการศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่า การศึกษาที่บูรณาการแนวคิดความฉลาดทางดิจิทัลเข้ากับการพัฒนากลยุทธ์การบริหารงานวิชาการ โดยกำหนดองค์ประกอบและตัวบ่งชี้ให้สอดคล้องกับบริบทของสถานศึกษา และตรวจสอบความตรงเชิงโครงสร้างด้วยการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน (Confirmatory Factor Analysis: CFA) ยังมีข้อจำกัด โดยเฉพาะในบริบทของโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาสุราษฎร์ธานี ชุมพร ซึ่งสะท้อนถึงช่องว่างขององค์ความรู้และความจำเป็นในการพัฒนารูปแบบที่มีความชัดเจนทั้งด้านองค์ประกอบ ตัวบ่งชี้ และความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์

จากสภาพปัญหาดังกล่าว ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษารูปแบบการพัฒนากลยุทธ์การบริหารงานวิชาการตามแนวคิดความฉลาดทางดิจิทัลของโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาสุราษฎร์ธานี ชุมพร โดยมุ่งศึกษาช่องว่างระหว่างสภาพปัจจุบันกับสภาพที่คาดหวังของการบริหารงานวิชาการ สังเคราะห์องค์ประกอบและตัวบ่งชี้ที่จำเป็นต่อการพัฒนากลยุทธ์ และสร้าง

รูปแบบที่เชื่อมโยงภารกิจการบริหารงานวิชาการเข้ากับองค์ประกอบความฉลาดทางดิจิทัลทั้ง 8 ด้าน ได้แก่ อัตลักษณ์ทางดิจิทัล การใช้ดิจิทัล ความปลอดภัยทางดิจิทัล การรักษาความปลอดภัยทางดิจิทัล ความฉลาดทางอารมณ์ดิจิทัล การสื่อสารบนโลกดิจิทัล การรู้ดิจิทัล และสิทธิทางดิจิทัล ทั้งนี้ เพื่อให้ได้รูปแบบการพัฒนากลยุทธ์ที่มีองค์ประกอบและตัวบ่งชี้ชัดเจน สามารถใช้เป็นกรอบสำหรับวางแผนและพัฒนาการบริหารงานวิชาการโดยมุ่งส่งเสริมความฉลาดทางดิจิทัลของผู้เรียนอย่างเป็นระบบ เพื่อพัฒนารูปแบบการบริหารงานวิชาการที่เหมาะสมกับบริบทของสถานศึกษาในยุคดิจิทัล และตรวจสอบความสอดคล้องของรูปแบบกับข้อมูลเชิงประจักษ์ อันจะเป็นประโยชน์ต่อผู้บริหารสถานศึกษาในการกำหนดกลยุทธ์เพื่อพัฒนาคุณภาพผู้เรียนให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมดิจิทัลในอนาคต

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันและสภาพที่คาดหวังของรูปแบบการพัฒนากลยุทธ์การบริหารงานวิชาการตามแนวคิดความฉลาดทางดิจิทัลของโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาสุราษฎร์ธานี ชุมพร

2. เพื่อพัฒนารูปแบบการพัฒนากลยุทธ์การบริหารงานวิชาการตามแนวคิดความฉลาดทางดิจิทัลของโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาสุราษฎร์ธานี ชุมพร

3. เพื่อวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันกับข้อมูลเชิงประจักษ์ของรูปแบบการพัฒนากลยุทธ์การบริหารงานวิชาการตามแนวคิดความฉลาดทางดิจิทัลของโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาสุราษฎร์ธานี ชุมพร ด้วยการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิง ยืนยัน (Confirmatory Factor Analysis: CFA)

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยแบบผสานวิธี มี 3 ขั้นตอนดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาสภาพปัจจุบันและสภาพที่คาดหวังของรูปแบบการพัฒนากลยุทธ์การบริหารงานวิชาการตามแนวคิดความฉลาดทางดิจิทัลของโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาสุราษฎร์ธานี ชุมพร ประชากร ได้แก่ โรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาสุราษฎร์ธานี ชุมพร จำนวน 66 โรงเรียน และกำหนดกลุ่มตัวอย่างจำนวน 57 โรงเรียน จากตารางสำเร็จรูปของ Krejcie & Morgan ที่ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95 (α = .05) จากนั้นดำเนินการสุ่มแบบแบ่งชั้น (Stratified Random Sampling) โดยจำแนกโรงเรียนตามขนาดเป็น 4 ชั้น ได้แก่ โรงเรียนขนาดเล็ก ขนาดกลาง ขนาดใหญ่ และขนาดใหญ่พิเศษ และใช้วิธีสุ่มอย่าง

ง่ายด้วยการจับสลากแบบไม่ใส่คืน ได้โรงเรียนกลุ่มตัวอย่างจำนวน 1, 30, 15 และ 11 โรงเรียน ตามลำดับ กำหนดผู้ให้ข้อมูลโรงเรียนละ 3 คน ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษาหรือผู้ปฏิบัติหน้าที่แทน จำนวน 1 คน ครูหัวหน้ากลุ่มบริหารวิชาการ จำนวน 1 คน และครูหัวหน้ากลุ่มแผนงานและงบประมาณ จำนวน 1 คน รวมผู้ให้ข้อมูลทั้งสิ้น 171 คน นอกจากนี้ผู้วิจัยคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 8 คน โดยใช้วิธีการเลือกตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ประกอบด้วย ผู้บริหารสถานศึกษาที่มีประสบการณ์ด้านการบริหารสถานศึกษา ด้านการบริหารงานวิชาการ หรือด้านการวางแผนเชิงกลยุทธ์เครื่องมือที่ใช้เก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่

1) แบบสอบถามสภาพปัจจุบันและสภาพที่คาดหวังของกลยุทธ์การบริหารงานวิชาการ ตามแนวคิดความฉลาดทางดิจิทัลของโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาสุ ราษฎร์ธานี ชุมพร จำนวน 32 ข้อ โดยสภาพปัจจุบันมีค่าความเชื่อมั่น 0.96 และค่าอำนาจจำแนก 0.55 - 0.82 ส่วนสภาพที่คาดหวังมีค่าความเชื่อมั่น 0.96 และค่าอำนาจจำแนก 0.58 - 0.80 เก็บ รวบรวมโดยส่งแบบสอบถามให้แก่กลุ่มตัวอย่าง และรับคืนแบบสอบถามทางออนไลน์ ดำเนินการ วิเคราะห์ข้อมูล โดยการนำข้อมูลมาวิเคราะห์หาสภาพปัจจุบันและสภาพที่คาดหวัง โดยสถิติที่ใช้ ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และค่าการทดสอบที โดยกำหนดเกณฑ์การแปลผลค่าเฉลี่ย ตามแนวคิดของบุญชม ศรีสะอาด (2560)

2) แบบสัมภาษณ์จำนวน 10 ข้อ มีค่าดัชนีความสอดคล้อง 0.80-1.00 เก็บข้อมูล โดย การดำเนินติดต่อขอสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูล นัดหมายวัน เวลา สถานที่ หรือรูปแบบในการสัมภาษณ์ นำผลที่ได้จากการสัมภาษณ์มาวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content analysis) แล้วนำผลที่ได้มาใช้ ประกอบการสร้างรูปแบบ

ขั้นตอนที่ 2 พัฒนารูปแบบการพัฒนากลยุทธ์การบริหารงานวิชาการตามแนวคิดความฉลาดทางดิจิทัลของโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาสุราษฎร์ธานี ชุมพร ผู้วิจัยนำข้อมูลจากการสังเคราะห์แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ร่วมกับผลการศึกษาสภาพปัจจุบันและสภาพที่คาดหวัง และผลการสัมภาษณ์ผู้บริหารสถานศึกษา มาวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) เพื่อพิจารณาประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการบริหารงานวิชาการตามแนวคิดความฉลาดทางดิจิทัล และนำไปใช้ในการจัดทำร่างรูปแบบ จากนั้นนำร่างรูปแบบเสนอผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 7 คน ซึ่งได้มาจากการคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Selection) ได้แก่ นักวิชาการ ทางการศึกษาที่มีความรู้และประสบการณ์ด้านเทคโนโลยีดิจิทัลทางการศึกษา และมีผลงานทางวิชาการหรือประสบการณ์การวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการรู้เท่าทันเทคโนโลยีดิจิทัลจำนวน 1 ท่าน ศึกษานิเทศก์ด้านการพัฒนาสื่อ นวัตกรรม และเทคโนโลยีทางการศึกษา 2 คน และผู้บริหาร

สถานศึกษา ด้านการบริหารสถานศึกษา ด้านการบริหารงานวิชาการ หรือด้านการวางแผนเชิงกลยุทธ์ จำนวน 4 คน ผ่านการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) เพื่อพิจารณาความถูกต้อง ความเหมาะสม ความเป็นไปได้ และให้ข้อเสนอแนะในการปรับปรุงองค์ประกอบและตัวบ่งชี้ ผู้วิจัยนำข้อเสนอแนะมาวิเคราะห์ สังเคราะห์ และปรับปรุงถ้อยคำ ตลอดจนความครอบคลุมขององค์ประกอบและตัวบ่งชี้ จนได้รูปแบบที่ประกอบด้วย 8 องค์ประกอบ 24 ตัวบ่งชี้ และนำไปกำหนดพฤติกรรมบ่งชี้ จำนวน 72 ข้อ สำหรับใช้เป็นตัวแปรสังเกตได้ในการตรวจสอบความตรงเชิงโครงสร้างของรูปแบบในขั้นตอนต่อไป เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล คือ

1) แบบบันทึกการสนทนากลุ่มย่อย เก็บรวบรวมโดยดำเนินการติดต่อขอสนทนากลุ่ม ผู้ทรงคุณวุฒิ นัดหมายวัน เวลา สถานที่ หรือรูปแบบในการสนทนากลุ่มย่อย แล้วนำผลที่ได้จากการ สนทนากลุ่มมาวิเคราะห์และปรับปรุงรูปแบบตามข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิ

ขั้นตอนที่ 3 วิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันกับข้อมูลเชิงประจักษ์ของรูปแบบการพัฒนากลยุทธ์การบริหารงานวิชาการตามแนวคิดความฉลาดทางดิจิทัลของโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาสุราษฎร์ธานี ชุมพร ประชากร ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอน จำนวน 3,189 คน กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน (Confirmatory Factor Analysis: CFA) จำนวน 342 คน ได้มาโดยการสุ่มแบบหลายขั้นตอน ประกอบด้วยการสุ่มแบบแบ่งชั้นตามขนาดโรงเรียน และการสุ่มอย่างง่ายด้วยวิธีจับสลากแบบไม่ใส่คืน รูปแบบที่นำมาวิเคราะห์ประกอบด้วยองค์ประกอบหลัก 8 องค์ประกอบ องค์ประกอบย่อย 24 องค์ประกอบ และตัวแปรสังเกตได้ 72 ตัว โดยใช้การวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันเพื่อตรวจสอบความตรงเชิงโครงสร้างและความสอดคล้องของโมเดลกับข้อมูลเชิงประจักษ์ เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล คือ

1. แบบสอบถามความคิดเห็นของผู้บริหารสถานศึกษา และครูผู้สอนที่มีต่อรูปแบบการ พัฒนากลยุทธ์การบริหารงานวิชาการตามแนวคิดความฉลาดทางดิจิทัลของโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาสุราษฎร์ธานี ชุมพร จำนวน 72 ข้อ มีค่าดัชนีความสอดคล้อง 0.80 - 1.00 ค่าความเชื่อมั่น 0.98 และค่าอำนาจจำแนก 0.47 - 0.88 เก็บรวบรวมโดยส่งแบบสอบถามให้แก่กลุ่มตัวอย่าง และรับคืนแบบสอบถามทางออนไลน์ โดยใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูปเพื่อวิเคราะห์ข้อมูล โดยใช้สถิติ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่าไคสแควร์ ค่าไคสแควร์สัมพัทธ์ ดัชนีความเหมาะสมพอดีเปรียบเทียบ (CFI) ดัชนีวัดระดับความเหมาะสมเชิงเกณฑ์ (TLI) ดัชนีรากที่สองของค่าเฉลี่ยกำลังสองส่วนที่เหลือมาตรฐาน (SRMR) ดัชนีรากที่สองของค่าเฉลี่ยความคลาดเคลื่อนโดยประมาณ (RMSEA)

สรุปผลการวิจัย

การพัฒนารูปแบบการพัฒนากลยุทธ์การบริหารงานวิชาการตามแนวคิดความฉลาดทางดิจิทัลของโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาสุราษฎร์ธานี ชุมพร ผู้วิจัยสรุปผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ ดังนี้

1. ผลการศึกษาสภาพปัจจุบันและสภาพที่คาดหวังของรูปแบบการพัฒนากลยุทธ์การบริหารงานวิชาการตามแนวคิดความฉลาดทางดิจิทัลของโรงเรียน

ตารางที่ 1 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของสภาพปัจจุบันและสภาพที่คาดหวัง และค่าการทดสอบที

รายการ	สภาพปัจจุบัน			สภาพที่คาดหวัง			t
	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ	
1. การพัฒนาหลักสูตร	4.02	0.48	มาก	4.49	0.29	มาก	16.90
2. การจัดการเรียนการสอน	4.26	0.50	มาก	4.54	0.40	มากที่สุด	10.47
3. การวัดผลและประเมินผล	4.00	0.70	มาก	4.36	0.59	มาก	11.65
4. สื่อและนวัตกรรม	4.20	0.50	มาก	4.50	0.48	มากที่สุด	10.11
ภาพรวม	**4.12**	**0.46**	**มาก**	**4.47**	**0.36**	**มาก**	**17.96**

หมายเหตุ มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

จากตารางที่ 1 สภาพปัจจุบันและสภาพที่คาดหวังของรูปแบบการพัฒนากลยุทธ์การบริหารงานวิชาการตามแนวคิดความฉลาดทางดิจิทัล พบว่า โดยรวมสภาพปัจจุบันมีการดำเนินงานอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 4.12, S.D. = 0.46) ขณะที่สภาพที่คาดหวังอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 4.47, S.D. = 0.36) แสดงให้เห็นว่าโรงเรียนยังมีความต้องการพัฒนาการบริหารงานวิชาการตามแนวคิดความฉลาดทางดิจิทัลให้มีประสิทธิภาพสูงขึ้น เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ด้านการจัดการเรียนการสอน มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุดทั้งในสภาพปัจจุบัน ($\bar{X}$ = 4.26) และสภาพที่คาดหวัง ($\bar{X}$ = 4.54) รองลงมา คือ ด้านสื่อและนวัตกรรม และด้านการพัฒนาหลักสูตร ส่วนด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด คือ ด้านการวัดและ ประเมินผล ทั้งในสภาพปัจจุบันและสภาพที่คาดหวัง นอกจากนี้ ผลการทดสอบความแตกต่างระหว่างสภาพปัจจุบันและสภาพที่คาดหวัง พบว่าทุกด้านมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 สะท้อนให้เห็นว่าโรงเรียนมีความต้องการพัฒนาการบริหารงานวิชาการตามแนวคิดความฉลาดทางดิจิทัลในทุกด้าน เพื่อยกระดับคุณภาพการจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับบริบทของสังคมดิจิทัลในปัจจุบันและอนาคต

2. ผลการพัฒนารูปแบบโดยใช้การสนทนากลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 7 คน พบว่า ผู้ทรงคุณวุฒิได้ให้ข้อเสนอแนะในการปรับปรุงองค์ประกอบและตัวบ่งชี้ของรูปแบบ ทั้งด้านความชัดเจนของนิยามศัพท์ ความครอบคลุมของสาระ และความเหมาะสมของการนำไปใช้ โดยมีข้อเสนอแนะให้ปรับปรุงถ้อยคำและนิยามของตัวบ่งชี้ให้มีความชัดเจน สื่อความหมายตรงตามแนวคิดความฉลาดทางดิจิทัล และเหมาะสมกับการนำไปประยุกต์ใช้ในการบริหารงานวิชาการของสถานศึกษา ผู้วิจัยนำข้อเสนอแนะดังกล่าวมาวิเคราะห์และปรับปรุงรูปแบบ โดยผลการพิจารณาเชิงคุณภาพสะท้อนว่ารูปแบบมีความถูกต้อง ความเหมาะสม และความเป็นไปได้ในการนำไปใช้เป็นแนวทางพัฒนากลยุทธ์การบริหารงานวิชาการของสถานศึกษา ทั้งนี้ การพิจารณารูปแบบดำเนินการด้วยวิธีการสนทนากลุ่มและการวิเคราะห์เนื้อหา จึงนำเสนอผลในลักษณะการสรุปประเด็นและข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิซึ่งรูปแบบการพัฒนากลยุทธ์การบริหารงานวิชาการตามแนวคิดความฉลาดทางดิจิทัล ประกอบด้วย 8 องค์ประกอบ 24 ตัวบ่งชี้ 72 พฤติกรรมบ่งชี้ โดยแต่ละองค์ประกอบประกอบด้วย 3 ตัวบ่งชี้ และแต่ละตัวบ่งชี้ประกอบด้วย 3 พฤติกรรมบ่งชี้ ครอบคลุมด้านอัตลักษณ์ทางดิจิทัล การใช้ดิจิทัล ความปลอดภัยทางดิจิทัล การรักษาความปลอดภัยทางดิจิทัล ความฉลาดทางอารมณ์ดิจิทัล การสื่อสารบนโลกดิจิทัล การรู้ดิจิทัล และสิทธิทางดิจิทัล

ตารางที่ 2 ผลการปรับปรุงตัวบ่งชี้ของรูปแบบการพัฒนากลยุทธ์การบริหารงานวิชาการตามแนวคิด ความฉลาดทางดิจิทัล ตามข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิ

องค์ประกอบ	ตัวบ่งชี้ก่อนปรับปรุง	ปรับปรุง ตัวบ่งชี้หลังปรับปรุง
ความปลอดภัยทางดิจิทัล	ความเสี่ยงจากพฤติกรรมการ ใช้งาน	ความเสี่ยงจากพฤติกรรมการใช้ดิจิทัล
ความปลอดภัยทางดิจิทัล	ความเสี่ยงจากเนื้อหาบนโลก ดิจิทัล	ความเสี่ยงจากเนื้อหาดิจิทัล
ความปลอดภัยทางดิจิทัล	ความเสี่ยงจากการติดต่อกับคน ในโลกดิจิทัล	ความเสี่ยงจากปฏิสัมพันธ์ใน สังคมดิจิทัล
การสื่อสารบนโลกดิจิทัล	ร่องรอยดิจิทัล	การบริหารจัดการร่องรอยดิจิทัล
การสื่อสารบนโลกดิจิทัล	การติดต่อสื่อสารออนไลน์	การสื่อสารอย่างเหมาะสมบนโลกดิจิทัล
การสื่อสารบนโลกดิจิทัล	ความร่วมมือบนโลกออนไลน์	การทำงานร่วมกันบน แพลตฟอร์มดิจิทัล

จากตารางที่ 2 พบว่า ผู้ทรงคุณวุฒิได้เสนอแนะให้ปรับปรุงถ้อยคำของตัวบ่งชี้ด้านความปลอดภัยทางดิจิทัลและด้านการสื่อสารบนโลกดิจิทัล เพื่อให้มีความชัดเจน ครอบคลุมพฤติกรรมการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล และสอดคล้องกับบริบทการบริหารงานวิชาการของสถานศึกษา โดยผู้วิจัย

ได้นำข้อเสนอแนะมาปรับปรุงตัวบ่งชี้ให้มีความเหมาะสมยิ่งขึ้น และคงโครงสร้างรูปแบบไว้จำนวน 8 องค์ประกอบ 24 ตัวบ่งชี้ และ 72 พฤติกรรมบ่งช

3. ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันกับข้อมูลเชิงประจักษ์ พบว่า โมเดลมีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ในระดับดีมาก โดยมีค่า $\chi^2/df = 1.79$, CFI = 0.99, TLI = 0.98, SRMR = 0.03 และ RMSEA = 0.05

ตารางที่ 3 ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันอันดับสองของรูปแบบ

องค์ประกอบ	β	S.E.	R^2
อัตลักษณ์ทางดิจิทัล (DI)	0.93	0.00	0.86
การใช้ดิจิทัล (DU)	0.83	0.09	0.69
ความปลอดภัยทางดิจิทัล (DSA)	0.99	0.09	0.98
การรักษาความปลอดภัยทางดิจิทัล (DSE)	0.83	0.07	0.69
ความฉลาดทางอารมณ์ดิจิทัล (DEI)	0.99	0.06	0.98
การสื่อสารบนโลกดิจิทัล (DC)	0.93	0.07	0.86
การรู้ดิจิทัล (DL)	0.99	0.08	0.98
สิทธิทางดิจิทัล (DR)	0.99	0.07	0.99

หมายเหตุ: β หมายถึงค่าน้ำหนักองค์ประกอบมาตรฐาน

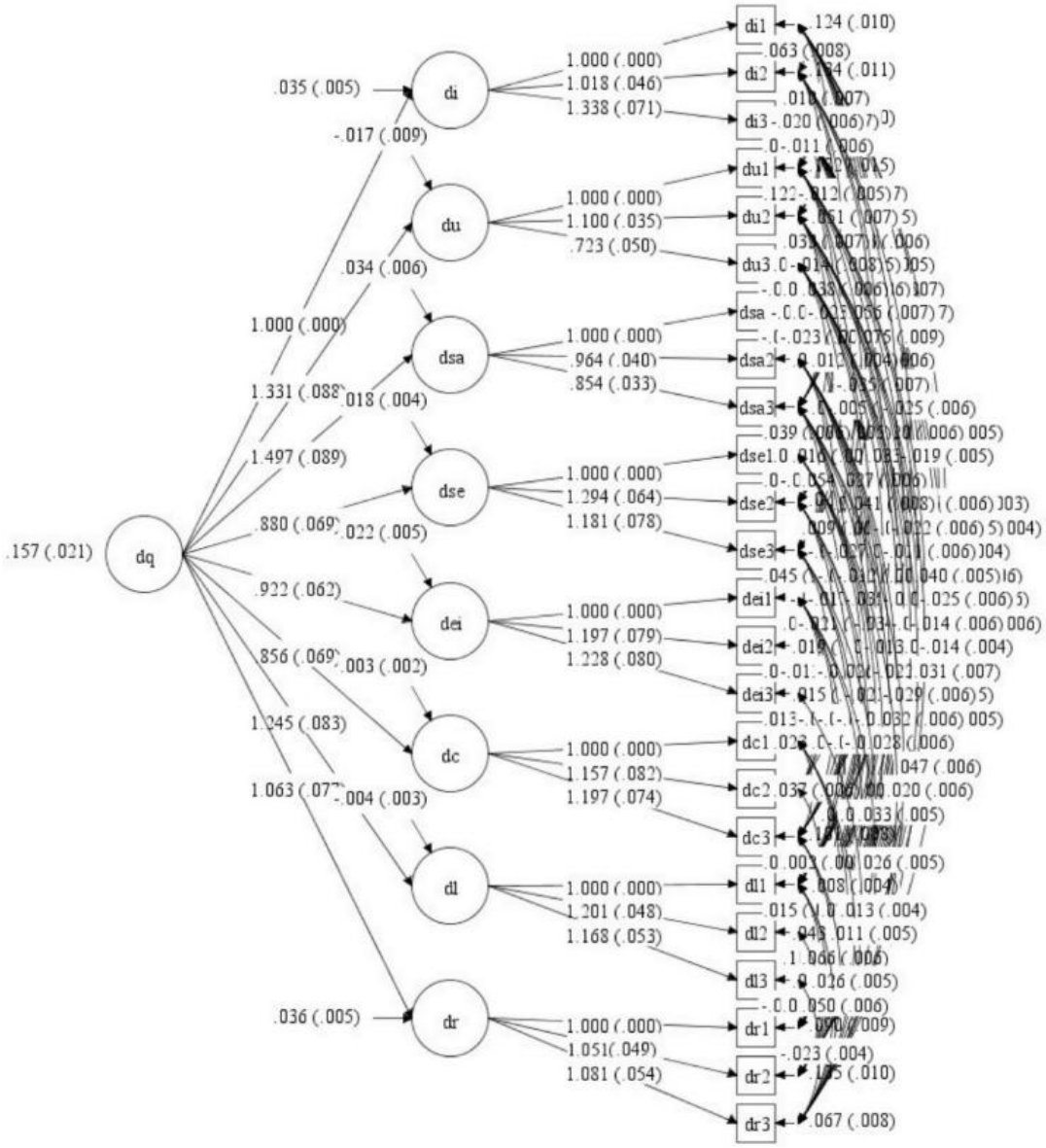
S.E. หมายถึง ค่าความคลาดเคลื่อน มาตรฐานของค่าน้ำหนักองค์ประกอบที่ไม่ได้ปรับมาตรฐาน ตามที่รายงานในวิทยานิพนธ์ต้นฉบับ

จากตารางที่ 3 พบว่า องค์ประกอบหลักทั้ง 8 ด้านมีค่าน้ำหนักองค์ประกอบมาตรฐานอยู่ระหว่าง 0.83–0.99 และมีค่าสัมประสิทธิ์การอธิบายความแปรปรวน (R^2) อยู่ระหว่าง 0.69–0.99 แสดงให้เห็นว่าองค์ประกอบหลักมีความสัมพันธ์กับโครงสร้างความฉลาดทางดิจิทัลในระดับสูง อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาตัวบ่งชี้รายด้าน พบว่าตัวบ่งชี้การบริหารจัดการเวลาการใช้ดิจิทัลอย่างสมดุล (DU1) มีค่าน้ำหนักองค์ประกอบมาตรฐานค่อนข้างต่ำ ($\beta = 0.16$, $R^2 = 0.03$) จึงควรพิจารณาคุณภาพของตัวบ่งชี้ดังกล่าวร่วมกับกรอบแนวคิดทางทฤษฎีและผลการวิเคราะห์โดยรวม

ตารางที่ 4 ค่าดัชนีทดสอบความเหมาะสมพอดีขององค์ประกอบเชิงยืนยันอันดับสองของโมเดลกลยุทธ์การบริหารงานวิชาการตามแนวคิดความฉลาดทางดิจิทัลของโรงเรียน

ดัชนี	เกณฑ์การพิจารณา	ค่าสถิติของโมเดล
ค่าไค-สแควร์ (χ^2)	p-value > 0.05	0.01
ค่าไค-สแควร์สัมพัทธ์ (χ^2/df)	< 2.00	1.79
ดัชนีความเหมาะสมพอดีเปรียบเทียบ (CFI)	> 0.95	0.99
ดัชนีวัดระดับความเหมาะสมไม่อิงเกณฑ์ (TLI)	> 0.95	0.98
ดัชนีรากที่สองของค่าเฉลี่ยกำลังสองของส่วนเหลือมาตรฐาน (SRMR)	< 0.08	0.03
ดัชนีรากที่สองของค่าเฉลี่ยความคลาดเคลื่อนโดยประมาณ (RMSEA)	< 0.08	0.05

จากตารางที่ 4 ผลการตรวจสอบความสอดคล้องของโมเดลองค์ประกอบเชิงยืนยันอันดับ สองกับข้อมูลเชิงประจักษ์ พบว่า ค่าไคสแควร์มีค่า p-value เท่ากับ 0.01 ซึ่งไม่ผ่านเกณฑ์ที่กำหนด ไว้ที่มากกว่า 0.05 อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาดัชนีความสอดคล้องอื่นร่วมด้วย พบว่า ค่าไคสแควร์ สัมพัทธ์ (χ^2/df) เท่ากับ 1.79 ค่า CFI เท่ากับ 0.99 ค่า TLI เท่ากับ 0.98 ค่า SRMR เท่ากับ 0.03 และค่า RMSEA เท่ากับ 0.05 ซึ่งอยู่ในเกณฑ์ที่กำหนด ผลการวิเคราะห์จึงสะท้อนว่า แม้ค่าไคส แควร์จะไม่ผ่านเกณฑ์การทดสอบความสอดคล้องแบบสมบูรณ์ แต่ดัชนีความสอดคล้องโดยประมาณ ส่วนใหญ่อยู่ในระดับที่ยอมรับได้ ทั้งนี้ ควรพิจารณาผลร่วมกับค่าน้ำหนักองค์ประกอบความสามารถในการอธิบายความแปรปรวน และความสมเหตุสมผลตามกรอบแนวคิดทางทฤษฎี

ภาพที่ 1 โมเดลวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันอันดับที่สอง (Second Order)

อภิปรายผลการวิจัย

1. ผลการศึกษาสภาพปัจจุบันและสภาพที่คาดหวังของการบริหารงานวิชาการตามแนวคิดความฉลาดทางดิจิทัล พบว่า สภาพปัจจุบันและสภาพที่คาดหวังอยู่ในระดับมาก โดยสภาพที่คาดหวังมีค่าเฉลี่ยสูงกว่าสภาพปัจจุบันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ สะท้อนให้เห็นว่าโรงเรียนได้ให้ความสำคัญกับการนำเทคโนโลยีดิจิทัลมาใช้ในการบริหารงานวิชาการและการจัดการเรียนรู้แล้วใน

ระดับหนึ่ง แต่ผู้บริหารและครูยังมีความต้องการพัฒนาให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น เพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงของสังคมดิจิทัลและการพัฒนาทักษะของผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 ผลการวิจัยดังกล่าวสอดคล้องกับ ศักดิ์ดนัย โรจน์สราญรมย์ (2562) ที่พบว่า โรงเรียนมัธยมศึกษามีการดำเนินงานด้านความฉลาดรู้ทางดิจิทัลอยู่ในระดับมาก แต่ยังมีความต้องการพัฒนาเพิ่มเติมในทุกด้าน โดยเฉพาะด้านการจัดการเรียนรู้และการใช้เทคโนโลยีเพื่อพัฒนาผู้เรียน นอกจากนี้ ด้านการจัดการเรียนการสอนมีค่าเฉลี่ยสูงสุด แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของการจัดการเรียนรู้ที่บูรณาการเทคโนโลยีดิจิทัล ซึ่งสอดคล้องกับ Nouri (2020) ที่ชี้ว่าการใช้เทคโนโลยีในการจัดการเรียนรู้ช่วยส่งเสริมทักษะดิจิทัลและทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 ของผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

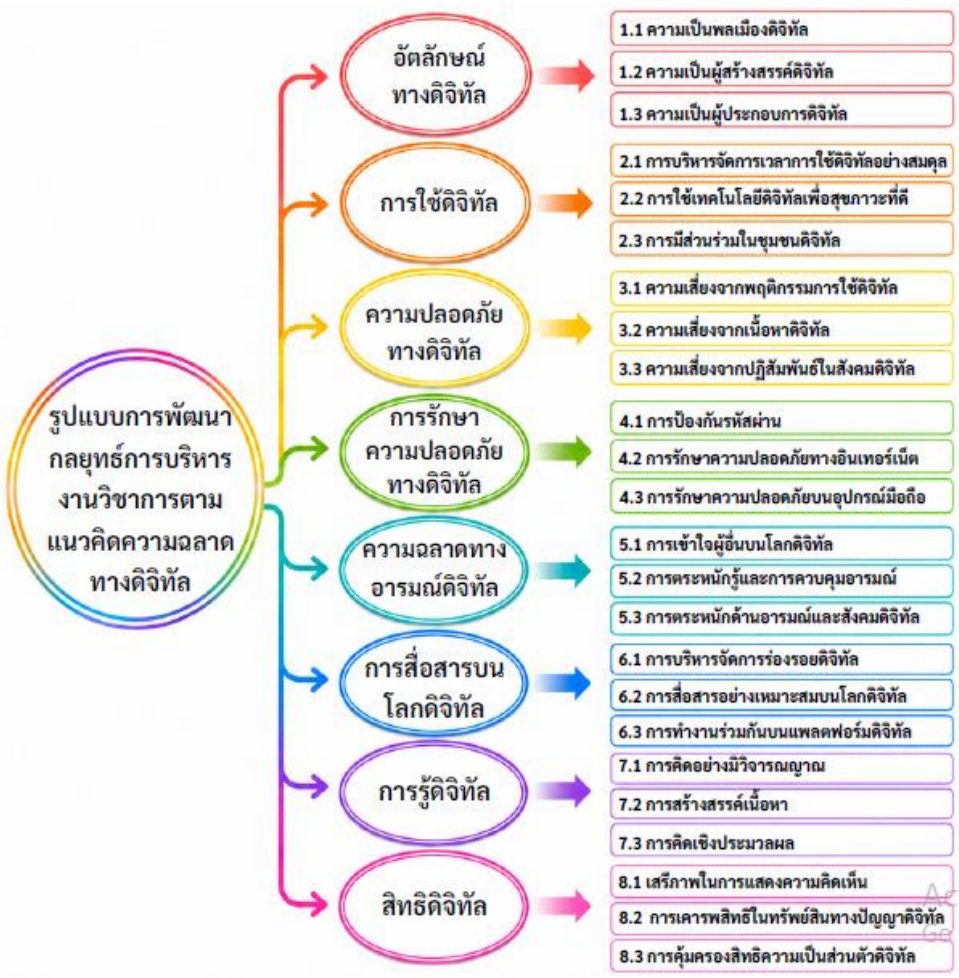
2. ผลการพัฒนารูปแบบการพัฒนากลยุทธ์การบริหารงานวิชาการตามแนวคิดความฉลาดทางดิจิทัล พบว่า รูปแบบที่พัฒนาขึ้นประกอบด้วย 8 องค์ประกอบหลัก ได้แก่ อัตลักษณ์ทางดิจิทัล การใช้ดิจิทัล ความปลอดภัยทางดิจิทัล การรักษาความปลอดภัยทางดิจิทัล ความฉลาดทางอารมณ์ดิจิทัล การสื่อสารบนโลกดิจิทัล การรู้ดิจิทัล และสิทธิทางดิจิทัล โดยผลการพิจารณาเชิงคุณภาพจากการสนทนากลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิสะท้อนว่ารูปแบบมีความถูกต้อง ความเหมาะสม และความเป็นไปได้ในการนำไปประยุกต์ใช้เป็นแนวทางพัฒนากลยุทธ์การบริหารงานวิชาการของสถานศึกษา ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากองค์ประกอบทั้ง 8 ด้านครอบคลุมมิติสำคัญของความฉลาดทางดิจิทัล และสามารถนำมาใช้เป็นกรอบในการพัฒนากลยุทธ์การบริหารงานวิชาการ ทั้งด้านการพัฒนาหลักสูตร การจัดการเรียนการสอน การวัดผลและประเมินผล และสื่อและนวัตกรรม โดยมุ่งส่งเสริมให้ผู้เรียนใช้เทคโนโลยีอย่างสร้างสรรค์ รู้เท่าทัน ปลอดภัย มีความรับผิดชอบ และสามารถสื่อสารและทำงานร่วมกับผู้อื่นในสังคมดิจิทัลได้อย่างเหมาะสม นอกจากนี้ รูปแบบที่พัฒนาขึ้นยังมีความเหมาะสมกับบริบทของโรงเรียนมัธยมศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาสุราษฎร์ธานี ชุมพร เนื่องจากพัฒนาขึ้นจากข้อมูลสภาพปัจจุบัน สภาพที่คาดหวัง และข้อเสนอแนะของผู้บริหารสถานศึกษาและผู้ทรงคุณวุฒิ จึงสามารถนำไปประยุกต์ใช้เป็นแนวทางในการกำหนดกลยุทธ์การบริหารงานวิชาการให้สอดคล้องกับความต้องการจำเป็นและความพร้อมของแต่ละสถานศึกษา เพื่อส่งเสริมความฉลาดทางดิจิทัลของผู้เรียนอย่างเป็นระบบ ผลการวิจัยสอดคล้องกับกรอบแนวคิด Digital Intelligence ของ DQ Institute (2017) และแนวคิด Digital Citizenship ของ Ribble (2015) ที่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาทักษะดิจิทัลอย่างรอบด้าน ทั้งด้านการใช้เทคโนโลยีอย่างเหมาะสม การสื่อสาร การรู้เท่าทันสื่อ และการเคารพสิทธิบนโลกดิจิทัล นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ ศักดิ์ดนัย โรจน์สราญรมย์ (2562) ที่พบว่าการพัฒนากลยุทธ์การ

บริหารงานวิชาการควรดำเนินการอย่างเป็นระบบและครอบคลุมทุกองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาความฉลาดทางดิจิทัลของผู้เรียน

3. ผลการตรวจสอบความสอดคล้องของรูปแบบด้วยการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน (CFA) พบว่า แม้ค่าไคสแควร์จะไม่ผ่านเกณฑ์ที่กำหนด ($p = 0.01$) แต่ดัชนีความสอดคล้องอื่น ได้แก่ χ^2/df, CFI, TLI, SRMR และ RMSEA อยู่ในเกณฑ์ที่ยอมรับได้ สะท้อนว่าโมเดลมีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ในภาพรวมตามดัชนีดังกล่าว โดยองค์ประกอบหลักทั้ง 8 ด้านมีค่าน้ำหนักองค์ประกอบมาตรฐานอยู่ระหว่าง 0.83–0.99 อย่างไรก็ตาม ตัวบ่งชี้บางรายการมีค่าน้ำหนักองค์ประกอบค่อนข้างต่ำ โดยเฉพาะตัวบ่งชี้ DU1 ($\beta = 0.16$, $R^2 = 0.03$) จึงควรพิจารณาคุณภาพของตัวบ่งชี้รายด้านร่วมกับกรอบแนวคิดทางทฤษฎี ทั้งนี้ ผลการศึกษาในส่วนขององค์ประกอบหลักสอดคล้องกับแนวคิดของ DQ Institute (2017) ซึ่งอธิบายความฉลาดทางดิจิทัลผ่านองค์ประกอบสำคัญ 8 ด้าน โดยรูปแบบที่พัฒนาขึ้นสามารถใช้เป็นกรอบแนวทางในการกำหนดกลยุทธ์การบริหารงานวิชาการ ทั้งนี้ การนำไปใช้ควรพิจารณาความเหมาะสมกับบริบทและความพร้อมของแต่ละสถานศึกษา

องค์ความรู้ใหม่

การวิจัยครั้งนี้ได้พัฒนาองค์ความรู้ใหม่ด้านการบริหารงานวิชาการในยุคดิจิทัล โดยนำแนวคิดความฉลาดทางดิจิทัล (Digital Intelligence Quotient: DQ) มาบูรณาการกับการบริหารงานวิชาการของสถานศึกษา จนได้รูปแบบการพัฒนากลยุทธ์การบริหารงานวิชาการตามแนวคิดความฉลาดทางดิจิทัลของโรงเรียน ซึ่งประกอบด้วย 8 องค์ประกอบสำคัญ ได้แก่ อัตลักษณ์ทางดิจิทัล การใช้ดิจิทัล ความปลอดภัยทางดิจิทัล การรักษาความปลอดภัยทางดิจิทัล ความฉลาดทางอารมณ์ดิจิทัล การสื่อสารบนโลกดิจิทัล การรู้ดิจิทัล และสิทธิทางดิจิทัล โดยสามารถนำองค์ประกอบดังกล่าวมาใช้เป็นกรอบในการกำหนดกลยุทธ์การบริหารงานวิชาการ 4 ด้าน ได้แก่ การพัฒนาหลักสูตร การจัดการเรียนการสอน การวัดผลและประเมินผล และสื่อและนวัตกรรม เพื่อส่งเสริมความฉลาดทางดิจิทัลของผู้เรียนอย่างครอบคลุมและเป็นระบบ ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน (CFA) พบว่า ดัชนีความสอดคล้องของโมเดลส่วนใหญ่อยู่ในเกณฑ์ที่ยอมรับได้ แม้ค่าไคสแควร์จะไม่ผ่านเกณฑ์ที่กำหนด ทั้งนี้ รูปแบบที่พัฒนาขึ้นสามารถนำไปใช้เป็นกรอบแนวทางในการวางแผนและกำหนดกลยุทธ์การบริหารงานวิชาการ โดยคำนึงถึงบริบทและความพร้อมของแต่ละสถานศึกษา

ภาพที่ 2 รูปแบบการพัฒนากลยุทธ์การบริหารงานวิชาการตามแนวคิดความฉลาดทางดิจิทัล

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1) สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาสุราษฎร์ธานี ชุมพร ควรนำรูปแบบการพัฒนากลยุทธ์การบริหารงานวิชาการตามแนวคิดความฉลาดทางดิจิทัลไปใช้เป็นกรอบในการกำหนดนโยบายและแผนพัฒนาคุณภาพการศึกษา โดยบูรณาการองค์ประกอบความฉลาดทางดิจิทัลทั้ง 8 ด้านเข้าสู่การบริหารงานวิชาการของสถานศึกษา พร้อมกำหนดเป้าหมาย ตัวชี้วัด และแนวทางการติดตามประเมินผลอย่างเป็นระบบ

2) สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาสุราษฎร์ธานี ชุมพร ควรส่งเสริมการพัฒนาสมรรถนะดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษาและครูอย่างต่อเนื่อง ผ่านการฝึกอบรม การนิเทศ

ติดตาม และการสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพ (PLC) เพื่อให้บุคลากรสามารถนำความฉลาดทางดิจิทัลไปบูรณาการในการบริหารงานวิชาการและการจัดการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3) ผู้บริหารสถานศึกษาควรกำหนดแผนพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและระบบสารสนเทศดิจิทัลของโรงเรียนให้มีความพร้อม ปลอดภัย และเอื้อต่อการบริหารหลักสูตร การจัดการเรียนการสอน การวัดและประเมินผล ตลอดจนการพัฒนาสื่อและนวัตกรรมทางการศึกษา เพื่อสนับสนุนการพัฒนาความฉลาดทางดิจิทัลของผู้เรียนอย่างต่อเนื่อง

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. ผู้บริหารสถานศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาสุราษฎร์ธานี ชุมพร ควรนำรูปแบบที่พัฒนาขึ้นไปประยุกต์ใช้ในการวางแผนและกำหนดกลยุทธ์การบริหารงานวิชาการ โดยมอบหมายให้หัวหน้ากลุ่มบริหารวิชาการและครูผู้สอนร่วมกันบูรณาการองค์ประกอบความฉลาดทางดิจิทัลทั้ง 8 ด้านเข้าสู่การพัฒนาหลักสูตร การจัดการเรียนการสอน การวัดผลและประเมินผล และการพัฒนาสื่อและนวัตกรรม เพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนมีความฉลาดทางดิจิทัลและสามารถใช้เทคโนโลยีได้อย่างเหมาะสม ปลอดภัย และมีความรับผิดชอบ

2. หัวหน้ากลุ่มบริหารวิชาการและครูผู้สอนควรนำตัวบ่งชี้และพฤติกรรมบ่งชี้ของรูปแบบไปใช้เป็นแนวทางในการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้และการประเมินสมรรถนะดิจิทัลของผู้เรียน โดยคำนึงถึงความเหมาะสมกับระดับชั้นและบริบทของสถานศึกษา

3. ศึกษานิเทศก์และผู้รับผิดชอบงานพัฒนาคุณภาพการศึกษาควรนำผลการวิจัยไปใช้ในการวางแผนนิเทศ ติดตาม และให้คำปรึกษาแก่สถานศึกษาเกี่ยวกับการบูรณาการความฉลาดทางดิจิทัลในการบริหารงานวิชาการ เพื่อส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพการจัดการศึกษาอย่างต่อเนื่อง

เอกสารอ้างอิง

กรมสุขภาพจิต. (2566). *แผนปฏิบัติราชการระยะ 5 ปี (พ.ศ. 2566–2570) ของกรมสุขภาพจิต*. https://dmh.go.th/intranet/p2565/หนังสือแผนปฏิบัติราชการ2566-2570.pdf

กระทรวงศึกษาธิการ. (2563). *นโยบายการจัดการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ ปีงบประมาณ พ.ศ. 2564–2565*. https://www.moe.go.th/wp-content/uploads/2023/01/นโยบายการจัดการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ-ปีงบประมาณ-พ.ศ.2564-2565.pdf

ทิพยวรรณ หรรษาคุณาชัย. (2562). *ส่งเสริมทักษะเด็ก รับมือยุคดิจิทัล*. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ. https://www.thaihealth.or.th/?p=235641

บุญชม ศรีสะอาด. (2560). *การวิจัยเบื้องต้น* (พิมพ์ครั้งที่ 10). สุวีริยาสาส์น.

ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์. (2553). *การบริหารงานวิชาการ*. ศูนย์สื่อเสริมกรุงเทพ.

วิรุฬรัตน์ สีหลิ่ง. (2566). *ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความฉลาดทางดิจิทัลของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น* [วิทยานิพนธ์ปริญญาพยาบาลศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยบูรพา]. คลังข้อมูลดิจิทัล มหาวิทยาลัยบูรพา. https://digital_collect.lib.buu.ac.th/dcms/files/63920123.pdf

ศักดิ์ดนัย โรจน์สราญรมย์. (2562). *กลยุทธ์การบริหารวิชาการโรงเรียนมัธยมศึกษาตามแนวคิดความฉลาดรู้ทางดิจิทัลของนักเรียน* [วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย]. Chulalongkorn University Theses and Dissertations. https://doi.org/10.58837/CHULA.THE.2019.949

สรานนท์ อินทนนท์. (2563). *ความฉลาดทางดิจิทัล* (พิมพ์ครั้งที่ 3). วอล์ค ออน คลาวด์.

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาสุราษฎร์ธานี ชุมพร. (2567). *แผนปฏิบัติการประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2567*. https://www.spmsnicpn.go.th/th/download/plan/plan_2567.pdf

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2563). *นโยบายสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ปีงบประมาณ พ.ศ. 2563*. https://utdone.net/data%20utd1/OBEC-policy-2563.pdf

DQ Institute. (2017). *The top 8 empowerments of DQ education: Digital intelligence quotient impact (Part 2)*. https://www.dqinstitute.org/wp-content/uploads/2017/08/DQ-Impact-Report-PART2.pdf

Krejcie, R. V., & Morgan, D. W. (1970). Determining sample size for research activities. *Educational and Psychological Measurement, 30*(3), 607–610. https://doi.org/10.1177/001316447003000308

Nouri, J., Zhang, L., Mannila, L., & Norén, E. (2020). Development of computational thinking, digital competence and 21st century skills when learning programming in K-9. *Education Inquiry, 11*(1), 1–17. https://doi.org/10.1080/20004508.2019.1627844

Ribble, M. (2015). *Digital citizenship in schools: Nine elements all students should know* (3rd ed.). International Society for Technology in Education.

การจัดการเรียนการสอนอาเซียนศึกษาที่บูรณาการวัฒนธรรมการแต่งกายพื้นบ้าน เพื่อส่งเสริมการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ของนักเรียนในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษ

ASEAN Studies Instruction Integrating Folk Dress Culture to Promote Students' Product Creation in the Special Economic Zone

กฤติภัทร สระทองชุน[1] เชษฐภูมิ วรรณไพศาล[2] และพัชรินทร์ แก้วนึก[3]
Kittiphat Srathongchun, Chetthapoom Wannapaisan and Phatcharin Kaewnuek

Received: February 02, 2026
Revised: July 19, 2026
Accepted: July 22, 2026

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อพัฒนาแนวทางการจัดการเรียนการสอนรายวิชาอาเซียนศึกษาที่นำวัฒนธรรมการแต่งกายพื้นบ้านมาใช้เป็นฐานการเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์ และ 2) เพื่อศึกษาความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนรู้รายวิชาอาเซียนศึกษาที่พัฒนาขึ้นในบริบทเขตเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดเชียงราย งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงพัฒนาและประเมินผล กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3.5 ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2568 โรงเรียนสามัคคีวิทยาคม จังหวัดเชียงราย จำนวน 38 คน ได้มาจากการคัดเลือกแบบเจาะจง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วย 1) ชุดกิจกรรมการเรียนรู้ที่ออกแบบเป็น 5 ขั้นตอน ได้แก่ การกระตุ้นประสบการณ์และตั้งประเด็นการเรียนรู้ การสำรวจวัฒนธรรมการแต่งกายพื้นบ้าน การออกแบบแนวคิดผลิตภัณฑ์สร้างสรรค์ การลงมือสร้างชิ้นงาน และการนำเสนอแลกเปลี่ยนพร้อมการสะท้อนคิด และ 2) แบบประเมินความพึงพอใจแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ จำนวน 18 ข้อ วิเคราะห์ข้อมูลด้วยค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และสถิติเชิงพรรณนา ผลการวิจัยพบว่า 1) แนวทางการจัดการเรียนการสอนที่พัฒนาขึ้นประกอบด้วย 5 ขั้นตอนดังกล่าว โดยช่วยให้นักเรียนเรียนรู้อาเซียนผ่านมิติทางวัฒนธรรมที่ใกล้ตัว สามารถเชื่อมโยงอัตลักษณ์ท้องถิ่นกับแนวคิด

[1-2] มหาวิทยาลัยเชียงใหม่; Chiang Mai University
[3] โรงเรียนสามัคคีวิทยาคม; Samakkhiwitthayakhom School
Corresponding author, e-mail: chetthapoom.w@cmu.ac.th

เศรษฐกิจสร้างสรรค์ และพัฒนาเป็นแนวคิดผลิตภัณฑ์สร้างสรรค์ได้ และ 2) นักเรียนมีความพึงพอใจต่อการจัดการเรียนรู้โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\overline{X}$ = 4.82, S.D. = 0.32) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านการจัดการเรียนรู้มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\overline{X}$ = 4.85, S.D. = 0.29) รองลงมาคือด้านเนื้อหาการเรียนรู้ ($\overline{X}$ = 4.82, S.D. = 0.43) และด้านประโยชน์จากการปฏิบัติและการต่อยอดสู่อาชีพ ($\overline{X}$ = 4.80, S.D. = 0.39) สะท้อนว่าการจัดการเรียนรู้นี้มีความเหมาะสมต่อบริบทการศึกษาในพื้นที่ชายแดนและเขตเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดเชียงราย

คำสำคัญ: อาเซียนศึกษา, การเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์, วัฒนธรรมการแต่งกายพื้นบ้าน, อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม, เขตเศรษฐกิจพิเศษเชียงราย

Abstract

This research aimed to 1) develop instructional guidelines for an ASEAN Studies course that uses folk dress culture as a basis for creative learning and 2) examine students' satisfaction with the developed ASEAN Studies instruction in the context of the Chiang Rai Special Economic Zone. This development and evaluation research was conducted with a sample of 38 Grade 9 students (Mathayom 3.5) at Samakkhi Witthayakhom School, Chiang Rai Province, in the second semester of the 2025 academic year, selected through purposive sampling. The research instruments comprised (1) a set of learning activities designed in five steps: stimulating experience and setting learning issues, exploring folk dress culture, designing creative product concepts, creating the work, and presenting, sharing, and reflecting; and (2) an 18-item, five-point rating scale satisfaction questionnaire. Data were analyzed using mean, standard deviation, and descriptive statistics. The results revealed the following: 1) The developed instructional guidelines consisted of the five steps described above. They enabled students to learn about ASEAN through familiar cultural dimensions, connect local identity with the concept of the creative economy, and develop creative product concepts. 2) The students' overall satisfaction with the instruction was at the highest level ($\overline{X}$ = 4.82, S.D. = 0.32). When considered by aspect, learning management had the highest mean ($\overline{X}$ = 4.85,

S.D. = 0.29), followed by learning content ($\overline{X}$ = 4.82, S.D. = 0.43), and benefits from practice and career application ($\overline{X}$ = 4.80, S.D. = 0.39). These findings indicate that this instruction is appropriate for the educational context of the border area and the Chiang Rai Special Economic Zone.

Keywords: ASEAN Studies, Creative Learning, Folk Dress Culture, Cultural Identity, Chiang Rai Special Economic Zone

บทนำ

ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ การเกิดขึ้นของประชาคมอาเซียนทำให้การศึกษาไม่ได้ถูกมองแค่ในฐานะระบบถ่ายทอดความรู้หรือผลิตแรงงานอีกต่อไป แต่กลายเป็นพื้นที่สำคัญในการสร้างความเข้าใจระหว่างผู้คน การอยู่ร่วมกันท่ามกลางความหลากหลาย และการเรียนรู้ความเป็นพลเมืองของภูมิภาค การศึกษาไทยจึงไม่ได้พูดถึงอาเซียนเพียงในมิติการเมืองหรือเศรษฐกิจ หากแต่พยายามเชื่อมโยงอาเซียนเข้ากับชีวิตของนักเรียน ให้เด็กและเยาวชนได้พัฒนาทักษะและทัศนคติที่จำเป็นต่อการใช้ชีวิตในสังคมพหุวัฒนธรรม ภายใต้แนวคิดการเป็นทั้งพลเมืองไทย พลเมืองอาเซียน และพลเมืองโลกไปพร้อมกัน ในมุมนี้อาเซียนศึกษาในโรงเรียนจึงไม่ควรถูกลดทอนเหลือแค่การจำชื่อประเทศ ธงชาติ หรือข้อมูลพื้นฐานเท่านั้น แต่ควรเป็นพื้นที่การเรียนรู้ที่เปิดให้ผู้เรียนได้มองเห็นความเหมือนและความแตกต่างของผู้คน ตั้งคำถามกับอัตลักษณ์ของตนเองและผู้อื่น และฝึกการอยู่ร่วมกันอย่างเคารพซึ่งกันและกัน (อนรรฆ สมพงษ์, 2562) การเรียนรู้อาเซียนลักษณะนี้ช่วยให้นักเรียนได้ฝึกการสื่อสาร การคิดอย่างมีเหตุผล การคิดเชิงวิพากษ์ และความคิดสร้างสรรค์ ผ่านการเชื่อมโยงเนื้อหากับชีวิตประจำวันและบริบทใกล้ตัว ทำให้การเรียนอาเซียนไม่ได้หยุดอยู่แค่การรู้ข้อมูล แต่กลายเป็นการเรียนรู้ที่ช่วยให้เข้าใจตนเอง เข้าใจผู้อื่น และพร้อมใช้ชีวิตร่วมกับผู้คนที่หลากหลายในภูมิภาคเดียวกันอย่างมีนัยสำคัญ

การบูรณาการวัฒนธรรมการแต่งกายพื้นบ้านในรายวิชาอาเซียนศึกษาไม่ได้เป็นเพียงการเพิ่มเนื้อหาด้านวัฒนธรรมเข้าไปในบทเรียน หากแต่ตั้งอยู่บนแนวคิดทางการศึกษาที่มองผู้เรียนเป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้ โดยเห็นผู้เรียนเป็นผู้มีทุนทางวัฒนธรรม มีประสบการณ์ชีวิต และมีศักยภาพในการสร้างความรู้จากสิ่งที่ตนคุ้นเคย แนวคิดการจัดการเรียนรู้ที่ตอบสนองต่อวัฒนธรรมของผู้เรียนให้ความสำคัญกับภาษา อัตลักษณ์ และประสบการณ์ชีวิตในฐานะทรัพยากรของการเรียนรู้ ซึ่งช่วยเชื่อมโยงเนื้อหาในตำราเข้ากับชีวิตจริง ทำให้ผู้เรียนเห็นคุณค่าในตนเองและชุมชน

พร้อมทั้งพัฒนาความสามารถทางเนื้อหาสาระควบคู่กับการตั้งคำถามต่อโครงสร้างอำนาจและความไม่เท่าเทียมในสังคม (Sleeter, C. E., 2012) เมื่อเครื่องแต่งกายพื้นบ้านถูกนำมาใช้เป็นทั้งเนื้อหาและสื่อการเรียนรู้ ผู้เรียนจึงได้เรียนรู้อาเซียนผ่านรากเหง้าและอัตลักษณ์ที่สัมผัสอยู่ในชีวิตประจำวัน ขณะเดียวกัน แนวคิดนี้ยังเชื่อมโยงกับเศรษฐกิจสร้างสรรค์และแนวคิดเรื่องทุนวัฒนธรรมที่มองว่าวัฒนธรรมไม่ใช่เพียงมรดกทางจารีต แต่เป็นทรัพยากรที่ต่อยอดเป็นคุณค่าทางเศรษฐกิจ สังคม และอัตลักษณ์ได้ โดยทุนทางวัฒนธรรม ทุนทางสังคม และทุนทางปัญญาเป็นฐานสำคัญของการพัฒนาผลิตภัณฑ์สร้างสรรค์ในบริบทอาเซียน (Ausat, A. M. A., Bana, T. A., & Gadzali, S. S., 2023; Cunningham, S. D., 2005) การเรียนรู้อาเซียนศึกษาที่ใช้การแต่งกายพื้นบ้านเป็นประเด็นศึกษาเปิดพื้นที่ให้ผู้เรียนพิจารณาทั้งมิติประวัติศาสตร์ ความหมายเชิงสัญลักษณ์ และการออกแบบร่วมสมัย ทำให้เห็นความเชื่อมโยงระหว่างวัฒนธรรมกับเศรษฐกิจจริงตั้งแต่สิ่งทอ การสร้างอัตลักษณ์ของแบรนด์ ไปจนถึงการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม อีกทั้งยังสอดคล้องกับแนวคิดการเรียนรู้เชิงบูรณาการที่เน้นการเชื่อมข้ามศาสตร์และสถานการณ์จริง ซึ่งช่วยให้ผู้เรียนพัฒนาความเข้าใจแบบองค์รวมผ่านการเชื่อมโยงความรู้ ทักษะ และบริบททางสังคม (Dillenbourg, P., 2004) เมื่อการแต่งกายพื้นบ้านทำหน้าที่เป็นแกนกลางของการเรียนรู้ อาเซียนศึกษาจึงเชื่อมโยงกับประวัติศาสตร์ สังคมศึกษา ศิลปะ การออกแบบ และเศรษฐศาสตร์ได้อย่างหลากหลาย ผู้เรียนได้ลงมือวิเคราะห์ ออกแบบ และสร้างผลงานจริงผ่านโครงงานหรือชิ้นงานสร้างสรรค์ ซึ่งขยายการเรียนรู้จากการรับรู้เชิงบอกเล่าไปสู่การเรียนรู้จากประสบการณ์ตรงที่ช่วยให้เข้าใจลึกซึ้งและเชื่อมโยงกับชีวิตจริง สุดท้าย แนวคิดทั้งหมดนี้สอดรับกับกรอบทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 ที่ให้ความสำคัญกับความคิดสร้างสรรค์ การแก้ปัญหา การทำงานร่วมกัน และการเป็นผู้ประกอบการ โดยการเรียนรู้ที่ใช้วัฒนธรรมการแต่งกายพื้นบ้านเป็นฐานช่วยให้ผู้เรียนได้คิด วิเคราะห์ และตัดสินใจจากสถานการณ์ใกล้ตัว ตั้งแต่การตีความคุณค่าทางวัฒนธรรมไปจนถึงการออกแบบแนวคิดผลิตภัณฑ์และการนำเสนอผลงานเชิงสร้างสรรค์ (ชมพู เนื่องจำนงค์, ภัทรยุทธ โสภาอัศวภรณ์, และอัจฉรา ธนีเพียร, 2563)

เมื่อพิจารณาผ่านกรอบการเรียนรู้เชิงวัฒนธรรม เศรษฐกิจสร้างสรรค์ และทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 การบูรณาการวัฒนธรรมการแต่งกายพื้นบ้านในรายวิชาอาเซียนศึกษาสามารถขยับจากแนวคิดเชิงนามธรรมไปสู่แนวทางปฏิบัติทางการศึกษาที่สอดคล้องกับมาตรฐานและนโยบายการพัฒนาพื้นที่ได้อย่างชัดเจน โดยแนวคิดการใช้มรดกวัฒนธรรมเป็นฐานการเรียนรู้เปิดพื้นที่ให้โรงเรียนหยิบทุนวัฒนธรรมในชุมชน ไม่ว่าจะเป็นผ้าพื้นเมือง รูปแบบการแต่งกายชาติพันธุ์ หรือภูมิปัญญาการทอผ้า มาเป็นแหล่งเรียนรู้มีชีวิต ผู้เรียนได้ศึกษาความหมายทางประวัติศาสตร์ อัตลักษณ์

และความเชื่อมโยงข้ามพรมแดนในอาเซียนผ่านการแต่งกาย ซึ่งสอดรับกับนโยบายการจัดการศึกษาแบบบูรณาการในพื้นที่เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดเชียงรายที่มุ่งเชื่อมโรงเรียนเข้ากับบริบทเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของพื้นที่ ในระดับห้องเรียน (กระทรวงศึกษาธิการ, 2559) แนวคิดนี้ต่อยอดไปสู่การพัฒนาผลิตภัณฑ์เชิงสร้างสรรค์ผ่านการเรียนรู้แบบโครงงานหรือการเรียนรู้เชิงบูรณาการ ผู้เรียนไม่ได้หยุดอยู่ที่การรู้จักเครื่องแต่งกายพื้นบ้านของอาเซียน แต่ได้ฝึกคิดเชิงออกแบบ วิเคราะห์ตลาด และทดลองสร้างต้นแบบผลิตภัณฑ์ เช่น เสื้อผ้า ของที่ระลึก หรือสื่อสร้างสรรค์ที่ใช้ลวดลายและอัตลักษณ์ท้องถิ่น แนวทางการเรียนรู้เช่นนี้สอดคล้องกับเศรษฐกิจสร้างสรรค์ที่มองว่าวัฒนธรรมคือทุนในการสร้างมูลค่าใหม่ และช่วยพัฒนาทักษะผู้ประกอบการ ความคิดสร้างสรรค์ และการแก้ปัญหา ซึ่งเป็นแก่นของทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 อีกทั้งยังเชื่อมโยงโดยตรงกับนโยบายเขตเศรษฐกิจพิเศษและการพัฒนากำลังคนของจังหวัดเชียงรายที่มุ่งผลิตกำลังคนรองรับการค้า การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และเศรษฐกิจสร้างสรรค์ในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง ทำให้การสอนอาเซียนศึกษาที่ใช้วัฒนธรรมการแต่งกายพื้นบ้านเป็นฐานทำหน้าที่เป็นพื้นที่ทดลองให้ผู้เรียนเตรียมความพร้อมสู่โลกการทำงานจริงในบริบทเศรษฐกิจชายแดนและประชาคมอาเซียน พร้อมทั้งหล่อหลอมผู้เรียนให้เป็นกำลังคนเชิงสร้างสรรค์ที่มีรากทางวัฒนธรรมและศักยภาพในการต่อยอดองค์ความรู้สู่เศรษฐกิจและสังคมของพื้นที่อย่างยั่งยืน

จากสภาพปัญหาและบริบทที่กล่าวมา เห็นได้ชัดว่าการจัดการเรียนการสอนรายวิชาอาเซียนศึกษายังจำเป็นต้องพัฒนาแนวทางที่สามารถเชื่อมโยงองค์ความรู้ระดับภูมิภาคเข้ากับบริบททางวัฒนธรรมและเศรษฐกิจของพื้นที่ได้อย่างเข้าใจลึกซึ้ง การนำวัฒนธรรมการแต่งกายพื้นบ้านซึ่งเป็นทุนทางวัฒนธรรมสำคัญของพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษเชียงรายมาใช้เป็นฐานการเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์ เปิดโอกาสให้นักเรียนได้เรียนรู้ผ่านการคิด วิเคราะห์ ออกแบบ และสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ที่สะท้อนอัตลักษณ์ท้องถิ่นควบคู่กับความเข้าใจอาเซียนในบริบทร่วมสมัย งานวิจัยนี้จึงมุ่งพัฒนาแนวทางการจัดการเรียนการสอนรายวิชาอาเซียนศึกษาที่บูรณาการวัฒนธรรมการแต่งกายพื้นบ้านเป็นฐานการเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์ และศึกษาผลของการจัดการเรียนรู้ที่พัฒนาขึ้นผ่านการประเมินความพึงพอใจของนักเรียน ผลการศึกษาคาดว่าจะช่วยต่อยอดการพัฒนารูปแบบการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับบริบทพื้นที่ เสริมสร้างแรงจูงใจในการเรียนรู้ และเป็นแนวทางในการยกระดับการจัดการเรียนรู้อาเซียนศึกษาให้ตอบสนองต่อการพัฒนาผู้เรียนในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษในระยะยาว

วัตถุประสงค์

1. เพื่อพัฒนาแนวทางการจัดการเรียนการสอนรายวิชาอาเซียนศึกษาที่นำวัฒนธรรมการแต่งกายพื้นบ้านมาใช้เป็นฐานการเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์

2. เพื่อศึกษาความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนรู้รายวิชาอาเซียนศึกษาที่พัฒนาขึ้น

วิธีดำเนินการวิจัย

บทความวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงพัฒนาและประเมินผล โดยใช้การวิจัยแบบผสมผสานที่รวมการศึกษาจากเอกสาร การเก็บข้อมูลเชิงปริมาณ และการทดลองใช้กิจกรรมในชั้นเรียน เป้าหมายเพื่อพัฒนาแนวทางการสอนรายวิชาอาเซียนศึกษาที่นำวัฒนธรรมการแต่งกายพื้นบ้านมาเป็นฐานการเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์ พร้อมทั้งประเมินผลผ่านความพึงพอใจของนักเรียนที่เข้าร่วมกิจกรรม การเลือกใช้วิธีการวิจัยลักษณะนี้เพราะงานศึกษามุ่งพัฒนานวัตกรรมการเรียนรู้และตรวจสอบผลการนำไปใช้จริงในห้องเรียน มากกว่าการทดสอบความสัมพันธ์เชิงสาเหตุ ทั้งยังสอดคล้องกับงานวิจัยทางการศึกษาที่ต้องการยกระดับคุณภาพการจัดการเรียนรู้ให้เหมาะสมกับบริบทพื้นที่

การดำเนินการวิจัยแบ่งออกเป็นขั้นตอน ดังนี้

1. การศึกษาวิจัยเชิงเอกสาร

ผู้วิจัยทบทวนเอกสาร แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนรู้ที่ตอบสนองต่อวัฒนธรรมของผู้เรียน แนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์และทุนวัฒนธรรม การเรียนรู้เชิงบูรณาการ และกรอบทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 จากแหล่งข้อมูลที่มีความน่าเชื่อถือ เช่น บทความวิชาการ งานวิจัย และตำราทางการศึกษา ข้อมูลที่ได้ถูกนำมาสังเคราะห์เป็นกรอบแนวคิดสำหรับการออกแบบชุดกิจกรรมการเรียนรู้ และใช้เป็นฐานในการพัฒนาเครื่องมือวิจัยให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการศึกษาและบริบทพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดเชียงราย

2. การวิจัยเชิงปริมาณ

การวิจัยเชิงปริมาณมุ่งประเมินความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนการสอนรายวิชาอาเซียนศึกษาที่พัฒนาขึ้น ประชากรของการศึกษา ได้แก่ นักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2568 โรงเรียนสามัคคีวิทยาคม อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย จำนวน 13 ห้องเรียน รวมทั้งสิ้น 461 คน กลุ่มตัวอย่างคือ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3.5 จำนวน

38 คน ซึ่งคัดเลือกแบบเจาะจง เนื่องจากนักเรียนประมาณร้อยละ 40 มีภูมิลำเนาอยู่ในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษ ได้แก่ อำเภอแม่สาย อำเภอเชียงแสน และอำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณ ได้แก่ แบบประเมินความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนรู้รายวิชาอาเซียนศึกษา ลักษณะเป็นมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ จำนวน 18 ข้อ ครอบคลุม 3 ด้าน ได้แก่ ด้านการจัดการเรียนรู้ ด้านเนื้อหาการเรียนรู้ และด้านประโยชน์ที่นักเรียนได้รับจากการปฏิบัติและการนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในอนาคต ผู้วิจัยพัฒนาแบบประเมินจากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และนำเสนอผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 ท่านเพื่อตรวจสอบความเหมาะสมของข้อคำถามก่อนนำไปใช้เก็บรวบรวมข้อมูลกับนักเรียนจำนวน 38 คน จากนั้นวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เพื่ออธิบายระดับความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนรู้ที่พัฒนาขึ้น

3. การวิจัยเชิงคุณภาพ

การวิจัยเชิงคุณภาพถูกนำมาใช้ในช่วงการพัฒนาและปรับปรุงชุดกิจกรรมการเรียนรู้ โดยมุ่งศึกษาความเหมาะสม ความเป็นไปได้ และข้อเสนอแนะจากผู้ทรงคุณวุฒิด้านหลักสูตร การจัดการเรียนรู้ และวัฒนธรรม จำนวน 3 ท่าน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แบบประเมินความเหมาะสมของชุดกิจกรรมและแบบบันทึกข้อเสนอแนะปลายเปิด เพื่อให้ผู้ทรงคุณวุฒิแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับเนื้อหา ลำดับกิจกรรม วิธีการจัดการเรียนรู้ และความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ ข้อมูลที่ได้รับนำมาวิเคราะห์เชิงเนื้อหาและสังเคราะห์ข้อเสนอแนะ เพื่อนำไปปรับปรุงชุดกิจกรรมก่อนนำไปใช้ในการจัดการเรียนการสอนในชั้นเรียนจริง

4. การวิจัยเชิงปฏิบัติการในชั้นเรียน

ผู้วิจัยนำชุดกิจกรรมการเรียนรู้ที่พัฒนาขึ้นไปใช้ในการจัดการเรียนการสอนในชั้นเรียนจริงกับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3.5 โรงเรียนสามัคคีวิทยาคม ในภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2568 โดยดำเนินการระหว่างเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2568 ถึงเดือนมกราคม พ.ศ. 2569 โดยกำหนดแนวทางการเรียนรู้เป็น 5 ขั้นตอน ได้แก่ การกระตุ้นประสบการณ์และตั้งประเด็นการเรียนรู้ การแสวงหาความรู้และสำรวจวัฒนธรรมการแต่งกายพื้นบ้าน การออกแบบแนวคิดผลิตภัณฑ์เชิงสร้างสรรค์ การลงมือพัฒนาและสร้างชิ้นงาน และการนำเสนอ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ และสะท้อนคิด ผู้วิจัยทำหน้าที่จัดกิจกรรม สังเกตพฤติกรรมการเรียนรู้ของนักเรียน และสะท้อนผลจากการจัดการเรียนการสอน เพื่อนำข้อมูลที่ได้ไปใช้ปรับแนวทางการเรียนรู้ให้เหมาะสมกับผู้เรียนและบริบทของชั้นเรียนมากยิ่งขึ้น

5. การวิจัยเชิงพัฒนาและประเมินผล

ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาวิจัยเชิงเอกสาร การวิจัยเชิงคุณภาพ และผลการประเมินความพึงพอใจของนักเรียน ถูกนำมาสังเคราะห์เพื่อใช้เสนอแนวทางการจัดการเรียนการสอนรายวิชาอาเซียนศึกษาที่บูรณาการวัฒนธรรมการแต่งกายพื้นบ้านเป็นฐานการเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์ เพื่อหลีกเลี่ยงอคติที่อาจเกิดจากบทบาทของผู้วิจัยซึ่งทำหน้าที่เป็นผู้สอน ผู้วิจัยได้ชี้แจงวัตถุประสงค์ของการวิจัยให้นักเรียนทราบอย่างชัดเจน ยืนยันว่าการตอบแบบประเมินไม่ส่งผลต่อผลการเรียน และเปิดโอกาสให้นักเรียนแสดงความคิดเห็นอย่างอิสระ ผลการศึกษาที่ได้คาดว่าจะนำไปใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาการจัดการเรียนรู้อาเซียนศึกษาให้สอดคล้องกับบริบทพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษ และสามารถนำไปประยุกต์ใช้กับบริบททางการศึกษาอื่นที่มีลักษณะใกล้เคียงกันได้

สรุปผลการวิจัย

1. วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 พบว่า การออกแบบและพัฒนาขั้นตอนการจัดการเรียนรู้รายวิชาอาเซียนศึกษาในครั้งนี้ ตั้งอยู่บนความตั้งใจที่จะเชื่อมโยงวัฒนธรรมการแต่งกายพื้นบ้านเข้ากับการเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์อย่างเป็นรูปธรรม ผู้วิจัยมองว่าการแต่งกายไม่ใช่เพียงเรื่องความสวยงาม แต่เป็นการเปิดให้นักเรียนเข้าใจอัตลักษณ์ของพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษ ทั้งในมิติทางสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม จึงได้ศึกษาทบทวนแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมาปรับใช้เป็นกรอบในการออกแบบการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับบริบทของนักเรียนและสภาพพื้นที่จริง ผลจากการสังเคราะห์องค์ความรู้ที่กล่าวมานำไปสู่การออกแบบขั้นตอนการเรียนรู้ที่เน้นนักเรียนเป็นศูนย์กลาง เปิดโอกาสให้มีส่วนร่วม ลงมือปฏิบัติจริง และร่วมกันสร้างความหมายทางวัฒนธรรมผ่านกิจกรรมการเรียนรู้ โดยรายละเอียดของขั้นตอนการจัดการเรียนรู้จะแสดงไว้ในตารางต่อไป

ตารางที่ 1 ขั้นตอนการจัดการเรียนรู้และกิจกรรมการเรียนรู้ของนักเรียนในการสอนอาเซียนศึกษาที่บูรณาการวัฒนธรรมการแต่งกายพื้นบ้านเพื่อส่งเสริมการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ในบริบทเขตเศรษฐกิจพิเศษ

ขั้นตอนการจัดการเรียนรู้	กิจกรรมการเรียนรู้
1. กระตุ้นประสบการณ์และตั้งประเด็นการเรียนรู้	กิจกรรมการเรียนรู้นี้ออกแบบมาเพื่อให้นักเรียนค่อย ๆ มองเห็นและเข้าใจความหลากหลายของวัฒนธรรมการแต่งกายในประเทศสมาชิกอาเซียน และสามารถนำความรู้นั้นไปเชื่อมโยงกับบริบทของเขตเศรษฐกิจพิเศษได้ การเรียนรู้เริ่มต้นจากการใช้ภาพการแต่งกายพื้นบ้านของประเทศต่าง ๆ ในอาเซียนเป็นสื่อกระตุ้นความสนใจ ครูไม่ได้ให้คำตอบโดยตรง แต่เปิดโอกาสให้นักเรียนสังเกต เปรียบเทียบ และตั้งข้อสังเกตด้วยตนเอง ทั้งในแง่ความเหมือน ความแตกต่าง รูปแบบ สีสัน วัสดุ และความหมายที่ซ่อนอยู่ในเครื่องแต่งกายแต่ละแบบ

ขั้นตอนการจัดการเรียนรู้	กิจกรรมการเรียนรู้
	จากนั้น ครูชวนนักเรียนคิดต่อด้วยคำถามที่เชื่อมโยงไปสู่ชีวิตจริง เช่น เหตุใดการแต่งกายพื้นบ้านจึงไม่ใช่เพียงเรื่องของประเพณี แต่สามารถพัฒนาเป็นสินค้าเชิงวัฒนธรรมได้ หรือการเกิดขึ้นของเขตเศรษฐกิจพิเศษส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลง การปรับตัว หรือการรักษาเอกลักษณ์การแต่งกายพื้นบ้านอย่างไร คำถามเหล่านี้นำไปสู่การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและการอภิปรายร่วมกันในชั้นเรียน ขั้นตอนเรียนรู้นี้ช่วยให้นักเรียนมองเห็นความเชื่อมโยงระหว่างอัตลักษณ์ วัฒนธรรม และเศรษฐกิจร่วมสมัยอย่างเป็นธรรมชาติ ไม่แยกส่วน และสามารถเข้าใจโลกอาเซียนจากมุมมองที่ใกล้ตัวและมีความหมายต่อการเรียนรู้ของตนเอง
2. แสวงหาความรู้และสำรวจวัฒนธรรมการแต่งกาย	ในขั้นนี้ต้องการให้นักเรียนเข้าใจการแต่งกายพื้นบ้านของอาเซียน จึงจัดให้นักเรียนเรียนทำงานเป็นกลุ่ม และเลือกการแต่งกายพื้นบ้านของประเทศอาเซียนหรือกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่มาเป็นกรณีศึกษา นักเรียนร่วมกันศึกษาว่าวัสดุ ลวดลาย และสีสันของการแต่งกายมีลักษณะอย่างไร และเกี่ยวข้องกับสภาพอากาศ ความเชื่อ และวิถีชีวิตของคนในชุมชนนั้นอย่างไร ระหว่างการทำกิจกรรม นักเรียนจะค่อย ๆ เห็นว่าเครื่องแต่งกายพื้นบ้านไม่ได้เกิดขึ้นอย่างลอย ๆ แต่เป็นผลจากการปรับตัวและการสั่งสมความรู้จากภูมิปัญญาของผู้คนในแต่ละพื้นที่ การแต่งกายจึงทำหน้าที่มากกว่าเครื่องนุ่งห่ม หากเป็นตัวแทนของความคิด คุณค่า และเรื่องราวของชุมชน เมื่อเชื่อมโยงการแต่งกายเข้ากับอัตลักษณ์และการสร้างตัวตนของกลุ่ม นักเรียนจะเข้าใจชัดขึ้นว่าวัฒนธรรมการแต่งกายมีบทบาทในการบอกว่าเราเป็นใคร เราแตกต่างอย่างไร และใช้สื่อสารความหมายทางสังคมในโลกอาเซียนได้อย่างไร วิธีการเรียนรู้นี้ช่วยให้นักเรียนมองวัฒนธรรมด้วยความเข้าใจและเคารพความหลากหลาย มากกว่าการจดจำข้อมูลเพียงผิวเผิน
3. ออกแบบแนวคิดผลิตภัณฑ์สร้างสรรค์	ในขั้นนี้เน้นให้นักเรียนได้ฝึกคิดและออกแบบอย่างสร้างสรรค์ โดยนำวัฒนธรรมการแต่งกายพื้นบ้านมาเป็นจุดตั้งต้นของการสร้างแนวคิดผลิตภัณฑ์ นักเรียนทำงานร่วมกันผ่านการระดมความคิด เพื่อออกแบบสิ่งของที่สามารถต่อยอดจากอัตลักษณ์ของอาเซียน เช่น เสื้อผ้าเครื่องประดับ หรือของที่ระลึก โดยไม่ยึดติดกับรูปแบบเดิม แต่พยายามตีความความหมายของการแต่งกายพื้นบ้านให้เข้ากับการใช้งานในชีวิตปัจจุบัน ในกิจกรรมนี้ นักเรียนจะช่วยกันกำหนดกลุ่มเป้าหมายของผลิตภัณฑ์ให้สอดคล้องกับบริบทของเขตเศรษฐกิจพิเศษ พร้อมทั้งคิดว่าอยากสื่อสารอัต

ขั้นตอนการจัดการเรียนรู้	กิจกรรมการเรียนรู้
	ลักษณ์อาเซียนในมุมใดผ่านรูปแบบและการใช้งานของผลิตภัณฑ์ การคิดแบบนี้ทำให้นักเรียนเห็นความเชื่อมโยงระหว่างวัฒนธรรมกับเศรษฐกิจร่วมสมัยอย่างชัดเจน ไม่ใช่การคิดงานออกแบบแบบลอย ๆ เมื่อได้แนวคิดแล้ว นักเรียนจะถ่ายทอดความคิดออกมาเป็น concept note และสเก็ตช์แบบเบื้องต้น เพื่ออธิบายจินตนาการและเหตุผลในการออกแบบอย่างเป็นลำดับ กิจกรรมนี้จึงไม่ได้มุ่งแค่ให้นักเรียนมีไอเดียแปลกใหม่เท่านั้น แต่ยังช่วยฝึกให้นักเรียนคิดเป็นระบบ และมองเห็นว่าวัฒนธรรมสามารถนำมาต่อยอดเป็นผลิตภัณฑ์ที่มีคุณค่า ทั้งในเชิงสังคมและเศรษฐกิจ ในบริบทของอาเซียนและเขตเศรษฐกิจพิเศษได้
4. ลงมือพัฒนาและสร้างชิ้นงาน	ในขั้นนี้เน้นให้นักเรียนได้เรียนรู้ผ่านการลงมือทำจริงควบคู่กับการทำงานเป็นทีม นักเรียนร่วมกันนำแนวคิดผลิตภัณฑ์ที่ออกแบบไว้ในขั้นก่อนหน้ามาพัฒนาเป็นต้นแบบ โดยช่วยกันทดลองเลือกวัสดุ สี และลวดลายให้เหมาะสมกับอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมและกลุ่มเป้าหมายที่ตั้งไว้ วิธีการทำงานลักษณะนี้ทำให้นักเรียนเห็นภาพชัดขึ้นว่าแนวคิดที่คิดไว้จะสามารถนำไปใช้ได้จริงอย่างไร ระหว่างการทำงาน นักเรียนมีโอกาสแลกเปลี่ยนความคิดเห็น รับฟังข้อเสนอแนะจากเพื่อนร่วมกลุ่มและครู แล้วนำไปปรับปรุงผลงานให้ดีขึ้นอย่างต่อเนื่อง การเรียนรู้จึงไม่ได้หยุดอยู่แค่การทำตามขั้นตอน แต่เป็นการเรียนรู้จากการลองผิดลองถูกและการร่วมกันแก้ปัญหา นอกจากนี้ การทำงานร่วมกันในขั้นตอนการผลิตยังช่วยให้นักเรียนได้ฝึกทักษะสำคัญ เช่น การสื่อสาร การแบ่งหน้าที่ ความรับผิดชอบ และการจัดการเวลา ซึ่งล้วนเป็นทักษะที่จำเป็นทั้งต่อการเรียนรู้ในชั้นเรียนและการทำงานร่วมกับผู้อื่นในชีวิตจริง
5. นำเสนอ แลกเปลี่ยน และสะท้อนคิด	ในขั้นนี้เปิดโอกาสให้นักเรียนได้นำเสนอผลงานและแนวคิดการออกแบบของตนเองต่อเพื่อน ๆ ในชั้นเรียน โดยมุ่งพัฒนาทักษะการสื่อสาร การคิดวิเคราะห์ และความเข้าใจคุณค่าทางวัฒนธรรม นักเรียนอธิบายที่มาของแนวคิด ขั้นตอนการทำงาน และเหตุผลในการออกแบบ พร้อมเชื่อมโยงให้เห็นว่างานที่สร้างขึ้นสัมพันธ์กับวัฒนธรรมอาเซียน อัตลักษณ์ของพื้นที่ และบริบทของเขตเศรษฐกิจพิเศษอย่างไร ขั้นตอนการนำเสนอช่วยให้นักเรียนตระหนักว่าผลงานของตนไม่ได้เป็นเพียงชิ้นงานที่จับต้องได้ แต่เป็นการถ่ายทอดความหมายและเรื่องราวทางวัฒนธรรม

ขั้นตอนการจัดการเรียนรู้	กิจกรรมการเรียนรู้
	หลังจากการนำเสนอนักเรียนเขียนสะท้อนคิดเพื่อทบทวนประสบการณ์การเรียนรู้ของตนเอง วิเคราะห์สิ่งที่ได้เรียนรู้จากการทำงาน ทั้งในแง่ความเข้าใจวัฒนธรรมของตนเองและการเปิดมุมมองต่อวัฒนธรรมของผู้อื่น การเขียนสะท้อนคิดยังช่วยให้นักเรียนฝึกคิดอย่างมีเหตุผล มองความหลากหลายทางวัฒนธรรมด้วยความเข้าใจและไม่ตัดสิน กิจกรรมในขั้นนี้จึงช่วยเสริมให้การเรียนรู้เกิดขึ้น ทั้งด้านความคิด การสื่อสาร และการตระหนักถึงคุณค่าทางวัฒนธรรม ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญต่อการอยู่ร่วมกันในสังคม

2. วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 พบว่า ผลการจัดการเรียนรู้ที่พัฒนาขึ้นโดยวัดความพึงพอใจของนักเรียนต่อการจัดการเรียนการสอนรายวิชาอาเซียนศึกษา ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ผลการประเมินความพึงพอใจของนักเรียนต่อการจัดการเรียนรู้อาเซียนศึกษาที่บูรณาการวัฒนธรรมการแต่งกายพื้นบ้าน

รายการประเมิน	N	$\bar{X}$	S.D.	ร้อยละ	ระดับความพึงพอใจ
ด้านการจัดการเรียนรู้	38	4.85	0.29	97.19	มากที่สุด
ด้านเนื้อหาการเรียนรู้	38	4.82	0.43	96.40	มากที่สุด
ด้านประโยชน์ที่ได้รับจากการปฏิบัติและการต่อยอดสู่อาชีพ	38	4.80	0.39	96.14	มากที่สุด
รวม	**38**	**4.82**	**0.32**	**96.57**	**มากที่สุด**

จากตารางที่ 2 จะเห็นได้ว่านักเรียนมีความพึงพอใจต่อการจัดการเรียนรู้อาเซียนศึกษาที่บูรณาการวัฒนธรรมการแต่งกายพื้นบ้านอยู่ในระดับสูงมากในทุกด้าน โดยด้านการจัดการเรียนรู้ได้รับการประเมินว่าสูงที่สุด สะท้อนให้เห็นว่านักเรียนรู้สึกว่าวิธีการการเรียนรู้มีความเหมาะสม ชัดเจน และเอื้อต่อการมีส่วนร่วม รองลงมาคือด้านเนื้อหาการเรียนรู้ ซึ่งแสดงให้เห็นว่านักเรียนมองว่าเนื้อหามีความน่าสนใจ เข้าใจง่าย และเชื่อมโยงกับบริบทใกล้ตัวได้ดี ส่วนด้านประโยชน์ที่ได้รับจากการลงมือปฏิบัติและการต่อยอดสู่อาชีพก็อยู่ในระดับสูง แสดงให้เห็นว่านักเรียนเห็นคุณค่าและความเป็นไปได้ในการนำความรู้และทักษะที่ได้ไปใช้จริง

เมื่อพิจารณาภาพรวมของผลการประเมิน พบว่าความพึงพอใจของนักเรียนอยู่ในระดับสูงมาก สะท้อนว่าการจัดการเรียนรู้รูปแบบนี้สามารถตอบโจทย์ความสนใจและความคาดหวังของนักเรียนได้อย่างรอบด้าน ทั้งในแง่ขั้นตอนการเรียนรู้ เนื้อหา และการนำไปประยุกต์ใช้ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงประสิทธิภาพของการจัดการเรียนรู้ที่ออกแบบขึ้นในบริบทของอาเซียนศึกษาและเขตเศรษฐกิจ

ภาพที่ 1 ผลงานของนักเรียน

จากการสังเกตพฤติกรรมการเรียนรู้ของนักเรียนระหว่างการจัดกิจกรรม พบว่า นักเรียนมีส่วนร่วมในการเรียนรู้อย่างกระตือรือร้น และสามารถถ่ายทอดความคิดของตนเองออกมาได้อย่างชัดเจน นักเรียนหลายคนสะท้อนว่าการเรียนอาเซียนศึกษาในรูปแบบนี้แตกต่างจากการเรียนแบบเดิมที่เน้นการฟังบรรยาย โดยนักเรียนรายหนึ่งให้ความเห็นว่า “ปกติเรียนอาเซียนจะเป็นเรื่องประเทศ ธง หรือประชาคม แต่ครั้งนี้ได้เริ่มจากเสื้อผ้าใกล้ตัว เลยรู้สึกว่าเข้าใจง่ายและสนุกกว่า” ความเห็นนี้ชี้ให้เห็นว่าการเริ่มต้นจากสิ่งที่ผู้เรียนคุ้นเคยช่วยให้การเรียนรู้เข้าถึงได้มากขึ้น

ในขณะเดียวกัน นักเรียนบางส่วนมองเห็นการนำความรู้ไปใช้จริงจากการเชื่อมโยงวัฒนธรรมการแต่งกายพื้นบ้านเข้ากับการออกแบบผลิตภัณฑ์ โดยมีนักเรียนรายหนึ่งกล่าวว่า “ไม่คิดมาก่อนว่าผ้าพื้นบ้านหรือชุดชาติพันธุ์จะเอามาต่อยอดเป็นสินค้าได้ พอได้ลองคิด ได้ออกแบบ รู้สึกว่ามันอาจเป็นอาชีพได้จริง” เสียงสะท้อนนี้แสดงให้เห็นว่าการเรียนรู้ไม่ได้หยุดอยู่ที่ความรู้เชิงทฤษฎี แต่ขยายไปสู่การมองอนาคตของตนเองในมิติอาชีพ

จากการสังเกตการทำงานกลุ่ม ยังพบว่านักเรียนมีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ซักถาม และปรับแนวคิดร่วมกันอย่างต่อเนื่อง นักเรียนบางคนสะท้อนว่า “การทำงานกลุ่มทำให้ได้ฟังมุมมองของเพื่อนจากครอบครัวหรือชุมชนที่ต่างกัน ทำให้เข้าใจอาเซียนในมุมที่ไม่ใช่แค่ในหนังสือ” ภาพรวมของการจัดการเรียนรู้จึงสะท้อนว่านักเรียนไม่ได้เพียงรับรู้เนื้อหาเชิงข้อมูล แต่เกิดการเรียนรู้ในระดับคุณค่าและความเข้าใจลึกซึ้ง ทั้งต่ออัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม ศักยภาพของท้องถิ่น และการเชื่อมโยงการเรียนรู้กับเส้นทางชีวิตในอนาคต ซึ่งสอดคล้องกับผลการประเมินความพึงพอใจของนักเรียนที่อยู่ในระดับสูงมากในทุกด้าน

อภิปรายผลการวิจัย

1. ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 พบว่า การจัดการเรียนการสอนรายวิชาอาเซียนศึกษาที่นำวัฒนธรรมการแต่งกายพื้นบ้านมาใช้เป็นฐานการเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์ผลการวิจัยสะท้อนให้เห็นว่าการจัดการเรียนรู้อาเซียนศึกษาที่บูรณาการวัฒนธรรมการแต่งกายพื้นบ้านในบริบทเขตเศรษฐกิจพิเศษ เป็นขั้นตอนการเรียนรู้ที่ช่วยพัฒนานักเรียนได้อย่างรอบด้าน นักเรียนไม่ได้เพียงเรียนรู้เนื้อหาเกี่ยวกับอาเซียนหรือวัฒนธรรมในเชิงข้อมูลเท่านั้น แต่ได้เข้าใจความหมาย อัตลักษณ์ และความหลากหลายทางวัฒนธรรมผ่านการสังเกต วิเคราะห์ ลงมือทำ และแลกเปลี่ยนความคิดเห็นอย่างต่อเนื่อง ผลการศึกษานี้ชี้ให้เห็นอย่างชัดเจนว่าการจัดการเรียนรู้ในห้องเรียนพหุวัฒนธรรมตามแนวคิดของจิระเดช นุกูลโรจน์ (2567) ไม่ควรเน้นเพียงการให้ข้อมูลหรือความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมเท่านั้น แต่ควรเปิดโอกาสให้นักเรียนได้เรียนรู้ผ่านการลงมือทำและการมีส่วนร่วมจริง ขั้นตอนการเรียนรู้ที่ให้นักเรียนได้คิด ทำ แลกเปลี่ยน และทำงานร่วมกับผู้อื่น ช่วยให้นักเรียนเข้าใจความหมายของวัฒนธรรม อัตลักษณ์ และความหลากหลายได้ลึกกว่าการเรียนจากตำรา การเรียนรู้ที่เน้นการมีส่วนร่วมและการทำงานเป็นกลุ่ม ทำให้นักเรียนรู้สึกว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของวิธีการเรียนรู้ ได้ฟังมุมมองที่แตกต่าง และเรียนรู้การอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมที่หลากหลายขณะเดียวกัน การเชื่อมโยงเนื้อหากับชีวิตและอัตลักษณ์ของนักเรียน ยังช่วยให้การเรียนรู้มีความหมายและใกล้ตัวมากขึ้น ที่สำคัญคือการเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติและการสร้างสรรค์ไม่ได้ทำให้นักเรียนเข้าใจผู้อื่นเท่านั้น แต่ยังช่วยให้นักเรียนหันกลับมามองและทบทวนอัตลักษณ์ของตนเองด้วย การเรียนรู้จึงเป็นทั้งการทำความเข้าใจโลกภายนอกและการทำความเข้าใจตนเองไปพร้อมกัน ซึ่งสะท้อนว่าห้องเรียนพหุวัฒนธรรมสามารถเป็นพื้นที่สำคัญในการพัฒนาความคิด ทักษะ และทัศนคติที่จำเป็นต่อการอยู่ร่วมกันในสังคมปัจจุบัน

วิธีการเรียนรู้ที่เริ่มจากการตั้งคำถามและเชื่อมโยงกับบริบทใกล้ตัว ทำให้นักเรียนเห็นว่าวัฒนธรรมไม่ใช่เรื่องไกลตัวหรืออยู่แค่ในตำรา แต่เกี่ยวข้องกับชีวิต เศรษฐกิจ และการทำงานในโลกปัจจุบัน เมื่อนักเรียนได้นำองค์ความรู้ทางวัฒนธรรมไปต่อยอดเป็นแนวคิดและชิ้นงานสร้างสรรค์ ก็ช่วยพัฒนาทักษะการคิดสร้างสรรค์ การทำงานเป็นทีม การแก้ปัญหา และการสื่อสารไปพร้อมกัน แนวคิดของวรรณา ชนชนะชัย (2566) สอดคล้องกับข้อเสนอที่ชี้ว่า การจัดการเรียนรู้ที่นำเรื่องราวใกล้ตัวของนักเรียน ทั้งชีวิตประจำวัน สังคม ชุมชน และวัฒนธรรม มาเป็นฐานของการเรียนรู้ ช่วยให้นักเรียนเห็นความเชื่อมโยงระหว่างเนื้อหากับชีวิตจริงได้อย่างชัดเจน นักเรียนจึงไม่มองว่าวัฒนธรรมเป็นเรื่องไกลตัวหรือเป็นเพียงความรู้ในตำรา แต่เข้าใจว่าวัฒนธรรมมีบทบาทต่อชีวิต เศรษฐกิจ และการทำงานในโลกปัจจุบันอย่างแท้จริง ผลการวิจัยดังกล่าวยังชี้ให้เห็นว่า เมื่อการ

เรียนรู้เชื่อมโยงวัฒนธรรมเข้ากับเศรษฐกิจสร้างสรรค์และทักษะที่สังคมต้องการ นักเรียนสามารถนำองค์ความรู้ทางวัฒนธรรมมาต่อยอดเป็นแนวคิดและชิ้นงานสร้างสรรค์ได้ วิธีการนี้ช่วยพัฒนาทักษะสำคัญหลายด้านไปพร้อมกัน ไม่ว่าจะเป็นความคิดสร้างสรรค์ การทำงานเป็นทีม การแก้ปัญหา และการสื่อสาร ซึ่งเกิดขึ้นจากการลงมือทำ การแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และการทำงานร่วมกับผู้อื่นอย่างจริงจัง ที่น่าสนใจคือ การเรียนรู้ผ่านการสร้างสรรค์ไม่ได้เพียงช่วยเตรียมนักเรียนให้พร้อมต่อโลกการทำงานเท่านั้น แต่ยังทำให้นักเรียนมองวัฒนธรรมของตนเองในมุมใหม่ วัฒนธรรมจึงไม่ใช่สิ่งที่ต้องเก็บรักษาไว้แบบหยุดนิ่ง หากเป็นทรัพยากรที่สามารถเรียนรู้ ปรับใช้ และพัฒนาให้สอดคล้องกับสังคมร่วมสมัยได้ การศึกษาจึงมีบทบาทสำคัญในการเชื่อมโยงวัฒนธรรมเข้ากับชีวิตจริงและอนาคตของนักเรียนอย่างมีความหมาย

นอกจากนี้ การนำเสนอและการเขียนสะท้อนคิดยังช่วยให้นักเรียนได้ทบทวนประสบการณ์การเรียนรู้ของตนเอง เห็นคุณค่าของวัฒนธรรมทั้งของตนเองและผู้อื่น และเปิดใจต่อความหลากหลายอย่างมีเหตุผล ผลการวิจัยจึงชี้ให้เห็นว่าการจัดการเรียนรู้รูปแบบนี้สามารถสร้างการเรียนรู้ที่มีความหมาย และตอบโจทย์การพัฒนานักเรียนในสังคมได้อย่างเหมาะสม ทั้งในด้านความรู้ ทักษะ และจิตสำนึกทางวัฒนธรรม แนวคิดดังกล่าวสอดคล้องกับข้อเสนอของพัชกุล แก้วกำพลนุชิต (2565) ที่เห็นว่า การสะท้อนคิด โดยเฉพาะการเขียนและการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น เป็นวิธีการเรียนรู้ที่ช่วยให้นักเรียนได้กลับมาทบทวนประสบการณ์ของตนเอง เชื่อมโยงความรู้เดิมกับสิ่งใหม่ที่ได้เรียนรู้ และค่อย ๆ เข้าใจตนเองมากขึ้น การเรียนรู้ในลักษณะนี้ไม่ได้เน้นแค่การจำเนื้อหา แต่เปิดโอกาสให้นักเรียนได้คิด ตั้งคำถาม และให้ความหมายกับประสบการณ์ที่เกิดขึ้นจริง นอกจากนี้ การสะท้อนคิดยังช่วยให้นักเรียนเรียนรู้การรับฟังผู้อื่น ยอมรับความแตกต่าง และมองโลกจากหลายมุมมอง นักเรียนจึงได้พัฒนาทั้งความคิด ความเข้าใจ ทักษะการอยู่ร่วมกับผู้อื่น รวมถึงทัศนคติและการตระหนักรู้ในตนเองไปพร้อมกัน ที่สำคัญคือ วิธีการสะท้อนคิดไม่ได้เป็นเพียงกิจกรรมปิดท้าย แต่เป็นจุดสำคัญที่ช่วยเปลี่ยนมุมมองของนักเรียนต่อการเรียนรู้ วัฒนธรรม และบทบาทของตนเองในสังคม ทำให้การเรียนรู้เกิดขึ้นอย่างลึกซึ้งและมีความหมาย

2. ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 พบว่า การจัดการเรียนรู้อาเซียนศึกษาที่บูรณาการวัฒนธรรมการแต่งกายพื้นบ้านสามารถตอบโจทย์การเรียนรู้ของนักเรียนได้อย่างรอบด้าน นักเรียนรู้สึกว่ากระบวนการเรียนรู้มีความชัดเจน เป็นระบบ และเปิดโอกาสให้มีส่วนร่วมจริง ทำให้การเรียนไม่ใช่เพียงการฟังหรือรับข้อมูล แต่เป็นการเรียนรู้ผ่านการคิด การทำงานร่วมกัน และการลงมือปฏิบัติ แนวคิดดังกล่าวสอดคล้องกับมุมมองของมวลมาศ บึงราษฎร์ (2568) ที่เห็นว่า การเรียนรู้ที่มีคุณภาพควรได้รับการออกแบบอย่างเป็นระบบ มีกิจกรรมที่ชัดเจน และเปิดโอกาสให้

นักเรียนมีส่วนร่วมจริง ห้องเรียนจึงไม่ควรเป็นพื้นที่ที่ครูถ่ายทอดความรู้เพียงฝ่ายเดียว แต่เป็นพื้นที่ที่นักเรียนได้เรียนรู้ร่วมกัน ผ่านการพูดคุย แลกเปลี่ยนความคิดเห็น การทำงานเป็นกลุ่ม และการลงมือปฏิบัติ ซึ่งช่วยให้นักเรียนเปลี่ยนบทบาทจากผู้รับความรู้มาเป็นผู้มีส่วนร่วมในการสร้างความรู้ด้วยตนเอง การจัดการเรียนรู้ในลักษณะนี้ช่วยพัฒนานักเรียนได้รอบด้าน ไม่ได้เน้นแค่ผลการเรียน แต่ยังส่งเสริมทักษะการคิด การสื่อสาร การทำงานร่วมกับผู้อื่น และการปรับตัวในสังคม ที่สำคัญคือ แม้จะเน้นการทำงานร่วมกัน นักเรียนแต่ละคนยังสามารถแสดงศักยภาพของตนเองได้ในรูปแบบที่แตกต่าง บางคนที่อาจไม่ถนัดการเรียนแบบบรรยายกลับโดดเด่นเมื่อได้ลงมือทำหรือแลกเปลี่ยนความคิดเห็น สิ่งนี้สะท้อนว่าการเรียนรู้เชิงร่วมมือช่วยเปิดพื้นที่ให้นักเรียนทุกคนมีคุณค่าและมีบทบาทในกระบวนการเรียนรู้อย่างมีนัยสำคัญ

ในด้านเนื้อหานักเรียนมองว่าเนื้อหามีความน่าสนใจ เข้าใจง่าย และเชื่อมโยงกับชีวิตจริงได้ดี การนำวัฒนธรรมการแต่งกายพื้นบ้านมาเชื่อมกับอาเซียนและบริบทเขตเศรษฐกิจพิเศษ ช่วยให้นักเรียนเห็นว่าวัฒนธรรมไม่ได้อยู่แยกจากสังคมหรือเศรษฐกิจ แต่เป็นส่วนหนึ่งของชีวิตและโลกการทำงานในปัจจุบัน ประเด็นดังกล่าวสอดคล้องกับมุมมองของประทวน วันนิจ และมนูญ สอนโพนงาม (2565) ที่อธิบายว่าวัฒนธรรมไม่ได้ดำรงอยู่แยกขาดในฐานะเรื่องของความเชื่อดั้งเดิมเท่านั้น หากแต่ถูกเชื่อมโยงเข้าไปอย่างใกล้ชิดกับระบบเศรษฐกิจ ทุนนิยม โลกาภิวัตน์ เทคโนโลยี และโลกการทำงานร่วมสมัย วัฒนธรรมจำนวนมากจึงถูกนำมาแปรเปลี่ยนเป็นทุนหรือสินค้า เพื่อสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจ และมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิต รูปแบบการบริโภค การทำงาน รวมถึงค่านิยมของผู้คนในสังคมปัจจุบันอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ อย่างไรก็ตาม ข้อค้นพบที่น่าสนใจจากงานวิจัยนี้คือ เมื่อนักเรียนได้เรียนรู้วัฒนธรรมในบริบทที่เชื่อมโยงกับเศรษฐกิจและการสร้างสรรค์ นักเรียนไม่ได้มองวัฒนธรรมในเชิงการค้าเพียงด้านเดียว แต่เริ่มตั้งคำถามถึงความเหมาะสม ขอบเขต และคุณค่าของการนำวัฒนธรรมมาใช้ นักเรียนบางส่วนแสดงให้เห็นความตระหนักว่าการต่อยอดวัฒนธรรมไปสู่สินค้าและเศรษฐกิจควรทำควบคู่กับความเข้าใจรากเหง้า ความหมาย และความเคารพต่อชุมชนเจ้าของวัฒนธรรม ข้อค้นพบนี้สะท้อนว่าการจัดการเรียนรู้ไม่ได้เพียงสร้างทักษะเพื่อโลกการทำงานเท่านั้น แต่ยังช่วยพัฒนาความคิดเชิงวิพากษ์และจิตสำนึกทางวัฒนธรรม ทำให้นักเรียนสามารถมองวัฒนธรรมในฐานะทรัพยากรทางสังคมและเศรษฐกิจอย่างมีความรับผิดชอบต่อสังคมร่วมสมัย

ขณะเดียวกันนักเรียนยังเห็นคุณค่าของการนำความรู้และทักษะที่ได้ไปใช้จริง ทั้งในแง่การคิดสร้างสรรค์ การออกแบบ การทำงานเป็นทีม และการต่อยอดไปสู่แนวทางอาชีพในอนาคต ภาพรวมของผลการประเมินจึงสะท้อนว่าการจัดการเรียนรู้รูปแบบนี้มีประสิทธิภาพ และเป็นแนวทางที่เหมาะสมต่อการพัฒนาผู้เรียนให้มีทั้งความรู้ ทักษะ และทัศนคติที่จำเป็นต่อการอยู่ร่วม

และการทำงานในสังคมพหุวัฒนธรรมอย่างมีความหมาย ประเด็นดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดวีระศักดิ์ บุญญดิษฐ์, เรวดี กระโหมวงศ์, ทวีศักดิ์ พุฒสุขขี และเมธี ดิสวัสดิ์ (2568) ที่อธิบายว่าการจัดการเรียนรู้ซึ่งเปิดโอกาสให้นักเรียนมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง เรียนรู้ผ่านประสบการณ์ตรง การแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และการทำกิจกรรมร่วมกันในบริบทพหุวัฒนธรรม จะช่วยพัฒนานักเรียนได้อย่างรอบด้าน นักเรียนไม่ได้เพียงได้รับความรู้เท่านั้น แต่ยังได้พัฒนาทักษะการสื่อสาร การทำงานร่วมกับผู้อื่น และทัศนคติที่เอื้อต่อการอยู่ร่วมกันอย่างเข้าใจและเคารพความแตกต่างในสังคมที่มีความหลากหลาย อย่างไรก็ตาม ข้อค้นพบที่น่าสนใจจากงานวิจัยนี้คือ เมื่อนักเรียนได้มีพื้นที่ปลอดภัยในการแลกเปลี่ยนมุมมองและประสบการณ์ทางวัฒนธรรม นักเรียนเริ่มแสดงออกถึงความเข้าใจและการยอมรับความแตกต่างในระดับที่ลึกขึ้น ไม่เพียงในเชิงความคิด แต่รวมถึงการปรับพฤติกรรมและท่าทีในการทำงานร่วมกับผู้อื่นด้วย นักเรียนบางส่วนที่เคยหลีกเลี่ยงการแสดงความคิดเห็นหรือการทำงานร่วมกับคนที่แตกต่าง กลับมีความกล้ามากขึ้นในการสื่อสาร รับฟัง และประสานงานกับเพื่อนที่มีพื้นฐานทางวัฒนธรรมหลากหลาย ข้อค้นพบนี้สะท้อนว่าการจัดการเรียนรู้ในบริบทพหุวัฒนธรรมไม่เพียงช่วยสร้างความรู้และทักษะ แต่ยังมีพลังในการหล่อหลอมทัศนคติและความสัมพันธ์ระหว่างนักเรียน ซึ่งเป็นฐานสำคัญของการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ

องค์ความรู้ใหม่

เมื่อพิจารณาผลการวิเคราะห์และสังเคราะห์งานวิจัยทั้งหมดร่วมกัน จะเห็นว่าการจัดการเรียนรู้อาเซียนศึกษาที่นำวัฒนธรรมการแต่งกายพื้นบ้านมาใช้เป็นฐาน ช่วยเปลี่ยนการเรียนอาเซียนจากการจดจำข้อมูลไปสู่การเรียนรู้ที่นักเรียนมีส่วนร่วมในการสร้างความเข้าใจด้วยตนเอง ผ่านวิธีการเรียนรู้ที่เริ่มจากสิ่งใกล้ตัวแล้วค่อย ๆ ขยายไปสู่การคิด วิเคราะห์ ออกแบบ ลงมือทำ และสะท้อนคิดตามลำดับขั้นตอน ผลการประเมินความพึงพอใจของนักเรียนอยู่ในระดับสูงมากทุกด้าน แสดงให้เห็นว่านักเรียนรับรู้ว่าวิธีการเรียนรู้มีความชัดเจน เปิดพื้นที่ให้มีส่วนร่วม และเชื่อมโยงกับชีวิตจริงได้ดี ขณะเดียวกัน ข้อมูลจากการสังเกตและเสียงสะท้อนของนักเรียนชี้ว่านักเรียนเข้าใจอาเซียนในมุมที่ลึกขึ้น ไม่ได้มองเพียงในฐานะรายชื่อประเทศหรือสัญลักษณ์ แต่เห็นความเชื่อมโยงระหว่างวัฒนธรรม อัตลักษณ์ และเศรษฐกิจร่วมสมัย การเริ่มต้นจากการแต่งกายที่คุ้นเคยช่วยให้นักเรียนเข้าถึงเนื้อหาได้ง่ายขึ้นและเกิดแรงจูงใจในการเรียนรู้ เมื่อกิจกรรมพาไปสู่การออกแบบและสร้างชิ้นงาน นักเรียนจำนวนหนึ่งเริ่มมองเห็นความเป็นไปได้ในการนำทุนทางวัฒนธรรมไปต่อยอดเป็นแนวทางอาชีพ ขณะเดียวกัน การทำงานกลุ่มและการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับเพื่อนที่มีพื้นฐานต่างกัน ยังช่วยให้นักเรียนเปิดมุมมองและเรียนรู้การอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรมมากขึ้น

ภาพรวมของผลการวิจัยจึงสะท้อนว่าการใช้วัฒนธรรมการแต่งกายพื้นบ้านเป็นฐานการเรียนรู้อาเซียน สามารถพัฒนาผู้เรียนทั้งด้านความรู้ ทักษะ และทัศนคติ ควบคู่กับการทำให้อาเซียนศึกษาเป็นพื้นที่เรียนรู้ที่นักเรียนเข้าใจโลก เข้าใจผู้อื่น และเข้าใจตนเองได้อย่างมีนัยสำคัญ

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. กระทรวงศึกษาธิการและสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ควรกำหนดนโยบายส่งเสริมการจัดการเรียนรู้อาเซียนศึกษาที่เชื่อมโยงวัฒนธรรมท้องถิ่นเข้ากับบริบทเศรษฐกิจสร้างสรรค์และทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 โดยเปิดโอกาสให้สถานศึกษาและครูสามารถออกแบบวิธีการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่น เริ่มจากทุนวัฒนธรรมใกล้ตัวของผู้เรียน แล้วพัฒนาไปสู่การคิดวิเคราะห์ และสร้างสรรค์ผลงานตามบริบทของพื้นที่

2. สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาในจังหวัดเชียงราย ควรสนับสนุนการนำทุนวัฒนธรรมของชุมชนมาใช้เป็นฐานการเรียนรู้ในโรงเรียน ผ่านการจัดสรรงบประมาณและการพัฒนาครูให้มีความเข้าใจเรื่องวัฒนธรรมท้องถิ่น การเรียนรู้เชิงบูรณาการ และการออกแบบกิจกรรมที่เชื่อมโยงห้องเรียนกับสังคมและเศรษฐกิจของพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษ

3. จังหวัดเชียงรายและหน่วยงานด้านการพัฒนากำลังคน ควรกำหนดนโยบายเชื่อมโยงการศึกษาเข้ากับการพัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์และการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยเปิดพื้นที่ให้ผลงานของนักเรียนได้ทดลองนำเสนอในเวทีของจังหวัด เช่น งานแสดงสินค้าเชิงวัฒนธรรม หรือกิจกรรมสร้างสรรค์ของเยาวชน เพื่อให้การเรียนรู้ในโรงเรียนเชื่อมต่อกับโลกการทำงานจริงได้อย่างเป็นขั้นตอน

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. ครูผู้สอนรายวิชาอาเซียนศึกษาและกลุ่มสาระสังคมศึกษา สามารถนำแนวทางการจัดการเรียนรู้จากงานวิจัยนี้ไปปรับใช้ โดยเลือกวัฒนธรรมที่ผู้เรียนคุ้นเคยเป็นจุดเริ่มต้น แล้วออกแบบกิจกรรมให้ผู้เรียนได้สำรวจ ตั้งคำถาม และสร้างชิ้นงานจากประสบการณ์ของตนเอง เพื่อช่วยให้นักเรียนเข้าใจอาเซียนในมิติชีวิตจริงอย่างเข้าใจลึกซึ้ง

2. โรงเรียนในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษ ควรนำแนวคิดการเรียนรู้ที่เชื่อมวัฒนธรรมกับการออกแบบและการสร้างสรรค์ไปพัฒนาเป็นหน่วยการเรียนรู้ร่วมกับวิชาศิลปะ การงานอาชีพ

หรือกิจกรรมแนะแนว เพื่อให้นักเรียนได้ฝึกคิดเชิงออกแบบ การทำงานเป็นทีม และการมองเส้นทางอาชีพจากทุนวัฒนธรรมของตนเอง

3. หน่วยงานท้องถิ่นและเครือข่ายชุมชน เช่น เทศบาล องค์การบริหารส่วนตำบล หรือกลุ่มหัตถกรรมพื้นบ้าน สามารถใช้ผลการวิจัยนี้เป็นแนวทางในการทำงานร่วมกับโรงเรียน โดยทำหน้าที่เป็นแหล่งเรียนรู้และผู้ให้คำแนะนำแก่ผู้เรียน เปิดโอกาสให้นักเรียนได้เรียนรู้จากผู้รู้ในชุมชน และนำองค์ความรู้ทางวัฒนธรรมไปต่อยอดอย่างเคารพเจ้าของวัฒนธรรมและบริบทของพื้นที่

คำรับรองและการเปิดเผยข้อมูลของผู้เขียน

1. การเปิดเผยผลประโยชน์ทับซ้อน (Conflict of Interest)

ผู้เขียนขอรับรองว่าไม่มีผลประโยชน์ทับซ้อนด้านการเงิน วิชาการ วิชาชีพ หรือความสัมพันธ์ส่วนบุคคลที่อาจมีอิทธิพลต่อการออกแบบและดำเนินการวิจัย การเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูล การแปลผล ตลอดจนการนำเสนอผลการวิจัยในบทความฉบับนี้

2. การใช้ปัญญาประดิษฐ์และเทคโนโลยีสนับสนุนการจัดทำต้นฉบับ

ผู้เขียนขอรับรองว่าไม่ได้ใช้ Ai ในการระดมความคิด การร่างเนื้อหา การสังเคราะห์วรรณกรรม การวิเคราะห์ข้อมูล การแปลผลการวิจัย หรือการตรวจแก้ต้นฉบับบทความฉบับนี้ เนื้อหาทั้งหมดเกิดจากการศึกษา วิเคราะห์ เรียบเรียง และตรวจสอบรวมกันทั้งผู้เขียน และผู้เขียนร่วม

3. คำรับรองเกี่ยวกับการเปิดเผยข้อมูล (Data Availability Statement)

ข้อมูลที่ใช้ในการวิจัยในครั้งนี้ ประกอบด้วย แผนการจัดการเรียนรู้ แบบประเมินความเหมาะสมของชุดกิจกรรมและแบบบันทึกข้อเสนอแนะปลายเปิด ซึ่งมีข้อมูลบางส่วนที่เกี่ยวข้องกับผู้เข้าร่วมการวิจัยและอยู่ภายใต้เงื่อนไขด้านจริยธรรมและคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล จึงไม่สามารถเปิดเผยหรือระบุข้อมูลดิบได้ต่อที่สาธารณะ

4. คำรับรองด้านจริยธรรมการวิจัย (Ethics Statement)

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยในชั้นเรียนที่ดำเนินการเพื่อประกอบการศึกษาและการสำเร็จรายวิชา จึงไม่ได้ยื่นขอรับการพิจารณารับรองจากคณะกรรมการด้านจริยธรรมการวิจัย แต่อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยได้ดำเนินการโดยคำนึงถึงหลักจริยธรรม โดยมีการชี้แจงวัตถุประสงค์และรายละเอียดต่าง ๆ ให้แก่ผู้เข้าร่วม โดยเปิดโอกาสให้เข้าร่วมโดยความสมัครใจ รักษาความลับและไม่ระบุตัวตนของผู้เข้าร่วม

5. แหล่งทุนสนับสนุนการวิจัย (Funding)

การวิจัยในครั้งนี้ไม่ได้รับทุนในการสนับสนุนจากหน่วยงานใด ๆ ทั้งสิ้นผู้เขียนได้รับผิดชอบในเรื่องค่าใช้จ่ายในการดำเนินการวิจัยทั้งหมด

6. การระบุบทบาทของผู้มีส่วนร่วมตามหลัก CRediT

1. กฤติภัทร สระทองชุน : เป็นผู้เริ่มและพัฒนาแนวคิดของการศึกษา กำหนดประเด็นปัญหาและคำถามวิจัย ออกแบบระเบียบวิธีวิจัย วางแผนและดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม จัดการและตรวจสอบข้อมูล วิเคราะห์และตีความผลการศึกษา เรียบเรียงและนำเสนอผลการวิจัย ตลอดจนรับผิดชอบการจัดทำต้นฉบับฉบับแรกและการปรับปรุงเนื้อหาจนเสร็จสมบูรณ์

2. เชษฐภูมิ วรรณไพศาล : รับผิดชอบการกำกับดูแลการดำเนินงานวิจัย ให้ข้อเสนอแนะทางวิชาการ ตรวจสอบความถูกต้องของเนื้อหา ตลอดจนทบทวนและปรับแก้ต้นฉบับเพื่อให้ผลงานมีความสมบูรณ์ ถูกต้อง และสอดคล้องกับหลักวิชาการ

3. พัชรินทร์ แก้วนึก : ร่วมดำเนินการวิจัย สนับสนุนและกำกับดูแลการดำเนินงานวิจัย พร้อมจัดสรรทรัพยากรและอำนวยความสะดวกในการเก็บรวบรวมข้อมูล เพื่อให้การดำเนินงานวิจัยเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและบรรลุตามวัตถุประสงค์

เอกสารอ้างอิง

กระทรวงศึกษาธิการ. (2559, 29 มิถุนายน). *เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษเชียงราย.* https://www.moe.go.th/%E0%B9%80%E0%B8%82%E0%B8%95%E0%B8%9E%E0%B8%B1%E0%B8%92%E0%B8%99%E0%B8%B2%E0%B9%80%E0%B8%A8%E0%B8%A3%E0%B8%A9%E0%B8%90%E0%B8%81%E0%B8%B4%E0%B8%88%E0%B8%9E%E0%B8%B4%E0%B9%80%E0%B8%A8%E0%B8%A9%E0%B9%80/

จิระเดช นุกูลโรจน์. (2567). ห้องเรียนพหุวัฒนธรรม : ว่าด้วยทุนความรู้ วิธีจัดการเรียนรู้ และอัตมโนทัศน์ของครูนาฏศิลป์. *วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา, 19*(3), 91-101. https://so04.tci-thaijo.org/index.php/yru_human/article/view/272947

ชมพู เนื่องจำนงค์, ภัทรยุทธ โสภาอัศวภรณ์, และอัจฉรา ธนีเพียร. (2563). กรอบทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 กับการจัดการเรียนรู้โดยใช้โครงงานเป็นฐาน. *วารสารวิชาการสถาบันเทคโนโลยีแห่งสุวรรณภูมิ, 6*(1), 623-640. https://so04.tci-thaijo.org/index.php/svittj/article/view/241234

ประทวน วันนิจ และมนูญ สอนโพนงาม. (2565). วิกฤตวัฒนธรรม เปลี่ยนผ่านวิถีชีวิตสังคมไทยในยุคดิจิทัล. *วารสารวนัมฎองแหรกพุทธศาสตรปริทรรศน์, 9*(2), 117–126. https://so06.tci-thaijo.org/index.php/Vanam_434/article/view/259582

พัชกุล แก้วกำพลนุชิต. (2565). *ผลการจัดกิจกรรมอ่านจับใจความโดยใช้เทคนิคการสะท้อนคิดที่มีต่อการตระหนักรู้ในตนเองของนักเรียนประถมศึกษา* [วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย]. Chula Digital Collections. https://digital.car.chula.ac.th/chulaetd/6388

มวลมาศ บึงราษฎร์. (2568). โรงเรียนในฐานะชุมชนแห่งการเรียนรู้ : ชุมชนการเรียนรู้ที่มีพลัง. *วารสารสมาคมพัฒนาวิชาชีพการบริหารการศึกษาแห่งประเทศไทย (สพบท.), 7*(4), 591–604. https://so04.tci-thaijo.org/index.php/JAPDEAT/article/view/281704

วรรณา ชนชนะชัย. (2566). *การพัฒนารูปแบบการเรียนรู้นอกสถานที่เสมือนร่วมกับการใช้บริบทเป็นฐานและเทคนิคการเล่าเรื่องเพื่อพัฒนาความคิดสร้างสรรค์และสร้างความตระหนักในคุณค่าทางศิลปวัฒนธรรมของนักเรียนมัธยมศึกษา*. [วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย]. Chula Digital Collections. https://digital.car.chula.ac.th/chulaetd/12149

วีระศักดิ์ บุญญดิษฐ์, เรวดี กระโหมวงศ์, ทวีศักดิ์ พุฒสุขขี และเมธี ดิสวัสดิ์. (2568). รูปแบบการจัดการเรียนรู้เพื่อสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองของเยาวชนในจังหวัดปัตตานี. *วารสารการจัดการองค์กร และพัฒนาสังคม, 5*(1), 137–152. https://so17.tci-thaijo.org/index.php/JOMSD/article/view/1118

อนรรฆ สมพงษ์. (2562). การจัดการเรียนการสอนอาเซียนศึกษาในโรงเรียนไทย. *วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ, 13*(1), 156-164. https://so05.tci-thaijo.org/index.php/sskrujournal/article/view/184766

Ausat, A. M. A., Bana, T. A., & Gadzali, S. S. (2023). Basic Capital of Creative Economy: The Role of Intellectual, Social, Cultural, and Institutional Capital. *Apollo: Journal of Tourism and Business, 1*(2), 42-54 10.58905/apollo.v1i2.21

Cunningham, S. (2005). Knowledge and cultural capital. In D. Rooney, G. Hearn, & A. Ninan (Eds.), *Handbook on the knowledge economy*. (pp. 93–101). Edward Elgar Publishing.

Dillenbourg, P. (2004*). Framework for integrated learning*. Kaleidoscope Network of Excellence, Deliverable D23.5. Kaleidoscope Network of Excellence. https://telearn.hal.science/hal-00190107v1

Sleeter, C. E. (2012). Confronting the marginalization of culturally responsive pedagogy. *Urban education, 47*(3), 562-584. https://doi.org/10.1177/0042085911431472

รูปแบบการจัดทำฝายชะลอน้ำโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านตะเหมก ตำบลละมอ อำเภอนาโยง จังหวัดตรัง

Check Dam Construction Model Through Community Participation in Ban Tamek, Lamo Subdistrict, Na Yong District, Trang Province

วิวัฒน์ ฤทธิมา[1]
Wiwat Rittima

Received: June 26, 2026
Revised: October 29, 2026
Accepted: October 29, 2026

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาลักษณะการจัดทำฝายชะลอน้ำของชุมชน 2) วิเคราะห์การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดทำฝายชะลอน้ำ และ 3) เสนอรูปแบบการจัดทำฝายชะลอน้ำโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านตะเหมก ตำบลละมอ อำเภอนาโยง จังหวัดตรัง ใช้รูปแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยศึกษาจากข้อมูลเอกสารที่เกี่ยวข้อง การสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มเป้าหมายด้วยการเลือกแบบเจาะจง จำนวน 42 คน ประกอบด้วยปราชญ์ชาวบ้าน จำนวน 2 คน ผู้นำท้องถิ่นและผู้นำท้องที่ จำนวน 18 คน ประชาชนและผู้แทนจากสภาองค์กรชุมชน จำนวน 22 คน และการจัดประชุมแบบมีส่วนร่วม จำนวน 5 ครั้ง ดำเนินการจำแนกจัดระบบข้อมูลและวิเคราะห์เชิงเนื้อหาสรุปเป็นภาพรวม ผลการวิจัยพบว่า 1) ลักษณะการจัดทำฝายชะลอน้ำของชุมชนบ้านตะเหมกเป็นการสร้างสิ่งก่อสร้างขวางกั้นทางน้ำโดยเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมและการจัดการเชิงบูรณาการที่ผสมผสานระหว่างภูมิปัญญาท้องถิ่นกับองค์ความรู้สมัยใหม่ด้วยการใช้วัสดุธรรมชาติและวัสดุการก่อสร้างเพื่อก่อสร้างฝายชะลอน้ำให้มีความคงทน สามารถใช้ประโยชน์ได้ยาวนานและเกิดประโยชน์ต่อการบริหารจัดการน้ำในพื้นที่ 2) กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนถือเป็นปัจจัยขับเคลื่อนสำคัญที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพและความยั่งยืนของการบริหารจัดการน้ำที่ขับเคลื่อนผ่านกลไกการร่วมคิดร่วมวางแผน ร่วมดำเนินการ ร่วมใช้ประโยชน์และร่วมดูแลรักษา และ 3) รูปแบบการจัดทำฝาย

[1] มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตตรัง ; Prince of Songkla University, Trang Campus
Corresponding author, e-mail: wiwat.r@psu.ac.th, Tel. 085-7926594

ชะลอน้ำโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านตะเหมก ตำบลละมอ อำเภอนาโยง จังหวัดตรัง มี 3 รูปแบบ คือ ฝายชะลอน้ำแบบวัสดุธรรมชาติ ฝายชะลอน้ำแบบกึ่งถาวรและฝายชะลอน้ำแบบถาวร ซึ่งเป็นกลไกสำคัญในการฟื้นฟูระบบนิเวศและการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำให้เกิดความสมดุลและยั่งยืน

คำสำคัญ: รูปแบบ, ฝายชะลอน้ำ, การมีส่วนร่วมของชุมช, ตำบลละมอ, จังหวัดตรัง

Abstract

This research aimed to 1) study the characteristics of community check dam construction, 2) analyze community participation in check dam construction, and 3) propose a check dam construction model through community participation in Ban Tamek, Lamo Subdistrict, Na Yong District, Trang Province. This qualitative research drew on relevant documents, in-depth interviews with 42 participants selected through purposive sampling, and five participatory meetings. The participants comprised 2 local sages, 18 local government and community leaders, and 22 residents and representatives of the Community Organization Council. The data were classified, organized, and analyzed through content analysis, and then summarized as an overall picture. The results revealed the following: 1) Check dam construction in Ban Tamek involved building structures across waterways with an emphasis on participatory processes and integrated management, combining local wisdom with modern knowledge. Natural and construction materials were used to build durable check dams that could be used for a long period and benefit water management in the area. 2) Community participation was a key driving factor affecting the efficiency and sustainability of water management, operating through mechanisms of joint thinking, joint planning, joint implementation, joint benefit sharing, and joint maintenance. 3) The check dam construction model through community participation in Ban Tamek, Lamo Subdistrict, Na Yong District, Trang Province comprised three types: natural-material check dams, semi-permanent check

dams, and permanent check dams. These serve as key mechanisms for restoring ecosystems and managing water resources in a balanced and sustainable manner.

Keywords: Model, Check Dams, Community Participation, Lamo Subdistrict, Trang Province

บทนำ

น้ำถือเป็นทรัพยากรที่มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิต การทำการเกษตรและการพัฒนาทางเศรษฐกิจในด้านต่าง ๆ ของชุมชน โดยเฉพาะในพื้นที่ที่ต้องพึ่งพาน้ำฝนและแหล่งน้ำตามธรรมชาติ จากความแปรปรวนของสภาพภูมิอากาศ การเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ในที่ดินและการจัดการทรัพยากรน้ำที่ไม่เหมาะสมส่งผลให้หลายพื้นที่ประสบกับปัญหาน้ำแล้งในฤดูแล้งและน้ำหลากที่นำไปสู่ปัญหาน้ำท่วมขังในฤดูฝน ซึ่งส่งผลกระทบต่อความมั่นคงทางน้ำและคุณภาพชีวิตของประชาชน (มูลนิธิอุทกพัฒน์ ในพระบรมราชูปถัมภ์, 2560) ฝายชะลอน้ำจึงถูกนำมาใช้เป็นแนวทางในการจัดการน้ำระดับพื้นที่ของชุมชน เนื่องจากสามารถชะลอการไหลของน้ำเพิ่มการซึมผ่านลงสู่ชั้นดิน ลดการพังทลายของหน้าดินและช่วยฟื้นฟูระบบนิเวศในพื้นที่ต้นน้ำ (กรมทรัพยากรน้ำ, 2562) ฝายชะลอน้ำยังทำหน้าที่กักเก็บน้ำบางส่วนและปล่อยน้ำส่วนเกินให้ไหลผ่านตามธรรมชาติและเพิ่มความชุ่มชื้นในพื้นที่โดยรอบ ตลอดจนมีบทบาทสำคัญต่อการฟื้นฟูระบบนิเวศในระยะยาว (ประเสริฐศักดิ์ มั่งอะนะ และสุรเชษฐ เวชชพิทักษ์, 2563)

ฝายชะลอน้ำตามแนวพระราชดำรินั้นมี 3 รูปแบบ คือ 1) ฝายชะลอน้ำชั่วคราว สร้างปิดกั้นร่องลำห้วยขนาดเล็กบริเวณต้นน้ำ โดยใช้วัสดุธรรมชาติในท้องถิ่น เช่น ไม้ ดิน หิน หรือกระสอบทราย เพื่อชะลอกระแสน้ำและเพิ่มความชุ่มชื้น มีอายุการใช้งานประมาณ 1–2 ปี 2) ฝายชะลอน้ำกึ่งถาวร สร้างปิดกั้นลำห้วยสาขาด้วยวัสดุธรรมชาติร่วมกับวัสดุก่อสร้าง เช่น กล่องลวดตาข่ายบรรจุหิน ไม้แกนหินเรียงยาแนวหรือหินก่อ มีอายุการใช้งานประมาณ 2–5 ปี และ 3) ฝายชะลอน้ำถาวร สร้างปิดกั้นลำห้วยหลักด้วยวัสดุก่อสร้างเป็นหลัก เช่น คอนกรีต คอนกรีตเสริมเหล็กหรือหินก่อ ออกแบบตามหลักวิชาการให้มีความมั่นคงทนทานต่อแรงดันและการกัดเซาะของน้ำ มีอายุการใช้งานยาวนานตั้งแต่ 5–10 ปีขึ้นไปจนถึงถาวรหากได้รับการดูแลรักษา ทั้งนี้ในเชิงวัตถุประสงค์ตามพระราชดำรัสเดิมยังสามารถแบ่งได้เป็น 2 ชนิด คือ ฝายสำหรับสร้าง/รักษาความชุ่มชื้นและฝายสำหรับดักตะกอนทรายไม่ให้ไหลลงสู่อ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่ (กรมชลประทาน, 2559)

ชุมชนบ้านตะเหมก ตำบลละมอ อำเภอนาโยง จังหวัดตรัง เป็นพื้นที่ต้นน้ำสำคัญของเทือกเขาบรรทัดที่มีศักยภาพด้านทรัพยากรน้ำสูง แต่กลับเผชิญปัญหาน้ำแล้งซ้ำซากในช่วงฤดูแล้ง อันเป็นผลจากลักษณะทางกายภาพและอุทกวิทยาของพื้นที่ ซึ่งส่งผลให้มวลน้ำไหลผ่านคลองตะเหมก คลองละมอและคลองนางน้อย ลงสู่แม่น้ำตรังอย่างรวดเร็ว ประกอบกับการขาดแคลนระบบกักเก็บน้ำที่ก้าวทันต่อบริบทเชิงพื้นที่ ทำให้สูญเสียน้ำต้นทุนออกสู่ภายนอก เพื่อแก้ไขวิกฤตการณ์ดังกล่าว ชุมชนจึงได้บูรณาการความร่วมมือในการวิเคราะห์ วางแผนและพัฒนาแนวทางการบริหารจัดการน้ำให้สอดคล้องกับภูมินิเวศ ผ่านการจัดทำฝายชะลอน้ำในรูปแบบที่หลากหลายตามความเหมาะสมของพื้นที่ ในการดำเนินการดังกล่าวมิได้จำกัดเพียงการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานเชิงกายภาพเท่านั้น หากแต่เป็นกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันที่ขับเคลื่อนด้วยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนอย่างแท้จริง ตั้งแต่กระบวนการร่วมคิด ร่วมวางแผน การกำหนดพื้นที่ยุทธศาสตร์ ตลอดจนการร่วมก่อสร้างและบริหารจัดการดูแลรักษาเพื่อความยั่งยืน (มูลนิธิอุทกพัฒน์ ในพระบรมราชูปถัมภ์, 2560) แนวทางดังกล่าวเป็นไปตามแนวคิดของ Cohen & Uphoff (1980) ที่อธิบายถึงบทบาทของการมีส่วนร่วมของประชาชนในทุกขั้นตอนของการพัฒนา ในขณะเดียวกันการดำเนินงานของชุมชนยังสะท้อนถึงการผสมผสานระหว่างภูมิปัญญาท้องถิ่นกับองค์ความรู้สมัยใหม่ ผ่านการเลือกใช้วัสดุธรรมชาติควบคู่กับวัสดุก่อสร้างเพื่อให้เหมาะสมกับสภาพพื้นที่และข้อจำกัดด้านทรัพยากร

อย่างไรก็ตามแม้ว่าการจัดทำฝายชะลอน้ำได้รับการดำเนินการอย่างแพร่หลายในหลายพื้นที่ แต่งานศึกษาที่มุ่งวิเคราะห์รูปแบบการจัดทำฝายชะลอน้ำบนฐานการมีส่วนร่วมของชุมชนในบริบทพื้นที่ต้นน้ำที่มีลักษณะเฉพาะยังมีจำนวนน้อย โดยเฉพาะการอธิบายความเชื่อมโยงระหว่างลักษณะพื้นที่ วัสดุที่ใช้และกระบวนการมีส่วนร่วมอย่างเป็นระบบที่สะท้อนถึงความจำเป็นในการพัฒนาองค์ความรู้ที่สามารถอธิบายและประยุกต์ใช้ได้ในบริบทจริงของชุมชน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาลักษณะการจัดทำฝาย วิเคราะห์กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนและพัฒนาเป็นรูปแบบการจัดทำฝายชะลอน้ำโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน ทั้งนี้เพื่อสังเคราะห์เป็นองค์ความรู้เชิงประจักษ์ที่สามารถนำไปใช้ยกระดับประสิทธิภาพการจัดการทรัพยากรน้ำในระดับชุมชน เสริมสร้างความยั่งยืนและเป็นต้นแบบสำหรับพื้นที่ที่มีบริบทใกล้เคียง

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาลักษณะการจัดทำฝายชะลอน้ำของชุมชนบ้านตะเหมก ตำบลละมอ อำเภอนาโยง จังหวัดตรัง

2. เพื่อวิเคราะห์การมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านตะเหมก ตำบลละมอ อำเภอนาโยง จังหวัดตรัง ในการจัดทำฝายชะลอน้ำ

3. เพื่อเสนอรูปแบบการจัดทำฝายชะลอน้ำโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านตะเหมก ตำบลละมอ อำเภอนาโยง จังหวัดตรัง

วิธีดำเนินการวิจัย

บทความวิจัยนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยกำหนดขั้นตอนดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ การวิจัยนี้เลือกผู้ให้ข้อมูลแบบเจาะจง จำนวน 42 คน โดยมีเกณฑ์การคัดเลือก ได้แก่ 1) ปราชญ์ชาวบ้าน จำนวน 2 คน เป็นผู้เชี่ยวชาญด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นและสภาพภูมิศาสตร์สายน้ำ 2) ผู้นำท้องถิ่นและท้องที่ จำนวน 18 คน เป็นผู้มีบทบาทบริหารจัดการและสนับสนุนนโยบายในพื้นที่ และ 3) ประชาชนและผู้แทนสภาองค์กรชุมชน จำนวน 22 คน เป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและร่วมขับเคลื่อนการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ใช้แบบสัมภาษณ์และกรอบการดำเนินเวทีซึ่งมีลักษณะแนวคำถามเกี่ยวกับลักษณะการจัดทำฝายชะลอน้ำของชุมชน การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดทำฝายชะลอน้ำและรูปแบบการจัดทำฝายชะลอน้ำโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านตะเหมก ตำบลละมอ อำเภอนาโยง จังหวัดตรังในรูปแบบมีโครงสร้าง มีการตรวจสอบเครื่องมือวิจัยโดยส่งให้ผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณาความตรงเชิงเนื้อหาได้รับการตรวจสอบความตรงของเนื้อหาจากจำนวนผู้ทรงคุณวุฒิ 3 คน เป็นรายข้อได้ค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับวัตถุประสงค์หรือเนื้อหา (IOC) อยู่ในช่วง 0.67-1.00

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล 2 วิธีการ คือ 1) การศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย และ 2) การลงพื้นที่เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก การจัดประชุมแบบมีส่วนร่วมและการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมโดยมีขั้นตอนศึกษาเริ่มต้นด้วยการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ออกแบบเครื่องมือและการลงพื้นที่จัดประชุมแบบมีส่วนร่วมและการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมและการตรวจสอบข้อมูล

4. การวิเคราะห์ข้อมูล การวิจัยนี้ได้นำข้อมูลจากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การสัมภาษณ์ การจัดประชุมแบบมีส่วนร่วมและการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมมาตรวจสอบความสมบูรณ์ถูกต้องของข้อมูลโดยวิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์และกรอบแนวคิดในการศึกษาด้วยวิธีวิเคราะห์เชิงพรรณนา ซึ่งเป็นการนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์มาสังเคราะห์และ

แยกเป็นประเด็นตามเนื้อหาใช้การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา (วนิดา วาดีเจริญ, รังสรรค์ เลิศในสัตย์ และสมบัติ ทีฆทรัพย์, 2560)

5. จริยธรรมการวิจัยในมนุษย์

งานวิจัยนี้เป็นการพัฒนาต่อยอดจากโครงการยุวชนอาสา ด้วยข้อจำกัดด้านกรอบระยะเวลาและลักษณะของโครงการฯจึงไม่ได้ยื่นขอหนังสือรับรองจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์จากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยใน แต่อย่างไรก็ตามผู้วิจัยตระหนักและให้ความสำคัญสูงสุดต่อสิทธิเสรีภาพ ความปลอดภัยและการปกป้องศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของผู้เข้าร่วมการวิจัยทุกคน โดยดำเนินการวิจัยตามหลักจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ 1)การเคารพในตัวบุคคล ผู้เข้าร่วมได้รับข้อมูลเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย สิทธิในการปฏิเสธหรือยุติการเข้าร่วมได้ตลอดเวลาโดยไม่ส่งผลกระทบใด ๆ รับการรับรองว่าข้อมูลจะถูกเก็บรักษาไว้อย่างเป็นความลับ 2)การให้คุณประโยชน์ ผู้วิจัยได้ออกแบบการเก็บข้อมูลให้มีความเสี่ยงน้อยที่สุด และ 3)ความเป็นธรรม คัดเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักโดยสมัครใจและไม่มีการเลือกปฏิบัติหรือกีดกันกลุ่มคนใดคนหนึ่งอย่างไม่เป็นธรรม

สรุปผลการวิจัย

การจัดทำฝายชะลอน้ำของชุมชนบ้านตะเหมก ตำบลละมอ อำเภอนาโยง จังหวัดตรังมิได้เป็นเพียงการก่อสร้างที่กั้นเส้นทางการไหลของสายน้ำเพื่อชะลอการไหลของน้ำเท่านั้น หากแต่เป็นกระบวนการจัดการทรัพยากรน้ำเชิงบูรณาการที่ผสมผสานระหว่างภูมิปัญญาท้องถิ่นกับองค์ความรู้สมัยใหม่ ตลอดจนการใช้ทรัพยากรในพื้นที่อย่างเหมาะสมและการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนอย่างเป็นรูปธรรมเพื่อร่วมดำเนินการก่อสร้างฝายชะลอน้ำในรูปแบบต่าง ๆ กระบวนการดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงศักยภาพของชุมชนในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำระดับพื้นที่อย่างเป็นระบบที่สอดคล้องกับสภาพแวดล้อม วิถีชีวิตและบริบทชุมชนนำไปสู่การใช้ประโยชน์และการอนุรักษ์ทรัพยากรน้ำอย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์ที่ 1 ลักษณะการจัดทำฝายชะลอน้ำของชุมชนบ้านตะเหมก ตำบลละมอ อำเภอนาโยง จังหวัดตรัง ผลการวิจัยพบว่าการจัดทำฝายชะลอน้ำนั้นเป็นการสร้างสิ่งก่อสร้างขวางกั้นทางน้ำด้วยการใช้วัสดุธรรมชาติและวัสดุการก่อสร้างเพื่อก่อสร้างฝายชะลอน้ำให้มีความคงทน ในลำห้วยสายต่าง ๆ ในพื้นที่ ไม่ว่าจะเป็นห้วยทับ ห้วยช่องควนขาด ห้วยเต่า ห้วยลวน ห้วยท้ายเภา ห้วยเรียนและลำคลองตะเหมกเพื่อชะลอการไหลของน้ำ ลดการพังทลายของหน้าดิน ดักตะกอนและเพิ่มความชุ่มชื้นให้พื้นที่ชุมชนบ้านตะเหมกโดยเน้นการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน การสร้างฝายจะเลือกใช้วัสดุธรรมชาติและวัสดุการก่อสร้างที่หาได้ง่ายในพื้นที่ผ่านกระบวนการเชิงบูรณาการที่ผสมผสานกับ

ภูมิปัญญาท้องถิ่นและองค์ความรู้สมัยใหม่ สะท้อนให้เห็นถึงการจัดการทรัพยากรน้ำในระดับพื้นที่อย่างเป็นระบบและสอดคล้องกับบริบทของชุมชน

1) ฐานคิดการจัดทำฝายชะลอน้ำของชุมชน

การสร้างสิ่งก่อสร้างขวางกั้นทางน้ำด้วยการใช้วัสดุธรรมชาติและวัสดุการก่อสร้างเพื่อก่อสร้างฝายชะลอน้ำให้มีความคงทนในลำห้วยสายต่าง ๆ และลำคลองตะเหมกที่ปรับเปลี่ยนตามบริบทเชิงพื้นที่เป็นกระบวนการมีส่วนร่วมและการจัดการเชิงบูรณาการที่ผสมผสานระหว่างภูมิปัญญาท้องถิ่นกับองค์ความรู้สมัยใหม่โดยไม่ยึดติดกับรูปแบบมาตรฐานตายตัว การตัดสินใจเกี่ยวกับตำแหน่งและโครงสร้างของฝายตั้งอยู่บนฐานของประสบการณ์ของคนในชุมชนและภูมิปัญญาท้องถิ่น ตลอดจนความรู้จากการใช้ประโยชน์ทรัพยากรในพื้นที่และการประเมินสภาพภูมิศาสตร์ของพื้นที่ร่วมกับปัจจัยทางกายภาพของลำห้วยสายต่าง ๆ อาทิ ห้วยทับ ห้วยช่องควนขาด ห้วยเต่า ห้วยลวน ห้วยท้ายเภา ห้วยเรียน จะมีต้นไผ่เยอะและมีหินขนาดเล็ก ก็จะทำฝายชะลอน้ำในรูปแบบของฝายไม้ไผ่ด้วยการทำไม้ไผ่มาตอกขวางทางน้ำ 3-5 แถว ฝายคอกหมูด้วยการใช้ไม้ไผ่ผสมกับต้นไม้ที่มีลำต้นกลมและตรงตอกยึดเป็นคอกขนาดสูงไปหาต่ำแล้วนำหินมาใส่ในแต่ละคอกและการทำฝายในรูปแบบฝายหินเรียงด้วยการนำหินมาเรียงเป็นแถวกว้างประมาณ 1 เมตร สูงประมาณ 0.5 เมตร และลำคลองตะเหมกก็จะทำฝายหินเรียงขนาดใหญ่ ฝายกึ่งถาวรด้วยการนำโครงสร้างของเหล็กและปูนซีเมนต์มาผสมหรือทำโครงสร้างหรือฐานรากและรูปแบบของฝายน้ำล้นแบบถาวร โดยให้ความสำคัญกับประเด็นความลาดชัน ปริมาณน้ำตามฤดูกาล ตลอดจนลักษณะของตะกอน ดิน หินและทราย ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงบทบาทของความรู้เชิงพื้นที่ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นในฐานะกลไกสำคัญของการจัดการทรัพยากรน้ำระดับชุมชน ในขณะเดียวกันยังพบการประยุกต์ใช้หลักการทางวิศวกรรมในด้านการวิเคราะห์แรงและเสถียรภาพของโครงสร้าง การป้องกันการกัดเซาะ การยืดหยุ่นของโครงสร้าง การออกแบบฐานรากของกระบวนการก่อสร้างเพื่อเสริมเสถียรภาพของโครงสร้างและลดความเสี่ยงต่อความเสียหายจากน้ำหลากอันนำไปสู่การเพิ่มประสิทธิภาพและความยั่งยืนของการจัดการน้ำในระยะยาว

2) วัสดุและโครงสร้างของฝายชะลอน้ำนั้นชุมชนเลือกใช้วัสดุที่สามารถหาได้ในพื้นที่

หากเป็นฝายชะลอน้ำในฤดูแห้งก็จะทำจากไม้ ต้นไผ่ หินและดิน เนื่องจากเข้าถึงได้ง่ายมีต้นทุนต่ำและสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมของพื้นที่จริง อย่างไรก็ตามในพื้นที่ที่มีกระแสน้ำแรงหรือมีแนวโน้มการกัดเซาะสูงหรือทำเพื่อใช้ในระยะยาวก็ทำในรูปแบบของฝายกึ่งถาวรหรือฝายน้ำล้นโดยจะมีการนำปูนซีเมนต์หรือโครงสร้างเสริมเหล็กเข้ามาใช้ร่วมด้วยเพื่อช่วยเพิ่มความแข็งแรงและความมั่นคงของตัวฝาย รวมถึงยืดอายุการใช้งานให้ยาวนาน โดยภาพรวมแล้วการเลือกใช้วัสดุของชุมชน

เป็นไปในลักษณะผสมผสานระหว่างทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่เดิมกับวัสดุสมัยใหม่ตามความจำเป็นของแต่ละพื้นที่ทำให้ฝายยังคงสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมและสามารถรองรับแรงจากกระแสน้ำได้

3) กระบวนการจัดทำฝายชะลอน้ำเปิดโอกาสให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมตั้งแต่การร่วมกันวิเคราะห์ปัญหา การวางแผน การลงมือก่อสร้างไปจนถึงการดูแลและบำรุงรักษาในระยะยาว กระบวนการดังกล่าวมิได้เป็นเพียงขั้นตอนเชิงเทคนิคของการดำเนินงานเท่านั้นหากแต่ทำหน้าที่เป็นพื้นที่ของการเรียนรู้ร่วมกันภายในชุมชน ผ่านการแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติจริง ส่งผลให้เกิดการยกระดับความเข้าใจของคนในพื้นที่ต่อการจัดการทรัพยากรน้ำในระดับชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม นอกจากนี้ยังมีบทบาทในการเสริมสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของทรัพยากรร่วมกันของคนในชุมชน อันนำไปสู่การเพิ่มระดับความร่วมมือในการดูแลและบริหารจัดการทรัพยากรในพื้นที่อย่างมีประสิทธิภาพ

วัตถุประสงค์ที่ 2 กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดทำฝายชะลอน้ำบ้านตะเหมก ตำบลละมอ อำเภอนาโยง จังหวัดตรัง ผลการวิจัยพบว่าบ้านตะเหมก ตำบลละมอ อำเภอนาโยง จังหวัดตรัง เป็นชุมชนที่มีทรัพยากรธรรมชาติอุดมสมบูรณ์และเป็นแหล่งต้นน้ำที่มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของประชาชนในพื้นที่ จากปัญหาการเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติและการเกิดผลกระทบจากภัยแล้ง ทำให้คนในชุมชนเริ่มตระหนักถึงความจำเป็นในการอนุรักษ์ทรัพยากรน้ำ จึงเกิดการรวมตัวของประชาชน ผู้นำชุมชน หน่วยงานภาครัฐและภาคประชาสังคม ร่วมกันดำเนินกิจกรรมจัดทำฝายชะลอน้ำเพื่อฟื้นฟูแหล่งน้ำและสร้างความสมดุลให้กับระบบนิเวศของพื้นที่จึงเป็นจุดเริ่มต้นของกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนที่เกิดขึ้นจากความพยายามร่วมกันในการแก้ไขปัญหาการขาดแคลนน้ำในฤดูแล้งที่ส่งผลกระทบต่อการดำเนินชีวิต นำไปสู่การนำประเด็นปัญหาเสนอในที่ประชุมของชุมชนและองค์การบริหารส่วนตำบลละมอและหน่วยงานภาคีในพื้นที่เพื่อร่วมกันวิเคราะห์ปัญหาค้นหาแนวทางในการบริหารจัดการน้ำ นำไปสู่การวางแผนและการดำเนินการก่อสร้างฝายชะลอน้ำรูปแบบต่างๆ บนฐานของความร่วมมือและความเข้าใจในบริบทเชิงพื้นที่อย่างรอบด้าน แนวทางดังกล่าวไม่เพียงยกระดับประสิทธิภาพการจัดการน้ำแต่ยังมีบทบาทสำคัญในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและนำไปสู่ความยั่งยืนของระบบการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ

1) การร่วมคิด โดยประชาชน ผู้นำชุมชน หน่วยงานภาครัฐและภาคประชาสังคมร่วมกันวิเคราะห์ปัญหาการขาดแคลนน้ำในฤดูแล้งและผลกระทบต่ออาชีพเกษตรกรรม จนเกิดฉันทามติในการสร้างฝายชะลอน้ำเพื่อกักเก็บน้ำตามลำห้วยสาขาสายต่าง ๆ อาทิ ห้วยทับ ห้วยช่องควนขาด ห้วยเต่า ห้วยลวน ห้วยท้ายเภา ห้วยเรียนในรูปแบบของฝายไม้ไผ่ด้วยการทำไม้ไผ่ ฝายคอกหมู ฝายหิน

เรียงและลำคลองตะเหมกในรูปแบบของฝายหินเรียงขนาดใหญ่ ฝายกึ่งถาวรด้วยการนำโครงสร้างของเหล็กและปูนซีเมนต์มาผสมหรือทำโครงสร้างหรือฐานรากและรูปแบบของฝายน้ำล้นแบบถาวร

2) การร่วมวางแผน ประชาชนและผู้นำชุมชนร่วมกับปราชญ์ชาวบ้านดำเนินการสำรวจพื้นที่ตามลำห้วยสาขาและลำคลองตะเหมกเพื่อหาจุดที่เหมาะสมที่สุดในการจัดทำฝายชะลอน้ำ กำหนดขนาดและรูปแบบของฝายชะลอน้ำที่ใช้วัสดุในท้องถิ่นและวางระเบียบการทำงานร่วมกันในการก่อสร้างฝายชะลอน้ำแต่ละจุด

3) การร่วมดำเนินการ ประชาชน ผู้นำชุมชน หน่วยงานภาครัฐและภาคประชาสังคมร่วมแรงร่วมใจกันลงมือสร้างฝายชะลอน้ำไม่ว่าจะเป็นการขนหิน เรียงหิน ตัดไม้ไผ่ ตอกไม้ไผ่และบรรจุหิน ตลอดจนการปรับพื้นที่ การวางโครงสร้าง การออกแบบหรือการปรับเปลี่ยนแบบตามลักษณะและบริบทของพื้นที่ ซึ่งถือเป็นการสร้างความผูกพันและจิตสำนึกความเป็นเจ้าของร่วม

4) การร่วมใช้ประโยชน์ เมื่อฝายที่ร่วมกันจัดทำแล้วเสร็จสมบูรณ์ ทุกคนในพื้นที่สามารถเข้าถึงแหล่งน้ำเพื่อการเกษตรและอุปโภคบริโภคได้อย่างเท่าเทียม ช่วยเพิ่มความชุ่มชื้นให้ดินและระบบนิเวศโดยรอบ

5) การร่วมดูแลรักษา โดยประชาชน ผู้นำชุมชน หน่วยงานภาครัฐและภาคประชาสังคมได้มีการจัดตั้งกลุ่มอาสาสมัครตรวจสอบสภาพฝายในพื้นที่ต่าง ๆ และจุดต่าง ๆ อย่างสม่ำเสมอ โดยเฉพาะหลังฤดูน้ำหลาก เพื่อซ่อมแซมและลอก ตะกอนทรายให้ฝายพร้อมใช้งานได้ตลอดไปหรือมีการรื้อถอนหรือปรับเปลี่ยนพื้นที่ในการสร้างฝายชะลอน้ำในโอกาสต่อไป

ทั้งนี้การจัดทำฝายชะลอน้ำบ้านตะเหมกเกิดจากการมีส่วนร่วมของประชาชน ผู้นำชุมชน หน่วยงานภาครัฐและภาคประชาสังคม ตั้งแต่การร่วมคิดวิเคราะห์ปัญหาการขาดแคลนน้ำและกำหนดรูปแบบฝายที่เหมาะสมกับพื้นที่ ต่อมาชุมชนได้ร่วมวางแผนสำรวจลำห้วยและกำหนดแนวทางก่อสร้างโดยใช้วัสดุท้องถิ่นร่วมกับภูมิปัญญาชาวบ้าน ในขั้นดำเนินการทุกฝ่ายร่วมแรงกันสร้างฝายทั้งการขนหิน ตัดไม้ไผ่และปรับพื้นที่ จนเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกัน หลังจากฝายชะลอน้ำแล้วเสร็จ ชุมชนสามารถใช้ประโยชน์จากแหล่งน้ำเพื่อการเกษตรและการอุปโภคบริโภคได้อย่างทั่วถึง อีกทั้งยังมีการร่วมกันดูแลรักษา ซ่อมแซมและตรวจสอบสภาพฝายชะลอน้ำอย่างต่อเนื่องเพื่อให้สามารถใช้งานได้อย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์ที่ 3 รูปแบบการจัดทำฝายชะลอน้ำโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านตะเหมก ตำบลละมอ อำเภอนาโยง จังหวัดตรัง ผลการวิจัยพบว่า การจัดทำฝายชะลอน้ำของชุมชนบ้านตะเหมก ตำบลละมอ อำเภอนาโยง จังหวัดตรังมีเป้าหมายสำคัญเพื่อฟื้นฟูแหล่งน้ำ เพิ่มความชุ่มชื้นให้พื้นที่ป่าต้นน้ำและลดผลกระทบจากปัญหาน้ำหลากและภัยแล้ง การดำเนินงานของชุมชนมีลักษณะของการมี

ส่วนร่วมแบบบูรณาการที่ประชาชน ผู้นำชุมชน หน่วยงานภาครัฐและภาคประชาสังคมเข้ามามีบทบาทร่วมกันตั้งแต่การคิด วางแผน ดำเนินงานและดูแลรักษาฝายชะลอน้ำอย่างต่อเนื่อง สามารถจำแนกได้เป็น 3 รูปแบบคือ ฝายชะลอน้ำแบบวัสดุธรรมชาติ ฝายชะลอน้ำแบบกึ่งถาวรและฝายชะลอน้ำแบบถาวร

1) ฝายชะลอน้ำแบบวัสดุธรรมชาติเป็นรูปแบบที่ชุมชนบ้านตะเหมกนิยมใช้ในพื้นที่ป่าต้นน้ำและห้วย อาทิ ห้วยทับ ห้วยช่องควนขาด ห้วยเต่า ห้วยลวน ห้วยท้ายเภา ห้วยเรียน เนื่องจากสามารถก่อสร้างได้ง่ายใช้วัสดุที่หาได้ในพื้นที่ เช่น ไม้ไผ่ ท่อนไม้ กิ่งไม้ หินและดิน การดำเนินงานส่วนใหญ่เกิดจากการร่วมแรงร่วมใจของประชาชนในชุมชนโดยร่วมกันจัดหาวัสดุและแรงงานในการก่อสร้าง ซึ่งรูปแบบดังกล่าวสะท้อนถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นและการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างเหมาะสม ช่วยชะลอการไหลของน้ำ เพิ่มความชุ่มชื้นให้กับผืนดินและฟื้นฟูระบบนิเวศของป่าต้นน้ำ แม้ว่าฝายประเภทนี้จะมีอายุการใช้งานไม่ยาวนาน แต่สามารถซ่อมแซมและปรับปรุงได้ง่ายโดยชุมชน

2) ฝายชะลอน้ำแบบกึ่งถาวรเป็นรูปแบบที่ชุมชนบ้านตะเหมกพัฒนาขึ้นเพื่อเพิ่มความแข็งแรงและยืดอายุการใช้งานของฝาย โดยใช้วัสดุผสมระหว่างวัสดุธรรมชาติกับวัสดุที่มีความคงทน เช่น ตะแกรงลวด หินเรียง คอนกรีตบางส่วนและเหล็กเสริมโครงสร้าง โดยอาศัยความร่วมมือระหว่างชุมชนและหน่วยงานภาครัฐ โดยหน่วยงานภายนอกเข้ามาสนับสนุนด้านวิชาการและวัสดุอุปกรณ์ ขณะที่ประชาชนในชุมชนร่วมกันดำเนินการก่อสร้างและดูแลรักษา ฝายชะลอน้ำกึ่งถาวรช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการกักเก็บน้ำ ลดการกัดเซาะหน้าดินและสามารถรองรับปริมาณน้ำได้มากกว่าฝายชะลอน้ำแบบวัสดุธรรมชาติ ทำให้ประชาชนสามารถใช้ประโยชน์จากแหล่งน้ำได้ตลอดทั้งปี

3) ฝายชะลอน้ำแบบถาวรเป็นฝายที่มีโครงสร้างแข็งแรงและมีอายุการใช้งานยาวนาน โดยก่อสร้างจากคอนกรีตเสริมเหล็ก หินก่อหรือวัสดุทางวิศวกรรมที่สามารถรองรับแรงดันน้ำได้สูง ชุมชนบ้านตะเหมกใช้ฝายประเภทนี้ในพื้นที่ที่มีลำน้ำขนาดใหญ่หรือพื้นที่ที่ต้องการบริหารจัดการน้ำในระยะยาว การดำเนินงานต้องอาศัยความร่วมมือระหว่างชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานภาครัฐ เนื่องจากต้องใช้งบประมาณสูงและต้องมีผู้เชี่ยวชาญในการออกแบบโครงสร้าง ประชาชนในชุมชนมีบทบาทสำคัญในการเสนอปัญหา ร่วมประชุมวางแผนและติดตามการดำเนินงาน ซึ่งฝายชะลอน้ำถาวรช่วยกักเก็บน้ำเพื่อการเกษตร การอุปโภคบริโภคและลดความรุนแรงของปัญหาน้ำหลากในฤดูฝน อีกทั้งยังเป็นแหล่งน้ำสำคัญที่ช่วยสร้างความมั่นคงด้านทรัพยากรน้ำให้แก่ชุมชนในระยะยาว การจัดทำฝายชะลอน้ำของชุมชนบ้านตะเหมกเกิดจากการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรน้ำและป่าไม้ของชุมชน โดยมีการดำเนินงานร่วมกันในการจัดทำฝายชะลอน้ำ 3

รูปแบบ ได้แก่ ฝายชะลอน้ำแบบวัสดุธรรมชาติ ฝายชะลอน้ำแบบกึ่งถาวรและฝายชะลอน้ำแบบถาวร ตามความเหมาะสมของพื้นที่และลักษณะลำน้ำ

อภิปรายผลการวิจัย

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 พบว่า ลักษณะการจัดทำฝายชะลอน้ำของชุมชนบ้านตะเหมก ตำบลละมอ อำเภอนาโยง จังหวัดตรังนั้นเป็นการสร้างสิ่งก่อสร้างขวางกั้นทางน้ำโดยเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมและการจัดการเชิงบูรณาการที่ผสมผสานระหว่างภูมิปัญญาท้องถิ่นกับองค์ความรู้สมัยใหม่ด้วยการใช้วัสดุธรรมชาติและวัสดุการก่อสร้างเพื่อก่อสร้างฝายชะลอน้ำให้มีความคงทนสามารถใช้ประโยชน์ได้ยาวนานและเกิดประโยชน์ต่อการบริหารจัดการน้ำในพื้นที่โดยไม่ยึดติดกับรูปแบบมาตรฐานตายตัว แต่ปรับเปลี่ยนตามบริบทเชิงกายภาพของพื้นที่ เช่น ความลาดชัน ปริมาณน้ำตามฤดูกาลและประเภทของดิน หิน ทราย ในลำห้วยสาขาต่าง ๆ เช่น ห้วยทับ ห้วยช่องควนขาด ห้วยเต่า ห้วยลวน ห้วยท้ายเภา ห้วยเรียน และลำคลองตะเหมกโดยมีการใช้วัสดุธรรมชาติในท้องถิ่นอย่างไม้ ต้นไผ่ หินและดิน ควบคู่กับวัสดุก่อสร้าง เช่น โครงสร้างเหล็กและปูนซีเมนต์ รวมถึงนำหลักการทางวิศวกรรมมาใช้วิเคราะห์แรง เสถียรภาพและการป้องกันการกัดเซาะเพื่อให้ฝายชะลอน้ำทนทานต่อน้ำหลาก ทั้งนี้เพราะการจัดทำฝายชะลอน้ำของชุมชนบ้านตะเหมก ตำบลละมอ อำเภอนาโยง จังหวัดตรังคำนึงถึงความเหมาะสมและความสอดคล้องกับบริบทของพื้นที่ ตลอดจนการใช้ประโยชน์และความคงทนของการสร้าง สอดคล้องกับแนวคิดของ Chambers (1997) ที่เน้นย้ำว่าการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนต้องเปิดโอกาสให้คนในพื้นที่นำความรู้ ประสบการณ์และภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้แก้ไขปัญหาเพราะคนในพื้นที่เป็นผู้ที่เข้าใจบริบทของตนเองได้ดีที่สุด

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 พบว่า กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นปัจจัยขับเคลื่อนสำคัญที่สร้างความยั่งยืนผ่านกลไก 5 ร่วม ได้แก่ 1) ร่วมคิด ด้วยการร่วมวิเคราะห์ปัญหาน้ำแล้งและสร้างฉันทามติ 2) ร่วมวางแผนผ่านการสำรวจลำห้วย กำหนดจุดสร้าง และวางระเบียบการทำงาน 3) ร่วมดำเนินการด้วยการลงแรง ขนหิน ตัดไม้ ต้นไผ่และก่อสร้าง 4) ร่วมใช้ประโยชน์ซึ่งสามารถเข้าถึงน้ำเพื่อการเกษตรและอุปโภคบริโภคอย่างเท่าเทียม และ 5) ร่วมดูแลรักษาด้วยการจัดตั้งกลุ่มอาสาสมัครตรวจสภาพ ซ่อมแซมและลอกตะกอนหลังฤดูน้ำหลาก โดยเป็นการทำงานร่วมกันระหว่างประชาชน ผู้นำชุมชน ปราชญ์ชาวบ้าน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและภาคประชาสังคม ทั้งนี้เพราะการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำในรูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนที่ประชาชนในพื้นที่เป็นศูนย์กลางของการดำเนินงานและเป็นแนวทางสำคัญที่เปิดโอกาสให้ประชาชน ซึ่งเป็นผู้ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรน้ำและได้รับผลกระทบโดยตรงเข้ามามีบทบาทร่วมในการวิเคราะห์ปัญหา กำหนด

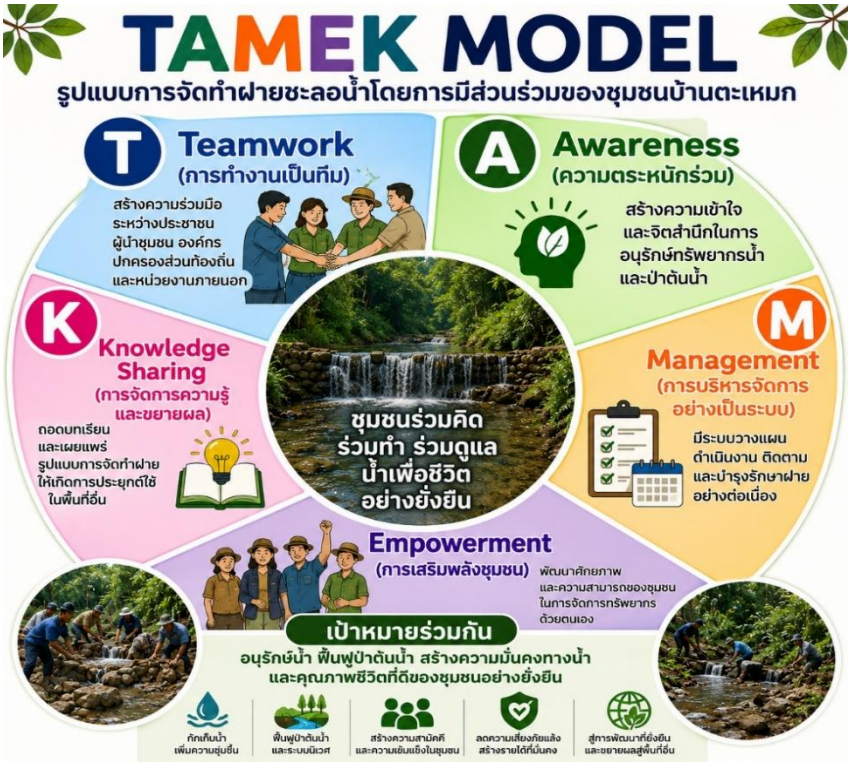
แนวทางการจัดการ วางแผน ตัดสินใจ ดำเนินงาน ติดตามและประเมินผล ตลอดจนร่วมรับผิดชอบต่อการดูแลรักษาทรัพยากรน้ำของชุมชนโดยอาศัยองค์ความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นและประสบการณ์ของประชาชนเป็นฐานในการบริหารจัดการ สอดคล้องกับ Cohen and Uphoff ซึ่งมองว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนควรครอบคลุมทั้งด้านการตัดสินใจ การดำเนินงาน การรับผลประโยชน์และการประเมินผล จึงจะนำไปสู่ความเข้มแข็งและความยั่งยืนของชุมชน (Cohen & Uphoff, 1980) การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาท้องถิ่นจะช่วยให้ชุมชนเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของและนำไปสู่การดูแลรักษาทรัพยากรสาธารณะอย่างต่อเนื่อง ซึ่งเห็นได้จากการที่ประชาชนบ้านตะเหมกร่วมกันดูแลซ่อมแซม และติดตามสภาพฝายชะลอน้ำอย่างสม่ำเสมอ (โกวิทย์ พวงงาม, 2553) การบริหารจัดการน้ำอย่างยั่งยืนด้วยฝายชะลอเป็นการสร้างแรงบันดาลใจและจัดกระบวนการกระตุ้นให้คนในชุมชนได้มีส่วนร่วมเริ่มตั้งแต่การอนุเคราะห์ข้อมูล แสดงความคิดและหาทางออกร่วมกันด้วยในรูปแบบของผังความคิด พร้อมทั้งค้นหาศักยภาพชุมชนด้วยพลังจิตอาสา ร่วมกับประชาชนเพื่อความเข้าใจเกี่ยวกับแนวทางในการดำเนินการกิจกรรมการสร้างฝายชะลอน้ำจากปราชญ์ชาวบ้านและภูมิปัญญาท้องถิ่น เมื่อค้นพบศักยภาพก็สามารถกำหนดแผนดำเนินโครงการฝายชะลอน้ำเพื่อสร้างเครือข่ายชุมชนสัมพันธ์ที่ทำงานร่วมกันในพื้นที่ภายใต้วิถีประชาธิปไตย ต้องมีกติกาหรือข้อตกลงร่วมกันของชุมชนและการกระจายอำนาจ อำนาจที่ประชาชน หรือกลุ่มคนที่รวมพลังกันอย่างมีส่วนร่วมทำให้ได้แนวคิดแนวปฏิบัติร่วมกัน ทำให้เกิดองค์ความรู้ชุมชนในการสร้างฝายชะลอน้ำ สู่การถอดบทเรียนจากองค์ความรู้เพื่อคืนข้อมูลชุมชน เพื่อการตระหนักรู้ในความสามารถของตนเองสู่การฟื้นฟูชุมชนเพื่อเยียวยาแก้ไขปัญหาชุมชน มีพลังที่จะเกื้อหนุน หรือเอื้ออาทรต่อกันตามหลักฟื้นฟูชุมชน (ดำรง โยธารักษ์ และคณะ, 2562) และ เดโช แขน้ำแก้ว (2564) ที่พบว่ารูปแบบความร่วมมือในการจัดทำฝายชะลอน้ำบ้านกำแพงเซาประกอบด้วย (1) ต้นทุนชุมชน การนำทุนด้านทรัพยากรทางธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์และทุนมนุษย์ที่มีความสามารถมาใช้ 2) พลังจิตอาสา ค้นหาศักยภาพชุมชนร่วมแรงและร่วมใจกันสร้างฝายชะลอน้ำสำเร็จได้ (3) การสร้างแรงบันดาลใจทำงานแบบมีส่วนร่วม เช่น ระดมความคิด และดำเนินการร่วมกัน (4) วิถีประชาธิปไตยแสดงความคิดเห็นและทำงานเป็นทีม (5) การกระจายอำนาจแบ่งหน้าที่กันท้าตามความถนัด (6) ชุมชนสัมพันธ์ สนับสนุนซึ่งกันและกันโดยไม่หวังสิ่งตอบแทน (7) องค์ความรู้ชุมชนรวมกลุ่มแลกเปลี่ยนความรู้และจัดการร่วมกัน (8) ถอดบทเรียนเพื่อดูแลสิ่งแวดล้อมและนำความรู้มาปรับใช้ และ (9) ฟื้นฟูชุมชนด้านอาชีพเกษตรกรรมและกักเก็บน้ำมาใช้ในกิจกรรมต่าง

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 พบว่า รูปแบบการจัดทำฝายชะลอน้ำของชุมชนบ้านตะเหมกจำแนกได้เป็น 3 รูปแบบหลัก ตามความเหมาะสมของพื้นที่ ได้แก่ 1) ฝายชะลอน้ำแบบวัสดุธรรมชาติด้วยการใช้ไม้ ต้นไผ่ หินเรียงในพื้นที่ป่าต้นน้ำและลำห้วยสาขาที่สามารถสร้างและซ่อมแซม

ง่ายโดยชุมชน 2) ฝายชะลอน้ำแบบกึ่งถาวรด้วยการใช้ตะแกรงลวด หินเรียง คอนกรีตบางส่วนและเหล็กเสริมในพื้นที่ที่มีกระแสน้ำแรง โดยได้รับการสนับสนุนวัสดุ/วิชาการจากภาครัฐ และ3) ฝายชะลอน้ำแบบถาวรด้วยใช้คอนกรีตเสริมเหล็กและหินก่อในลำน้ำขนาดใหญ่ เช่น คลองตะเหมก เพื่อกักเก็บน้ำระยะยาวและชะลอน้ำหลาก ทั้งนี้เพราะเพราะการจัดทำฝายชะลอน้ำของชุมชนบ้านตะเหมกเป็นการบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่น เทคโนโลยีและความร่วมมือระหว่างชุมชนกับหน่วยงานต่าง ๆ โดยคำนึงถึงความเหมาะสมของสภาพพื้นที่และทรัพยากรที่มีอยู่ ทั้งนี้สามารถสังเคราะห์เป็นองค์ความรู้ใหม่ในการบริหารจัดการน้ำอย่างยั่งยืนภายใต้ "TAMEK MODEL" สอดคล้องกับงานวิจัยของประเสริฐศักดิ์ มั่งอะนะ และสุรเชษฐ เวชชพิทักษ์ (2563) ซึ่งพบว่าการสร้างฝายชะลอน้ำแบบมีส่วนร่วมช่วยฟื้นฟูความชุ่มชื้นให้ผืนป่าต้นน้ำ ทำให้ชุมชนมีน้ำใช้ตลอดปี ยกระดับคุณภาพชีวิต และตระหนักถึงคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติ แสดงให้เห็นว่าการจัดทำฝายชะลอน้ำเป็นกลไกสำคัญในการฟื้นฟูระบบนิเวศและการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำในระดับพื้นที่ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการจัดการทรัพยากรธรรมชาติโดยชุมชนที่เน้นให้ชุมชนเป็นผู้มีบทบาทหลักในการอนุรักษ์ ใช้ประโยชน์และดูแลทรัพยากรธรรมชาติของตนเองเพื่อให้เกิดความสมดุลและความยั่งยืนในระยะยาวสอดคล้อง

องค์ความรู้ใหม่

การจัดทำฝายชะลอน้ำที่ก่อให้เกิดความยั่งยืนนั้นไม่ได้ขึ้นอยู่กับโครงสร้างทางกายภาพของฝายเพียงอย่างเดียว แต่ขึ้นอยู่กับกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการสร้างความตระหนัก การร่วมวางแผน การร่วมดำเนินการและการร่วมบริหารจัดการอย่างต่อเนื่อง ซึ่งนำไปสู่การสร้างระบบการจัดการทรัพยากรน้ำที่ชุมชนเป็นเจ้าของ สามารถพึ่งพาตนเองและขยายผลเป็นแนวทางการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่อื่นได้ รูปแบบการจัดทำฝายชะลอน้ำโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านตะเหมกเป็นรูปแบบการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำที่มุ่งเน้นให้ประชาชนเป็นผู้ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมดำเนินการและร่วมดูแลรักษาทรัพยากรน้ำของชุมชนอย่างยั่งยืนภายใต้แนวคิด TAMEK MODEL

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ใหม่

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. องค์การบริหารส่วนตำบลละมอ อำเภอนาโยง จังหวัดตรัง ควรกำหนดนโยบายส่งเสริมการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำโดยชุมชนเป็นฐานด้วยการบรรจุแผนการจัดทำฝายชะลอน้ำแบบมีส่วนร่วมไว้ในแผนพัฒนาท้องถิ่นเพื่อเป็นกลไกในการอนุรักษ์ฟื้นฟูแหล่งน้ำลดปัญหาการขาดแคลนน้ำและเพิ่มความมั่นคงทางน้ำของชุมชน

2. สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดตรังและหน่วยงานด้านทรัพยากรน้ำที่เกี่ยวข้อง ควรกำหนดแนวทางสนับสนุนและขยายผลรูปแบบการจัดทำฝายชะลอน้ำแบบมีส่วนร่วมไปยังชุมชนที่ประสบปัญหาด้านทรัพยากรน้ำ โดยควรส่งเสริมองค์ความรู้ด้านการอนุรักษ์พื้นที่ต้นน้ำ การออกแบบฝายให้เหมาะสมกับสภาพภูมินิเวศ ตลอดจนสนับสนุนงบประมาณและองค์ความรู้ทางวิชาการผ่านความร่วมมือระหว่างหน่วยงานภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและประชาชนในพื้นที่

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. องค์การบริหารส่วนตำบลละมอและผู้นำชุมชน ควรนำรูปแบบการจัดทำฝายชะลอน้ำแบบมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านตะเหมกไปประยุกต์ใช้ในการวางแผน การดำเนินงาน และการติดตามประเมินผล โดยควรเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน เพื่อพัฒนาระบบการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำที่สอดคล้องกับสภาพพื้นที่ ความต้องการของชุมชนและความยั่งยืนของทรัพยากรธรรมชาติ

2. ประชาชนในชุมชนบ้านตะเหมก ควรนำองค์ความรู้และกระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดทำฝายชะลอน้ำไปประยุกต์ใช้ในการดูแล บำรุงรักษาและเฝ้าระวังปัญหาทรัพยากรน้ำอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งควรส่งเสริมการรวมกลุ่มและสร้างเครือข่ายความร่วมมือภายในชุมชน เพื่อเสริมสร้างความรับผิดชอบร่วมกันและพัฒนาศักยภาพของชุมชนในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำอย่างยั่งยืน

คำรับรองและการเปิดเผยข้อมูลของผู้เขียน

1. การเปิดเผยผลประโยชน์ทับซ้อน (Conflict of Interest)

ข้าพเจ้าขอประกาศและรับรองว่าไม่มีผลประโยชน์ทับซ้อนใด ๆ ทั้งในด้านการเงิน ความสัมพันธ์ส่วนบุคคล หรือผลประโยชน์ทางวิชาชีพ ที่อาจส่งผลกระทบหรือมีอิทธิพลต่อการออกแบบการวิจัย การดำเนินการ การวิเคราะห์ข้อมูลหรือการนำเสนอผลการวิจัยในบทความฉบับนี้

2. การใช้ปัญญาประดิษฐ์และเทคโนโลยีสนับสนุนการจัดทำต้นฉบับ (Generative AI and AI-assisted Technologies in the Writing Process)

ในกระบวนการจัดเตรียมต้นฉบับบทความนี้ ข้าพเจ้าได้ใช้เทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ประดิษฐ์สร้างสรรค์ (Generative AI) คือ Gemini Pro โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อตรวจสอบไวยากรณ์และการเกลาภาษาเพื่อความสละสลวย ซึ่งมีขอบเขตการใช้งานในระดับย่อหน้าเฉพาะส่วนบทนำและการอภิปรายผลการวิจัยเท่านั้น ทั้งนี้ผู้เขียนได้ดำเนินการตรวจสอบ แก้ไขและยืนยันความถูกต้อง ความน่าเชื่อถือและความสมบูรณ์ของเนื้อหาทั้งหมดด้วยตนเองและขอรับผิดชอบต่อเนื้อหาของบทความฉบับแต่เพียงผู้เดียว

3. คำรับรองเกี่ยวกับการเปิดเผยข้อมูล (Data Availability Statement)

ชุดข้อมูลเชิงคุณภาพที่ใช้ในการศึกษานี้ จากบันทึกการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่ม สามารถติดต่อขอเข้าถึงได้จากผู้เขียน เมื่อมีความประสงค์อันสมควร ทั้งนี้ข้อมูลบางส่วนไม่สามารถเปิดเผยต่อสาธารณะได้โดยตรง เพื่อรักษาความเป็นส่วนตัวและคุ้มครองอัตลักษณ์ของผู้ให้ข้อมูลสำคัญในชุมชนตามหลักจริยธรรมการวิจัย

4. คำรับรองด้านจริยธรรมการวิจัย (Ethics Statement)

การวิจัยนี้เป็นการพัฒนาต่อยอดจากโครงการยุวชนอาสาไม่มีผลกระทบใดๆ ต่อผู้เข้าร่วมการวิจัย ผู้วิจัยดำเนินการวิจัยตามหลักจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ 1)การเคารพในตัวบุคคล ผู้เข้าร่วมได้รับข้อมูลเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย สิทธิในการปฏิเสธหรือยุติการเข้าร่วมได้ตลอดเวลาโดยไม่ส่งผลกระทบใด ๆ รับการรับรองว่าข้อมูลจะถูกเก็บรักษาไว้อย่างเป็นความลับ 2)การให้คุณประโยชน์ ผู้วิจัยได้ออกแบบการเก็บข้อมูลให้มีความเสี่ยงน้อยที่สุด และ 3)ความเป็นธรรม คัดเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักโดยสมัครใจและไม่มีการเลือกปฏิบัติหรือกีดกันกลุ่มคนใดคนหนึ่งอย่างไม่เป็นธรรม โดยผู้เข้าร่วมการวิจัยทุกคนได้รับทราบวัตถุประสงค์ ขอบเขตการวิจัยและได้ให้ความยินยอมโดยสมัครใจ (Informed Consent) ก่อนทำการเก็บรวบรวมข้อมูล

5. แหล่งทุนสนับสนุนการวิจัย (Funding)

ขอขอบคุณสำนักงานปลัดกระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรมที่ได้สนับสนุนงบประมาณดำเนินโครงการยุวชนอาสาชุมชนต้นแบบในการบริหารจัดการน้ำอย่างยั่งยืน พื้นที่ตำบลละมอ อำเภอนาโยง จังหวัดตรังเพื่อต่อยอดสู่การวิจัยเรื่องรูปแบบการจัดทำฝายชะลอน้ำโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านตะเหมก ตำบลละมอ อำเภอนาโยง จังหวัดตรัง

6. การระบุบทบาทของผู้มีส่วนร่วมตามหลัก CRediT (Contributor Roles Taxonomy)

ผู้วิจัยขอรับรองว่าเป็นผู้รับผิดชอบหลักในทุกส่วนของงานวิจัยชิ้นนี้แต่เพียงผู้เดียว ตั้งแต่การกำหนดกรอบแนวคิด การลงพื้นที่เก็บข้อมูล การประมวลผล ไปจนถึงการจัดทำและแก้ไขต้นฉบับบทความวิจัย

เอกสารอ้างอิง

กรมชลประทาน. (2559). *คู่มือการกำหนดรูปแบบ ก่อสร้าง ซ่อมปรับปรุง บำรุงรักษาและเพิ่มประสิทธิภาพฝายชะลอน้ำพอเพียงตามแนวพระราชดำริ*. กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. https://www.pidthong.org/img_ebook/file/44-file-8343.pdf

กรมทรัพยากรน้ำ. (2562). *ฝายต้นน้ำ (Check Dam).* กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. https://dwr.go.th/uploads/file/article/2017/article_th-01052017-134321-487680.pdf

โกวิทย์ พวงงาม. (2553). *การจัดการตนเองของชุมชนและท้องถิ่น.* มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ดำรง โยธารักษ์, นิพนธ์ รัตนคช, สุดารัตน์ สุดสมบูรณ์, อัสมา พิมพ์ประพันธ์, อรณุชา อยู่สกุล, พุธวิมล คชรัตน์, พนิตา อำลอย, และประภาพร ปิยะพิสุทธิศักดิ์. (2562). การบริหารจัดการ น้ำด้วยฝายมีชีวิต: กรณีศึกษาฝายมีชีวิตบ้านยางค้อม อำเภอพิปูน จังหวัดนครศรีธรรมราช. *วารสารเทคโนโลยีภาคใต้*, 12(1), 158-166. https://so04.tci-thaijo.org/index.php/journal_sct/article/view/117373

เดโช แขน้ำแก้ว. (2564). สถานการณ์และรูปแบบความร่วมมือในการจัดทำฝายชะลอน้ำ บ้านกำแพงเซา หมู่ที่ 2 ตำบลกำแพงเซา อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช. *วารสารวิชาการเซาธ์อีสท์บางกอก (สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์)*, *7*(1), 29–40. https://doi.org/10.14456/sb-journal.2021.3

ประเสริฐศักดิ์ มั่งอะนะ และสุรเชษฐ เวชชพิทักษ์ (2563). การสร้างฝายชะลอน้ำเพื่อแก้วิกฤตขาดแคลนน้ำโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน บ้านหนองกองเหนือ ตำบลนาบ่อคำ อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร. *วารสาร มจร การพัฒนา*สังคม, 5(3), 133–144. https://so06.tci-thaijo.org/index.php/JMSD/article/view/252379

มูลนิธิอุทกพัฒน์ ในพระบรมราชูปถัมภ์. (2560). *รายงานประจำปี 2560*. https://www.utokapat.org/wp-content/uploads/2018/10/AnnualReport2560.pdf

วนิดา วาดีเจริญ, รังสรรค์ เลิศในสัตย์ และ สมบัติ ทีฆทรัพย์. (2560). *ระเบียบวิธีวิจัยจากแนวคิดทฤษฎีสู่ภาคปฏิบัติ.* สำนักพิมพ์ซีเอ็ดยูเคชั่น.

Chambers, R. (1997). *Whose Reality Counts? Putting the First Last*. Intermediate Technology Publications. https://doi.org/10.3362/9781780440453.000.

Cohen, J. M., & Uphoff, N. T. (1980). Participation’s place in rural development: Seeking clarity through specificity. *World Development, 8*(3), 213–235. https://doi.org/10.1016/0305-750X(80)90011-X

นวัตกรรมการฝึกอบรมและการเผยแพร่หลักสูตรจิตภาวนาแห่งอีอีซี

Innovation in Training and Disseminating the EEC Mental Cultivation Course

มนตรี วิวาห์สุข[1]

Montree Wiwasukh

Received: December 28, 2025

Revised: October 30, 2026

Accepted: October 31, 2026

บทคัดย่อ

โครงการวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อเผยแพร่หลักสูตรจิตภาวนาด้วยการฝึกอบรมแบบผสมผสานระหว่างออนไลน์ผ่าน BUU MOOC และฝึกปฏิบัติในสถานที่จริง เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพที่ใช้สถิติเชิงพรรณนาประกอบการวิเคราะห์และนำเสนอผลการวิจัย กลุ่มเป้าหมาย คือ ผู้สูงอายุหรือผู้ดูแลผู้สูงอายุโดยอาชีพหรือในฐานะญาติมิตร จำนวน 100 คน ได้มาด้วยการคัดเลือกแบบเจาะจง เครื่องมือการวิจัย ได้แก่ แบบสอบถาม การสังเกต และการสนทนากลุ่ม วิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติพรรณนา และการวิเคราะห์เนื้อหา ผลการวิจัย พบว่า การเผยแพร่หลักสูตรจิตภาวนาด้วยการฝึกอบรมแบบผสมผสานระหว่างออนไลน์ผ่าน BUU MOOC และฝึกปฏิบัติในสถานที่จริง ด้านความรู้ ความเข้าใจ และความสามารถของผู้เข้าร่วมโครงการวิจัยโดยภาพรวม ก่อนเข้าร่วมโครงการวิจัยอยู่ในระดับน้อยค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 2.69 และหลังเข้าร่วมโครงการวิจัยอยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 4.28 โดยรายการที่ 6 คือ วิธีประยุกต์จิตภาวนาแห่งอีอีซีกับการดำเนินชีวิตและการประกอบอาชีพหลังเข้าร่วมโครงการวิจัยมีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 4.42 ซึ่งสูงกว่าค่าเฉลี่ยรวม ด้านความพึงพอใจโดยภาพรวมอยู่ในระดับมากมีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 4.48 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านที่มีระดับความพึงพอใจอยู่ในระดับมากที่สุด 11 รายการ ความพึงพอใจระดับมาก มี 7 รายการ

คำสำคัญ: นวัตกรรม, การฝึกอบรม, การเผยแพร่หลักสูตร, จิตภาวนาแห่งอีอีซี

[1] มหาวิทยาลัยบูรพา; Burapha University

Corresponding author, email: Montree.wi@go.buu.ac.th, Tel: 0926932579

Abstract

This research project aimed to disseminate the mental cultivation (*Citta Bhavana*) course of the Eastern Economic Corridor (EEC) through blended training that combined online learning via BUU MOOC with on-site practice. This qualitative research used descriptive statistics to support the analysis and presentation of the findings. The target group consisted of 100 older adults and caregivers of older adults, either professional caregivers or relatives and friends, selected through purposive sampling. The research instruments included a questionnaire, observation, and focus group discussions. Data were analyzed using descriptive statistics and content analysis. The results revealed that, after the dissemination of the mental cultivation course through blended training combining online learning via BUU MOOC with on-site practice, the participants' overall knowledge, understanding, and abilities were at a low level before participation ($\overline{\mathbf{X}}$ = 2.69) and increased to a high level after participation ($\overline{\mathbf{X}}$ = 4.28). Item 6, methods of applying EEC mental cultivation to daily life and occupations, had a post-participation mean of 4.42, which was higher than the overall mean. The participants' overall satisfaction was at a high level ($\overline{\mathbf{X}}$ = 4.48). When considered by item, 11 items were rated at the highest level and 7 items at a high level.

Keywords: Innovation, Training, Course Dissemination, EEC Mental Cultivation

บทนำ

โครงการวิจัยนี้เป็นการวิจัยต่อเนื่องปีที่ 3 จากโครงการวิจัยปีแรกเรื่อง “การพัฒนารูปแบบจิตภาวนาแห่งอีอีซี” ดำเนินการโดยมนตรี วิวาห์สุข และคณะ (มนตรี วิวาห์สุข, ลัดดาวัลย์ พุทธรักษา, วรากร ทรัพย์วิระปกรณ์, ธนิดา จุลวนิชย์พงษ์, จุฑามาศ แหนจอน และอรพินท์ หลักแหลม, 2564; 2569) ซึ่งได้ผลจากการวิจัยที่สำคัญ คือ “คู่มือจิตภาวนาแห่งอีอีซี” ที่แสดงรูปแบบการพัฒนาจิตให้เป็นสมาธิระดับปฐมฌานเพื่อประยุกต์ในการดำเนินชีวิตและการทำงานด้วยแนวทางการฝึกปฏิบัติผสานวิธีตามหลักสติปัฏฐานกับอานาปานสติ

โครงการวิจัยปีถัดมา “เรื่องการสร้างหลักสูตรจิตภาวนาแห่งอีอีซี” โดยมนตรี วิวาห์สุข (2565; 2569) ได้อาศัยแนวทางจิตภาวนาแห่งอีอีซีนั้นสร้างเป็นหลักสูตรและทดสอบประสิทธิภาพหลักสูตรซึ่งมีค่าความสอดคล้องที่ระดับ 0.93 จาก 1 และค่าความเหมาะสมที่ระดับ 4.73 จาก 5 หลักสูตรนั้นมีทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ เวลาศึกษาตลอดหลักสูตร 10 วัน อาสาสมัครเข้าร่วมโครงการวิจัยเพื่อทดสอบประสิทธิภาพหลักสูตร 20 คน ผลการประเมินก่อนและหลังการเข้าร่วมโครงการวิจัยโดยรวมเพิ่มขึ้นจากระดับน้อยเป็นมากที่สุดทั้ง 3 ส่วน ได้แก่ ความรู้และความเข้าใจในแนวคิดและหลักการของจิตภาวนาแห่งอีอีซี ความสามารถในการปฏิบัติจิตภาวนาแห่งอีอีซีจนจิตเป็นสมาธิระดับปฐมฌาน และวิธีประยุกต์จิตภาวนาแห่งอีอีซีกับการดำเนินชีวิตและการประกอบอาชีพ

แม้จะมีหลักสูตรแล้ว แต่การเข้าถึงหลักสูตรยังค่อนข้างจำกัดเนื่องจากต้องศึกษาและปฏิบัติในที่ตั้งเท่านั้น ดังนั้น โครงการวิจัยนี้จึงเป็นความพยายามพัฒนาต่อยอดให้หลักสูตรเป็นแบบผสมผสาน คือ สามารถศึกษาและปฏิบัติได้ทั้งในที่ตั้งและออนไลน์ซึ่งถือว่าเป็นนวัตกรรมการฝึกอบรมและการเผยแพร่หลักสูตร โดยมีวัตถุประสงค์ 3 ข้อ

ข้อแรก คือ การพัฒนาหลักสูตรให้เป็นรายวิชาจิตภาวนาแห่งอีอีซีเผยแพร่ในระบบการจัดการเรียนรู้ออนไลน์แบบเปิดสำหรับมวลชนของมหาวิทยาลัยบูรพา (Massive Open Online Course of Burapha University, BUU MOOC) เพื่อให้ผู้คนสามารถเข้าถึงได้อย่างไม่จำกัด มีบทเรียน 6 บท สื่อวีดิทัศน์ 21 รายการ ชั่วโมงการเรียนรู้ 3 ชั่วโมง ค่าความเหมาะสมอยู่ที่ 2.78 จาก 3 ระดับ อาสาสมัครเข้าร่วมโครงการวิจัยเพื่อศึกษาหลักสูตรในระบบออนไลน์จำนวน 400 คน ความพึงพอใจโดยภาพรวมของอาสาสมัครอยู่ในระดับมาก ซึ่งผลการวิจัยส่วนนี้ได้เผยแพร่แล้วในวารสาร มจร กาญจนปริทรรศน์ ชื่อบทความ “การพัฒนารายวิชาจิตภาวนาแห่งอีอีซี ในระบบการจัดการเรียนรู้ออนไลน์แบบเปิดสำหรับมวลชนของมหาวิทยาลัยบูรพา” (มนตรี วิวาห์สุข, 2566; มนตรี วิวาห์สุข และวรัญญา ปรีดาธวัช, 2568)

ข้อที่สอง คือ การสร้างเครือข่ายจิตภาวนาแห่งอีอีซีซึ่งเครือข่ายประกอบด้วยมหาวิทยาลัยบูรพาโดยนักวิจัยร่วมกับสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดชลบุรี แห่งที่ 28 โดยคณะอาจารย์จิตภาวนา และหน่วยงานซึ่งมีบุคลากรเป็นอาสาสมัครเข้าร่วมโครงการวิจัยจำนวน 15 คน โดยสองหน่วยงานแรกร่วมกันเป็นผู้ให้ และตัวแทนของหน่วยงานหลังอยู่ในฐานะผู้รับ ทำให้เครือข่ายจิตภาวนาแห่งอีอีซีมีลักษณะวงล้อหรือดาวล้อมเดือนซึ่งผลการวิจัยส่วนนี้ได้เผยแพร่ในวารสารวิจัยรำไพพรรณี (มนตรี วิวาห์สุข, 2566; 2568)

ข้อที่สาม คือ การเผยแพร่หลักสูตรจิตภาวนาแห่งอีอีซีด้วยการฝึกอบรมแบบผสมผสานระหว่างออนไลน์ผ่าน MOOC และฝึกปฏิบัติในสถานที่จริง โดยการเปิดรับผู้ผ่านการศึกษาภาคทฤษฎีจากระบบออนไลน์เพื่อฝึกภาคปฏิบัติจำนวน 100 คน ซึ่งเป็นวัตถุประสงค์ของบทความวิจัยชิ้นนี้ ดังนั้น จึงจะกล่าวถึงวิธีดำเนินการวิจัยและผลการวิจัยในบทความวิจัยชิ้นนี้ในหัวข้อที่เกี่ยวข้องต่อไป

โครงการวิจัยนี้อาศัยแนวทางจากมหาสติปัฏฐานสูตร ที่ระบุเวลาปฏิบัติว่าอย่างน้อย 7 วัน อย่างมาก 7 ปี และจะได้ผลคือการกำจัดความทุกข์ในระดับต่าง ๆ ทั้งที่มีสาเหตุมาจากการดำเนินชีวิต การประกอบอาชีพ และการเปลี่ยนแปลงตามธรรมชาติ ทั้งนี้ หัวใจของการปฏิบัติ คือ ความต่อเนื่องซึ่งมาจากความในมหาสติปัฏฐานสูตรนั้นเองที่ให้ผู้ฝึกปฏิบัติมีอนุปัสสนา คือ การพิจารณาเนื่อง ๆ และอาตาปี คือ ความเพียรต่อเนื่องจนทำให้กิเลสร้อนทั่ว (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) ดังนั้น ผู้ที่จะผ่านการอบรมตามหลักสูตรต้องฝึกพัฒนาสติให้เกิดสมาธิในภาคปฏิบัติหลัก คือ การปฏิบัติในท่ายืน เดิน และนั่ง ภาคปฏิบัติรอง คือ การเคลื่อนไหวในการทำกิจกรรมร่วมกันระหว่างอาจารย์จิตภาวนาและผู้ฝึกปฏิบัติคนอื่น ๆ และภาคปฏิบัติย่อย คือ กิจกรรมส่วนตัว

ทั้งนี้ ในการฝึกปฏิบัติจิตภาวนาที่จะถือได้ว่ามีความต่อเนื่องนั้น ดังนี้

1) ฝึกปฏิบัติในท่าเดิน หรือเดินจงกรม 30 นาที และท่านั่งหรือนั่งสมาธิ 30 นาที รวม 1 ชั่วโมงต่อครั้ง เรียกว่า 1 บัลลังก์ และให้เพิ่มเวลาขึ้นไปเรื่อย ๆ จนถึง 2 ชั่วโมงต่อบัลลังก์ พร้อมกับฝึกปฏิบัติในท่ายืนหรือยืนสมาธิอย่างน้อย 1 ครั้งต่อวันด้วยระยะเวลาที่เท่ากันกับท่าเดินหรือท่านั่ง

2) ฝึกปฏิบัติต่อเนื่องทั้งภาคปฏิบัติหลักและรอง เป็นระยะเวลา 7 วัน ๆ ละอย่างน้อย 15 ชั่วโมง และนอนไม่เกิน 6 ชั่วโมง รวมเป็น 21 ชั่วโมง และอีก 3 ชั่วโมงสำหรับภาคปฏิบัติย่อยและรายงานการปฏิบัติประจำวัน

ก่อนเข้าสู่ภาคปฏิบัติ ผู้ฝึกอบรมต้องมีองค์ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับจิตภาวนาด้วย โดยอย่างน้อยที่สุดต้องมีความรู้เกี่ยวกับโพธิปักขิยธรรมหรือหลักการที่เป็นองค์ประกอบในการฝึกจิตภาวนาเพื่อให้เกิดการตื่นรู้จำนวน 37 ข้อ จัดเป็น 7 หัวข้อ ได้แก่ 1) สติปัฏฐาน 4 ข้อ 2) สัมมัปปธาน 4 ข้อ 3) อิทธิบาท 4 ข้อ 4) พละ 5 ข้อ 5) อินทรีย์ 5 ข้อ 6) โพชฌงค์ 7 ข้อ และ 7) มรรคมีองค์ 8 ข้อ (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539; พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), 2559)

การเรียนรู้ภาคทฤษฎี ผู้เรียนสามารถเลือกได้ 2 แบบ คือ เรียนในที่ตั้ง หรือผ่านระบบมูค (MOOC) ซึ่งพัฒนาขึ้นโดยโครงการวิจัยนี้ดังกล่าวข้างต้น อนึ่ง ในการฝึกอบรมภาคปฏิบัติหากผู้เข้าอบรมไม่สามารถเข้าปฏิบัติอย่างต่อเนื่องในที่ตั้ง จำเป็นต้องใช้รูปแบบการเรียนแบบผ่าน

สื่อออนไลน์ที่เหมาะสม เช่น กูเกิลคลาสรูม (Google Classroom) เมื่อผ่านการฝึกอบรมทั้งภาคทฤษฎีและปฏิบัติแล้ว ในขั้นสุดท้ายต้องเข้าสู่กระบวนการสุนทรียสนทนา (เดวิด โบห์ม, 2554) เพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์และฝึกการทำงานกลุ่มเป็นเวลา 3 วัน (เมื่อรวมกับภาคปฏิบัตินับเป็นเวลา 10 วัน) ทั้งนี้ เพื่อการสลายขอบเขตปัจเจกภาพที่ก่อตัวตลอดเวลาในการฝึกจิตภาวนาเพราะต้องฝึกตามลำพัง และขยายความสัมพันธ์ผ่านกิจกรรมออกไปผสานกับกัลยาณมิตรที่ผ่านการฝึกเช่นเดียวกันซึ่งมีอาชีพและประสบการณ์การดำเนินชีวิตที่หลากหลายอันจะทำให้เปิดใจและโลกทัศน์พร้อมกับสร้างกลุ่ม (สังฆะ) แห่งจิตภาวนาแห่งอีอีซีและพัฒนาต่อไปเป็นเครือข่ายดังกล่าวข้างต้น สรุปว่า ผู้เข้าร่วมโครงการมีกิจกรรม 3 ส่วน คือ ภาคทฤษฎีเรียนผ่านระบบ MOOC จำนวน 3 ชั่วโมง ภาคปฏิบัติจิตภาวนาแบบมาตรฐาน จำนวน 7 วัน และภาคปฏิบัติจิตภาวนาแบบประยุกต์กับสุนทรียสนทนา 3 วัน

วัตถุประสงค์

เพื่อเผยแพร่หลักสูตรจิตภาวนาด้วยการฝึกอบรมแบบผสมผสานระหว่างออนไลน์ผ่าน MOOC และฝึกปฏิบัติในสถานที่จริง

วิธีดำเนินการวิจัย

โครงการวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพที่ใช้สถิติเชิงพรรณนาประกอบการวิเคราะห์และนำเสนอผลการวิจัยเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์การวิจัย คือ การเผยแพร่หลักสูตรจิตภาวนาแห่งอีอีซีด้วยการฝึกอบรมแบบผสมผสานระหว่างออนไลน์ผ่าน MOOC และฝึกปฏิบัติในสถานที่จริง โดยมีตัวชี้วัด คือ จำนวนผู้สูงอายุและผู้ดูแลผู้สูงอายุผ่านการฝึกอบรมทั้งภาคทฤษฎีและปฏิบัติตามหลักสูตรจิตภาวนาแห่งอีอีซีแบบผสมผสานระหว่างออนไลน์ผ่าน MOOC และฝึกปฏิบัติในสถานที่จริง อย่างน้อยจำนวน 100 คน มีวิธีดำเนินการวิจัยดังนี้

1. กระบวนการวิจัย มี 7 ขั้นตอน ดังนี้

1.1 ประชาสัมพันธ์เพื่อเชิญให้ผู้สูงอายุและผู้ดูแลผู้สูงอายุเข้าร่วมโครงการ

1.2 คัดกรองคุณสมบัติตามเกณฑ์การคัดเข้าและเกณฑ์การคัดออก

1.3 เรียนภาคทฤษฎีผ่านระบบ MOOC

1.4 เข้าปฏิบัติจิตภาวนาแบบมาตรฐาน เป็นเวลา 7 วัน

1.5 เข้าปฏิบัติจิตภาวนาแบบประยุกต์กับสุนทรียสนทนา เป็นเวลา 3 วัน

1.6 เก็บข้อมูลด้วยแบบประเมินตนเอง แบบสอบถาม การสัมภาษณ์ และหรือการสนทนากลุ่ม

1.7 วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการพรรณนาวิเคราะห์

2. ประชากรและกลุ่มเป้าหมาย

2.1 ประชากร คือ ผู้ผ่านการเรียนภาคทฤษฎีตามรายวิชาจิตภาวนาแห่งอีอีซีในระบบ BUU MOOC จำนวน 400 คน

2.2 กลุ่มเป้าหมาย เมื่อประชากรมีจำนวนหลักร้อย กำหนดจำนวนกลุ่มตัวอย่างร้อยละ 15–30 (สิน พันธุ์พินิจ, 2554) อย่างน้อยร้อยละ 25 (ธีรวุฒิ เอกะกุล, 2549; วัลลัภ รัฐฉัตรานนท์, 2557) ดังนั้น จึงทำให้ได้กลุ่มเป้าหมาย จำนวน 100 คน ซึ่งคัดเลือกแบบเจาะจงตามคุณสมบัติที่กำหนดไว้ อย่างไรก็ตาม โครงการวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพที่ใช้สถิติเชิงพรรณนาประกอบการวิเคราะห์และนำเสนอผลการวิจัย การคำนวณประชากร กลุ่มตัวอย่าง และกลุ่มเป้าหมายด้วยวิธีการวิจัยเชิงปริมาณนั้นเพื่อแสดงให้เห็นการแพร่หลายของหลักสูตรที่ยอมรับได้ในเชิงปริมาณเท่านั้น (วีระยุทธ พรพจน์ธนมาศ, 2565) ส่วนเกณฑ์การผ่านหลักสูตรใช้การประเมินเชิงคุณภาพ

3. คุณสมบัติของกลุ่มเป้าหมาย

3.1 มีอายุตั้งแต่ 18 ปีขึ้นไป

3.2 เพศชายหรือเพศหญิง

3.3 มีสุขภาพแข็งแรงทั้งร่างกายและจิตใจ

3.4 ดูแลตนเองได้และควบคุมตนเองได้

3.5 ไม่ติดสารเสพติดทุกชนิด

3.6 ไม่อยู่ในการหลบหนีความผิดตามกฎหมาย

3.7 มีบุคคลที่บรรลุนิติภาวะสามารถติดต่อได้ในระหว่างการฝึกปฏิบัติ

3.8 สนใจพิสูจน์กระบวนการพัฒนาจิตให้เป็นสมาธิระดับปฐมฌานด้วยเทคนิคการฝึกปฏิบัติแบบผสานวิธี ระหว่าง “สติปัฏฐาน” และ “อานาปานสติ” (จิตภาวนาแห่งอีอีซี)

3.9 สามารถฝึกปฏิบัติเป็นเวลา 10 วัน โดยต้องฝึกปฏิบัติที่สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดชลบุรี แห่งที่ 28 วัดพุทธศาสตร์ อำเภอเกาะจันทร์ จังหวัดชลบุรี อย่างน้อยเป็นเวลา 3 วัน

3.10 สามารถรายงานการฝึกปฏิบัติและรับคำแนะนำการฝึกปฏิบัติออนไลน์ได้

3.11 เป็นผู้สูงอายุ หรือผู้ดูแลผู้สูงอายุโดยอาชีพหรือในฐานะญาติมิตร

4. เครื่องมือวิจัย ซึ่งนำมาจากโครงการวิจัยก่อนหน้าเรื่อง “การสร้างหลักสูตรจิตภาวนาแห่งอีอีซี” ซึ่งมีค่าความสอดคล้องที่ระดับ 0.93 จาก 1 และค่าความเหมาะสมที่ระดับ 4.73 จาก 5 (มนตรี วิวาห์สุข, 2565; 2569) โดยมีกิจวัตรตั้งแต่ตื่น - นอน ดังนี้

เวลา	**กิจกรรม**	**ภาคปฏิบัติ**			**ภาคความรู้**
		หลัก	**รอง**	**ย่อย**	
04:30 – 05:00	ตื่น ทำภารกิจส่วนตัว	-	-	0.30	-
05:00 – 07:00	ฝึกจิตในอิริยาบถเดิน/ยืน/นั่ง 30 นาที - 1 ชม.	2	-	-	-
07:00 – 08:00	ฝึกจิตในอิริยาบถรอง: รับประทานอาหารเช้า	-	1	-	-
08:00 – 08:30	ทำวัตรเช้า / อนุโมทนาเจ้าภาพอาหาร	-	-	0.30	-
08:30 – 10:00	เรียนภาคความรู้ : พระธรรมของพระพุทธเจ้า	-	-	-	1.30
10:00 – 11:00	ฝึกจิตในอิริยาบถเดิน/ยืน/นั่ง 30 นาที - 1 ชม.	1	-	-	-
11:00 – 12:00	ฝึกจิตในอิริยาบถรอง: รับประทานอาหารกลางวัน	-	1	-	-
12:00 – 13:00	ทำภารกิจส่วนตัว ทำความสะอาดที่พัก	-	-	1	-
13:00 – 16:00	ฝึกจิตในอิริยาบถเดิน/ยืน/นั่ง 30 นาที - 1 ชม.	3	-	-	-
16:00 – 17:00	ฝึกจิตในอิริยาบถรอง: ดื่มน้ำปานะ	-	1	-	-
17:00 – 18:00	ผู้ปฏิบัติรายงานอารมณ์ กายเวทนาจิต ธรรม หลวงพ่อฯ และอาจารย์จิตภาวนาสอบอารมณ์	-	-	-	1
18:00 – 21:00	ฝึกจิตในอิริยาบถเดิน/ยืน/นั่ง 30 นาที - 1 ชม.	3	-	-	-
21:00 – 22:00	ทำภารกิจส่วนตัว บันทึกผลการปฏิบัติ	-	-	1	-
22:00 – 04:30	ปิดไฟ / พัก / นอน	-	-	-	-

4.1 แบบรายงานการฝึกปฏิบัติประจำวัน ประกอบด้วย

4.1.1 แบบบันทึกการเข้าร่วมกิจกรรมประจำวัน

4.1.2 แบบรายงานผลการปฏิบัติในอิริยาบถยืน เดิน และ นั่ง

4.1.3 แบบสังเกตการณ์ฝึกปฏิบัติเวลาเช้า สาย บ่าย และ เย็น

4.1.4 ผลการประเมินประจำวันด้านปริมาณ (เวลา/อาตาปี) และคุณภาพ (สติ/ความจำ+สัมปชัญญะ/ความเข้าใจ)

4.1.5 โอวาทธรรมของอาจารย์จิตภาวนาผู้สอบอารมณ์

4.1.6 บันทึกผลการปฏิบัติภาคความรู้ ภาคปฏิบัติ และอื่น ๆ ที่เกิดขึ้นในระหว่างการฝึกปฏิบัติ

4.2 แบบประเมินหลังการฝึกปฏิบัติตามหลักสูตรจิตภาวนาแห่งอีอีซี ซึ่งนำมาจากโครงการวิจัยก่อนหน้าเรื่อง “การสร้างหลักสูตรจิตภาวนาแห่งอีอีซี” ซึ่งมีค่าความสอดคล้องที 0.95 (มนตรี วิวาห์สุข, 2565; 2569)

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้เข้าร่วมโครงการวิจัย ได้แก่ เพศ อายุ อาชีพ และประสบการณ์

ส่วนที่ 2 ระดับความรู้ ความเข้าใจ และความสามารถก่อนและหลังเข้าร่วมโครงการวิจัย รายการที่วัดประกอบด้วย 1) – 2) ความรู้และความเข้าใจในแนวคิดและหลักการของการฝึกปฏิบัติจิตภาวนาแห่งอีอีซีก่อน – หลังเข้าร่วมโครงการวิจัย 3) – 4) ความสามารถในการปฏิบัติจิตภาวนาแห่งอีอีซีจนจิตเป็นสมาธิระดับปฐมฌานก่อน – หลังเข้าร่วมโครงการวิจัย 5) – 6) วิธีประยุกต์จิตภาวนาแห่งอีอีซีกับการดำเนินชีวิตและการประกอบอาชีพก่อน – หลังเข้าร่วมโครงการวิจัย ระดับการวัดมี 5 ระดับ ประยุกต์จากเกณฑ์วัดผลของบุญชม ศรีสะอาด (2561) และปรับให้เหมาะสมกับการวิจัยครั้งนี้ ดังนี้

1) มากที่สุด เท่ากับ 5 คะแนน

2) มาก เท่ากับ 4 คะแนน ช่วงคะแนนอยู่ระหว่าง 4.00–4.99

3) ปานกลาง เท่ากับ 3 คะแนน ช่วงคะแนนอยู่ระหว่าง 3.00–3.99

4) น้อย เท่ากับ 2 คะแนน ช่วงคะแนนอยู่ระหว่าง 2.00–2.99

5) น้อยที่สุด เท่ากับ 1 คะแนน ช่วงคะแนนอยู่ระหว่าง 1.00–1.99

ส่วนที่ 3 ความพึงพอใจ รายการประเมินความพึงพอใจมีจำนวน 18 ข้อ ได้แก่ 1) ภาคปฐมนิเทศ 2) ห้องพัก 3) อาคารและสถานที่สำหรับฝึกปฏิบัติ 4) อาหารและน้ำดื่ม 5) น้ำปานะ 6) คู่มือฝึกปฏิบัติ 7) วัสดุและอุปกรณ์ประกอบการฝึกปฏิบัติ 8) อาจารย์จิตภาวนา 9) กระบวนกร (วิทยากรภาคกิจกรรม) 10) ภาคความรู้ 11) ภาคปฏิบัติหลัก 12) ภาคปฏิบัติรอง 13) ภาคปฏิบัติย่อย 14) ภาคกิจกรรม 15) ภาคปัจฉิมนิเทศ 16) การวัดและประเมินผล 17) ระยะเวลา (10 วัน) 18) การอำนวยความสะดวก ระดับการวัดมี 5 ระดับ โดยประยุกต์จากเกณฑ์วัดผลของบุญชม ศรีสะอาด (2561) และปรับให้เหมาะสมกับการวิจัยครั้งนี้ ดังนี้

1) พึงพอใจมากที่สุด เท่ากับ 5 คะแนน ช่วงคะแนนอยู่ระหว่าง 4.50–5.00

2) พึงพอใจมาก เท่ากับ 4 คะแนน ช่วงคะแนนอยู่ระหว่าง 3.50–4.49

3) พึงพอใจปานกลาง เท่ากับ 3 คะแนน ช่วงคะแนนอยู่ระหว่าง 2.50–3.49

4) พึงพอใจน้อย เท่ากับ 2 คะแนน ช่วงคะแนนอยู่ระหว่าง 1.50–2.49

5) พึงพอใจน้อยที่สุด เท่ากับ 1 คะแนน ช่วงคะแนนอยู่ระหว่าง 0.50–1.49

ส่วนที่ 4 ความเห็นอื่น ๆ (ถ้ามี)

ส่วนที่ 5 วัน เวลา และสถานที่ในการปฏิบัติ สถานที่ปฏิบัติคือที่สำนักฯและที่บ้าน มี 8 ตัวเลือก โดยต้องฝึกปฏิบัติที่สำนักอย่างน้อย 3 วัน ดังนี้

1) ปฏิบัติที่สำนักฯ 10 วัน + ที่บ้าน 0 วัน
2) ปฏิบัติที่สำนักฯ 9 วัน + ที่บ้าน 1 วัน
3) ปฏิบัติที่สำนักฯ 8 วัน + ที่บ้าน 2 วัน
4) ปฏิบัติที่สำนักฯ 7 วัน + ที่บ้าน 3 วัน
5) ปฏิบัติที่สำนักฯ 6 วัน + ที่บ้าน 4 วัน
6) ปฏิบัติที่สำนักฯ 5 วัน + ที่บ้าน 5 วัน
7) ปฏิบัติที่สำนักฯ 4 วัน + ที่บ้าน 6 วัน
8) ปฏิบัติที่สำนักฯ 3 วัน + ที่บ้าน 7 วัน

ส่วนที่ 6 ผลการฝึกปฏิบัติรวมทั้ง 10 วัน

5. การเก็บข้อมูลวิจัย เก็บข้อมูลวิจัยด้วยเครื่องมือวจัย คือ แบบรายงานและแบบประเมินตามข้อ 4 การสังเกตอย่างมีส่วนร่วม และการสนทนากลุ่ม

6. วิเคราะห์ข้อมูล ข้อมูลเชิงปริมาณ ใช้สถิติพรรณนา คือ ค่าร้อยละ และค่าเฉลี่ย ส่วนข้อมูลเชิงคุณภาพ ใช้การวิเคราะห์เนื้อหาเชิงอุปนัย

7. นำเสนอข้อมูล ด้วยตาราง กราฟ และการพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัย

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้เข้าร่วมโครงการวิจัย

ตารางที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้เข้าร่วมโครงการวิจัย

เพศ	**จำนวน/ร้อยละ**	**อายุ**	**จำนวน/ร้อยละ**	**อาชีพ**	**จำนวน/ร้อยละ**	**ประสบการณ์**	**จำนวน/ร้อยละ**	**สถานภาพ**	**จำนวน/ร้อยละ**
ชาย	44	20-25	5	1	1	1	9	1	26
หญิง	56	26-30	10	2	16	2	11	2	5
รวม	**100**	31-35	3	3	27	3	2	3	69
		36-40	5	4	3	4	1	**รวม**	**100**
		41-45	8	5	9	5	1		
		46-50	22	6	29	6	40		
		51-55	19	7	15	7	1		

เพศ	จำนวน/ร้อยละ	อายุ	จำนวน/ร้อยละ	อาชีพ	จำนวน/ร้อยละ	ประสบการณ์	จำนวน/ร้อยละ	สถานภาพ	จำนวน/ร้อยละ
		56-60	14	**รวม**	**100**	8	35		
		61-65	9			**รวม**	**100**		
		66-70	3						
		71-75	2						
		รวม	**100**						

หมายเหตุ ด้วยข้อจำกัดของพื้นที่ตาราง จึงกำหนดหมายเลขแทนความหมายของอาชีพ ประสบการณ์ และสถานภาพ ดังนี้

อาชีพ หมายเลข 1 คือ นิสิต/นักศึกษา 2 คือ ข้าราชการ/พนักงานของรัฐ/พนักงานรัฐวิสาหกิจ 3 คือ พนักงานบริษัทเอกชน 4 คือ พนักงานองค์กรไม่แสวงกำไร 5 คือ เกษตรกร/ประมง 6 คือ ผู้ประกอบการ/เจ้าของกิจการ และ 7 คือ อื่น ๆ

ประสบการณ์ (ด้านจิตภาวนา) หมายเลข 1 คือ สายพุทโธ 2 คือ สายพองหนอยุบหนอ 3 คือ สายอานาปานสติ 4 คือ สายรูปนาม 5 คือ สายมโนมยิทธิ 6 คือ สายจิตภาวนาแห่งอีอีซี (อานาปานสติ+สติปัฏฐาน) 7 คือ อื่น ๆ และ 8 คือ ไม่มีประสบการณ์

สถานภาพ หมายเลข 1 คือ ผู้สูงอายุ 2 คือ ผู้ดูแลผู้สูงอายุโดยอาชีพ และ 3 คือ ผู้ดูแลผู้สูงอายุในฐานะญาติหรือมิตร

จากตารางข้างต้น แสดงให้เห็นว่า ผู้เข้าร่วมโครงการวิจัยโดยส่วนมาก เป็นเพศหญิง อายุ 46–50 ประกอบอาชีพผู้ประกอบการ/เจ้าของกิจการ มีประสบการณ์จิตภาวนาแบบอีอีซี และเป็นผู้ดูแลผู้สูงอายุในฐานะญาติหรือมิตร

ส่วนที่ 2 ระดับความรู้ ความเข้าใจ และความสามารถก่อนและหลังเข้าร่วมโครงการวิจัย

ตารางที่ 2 ระดับความรู้ ความเข้าใจ และความสามารถก่อนและหลังเข้าร่วมโครงการวิจัย

รายการ	คะแนน	คะแนนเฉลี่ย	ระดับ
1. ความรู้และความเข้าใจในแนวคิดและหลักการของการฝึกปฏิบัติจิตภาวนาแห่งอีอีซี **ก่อน**เข้าร่วมโครงการวิจัยนี้	256	2.56	น้อย
2. ความรู้และความเข้าใจในแนวคิดและหลักการของการฝึกปฏิบัติจิตภาวนาแห่งอีอีซี **หลัง**เข้าร่วมโครงการวิจัยนี้	421	4.21	มาก
3. ความสามารถในการปฏิบัติจิตภาวนาแห่งอีอีซีจนจิตเป็นสมาธิระดับปฐมฌาน **ก่อน**เข้าร่วมโครงการวิจัยนี้	264	2.64	น้อย

รายการ	คะแนน	คะแนนเฉลี่ย	ระดับ
4. ความสามารถในการปฏิบัติจิตภาวนาแห่งอีอีซีจนจิตเป็นสมาธิระดับปฐมฌาน **หลัง**เข้าร่วมโครงการวิจัยนี้	422	4.22	มาก
5. วิธีประยุกต์จิตภาวนาแห่งอีอีซีกับการดำเนินชีวิตและการประกอบอาชีพ **ก่อน**เข้าร่วมโครงการวิจัยนี้	287	2.87	น้อย
6. วิธีประยุกต์จิตภาวนาแห่งอีอีซีกับการดำเนินชีวิตและการประกอบอาชีพ **หลัง**เข้าร่วมโครงการวิจัยนี้	442	4.42	มาก
รวม (ก่อนเข้าร่วมโครงการ)	**807**	**2.69**	**น้อย**
รวม (หลังเข้าร่วมโครงการ)	**1285**	**4.28**	**มาก**

จากตารางแสดงให้เห็นว่า โดยภาพรวม ความรู้ ความเข้าใจ และความสามารถก่อนเข้าร่วมโครงการวิจัย อยู่ในระดับน้อย คือ ระดับ 2 คะแนนเฉลี่ยอยู่ที่ 2.69 และหลังเข้าร่วมโครงการวิจัย อยู่ในระดับมาก คือ ระดับ 4 คะแนนเฉลี่ยอยู่ที่ 4.28 โดยรายการที่ 6 คือ วิธีประยุกต์จิตภาวนาแห่งอีอีซีกับการดำเนินชีวิตและการประกอบอาชีพหลังเข้าร่วมโครงการวิจัย มีคะแนนอยู่ที่ 4.42 ซึ่งสูงกว่าคะแนนเฉลี่ย

ส่วนที่ 3 ความพึงพอใจ

ตารางที่ 3 ระดับความพึงพอใจ

รายการ	คะแนน	คะแนนเฉลี่ย	ระดับ
1. ภาคปฐมนิเทศ	434	4.34	มาก
2. ห้องพัก	434	4.34	มาก
3. อาคารและสถานที่สำหรับฝึกปฏิบัติ	456	4.56	มากที่สุด
4. อาหารและน้ำดื่ม	469	4.69	มากที่สุด
5. น้ำปานะ	465	4.65	มากที่สุด
6. คู่มือฝึกปฏิบัติ	449	4.49	มาก
7. วัสดุและอุปกรณ์ประกอบการฝึกปฏิบัติ	450	4.50	มากที่สุด
8. อาจารย์จิตภาวนา	469	4.69	มากที่สุด
9. กระบวนกร (วิทยากรภาคกิจกรรม)	456	4.56	มากที่สุด
10. ภาคความรู้	461	4.61	มากที่สุด
11. ภาคปฏิบัติหลัก	462	4.62	มากที่สุด

รายการ	คะแนน	คะแนนเฉลี่ย	ระดับ
12. ภาคปฏิบัติรอง	453	4.53	มากที่สุด
13. ภาคปฏิบัติย่อย	449	4.49	มาก
14. ภาคกิจกรรม	440	4.40	มาก
15. ภาคปัจฉิมนิเทศ	459	4.59	มากที่สุด
16. การวัดและประเมินผล	379	3.79	มาก
17. ระยะเวลา (10 วัน)	409	4.09	มาก
18. การอำนวยความสะดวก	463	4.63	มากที่สุด
รวม	**8057**	**4.48**	**มาก**

จากตารางแสดงให้เห็นว่า โดยภาพรวม ความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก (4.48) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านที่มีระดับความพึงพอใจอยู่ในระดับมากที่สุด 11 รายการ ความพึงพอใจระดับมาก มี 7 รายการ โดยรายการที่มีระดับความพึงพอใจสูงที่สุด มี 2 รายการ ได้แก่ รายการที่ 4 และ 8 (4.69)

ส่วนที่ 4 ความเห็นอื่นๆ

จากความเห็นอื่น ๆ จำนวน 74 คน โดยมีจำนวน 4 คน ที่ความเห็นจัดเข้าได้ทั้งกลุ่ม 3 และ 4 ดังนั้น ทำให้ได้ความเห็น 78 ความเห็น แบ่งออกเป็น 4 กลุ่ม ได้แก่ ขอบคุณ มี 3 ความเห็น สิ่งที่ควรปรับปรุง มี 20 ความเห็น ข้อดี มี 31 ความเห็น ลักษณะทั่วไปของหลักสูตร 24 ความเห็น ดังนี้

1. ขอบคุณ มี 3 ความเห็น โดยขอบคุณหลักสูตร โอกาส และคณะทำงาน

2. สิ่งที่ควรปรับปรุง มี 20 ความเห็น ประมวลได้ว่า การกรอกเอกสารในระบบและการวัดและประเมินผลมีความซับซ้อน ยาก และมาก ทำให้ความสนใจในการปฏิบัติลดลง ดังนั้นควรปรับให้ง่ายขึ้น

3. ข้อดี มี 31 ความเห็น ประมวลได้ดังนี้ 1) กิจกรรมดี โครงการดี โครงการยอดเยี่ยม การเตรียมเนื้อหาดีมาก ทำเนื้อหามีภาพประกอบ เข้าใจได้ชัดเจนขึ้น ภาพต่อเนื่อง ทำให้เข้าใจหลักสูตรง่ายขึ้น เข้าใจสติปัฏฐาน 4 มากขึ้น 2) นำมาปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้ นำวิธีการที่ฝึกไปแก้ปัญหาในใจได้จริง ความรู้ที่ได้และวิธีการฝึกนำมาแก้ปัญหาในชีวิตได้จริง การทำงานราบรื่น 3) ผู้เรียนได้รับประโยชน์มาก ได้วิธีการไปใช้พัฒนาปัญญา 4) สืบต่อพุทธศาสนาอย่างยอดเยี่ยม 5) หลวงพ่อ พระอาจารย์ และแม่ชี ดูแลถ่ายทอดความรู้ดีมาก ทำให้เข้าใจได้ง่ายขึ้น สอนเนื้อหาวิชาความรู้ให้เข้าใจแจ่มแจ้ง

4. ลักษณะทั่วไปของหลักสูตร มีจำนวน 24 ความเห็น ประมวลได้ดังนี้ 1) ความคิดบวกความคิดลบมีในทุกคน เราต้องเลือกคิดดี พูดดี ทำดี 2) พุทธศาสนาที่แท้จริง 3) รู้วิธีระงับความเครียด ความหงุดหงิด ด้วยการคุมลม แล้วสร้างปัญญา คิดดี พูดดี ทำดี แทน / ลมหายใจเข้าออกมีคุณภาพ สร้างชีวิตผาสุก สติ1และ2 สติ1 สติคุม, สติ2 สติคิด คิดดี พูดดี ทำดี สร้างชีวิตผาสุกด้วยลมหายใจ 4) คุมลม รู้ตามลม ลำดับ1 แล้วคิดดี พูดดี ทำดี / คุมลม ให้หยุดคิดไม่ดี, คุมกาย ให้คิดดี พูดดี ทำดี / คุมลมคุมกายทำงาน เราคิดดี เราไม่ทุกข์ เราคิดไม่ดี เราทุกข์ / คุมลมคุมกายไปทำงาน แล้วคิดดี พูดดี ทำดี / คุมลมเพื่อหยุดคิดไม่ดี แล้วคิดดี พูดดี ทำดี / คุมลมรู้ตามลม คุมคิดเป็นฐานชีวิตผาสุก / จิตคุมลมคุมกาย คุมคิด / จิตคุมลมจิตรู้ตามลม ใช้ลมหายใจสร้างชีวิตผาสุก / จิตเป็นประธาน คุมลมคุมกาย คุมคิด / ชีวิตมีคุณภาพด้วยลมหายใจ / ใช้ลมหายใจที่มีอยู่ สร้างชีวิตผาสุก / จิตภาวนา พัฒนาปัญญา วิธีสร้างชีวิตผาสุก / วิธีการคุมลม รู้ตามลม เป็นฐานชีวิต / เพียรคุมลม อดทน และต้องคิดดี พูดดี ทำดี / ลมหายใจทุกคนมีอยู่ ใช้ประโยชน์จากลมหายใจ / ลมหายใจสร้างพลังชีวิต 5) เป็นหลักสูตรที่เรียนในสิ่งที่มีอยู่แล้ว เทียบคำสอนกับอาการที่มี

ส่วนที่ 5 วัน เวลา และสถานที่ในการปฏิบัติ (สำนักวัดพุทธศาสตร์และที่บ้าน)

ตารางที่ 4 วัน เวลา และสถานที่ในการปฏิบัติ

สำนัก+บ้าน	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	รวม
จำนวน	15	0	1	2	3	2	10	67	100

คำชี้แจงประกอบตาราง

ผู้ฝึกปฏิบัติสามารถเลือกสถานที่ปฏิบัติได้ 8 ตัวเลือก โดยต้องฝึกปฏิบัติที่สำนักอย่างน้อย 3 วัน ดังนี้

1. ปฏิบัติที่สำนักฯ 10 วัน + ที่บ้าน 0 วัน
2. ปฏิบัติที่สำนักฯ 9 วัน + ที่บ้าน 1 วัน
3. ปฏิบัติที่สำนักฯ 8 วัน + ที่บ้าน 2 วัน
4. ปฏิบัติที่สำนักฯ 7 วัน + ที่บ้าน 3 วัน
5. ปฏิบัติที่สำนักฯ 6 วัน + ที่บ้าน 4 วัน
6. ปฏิบัติที่สำนักฯ 5 วัน + ที่บ้าน 5 วัน
7. ปฏิบัติที่สำนักฯ 4 วัน + ที่บ้าน 6 วัน
8. ปฏิบัติที่สำนักฯ 3 วัน + ที่บ้าน 7 วัน

จากตารางแสดงให้เห็นว่า ผู้เข้าร่วมโครงการวิจัยส่วนมาก จำนวน/ร้อยละ 67 คน ฝึกปฏิบัติที่สำนัก 3 วัน และที่บ้าน 7 วัน รองลงมา จำนวน/ร้อยละ 15 คน ฝึกปฏิบัติที่สำนัก 10 วัน ส่วนการฝึกปฏิบัติที่สำนัก 9 วัน และที่บ้าน 1 วัน ไม่มีผู้เข้าร่วมโครงการวิจัยเลือก

ส่วนที่ 6 ผลการฝึกปฏิบัติรวมทั้ง 10 วัน

6.1 ผลการปฏิบัติรวม

ตารางที่ 5 ผลการฝึกปฏิบัติรวมทั้ง 10 วัน

ระดับ	**F (1)**	**D- (2)**	**D (3)**	**D+ (4)**	**C- (5)**	**C (6)**	**C+ (7)**	**B- (8)**	**B (9)**	**B+ (10)**	**A (11)**	**รวม/ร้อยละ**
คะแนน	**0-49**	**50-54**	**55-59**	**60-64**	**65-69**	**70-74**	**75-79**	**80-84**	**85-89**	**90-94**	**95-100**	
จำนวน/ร้อยละ	0	0	0	0	5	11	54	18	3	6	3	**100**

จากตารางแสดงให้เห็นว่า ผู้เข้าร่วมโครงการวิจัยส่วนมาก จำนวน/ร้อยละ 54 คน มีผลการฝึกปฏิบัติอยู่ในระดับ 7 (C+) รองลงมา คือ ระดับ 8 (B-) จำนวน/ร้อยละ 18 คน ส่วนระดับสูงสุด คือ ระดับ 11 (A) มีจำนวน/ร้อยละ 3 คน

6.2 ผลการฝึกปฏิบัติประจำวัน

ตารางที่ 6 ผลการปฏิบัติประจำวันโดยรวม (จำนวนคน)

วันที่ / **ระดับ**		**1**	**2**	**3**	**4**	**5**	**6**	**7**	**8**	**9**	**10**	**รวม**	
												คน	**เฉลี่ย**
A	11	3	5	6	8	2	2	2	4	3	2	37	3.7
B+	10	2	2	2	5	4	8	8	8	17	26	82	8.2
B	9	4	3	5	4	8	7	14	16	28	41	130	13
B-	8	2	6	8	17	35	52	49	51	35	16	271	27.1
C+	7	2	2	11	21	12	5	15	6	5	2	81	8.1
C	6	19	38	52	34	37	23	8	8	3	2	224	22.4
C-	5	49	35	13	10	1	1	2	3	2	2	118	11.8
D+	4	14	9	3	1	1	1	2	4	7	5	47	4.7
D	3	4	0	0	0	0	0	0	0	0	0	4	0.4
D-	2	1	0	0	0	0	0	0	0	0	3	4	0.4
F	1	0	0	0	0	0	1	0	0	0	1	2	0.2
รวม		**100**	**100**	**100**	**100**	**100**	**100**	**100**	**100**	**100**	**100**	**1000**	**100**

ตารางที่ 7 ผลการปฏิบัติประจำวันโดยรวม (คะแนน)

ระดับ \ วันที่		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	รวม คะแนน	ร้อยละ
A	11	33	55	66	88	22	22	22	44	33	22	407	5.59
B+	10	20	20	20	50	40	80	80	80	170	260	820	11.27
B	9	36	27	45	36	72	63	126	144	252	369	1170	16.08
B-	8	16	48	64	136	280	416	392	408	280	128	2168	29.80
C+	7	14	14	77	147	84	35	105	42	35	14	567	7.79
C	6	114	228	312	204	222	138	48	48	18	12	1344	18.47
C-	5	245	175	65	50	5	5	10	15	10	10	590	8.11
D+	4	56	36	12	4	4	4	8	16	28	20	188	2.58
D	3	12	0	0	0	0	0	0	0	0	0	12	0.16
D-	2	2	0	0	0	0	0	0	0	0	6	8	0.11
F	1	0	0	0	0	0	1	0	0	0	1	2	0.03
รวม		548	603	661	715	729	764	791	797	826	842	7276	100
ร้อยละ		7.53	8.29	9.08	9.83	10.02	10.50	10.87	10.95	11.35	11.57	100	
เฉลี่ย		49.82	54.82	60.09	65.00	66.27	69.45	71.91	72.45	75.09	76.55		
ระดับ		2	3	4	5	5	5	6	6	7	7		
		D-	D	D+	C-	C-	C-	C	C	C+	C+		

แผนภาพที่ 1 ผลการฝึกปฏิบัติประจำวัน

คำชี้แจงประกอบการประเมินผล

การประเมินผลแบ่งออกเป็น 11 ระดับ ดังนี้ คะแนน 0-49 50-45 55-59 60-64 65-69 70-74 75-79 80-84 85-90 และ 95-100 ระดับเป็นตัวเลข 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 และ 11 ระดับเป็นตัวอักษร F D- D D+ C- C C+ B- B B+ และ A ตามลำดับ

จากตารางและแผนภูมิข้างต้น แสดงให้เห็นว่า โดยภาพรวม การฝึกปฏิบัติมีความเข้มข้นเพิ่มขึ้นตามลำดับจากน้อยไปหามาก คือ จากระดับ 2 (D-) ถึงระดับ 7 (C+) เมื่อพิจารณารายระดับ พบว่าผลการฝึกปฏิบัติระดับ 8 (B-) มีจำนวนมากที่สุด มีจำนวนเฉลี่ย 27.10 คน คิดเป็นร้อยละ 29.80 รองลงมา คือ ระดับ 6 (C) มีจำนวนเฉลี่ย 22.40 คน คิดเป็นร้อยละ 18.47 ส่วนระดับที่น้อยที่สุด คือ ระดับ 1 (F) มีจำนวนเฉลี่ย 0.20 คน คิดเป็นร้อยละ 0.03 ในขณะที่ระดับ 11 (A) มีจำนวนเฉลี่ย 3.70 คน คิดเป็นร้อยละ 5.59

อภิปรายผล

การอภิปรายผลนี้ไม่ได้แสดงให้เห็นความสอดคล้องหรือไม่สอดคล้องกับการศึกษาก่อนหน้า เพราะยังไม่มีการศึกษาในลักษณะเดียวกันทั้งด้านขอบเขตเนื้อหาและวิธีการ ดังนั้น หากอ้างอิงถึงการศึกษาก่อนหน้าซึ่งต่างกัน อาจทำให้ผู้อ่านเข้าใจคลาดเคลื่อน จึงอภิปรายในขอบเขตของงานวิจัยนี้เท่านั้นโดยเฉพาะประเด็นที่ควรปรับปรุงซึ่งได้จากผลการวิจัยดังนี้

การเผยแพร่หลักสูตรจิตภาวนาด้วยการฝึกอบรมแบบผสมผสานระหว่างออนไลน์ผ่าน MOOC และฝึกปฏิบัติในสถานที่จริง มีเป้าหมายคือผู้สูงอายุและผู้ดูแลผู้สูงอายุในพื้นที่อีอีซีและพื้นที่อื่นในประเทศอย่างน้อยจำนวน 400 คน (เข้าศึกษาในระบบ) และตัวชี้วัด คือ จำนวนผู้สูงอายุและผู้ดูแลผู้สูงอายุผ่านการฝึกอบรมทั้งภาคทฤษฎีและปฏิบัติตามหลักสูตรจิตภาวนาแห่งอีอีซีแบบผสมผสานระหว่างออนไลน์ผ่าน MOOC และฝึกปฏิบัติในสถานที่จริง อย่างน้อยจำนวน 100 คน

จากผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่า สิ่งที่ควรปรับปรุง มี 20 ความเห็น ประมวลได้ว่า การกรอกเอกสารในระบบและการวัดและประเมินผลมีความซับซ้อน ยาก และมาก ทำให้ความสนใจในการปฏิบัติลดลง ดังนั้น ควรปรับให้ง่ายขึ้น ซึ่งสิ่งที่ควรปรับปรุงที่ได้จากการแสดงความเห็นนี้สอดคล้องกับผลจากการประเมินเชิงสถิติ ที่มีระดับความพึงพอใจค่าเฉลี่ยต่ำที่สุดที่ 3.79 และต่ำกว่าค่าเฉลี่ยรวมที่ 4.48 และผลจากการประชุมสนทนากลุ่มด้วย

ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะผู้เข้าร่วมโครงการวิจัยที่ผ่านทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ ต้องกรอกข้อมูลผ่านระบบออนไลน์ จำนวน 5 ครั้ง ได้แก่

1) การเข้าใช้งานระบบเพื่อลงทะเบียนเรียนรายวิชาจิตภาวนาแห่งอีอีซีในระบบ BUU MOOC ใช้เวลา 5 นาที

2) การตอบแบบประเมินความพึงพอใจรายวิชาจิตภาวนาแห่งอีอีซี ใช้เวลา 5 นาที

3) การสมัครเข้าร่วมโครงการวิจัยในแบบฟอร์มออนไลน์ชื่อ “รายชื่อผู้ผ่านภาคทฤษฎีรายวิชาจิตภาวนาแห่งอีอีซีประสงค์เข้ารับการฝึกปฏิบัติให้สำเร็จหลักสูตรจิตภาวนาแห่งอีอีซี” ใช้เวลา 5 นาที

4) การตอบแบบรายงานผลการฝึกปฏิบัติประจำวัน ใช้เวลา 15 นาที มี 10 วัน รวม 170 นาที หรือ 2.50 ชั่วโมง

5) การตอบแบบประเมินหลังการฝึกปฏิบัติตามหลักสูตรจิตภาวนาแห่งอีอีซี โครงการวิจัยเรื่องนวัตกรรมการฝึกอบรมและการเผยแพร่หลักสูตรจิตภาวนาแห่งอีอีซี ใช้เวลา 5 นาที รวมทั้งสิ้น 175 นาที หรือ 2.55 ชั่วโมง

นอกจากนี้ ผู้เข้าร่วมโครงการวิจัย จำนวน 42 คน ได้เข้าสู่ห้องเรียนออนไลน์ Google Classroom ที่สร้างไว้เป็นช่องทางการสื่อสารระหว่างอาจารย์จิตภาวนาและผู้เข้าร่วมโครงการวิจัยด้วย อย่างไรก็ตาม เวลาที่ใช้กับระบบออนไลน์ยังต่างกันตามความเร็วและความเสถียรของสัญญาณอินเทอร์เน็ต และอุปกรณ์ที่ใช้กับระบบระหว่างเครื่องคอมพิวเตอร์ตั้งโต๊ะหรือโทรศัพท์เคลื่อนที่ อนึ่ง ในช่วงเวลาที่มีผู้เข้าใช้งานระบบพร้อมกันจำนวนมากประมาณ 50 คน จะทำให้เข้าใช้งานระบบไม่ได้ หรือเมื่อเข้าใช้งานในระบบได้แล้วดำเนินการในส่วนที่เกี่ยวข้องก็จะหลุดออกจากระบบและเข้าใช้งานในช่วงเดียวกันไม่ได้ทำให้ต้องเข้าใช้ในช่วงเวลาอื่นในภายหลัง

องค์ความรู้ใหม่

โครงการวิจัยนี้เป็นโครงการวิจัยต่อเนื่องปีที่ 3 มีวัตถุประสงค์หลักคือการสร้างนวัตกรรมการฝึกอบรมและการเผยแพร่หลักสูตรจิตภาวนาแห่งอีอีซีให้กว้างขว้างไม่จำกัดเพศ วัย และสถานที่โดยการใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีสารสนเทศที่แพร่หลายในปัจจุบัน

นวัตกรรมของโครงการวิจัยไม่ได้จำกัดอยู่กับการใช้อุปกรณ์อิเล็กทรอนิก คือ คอมพิวเตอร์และโทรศัพท์เคลื่อนที่และสัญญาณอินเทอร์เน็ตเท่านั้น แต่ความเป็นนวัตกรรมของโครงการวิจัยเกิดขึ้นตั้งแต่การร่างข้อเสนอโครงการวิจัยปีแรกซึ่งสะท้อนจากการใช้คำว่า “จิตภาวนา” แทนคำว่า “จิตตภาวนา” เพื่อให้สะดุดตาของผู้อ่านอย่างชัดเจน โดยมุ่งให้มีความหมายเพื่อใช้ประโยชน์จากจิตภาวนาเพื่อการดำเนินชีวิตและการประกอบอาชีพ มิได้มุ่งไปในเชิงโลกุตระ

การดำเนินโครงการวิจัยโดยความร่วมมือกับสำนักวัดพุทธศาสตร์เป็นเวลาต่อเนื่องสามปี ถือเป็นความร่วมมือที่ต่อเนื่องและมีผลงานร่วมกันเป็นที่ประจักษ์ หากมีการร่วมมือต่อไปเพื่อสร้างเครือข่ายกับหน่วยงานที่ 3 จะทำให้ไม่เพียงหน่วยงานแต่รวมถึงสังคมวงกว้างด้วยได้รับประโยชน์

จากการพัฒนาจิตให้เป็นสมาธิระดับปฐมฌานเพื่อใช้ในชีวิตและการทำงาน ซึ่งในช่วงเวลาที่ผ่านมาทางมหาวิทยาลัยโดยนักวิจัยและสำนักวัดพุทธศาสตร์ได้ร่วมมือกันบริการวิชาการแล้ว 3 ครั้ง

สิ่งใหม่ที่ถูกเห็นว่าจะนำความทันสมัยมาให้กับผู้สนใจนั้นไม่จริงเสมอไปกับคนบางกลุ่ม ในกรณีโครงการวิจัยนี้ เครื่องมืออิเล็คทรอนิก สัญญาณอินเทอร์เน็ต และระบบออนไลน์กลายเป็นอุปสรรคสำหรับผู้สูงอายุและผู้ที่ไม่รู้หรือไม่สะดวกในการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการศึกษาและการวัดประเมินผลตามรูปแบบที่จัดให้กับนิสิตนักศึกษาระดับอุดมศึกษา ดังนั้น จึงต้องพัฒนาต่อไปให้เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย มิเช่นนั้น จะทำให้หลักสูตรที่ดีตามความเห็นของผู้เข้าร่วมโครงการวิจัยไม่น่าสนใจและจะอยู่ในวงจำกัดซึ่งขัดแย้งกับเป้าหมายที่ต้องการเผยแพร่ให้คนทุกเพศวัยและสถานที่เข้าถึงและใช้ประโยชน์ได้

ความเป็นรูปธรรมและความต่อเนื่องคือสิ่งที่ผู้เข้าร่วมโครงการวิจัยสะท้อน ดังนั้น การมีสถานที่แน่นอนและตารางกิจกรรมประจำคือสิ่งที่ควรเกิดขึ้นเอื้อให้ผู้สนใจโดยเฉพาะนิสิตนักศึกษาซึ่งเป็นกลุ่มเป้าหมายหลักที่สถาบันการศึกษาต้องพัฒนาสามารถเข้าถึงได้อย่างสะดวกเพื่อรับรู้และรับฟังข้อมูลนำไปสู่การแก้ไขและปรับปรุงให้การพัฒนาคุณภาพและสมรรถภาพของจิตให้เป็นเรื่องใกล้ตัวและเป็นไปได้ตลอดเวลา

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. รูปแบบและระบบ นอกจากการกรอกข้อมูลในระบบออนไลน์แล้ว ควรมีเอกสารเป็นทางเลือกสำหรับกลุ่มผู้ไม่ชำนาญเทคโนโลยีสารสนเทศ หรือในกรณีที่สัญญาณอินเทอร์เน็ตและอุปกรณ์ไม่พร้อม

2. นอกจากการพบอาจารย์จิตภาวนาตัวต่อตัวผ่านระบบออนไลน์แล้ว ควรเพิ่มช่องทางการสนทนาแบบกลุ่มเพื่อลดเวลาและความซ้ำซ้อนในการปรึกษารายประเด็น และควรมีตารางการศึกษาและปฏิบัติประจำสำนักเพื่อให้ผู้สนใจวางแผนได้ล่วงหน้า

2. การประชาสัมพันธ์ให้เข้าถึงกลุ่มเป้าหมายควรเป็นการประชาสัมพันธ์เชิงรุกเข้าถึงได้ง่าย และทำอย่างต่อเนื่อง และรับฟังความเห็นจากผู้ศึกษาและปฏิบัติเพื่อพัฒนาให้เหมาะกับกลุ่มเป้าหมายแต่ละกลุ่มยิ่งขึ้น

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยต่อยอด

1. ควรวิจัยในกลุ่มที่ไม่เคยมีประสบการณ์ในการศึกษาและปฏิบัติจิตภาวนาสายใด ๆ มาก่อน และควรเป็นการวิจัยเชิงทดลองเพื่อความแม่นยำและชัดเจนของวิธีการและการวัดและประเมินผล

2. ควรวิจัยเพื่อพัฒนาหลักสูตรแยกตามกลุ่มเป้าหมายซึ่งจำเป็นต้องใช้ภาษา วิธีการ และรูปแบบการนำเสนอที่แตกต่างกัน

3. ควรวิจัยและพัฒนาช่องทางออนไลน์ที่หลากหลายและควรพัฒนาแอพพลิเคชันให้สามารถใช้งานได้สะดวกและเหมาะสมกับกลุ่มต่าง ๆ

คำรับรองและการเปิดเผยข้อมูลของผู้เขียน

1. การเปิดเผยผลประโยชน์ทับซ้อน (Conflict of Interest)

ผู้เขียนขอรับรองว่าไม่มีผลประโยชน์ทับซ้อนใด ๆ ที่อาจมีอิทธิพลต่อการออกแบบการวิจัย การดำเนินการวิจัย การวิเคราะห์ข้อมูล การแปลผล หรือการนำเสนอผลการวิจัย

2. การใช้ปัญญาประดิษฐ์และเทคโนโลยีสนับสนุนการจัดทำต้นฉบับ (Generative AI and AI-assisted Technologies in the Writing Process)

ผู้เขียนได้ใช้ Google Translate เพื่อช่วยแปลบทคัดย่อในเบื้องต้นจากนั้นปรับแก้ไขความถูกต้องด้วยผู้วิจัยเอง โดยไม่ได้ใช้ปัญญาประดิษฐ์ในการเก็บรวบรวมข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูล หรือตัดสินผลการวิจัย ทั้งนี้ ผู้เขียนได้ตรวจสอบ แก้ไข และรับรองเนื้อหาทั้งหมดของบทความฉบับสุดท้าย และรับผิดชอบต่อความถูกต้อง ความน่าเชื่อถือ และความสมบูรณ์ของบทความทั้งหมด

3. คำรับรองเกี่ยวกับการเปิดเผยข้อมูล (Data Availability Statement)

ข้อมูลที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้สามารถเข้าถึงได้จากผู้เขียนโดยการร้องขออย่างสมเหตุสมผล

4. คำรับรองด้านจริยธรรมการวิจัย (Ethics Statement)

การวิจัยครั้งนี้ได้รับการรับรองจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ มหาวิทยาลัยบูรพา รหัสโครงการวิจัย HU 005/2566

5. แหล่งทุนสนับสนุนการวิจัย (Funding)

โครงการวิจัยนี้ ได้รับงบประมาณสนับสนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยบูรพา งบประมาณเงินอุดหนุนจากกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม ประเภท Fundamental Fund ปีงบประมาณพ.ศ. 2566 ทั้งนี้ ผู้ให้ทุนไม่มีบทบาทในการออกแบบการวิจัย การเก็บรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล การแปลผล หรือการตัดสินใจเผยแพร่ผลงานวิจัย

6. การระบุบทบาทของผู้มีส่วนร่วมตามหลัก CRediT

มนตรี วิวาห์สุข เป็นผู้รับผิดชอบการกำหนดแนวคิดการวิจัย การออกแบบระเบียบวิธีวิจัย การดำเนินการวิจัยและเก็บรวบรวมข้อมูล การจัดการข้อมูล การวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูล การเขียนต้นฉบับ และการตรวจแก้ปรับปรุงต้นฉบับ รวมทั้งตรวจสอบและรับรองต้นฉบับฉบับสุดท้าย

เอกสารอ้างอิง

เดวิด โบห์ม. (2554). *ว่าด้วยสุนทรียสนทนา* (เพชรรัตน์ พงษ์เจริญสุข, ผู้แปล). สวนเงินมีนา. https://research.ebsco.com/c/3q5j6g/search/details/nitxe7ior5?db=cat05085a

ธีรวุฒิ เอกะกุล. (2549). *ระเบียบวิธีวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์และสังคมศาสตร์.* (พิมพ์ครั้งที่ 4). วิทยาออฟเซทการพิมพ์. https://webopac.lib.buu.ac.th/bibitem?bibid=b00092062

บุญชม ศรีสะอาด. (2561). การแปลผลเมื่อใช้เครื่องมือรวบรวมข้อมูลแบบมาตราส่วนประมาณค่า. *Journal of Educational Measurement Mahasarakham University, 2*(1), 64-70. https://so02.tci-thaijo.org/index.php/jemmsu/article/view/154477

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต). (2559). *พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย.* (พิมพ์ครั้งที่ 45). สหธรรมิก. https://www.car.chula.ac.th/display7.php?bib=2127295

มนตรี วิวาห์สุข และวรัญญา ปรีดาธวัช. (2568). การพัฒนารายวิชา “จิตภาวนาแห่งอีอีซี” ในระบบการจัดการเรียนรู้ออนไลน์แบบเปิดสำหรับมวลชนของมหาวิทยาลัยบูรพา. *วารสาร มจร กาญจนปริทรรศน์, 4*(3), 458-469. https://so05.tci-thaijo.org/index.php/Kanchana-editor/article/view/276935

มนตรี วิวาห์สุข, ลัดดาวัลย์ พุทธรักษา, วรากร ทรัพย์วิระปกรณ์, ธนิดา จุลวนิชย์พงษ์, จุฑามาศ แหนจอน และอรพินท์ หลักแหลม. (2564). *การพัฒนารูปแบบจิตภาวนาแห่งอีอีซี.* (รายงานการวิจัย). คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา. https://www.shorturl.asia/zv0cz9

มนตรี วิวาห์สุข, ลัดดาวัลย์ พุทธรักษา, วรากร ทรัพย์วิระปกรณ์, ธนิดา จุลวนิชย์พงษ์, จุฑามาศ แหนจอน และอรพินท์ หลักแหลม. (2569). การพัฒนารูปแบบจิตภาวนาแห่งอีอีซี.

วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร, 14(3), 1281-1299. https://so03.tci-thaijo.org/index.php/journal-peace/article/view/296643/194602

มนตรี วิวาห์สุข. (2565). *การสร้างหลักสูตรจิตภาวนาแห่งอีอีซี.* (รายงานการวิจัย). คณะมนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา. https://shorturl.asia/jm0tmo

มนตรี วิวาห์สุข. (2566). *นวัตกรรมการฝึกอบรมและการเผยแพร่หลักสูตรจิตภาวนาแห่งอีอีซี.* (รายงานการวิจัย). คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา. https://www.shorturl.asia/vuer1j

มนตรี วิวาห์สุข. (2568). การสร้างเครือข่ายจิตภาวนาแห่งอีอีซี. *วารสารวิจัยรำไพพรรณี, 19*(1), 37-44. https://so05.tci-thaijo.org/index.php/RRBR/article/view/280519

มนตรี วิวาห์สุข. (2569). การสร้างหลักสูตรจิตภาวนาแห่งอีอีซี. *วารสารวิชาการธรรมทรรศน์, 26*(3), 369-386. https://so06.tci-thaijo.org/index.php/dhammathas/article/view/291259

มหาวิทยาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.* โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. https://www.car.chula.ac.th/display7.php?bib=b1527813

วัลลัภ รัฐฉัตรานนท์. (2557). *เทคนิควิจัยทางสังคมศาสตร์.* (พิมพ์ครั้งที่ 5). สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. https://webopac.lib.buu.ac.th/bibitem?bibid=b00268701

วีระยุทธ พรพจน์ธนมาศ. (2565). ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณกับความเป็นสากล (ที่ยังไม่เป็นสากล?): บทสำรวจความหลากหลายของคำอธิบายการสุ่มตัวอย่างและการหาขนาดตัวอย่างในหนังสือระเบียบวิธีจิจัยและสถิติเพื่อการวิจัยโดยนักวิชาการไทย. *วารสารรามคำแหง ฉบับรัฐประศาสนศาสตร์, 5*(2), 120–161. https://so16.tci-thaijo.org/index.php/RJPA/article/view/2085

สิน พันธุ์พินิจ. (2554). *เทคนิคการวิจัยทางสังคมศาสตร์.* (พิมพ์ครั้งที่ 2). วิทยพัฒน์. https://webopac.lib.buu.ac.th/bibitem?bibid=b00307823

รูปแบบการจัดการอาชีวศึกษาระบบทวิภาคีเพื่อตอบสนองความต้องการกำลังคนของสถานประกอบการ

Dual Vocational Education Management Model to Meet the Workforce Needs of Enterprises

วาทิน แหลมคม[1] และสุธรรม ธรรมทัศนานนท์[2]
Wathin Laemkom and Sutum Tummatasananon

Received: November 18, 2025
Revised: June 30, 2026
Accepted: June 30, 2026

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาข้อมูลพื้นฐานสำหรับสร้างรูปแบบการจัดการอาชีวศึกษาระบบทวิภาคีเพื่อตอบสนองความต้องการกำลังคนของสถานประกอบการ 2) สร้างและตรวจสอบยืนยันรูปแบบฯ 3) ทดลองใช้รูปแบบฯ และ 4) ประเมินรูปแบบฯ แบ่งการวิจัยและพัฒนาออกเป็น 4 ขั้นตอน ดังนี้ 1) ศึกษาข้อมูลพื้นฐานสำหรับสร้างรูปแบบฯ กลุ่มตัวอย่างเป็นผู้บริหารสถานศึกษา 204 คน โดยสุ่มแบบแบ่งชั้น ใช้แบบสอบถามสภาพปัจจุบันสภาพที่พึงประสงค์ และสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูล 6 คน เลือกแบบเจาะจง ใช้แบบสัมภาษณ์ 2) สร้างและตรวจสอบยืนยันรูปแบบฯ โดยผู้ทรงคุณวุฒิ 9 คน เลือกแบบเจาะจง ใช้ประเด็นการสัมมนาอิงผู้เชี่ยวชาญและแบบสอบถามความเหมาะสม 3) ทดลองใช้รูปแบบฯ โดยผู้บริหารสถานศึกษาและครู 63 คน โดยสมัครใจ ใช้แบบนิเทศกำกับติดตาม และแบบสอบถามความพึงพอใจ และ 4) ประเมินรูปแบบฯ โดยผู้ใช้และผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย 83 คน เลือกแบบเจาะจง ใช้แบบสอบถามความเหมาะสมและความเป็นประโยชน์ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และค่าดัชนีความต้องการจำเป็น ผลการวิจัยพบว่า 1) ผลการศึกษาข้อมูลพื้นฐานสภาพปัจจุบันโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง สภาพที่พึงประสงค์โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด

[1-2] มหาวิทยาลัยศรีปทุม; Sripatum University
Corresponding author, e-mail: thanupa5916@gmail.com, Tel. 062-9155916

ลำดับความต้องการจำเป็น ลำดับที่ 1 ได้แก่ ด้านคุณภาพผู้เรียนและผู้สำเร็จการศึกษา 2) ผลการสร้างรูปแบบ ประกอบด้วย (1) หลักการและวัตถุประสงค์ (2) วิธีดำเนินการ (3) กลไกการบริหาร (4) แนวทางการประเมิน (5) เงื่อนไขความสำเร็จ มีความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุด 3) ผลการทดลองใช้ กลุ่มเป้าหมายที่เข้าร่วมประชุมเชิงปฏิบัติการมีผลการนิเทศกำกับติดตามก่อนการพัฒนาอยู่ในระดับปานกลาง และหลังการพัฒนาอยู่ในระดับมากที่สุด และ 4) ผลการประเมินรูปแบบ พบว่า ด้านความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุด และด้านความเป็นประโยชน์อยู่ในระดับมากที่สุด

คำสำคัญ: รูปแบบการจัดการอาชีวศึกษา, ระบบทวิภาคี, ความต้องการกำลังคน, สถานประกอบการ

Abstract

This research aimed to 1) study the basic information for constructing a dual vocational education management model to meet the workforce needs of enterprises, 2) construct and validate the model, 3) implement the model on a trial basis, and 4) evaluate the model. The research and development process was divided into four stages. In Stage 1, the basic information for constructing the model was studied with a sample of 204 school administrators selected through stratified random sampling, using a questionnaire on current and desired states, and through interviews with six informants selected through purposive sampling, using an interview form. In Stage 2, the model was constructed and validated by nine purposively selected experts through a connoisseurship seminar guide and an appropriateness questionnaire. In Stage 3, the model was implemented on a trial basis with 63 voluntary school administrators and teachers, using a supervision and monitoring form and a satisfaction questionnaire. In Stage 4, the model was evaluated by 83 purposively selected users and stakeholders using a questionnaire on appropriateness and utility. The statistics used for data analysis were percentage, mean, standard deviation, and the priority needs index. The results revealed the following: 1) Regarding the basic information, the overall current state was at a moderate level, while the overall desired state was at the highest level. The quality

of learners and graduates ranked first in terms of needs. 2) The constructed model consisted of (1) principles and objectives, (2) operational procedures, (3) administrative mechanisms, (4) evaluation guidelines, and (5) conditions for success, and its appropriateness was at the highest level. 3) In the trial implementation, the supervision and monitoring results of the target group participating in the workshop were at a moderate level before the development and at the highest level after the development. 4) The evaluation of the model found that both its appropriateness and utility were at the highest level.

Keywords: Vocational Education Management Model,
Dual Vocational Education System, Workforce Needs, Enterprises

บทนำ

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 13 พลิกโฉมประเทศไทย สู่เศรษฐกิจสร้างคุณค่า สังคมเดินหน้าอย่างยั่งยืน (Transformation to Hi-Value and Sustainable Thailand) การวางกรอบทิศทางการพัฒนาประเทศในระยะของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 13 มีจุดประสงค์เพื่อพลิกโฉมประเทศไทย หรือ เปลี่ยนแปลงประเทศขนาดใหญ่ (Thailand's Transformation) ภายใต้แนวคิด "Resilience" เพื่อสร้างความพร้อมในการรับมือกับการเปลี่ยนแปลง สามารถปรับตัวให้อยู่รอดได้ในสภาวะวิกฤติและเพื่อให้การขับเคลื่อนการพัฒนาประเทศเกิดผลสัมฤทธิ์ตามเป้าหมายที่กำหนดไว้จึงกำหนดพลิกโฉมประเทศไปสู่ "เศรษฐกิจสร้างคุณค่าสังคมเดินหน้าอย่างยั่งยืน" โดยใช้องค์ความรู้ ความคิดสร้างสรรค์ เทคโนโลยีและนวัตกรรมเป็นเครื่องมือในการขับเคลื่อนการยกระดับศักยภาพ และพัฒนาประเทศในทุกมิติ เพื่อสนับสนุนเสริมสร้างการสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจและขีดความสามารถในการแข่งขันและเพื่อส่งเสริมโอกาสและความเสมอภาคทางสังคมอย่างทั่วถึงตลอดจนเพื่อให้เกิดการปรับเปลี่ยนรูปแบบการผลิตและการบริโภคให้เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี, 2565)

การจัดการอาชีวศึกษาระบบทวิภาคี เป็นการจัดการศึกษาวิชาชีพโดยความร่วมมือของหน่วยงานหลัก 2 หน่วย คือ สถานศึกษากับสถานประกอบการ โดยกำหนดให้นักศึกษาเรียนวิชาทฤษฎีในสถานศึกษาและฝึกภาคปฏิบัติหรือฝึกอาชีพในสถานประกอบการจนจบหลักสูตร โดยมี

จุดมุ่งหมาย เพื่อจัดเตรียมกำลังคน และช่างฝีมือที่มีความชำนาญให้เพียงพอและตรงกับความต้องการ ของสถานประกอบการเข้าสู่ตลาดแรงงาน ทั้งยังเปิดโอกาสให้เยาวชน และบุคลากรในวัยทำงานได้พัฒนาตนเองด้านวิชาชีพอย่างต่อเนื่องตรงตามความต้องการของตลาดแรงงาน (ศูนย์อาชีวศึกษาทวิภาคี, 2557) เป็นการจัดการศึกษาที่เกิดจากข้อตกลงระหว่างสถานศึกษาอาชีวศึกษาหรือสถาบันกับสถานประกอบการ รัฐวิสาหกิจ หรือหน่วยงานของรัฐ ทั้งเรื่องการจัดหลักสูตรการจัดการเรียนการสอน การวัดผลและการประเมินผล โดยจัดให้ผู้เรียนใช้เวลาส่วนหนึ่งในสถานศึกษาอาชีวศึกษาหรือสถาบัน และเรียนภาคปฏิบัติในสถานประกอบการ รัฐวิสาหกิจหรือหน่วยงานของรัฐ ซึ่งในการดำเนินการดังกล่าวมีกรอบและหลักเกณฑ์ในการดำเนินการที่เกี่ยวข้อง (สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา, 2562)

จากรายงานการติดตามและประเมินผลการจัดการอาชีวศึกษาระบบทวิภาคีประจำปีงบประมาณ 2560 โดยสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา พบว่า ปัญหาอุปสรรคของการจัดการศึกษาระบบทวิภาคี ที่ต้องดำเนินการเพื่อแก้ปัญหา ซึ่งได้แก่ การจัดการภายในสถาบัน เช่น การจัดทำแผนการเรียนและการฝึกอาชีพ กลไกการนิเทศ กลไกการประกันคุณภาพ กลไกการติดตามประเมินผล กลไกงบประมาณ ฯลฯ นอกจากนี้การฝึกปฏิบัติที่ไม่ตรงกับรายวิชา ซึ่งต้องมีการพัฒนาหลักสูตรร่วมกันกับวิทยาลัยฯ ให้มีความเข้มข้น รวมถึงการปรับหลักสูตรให้มีความเหมาะสม เมื่อนักศึกษาจบการศึกษาแล้วสามารถทำงานได้เลย ในปัจจุบันภาคเรียนสุดท้ายของการศึกษานักศึกษายังต้องมาเรียนในภาคเรียนสุดท้าย ทำให้ขาดการต่อเนื่องในการทำงาน อีกประการหนึ่งการหาสถานประกอบการเข้าร่วมในระบบทวิภาคีค่อนข้างยาก เนื่องจากสถานศึกษาอาชีวศึกษาตั้งอยู่ในพื้นที่ห่างไกลจากตัวเมือง ที่สำคัญการฝึกอาชีพหากเกิดอันตรายและสร้างความเสียหายในสถานประกอบการจะทำให้การพัฒนาหลักสูตรไม่สามารถทำได้อย่างเต็มที่ ข้อสำคัญอีกประการหนึ่งสถานศึกษาอาชีวศึกษาไม่มีการพัฒนาหลักสูตรร่วมกับสถานประกอบการโดยตรง และสถานประกอบการขนาดใหญ่ที่รับนักศึกษาเข้าฝึกอาชีพในระบบทวิภาคีนั้น จะมีค่าตอบแทนจูงใจให้กับนักศึกษาแต่อาจไม่ได้ความรู้ตามที่ต้องการตามหลักสูตร (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา , 2560)

จากปัญหาและความสำคัญของการจัดการอาชีวศึกษาระบบทวิภาคีเพื่อตอบสนองความต้องการกำลังคนของสถานประกอบการ ดังกล่าวข้างต้น พบว่า แม้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะมีนโยบายและแนวทางส่งเสริมการจัดการอาชีวศึกษาระบบทวิภาคีอย่างต่อเนื่อง แต่ยังขาดรูปแบบการจัดการที่เป็นระบบ มีองค์ประกอบและกลไกการดำเนินงานที่ชัดเจน สามารถบูรณาการความร่วมมือระหว่างสถานศึกษาและสถานประกอบการได้อย่างมีประสิทธิภาพ และตอบสนองความ

ต้องการกำลังคนที่สอดคล้องกับบริบทของภาคอุตสาหกรรมในปัจจุบัน ส่งผลให้เกิดช่องว่างระหว่างสมรรถนะของผู้สำเร็จการศึกษากับความต้องการของสถานประกอบการ จึงมีความจำเป็นต้องพัฒนารูปแบบการจัดการอาชีวศึกษาระบบทวิภาคีที่มีองค์ประกอบ กระบวนการ และกลไกการดำเนินงานที่เหมาะสม เพื่อใช้เป็นแนวทางในการยกระดับคุณภาพการจัดอาชีวศึกษาระบบทวิภาคีให้สามารถผลิตและพัฒนากำลังคนที่มีสมรรถนะตรงตามความต้องการของสถานประกอบการ อันจะนำไปสู่การเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศและการพัฒนากำลังคนอย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาข้อมูลพื้นฐานสำหรับสร้างรูปแบบการจัดการอาชีวศึกษาระบบทวิภาคีเพื่อตอบสนองความต้องการกำลังคนของสถานประกอบการ

2. เพื่อสร้างและตรวจสอบยืนยันรูปแบบการจัดการอาชีวศึกษาระบบทวิภาคีเพื่อตอบสนองความต้องการกำลังคนของสถานประกอบการ

3. เพื่อทดลองใช้รูปแบบการจัดการอาชีวศึกษาระบบทวิภาคีเพื่อตอบสนองความต้องการกำลังคนของสถานประกอบการ

4. เพื่อประเมินรูปแบบการจัดการอาชีวศึกษาระบบทวิภาคีเพื่อตอบสนองความต้องการกำลังคนของสถานประกอบการ

วิธีดำเนินการวิจัย

บทความวิจัยนี้เป็นการวิจัยโดยใช้กระบวนการวิจัยและพัฒนา (Research and Development) และแบ่งการดำเนินการออกเป็น 4 ขั้นตอน ประกอบด้วย

1. การศึกษาข้อมูลพื้นฐานสำหรับสร้างรูปแบบการจัดการอาชีวศึกษาระบบทวิภาคีเพื่อตอบสนองความต้องการกำลังคนของสถานประกอบการ ประชากร ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษา ในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการอาชีวศึกษาทั่วประเทศ (สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา, 2567) จำนวน 433 แห่ง รวม 433 คน กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษา ในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการอาชีวศึกษาทั่วประเทศ จำนวน 204 คน โดยผู้วิจัยได้ดำเนินการกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างโดยวิธีการสุ่มแบบแบ่งชั้น (Stratified Random sampling) นำมาคำนวณขนาดกลุ่มตัวอย่างโดยการสุ่มอย่างง่ายตามสัดส่วนของประชากร (บุญชม ศรีสะอาด, 2560) โดยใช้เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสอบถามสภาพปัจจุบันของการจัดการอาชีวศึกษาระบบทวิภาคีเพื่อตอบสนองความต้องการกำลังคนของสถานประกอบการ มีค่าความเชื่อมั่น 0.85 และสภาพที่พึงประสงค์ มีค่าความเชื่อมั่น 0.89 เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการขอหนังสือ

ขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลจากวิทยาลัยบัณฑิตศึกษาด้านการจัดการมหาวิทยาลัยศรีปทุม วิทยาเขตขอนแก่น ส่งโดยใช้รูปแบบอิเล็กทรอนิกส์ Google From ได้กลับคืนมา 204 ฉบับ คิดเป็นร้อยละ 100 วิเคราะห์ข้อมูลโดยการใช้ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และสำหรับการศึกษาแนวทางการจัดการอาชีวศึกษาระบบทวิภาคีเพื่อตอบสนองความต้องการกำลังคนของสถานประกอบการ จากการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่เป็นผู้บริหารสถานศึกษา และครู จำนวน 6 คน เลือกแบบเจาะจง โดยใช้แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง มีค่าดัชนีความสอดคล้องของข้อคำถามอยู่ระหว่าง 0.80-1.00 เก็บรวบรวมข้อมูลโดยผู้วิจัยดำเนินการสัมภาษณ์ด้วยตนเอง วิเคราะห์ข้อมูลโดยการสรุปประเด็นและพรรณนาวิเคราะห์

2. การสร้างและตรวจสอบยืนยันรูปแบบการจัดการอาชีวศึกษาระบบทวิภาคีเพื่อตอบสนองความต้องการกำลังคนของสถานประกอบการ โดยผู้วิจัยยกร่างรูปแบบด้วยตนเองจากข้อมูลในขั้นตอนที่ 1 การศึกษาข้อมูลพื้นฐาน ผ่านการตรวจสอบยืนยันโดยการใช้เทคนิคการสัมมนาอิงผู้เชี่ยวชาญ (Connoisseurship) โดยผู้ทรงคุณวุฒิที่เป็นคณาจารย์ภาควิชาบริหารการศึกษา ผู้บริหารการศึกษา และผู้บริหารสถานศึกษา ที่มีประสบการณ์ 10 ปีขึ้นไป 9 คน เลือกแบบเจาะจง เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นประเด็นการสัมมนาอิงผู้เชี่ยวชาญ มีค่าดัชนีความสอดคล้องอยู่ระหว่าง 0.80-1.00 วิเคราะห์ข้อมูลโดยการสรุปประเด็นและพรรณนาวิเคราะห์ และแบบสอบถามความเหมาะสม มีค่าดัชนีความสอดคล้องอยู่ระหว่าง 0.80-1.00 เก็บรวบรวมข้อมูลโดยผู้วิจัยจัดการสัมมนาอิงผู้เชี่ยวชาญและผู้วิจัยดำเนินการด้วยตนเอง หลังจากที่แก้ไขรูปแบบตามคำแนะนำของผู้ทรงคุณวุฒิพร้อมกับสร้างคู่มือการใช้แล้วนำไปให้ผู้ทรงคุณวุฒิ (ชุดเดิม) ประเมินความเหมาะสม วิเคราะห์ข้อมูลโดยการหาค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

3. การทดลองใช้รูปแบบการจัดการอาชีวศึกษาระบบทวิภาคีเพื่อตอบสนองความต้องการกำลังคนของสถานประกอบการ โดยผู้วิจัยจัดการประชุมเชิงปฏิบัติการ มีผู้บริหารสถานศึกษาและครูที่สมัครใจเข้ารับการพัฒนา 63 คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลมีแบบนิเทศกำกับติดตามการจัดการอาชีวศึกษาระบบทวิภาคีเพื่อตอบสนองความต้องการกำลังคนของสถานประกอบการ และแบบสอบถามความพึงพอใจ ค่าดัชนีความสอดคล้อง เท่ากับ 1.00 เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการ สังเกตพฤติกรรมโดยการนิเทศติดตามจากวิทยากร และประเมินความพึงพอใจโดยผู้ใช้รูปแบบ วิเคราะห์ข้อมูลโดยหาค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

4. การประเมินรูปแบบการจัดการอาชีวศึกษาระบบทวิภาคีเพื่อตอบสนองความต้องการกำลังคนของสถานประกอบการ โดยการตอบแบบสอบถามความเหมาะสมและความเป็น

ประโยชน์ โดยผู้ใช้รูปแบบและผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียซึ่งเป็นผู้บริหารสถานศึกษา และครูสังกัดสำนักงานคณะกรรมการอาชีวศึกษา รวม 83 คน โดยการเลือกแบบเจาะจง เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสอบถามความเหมาะสมและความเป็นประโยชน์ค่าดัชนีความสอดคล้องอยู่ระหว่าง 0.80-1.00 เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการตอบแบบสอบถามหลังการพัฒนาตามรูปแบบโดยผู้วิจัยดำเนินการด้วยตนเอง วิเคราะห์ข้อมูลโดยการหาค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน โดยใช้เกณฑ์ค่าเฉลี่ย

สรุปผลการวิจัย

1. วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เพื่อศึกษาข้อมูลพื้นฐานสำหรับสร้างรูปแบบการจัดการอาชีวศึกษาระบบทวิภาคีเพื่อตอบสนองความต้องการกำลังคนของสถานประกอบการ ผลการวิจัยดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน สภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์ และค่าความต้องการจำเป็น โดยรวมรายด้าน

รายการ	สภาพปัจจุบัน			สภาพที่พึงประสงค์			PNI (I-D) D	ลำดับ
	$\bar{X}$	S.D.	ระดับการดำเนินงาน	$\bar{X}$	S.D.	ระดับการดำเนินงาน		
1. ด้านคุณภาพผู้เรียนและผู้สำเร็จการศึกษา	3.38	0.53	ปานกลาง	4.59	0.52	มากที่สุด	0.357	1
2. ด้านคุณภาพการจัดการเรียนการสอน	3.39	0.53	ปานกลาง	4.58	0.52	มากที่สุด	0.353	2
3. ด้านคุณภาพการบริหารจัดการ	3.41	0.53	ปานกลาง	4.55	0.54	มากที่สุด	0.333	3
4. ด้านคุณภาพความร่วมมือระหว่างสถานศึกษากับสถานประกอบการ	3.42	0.51	ปานกลาง	4.54	0.54	มากที่สุด	0.329	4
โดยรวม	**3.40**	**0.52**	**ปานกลาง**	**4.56**	**0.53**	**มากที่สุด**	**0.342**	

จากตาราง 1 สภาพปัจจุบันโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}$ = 3.40, S.D. = 0.52) สภาพที่พึงประสงค์โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.56, S.D. = 0.53) ลำดับความต้องการ

จำเป็น เรียงลำดับความต้องการจำเป็นจากมากไปหาน้อย ได้ดังนี้ ลำดับที่ 1 ด้านคุณภาพผู้เรียนและผู้สำเร็จการศึกษา ($PNI_{modified}$ = 0.357) ลำดับที่ 2 ด้านคุณภาพการจัดการเรียนการสอน ($PNI_{modified}$ = 0.353) ลำดับที่ 3 ด้านคุณภาพการบริหารจัดการ ($PNI_{modified}$ = 0.333) และลำดับที่ 4 ด้านคุณภาพความร่วมมือระหว่างสถานศึกษากับสถานประกอบการ ($PNI_{modified}$ = 0.329) ตามลำดับ

2. วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 เพื่อสร้างและตรวจสอบยืนยันรูปแบบการจัดการอาชีวศึกษาระบบทวิภาคีเพื่อตอบสนองความต้องการกำลังคนของสถานประกอบการ พบว่า รูปแบบการจัดการอาชีวศึกษาระบบทวิภาคีเพื่อตอบสนองความต้องการกำลังคนของสถานประกอบการ ประกอบด้วย 5 ส่วน ดังนี้ ส่วนที่ 1 หลักการและวัตถุประสงค์ 1.1) หลักการ ประกอบด้วย เป็นรูปแบบการจัดการอาชีวศึกษาระบบทวิภาคีเพื่อตอบสนองความต้องการกำลังคนของสถานประกอบการ ที่ใช้หลักการบริหารตามวงจรคุณภาพเดมมิ่ง (PDCA) เน้นความร่วมมือของสถานประกอบการ และยึดหลักการจัดการศึกษาที่เน้นให้ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติจริง 1.2) วัตถุประสงค์ เพื่อพัฒนาการจัดการอาชีวศึกษาระบบทวิภาคีเพื่อตอบสนองความต้องการกำลังคนของสถานประกอบการ และเพื่อเสริมสร้างประสิทธิภาพของการจัดการอาชีวศึกษาระบบทวิภาคีเพื่อตอบสนองความต้องการกำลังคนของสถานประกอบการ ส่วนที่ 3 วิธีดำเนินการ ประกอบด้วย 4 ด้าน ดังนี้ 1) ด้านคุณภาพผู้เรียนและผู้สำเร็จการศึกษา 2) ด้านคุณภาพการจัดการเรียนการสอน 3) ด้านคุณภาพการบริหารจัดการ และ 4) ด้านคุณภาพความร่วมมือระหว่างสถานศึกษากับสถานประกอบการ ส่วนที่ 3 กลไกการบริหาร ประกอบด้วยกลไกการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายการบริหารร่วมระหว่างสถานศึกษาและสถานประกอบการ กลไกการบริหารหลักสูตรร่วม กลไกการจัดการเรียนรู้และฝึกประสบการณ์ในสถานประกอบการการวางแผนฝึกงาน และกลไกการติดตาม ประเมินผล และพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ส่วนที่ 4 แนวทางการประเมิน ประกอบด้วย การประเมินการจัดการอาชีวศึกษาระบบทวิภาคีเพื่อตอบสนองความต้องการกำลังคนของสถานประกอบการตามองค์ประกอบและตัวบ่งชี้ และการประเมินผลลัพธ์การจัดการอาชีวศึกษาระบบทวิภาคีเพื่อตอบสนองความต้องการกำลังคนของสถานประกอบการ และส่วนที่ 5 เงื่อนไขความสำเร็จ ประกอบด้วย ผู้บริหารสถานศึกษามีความรู้ความเข้าใจและมีทักษะการแก้ปัญหาการจัดการอาชีวศึกษาระบบทวิภาคีเพื่อตอบสนองความต้องการกำลังคนของสถานประกอบการ คุณภาพครูและครูฝึก มีทักษะเทคโนโลยีทันสมัย ครูฝึกในสถานประกอบการมีมาตรฐาน ทักษะ และทัศนคติที่เหมาะสม และพัฒนาครูอย่างต่อเนื่อง ความร่วมมือที่เข้มแข็งระหว่างสถานศึกษาและสถานประกอบการ มีคณะกรรมการร่วม บทบาท หน้าที่และความรับผิดชอบชัดเจน และมีข้อตกลงความร่วมมือ (MOU) ที่ปฏิบัติได้จริง และการสื่อสาร

และการประสานงานที่มีประสิทธิภาพ ช่องทางการสื่อสารระหว่างคู่ความร่วมมือชัดเจน ประสานงานรวดเร็ว แก้ปัญหาได้ทันเวลา และมีระบบข้อมูลที่เชื่อมโยงระหว่างภาคี ผลการตรวจสอบความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุด ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของผลการประเมินความเหมาะสมของรูปแบบ

รายการ	ความเหมาะสม			ผลการประเมิน
	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ	
ส่วนที่ 1 หลักการและวัตถุประสงค์	4.71	0.49	มากที่สุด	เหมาะสม
ส่วนที่ 2 วิธีดำเนินการ	4.57	0.53	มากที่สุด	เหมาะสม
ส่วนที่ 3 กลไกการบริหาร	4.54	0.53	มากที่สุด	เหมาะสม
ส่วนที่ 4 แนวทางการประเมิน	4.56	0.52	มากที่สุด	เหมาะสม
ส่วนที่ 5 เงื่อนไขความสำเร็จ	4.61	0.51	มากที่สุด	เหมาะสม
โดยรวม	**4.60**	**0.52**	**มากที่สุด**	**เหมาะสม**

จาตาราง 2 พบว่า ผลการตรวจสอบความเหมาะสมรูปแบบการจัดการอาชีวศึกษาระบบทวิภาคีเพื่อตอบสนองความต้องการกำลังคนของสถานประกอบการ อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.60, S.D. = 0.52)

3. วัตถุประสงค์ข้อที่ 3 เพื่อทดลองใช้รูปแบบการจัดการอาชีวศึกษาระบบทวิภาคีเพื่อตอบสนองความต้องการกำลังคนของสถานประกอบการ ดังตารางที่ 3

ตารางที่ 3 ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของผลการนิเทศกำกับติดตาม

การจัดการอาชีวศึกษาระบบทวิภาคี	ก่อนการพัฒนา			หลังการพัฒนา			ผลการประเมิน
	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ	
1. ด้านคุณภาพผู้เรียนและผู้สำเร็จการศึกษา	3.00	0.51	ปานกลาง	4.57	0.51	มากที่สุด	ผ่าน
2. ด้านคุณภาพการจัดการเรียนการสอน	3.35	0.52	ปานกลาง	4.59	0.52	มากที่สุด	ผ่าน
3. ด้านคุณภาพการบริหารจัดการ	3.36	0.53	ปานกลาง	4.61	0.52	มากที่สุด	ผ่าน
4. ด้านคุณภาพความร่วมมือระหว่างสถานศึกษากับสถานประกอบการ	3.39	0.51	ปานกลาง	4.62	0.53	มากที่สุด	ผ่าน
โดยรวม	**3.27**	**0.52**	**ปานกลาง**	**4.60**	**0.52**	**มากที่สุด**	**ผ่าน**

จากตาราง 3 พบว่า กลุ่มเป้าหมายที่เข้าร่วมประชุมเชิงปฏิบัติการมีผลการนิเทศกำกับติดตามก่อนการพัฒนาอยู่ในระดับปานกลาง ($\overline{X}$ = 3.27, S.D. = 0.52) และหลังการพัฒนาอยู่ในระดับมากที่สุด ($\overline{X}$ = 4.60, S.D. = 0.52) สรุปได้ว่าหลังการสูงกว่าก่อนการพัฒนาทุกด้านและมีผลการประเมินความพึงพอใจโดยผู้ใช้อยู่ในระดับมากที่สุด

4. วัตถุประสงค์ข้อที่ 4 เพื่อประเมินรูปแบบการจัดการอาชีวศึกษาระบบทวิภาคีเพื่อตอบสนองความต้องการกำลังคนของสถานประกอบการ พบว่า ด้านความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\overline{X}$ = 4.64, S.D. = 0.51) และด้านความเป็นประโยชน์อยู่ในระดับมากที่สุด ($\overline{X}$ = 4.70, S.D. = 0.49)

อภิปรายผลการวิจัย

1. ผลการวิจัยจากวัตถุประสงค์ข้อ 1 พบว่า การศึกษาข้อมูลพื้นฐานสภาพปัจจุบันโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง สภาพที่พึงประสงค์โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ลำดับความต้องการจำเป็น ลำดับที่ 1 ด้านคุณภาพผู้เรียนและผู้สำเร็จการศึกษา ทั้งนี้เป็นเพราะว่า ผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาเอกสารและสังเคราะห์องค์ประกอบและตัวบ่งชี้ของการจัดการอาชีวศึกษาระบบทวิภาคี และแนวคิดเกี่ยวกับความต้องการกำลังคนของสถานประกอบการ เมื่อได้องค์ประกอบจากการสังเคราะห์ความถี่แล้วนำส่งให้ผู้ทรงคุณวุฒิประเมินความเหมาะสมเพื่อนำไปสร้างเครื่องมือในการศึกษาข้อมูลพื้นฐานในประเด็นสภาพปัจจุบันสภาพที่พึงประสงค์โดยกลุ่มตัวอย่างที่ตอบแบบสอบถามเป็นผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการอาชีวศึกษา นำมาวิเคราะห์ข้อมูลทำให้ทราบระดับสภาพปัจจุบันที่อยู่ในระดับปานกลาง สภาพที่พึงประสงค์อยู่ในระดับมากที่สุด และวิเคราะห์ความต้องการจำเป็น พบว่า ด้านคุณภาพผู้เรียนและผู้สำเร็จการศึกษา มีความต้องการจำเป็นอยู่ลำดับที่ 1 แสดงให้เห็นว่าด้านคุณภาพผู้เรียนและผู้สำเร็จการศึกษา เป็นองค์ประกอบสำคัญเป็นจุดเริ่มต้นของการจัดการอาชีวศึกษาระบบทวิภาคีเพื่อตอบสนองความต้องการกำลังคนของสถานประกอบการที่จะใช้เป็นข้อมูลสำคัญในการสร้างรูปแบบสำหรับพัฒนาการจัดการอาชีวศึกษาระบบทวิภาคีเพื่อตอบสนองความต้องการกำลังคนของสถานประกอบการต่อไป สอดคล้องกับงานวิจัยของ ชีวธันย์ พูลทรัพย์ และสุธรรม ธรรมทัศนานนท์ (2566) ได้วิจัยเรื่อง กลยุทธ์การบริหารจัดการสถานประกอบการเอกชนยุคใหม่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ผลการวิจัยพบว่า สภาพปัจจุบันของการบริหารจัดการสถานประกอบการเอกชนยุคใหม่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ อยู่ในระดับปานกลาง สภาพที่พึงประสงค์ อยู่ในระดับมากที่สุด และความต้องการจำเป็นลำดับที่ 1 ด้านการวางแผน และสอดคล้องกับงานวิจัยของ

Diamond, M. (2007) ได้วิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมและวัตถุประสงค์การงานอาชีพของนักเรียนอาชีวศึกษา: การประเมินกระบวนการมีส่วนร่วมของนักเรียนอาชีวศึกษายุคใหม่ จากการศึกษาวรรณกรรม พบว่าความสัมพันธ์ระหว่างความสำเร็จทางวิชาการกับระดับการมีส่วนร่วมของนักเรียน ในกรณีศึกษานี้ได้ออกแบบมาเพื่อประเมินกระบวนการมีส่วนร่วมในการเรียนของนักเรียนเมื่อนักเรียนได้เข้าเรียนเป็นครั้งแรกในระดับอาชีวศึกษา

2. ผลการวิจัยจากวัตถุประสงค์ข้อ 2 พบว่า การสร้างและตรวจสอบยืนยัน พบว่า รูปแบบการจัดการอาชีวศึกษาระบบทวิภาคีเพื่อตอบสนองความต้องการกำลังคนของสถานประกอบการ ประกอบด้วย 5 ส่วน ดังนี้ ส่วนที่ 1 หลักการและวัตถุประสงค์ ส่วนที่ 2 วิธีดำเนินการ ประกอบด้วยองค์ประกอบ 4 ด้าน ดังนี้ 1) ด้านคุณภาพผู้เรียนและผู้สำเร็จการศึกษา 2) ด้านคุณภาพการจัดการเรียนการสอน 3) ด้านคุณภาพการบริหารจัดการ และ 4) ด้านคุณภาพความร่วมมือระหว่างสถานศึกษากับสถานประกอบการ ส่วนที่ 3 กลไกการบริหาร ส่วนที่ 4 แนวทางการพัฒนา และส่วนที่ 5 เงื่อนไขความสำเร็จ ผลการตรวจสอบความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุด ทั้งนี้เป็นเพราะว่า ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลจากขั้นตอนที่ 1 การศึกษาข้อมูลพื้นฐานทั้งเชิงปริมาณจากการสังเคราะห์เอกสารและวิเคราะห์แบบสอบถาม นำมาสัมภาษณ์แนวทางการจัดการและยกร่างรูปแบบโดยผู้วิจัย จากนั้นนำไปเข้าสู่กระบวนการตรวจสอบยืนยันโดยใช้เทคนิคการสัมมนาอิงผู้เชี่ยวชาญ ผู้ทรงคุณวุฒิประเมินความเหมาะสมของรูปแบบมีความคิดเห็นว่ามีความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุด จากนั้นนำไปสร้างคู่มือสำหรับการทดลองใช้ต่อไป สอดคล้องกับงานวิจัยของ จักรพันธุ์ แก้วกัญหา, นภาเดช บุญเชิดชู, ดวงใจ ชนะสิทธิ์ และนภาภรณ์ ยอดสิน (2567) ได้วิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบการบริหารด้วยฐานข้อมูลขนาดใหญ่เพื่อยกระดับคุณภาพการศึกษา ของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบการบริหารด้วยฐานข้อมูลขนาดใหญ่เพื่อยกระดับคุณภาพการศึกษา (DDIIA Model) ประกอบด้วย 1) กำหนดนโยบายการใช้ฐานข้อมูล (D: Data Policy) 2) การจัดฐานข้อมูล (D: Data Management Activity) 3) การรวบรวมข้อมูล (I: Integrating Data) 4) การปรับปรุงฐานข้อมูล (I: Improving Data) และ 5) การใช้ฐานข้อมูล (A: Applying Data) การประเมินรูปแบบการบริหารด้วยฐานข้อมูลขนาดใหญ่เพื่อยกระดับคุณภาพการศึกษา มีความถูกต้องเหมาะสม เป็นประโยชน์และเป็นไปได้ในการนำไปใช้ อยู่ในระดับมากที่สุด

3. ผลการวิจัยจากวัตถุประสงค์ข้อ 3 พบว่า การทดลองใช้รูปแบบฯ กลุ่มเป้าหมายที่เข้าร่วมประชุมเชิงปฏิบัติการมีผลการนิเทศกำกับติดตามก่อนการพัฒนาอยู่ในระดับปานกลาง และหลังการพัฒนาอยู่ในระดับมากที่สุดสรุปได้ว่าหลังการสูงกว่าก่อนการพัฒนาทุกด้านและมีผลการ

ประเมินความพึงพอใจโดยผู้ใช้อยู่ในระดับมากที่สุด ทั้งนี้เป็นเพราะว่า ผู้วิจัยได้สร้างรูปแบบการจัดการอาชีวศึกษาระบบทวิภาคีเพื่อตอบสนองความต้องการกำลังคนของสถานประกอบการ จากข้อมูลเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ ผ่านการวิพากษ์จากผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญด้านการจัดการอาชีวศึกษาระบบทวิภาคีเพื่อตอบสนองความต้องการกำลังคนของสถานประกอบการ นำมาสร้างคู่มือ มีการใช้โดยการประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อสร้างการรับรู้การจัดการอาชีวศึกษาระบบทวิภาคีเพื่อตอบสนองความต้องการกำลังคนของสถานประกอบการร่วมกัน และมีการนิเทศกำกับติดตามทั้งก่อนและหลัง นำมาเปรียบเทียบพบว่า หลังการพัฒนาสูงกว่าก่อนการพัฒนา ถือว่าประสบผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ของรูปแบบและกลุ่มผู้ใช้รูปแบบมีความพึงพอใจระดับมากที่สุด สอดคล้องกับงานวิจัยของ พงค์สิลป์ รัตนอุดม (2565) ได้วิจัยเรื่อง รูปแบบนวัตกรรมการบริหารจัดการการอาชีวศึกษาระบบทวิภาคี วิทยาลัยการอาชีพกาญจนาภิเษกหนองจอก ผลการวิจัยพบว่า ประสิทธิผลรูปแบบ มีความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก การมีงานทำ การมีรายได้ การศึกษาต่อหรือการประกอบอาชีพอิสระ ปีการศึกษา 2563 เพิ่มขึ้น 15 % ปริมาณผู้เรียนอาชีวศึกษาระบบทวิภาคีเพิ่มขึ้น 5.65 % ความร่วมมือของสถานประกอบการเพิ่มขึ้น 136.82 % จำนวนสถานประกอบการที่รับผู้เรียนอาชีวศึกษาระบบทวิภาคีเข้าฝึกอาชีพ เพิ่มขึ้น 14.28% และความคิดเห็นของสถานประกอบการ ในภาพรวมมีโอกาสเป็นไปได้มากและมีความสอดคล้องกัน และสอดคล้องกับงานวิจัยของ Wenger, M., Sauli, F., Gross, V. & Berger, J.-L. (2019) ได้วิจัยเรื่อง การรับรู้ของนักศึกษาฝึกงานต่อทักษะของครูในโรงเรียนอาชีวะและครูฝึกในสถานประกอบการ ผลการวิจัยพบว่า การรับรู้ของนักศึกษาฝึกงานต่อทักษะของครูเป็นตัวบ่งชี้ถึงคุณภาพการฝึกงาน นักศึกษาฝึกงานมีความคาดหวังว่าครูและครูฝึกมีความเชี่ยวชาญในทักษะที่หลากหลาย โดยเฉพาะทักษะการสอน (pedagogical skills) ทักษะทางด้านอาชีพ (trade specific skills) และทักษะทางด้านสังคม (social skills) ตามลำดับ สำหรับครูฝึกในสถานประกอบการ นักศึกษาฝึกงานคาดหวังว่าครูฝึกควรพัฒนาทักษะการสอนมากที่สุด ส่วนครูในโรงเรียนนักศึกษาฝึกงานคาดหวังว่าครูควรพัฒนาทักษะด้านอาชีพและทักษะทางด้านสังคม

4. ผลการวิจัยจากวัตถุประสงค์ข้อ 4 พบว่า รูปแบบการจัดการอาชีวศึกษาระบบทวิภาคีเพื่อตอบสนองความต้องการกำลังคนของสถานประกอบการ มีความเหมาะสมและความเป็นประโยชน์อยู่ในระดับมากที่สุด ทั้งนี้เป็นเพราะว่า ผู้วิจัยได้นำรูปแบบดังกล่าวไปใช้กับกลุ่มเป้าหมายที่เกิดจากความสมัครใจเป็นผู้บริหารสถานศึกษาและครูรวม 63 คน มาเข้ารับการการพัฒนาตามรูปแบบการจัดการอาชีวศึกษาระบบทวิภาคีเพื่อตอบสนองความต้องการกำลังคนของสถานประกอบการ การประชุมเชิงปฏิบัติการ และการปฏิบัติจริง มีการนิเทศ กำกับ ติดตาม จากวิทยากร

ร่วมกับผู้บริหารสถานศึกษาอย่างเป็นรูปธรรม และผู้เข้ารับการพัฒนาหรือผู้ใช้รูปแบบมีวินัยในการปฏิบัติตามข้อกำหนดในคู่มือจนผ่านการประเมินในทุกด้านแสดงให้เห็นว่ารูปแบบที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นมีประสิทธิภาพ การพัฒนาแสดงให้เห็นว่าโปรแกรมที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นมีประสิทธิภาพสามารถนำไปขยายผลให้ยั่งยืนต่อไปได้และนำส่งให้ผู้ใช้รูปแบบและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียประกอบด้วยผู้บริหารสถานศึกษาและครูในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการอาชีวศึกษามีความคิดเห็นว่ามีความเหมาะสมและเป็นไปได้อยู่ในระดับมากที่สุด สอดคล้องกับงานวิจัยของ พัชรภรณ์ สุนทรวิบูลย์ (2567) ได้วิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนการคิดเชิงนวัตกรรมเพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะแววนวัตกรในอุตสาหกรรมบริการ คุณลักษณะแววนวัตกรเป็นคุณสมบัติของผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 ที่สอดคล้องกับความต้องการของตลาดแรงงานในอุตสาหกรรมบริการ ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบการเรียนการสอนการคิดเชิงนวัตกรรมเพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะแววนวัตกรในอุตสาหกรรมบริการสำหรับนักศึกษาปริญญาตรี (BK-IDEA) มีคุณภาพอยู่ในระดับมากที่สุด (mean 4.53, S.D.= 0.44)

องค์ความรู้ใหม่

องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัยเรื่อง “รูปแบบการจัดการอาชีวศึกษาระบบทวิภาคีเพื่อตอบสนองความต้องการกำลังคนของสถานประกอบการ”ดังแผนภาพต่อไปนี้

รูปแบบการจัดการอาชีวศึกษาระบบทวิภาคีเพื่อตอบสนองความต้องการกำลังคนของสถานประกอบการ

ส่วนที่ 1 หลักการและวัตถุประสงค์

1.1 หลักการ

1.1.1 เป็นรูปแบบการจัดการอาชีวศึกษาระบบทวิภาคีเพื่อตอบสนองความต้องการกำลังคนของสถานประกอบการ โดยใช้หลักการบริหารตามวงจรคุณภาพเดมมิ่ง (PDCA)

1.1.2 เป็นรูปแบบการจัดการอาชีวศึกษาระบบทวิภาคีเพื่อตอบสนองความต้องการกำลังคนของสถานประกอบการ ที่เน้นการมีส่วนร่วมของสถานประกอบการ

1.1.3 เป็นรูปแบบการจัดการอาชีวศึกษาระบบทวิภาคีเพื่อตอบสนองความต้องการกำลังคนของสถานประกอบการ ที่ยึดหลักการจัดการศึกษาที่เน้นให้ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติจริง

1.2 วัตถุประสงค์

1.2.1 เพื่อพัฒนาการจัดการอาชีวศึกษาระบบทวิภาคีเพื่อตอบสนองความต้องการกำลังคนของสถานประกอบการ

1.2.2 เพื่อเสริมสร้างประสิทธิภาพของการจัดการอาชีวศึกษาระบบทวิภาคีเพื่อตอบสนองความต้องการกำลังคนของสถานประกอบการ

ส่วนที่ 2 วิธีดำเนินการ

ด้านคุณภาพผู้เรียนและผู้สำเร็จการศึกษา → ด้านคุณภาพการจัดการเรียนการสอน → ด้านคุณภาพการบริหารจัดการ → ด้านคุณภาพความร่วมมือระหว่างสถานศึกษากับสถานประกอบการ

ส่วนที่ 3 กลไกการบริหาร

3.1 กลไกการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายการบริหารร่วมระหว่างสถานศึกษาและสถานประกอบการ

3.2 กลไกการบริหารหลักสูตรร่วมการออกแบบหลักสูตรฐานสมรรถนะร่วมกับสถานประกอบการให้ตรงกับงานจริง

3.3 กลไกการจัดการเรียนรู้และฝึกประสบการณ์ในสถานประกอบการ

3.4 กลไกการติดตาม ประเมินผล และพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

ส่วนที่ 4 แนวทางการประเมิน

4.1 การประเมินการจัดการอาชีวศึกษาระบบทวิภาคีเพื่อตอบสนองความต้องการกำลังคนของสถานประกอบการตามองค์ประกอบและตัวบ่งชี้

ส่วนที่ 5 เงื่อนไขความสำเร็จ

5.1 ผู้บริหารสถานศึกษามีความรู้ความเข้าใจและมีทักษะการแก้ปัญหาการจัดการอาชีวศึกษาระบบทวิภาคีเพื่อตอบสนองความต้องการกำลังคนของสถานประกอบการ

5.2 คุณภาพครูและครูฝึก มีทักษะเทคโนโลยีทันสมัย ครูฝึกในสถานประกอบการมีมาตรฐาน ทักษะ และทัศนคติที่เหมาะสม และพัฒนาครูอย่างต่อเนื่อง

5.3 ความร่วมมือที่เข้มแข็งระหว่างสถานศึกษาและสถานประกอบการ มีคณะกรรมการร่วม บทบาท หน้าที่ และความรับผิดชอบชัดเจน และมีข้อตกลงความร่วมมือ (MOU) ที่ปฏิบัติได้จริง

5.4 การสื่อสารและการประสานงานที่มีประสิทธิภาพ ช่องทางการสื่อสารระหว่างคู่ความร่วมมือชัดเจน ประสานงานรวดเร็ว แก้ปัญหาได้ทันเวลา และมีระบบข้อมูลที่เชื่อมโยงระหว่างภาคี

ภาพที่ 1 รูปแบบการจัดการอาชีวศึกษาระบบทวิภาคีเพื่อตอบสนองความต้องการกำลังคนของสถานประกอบการ

จากภาพที่ 1 องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยในการพัฒนารูปแบบการจัดการอาชีวศึกษาระบบทวิภาคีเพื่อตอบสนองความต้องการกำลังคนของสถานประกอบการ พบว่า มีองค์ประกอบสำคัญ 5 ส่วน คือ ส่วนที่ 1 หลักการและวัตถุประสงค์ 1.1) หลักการ ประกอบด้วย เป็นรูปแบบการจัดการอาชีวศึกษาระบบทวิภาคีเพื่อตอบสนองความต้องการกำลังคนของสถานประกอบการ ที่ใช้หลักการบริหารตามวงจรคุณภาพเดมมิ่ง (PDCA) เน้นความร่วมมือของสถานประกอบการ และยึดหลักการจัดการศึกษาที่เน้นให้ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติจริง 1.2) วัตถุประสงค์ เพื่อพัฒนาการจัดการอาชีวศึกษาระบบทวิภาคีเพื่อตอบสนองความต้องการกำลังคนของสถานประกอบการ และเพื่อเสริมสร้างประสิทธิภาพของการจัดการอาชีวศึกษาระบบทวิภาคีเพื่อตอบสนองความต้องการกำลังคนของสถานประกอบการ ส่วนที่ 3 วิธีดำเนินการ ประกอบด้วย 4 ด้าน ดังนี้ 1) ด้านคุณภาพผู้เรียนและผู้สำเร็จการศึกษา 2) ด้านคุณภาพการจัดการเรียนการสอน 3) ด้านคุณภาพการบริหารจัดการ และ 4) ด้านคุณภาพความร่วมมือระหว่างสถานศึกษากับสถานประกอบการ ส่วนที่ 3 กลไกการบริหาร ประกอบด้วยกลไกการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายการบริหารร่วมระหว่างสถานศึกษาและสถานประกอบการ กลไกการบริหารหลักสูตรร่วม กลไกการจัดการเรียนรู้และฝึกประสบการณ์ในสถานประกอบการการวางแผนฝึกงาน และกลไกการติดตาม ประเมินผล และพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ส่วนที่ 4 แนวทางการประเมิน ประกอบด้วย การประเมินการจัดการอาชีวศึกษาระบบทวิภาคีเพื่อตอบสนองความต้องการกำลังคนของสถานประกอบการตามองค์ประกอบและตัวบ่งชี้ และการประเมินผลลัพธ์การจัดการอาชีวศึกษาระบบทวิภาคีเพื่อตอบสนองความต้องการกำลังคนของสถานประกอบการ และส่วนที่ 5 เงื่อนไขความสำเร็จ ประกอบด้วย ผู้บริหารสถานศึกษามีความรู้ความเข้าใจและมีทักษะการแก้ปัญหาการจัดการอาชีวศึกษาระบบทวิภาคีเพื่อตอบสนองความต้องการกำลังคนของสถานประกอบการ คุณภาพครูและครูฝึก มีทักษะเทคโนโลยีทันสมัย ครูฝึกในสถานประกอบการมีมาตรฐาน ทักษะ และทัศนคติที่เหมาะสม และพัฒนาครูอย่างต่อเนื่อง ความร่วมมือที่เข้มแข็งระหว่างสถานศึกษาและสถานประกอบการ มีคณะกรรมการร่วม บทบาท หน้าที่และความรับผิดชอบชัดเจน และมีข้อตกลงความร่วมมือ (MOU) ที่ปฏิบัติได้จริง และการสื่อสารและการประสานงานที่มีประสิทธิภาพ ช่องทางการสื่อสารระหว่างคู่ความร่วมมือชัดเจน ประสานงานรวดเร็ว แก้ปัญหาได้ทันเวลา และมีระบบข้อมูลที่เชื่อมโยงระหว่างภาคี

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. สำนักงานคณะกรรมการอาชีวศึกษา ควรกำหนดนโยบายเกี่ยวกับรูปแบบการจัดการอาชีวศึกษาระบบทวิภาคีเพื่อตอบสนองความต้องการกำลังคนของสถานประกอบการ โดยกำหนดจุดเน้นตามสภาพความพร้อมของแต่ละพื้นที่โดยคำนึงถึงความต้องการหรือแนวโน้มของตลาดแรงงานเป็นสำคัญ

2. ผู้บริหารการศึกษาควรกำหนดนโยบายและจุดเน้นให้สอดคล้องกับนโยบายรูปแบบการจัดการอาชีวศึกษาระบบทวิภาคีเพื่อตอบสนองความต้องการกำลังคนของสถานประกอบการ โดยคำนึงถึงความพร้อมในแต่ละพื้นที่อีกทั้งมีการนิเทศกำกับติดตามแบบมีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่อง

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. ผู้บริหารสถานศึกษา ควรนำนโยบายเกี่ยวกับรูปแบบการจัดการอาชีวศึกษาระบบทวิภาคีเพื่อตอบสนองความต้องการกำลังคนของสถานประกอบการ กำหนดในแผนปฏิบัติการของสถานศึกษาเพื่อเป็นกรอบในการพัฒนาคุณภาพผู้เรียน

2. ผู้บริหารสถานศึกษา ควรกำหนดโครงสร้างของสถานศึกษาโดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มบริหารงานวิชาการโดยคำนึงถึงความรู้ความสามารถของบุคลากรเพื่อรูปแบบการจัดการอาชีวศึกษาระบบทวิภาคีเพื่อตอบสนองความต้องการกำลังคนของสถานประกอบการ อย่างมีประสิทธิภาพ

3. ผู้บริหารสถานศึกษา ควรนำเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ ไปใช้ในรูปแบบการจัดการอาชีวศึกษาระบบทวิภาคีเพื่อตอบสนองความต้องการกำลังคนของสถานประกอบการ อย่างเป็นรูปธรรม และมีการนิเทศ กำกับ ติดตาม อย่างต่อเนื่อง

คำรับรองและการเปิดเผยข้อมูลของผู้เขียน

1. การเปิดเผยผลประโยชน์ทับซ้อน (Conflict of Interest)

คณะผู้เขียนขอรับรองว่าไม่มีผลประโยชน์ทับซ้อนใด ๆ ที่อาจมีผลต่อการดำเนินการวิจัยและการนำเสนอผลการวิจัย

2. การใช้ปัญญาประดิษฐ์และเทคโนโลยีสนับสนุนการจัดทำต้นฉบับ (Generative AI and AI-assisted Technologies in the Writing Process)

คณะผู้เขียนได้ใช้ ChatGPT-4 เพื่อช่วยตรวจสอบไวยากรณ์ การสะกดคำ และปรับปรุงสำนวนให้ชัดเจน เฉพาะย่อหน้าในส่วนสรุปและอภิปรายผล ทั้งนี้ ผู้เขียนได้ตรวจสอบ แก้ไข และรับผิดชอบต่อความถูกต้อง ความน่าเชื่อถือ และความเป็นต้นฉบับของเนื้อหาทั้งหมดในบทความฉบับสุดท้าย

3. คำรับรองเกี่ยวกับการเปิดเผยข้อมูล (Data Availability Statement)

ข้อมูลที่ใช้ในการวิจัยสามารถเปิดเผยได้เมื่อร้องขอ โดยติดต่อผู้ประพันธ์บทความ ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับข้อกำหนดด้านจริยธรรมและการรักษาความลับของข้อมูล

4. คำรับรองด้านจริยธรรมการวิจัย (Ethics Statement)

การวิจัยนี้ได้รับการรับรองจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ มหาวิทยาลัยศรีปทุม วิทยาเขตขอนแก่น เลขที่รับรอง 25660044 ระยะเวลารับรองวันที่ 10 มิถุนายน 2566 ถึงวันที่ 9 มิถุนายน 2568

5. แหล่งทุนสนับสนุนการวิจัย (Funding)

การวิจัยนี้ไม่ได้รับทุนสนับสนุนจากหน่วยงานใด ๆ โดยผู้วิจัยรับผิดชอบค่าใช้จ่ายในการดำเนินการวิจัยด้วยตนเอง

6. การระบุบทบาทของผู้มีส่วนร่วมตามหลัก CRediT (Contributor Roles Taxonomy)

วาทิน แหลมคม (ผู้ประพันธ์หลัก) : การสร้างแนวคิด, ระเบียบวิธีวิจัย, การดำเนินการวิจัย, การจัดการข้อมูล, การวิเคราะห์ข้อมูล, การนำเสนอข้อมูลเชิงภาพ, การทบทวนและปรับแก้ไขต้นฉบับ, การกำกับดูแล, การบริหารโครงการวิจัย, ทรัพยากร, ซอฟต์แวร์, การตรวจสอบความถูกต้อง

รองศาสตราจารย์ ดร.สุธรรม ธรรมทัศนานนท์ (ผู้ประพันธ์บรรณกิจ) : การสร้างแนวคิด, ระเบียบวิธีวิจัย, การกำกับดูแล, การบริหารโครงการวิจัย, การตรวจสอบความถูกต้อง

เอกสารอ้างอิง

จักรพันธุ์ แก้วกัญหา, นภาเดช บุญเชิดชู, ดวงใจ ชนะสิทธิ์ และนภาภรณ์ ยอดสิน. (2567). การพัฒนารูปแบบการบริหารด้วยฐานข้อมูลขนาดใหญ่เพื่อยกระดับคุณภาพการศึกษาของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา. *วารสารการอาชีวศึกษาภาคกลาง, 8*(2), 29–43. https://so06.tci-thaijo.org/index.php/IVECJournal/article/view/278921

ชีวธันย์ พูลทรัพย์ และสุธรรม ธรรมทัศนานนท์. (2567). กลยุทธ์การบริหารจัดการการศึกษาในสถานประกอบการเอกชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. *วารสาร มจร พุทธปัญญาปริทรรศน์, 9*(4), 201–212. https://so03.tci-thaijo.org/index.php/jmbr/article/view/267953

บุญชม ศรีสะอาด. (2560). *การวิจัยเบื้องต้น* (พิมพ์ครั้งที่ 10). สุวีริยาสาส์น.

พงศ์สิลป์ รัตนอุดม. (2565). รูปแบบนวัตกรรมการบริหารจัดการการอาชีวศึกษาระบบทวิภาคี วิทยาลัยการอาชีพกาญจนาภิเษกหนองจอก. *วารสารวิชาการอุตสาหกรรมศึกษา, 16*(1), 58–75. https://ejournals.swu.ac.th/index.php/jindedu/article/view/14024

พัชรภรณ์ สุนทรวิบูลย์. (2567). การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนการคิดเชิงนวัตกรรมเพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะแววนวัตกรในอุตสาหกรรมบริการ. *วารสารวิชาการอุตสาหกรรมศึกษา, 18*(1), 46–62. https://ejournals.swu.ac.th/index.php/jindedu/article/view/16200

ศูนย์อาชีวศึกษาทวิภาคี. (2557). *แนวทางการปฏิบัติการจัดการศึกษาระบบทวิภาคีตามประกาศกระทรวงศึกษาธิการ เรื่องมาตรฐานการจัดการอาชีวศึกษาระบบทวิภาคี พ.ศ. 2557*. จามจุรีโปรดักส์.

สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา. (2562). *หลักเกณฑ์และแนวปฏิบัติการจัดการอาชีวศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ และระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง เรื่องที่ 1 การจัดการอาชีวศึกษา*. วิทยาลัยเทคนิคมีนบุรี.

สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา. (2567). *แผนปฏิบัติราชการ ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2568 สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา*.

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2560). *รายงานการติดตามและประเมินผลการจัดการอาชีวศึกษาระบบทวิภาคี*. พริกหวานกราฟฟิค.

สำนักนายกรัฐมนตรี สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2565). *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566–2570)*.

Diamond, M. (2007). *Vocational students' engagement and career objectives: Assessment of engagement processes in new vocational students* [Unpublished doctoral dissertation]. University of Pittsburgh.

Wenger, M., Sauli, F., Gross, V., & Berger, J.-L. (2019). Apprentices' perceptions of teachers' and in-company trainers' competences at the core of training quality. In T. Deissinger, U. Hauschildt, P. Gonon, & S. Fischer (Eds.), *Contemporary apprenticeship reforms and reconfigurations* (pp. 88–91). LIT Verlag. https://doi.org/10.5281/zenodo.5751735

การพัฒนารูปแบบการบริหารโรงเรียนสาธิตในมหาวิทยาลัยของรัฐเพื่อเป็นโรงเรียนในฐานะชุมชนแห่งการเรียนรู้ (SLC): การประยุกต์ใช้การวิจัยประสบการณ์ผู้ใช้และการวิจัยอิงการออกแบบ

Development of an Administrative Model for Demonstration Schools in Public Universities as Schools as Learning Communities (SLC): Application of User Experience Research and Design-Based Research

ทรงวุฒิ วีเปลี่ยน[1] ศิริพงษ์ เศาภายน[2] และจารุวรรณ พลอยดวงรัตน์ [3]

Songwut Veepion, Siriphong Sauphayana and Jaruwan Ployduangrut

Received: June 26, 2025

Revised: October 31, 2026

Accepted: October 31, 2026

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) วิเคราะห์สภาพการดำเนินงานของผู้บริหารโรงเรียนตามแนวคิด SLC โดยใช้การวิจัยประสบการณ์ผู้ใช้ 2) พัฒนารูปแบบการบริหารโรงเรียนสาธิตในมหาวิทยาลัยของรัฐเพื่อเป็นโรงเรียนในฐานะชุมชนแห่งการเรียนรู้ โดยใช้การวิจัยอิงการออกแบบ และ 3) ศึกษาความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของรูปแบบการบริหารโรงเรียนสาธิตในมหาวิทยาลัยของรัฐเพื่อเป็นโรงเรียนในฐานะชุมชนแห่งการเรียนรู้ การวิจัยครั้งนี้ประกอบด้วย ระยะที่ 1 กลุ่มเป้าหมาย คือ ผู้บริหาร จำนวน 5 คน ระยะที่ 2 กลุ่มเป้าหมาย คือ ผู้บริหาร และครู จำนวน 70 คน ระยะที่ 3 กลุ่มเป้าหมาย จำนวน 657 คน เครื่องมือวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์ และแบบสอบถาม ทำการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการวิเคราะห์คอนท์จอย ผลการวิจัย พบว่า ผลการศึกษาประสบการณ์การบริหารโรงเรียนโดยใช้แนวคิด

[1-2] มหาวิทยาลัยรามคำแหง; Ramkhamhaeng University

[3] สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง; King Mongkut's Institute of Technology Ladkrabang

Corresponding author, e-mail: Songwut_vp@hotmail.com

SLC ได้แก่ การบริหารตามนโยบายของต้นสังกัด การมีส่วนร่วมในการกำหนดแนวทางการบริหารจัดการ การเปิดโอกาสให้ทุกคนมีส่วนร่วม ห้องเรียนเป็นพื้นที่เรียนรู้ร่วมกัน ฯลฯ ส่วนผลการไขว้คุณลักษณะย่อยของแนวทางการบริหารโรงเรียนทำให้ได้ทั้งหมด 18 รูปแบบ และความเหมาะสมของรูปแบบการบริหารโรงเรียนสาธิตในมหาวิทยาลัยของรัฐ มีคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 74 คะแนน (96.10 %) แสดงว่า คู่มือมีความเหมาะสมอยู่ในเกณฑ์ดี ส่วนความเป็นไปได้ มีคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 75 คะแนน (97.40 %) แสดงว่าคู่มือมีความเป็นไปได้อยู่ในเกณฑ์ดี

คำสำคัญ: รูปแบบการบริหารโรงเรียนสาธิตในมหาวิทยาลัยของรัฐ, โรงเรียนในฐานะชุมชนแห่งการเรียนรู้, การประยุกต์ใช้การวิจัยประสบการณ์ผู้ใช้, การวิจัยอิงการออกแบบ

Abstract

This research aimed to 1) analyze the operational state of school administrators based on the School as Learning Community (SLC) concept using user experience research, 2) develop an administrative model for demonstration schools in public universities as schools as learning communities using design-based research, and 3) examine the appropriateness and feasibility of the developed administrative model. The research was conducted in three phases. The target group in Phase 1 consisted of 5 administrators, in Phase 2 of 70 administrators and teachers, and in Phase 3 of 657 participants. The research instruments were an interview form and a questionnaire. Data were analyzed using content analysis, percentage, mean, standard deviation, and conjoint analysis. The results revealed that the experiences of school administration based on the SLC concept included administration in accordance with the policies of the parent organization, participation in determining administrative guidelines, providing opportunities for everyone to participate, and using classrooms as shared learning spaces, among others. Crossing the sub-attributes of the school administration guidelines yielded a total of 18 model profiles. The appropriateness of the administrative model for demonstration schools in public universities had a mean score of 74 (96.10%), indicating that the manual was appropriate at a good level. Its feasibility had a mean score of 75 (97.40%), indicating that the manual was feasible at a good level.

Keywords: Administrative Model for Demonstration Schools in Public Universities, School as Learning Community, Application of User Experience Research, Design-Based Research

บทนำ

การบริหารการศึกษาเป็นกระบวนการดำเนินงานของสถานศึกษาเพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายของการศึกษาและหลักสูตร โดยมุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีสุขภาพดี มีคุณธรรม รักชาติ และสามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในการดำรงชีวิตอย่างมีความสุข (จิตรจรูญ ทรงวิทยา, 2561) ปัจจุบันมีแนวคิดการบริหารสถานศึกษาที่สำคัญ 4 รูปแบบ ได้แก่ (1) การบริหารแบบมีส่วนร่วม เน้นการเปิดโอกาสให้ผู้เกี่ยวข้องมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Somech, 2010) (2) การบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน เน้นการกระจายอำนาจให้สถานศึกษาบริหารจัดการตามบริบทของตน (Barrera-Osorio et al., 2009) (3) ชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพ (PLC) เน้นการเรียนรู้และพัฒนาวิชาชีพร่วมกันของครูเพื่อยกระดับผลลัพธ์ผู้เรียน (Stoll et al., 2006) และ (4) โรงเรียนในฐานะชุมชนแห่งการเรียนรู้ (SLC) เน้นการสร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างนักเรียน ครู ผู้ปกครอง และชุมชน (Saito & Sato, 2012)

แนวคิดโรงเรียนในฐานะชุมชนแห่งการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นในประเทศไทยเป็นแนวคิดที่นำมาจากแนวคิดโรงเรียนในฐานะชุมชนแห่งการเรียนรู้ของ ซาโต้ มาซาบุ ชาวญี่ปุ่นที่ขับเคลื่อนแนวคิดการปฏิรูปการศึกษามาพัฒนาครูตั้งแต่ พ.ศ.2545 โดยรองศาสตราจารย์ ดร.ไมตรี อินทรประสิทธิ์ ได้นำแนวคิดมาปรับปฏิบัติใช้ในประเทศไทยโดยกล่าวถึง โรงเรียนในฐานะชุมชนแห่งการเรียนรู้ว่า เป็นโรงเรียนที่นักเรียนสามารถเรียนรู้ร่วมกัน ครูเรียนรู้เพื่อพัฒนาวิชาชีพร่วมกัน และผู้ปกครองมีส่วนร่วมและเรียนรู้ร่วมกัน (Sato, 2016) และเพื่อให้สอดคล้องต่อการเปลี่ยนแปลงของโลกในปัจจุบันและตรงต่อความต้องการของผู้ใช้งานที่มีความแตกต่างทางบริบทความต้องการสภาพของสังคมที่มีความหลากหลาย ผู้วิจัยจึงเลือกรูปแบบการวิจัยประสบการณ์ผู้ใช้มาเป็นรูปแบบการวิจัยในครั้งนี้ เพราะกระบวนการวิจัยประสบการณ์ผู้ใช้สามารถสะท้อนความต้องการของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการจัดการศึกษา และเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารจัดการศึกษาให้มีคุณภาพ

โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยรามคำแหง วิทยาเขตบางนา มีแนวทางการบริหารที่มุ่งเน้นการทำงานร่วมกันระหว่างผู้บริหาร ครู นักเรียน ผู้ปกครอง และชุมชน โดยเปิดโอกาสให้ผู้เกี่ยวข้องมีส่วนร่วมในการพัฒนาการศึกษาให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียนและบริบทของสถานศึกษา ทั้งนี้ การมีส่วนร่วมและภาวะผู้นำร่วมเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งเสริมประสิทธิภาพการ

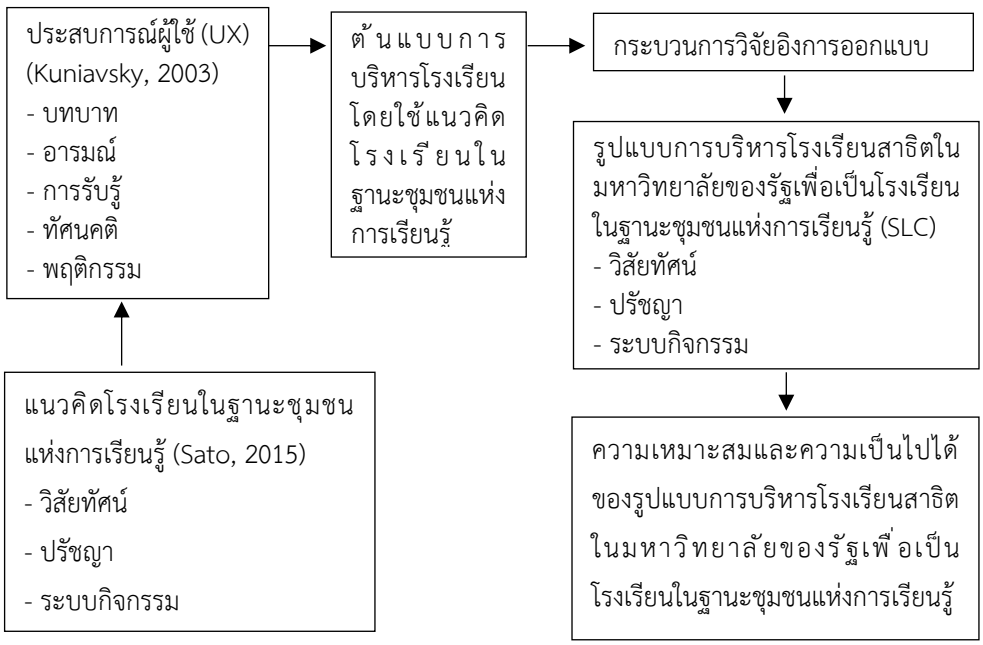
บริหารและการพัฒนาคุณภาพโรงเรียน (Stosich, 2023; Flores & Ahn, 2024) อย่างไรก็ตาม โรงเรียนสาธิตในสังกัดมหาวิทยาลัยของรัฐยังต้องดำเนินงานภายใต้นโยบายและกรอบการบริหารของมหาวิทยาลัย ซึ่งอาจเป็นข้อจำกัดต่อการเปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียภายนอกเข้ามามีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ ดังนั้น การพัฒนารูปแบบการบริหารจึงจำเป็นต้องศึกษาสภาพการดำเนินงานและความต้องการของผู้เกี่ยวข้องอย่างเป็นระบบ โดยเฉพาะแนวคิดโรงเรียนในฐานะชุมชนแห่งการเรียนรู้ (School as Learning Community: SLC) ที่ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของครู นักเรียน ผู้ปกครอง และชุมชน (พิมพกานต์ เบ้าคำ, 2567; ปิยวรรณ หงษ์สุวรรณ, 2568) ผู้วิจัยจึงประยุกต์ใช้แนวคิด SLC ร่วมกับการวิจัยประสบการณ์ผู้ใช้ (User Experience Research) เพื่อศึกษาประสบการณ์และความต้องการของผู้เกี่ยวข้อง และนำข้อมูลมาพัฒนาต้นแบบการบริหารด้วยการวิจัยอิงการออกแบบ (Design-Based Research: DBR) ซึ่งเน้นการวิเคราะห์ปัญหา การออกแบบ การพัฒนา และการปรับปรุงรูปแบบอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง (Tinoca et al., 2022; Santana Martel & Pérez Garcias, 2024) โดยดำเนินการวิจัย 3 ระยะ ได้แก่ การศึกษาสภาพการดำเนินงานของผู้บริหาร การพัฒนารูปแบบการบริหาร และการประเมินความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของรูปแบบ ผลการวิจัยจะนำไปสู่การได้ต้นแบบการบริหารที่สอดคล้องกับบริบทของโรงเรียน มีข้อมูลและความต้องการของผู้เกี่ยวข้องเป็นพื้นฐาน และสามารถนำไปทดลองใช้เพื่อพัฒนาการบริหารสถานศึกษาอย่างเป็นรูปธรรมต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อวิเคราะห์สภาพการดำเนินงานของผู้บริหารโรงเรียนภายใต้แนวคิดโรงเรียนในฐานะชุมชนแห่งการเรียนรู้ (SLC) โดยใช้การวิจัยเชิงประสบการณ์ผู้ใช้
2. เพื่อพัฒนารูปแบบการบริหารโรงเรียนสาธิตในมหาวิทยาลัยของรัฐเพื่อเป็นโรงเรียนในฐานะชุมชนแห่งการเรียนรู้ (SLC) โดยใช้การวิจัยอิงการออกแบบ
3. เพื่อศึกษาความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของรูปแบบการส่งเสริมการบริหารโรงเรียนสาธิตในมหาวิทยาลัยของรัฐ ตามแนวคิดโรงเรียนในฐานะชุมชนแห่งการเรียนรู้ (SLC)

วิธีดำเนินการวิจัย

กรอบแนวคิดในการวิจัย

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

กลุ่มเป้าหมาย

งานวิจัยนี้แบ่งเป็นระยะ ได้แก่ ระยะที่ 1 การวิเคราะห์สภาพการดำเนินงานของผู้บริหารโรงเรียนตามแนวคิดโรงเรียนในฐานะชุมชนแห่งการเรียนรู้ (SLC) ผู้ให้ข้อมูลในการวิจัยประสบการณ์ครั้งนี้ คือ ผู้อำนวยการโรงเรียน จำนวน 5 คน ซึ่งเป็นผู้ที่เคยใช้หรือมีประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบการบริหารโรงเรียนในฐานะชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระยะที่ 2 การพัฒนารูปแบบการบริหารโรงเรียนสาธิตในมหาวิทยาลัยของรัฐเพื่อเป็นโรงเรียนในฐานะชุมชนแห่งการเรียนรู้ (SLC) โดยใช้การวิจัยอิงการออกแบบ กลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในของการศึกษาระยะนี้แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มที่ 1 ผู้บริหาร และครูที่กำลังปฏิบัติงานสังกัดโรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยรามคำแหง วิทยาเขตบางนา จำนวน 63 คน และกลุ่มที่ 2 ผู้บริหารและบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการประสานงานกับชุมชน สังกัดโรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร ฝ่ายประถม จำนวน 7 คน รวมเป็น 70 คน และระยะที่ 3 ศึกษาความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของรูปแบบการบริหารโรงเรียนสาธิตในมหาวิทยาลัยของรัฐเพื่อเป็นโรงเรียนในฐานะชุมชนแห่งการเรียนรู้ (SLC) การวิจัยครั้งนี้ศึกษาจากกลุ่มเป้าหมาย คือ กลุ่มที่ 1 ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียของโรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยรามคำแหง วิทยาเขตบางนา จำนวน 657 และกลุ่มที่ 2 คือ ผู้เชี่ยวชาญจำนวน 7 คน ประกอบด้วย

ผู้เชี่ยวชาญด้านการบริหารการศึกษา จำนวน 2 ผู้บริหาร จำนวน 2 คน และครูที่มีประสบการณ์ด้านการบริหารงานโรงเรียนด้วย SLC จำนวน 5 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ระยะที่ 1 ใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างเพื่อเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพจากผู้บริหารโรงเรียนที่มีประสบการณ์เกี่ยวกับแนวคิด SLC ระยะที่ 2 ใช้แบบสอบถามเพื่อสำรวจผลการใช้รูปแบบการพัฒนาการบริหารโรงเรียน และประยุกต์ใช้แนวคิดการออกแบบ factorial design ของ Gunst & Mason (2009) ในการสร้างตัวแปรต้นแบบและแบบสอบถาม และระยะที่ 3 ใช้แบบสอบถามเพื่อเก็บข้อมูลพื้นฐานจากผู้ตอบแบบสอบถามเกี่ยวกับการบริหารโรงเรียนสาธิต และแบบประเมินความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของรูปแบบการบริหารโรงเรียน โดยมีการประเมินคุณภาพเครื่องมือด้วยการทดลองใช้กับกลุ่มตัวอย่างที่ไม่ใช่กลุ่มเป้าหมายจำนวน 30 คน ผลการวิเคราะห์ความตรงเชิงเนื้อหา (IOC) อยู่ระหว่าง 0.60-1.00 และค่าความเที่ยงแบบสอดคล้องภายใน โดยคำนวณค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach’s alpha coefficient) โดยเก็บจากกลุ่มตัวอย่างที่ไม่ใช่กลุ่มเป้าหมายจำนวน 30 คน ค่าความเที่ยงเท่ากับ 0.982 ซึ่งมีค่าเที่ยงสูงสามารถนำไปเก็บข้อมูลจริงได้

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูล ระยะที่ 1 เก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้บริหาร ได้แก่ ผู้อำนวยการโรงเรียนจำนวน 5 คน รวบรวมประสบการณ์และความคิดเห็นเกี่ยวกับการใช้แนวคิด SLC ในการบริหารโรงเรียน ส่วนระยะที่ 2 ดำเนินการสำรวจกลุ่มตัวอย่าง 70 คน ประกอบด้วยผู้บริหาร ได้แก่ รองผู้อำนวยการโรงเรียน จำนวน 2 คน และครูจำนวน 68 คน) เพื่อศึกษาบริบทการบริหารและความเหมาะสมของรูปแบบที่พัฒนาขึ้นจากการวิจัยประสบการณ์ผู้ใช้และการวิจัยอิงการออกแบบ และระยะที่ 3 เก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง 657 คน โดยใช้แบบสอบถามและแบบประเมินความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของรูปแบบที่สร้างขึ้น โดยมีการพิจารณาความสอดคล้องภายในจากผู้เชี่ยวชาญ 7 คน ได้แก่ อาจารย์มหาวิทยาลัยผู้เชี่ยวชาญด้านบริหารการศึกษา จำนวน 2 คน อาจารย์มหาวิทยาลัยผู้เชี่ยวชาญด้านวิจัยและประเมินผลทางการศึกษา จำนวน 2 คน ผู้บริหารสถานศึกษาประกอบด้วยผู้อำนวยการโรงเรียน จำนวน 3 คน

การวิเคราะห์ข้อมูล

ระยะที่ 1 การวิจัยระยะนี้จะใช้การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยการลดทอนข้อมูลที่ได้มาจากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูล จากนั้นใช้การวิเคราะห์เชิงเนื้อหา เพื่อจัดหมวดหมู่โดยการลงรหัสข้อมูล และตรวจสอบข้อมูลที่ได้จากการลงรหัส อีกครั้งเพื่อจับประเด็นที่จะเป็นประเด็น ระยะที่ 2

การวิจัยระยะนี้เป็นการออกแบบรูปแบบพัฒนารูปแบบการบริหารโรงเรียนในฐานะชุมชนแห่งการเรียนรู้ และมีการประยุกต์ใช้แนวคิดของ factorial design ที่มีการไขว้ปัจจัยและระดับเข้าด้วยกัน โดยมีการสร้างสถานการณ์ และไขว้สถานการณ์ต่าง ๆ เข้าด้วยกัน และใช้การวิเคราะห์เนื้อหา เพื่อจัดหมวดหมู่ ระยะที่ 3 การวิจัยระยะนี้เป็นการศึกษาความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของรูปแบบการบริหารโรงเรียนสาธิตในมหาวิทยาลัยของรัฐเพื่อเป็นโรงเรียนในฐานะชุมชนแห่งการเรียนรู้ที่พัฒนาขึ้นโดยการใช้การสำรวจ

สถิติที่ใช้และการนำเสนอข้อมูล

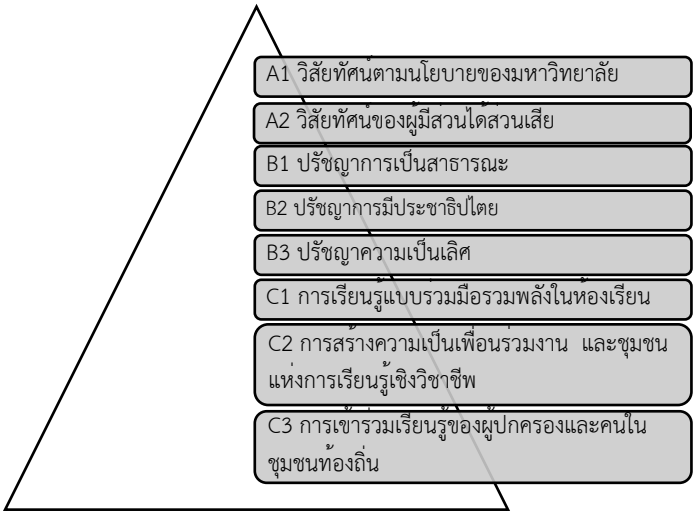
การวิเคราะห์ข้อมูล ระยะที่ 1 วิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพโดยการลดทอนข้อมูลจากการสัมภาษณ์และการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา โดยการจัดหมวดหมู่และการลงรหัสข้อมูล เพื่อสรุปประเด็นสำคัญที่จะนำไปใช้ในการพัฒนารูปแบบการบริหาร ระยะที่ 2 ใช้การวิเคราะห์เนื้อหาเพื่อสร้างหลักการออกแบบโรงเรียนในฐานะชุมชนแห่งการเรียนรู้ และประเมินผลการสำรวจโดยการวิเคราะห์เชิงปริมาณด้วยแนวคิด Factorial Design และระยะที่ 3 ใช้การวิเคราะห์สถิติเชิงบรรยาย ได้แก่ 1) การวิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้นของผู้ตอบแบบสอบถามด้วยสถิติเชิงบรรยาย ได้แก่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย (*M*) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (*SD*) 2) การวิเคราะห์ผลการเลือกคุณลักษณะของรูปแบบการบริหารโรงเรียนในฐานะชุมชนแห่งการเรียนรู้ด้วยสถิติเชิงบรรยาย ได้แก่ ร้อยละ เพื่อพิจารณาหาคุณลักษณะรูปแบบที่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียชอบมากที่สุด 3) การวิเคราะห์ผลการเลือกคุณลักษณะของรูปแบบการบริหารโรงเรียนในฐานะชุมชนแห่งการเรียนรู้และเจตคติต่อการบริหารโรงเรียนในฐานะชุมชนแห่งการเรียนรู้ด้วยสถิติเชิงบรรยาย ได้แก่ ค่าเฉลี่ย (*M*) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (*SD*) 4) การวิเคราะห์ระดับความเชื่อและพฤติกรรมของตัวแปรของรูปแบบการบริหารโรงเรียนในฐานะชุมชนแห่งการเรียนรู้ แต่ละคุณลักษณะเพื่อนำไปประกอบการออกแบบรูปแบบและเจตคติต่อการบริหารโรงเรียนในฐานะชุมชนแห่งการเรียนรู้ต่อไป ด้วยสถิติเชิงบรรยาย ได้แก่ ค่าเฉลี่ย (*M*) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (*SD*) 5) การวิเคราะห์อรรถประโยชน์และความสำคัญของรูปแบบการบริหารโรงเรียนสาธิตในมหาวิทยาลัยของรัฐเพื่อเป็นโรงเรียนในฐานะชุมชนแห่งการเรียนรู้ ด้วยการประยุกต์ใช้การวิเคราะห์คอนจอยท์ (Conjoint analysis) 6) การศึกษาความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของรูปแบบการบริหารโรงเรียนสาธิตในมหาวิทยาลัยของรัฐเพื่อเป็นโรงเรียนในฐานะชุมชนแห่งการเรียนรู้ด้วยสถิติเชิงบรรยาย ได้แก่ ความถี่ และร้อยละ

สรุปผลการวิจัย

ผลการวิจัยครั้งนี้แบ่งออกเป็น 3 ตอนตามวัตถุประสงค์การวิจัย โดยมีรายละเอียดดังนี้

ตอนที่ 1 สภาพการดำเนินงานของผู้บริหารตามแนวคิด SLC โดยใช้การวิจัยประสบการณ์ผู้ใช้ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่า 1) บทบาทของผู้บริหาร ผู้บริหารมี 2 บทบาทหลัก คือ ผู้บริหารเป็นผู้นำในการใช้แนวคิด SLC เป็นแนวทางหลักในการบริหาร และเป็นผู้ให้การสนับสนุนการจัดอบรมเชิงปฏิบัติการการนำแนวคิด SLC ไปใช้ในโรงเรียน 2) อารมณ์และความรู้สึก ผู้บริหารแสดงความพึงพอใจในแนวคิด SLC ทำให้โรงเรียนได้เปิดกว้างทางความคิดและมีบรรยากาศการทำงานที่ร่วมมือร่วมใจกันมากขึ้น 3) การรับรู้ การรับรู้องค์ประกอบและประโยชน์ของ SLC โดยผู้บริหารสามารถแบ่งเป็น 2 ส่วน คือ องค์ประกอบหลักและประโยชน์ที่ได้รับ 4) เจตคติ แบ่งเป็นเจตคติทางบวกและทางลบ ซึ่งเจตคติทางบวกเน้นวัฒนธรรมองค์รวม ส่วนเจตคติทางลบระบุว่าควรมีความเข้าใจที่แท้จริงในแนวคิดก่อนนำไปใช้ และ 5) พฤติกรรม ส่วนใหญ่เป็นพฤติกรรมทางบวก เช่น การเปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายมีส่วนร่วมในการจัดสรรทรัพยากร

ตอนที่ 2 การพัฒนารูปแบบการส่งเสริมการบริหารตามแนวคิด SLC ประกอบด้วย 1) แนวคิดและหลักการออกแบบการบริหารตาม SLC ใช้ข้อมูลสังเคราะห์ที่ได้จากการสัมภาษณ์และงานวิจัยเกี่ยวกับ SLC แบ่งแนวทางในการบริหารโรงเรียนออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ 1.1) การบริหารโรงเรียนโดยการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย 1.2) การสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่เน้นการทำงานเป็นทีมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเพื่อนำไปสู่การสร้างห้องเรียนสาธารณะ และ 1.3) การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันและเสนอแนะแนวทางในการพัฒนาโรงเรียน 2) ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวคิด SLC ที่ประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญ 3 ประการ ได้แก่ 2.1) วิสัยทัศน์ 2.2) ปรัชญา 2.3) ระบบกิจกรรมของชุมชนแห่งการเรียนรู้ ผู้วิจัยจึงรวมแนวคิดของทั้งสองส่วนเข้าด้วยกันโดยยึดองค์ประกอบหลักของแนวคิด SLC ของซาโต้ มาเป็นแนวทางเพื่อนำไปเป็นข้อมูลหลักในการพัฒนารูปแบบของต้นแบบการส่งเสริมการบริหารโรงเรียนสาธิตในมหาวิทยาลัยของรัฐตามแนวคิดโรงเรียนในฐานะชุมชนแห่งการเรียนรู้ ดังภาพที่ 2

ภาพที่ 2 แนวทาง/คุณลักษณะที่จะนำไปใช้ในการออกแบบการส่งเสริมการบริหารโรงเรียนสาธิตในมหาวิทยาลัยของรัฐตามแนวคิดโรงเรียนในฐานะชุมชนแห่งการเรียนรู้ (SLC)

3) การพัฒนารูปแบบการส่งเสริมการบริหาร ออกแบบโดยใช้กรอบแนวคิดของ Van den Akker (1999) ส่วนประกอบตามหลักการออกแบบได้แก่ ข้ออ้างเชิงเหตุผล (argument) หรือแนวคิด/ความเชื่อสำหรับแต่ละแนวทางการส่งเสริมฯ ตัวแทรกแซง (X) คือ แนวทางหรือกิจกรรมการออกแบบขึ้นเพื่อส่งเสริมการบริหารงานโรงเรียนสาธิตในมหาวิทยาลัยของรัฐตามแนวคิดโรงเรียนในฐานะชุมชนแห่งการเรียนรู้ (SLC) ผลที่ต้องการให้เกิดขึ้นกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Y) ในกรณีนี้ คือ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียมีส่วนร่วมในการบริหารโรงเรียนมากขึ้น และมีเจตคติต่อการบริหารโรงเรียนสูงขึ้น บริบท (Z) โรงเรียนสาธิตในมหาวิทยาลัยของรัฐที่ส่งเสริมการบริหารโรงเรียนตามแนวคิดโรงเรียนในฐานะชุมชนแห่งการเรียนรู้ (SLC) ผลการไขว้คุณลักษณะย่อยของแนวทางการส่งเสริมการบริหารโรงเรียนทำให้ได้ต้นแบบแนวทางการส่งเสริมการบริหารโรงเรียนสาธิตในมหาวิทยาลัยของรัฐตามแนวคิดโรงเรียนในฐานะชุมชนแห่งการเรียนรู้ (SLC) ที่มีลักษณะแตกต่างกันทั้งหมด 18 รูปแบบ ซึ่งต้นแบบทั้ง 18 รูปแบบ ดังตารางที่ 2

ตอนที่ 3 ความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของรูปแบบการส่งเสริมการบริหารฯ การวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานผู้ตอบแบบสอบถามพบว่า ตัวอย่างวิจัยที่เป็นผู้บริหารโรงเรียน ครู ผู้ปกครอง จำนวน 657 คน ลักษณะของข้อมูลพื้นฐาน ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง (ร้อยละ 56.01) จบการศึกษาระดับปริญญาตรี (ร้อยละ 72.75) มีอายุอยู่ระหว่าง 25–34 ปี (ร้อยละ 60.58) เป็นผู้ปกครอง (ร้อยละ 91.01) มีประสบการณ์ในการทำงานระหว่าง 5–10 ปี (ร้อยละ 71.23)

ผลการวิเคราะห์ระดับความเชื่อของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียตามแนวทางต่าง ๆ พบว่า ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียมีระดับความเชื่อมากที่สุดต่อแนวทางที่ 3 คือ ระบบกิจกรรมของชุมชนแห่งการเรียนรู้ (M=4.07, SD=0.60) รองลงมาคือ แนวทางที่ 1 วิสัยทัศน์ (M=4.07, SD=0.37) และแนวทางที่ 2 ปรัชญาของชุมชนแห่งการเรียนรู้ (M=4.04, SD=0.43) ตามอันดับ ผลการวิเคราะห์ระดับพฤติกรรมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียตามแนวทางต่าง ๆ พบว่า ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียมีพฤติกรรมตามแนวทางที่ 3 ระบบกิจกรรมของชุมชนแห่งการเรียนรู้ (*M*=4.24, *SD*=0.39) มากที่สุด รองลงมาคือ แนวทางที่ 1 วิสัยทัศน์ของชุมชนแห่งการเรียนรู้ (*M*=4.18, *SD*=0.36) และน้อยที่สุด คือ แนวทางที่ 2 ปรัชญาของชุมชนแห่งการเรียนรู้ (*M*=4.11, *SD*=0.39) ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ผลการวิเคราะห์ระดับความเชื่อและระดับพฤติกรรมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียตามแนวทางการบริหารโรงเรียนในฐานะชุมชนแห่งการเรียนรู้ (SLC)

แนวทางการบริหาร	ระดับความเชื่อ		อันดับ	ระดับพฤติกรรม		อันดับ
	M	SD		M	SD	
1. วิสัยทัศน์ของชุมชนแห่งการเรียนรู้	4.07	0.37	2	4.18	0.36	2
2. ปรัชญาของชุมชนแห่งการเรียนรู้	4.04	0.43	3	4.11	0.39	3
3. ระบบกิจกรรมของชุมชนแห่งการเรียนรู้	4.07	0.60	1	4.24	0.39	1

ส่วนผลการตัดสินใจเลือกรูปแบบที่เหมาะสมที่สุด พบว่า รูปแบบที่ 17 ได้รับการเลือกสูงสุด ประมาณร้อยละ 19.33 เลือกต้นแบบการส่งเสริมการบริหารโรงเรียนสาธิตฯ ตามแนวคิดโรงเรียนในฐานะชุมชนแห่งการเรียนรู้ (SLC) ซึ่งประกอบด้วยคุณลักษณะการบริหารโรงเรียนสาธิตฯ ที่ใช้วิสัยทัศน์โดยกำหนดจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (A2) ผ่านปรัชญาความเป็นเลิศ (B3) และใช้ระบบกิจกรรมการสร้างความเป็นเพื่อนร่วมงาน และชุมชนแห่งการเรียนรู้เชิงวิชาชีพ (C2) ส่วนรูปแบบที่ผู้มีส่วนเสียน้อยที่สุด ประมาณร้อยละ 0.30 คือรูปแบบที่ 8 ประกอบด้วยคุณลักษณะการบริหารงานโรงเรียนสาธิตฯ ที่ใช้วิสัยทัศน์ตามนโยบายของมหาวิทยาลัย (A1) ผ่านปรัชญาความเป็นเลิศ (B3) และใช้ระบบกิจกรรมการสร้างความเป็นเพื่อนร่วมงาน และชุมชนแห่งการเรียนรู้เชิงวิชาชีพ (C2) ดังตารางที่ 1

ส่วนผลการประเมินความเหมาะสมและความเป็นไปได้โดยผู้เชี่ยวชาญ 7 คน คู่มือมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 96.10 ส่วนผลการพิจารณาความเป็นไปได้ พบว่า คู่มือมีความเป็นไปได้อยู่ในระดับมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 97.40

ตารางที่ 2 ผลการตัดสินใจเลือกรูปแบบการส่งเสริมการบริหารโรงเรียนสาธิตฯ ตามแนวคิดโรงเรียนในฐานะชุมชนแห่งการเรียนรู้ (SLC)

อันดับที่	รูปแบบ	รายละเอียดของรูปแบบ	n	ร้อยละ
1	17	A2, B3, C2	127	19.33
2	18	A2, B3, C3	101	15.37
3	12	A2, B1, C3	81	12.33
4	13	A2, B2, C1	72	10.96
5	5	A1, B2, C2	58	8.83
6	10	A2, B1, C1	45	6.85
7	9	A1, B3, C3	41	6.24
8	14	A2, B2, C2	38	5.76
9	3	A1, B1, C3	29	4.41
10	6	A1, B2, C3	18	2.74
11	15	A2, B2, C3	10	1.53
12	16	A2, B3, C1	9	1.38
13	1	A1, B1, C1	8	1.23
14	4	A1, B2, C1	6	0.91
15	2	A1, B1, C2	5	0.76
16	11	A2, B1, C2	4	0.61
17	7	A1, B3, C1	3	0.46
18	8	A1, B3, C2	2	0.30
		รวม	657	100

อภิปรายผลการวิจัย

ผลการวิจัยครั้งนี้มีประเด็นที่น่าสนใจหลายประการที่นำมาอภิปรายเพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และสามารถต่อยอดสำหรับการนำผลการวิจัยไปใช้ในอนาคต การอภิปรายผลการวิจัยครั้งนี้ มีประเด็นสำคัญได้แก่

1) ประสบการณ์ของผู้ใช้เกี่ยวกับการบริหารโรงเรียนตามแนวคิด SLC ผลการศึกษาแสดงให้เห็นถึงบทบาทและคุณลักษณะสำคัญที่สนับสนุนการบริหารโรงเรียนตามแนวคิด SLC ซึ่งเน้นการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน รวมถึงการสร้างพื้นที่ในการเรียนรู้ร่วมกัน สอดคล้องตามแนวคิด SLC ของ Sato et al. (2015) ที่กล่าวถึงความร่วมแรงร่วมใจของผู้เรียน ครู ผู้ปกครอง และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องที่มีวัตถุประสงค์และเป้าหมายร่วมกัน ระบุถึงความสำคัญของการทำงานเป็นทีม การ

เคารพเสียงข้างมาก และการเปิดโอกาสให้ผู้ปกครองและบุคคลภายนอกเข้ามาร่วมออกแบบการเรียนการสอน สอดคล้องกับงานวิจัยของจิณณภัทร พิบูลวิทิตธำรง (2564) ที่ระบุว่า การสร้างระบบกิจกรรมเป็นกระบวนการภายในที่ทำให้ครู นักเรียน และผู้ปกครอง รวมถึงผู้ที่เกี่ยวข้องในชุมชนใกล้เคียงได้มีส่วนร่วมในการสร้างระบบกิจกรรม สามารถเชื่อมโยงได้อย่างเป็นระบบ มีความเป็นรูปธรรมที่ชัดเจน มีการปรับเปลี่ยนทัศนคติในการสอน จากเดิมครูผู้สอนจะเป็นผู้ออกแบบการจัดการเรียนการสอนอยู่เพียงฝ่ายเดียว แต่เมื่อนำแนวคิด SLC มาปรับใช้ จึงเป็นการเปิดโอกาสในการทำงานร่วมกันมากขึ้น อย่างไรก็ตาม การนำแนวคิด SLC ไปใช้จริงยังพบปัญหาเรื่องการปรับทัศนคติของครูและผู้ปกครองต่อการเปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง ซึ่งอาจต้องการการสนับสนุนด้านทรัพยากรและการฝึกอบรมเพื่อให้เกิดการประยุกต์ใช้อย่างมีประสิทธิภาพ และสามารถปฏิบัติได้จริงตามสภาพบริบทที่เป็นอยู่

2) รูปแบบการส่งเสริมการบริหารโรงเรียนสาธิตฯ ตามแนวคิดโรงเรียนในฐานะชุมชนแห่งการเรียนรู้ที่ได้รับการเลือกสูงสุดคือ รูปแบบที่ 17 ประกอบด้วยคุณลักษณะการบริหารโรงเรียนสาธิตฯ ที่ใช้วิสัยทัศน์โดยกำหนดจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (A2) ปรัชญาความเป็นเลิศ (B3) และใช้ระบบกิจกรรมการสร้างความเป็นเพื่อนร่วมงาน และชุมชนแห่งการเรียนรู้เชิงวิชาชีพ (C2) ทั้งนี้เนื่องจากเป็นรูปแบบที่เน้นการกำหนดวิสัยทัศน์ร่วมกันโดยทุกภาคส่วน รวมถึงการสร้างวัฒนธรรมองค์กรแบบร่วมมือ มีความเหมาะสมในการบริหารโรงเรียนตามแนวคิด SLC ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของธนาภา งิ้วทอง (2560) ที่ระบุว่า การทำงานแบบร่วมมือสามารถช่วยให้บรรลุตามเป้าหมายขององค์กรได้ อย่างไรก็ตาม ยังพบว่า การสร้างวิสัยทัศน์ร่วมกันในโรงเรียนต้องอาศัยความพยายามในการประสานความเห็นและความต้องการของทุกฝ่ายให้เข้ากันได้ดี เพื่อให้ทุกภาคส่วนมีบทบาทอย่างเต็มที่ในการพัฒนาโรงเรียนให้เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ เช่นเดียวกับหลักการของแนวคิดชุมชนแห่งการเรียนรู้เชิงวิชาชีพที่ระบุว่า การทำงานร่วมกันของกลุ่มครูผู้เชี่ยวชาญทางการศึกษา ที่มีวิสัยทัศน์ ค่านิยม ข้อตกลง และเป้าหมายร่วมกัน ในการมีส่วนร่วมออกแบบห้องเรียนสำหรับการแลกเปลี่ยนและแบ่งปันองค์ความรู้ ตลอดจนแสดงความคิดเห็นต่อการจัดการเรียนการสอนได้อย่างเต็มที่ (กมลวรรณ ทิพยเนตร และนันทวรรณ ทิพยเนตร, 2560) จะช่วยให้เกิดการติดตามผลอย่างต่อเนื่อง และเป็นการพัฒนาห้องเรียนให้เป็นห้องเรียนสาธารณะที่นำไปสู่การเป็นโรงเรียนในฐานะชุมชนแห่งการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพต่อไปได้

3) ความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของรูปแบบการส่งเสริมการบริหารโรงเรียนสาธิต ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบนี้มีความเหมาะสมและมีความเป็นไปได้เกินเกณฑ์ร้อยละ 80 โดยมีแนวทางที่ชัดเจนในการออกแบบระบบกิจกรรมและการประยุกต์ใช้ในโรงเรียนแต่ละแห่ง ผู้มีส่วนได้

ส่วนเสียสามารถใช้คู่มือในการนำแนวทางไปปรับใช้ในบริบทเฉพาะของตน อย่างไรก็ตาม การใช้คู่มือดังกล่าวอาจต้องคำนึงถึงข้อจำกัดด้านทรัพยากรและอุปสรรคที่อาจเกิดขึ้น เช่น การขาดแคลนบุคลากรที่เชี่ยวชาญในการประยุกต์ใช้แนวทางใหม่ ๆ สอดคล้องกับงานวิจัยของธีรวัฒน์ เลื่อนฤทธิ์ (2565) ที่ระบุว่า ก่อนการทดลองใช้รูปแบบการบริหารโรงเรียนตามแนวคิด SLC ผู้บริหารสถานศึกษา ครู นักเรียน และผู้ปกครองยังขาดความรู้และความเข้าใจด้านวิสัยทัศน์ ปรัชญา และระบบกิจกรรม ดังนั้นการจัดทำคู่มือจึงเป็นเสมือนเครื่องมือที่ช่วยสร้างความรู้และความเข้าใจเบื้องต้นเกี่ยวกับแนวคิด SLC รวมไปถึงเป็นการนำเสนอแนวทางที่เป็นรูปธรรมในการส่งเสริมการบริหารงานโรงเรียนสาธิตฯ ภายใต้แนวคิดโรงเรียนในฐานะชุมชนแห่งการเรียนรู้ โดยมุ่งเน้นการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วนเพื่อให้เกิดผลที่เป็นรูปธรรมและตรงกับสภาพบริบทที่เป็นอยู่จริง

องค์ความรู้ใหม่

รูปแบบการส่งเสริมการบริหารโรงเรียนสาธิตฯ ตามแนวคิดโรงเรียนในฐานะชุมชนแห่งการเรียนรู้ (SLC) เป็นแนวทางและคุณลักษณะการบริหารโรงเรียนที่มีความเหมาะสมกับสภาพบริบทของโรงเรียนสาธิตในมหาวิทยาลัยของรัฐ ทั้งนี้เนื่องจากเป็นรูปแบบที่เน้นการกำหนดวิสัยทัศน์ร่วมกันโดยทุกภาคส่วน รวมถึงการสร้างวัฒนธรรมองค์กรแบบร่วมมือ มีความเหมาะสมในการบริหารโรงเรียนตามแนวคิด SLC นอกจากนี้ยังให้สารสนเทศเกี่ยวกับสภาพปัญหาการบริหารงานจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและแนวทางที่ใช้ในการส่งเสริมการบริหารโรงเรียนตามแนวคิดโรงเรียนในฐานะชุมชนแห่งการเรียนรู้ (SLC) เพื่อนำไปใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาและส่งเสริมการบริหารโรงเรียนในอนาคต ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 องค์ความรู้ใหม่สำหรับรูปแบบการส่งเสริมการบริหารโรงเรียนสาธิตในมหาวิทยาลัยของรัฐเพื่อเป็นโรงเรียนในฐานะชุมชนแห่งการเรียนรู้ (SLC)

องค์ประกอบของ SLC	แนวทางการบริหารโรงเรียนสาธิตฯ ตามแนวคิด SLC	รายละเอียดเพิ่มเติม
วิสัยทัศน์ของชุมชนแห่งการเรียนรู้ (A)	การกำหนดวิสัยทัศน์ตามนโยบายของมหาวิทยาลัย (A1)	การกำหนดเป้าหมายการบริหารโรงเรียนสอดคล้องตามแนวทางการบริหารของมหาวิทยาลัยในฐานะต้นสังกัด
	การกำหนดวิสัยทัศน์ของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (A2)	ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ได้แก่ ผู้บริหาร ครู นักเรียน และผู้ปกครอง มีส่วนร่วมในการกำหนดเป้าหมายหรือนโยบายการบริหารโรงเรียน
ปรัชญาของชุมชนแห่งการเรียนรู้ (B)	ปรัชญาการเป็นสาธารณะ (B1)	ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียมีส่วนร่วมในการออกแบบการจัดการเรียนรู้ตามสภาพบริบท มีการนำเสนอผลงานต่อสาธารณะ และเปิดโอกาสให้โรงเรียนเป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชน
	ปรัชญาการมีประชาธิปไตย (B2)	ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียสามารถแสดงความคิดเห็นต่อการจัดการเรียนรู้ได้อย่างเต็มที่ รับฟังความเห็นที่มีความแตกต่าง และเคารพมติเสียงข้างมาก
	ปรัชญาความเป็นเลิศ (B3)	ออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่ส่งเสริมให้นักเรียนได้แสดงความสามารถตามความสนใจและความถนัดที่แตกต่างกันของแต่ละบุคคลได้อย่างเต็มที่ นักเรียนมีส่วนร่วมในการกำหนดหัวข้อในการเรียนที่ตนเองสนใจ และออกแบบแนวทางการเรียนรู้ที่เหมาะสมได้ด้วยตนเอง
ระบบกิจกรรมของชุมชนแห่งการเรียนรู้ (C)	การเรียนรู้แบบร่วมมือรวมพลังในห้องเรียน (C1)	ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียได้เข้าร่วมจัดกิจกรรมในชั้นเรียนร่วมกัน จัดสรรทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนเพื่อสร้างแหล่งเรียนรู้ทั้งในและนอกห้องเรียน
	การสร้างความเป็นเพื่อนร่วมงานและชุมชนแห่งการเรียนรู้เชิงวิชาชีพ (C2)	ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียร่วมพูดคุยและแลกเปลี่ยนปัญหาของนักเรียน การจัดการชั้นเรียน และสภาพบริบทภายในโรงเรียน เพื่อนำไปสู่แนวทางการแก้ปัญหาร่วมกัน สร้างวัฒนธรรมการทำงานเป็นทีมในโรงเรียน
	การเข้าร่วมเรียนรู้ของผู้ปกครองและคนในชุมชนท้องถิ่น (C3)	ผู้ปกครอง และคนในชุมชนได้มีส่วนร่วมในการระดมทรัพยากรในชุมชนเพื่อสนับสนุนการจัดการเรียนรู้ของนักเรียน และเป็นผู้ให้ความรู้หรือผู้เชี่ยวชาญในการสร้างแนวคิดหรือองค์ความรู้ให้สอดคล้องกับบริบทของชุมชน

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. จากผลการวิจัยทำให้ทราบว่า หากต้องการพัฒนาโรงเรียนสาธิตฯ ให้เป็นโรงเรียนในฐานะชุมชนแห่งการเรียนรู้ ควรมุ่งเน้นในเรื่องของการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่เกี่ยวข้องกับโรงเรียนได้แก่ ผู้บริหาร ครู นักเรียน ผู้ปกครอง ตัวแทนชุมชนเช่น ผู้นำชุมชน ผู้นำศาสนาต่างๆ ศิษย์เก่า ผู้ประกอบการ ฯลฯ ในเรื่องของการบริหารโรงเรียน ออกแบบห้องเรียนสาธารณะ สร้างกิจกรรมการเรียนรู้ร่วมกัน อีกทั้งยังช่วยสะท้อนมุมมองในหลากหลายมิติเพื่อให้เกิดการบูรณาการและแลกเปลี่ยนทรัพยากรที่เอื้อต่อการพัฒนาผู้เรียนและโรงเรียนให้มีคุณภาพต่อไป

2. การนำต้นแบบการส่งเสริมการบริหารโรงเรียนสาธิตฯ ตามแนวคิดโรงเรียนในฐานะชุมชนแห่งการเรียน SLC ไปใช้ควรมีการเตรียมการวางแผนให้เป็นระบบทั้งองค์รวมและในมิติย่อย ๆ โดยกำหนดให้เห็นบทบาทของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่ร่วมกันทำงานให้กับโรงเรียน การจัดเตรียมปัจจัยป้อน (input) หรือทรัพยากร เพื่อเป็นต้นทุนในการผลิตผลลัพธ์การเรียนรู้ตามเป้าหมายของโรงเรียน รวมไปถึงการสร้างความรู้ความเข้าใจให้กับบุคลากรที่เกี่ยวข้องได้เห็นถึงความสำคัญของการบริหารโรงเรียนสาธิตฯ ตามแนวคิด SLC เพื่อให้การบริหารงานบรรลุวัตถุประสงค์ร่วมกัน

คำรับรองและการเปิดเผยข้อมูลของผู้เขียน

1. การเปิดเผยผลประโยชน์ทับซ้อน (Conflict of Interest)

ผู้เขียนขอรับรองว่าไม่มีผลประโยชน์ทับซ้อนใด ๆ ที่อาจมีอิทธิพลต่อการออกแบบการวิจัย การดำเนินการวิจัย การวิเคราะห์ข้อมูล หรือการนำเสนอผลการวิจัยในบทความนี้

2. การใช้ปัญญาประดิษฐ์และเทคโนโลยีสนับสนุนการจัดทำต้นฉบับ (Generative AI and AI-assisted Technologies in the Writing Process)

ผู้เขียนไม่ได้ใช้ปัญญาประดิษฐ์แบบสร้างสรรค์ (Generative AI) หรือเทคโนโลยี AI-assisted ในการจัดทำเนื้อหา การสังเคราะห์วรรณกรรม การวิเคราะห์ข้อมูล หรือการแปลผลการวิจัย ทั้งนี้ ผู้เขียนได้ตรวจสอบความถูกต้องและรับผิดชอบต่อเนื้อหาทั้งหมดของบทความฉบับสุดท้าย

3. คำรับรองเกี่ยวกับการเปิดเผยข้อมูล (Data Availability Statement)

ข้อมูลที่ใช้ในการวิจัยไม่ได้เปิดเผยต่อสาธารณะ เนื่องจากเกี่ยวข้องกับความเป็นส่วนตัวและการรักษาความลับของผู้เข้าร่วมการวิจัย อย่างไรก็ตาม ข้อมูลที่ไม่สามารถระบุตัวบุคคลได้อาจขอรับจากผู้เขียนที่รับผิดชอบบทความตามคำขอที่เหมาะสม

4. คำรับรองด้านจริยธรรมการวิจัย (Ethics Statement)

การศึกษาครั้งนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาเพื่อสำเร็จการศึกษาตามหลักสูตรของมหาวิทยาลัย ซึ่งในขณะดำเนินการศึกษา มหาวิทยาลัยไม่ได้กำหนดให้งานในลักษณะดังกล่าวต้องยื่นขอรับรองจริยธรรมการวิจัย จึงไม่มีเลขที่รับรองจริยธรรม ผู้เขียนได้ดำเนินการโดยคำนึงถึงสิทธิ ความสมัครใจ ความเป็นส่วนตัว และการรักษาความลับของผู้เข้าร่วมการวิจัย

5. แหล่งทุนสนับสนุนการวิจัย (Funding)

การศึกษาครั้งนี้ไม่ได้รับทุนสนับสนุนจากหน่วยงานใด ผู้เขียนเป็นผู้รับผิดชอบค่าใช้จ่ายในการดำเนินการวิจัยด้วยตนเอง และไม่มีผู้ให้ทุนที่มีบทบาทต่อการออกแบบ การเก็บรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ หรือการเผยแพร่ผลการวิจัย

6. การระบุบทบาทของผู้มีส่วนร่วมตามหลัก CRediT

ทรงวุฒิ วีเปลี่ยน : กำหนดแนวคิดและกรอบการวิจัย ทบทวนวรรณกรรม พัฒนาเครื่องมือ เก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูล แปลผลการวิจัย และจัดทำต้นฉบับบทความ

ศิริพงษ์ เศาภายน : ให้คำปรึกษาด้านกรอบแนวคิด ระเบียบวิธีวิจัย ตรวจสอบความถูกต้องทางวิชาการ กำกับดูแลการดำเนินการวิจัย และตรวจแก้ต้นฉบับบทความ

จารุวรรณ พลอยดวงรัตน์ : ให้คำปรึกษาด้านระเบียบวิธีวิจัย การวิเคราะห์และนำเสนอผลการวิจัย รวมทั้งตรวจสอบและให้ข้อเสนอแนะในการปรับปรุงต้นฉบับบทความ

ผู้เขียนทุกคนได้อ่าน ตรวจสอบ และเห็นชอบต้นฉบับฉบับสุดท้าย และรับผิดชอบร่วมกันต่อความถูกต้องและความสมบูรณ์ของบทความ

เอกสารอ้างอิง

กมลวรรณ ทิพยเนตร และนันทวรรณ ทิพยเนตร. (2560). *การพัฒนานวัตกรรมการเรียนการสอนของครูโดยการใช้กระบวนการชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาขอนแก่น เขต 1*. (รายงานการวิจัย). กระทรวงศึกษาธิการ.

จิณณภัทร พิบูลวิทิตธำรง. (2564). *กลยุทธ์การบริหารความเป็นเลิศของโรงเรียนมัธยมศึกษาสู่โรงเรียนเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้* [วิทยานิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต, มหาวิทยาลัยสยาม]. มหาวิทยาลัยสยาม. https://e-research.siam.edu/wp-

content/uploads/2022/01/Ph.DP_.Ed-2021-thesis-Excellence-Management-Strategies-for-Secondary-Schools.pdf

จิตรจรูญ ทรงวิทยา. (2561). ทักษะการบริหารของผู้บริหารสถานศึกษา. *Journal of Roi Kaensarn Academi, 3*(1), 41–57. https://so02.tci-thaijo.org/index.php/JRKSA/article/view/246212

ธนาภา งิ้วทอง. (2560). *การประยุกต์ใช้การวิจัยประสบการณ์ผู้ใช้และการวิจัยอิงการออกแบบเพื่อพัฒนาต้นแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ด้านการวิจัยแบบร่วมมือของครู* [วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย]. Chulalongkorn University Theses and Dissertations. https://doi.org/10.58837/CHULA.THE.2017.1287

ธีรวัฒน์ เลื่อนฤทธิ์. (2565). การพัฒนารูปแบบการบริหารโรงเรียนเพื่อยกระดับคุณภาพของนักเรียนด้วยการเสริมสร้างโรงเรียนเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้. *วารสารการวัดผลการศึกษา, 39*(105), 284–297. https://so06.tci-thaijo.org/index.php/JEMEPTB/article/view/257572

ปิยวรรณ หงษ์สุวรรณ. (2568). *การพัฒนาการบริหารโรงเรียนชุมชนแห่งการเรียนรู้ (SLC) ตามแนวทางการประเมินเชิงพัฒนา (DE) ของเครือข่ายโรงเรียนพัฒนาตนเอง (TSQM-N) ระดับมัธยมศึกษา จังหวัดพิจิตร* [วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยนเรศวร]. คลังปัญญามหาวิทยาลัยนเรศวร. https://nuir.lib.nu.ac.th/dspace/handle/123456789/7247

พิมพกานต์ เบ้าคำ. (2567). การพัฒนาคุณภาพเครือข่ายการจัดการเรียนรู้แบบ SLC (School as Learning Community). *วารสารวิจัยนวัตกรรมการศึกษาและเทคโนโลยี, 2*(2), 86–96. https://so13.tci-thaijo.org/index.php/jiret_2023/article/view/1050

Flores, O. J., & Ahn, J. (2024). “Kids have taught me. I listen to them”: Principals legitimizing student voice in their leadership. *AERA Open, 10*. https://doi.org/10.1177/23328584241232596

Gunst, R. F., & Mason, R. L. (2009). Fractional factorial design. *Wiley Interdisciplinary Reviews: Computational Statistics, 1*(2), 234–244. https://doi.org/10.1002/wics.27

Hoadley, C., & Campos, F. C. (2022). Design-based research: What it is and why it matters to studying online learning. *Educational Psychologist, 57*(3), 207–220. https://doi.org/10.1080/00461520.2022.2079128

Lehrmann, A. L., Skovbjerg, H. M., & Arnfred, S. J. (2022). Design-based research as a research methodology in teacher and social education: A scoping review. *EDeR. Educational Design Research, 6*(3). https://doi.org/10.15460/eder.6.3.1850

Saito, E., สิริพันธุ์ สุวรรณมรรคา, อรรถพล อนันตวรสกุล และวรเชษฐ แซ่เจีย. (2567). โรงเรียนในฐานะชุมชนแห่งการเรียนรู้คืออะไร: ความหมาย ตัวบ่งชี้ และแนวปฏิบัติ. *วารสารการทดสอบและการประเมินทางการศึกษาระดับชาติ, 5*(2), 50–71. https://so02.tci-thaijo.org/index.php/JOURNALNIETS/article/view/272151

Santana Martel, J. S., & Pérez Garcias, A. (2024). A model of assessment co-creation in technology-enhanced learning environments in higher education. *Digital Education Review, 45*, 204–213. https://doi.org/10.1344/DER.2024.45.204-213

Sato, M. (2016). *Enhancing collaborative learning: Challenges of school as learning community* [Keynote presentation]. EDUCA 2016, Bangkok, Thailand.

Stosich, E. L. (2023). "Are we an advisory board or a decision making entity?": Teachers' involvement in decision making in instructional leadership teams. *Leadership and Policy in Schools, 22*(3), 638–656. https://doi.org/10.1080/15700763.2021.1995879

Van den Akker, J. (1999). Principles and methods of development research. In J. van den Akker, R. M. Branch, K. Gustafson, N. Nieveen, & T. Plomp (Eds.), *Design approaches and tools in education and training* (pp. 1–14). Kluwer Academic. https://doi.org/10.1007/978-94-011-4255-7_1

ผลการจัดการเรียนรู้โดยใช้กระบวนการสืบเสาะทางภูมิศาสตร์ที่มีต่อความสามารถในการคิดเชิงอนาคตของนักศึกษาชั้นปีที่ 1

Effects of Learning Through the Geographic Inquiry Process on the Futures Thinking Ability of First-Year University Students

ชณันภัสร์ ปฐมรังษีทัศน์[1]
Chananpas Pathomrangsitas

Received: December 08, 2025
Revised: October 29, 2026
Accepted: October 29, 2026

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เปรียบเทียบความสามารถในการคิดเชิงอนาคตของผู้เรียนก่อนและหลังการเรียนด้วยการจัดการเรียนรู้โดยใช้กระบวนการสืบเสาะทางภูมิศาสตร์ 2) เปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียนก่อนและหลังการเรียนด้วยการจัดการเรียนรู้โดยใช้กระบวนการสืบเสาะทางภูมิศาสตร์ และ 3) ศึกษาความพึงพอใจของผู้เรียนหลังการเรียนด้วยการจัดการเรียนรู้โดยใช้กระบวนการสืบเสาะทางภูมิศาสตร์ วิธีดำเนินการวิจัย กลุ่มตัวอย่างเป็นนักศึกษาชั้นปีที่ 1 ที่กำลังศึกษาในภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2568 สาขาวิชาภูมิสารสนเทศ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร จำนวน 11 คน โดยเลือกกลุ่มเป้าหมายแบบเจาะจง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ 1) แผนการสอนฯ 2) แบบวัดความสามารถในการคิดเชิงอนาคต มีค่าความเชื่อมั่นทั้งฉบับ เท่ากับ 0.85 3) แบบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียน มีค่าความเชื่อมั่นทั้งฉบับ เท่ากับ 0.84 และ 4) แบบวัดความพึงพอใจของผู้เรียน มีค่าความเชื่อมั่นทั้งฉบับ เท่ากับ 0.88) โดยเครื่องมือทุกฉบับผ่านการตรวจสอบคุณภาพด้านความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหาจากผู้เชี่ยวชาญ และมีค่าความเชื่อมั่นอยู่ในเกณฑ์มาตรฐานที่ยอมรับได้ รูปแบบการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบกึ่งการทดลอง ที่มีการทดสอบก่อนและหลังเรียน สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและการทดสอบที ผลการวิจัย พบว่า 1) ความสามารถในการคิดเชิงอนาคตของ

[1] มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร; Kamphaeng Phet Rajabhat University
Corresponding author, e-mail: chananpas.nn@gmail.com, Tel. 0925491575

นักศึกษาชั้นปีที่ 1 ที่เรียนด้วยการจัดการเรียนรู้โดยใช้กระบวนการสืบเสาะทางภูมิศาสตร์ หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 (t(10) = 8.354, p < .001) 2) ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักศึกษาชั้นปีที่ 1 ที่เรียนด้วยการจัดการเรียนรู้โดยใช้กระบวนการสืบเสาะทางภูมิศาสตร์ หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 (t(10) = 11.072, p < .001) และ 3) ผู้เรียนมีความพึงพอใจหลังการเรียนด้วยการจัดการเรียนรู้โดยใช้กระบวนการสืบเสาะทางภูมิศาสตร์ อยู่ในระดับมากที่สุด

คำสำคัญ: กระบวนการสืบเสาะทางภูมิศาสตร์, การคิดเชิงอนาคต, ความสามารถในการคิดเชิงอนาคต, ภูมิศาสตร์กายภาพ

Abstract

This research aimed to 1) compare students' futures thinking ability before and after learning through the geographic inquiry process, 2) compare students' learning achievement before and after learning through the geographic inquiry process, and 3) examine students' satisfaction after learning through the geographic inquiry process. The participants were 11 first-year students enrolled in the Geoinformatics Program, Faculty of Humanities and Social Sciences, Kamphaeng Phet Rajabhat University, during the first semester of the 2025 academic year. They were selected through purposive sampling. The research instruments comprised (1) lesson plans based on the geographic inquiry process, (2) a futures thinking ability test with an overall reliability coefficient of 0.85, (3) a learning achievement test with an overall reliability coefficient of 0.84, and (4) a student satisfaction questionnaire with an overall reliability coefficient of 0.88. Experts validated the content validity of all instruments, and their reliability coefficients met acceptable standards. The study employed a quasi-experimental design with a pretest and posttest. Data were analyzed using mean, standard deviation, and *t*-test. The results revealed the following: 1) the students' futures thinking ability after learning through the geographic inquiry process was significantly higher than before learning at the .05 level, $t(10) = 8.354$, $p < .001$; 2) the students' learning achievement after learning

through the geographic inquiry process was significantly higher than before learning at the .05 level, $t(10) = 11.072$, $p < .001$; and 3) the students' satisfaction after learning through the geographic inquiry process was at the highest level.

Keywords: Geographic Inquiry Process, Futures Thinking, Futures Thinking Ability, Physical Geography

บทนำ

สังคมโลกในปัจจุบันก้าวเข้าสู่ยุคแห่งความผันผวน ความไม่แน่นอน ความซับซ้อน และความคลุมเครือ (VUCA World) ซึ่งขับเคลื่อนโดยกระแสโลกาภิวัตน์ (Globalization) ซึ่งหมายถึงการเชื่อมโยงอย่างไร้พรมแดนของข้อมูลข่าวสาร เทคโนโลยี เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556) แม้โลกาภิวัตน์จะนำมาซึ่งความก้าวหน้าและความสะดวกสบาย แต่การพัฒนาอย่างก้าวกระโดดและการบริโภคทรัพยากรที่เพิ่มขึ้นอย่างมหาศาลได้นำไปสู่ปัญหาที่ท้าทายการดำรงอยู่ของมนุษย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง วิกฤตการณ์สิ่งแวดล้อม และการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (Climate Change) ซึ่งส่งผลกระทบในระดับโลกและภูมิภาคอย่างรุนแรงและต่อเนื่อง (United Nations Thailand, 2015) ปัญหาภัยพิบัติที่ทวีความรุนแรง สภาพภูมิประเทศที่แปรปรวน และการสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพ ล้วนเป็นสิ่งที่ประชากรโลกต้องเผชิญหน้า องค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) ได้เน้นย้ำถึงความจำเป็นของการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน (Education for Sustainable Development–ESD) โดยกำหนดสมรรถนะที่สำคัญต่อการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainability Literacy) เพื่อให้ผู้เรียนมีความพร้อมในการเผชิญกับโลกที่ซับซ้อน (Tilbury, 2011) ทักษะที่สำคัญยิ่งคือ ความสามารถในการคิดเชิงอนาคต (Futures Thinking)

ความสามารถในการคิดเชิงอนาคต (Futures Thinking) เป็นทักษะที่เกี่ยวข้องกับการสำรวจ ตรวจสอบ วิเคราะห์ คาดการณ์ และประเมินแนวโน้มที่อาจจะเกิดขึ้นในอนาคตได้อย่างเป็นระบบ และคิดย้อนกลับมาสู่ปัจจุบันเพื่อวางแผนกลยุทธ์ (The Strategic Plan) ในการบรรลุเป้าหมายนั้น ทักษะนี้ไม่ได้มุ่งเน้นเพียงการทำนายจากอดีต แต่เป็นการสร้างแบบจำลองสถานการณ์หรือสำรวจอนาคตที่เป็นไปได้ (Possible), น่าจะเกิดขึ้น (Probable), และพึงปรารถนา (Preferable) เพื่อให้ผู้เรียนสามารถกำหนดเป้าหมายในอนาคตที่ต้องการ แล้วคิดย้อนกลับมาสู่ปัจจุบันเพื่อวางแผนและพัฒนากลยุทธ์ที่เหมาะสม (Jones, Buntting, Hipkins, McKim, Conner,

& Saunders, 2012) ในฐานะนักศึกษาซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของการสร้างรากฐานทางวิชาการและการเตรียมความพร้อมสำหรับวิชาชีพ การพัฒนาทักษะนี้จึงมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการตัดสินใจเชิงกลยุทธ์ส่วนบุคคลและต่อการแก้ปัญหาระดับองค์กรในอนาคต

การเรียนรู้ภูมิศาสตร์ในระดับอุดมศึกษาจึงต้องเน้นการพัฒนาทักษะกระบวนการ (Process Skills) แทนการจดจำเนื้อหาเพียงอย่างเดียว เพื่อให้นักศึกษาสามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในการวิเคราะห์และแก้ไขปัญหาได้อย่างเป็นรูปธรรม ดังนั้นเพื่อให้การจัดการเรียนการสอนวิชาภูมิศาสตร์บรรลุเป้าหมายในการพัฒนาพลเมืองที่มีความพร้อมเผชิญอนาคต จึงมีความจำเป็นต้องนำวิธีการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางและส่งเสริมการคิดเชิงรุกเข้ามาใช้การจัดการเรียนรู้โดยใช้กระบวนการสืบเสาะทางภูมิศาสตร์ (Geographic Inquiry Process) เป็นแนวทางที่ตอบโจทย์นี้ได้เป็นอย่างดี เนื่องจากเป็นรูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่ได้รับการยอมรับและประสบความสำเร็จในการพัฒนาผู้เรียนในหลากหลายบริบท โดยช่วยส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้อย่างมีความหมาย สามารถเชื่อมโยงข้อมูลเชิงพื้นที่เข้ากับสถานการณ์จริง ฝึกทักษะการคิดขั้นสูง การคิดอย่างมีวิจารณญาณ และการคิดเชิงระบบได้อย่างมีประสิทธิภาพ กระบวนการสืบเสาะทางภูมิศาสตร์ ประกอบด้วย 5 ขั้นตอนหลักที่ส่งเสริมการคิดเชิงวิเคราะห์และการสร้างความรู้ด้วยตนเองอย่างเป็นระบบ (National Geographic Society, 2017) ประกอบด้วย การตั้งคำถามเชิงภูมิศาสตร์ (Ask) การรวบรวมข้อมูล (Collect) การจัดการข้อมูล (Organize) วิเคราะห์ข้อมูล (Analyze) และการสรุปเพื่อตอบคำถาม (Answer/Act) กระบวนการนี้ทำให้นักศึกษาได้ฝึกฝนการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงลึกในมิติของภูมิศาสตร์กายภาพ และการเชื่อมโยงกับปัญหาทางสังคม ซึ่งเป็นรากฐานที่สำคัญที่สุดในการพัฒนาความสามารถในการคิดเชิงอนาคต

โดยเฉพาะอย่างยิ่ง นักศึกษาชั้นปีที่ 1 ซึ่งอยู่ในช่วงวัยของการเปลี่ยนผ่านสำคัญ จากระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานเข้าสู่ระดับอุดมศึกษา นักศึกษาในกลุ่มนี้ไม่เพียงแต่ต้องปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมทางวิชาการ สังคม และรูปแบบการเรียนรู้ใหม่ที่เน้นการพึ่งพาตนเองเท่านั้น แต่ยังเป็นช่วงเวลาสำคัญในการสร้างและปลูกฝังฐานคิด ทักษะการคิดระดับสูง และกระบวนการเรียนรู้เชิงรุกตั้งแต่เริ่มต้นการศึกษาระดับปริญญาตรี การพัฒนาความสามารถในการคิดเชิงอนาคตและทักษะกระบวนการสืบเสาะทางภูมิศาสตร์แก่นักศึกษาชั้นปีที่ 1 จึงถือเป็นการวางรากฐานทางความคิดสำคัญที่จะติดตัวผู้เรียนไปตลอดการศึกษาในระดับอุดมศึกษา ช่วยให้นักศึกษาสามารถมองเห็นภาพรวม วิเคราะห์แนวโน้ม ปรับตัวรับมือกับความเปลี่ยนแปลงทั้งด้านการเรียนและการดำเนินชีวิต และพร้อมเติบโตเป็นบุคลากรที่มีศักยภาพในการแก้ไขปัญหาที่ซับซ้อนของสังคมในอนาคตได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ดังนั้น เพื่อเป็นการตอบสนองต่อเป้าหมายของการจัดการศึกษาในรายวิชาภูมิศาสตร์กายภาพ การพัฒนาความสามารถในการคิดเชิงอนาคตของนักศึกษา เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีทักษะที่จำเป็นต่อการดำเนินชีวิตและสามารถเผชิญหน้ากับความเปลี่ยนแปลงในอนาคตได้อย่างมีความสุข จึงเป็นที่มาของงานวิจัยเรื่อง "ผลการจัดการเรียนรู้โดยใช้กระบวนการสืบเสาะทางภูมิศาสตร์ ที่มีต่อความสามารถในการคิดเชิงอนาคตของนักศึกษาชั้นปีที่ 1" โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาประสิทธิผลของการใช้กระบวนการสืบเสาะทางภูมิศาสตร์ในการส่งเสริมทักษะสำคัญดังกล่าว

วัตถุประสงค์

1. เพื่อเปรียบเทียบความสามารถในการคิดเชิงอนาคตของผู้เรียนก่อนและหลังการเรียนด้วยการจัดการเรียนรู้โดยใช้กระบวนการสืบเสาะทางภูมิศาสตร์สำหรับนักศึกษาชั้นปีที่ 1
2. เพื่อเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียนก่อนและหลังการเรียนด้วยการจัดการเรียนรู้ด้วยการจัดการเรียนรู้โดยใช้กระบวนการสืบเสาะทางภูมิศาสตร์สำหรับนักศึกษาชั้นปีที่ 1
3. เพื่อศึกษาความพึงพอใจของผู้เรียนหลังการเรียนด้วยการจัดการเรียนรู้โดยใช้กระบวนการสืบเสาะทางภูมิศาสตร์สำหรับนักศึกษาชั้นปีที่ 1

วิธีดำเนินการวิจัย

บทความวิจัยนี้เป็นการวิจัยแบบกึ่งการทดลองที่มีการทดสอบก่อนและหลังเรียน (Randomized One-Group Pre-test Posttest Design) (Campbell & Stanley, 1963) ซึ่งเขียนเป็นแผนภูมิได้ดังนี้

Pre-Test	Treatments	Posttest
O_1	X	O_2

โดยที่ O_1 หมายถึง การทดสอบก่อนเรียนด้วยการจัดการเรียนรู้โดยใช้กระบวนการสืบเสาะทางภูมิศาสตร์ ซึ่งประกอบด้วย แบบวัดความสามารถในการคิดเชิงอนาคต แบบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน

X หมายถึง การทดลองด้วยการจัดการเรียนรู้โดยใช้กระบวนการสืบเสาะทางภูมิศาสตร์

O_2 หมายถึง การทดสอบหลังเรียนด้วยการจัดการเรียนรู้โดยใช้กระบวนการสืบเสาะทางภูมิศาสตร์ ซึ่งประกอบด้วย แบบวัดความสามารถในการคิดเชิงอนาคต แบบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน

ประชากร หรือ กลุ่มเป้าหมาย

1. ประชากร

ประชากรที่ใช้ในการศึกษาการวิจัยครั้งนี้ คือ นักศึกษาสาขาวิชาภูมิสารสนเทศ คณะมนุษย์ศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร ที่กำลังศึกษาในภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2568 จำนวน 22 คน

2. กลุ่มเป้าหมาย

กลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ คือ นักศึกษาชั้นปีที่ 1 ที่กำลังศึกษาในภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2568 สาขาวิชาภูมิสารสนเทศ คณะมนุษย์ศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร จำนวน 11 คน โดยเลือกกลุ่มเป้าหมายแบบเจาะจง (Purposive Sampling)

เครื่องมือที่ใช้วิจัย

1. เครื่องมือที่ใช้ในการทดลอง

การจัดการเรียนรู้โดยใช้กระบวนการสืบเสาะทางภูมิศาสตร์

2. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล

1) แบบวัดความสามารถในการคิดเชิงอนาคต : แบบมาตราส่วนประเมินค่า 5 ระดับ จำนวน 20 ข้อ ผ่านการตรวจสอบจากผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่าน ได้ค่า IOC ระหว่าง 0.67–1.00 และมีค่าความเชื่อมั่นทั้งฉบับ เท่ากับ 0.85

2) แบบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียน : แบบทดสอบปรนัยชนิดเลือกตอบ 4 ตัวเลือก จำนวน 30 ข้อ ผ่านการประเมินจากผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่าน ได้ค่า IOC ระหว่าง 0.67–1.00 ผลการวิเคราะห์คุณภาพรายข้อพบว่า ค่าความยาก (p) อยู่ระหว่าง 0.42–0.78 ค่าอำนาจจำแนก (r) อยู่ระหว่าง 0.35–0.71 และมีค่าความเชื่อมั่นทั้งฉบับ (KR-20) เท่ากับ 0.84

3) แบบวัดความพึงพอใจของผู้เรียน : แบบมาตราส่วนประเมินค่า 5 ระดับ จำนวน 10 ข้อ ผ่านการประเมินจากผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่าน ได้ค่า IOC ระหว่าง 0.67–1.00 และมีค่าความเชื่อมั่นทั้งฉบับ (Cronbach’s Alpha) เท่ากับ 0.88

วิธีดำเนินการวิจัย

การดำเนินการทดลอง ผู้วิจัยได้ดำเนินการทดลอง และเก็บข้อมูลในภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2568 กับนักศึกษาชั้นปีที่ 1 ที่กำลังศึกษาในภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2568 สาขาวิชาภูมิสารสนเทศ คณะมนุษย์ศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร จำนวน 11 คน โดยเลือกกลุ่มเป้าหมายแบบเจาะจง (Purposive Sampling) มีการดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้

1. ขั้นก่อนการทดลอง

1.1 ผู้วิจัยได้ทำการสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย 1) แผนการสอนด้วยกระบวนการสืบเสาะทางภูมิศาสตร์ จำนวน 3 แผน 2) แบบวัดความสามารถในการคิดเชิงอนาคต 3) แบบทดสอบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และ 4) แบบสอบถามความพึงพอใจที่มีต่อการจัดการเรียนรู้โดยใช้กระบวนการสืบเสาะทางภูมิศาสตร์

1.2 ผู้วิจัยได้ทำการชี้แจงวัตถุประสงค์การวิจัย และอธิบายการจัดการเรียนการสอนด้วยกระบวนการสืบเสาะทางภูมิศาสตร์ในการพัฒนาความสามารถในการคิดเชิงอนาคต รวมไปถึงบทบาทของผู้เรียนในการปฏิบัติตามกิจกรรมการเรียนการสอนตามกระบวนการสืบเสาะทางภูมิศาสตร์

1.3 การทดสอบก่อนเรียน (Pre - test) โดยใช้แบบวัดความสามารถในการคิดเชิงอนาคตและแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เพื่อวัดความรู้พื้นฐานและเก็บผลการทดสอบไปเปรียบเทียบกับผลการเรียนรู้หลังเรียน

2. ขั้นดำเนินการทดลอง

ผู้วิจัยดำเนินการสอนโดยใช้การจัดการเรียนรู้ด้วยกระบวนการสืบเสาะทางภูมิศาสตร์ตามแผนการสอนที่ได้สร้างไว้ทั้ง 3 แผน และทดลองในภาคเรียนที่ 1 ปี การศึกษา 2568 รวม 3 สัปดาห์ สัปดาห์ละ 2 คาบเรียน คาบเรียนละ 60 นาที เมื่อเรียนจบ กลุ่มตัวอย่างทำแบบวัดความสามารถในการคิดเชิงอนาคต แบบทดสอบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และ แบบวัดความพึงพอใจของผู้เรียนที่มีต่อการจัดการเรียนรู้โดยใช้กระบวนการสืบเสาะทางภูมิศาสตร์

3. ขั้นหลังการทดลอง

เมื่อดำเนินการจัดการเรียนรู้ตามกระบวนการสืบเสาะทางภูมิศาสตร์ ตามแนวทางในแผนการจัดการเรียนรู้ทั้ง 3 แผนแล้ว ผู้วิจัยได้ทำการเปรียบเทียบผลการวิจัยก่อน เรียนและหลังเรียนโดยกระบวนการสืบเสาะทางภูมิศาสตร์และทำการวิเคราะห์ข้อมูลตามลำดับ ดังนี้

3.1 การทดสอบหลังเรียน (Post - test) โดยใช้แบบวัดความสามารถในการคิดเชิงอนาคตและแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เพื่อเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และ

เปรียบเทียบระดับของความสามารถในการคิดเชิงอนาคต ก่อนเรียนและหลังเรียน และเป็นการตรวจสอบว่าการจัดการเรียนรู้ด้วยกระบวนการสืบเสาะทางภูมิศาสตร์ส่งเสริม ความสามารถในการคิดเชิงอนาคตและผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนตามสมมติฐานการวิจัยที่ตั้งไว้อย่างไร

3.2 การสอบถามความพึงพอใจของผู้เรียนกลุ่มตัวอย่างที่มีต่อการจัดการเรียนรู้ตามกระบวนการสืบเสาะทางภูมิศาสตร์ โดยใช้แบบวัดความพึงพอใจสำหรับนักศึกษาชั้นปีที่ 1 ที่มีต่อการจัดการเรียนรู้โดยใช้กระบวนการสืบเสาะทางภูมิศาสตร์ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น จำนวน 1 ฉบับ

3.3 ผู้วิจัยได้นำผลจากการดำเนินการวิจัย และการเก็บรวบรวมข้อมูลที่ได้มาทำการวิเคราะห์ สรุปผลและอภิปรายผลการวิจัยตามลำดับ

การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการศึกษาผลการจัดการเรียนรู้โดยใช้กระบวนการสืบเสาะทางภูมิศาสตร์ สำหรับนักศึกษาชั้นปีที่ 1 ผู้วิจัยใช้การวิเคราะห์ข้อมูลดังนี้

1. ความสามารถในการคิดเชิงอนาคต วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติพื้นฐาน ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานในการสรุปข้อมูล และการทดสอบค่าที t (t-test dependent) เพื่อเปรียบเทียบการคิดเชิงอนาคตของผู้เรียนระหว่างก่อนและหลังเรียน

2. ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียน วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติพื้นฐาน ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานในการสรุปข้อมูล และการทดสอบค่าที t (t-test dependent) เพื่อเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียนก่อนและหลังเรียน

3. ความพึงพอใจของผู้เรียน วิเคราะห์ข้อมูลจากแบบวัดความพึงพอใจโดยใช้สถิติพื้นฐาน ได้แก่ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานในการสรุปข้อมูล และนำข้อมูลที่สรุปมาแปลความหมายสรุปบรรยาย

โดยกำหนดเกณฑ์การให้คะแนนแต่ละข้อของความพึงพอใจแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Likert Scale) มี 5 ระดับ ดังนี้

ระดับ 5 หมายถึง ความพึงพอใจอยู่ระดับมากที่สุด

ระดับ 4 หมายถึง ความพึงพอใจระดับมาก

ระดับ 3 หมายถึง ความพึงพอใจอยู่ระดับปานกลาง

ระดับ 2 หมายถึง ความพึงพอใจอยู่ระดับน้อย

ระดับ 1 หมายถึง ความพึงพอใจอยู่ระดับน้อยที่สุด

การแปลความหมายค่าคะแนนเฉลี่ยของแบบประเมินมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ โดยใช้เกณฑ์ประมาณค่าตามแนวคิดของ (บุญชม ศรีสะอาด, 2553) ดังนี้

4.51 - 5.00 หมายถึง ความพึงพอใจอยู่ระดับมากที่สุด

3.51 - 4.50 หมายถึง ความพึงพอใจระดับมาก

2.51 - 3.50 หมายถึง ความพึงพอใจอยู่ระดับปานกลาง

1.51 – 2.50 หมายถึง ความพึงพอใจอยู่ระดับน้อย

1.00 – 1.50 หมายถึง ความพึงพอใจอยู่ระดับน้อยที่สุด

สรุปผลการวิจัย

1. ความสามารถในการคิดเชิงอนาคตของนักศึกษาปีที่ 1 หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ($t(10) = 8.354$, $p < .001$) แสดงให้เห็นว่ากระบวนการจัดการเรียนรู้ดังกล่าวสามารถพัฒนาทักษะการคิดขั้นสูงของผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะความสามารถในการคาดการณ์ วิเคราะห์แนวโน้ม และวางแผนรับมือกับสถานการณ์ในอนาคตอย่างเป็นระบบ ผู้เรียนสามารถเชื่อมโยงข้อมูลเชิงพื้นที่ ข้อมูลทางภูมิศาสตร์ และปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน เพื่อนำไปสู่การสร้างมุมมองและการตัดสินใจเชิงอนาคตได้อย่างมีเหตุผล ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าการเรียนรู้ผ่านกระบวนการสืบเสาะทางภูมิศาสตร์มีบทบาทสำคัญต่อการเสริมสร้างทักษะ Future Thinking ที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตและการเป็นพลเมืองในศตวรรษที่ 21

ตารางที่ 1 ผลการเปรียบเทียบความสามารถในการคิดเชิงอนาคตของนักศึกษาก่อนการเรียนและหลังการเรียนโดยใช้กระบวนการสืบเสาะทางภูมิศาสตร์

กลุ่มทดลอง	จำนวน (คน)	$\overline{X}$	*S.D.*	t	p	df	Cohen's d
คะแนนความสามารถในการคิดเชิงอนาคตก่อนเรียน	11	2.96	0.26	8.354*	.000	10	2.52
คะแนนความสามารถในการคิดเชิงอนาคตหลังเรียน	11	3.32	0.19				

*$p < 0.05$

จากตารางที่ 1 พบว่า ความสามารถในการคิดเชิงอนาคตของนักศึกษาหลังเรียน ($\overline{X}$ = 3.32, S.D. = 0.19) สูงกว่าก่อนเรียน ($\overline{X}$ = 2.96, S.D. = 0.26) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ($t(10) = 8.354$, $p < .001$) และมีขนาดอิทธิพลของการจัดการเรียนรู้ในระดับสูงมาก (Cohen's d = 2.52)

2. ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของของนักศึกษาปีที่ 1 หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ($t(10) = 11.072$, $p < .001$) แสดงให้เห็นว่ากระบวนการสืบเสาะทางภูมิศาสตร์ช่วยส่งเสริมความเข้าใจในเนื้อหาได้อย่างลึกซึ้งและเป็นระบบ ผู้เรียนสามารถสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเองจากการตั้งคำถาม การค้นคว้า การวิเคราะห์ และการสรุปผลจากข้อมูลจริง ทำให้เกิดการเรียนรู้ที่มีความหมายและยั่งยืน นอกจากนี้ กระบวนการดังกล่าวยังช่วยพัฒนาทักษะการคิด การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ และการทำงานร่วมกัน ส่งผลให้ผู้เรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนในรายวิชาสูงขึ้นอย่างชัดเจน

ตารางที่ 2 การเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักศึกษาชั้นปีที่ 1 ก่อนและหลังการจัดการเรียนรู้โดยใช้กระบวนการสืบเสาะทางภูมิศาสตร์

กลุ่มทดลอง	จำนวน (คน)	$\overline{X}$	*S.D.*	t	p	df	Cohen's d
คะแนนความสามารถในการคิดเชิงอนาคตก่อนเรียน	11	17.35	1.79	11.072*	.000	10	3.34
คะแนนความสามารถในการคิดเชิงอนาคตหลังเรียน	11	20.39	0.86				

*p < .05

จากตารางที่ 2 พบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักศึกษาหลังเรียน ($\overline{X}$ = 20.39, S.D. = 0.86) สูงกว่าก่อนเรียน ($\overline{X}$ = 17.35, S.D. = 1.79) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ($t(10) = 11.072$, $p < .001$) และมีขนาดอิทธิพลของการจัดการเรียนรู้ในระดับสูงมาก (Cohen's d = 3.34)

3. การศึกษาความพึงพอใจของนักศึกษาที่เรียนด้วยกระบวนการทางภูมิศาสตร์ ผลการศึกษาพบว่า นักศึกษามีความพึงพอใจต่อการจัดการเรียนรู้ด้วยกระบวนการทางภูมิศาสตร์ภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\overline{X}$= 4.84, S.D. = 0.35) โดยเฉพาะด้านกิจกรรมการเรียนรู้ ด้านบรรยากาศการเรียนรู้ และด้านประโยชน์ที่ได้รับจากการเรียนรู้ ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่ารูปแบบการจัดการเรียนรู้ดังกล่าวสามารถสร้างประสบการณ์การเรียนรู้ที่เอื้อต่อการมีส่วนร่วมของผู้เรียน ผู้เรียนรู้สึกสนุก มีแรงจูงใจ และเห็นคุณค่าในการนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตจริง

ตารางที่ 3 ผลการศึกษาความพึงพอใจของนักศึกษาชั้นปีที่ 1 ที่มีต่อการจัดการเรียนรู้โดยใช้กระบวนการสืบเสาะทางภูมิศาสตร์

ลำดับ	รายการประเมิน	ผลการวิเคราะห์		
		$\bar{X}$	*S.D.*	ระดับความคิดเห็น
1	ด้านกิจกรรมการเรียนรู้	4.74	0.44	มากที่สุด
2	ด้านบรรยากาศในการเรียนรู้	4.89	0.31	มากที่สุด
3	ด้านประโยชน์ที่ได้รับจากการเรียนรู้	4.89	0.31	มากที่สุด
สรุปผลการประเมินความพึงพอใจ		4.84	0.35	มากที่สุด

จากตารางที่ 3 ผลการประเมินความพึงพอใจ พบว่า ด้านกิจกรรมการเรียนรู้ฯ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.74 ระดับความพึงพอใจ “มากที่สุด” ด้านบรรยากาศในการเรียนรู้ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.89 ระดับความพึงพอใจ “มากที่สุด” ด้านประโยชน์ที่ได้รับจากการเรียนรู้ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.89 ระดับความพึงพอใจ “มากที่สุด” ผลการประเมินความพึงพอใจทั้ง 3 ด้านโดยรวมมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.84 ระดับความพึงพอใจ “มากที่สุด”

อภิปรายผลการวิจัย

1. ความสามารถในการคิดเชิงอนาคตของผู้เรียนชั้นปีที่ 1 ด้วยการจัดการเรียนรู้โดยใช้กระบวนการสืบเสาะทางภูมิศาสตร์ พบว่า ผู้เรียนมีความสามารถในการคิดเชิงอนาคตหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ($t(10) = 8.354$, $p < .001$) เนื่องมาจากการจัดการเรียนรู้ตามกระบวนการสืบเสาะทางภูมิศาสตร์ เป็นกิจกรรมการเรียนการสอน ที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการพัฒนาในทักษะสำคัญต่างๆ โดยเฉพาะทักษะทางด้านการคิดและการวางแผนอย่างเป็นระบบ ตั้งแต่การตั้งคำถามหรือการกำหนดประเด็นในการศึกษา การรวบรวมข้อมูลจากแหล่งข้อมูล เพื่อนำข้อมูลดังกล่าวมาจัดระเบียบในรูปแบบที่เข้าใจง่ายและสามารถนำไปสู่การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ รูปแบบของปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจากข้อมูลดังกล่าว ส่งผลให้ผู้เรียนมีความรู้ ความเข้าใจ และสามารถนำความรู้ที่ได้ไปประยุกต์ใช้หรือนำไปสู่การปฏิบัติตามข้อสรุปที่ได้จากการสืบเสาะทางภูมิศาสตร์ ซึ่งเป็นไปในทิศทางเดียวกันกับแนวทางของ Irawan, R. A. (2019) และ Putra, Fitri, Rosyida, Wirahayu, & Selviana, (2022) ได้กล่าวถึง การพัฒนาทักษะการคิดเชิงวิเคราะห์และเป็นระบบ กระบวนการ 5 ขั้นตอนของการสืบเสาะทางภูมิศาสตร์ (การตั้งคำถาม, การรวบรวม, การจัดการ, การวิเคราะห์และการสรุป) เป็นกลไกที่ช่วยให้นักศึกษาเปลี่ยนจากการเรียนรู้แบบรับฟังเป็นการลงมือปฏิบัติ และสร้างความรู้ด้วยตนเอง ซึ่งเป็นการฝึกฝนทักษะ HOTS การคิดอย่างมีวิจารณญาณ (Critical Thinking) และการคิดเชิงอนาคต (Future Thinking) โดยตรง

และสอดคล้องกับแนวทางของ Jones, Buntting, Hipkins, McKim, Conner, & Saunders (2012) และ Edelson, Sharot, Dolan, & Dudai (2011) ที่กล่าวถึง การเชื่อมโยงข้อมูลเชิงพื้นที่สู่การคาดการณ์อนาคต ภูมิศาสตร์มอบมุมมองเชิงพื้นที่และเชิงระบบ ทำให้นักศึกษาใช้ข้อมูลจากการสืบเสาะ (เช่น ข้อมูล ภูมิศาสตร์กายภาพ) ในการวิเคราะห์รูปแบบความสัมพันธ์ที่ซับซ้อนระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม และนำไปสู่การสร้างการทำนาย หรือ วางแผนกลยุทธ์เชิงพื้นที่เพื่อตอบสนองต่ออนาคตที่พึงประสงค์

2. การศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียนที่เรียนด้วยการจัดการเรียนรู้โดยใช้กระบวนการสืบเสาะทางภูมิศาสตร์ หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ($t(10) = 11.072$, $p < .001$) ทั้งนี้อาจเป็นเพราะการจัดการเรียนรู้ตามกระบวนการสืบเสาะทางภูมิศาสตร์มุ่งส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้อย่างเป็นระบบและ สามารถสร้างองค์ความรู้ได้ด้วยตนเองจากการศึกษาค้นคว้าข้อมูลอย่างรอบด้าน การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในการเข้าถึงข้อมูลที่หลากหลาย เป็นการฝึกฝนให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้อย่างมี ประสิทธิภาพ เกิดการวางแผน วิเคราะห์ ประเมินผลและตรวจสอบข้อมูล รวมไปถึงการสะท้อนผลที่ได้จากการปฏิบัติตามกระบวนการดังกล่าว ซึ่งเป็นกระบวนการที่มีความต่อเนื่อง เชื่อมโยงและเป็น ระบบ สอดคล้องกับแนวคิด National Geographic Society (2017) ยังระบุไว้ว่า กระบวนการสืบเสาะทางภูมิศาสตร์ถูกออกแบบมาเพื่อให้ผู้เรียนได้มีการตั้งคำถามที่เป็นผลสะท้อนมาจากความสนใจของผู้เรียน หรือประเด็นสำคัญที่มีอยู่ในชุมชนท้องถิ่นของผู้เรียน กระบวนการดังกล่าวเป็นลักษณะของการเรียนรู้แบบโครงการเป็นฐาน มีความน่าเชื่อถือ และการสร้างเสริมประสบการณ์ตามธรรมชาติของผู้เรียน ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้ฝึกการตั้งคำถาม สืบสวนสอบสวน จัดระเบียบ วิเคราะห์และสร้างสรรค์ ซึ่งกระบวนการสืบเสาะทางภูมิศาสตร์นี้เหมาะกับการจัดการเรียนรู้โดยใช้กระบวนการกลุ่มมากกว่าการทำงานเป็นรายบุคคล และความสำคัญของกระบวนการสืบเสาะทางภูมิศาสตร์ของ กนก จันทรา (2561) ที่ ระบุไว้ว่า กระบวนการสืบเสาะทางภูมิศาสตร์ คือ แนวทางการจัดกิจกรรมที่สอดคล้องกับการเรียนรู้ แบบสืบสอบ และการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน ที่ส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาทักษะต่างๆ เช่น การ สังเกต การแปลข้อมูลทางภูมิศาสตร์ การใช้เทคโนโลยีและสถิติพื้นฐานเพื่อนำมาสู่ข้อสรุปที่เป็นองค์ ความรู้ และเป็นการเรียนรู้ที่มีความหมาย

3. การศึกษาความพึงพอใจของนักศึกษาที่เรียนด้วยการจัดการเรียนรู้โดยใช้กระบวนการสืบเสาะทางภูมิศาสตร์ ผลการศึกษาพบว่า นักศึกษามีความพึงพอใจต่อการจัดการเรียนรู้ด้วยกระบวนการทางภูมิศาสตร์ ภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ได้แก่ ด้านกิจกรรมการเรียนรู้ ด้านบรรยากาศการเรียนรู้และ ด้านประโยชน์ที่ได้รับจากการเรียนรู้ โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.84 ส่วน

เบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.35 โดยทุกด้านอยู่ในระดับมากที่สุด เนื่องจากกระบวนการสืบเสาะทางภูมิศาสตร์ ทั้ง 5 ขั้นตอนที่เป็นแนวทางในการกิจกรรมการเรียนรู้ที่ส่งเสริมให้ฝึกความสามารถที่จำเป็นต่อการศึกษานกระบวนการสืบเสาะทางภูมิศาสตร์ ส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถวางแผน เสนอแนะแนวทางที่เหมาะสมเพื่อนำไปสู่อนาคตที่ผู้เรียนต้องการได้และกระบวนการสืบเสาะทางภูมิศาสตร์มีส่วนช่วยให้ผู้เรียนเกิดความรู้ความเข้าใจในเนื้อหาการเรียนมากขึ้น สอดคล้องกับแนวคิดของ New South Wales Education Standards Authority (2019) ที่ระบุไว้ว่า กระบวนการสืบเสาะทางภูมิศาสตร์เป็นกระบวนการที่ผู้เรียน จะได้เรียนรู้และมีความเข้าใจที่ลึกขึ้นเกี่ยวกับภูมิศาสตร์ เป็นการสืบสวนสอบสวนเป็นรายบุคคลหรือ รายกลุ่ม เริ่มจากการตั้งคำถามทางภูมิศาสตร์ ไปจนการรวบรวม ประเมินผล ตีความ และวิเคราะห์ ข้อมูล เพื่อพัฒนาเป็นข้อสรุปและโครงร่างการนำเสนอสำหรับการปฏิบัติต่อไป โดยผู้เรียนจะมีการ ประยุกต์ใช้ทักษะทางภูมิศาสตร์และเครื่องมือทางภูมิศาสตร์ในระหว่างกระบวนการสืบเสาะทาง ภูมิศาสตร์ ในลำดับสุดท้าย ได้แก่ ด้านเนื้อหาผู้เรียนเห็นด้วยในประเด็นกระบวนการสืบเสาะทาง ภูมิศาสตร์มีความเหมาะสมกับเนื้อหาในรายวิชา โลกเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ รองลงมาเป็นประเด็น เนื้อหาที่ใช้ในการจัดการเรียนการสอนมีส่งเสริมให้ผู้เรียนเข้าใจสถานการณ์หรือปรากฏการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในปัจจุบันได้ดีขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Backler, & Stoltman (1986) ที่ว่า กระบวนการสืบเสาะทางภูมิศาสตร์เป็นกระบวนการที่มีขั้นตอนและทักษะเฉพาะตัว ซึ่งไม่เพียงแต่ช่วยให้ผู้เรียนมีความเข้าใจในเนื้อหาวิชาภูมิศาสตร์เท่านั้น แต่ยังพัฒนาความสามารถในการคิดอย่างเป็นระบบ การแก้ปัญหาและการประยุกต์ใช้ความรู้ในบริบทของโลกแห่งความเป็นจริง ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของการเป็นพลเมืองที่รอบรู้และมีส่วนร่วมในสังคมต่อไป

องค์ความรู้ใหม่

องค์ความรู้ใหม่ในรูปแบบการจัดการเรียนรู้โดยใช้กระบวนการสืบเสาะทางภูมิศาสตร์ที่มีต่อความสามารถในการคิดเชิงอนาคต โดยมุ่งเน้นการบูรณาการกระบวนการจัดการเรียนรู้โดยใช้กระบวนการสืบเสาะทางภูมิศาสตร์ (Geographical Inquiry) เพื่อพัฒนาความสามารถในการคิดเชิงอนาคต (Futures Thinking) ของผู้เรียนกระบวนการสืบเสาะฯ เป็นเครื่องมือสำคัญที่ช่วยให้ผู้เรียนตั้งคำถามทางภูมิศาสตร์ วิเคราะห์ข้อมูลเชิงพื้นที่ และสร้างข้อสรุปอย่างมีวิจารณญาณ ซึ่งเป็นทักษะพื้นฐานในการทำความเข้าใจพลวัตของการเปลี่ยนแปลงของโลก หรือเรียกว่าความสามารถในการคิดเชิงอนาคต ถือได้ว่าเป็นทักษะที่จำเป็นอย่างยิ่งในโลกปัจจุบันที่เต็มไปด้วยความไม่แน่นอน โดยเกี่ยวข้องกับการคาดการณ์แนวโน้ม ความเป็นไปได้ และผลกระทบของการ

เปลี่ยนแปลงในอนาคต การใช้กระบวนการสืบเสาะทางภูมิศาสตร์ในการจัดการเรียนรู้ช่วยส่งเสริมการคิดเชิงอนาคตได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยกระบวนการสืบเสาะฯ จะกระตุ้นให้ผู้เรียนใช้มุมมองเชิงพื้นที่และเวลาในการสำรวจประเด็นปัญหา ตั้งแต่การกำหนดปัญหา การรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูล เชิงพื้นที่ ที่หลากหลาย ไปจนถึงการประเมินทางเลือกและตัดสินใจ ซึ่งเป็นขั้นตอนที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถมองเห็น ความสัมพันธ์ และ รูปแบบ ของปรากฏการณ์ทางภูมิศาสตร์ที่ส่งผลต่ออนาคต

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ใหม่

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. มหาวิทยาลัยพิจารณาการบูรณาการทักษะการคิดเชิงอนาคต (*Futures Thinking*) เป็นสมรรถนะสำคัญที่ต้องพัฒนาในหลักสูตรการเรียนการสอนทุกสาขา โดยเฉพาะในกลุ่มวิชาศึกษาทั่วไปและวิชาแกนหลัก เพื่อให้นักศึกษามีความพร้อมในการเผชิญโลก ซึ่งจะช่วยให้การศึกษาระดับอุดมศึกษาตอบโจทย์ยุทธศาสตร์ชาติในการสร้างพลเมืองแห่งอนาคต

2. คณะและสาขาวิชา พิจารณาถอดบทเรียนความสำเร็จของการใช้กระบวนการสืบเสาะทางภูมิศาสตร์ในการพัฒนา Futures Thinking ในระดับอุดมศึกษา เพื่อนำไปปรับใช้และ

ส่งเสริมการจัดการเรียนรู้ โดยเน้นการฝึกฝนทักษะการวิเคราะห์และคาดการณ์อนาคตตามกระบวนการ 5 ขั้นตอน เพื่อสร้างรากฐานของพลเมืองที่มีความยั่งยืนตั้งแต่ช่วงวัยเริ่มต้น

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. สามารถนำแผนการสอนที่พัฒนาขึ้นโดยใช้กระบวนการสืบเสาะทางภูมิศาสตร์มาเป็นต้นแบบ (Model) ในการปรับปรุงและออกแบบรายวิชาอื่นๆ ที่มีเป้าหมายในการพัฒนาทักษะการคิดเชิงอนาคตและทักษะการแก้ปัญหาเชิงระบบ เพื่อให้นักศึกษาได้รับประโยชน์จากการเรียนรู้เชิงรุก

2. ทำการศึกษาผลของการส่งเสริมทักษะการคิดหรือพฤติกรรมอื่นๆ โดยใช้การจัดการเรียนรู้ด้วยกระบวนการทางภูมิศาสตร์

3. ออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับบริบทและสถานการณ์ของโลกในขณะนั้น

คำรับรองและการเปิดเผยข้อมูลของผู้เขียน

1. การเปิดเผยผลประโยชน์ทับซ้อน (Conflict of Interest)

ไม่มีผลประโยชน์ทับซ้อนใดๆ ที่อาจส่งผลกระทบต่อการออกแบบ การดำเนินการวิจัย การวิเคราะห์ข้อมูล หรือการนำเสนอผลงานวิจัย

2. การใช้ปัญญาประดิษฐ์และเทคโนโลยีสนับสนุนการจัดทำต้นฉบับ

2.1 เครื่องมือและเวอร์ชันที่ใช้: Gemini 3.7 Flash และ ChatGPT 5.5

2.2 ลักษณะการใช้งาน: ใช้ในการตรวจแก้ภาษา การระดมความคิด และการเรียบเรียงเนื้อหาบทความให้มีความกระชับและสละสลวย

2.3 ขอบเขตการใช้งาน: ใช้ในระดับประโยคและย่อหน้าในส่วนของการเรียบเรียงเนื้อหาและตรวจสอบความถูกต้องของภาษา

2.4 คำรับรองความรับผิดชอบของผู้เขียน: ผู้เขียนยืนยันว่าได้ตรวจสอบ แก้ไข และรับผิดชอบต่อเนื้อหาทั้งหมดของบทความฉบับสุดท้ายด้วยตนเองอย่างครบถ้วน ทั้งนี้ ปัญญาประดิษฐ์และเทคโนโลยีดังกล่าวไม่สามารถระบุเป็นผู้เขียนร่วม (co-author) ของบทความได้ และผู้เขียนเป็นผู้รับผิดชอบต่อความถูกต้อง ความน่าเชื่อถือ และความสมบูรณ์ของเนื้อหาทั้งหมดแต่เพียงผู้เดียว

3. คำรับรองเกี่ยวกับการเปิดเผยข้อมูล (Data Availability Statement)

ข้อมูลที่ใช้ในการศึกษานี้สามารถเปิดเผยและเข้าถึงได้ โดยสามารถติดต่อขอข้อมูลเพิ่มเติมได้จากผู้เขียนบทความตามความเหมาะสม

4. คำรับรองด้านจริยธรรมการวิจัย (Ethics Statement)

การวิจัยนี้ดำเนินการเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้ในชั้นเรียนปกติ โดยเคารพสิทธิและคำนึงถึงความปลอดภัยของผู้เข้าร่วมการวิจัยตามหลักจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ ผู้เขียนได้แจ้งวัตถุประสงค์ของการวิจัยและได้รับการยินยอม (Informed Consent) จากนักศึกษาชั้นปีที่ 1 ก่อนการเก็บรวบรวมข้อมูล ข้อมูลทั้งหมดได้รับการเก็บรักษาเป็นความลับ ไม่ระบุตัวตนรายบุคคล และนำมาใช้เพื่อประโยชน์ทางวิชาการและการพัฒนาการเรียนรู้เท่านั้น

5. แหล่งทุนสนับสนุนการวิจัย (Funding)

งานวิจัยนี้ไม่มีแหล่งทุนสนับสนุนจากภายนอก เป็นการดำเนินงานภายใต้โครงการพัฒนาสื่อและนวัตกรรมการเรียนรู้ของผู้เขียนเอง

6. การระบุบทบาทของผู้มีส่วนร่วมตามหลัก CRediT

ชณัสภัสร์ ปฐมรังษีทัศน์: การสร้างแนวคิด, ระเบียบวิธีวิจัย, การดำเนินการวิจัย, การจัดการข้อมูล, การวิเคราะห์ข้อมูล, การนำเสนอข้อมูลเชิงภาพ, การเขียนต้นฉบับ, การทบทวนและปรับแก้ไขต้นฉบับ

เอกสารอ้างอิง

กนก จันทรา. (2561). *การรู้เรื่องภูมิศาสตร์: ถอดบทเรียนประสบการณ์การจัดการเรียนรู้ภูมิศาสตร์ในชั้นเรียนที่เสริมสร้างการรู้เรื่องภูมิศาสตร์*. สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

บุญชม ศรีสะอาด. (2553). *การวิจัยเบื้องต้น* (พิมพ์ครั้งที่ 8). สุวีริยาสาส์น.

ราชบัณฑิตยสถาน. (2556). *เอกสารนโยบายและยุทธศาสตร์ภาษาแห่งชาติ*.

Backler, A., & Stoltman, J. (1986). *The nature of geographic literacy* (ERIC Digest No. 35; ED277601). ERIC. https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED277601.pdf

Campbell, D. T., & Stanley, J. C. (1963). *Experimental and quasi-experimental designs for research*. Rand McNally.

Edelson, M., Sharot, T., Dolan, R. J., & Dudai, Y. (2011). Following the crowd: Brain substrates of long-term memory conformity. *Science, 333*(6038), 108–111. https://doi.org/10.1126/science.1203557

Fitri, L. S., Rosyida, F., Putra, A. K., Wirahayu, Y. A., & Selviana, N. (2022). The effect of geographical inquiry learning using SETS approach to complex problem-solving abilities on environmental conservation material. *Pegem Journal of Education and Instruction, 12*(4), 61–69.

Hindriyanto, R. A., Utaya, S., & Utomo, D. H. (2019). Pengaruh model project based learning terhadap kemampuan pemecahan masalah geografi [The effect of project based learning model on geographical problem solving ability]. *Jurnal Pendidikan: Teori, Penelitian, dan Pengembangan, 4*(8), 1092–1096. https://doi.org/10.17977/jptpp.v4i8.12682

Jones, A., Buntting, C., Hipkins, R., McKim, A., Conner, L., & Saunders, K. (2012). Developing students' futures thinking in science education. *Research in Science Education, 42*(4), 687–708. https://doi.org/10.1007/s11165-011-9214-9

National Geographic Society. (2017). *The geographic literacy program*. https://www.nationalgeographic.org/education/geographic-literacy/

NSW Education Standards Authority. (2019). *Curriculum framework*.

Tilbury, D. (2011). *Education for sustainable development: An expert review of processes and learning*. UNESCO.

United Nations Thailand. (2015). *Climate change: Causes, impacts and responses*. https://thailand.un.org/en/173511-climate-change

ผลการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานที่มีต่อความสามารถในการคิดอย่างมีวิจารณญาณและผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาวิทยาศาสตร์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4

Effects of Problem-Based Learning on Critical Thinking Ability and Science Learning Achievement of Grade 4 Students

สุทัศน์ แก้วอาษา[1] และเยาวเรศ ภักดีจิตร[2]
Suthat Kaewarsa and Yaowares Pakdeejit

Received: April 26, 2026
Revised: October 28, 2026
Accepted: October 28, 2026

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อเปรียบเทียบ 1) ความสามารถในการคิดอย่างมีวิจารณญาณก่อนเรียนและหลังเรียน 2) ความสามารถในการคิดอย่างมีวิจารณญาณหลังเรียนกับเกณฑ์ร้อยละ 70 3) ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนเรียนและหลังเรียน และ 4) ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนกับเกณฑ์ร้อยละ 70 หลังได้รับการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 เป็นการวิจัยเชิงทดลองเบื้องต้นใช้แบบแผนการวิจัยแบบกึ่งทดลองกลุ่มเดียววัดผลก่อนหลังทดลอง กลุ่มตัวอย่าง คือ นักเรียนชั้นประถมศึกษา ปีที่ 4 โรงเรียนวัดหนองคูน้อย จำนวน 10 คน ในภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2568 ได้จากการสุ่มตัวอย่างแบบกลุ่ม โดยใช้โรงเรียนเป็นหน่วยสุ่ม เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูลได้แก่ 1) แผนการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน 2) แบบวัดความสามารถในการคิดอย่างมีวิจารณญาณ และ 3) แบบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน วิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติโดยใช้การหาค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การทดสอบทีแบบกลุ่มไม่อิสระ และการทดสอบทีกรณีกลุ่มเดียว ผลวิจัย พบว่า 1) ความสามารถในการคิดอย่างมีวิจารณญาณของนักเรียนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 2)

[1 2] มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์; Nakhon Sawan Rajabhat University
Corresponding author, e-mail: suthat.kaew@nsru.ac.th, Tel. 097-9730979

ความสามารถในการคิดอย่างมีวิจารณญาณของนักเรียนหลังเรียนสูงกว่าเกณฑ์ร้อยละ 70 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 3) ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และ 4) ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนหลังเรียนสูงกว่าเกณฑ์ร้อยละ 70 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 จากผลการวิจัยนี้สามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาและปรับปรุงการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน เพื่อส่งเสริมความสามารถในการคิดอย่างมีวิจารณญาณและยกระดับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนให้สูงขึ้นอย่างมีประสิทธิภาพ

คำสำคัญ: การจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน, การคิดอย่างมีวิจารณญาณ, ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน, วิชาวิทยาศาสตร์

Abstract

This research aimed to compare Grade 4 students' 1) critical thinking ability before and after learning, 2) critical thinking ability after learning against the 70 percent criterion, 3) learning achievement before and after learning, and 4) learning achievement after learning against the 70 percent criterion, following problem-based learning instruction. This pre-experimental research employed a one-group pretest–posttest design. The sample consisted of 10 Grade 4 students at Wat Nong Khu Noi School in the second semester of the 2025 academic year, selected through cluster random sampling with the school as the sampling unit. The data collection instruments comprised (1) problem-based learning lesson plans, (2) a critical thinking ability test, and (3) a learning achievement test. Data were analyzed using mean, standard deviation, dependent-samples *t*-test, and one-sample *t*-test. The results revealed the following: 1) the students' critical thinking ability after learning was significantly higher than before learning at the .05 level; 2) the students' critical thinking ability after learning was significantly higher than the 70 percent criterion at the .05 level; 3) the students' learning achievement after learning was significantly higher than before learning at the .05 level; and 4) the students' learning achievement after learning was significantly higher than the 70 percent criterion at

the .05 level. These findings can serve as guidelines for developing and improving problem-based learning instruction to effectively promote students' critical thinking ability and enhance their learning achievement.

Keywords: Problem-Based Learning, Critical Thinking, Learning Achievement, Science

บทนำ

กระแสความเปลี่ยนแปลงในศตวรรษที่ 21 นำมาซึ่งความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วจากอิทธิพลของเทคโนโลยีและนวัตกรรมสมัยใหม่ ส่งผลให้การจัดการศึกษาจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนจากการเน้นเนื้อหามาเป็นการเสริมสร้างทักษะการเรียนรู้ที่สอดรับกับวิถีชีวิตจริง ซึ่งทิศทางดังกล่าวมีความสอดคล้องกับเจตนารมณ์ของแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560-2579 ที่มุ่งส่งเสริมสมรรถนะผู้เรียนในสองมิติ ได้แก่ ทักษะพื้นฐาน การอ่าน การเขียน การคำนวณ (3Rs) ควบคู่ปกับทักษะแห่งอนาคต 8Cs ซึ่งระบุความสามารถในการคิดอย่างมีวิจารณญาณ ความคิดสร้างสรรค์ ความเข้าใจในวัฒนธรรม การทำงานร่วมกันเป็นทีม และคุณธรรมจริยธรรมเป็นเป้าหมายสำคัญ (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2560)

ในทำนองเดียวกัน ตัวกำหนดทิศทางอย่างหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ได้ระบุสมรรถนะหลัก 5 ด้านที่ผู้เรียนควรได้รับการพัฒนา โดยมีความสามารถในการคิดเป็นแกนสำคัญที่ครอบคลุมมิติต่าง ๆ ทั้งการคิดอย่างมีวิจารณญาณ การคิดวิเคราะห์ การคิดสังเคราะห์ การคิดสร้างสรรค์ และการคิดเป็นระบบ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2551) ซึ่งความสามารถในการคิดอย่างมีวิจารณญาณนั้นจัดเป็นพฤติกรรมการคิดระดับสูงที่อาศัยการไตร่ตรองด้วยเหตุผลและหลักฐานอย่างรอบคอบก่อนตัดสินใจเชื่อหรือเลือกปฏิบัติตามแนวทางใดแนวทางหนึ่ง ซึ่งช่วยให้ผู้เรียนสามารถคัดกรองข้อมูล ค้นหาความสมเหตุสมผลและประสานความรู้นำไปสู่แนวทางแก้ปัญหาที่มีประสิทธิภาพ ซึ่งส่งผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้โดยตรงสอดรับกับผลงานวิจัยของ Orhan (2022) พบว่าการคิดอย่างมีวิจารณญาณและผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน มีความสัมพันธ์ในเชิงบวกอย่างมีนัยสำคัญ กล่าวคือผู้เรียนที่มีความสามารถในการคิดอย่างมีวิจารณญาณสูงจะมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงขึ้นด้วย

สำหรับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ถือเป็นตัวชี้วัดความสำเร็จที่สะท้อนถึงพัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้เรียนทั้งในด้าน ความรู้ความเข้าใจ ทักษะกระบวนการ และ

คุณลักษณะอันพึงประสงค์ ภายหลังการผ่านประสบการณ์การเรียนรู้ ซึ่งพฤติกรรมดังกล่าวสามารถวัดได้อย่างเป็นระบบผ่านเครื่องมือวัดผลที่ได้มาตรฐาน (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556)

อย่างไรก็ตามจากการวิเคราะห์รายงานผลการทดสอบ O-NET ในกลุ่มสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต 3 ระหว่างปีการศึกษา 2565 ถึง 2567 พบว่าคะแนนเฉลี่ยรวมมีลักษณะต่ำกว่าระดับประเทศอย่างต่อเนื่อง (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต 3, 2568) สะท้อนว่าผู้เรียนส่วนใหญ่ยังขาดสมรรถนะในการวิเคราะห์ข้อมูล และทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณของผู้เรียน ซึ่งมีเหตุปัจจัยสำคัญมาจากแนวทางการจัดกิจกรรมในห้องเรียนยุคปัจจุบันยังไม่สามารถกระตุ้นกระบวนการดังกล่าวได้อย่างเต็มที่ ทั้งที่วิชาวิทยาศาสตร์มีจุดเน้นการสร้างเสริมกระบวนการสืบเสาะและสืบค้นหาข้อเท็จจริงอย่างมีระบบ การแก้ปัญหาสามารถดำเนินการได้ผ่านการปรับเปลี่ยนบรรยากาศการเรียนรู้และการฝึกตั้งคำถามเชิงลึก การส่งเสริมการอภิปรายกลุ่มย่อยเพื่อหาข้อสรุปร่วมกันตลอดจนเปิดโอกาสให้ผู้เรียนสร้างกรอบความรู้ด้วยตัวเองซึ่งจะช่วยยกระดับทักษะความคิดและการนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

การจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน จึงนับเป็นกระบวนการการสอนที่ตอบโจทย์ความต้องการดังกล่าว เนื่องจากกระบวนการนี้เลือกใช้สถานการณ์ปัญหาที่เกิดขึ้นจริงหรือปัญหาจำลองที่มีความใกล้ตัวมาเป็นแรงขับเคลื่อนให้ผู้เรียนเกิดความท้าทายในการตั้งสมมติฐาน ค้นคว้าข้อมูล และเชื่อมโยงความรู้เดิมเข้ากับสิ่งใหม่เพื่อหาคำตอบ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2562) ทั้งนี้ แนวทางนี้ได้เปลี่ยนบทบาทผู้สอนให้เป็นผู้อำนวยความสะดวกพร้อมกระตุ้นจนเกิดกระบวนการกลุ่มเพื่อร่วมกันวิเคราะห์อย่างลึกซึ้งผ่านขั้นตอนหลัก 6 ขั้น ประกอบด้วย 1) การกำหนดปัญหา 2) การทำความเข้าใจปัญหา 3) การดำเนินการศึกษาค้นคว้า 4) การสังเคราะห์ความรู้ 5) การสรุปผลและประเมินผล และ 6) การนำเสนอและประเมินผลงาน (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2550)

จากเหตุผลและความสำคัญข้างต้น ผู้วิจัยเล็งเห็นความสำคัญของการพัฒนาทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณและผลการเรียนของผู้เรียน ซึ่งเป็นทักษะสำคัญในการเรียนรู้และการแก้ปัญหาอย่างมีเหตุผล จึงศึกษาผลของการจัดการศึกษาแบบใช้ปัญหาเป็นฐานที่มีต่อการคิดอย่างมีวิจารณญาณและผลการเรียนของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 เพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างมีประสิทธิภาพ และนำผลการวิจัยนี้ไปใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาและปรับปรุงการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน

วัตถุประสงค์

1. เพื่อเปรียบเทียบการคิดอย่างมีวิจารณญาณของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ก่อนและหลังได้รับการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน

2. เพื่อเปรียบเทียบการคิดอย่างมีวิจารณญาณของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 หลังได้รับการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานกับเกณฑ์ร้อยละ 70

3. เพื่อเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ก่อนและหลังได้รับการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน

4. เพื่อเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 หลังได้รับการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานกับเกณฑ์ร้อยละ 70

วิธีดำเนินการวิจัย

บทความวิจัยนี้เป็นบทความวิจัยเชิงทดลองเบื้องต้นใช้แบบแผนการวิจัยแบบกึ่งทดลองกลุ่มเดียววัดผลก่อนหลังทดลอง (Quasi-experimental pretest-posttest design) ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเก็บรวบรวมข้อมูลและดำเนินการทดลอง ดังต่อไปนี้

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร ได้แก่ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ศูนย์คุณภาพการศึกษากลุ่มโรงเรียนตาคลี 3 (พรมจริยคุณ) สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต 3 รวม 23 แห่ง รวมทั้งสิ้น 148 คน

กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนวัดหนองคูน้อย สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต 3 ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2568 จำนวน 10 คน ได้จากการสุ่มตัวอย่างแบบกลุ่ม โดยใช้โรงเรียนเป็นหน่วยสุ่ม

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1. แผนการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน จำนวน 6 แผน รวมเวลา 12 ชั่วโมง
2. แบบวัดการคิดอย่างมีวิจารณญาณ แบบเลือกตอบ 4 ตัวเลือก จำนวน 30 ข้อ
3. แบบวัดผลการเรียนวิชาวิทยาศาสตร์ แบบเลือกตอบ 4 ตัวเลือก จำนวน 30 ข้อ

ขั้นตอนที่ 1 การสร้างแผนการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน จำนวน 6 แผน รวมเวลา 12 ชั่วโมง ดำเนิน ดังนี้

1. ผู้วิจัยทำความเข้าใจหลักสูตร จุดหมาย มาตรฐานการเรียนรู้ และตัวชี้วัดในกลุ่มสาระวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี สาระที่ 2 วิทยาศาสตร์กายภาพ มาตรฐาน ว 2.1 ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ซึ่งครอบคลุมเรื่องสมบัติของสสารและองค์ประกอบของสสาร

2. ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี เทคนิคการเขียนแผนจัดการเรียนรู้จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อออกแบบกิจกรรมและวิธีวัดประเมินผลให้สอดคล้องกับจุดประสงค์การเรียนรู้

3. กำหนดโครงสร้างและจุดประสงค์การเรียนรู้ของแผน แล้วร่างแผนการจัดการเรียนรู้ทั้ง 6 แผนเสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษาเพื่อตรวจสอบความถูกต้อง ปรับแก้ไขตามข้อเสนอแนะ ก่อนส่งให้ผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่านประเมินความสอดคล้องเหมาะสมขององค์ประกอบของแผน ซึ่งผลประเมินได้ค่าเฉลี่ย 4.84 และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.06 บ่งชี้ว่าแผนมีความเหมาะสมอยู่ในระดับสูงสุด

4. ปรับปรุงตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญจนได้แผนการจัดการเรียนรู้ฉบับสมบูรณ์ทั้ง 6 แผน พร้อมนำไปใช้จริงกับกลุ่มตัวอย่างต่อไป

ขั้นตอนที่ 2 การสร้างแบบวัดการคิดอย่างมีวิจารณญาณ แบบ 4 ตัวเลือกจำนวน 30 ข้อ พัฒนาขึ้น ดังนี้

1. ศึกษาแนวทางการสร้างแบบทดสอบวัดความสามารถด้านการคิดอย่างมีวิจารณญาณจากเอกสารวิชาการที่เกี่ยวข้อง

2. กำหนดโครงสร้างข้อสอบให้ครอบคลุมทักษะย่อย 3 ด้านได้แก่ การทำความเข้าใจปัญหา การรวบรวมข้อมูล และการประมวลผลเพื่อลงข้อสรุป

3. ดำเนินการร่างข้อสอบให้มีจำนวนมากกว่าที่ต้องการใช้จริง โดยสร้างไว้จำนวน 40 ข้อ เพื่อคัดเลือกใช้จริงเพียง 30 ข้อ

4. นำร่างข้อสอบเสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษาเพื่อตรวจสอบความถูกต้องเหมาะสม ปรับแก้ตามคำแนะนำ ก่อนส่งให้ผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่านตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา ได้ค่า IOC ระหว่าง 0.67-1.00

5. นำไปทดลองใช้กับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างจำนวน 30 คน เพื่อวิเคราะห์คุณภาพรายข้อผลปรากฏค่าความยากอยู่ระหว่าง 0.23 – 0.80 ค่าอำนาจจำแนก 0.20 – 0.67 และค่าความเชื่อมั่นทั้งฉบับเท่ากับ 0.85 หลังจากนั้นปรับปรุงและพิมพ์เป็นแบบทดสอบฉบับสมบูรณ์เพื่อใช้เก็บข้อมูลจริงต่อไป

ขั้นที่ 3 การสร้างแบบวัดผลสัมฤทธิ์ในการเรียนวิชาวิทยาศาสตร์ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 แบบ 4 ตัวเลือก จำนวน 30 ข้อ ดำเนินการ ดังนี้

1. ศึกษาเนื้อหาสาระและตัวชี้วัดตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2561) รวมถึงแนวทางการสร้างแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2. จัดทำตารางกำหนดจุดประสงค์เชิงพฤติกรรมคู่กับจำนวนข้อสอบในแต่ละเนื้อหา

3. ร่างข้อสอบให้สอดคล้องกับตารางที่กำหนดโดยสร้างไว้ 40 ข้อเพื่อคัดใช้จริง 30 ข้อ

4. นำร่างข้อสอบเสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษาและผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่านตามลำดับ เช่นเดียวกับแบบทดสอบชุดแรก ได้ค่า IOC ระหว่าง 0.67-1.00 จากนั้นทดลองใช้กับนักเรียนที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง 30 คน ได้ค่าความยากระหว่าง 0.37-0.80 อำนาจจำแนกระหว่าง 0.20-0.53 และค่าความเชื่อมั่นทั้งฉบับเท่ากับ 0.88 ก่อนปรับปรุงและพิมพ์ฉบับสมบูรณ์เพื่อใช้เก็บข้อมูลจริงต่อไป

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บข้อมูลดำเนินการเป็น 3 ระยะ คือ ระยะที่ 1 ผู้วิจัยชี้แจงจุดประสงค์และให้กลุ่มตัวอย่างทำแบบทดสอบก่อนเรียน ทั้งแบบวัดการคิดอย่างมีวิจารณญาณและแบบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ชุดละ 30 ข้อ ระยะที่ 2 ผู้วิจัยดำเนินการสอนด้วยตนเองตามแผนการจัดการเรียนรู้แบบใช้ปัญหาเป็นฐานที่พัฒนาขึ้นรวม 12 ชั่วโมง ระยะที่ 3 เมื่อสิ้นสุดกระบวนการสอนผู้วิจัยให้กลุ่มตัวอย่างทำแบบทดสอบชุดเดิมอีกครั้ง แล้วรวบรวมคะแนนเพื่อนำไปวิเคราะห์ทางสถิติต่อไป

การวิเคราะห์ข้อมูล

สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์แบบเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่

1. สถิติพื้นฐาน ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ($\bar{x}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D)

2. สถิติที่ใช้ตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ ได้แก่ ค่าความตรงเชิงเนื้อหา (IOC) ค่าความยาก (p) ค่าอำนาจจำแนก (r) และค่าความเชื่อมั่น (α)

3. สถิติทดสอบสมมติฐาน ได้แก่ การทดสอบทีแบบกลุ่มไม่เป็นอิสระต่อกัน และการทดสอบทีกรณีกลุ่มเดียว

สรุปผลการวิจัย

1 เมื่อเปรียบเทียบคะแนนการคิดอย่างมีวิจารณญาณก่อนและหลังการจัดการเรียนรู้ พบว่า คะแนนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยคะแนนเฉลี่ยก่อน

เรียนอยู่ที่ 17.30 คะแนน และหลังเรียนเพิ่มขึ้นเป็น 23.60 คะแนน สะท้อนว่าการจัดกิจกรรมแบบใช้ปัญหาเป็นฐานช่วยยกระดับความสามารถด้านนี้ได้จริง ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ผลการเปรียบเทียบการคิดอย่างมีวิจารณญาณของนักเรียนก่อนและหลังเรียน

การทดสอบ	n	คะแนนเต็ม	$\bar{x}$	S.D	df	*t*	Sig.
หลังเรียน	10	30	23.60	3.27	9	4.22	<.001*
ก่อนเรียน	10	30	17.30	6.86			

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

2. เมื่อเปรียบเทียบคะแนนการคิดอย่างมีวิจารณญาณหลังเรียนกับเกณฑ์ร้อยละ 70 พบว่า ผ่านเกณฑ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยค่าเฉลี่ยหลังเรียนคิดเป็นร้อยละ 78.67 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนดไว้ ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ผลการเปรียบเทียบการคิดอย่างมีวิจารณญาณของนักเรียนหลังเรียนกับเกณฑ์ ร้อยละ 70

การทดสอบ	n	คะแนนเต็ม	$\bar{x}$	S.D	เกณฑ์ร้อยละ 70	df	t	Sig.
หลังเรียน	10	30	23.60	3.27	78.67	9	2.51	.01*

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

3. เมื่อเทียบผลการเรียนก่อนและหลังเรียนมีแนวโน้มเดียวกันกับการคิดอย่างมีวิจารณญาณ คือหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ซึ่งมีค่าเฉลี่ยเพิ่มจาก 15.80 คะแนนเป็น 23.10 คะแนน ดังตารางที่ 3

ตารางที่ 3 ผลการเปรียบเทียบผลการเรียนของนักเรียนก่อนและหลังเรียน

การทดสอบ	n	คะแนนเต็ม	$\bar{x}$	S.D	df	*t*	Sig.
หลังเรียน	10	30	23.10	2.77	9	9.59	<.001*
ก่อนเรียน	10	30	15.80	3.94			

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

4. เมื่อเทียบผลการเรียนหลังเรียนกับเกณฑ์ร้อยละ 70 พบว่า สูงกว่าเกณฑ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยคิดเป็นร้อยละ 77.00 ดังตารางที่ 4

ตารางที่ 4 ผลการเปรียบเทียบผลการเรียนหลังเรียนกับเกณฑ์ร้อยละ 70

การทดสอบ	n	คะแนนเต็ม	$\bar{x}$	S.D	เกณฑ์ร้อยละ 70	df	t	Sig.
หลังเรียน	10	30	23.10	2.77	77.00	9	2.51	.02*

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

อภิปรายผลการวิจัย

1. ผลเปรียบเทียบการคิดอย่างมีวิจารณญาณ ก่อนและหลังได้รับการจัดการเรียนรู้ พบว่า คะแนนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ซึ่งสอดคล้องกับสมมติฐาน ทั้งนี้เพราะการจัดการเรียนรู้นี้ เหมาะสมกับพัฒนาการทางความคิดของผู้เรียนในวัยนี้ เนื่องจากเน้นให้ผู้เรียนทำความเข้าใจปัญหาที่กำลังศึกษาอย่างชัดเจนก่อนลงมือแก้ไข ผู้เรียนไม่ได้ยึดความคิดเห็นส่วนตัวเป็นหลัก แต่ต้องอาศัยการคิดพิจารณาไตร่ตรองอย่างมีเหตุผลที่มีจุดหมายเพื่อการตัดสินใจว่าสิ่งใดความเชื่อหรือสิ่งใดควรทำ ช่วยให้ตัดสินได้ถูกต้อง (Ennis, 1962) รวมถึงการตีความข้อเท็จจริง โดยระบุเหตุและผลความสัมพันธ์ ตลอดจนการประเมินผลโดยอาศัยเกณฑ์ความสมเหตุสมผล (Decaroil, 1973) จึงส่งผลให้เกิดกระบวนการคิดที่เป็นระบบทั้ง 3 ด้าน คือ การเข้าใจปัญหา การรวบรวมข้อมูลและการประมวลผลลงข้อสรุป ผลลัพธ์นี้สอดคล้องกับงานวิจัยของวิวัฒน์ชัย รักหินลาด (2561) และงานวิจัยของนฤมล นวลผกา, วิชัย ตรีเล็ก และธัชกร สุวรรณจรัส (2567) ที่พบว่า การเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานทำให้ความสามารถในการคิดอย่างมีวิจารณญาณหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน

2.ผลเปรียบเทียบการคิดอย่างมีวิจารณญาณหลังเรียนกับเกณฑ์ร้อยละ 70 พบว่าสูงกว่าเกณฑ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐาน ทั้งนี้เพราะรูปแบบการเรียนรู้นี้ เปิดโอกาสให้ผู้เรียนเผชิญปัญหาสถานการณ์ที่ใกล้เคียงกับชีวิตจริง โดยขั้นตอนสำคัญ 6 ขั้น ดังนี้ 1) ขั้นกำหนดปัญหา เป็นขั้นที่ให้ผู้เรียนเผชิญกับสถานการณ์ที่ท้าทายหรือยังไม่มีคำตอบ ในขั้นนี้ผู้สอนทำหน้าที่กระตุ้นตั้งคำถามให้ผู้เรียนมองเห็นประเด็น 2) ขั้นเข้าทำความเข้าใจปัญหา เป็นขั้นที่ผู้เรียนนำปัญหามาจำแนกโดยใช้การคิดวิเคราะห์ 3) ขั้นดำเนินการศึกษาค้นคว้า ผู้เรียนลงมือปฏิบัติจริงโดยวางแผนและใช้วิธีทางวิทยาศาสตร์ 4) ขั้นสังเคราะห์ความรู้ เป็นขั้นตอนที่ผู้เรียนนำข้อมูลจากแหล่งต่าง ๆ มาแลกเปลี่ยนภายในกลุ่มเพื่อหาแนวทางการแก้ปัญหา 5) ขั้นสรุปผลและประเมินผล ผู้เรียนร่วมกันสรุปความรู้เพื่อเป็นแนวทางในการแก้ปัญหา และ 6) ขั้นนำเสนอและประเมินผลงาน ผู้เรียนนำเสนอองค์ความรู้ที่ได้ผ่านการนำเสนอในรูปแบบต่าง ๆ (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2560) โดยผู้สอนทำหน้าที่เป็นผู้อำนวยความสะดวกคอยกระตุ้นให้ผู้เรียน

ตั้งคำถามวิเคราะห์และแลกเปลี่ยนภายในกลุ่มซึ่งสอดคล้องกับ ทิตติยา มั่นดี, สงวนศักดิ์ ปันใจแก้ว และกันตินันท์ วงษ์เชษฐ (2564) อธิบายไว้ว่า การจัดการรูปแบบนี้เป็นรูปแบบที่สามารถนำมาใช้ในการพัฒนาคุณภาพด้านทักษะการคิด ทำให้ผู้เรียนเกิดทักษะการคิดวิเคราะห์ แก้ปัญหา เป็นการเรียนรู้ที่ตอบโจทย์มุ่งให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้เชิงลึก นอกจากนี้ยังเปิดโอกาสให้ผู้เรียนแสวงหาความรู้ด้วยตนเองและร่วมกันสร้างสรรค์ผลงานเกิดเป็นองค์ความรู้ และสามารถพัฒนาด้านการคิดอย่างมีวิจารณญาณได้ สอดคล้องกับงานวิจัยของอรทัย อาจหาญ, นพมณี เชื้อวัชรินทร์ และวิมลรัตน์ จตุรานนท์ (2562) พบว่า ความสามารถในการคิดอย่างมีวิจารณญาณของผู้เรียนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน และหลังเรียนสูงกว่าเกณฑ์ร้อยละ 70 เมื่อผ่านการเรียนรู้แบบใช้ปัญหาเป็นฐาน

3. ผลเปรียบเทียบผลการเรียนของนักเรียนก่อนและหลังได้รับการจัดการเรียนรู้ พบว่า หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 สอดคล้องกับสมมติฐาน เนื่องจากการจัดการเรียนรู้ที่เริ่มต้นด้วยปัญหาแทนการป้อนคำตอบถือเป็นกลไกสำคัญในการปรับเปลี่ยนบทบาทของผู้เรียนจากผู้รับข้อมูลเชิงรับไปสู่การเป็นผู้สร้างความหมายเชิงรุกอย่างแท้จริง เนื่องจากรูปแบบการเรียนรู้นี้เน้นให้ผู้เรียนสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเองผ่านปัญหาที่สอดคล้องกับบริบทในชีวิตจริงหรือสถานการณ์จำลอง ซึ่งส่งผลให้ผู้เรียนได้ฝึกฝนทักษะการวิเคราะห์ การสืบค้นข้อมูล และการทำงานร่วมกันอย่างเป็นระบบ กระบวนการดังกล่าวยังส่งผลเชิงบวกต่อมิติทางจิตวิทยาและการเรียนรู้ โดยช่วยเปลี่ยนแรงจูงใจในการเรียนจากปัจจัยภายนอกไปสู่ แรงจูงใจ ผู้เรียนจะเกิดความอยากรู้อยากเห็น และมีความรู้สึกเป็นเจ้าของในการเรียนรู้ของตนเอง เมื่อความใฝ่เรียนรู้เกิดขึ้นจากภายใน สภาพแวดล้อมการเรียนรู้จะช่วยกระตุ้นทักษะการคิดระดับสูงผ่านการกลั่นกรองข้อมูลและการถกเถียงเชิงวิชาการร่วมกับเพื่อนร่วมชั้น ด้วยเหตุนี้การจดจำและความเข้าใจในเนื้อหาวิทยาศาสตร์จึงไม่ได้เกิดจากการบังคับหรือการท่องจำ แต่เกิดจากการตกผลึกทางปัญญาผ่านประสบการณ์การแก้ปัญหาจริง ซึ่งส่งผลโดยตรงให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาวิทยาศาสตร์เพิ่มสูงขึ้นอย่างเป็นธรรมชาติ ทั้งยังก่อให้เกิดความรู้ที่ยั่งยืน พร้อมสำหรับการถ่ายโอนองค์ความรู้ เพื่อนำไปประยุกต์ใช้ในการรับมือกับสถานการณ์จริงในอนาคตได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยมีผู้สอนทำหน้าที่เป็นผู้ชี้แนะและสนับสนุนตลอดกระบวนการเรียนรู้ซึ่งสอดคล้องกับ ไพศาล สุวรรณน้อย (2558) กล่าวว่า การจัดการเรียนรู้แบบนี้ให้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลางแบ่งเป็นกลุ่มย่อยโดยผู้สอนคอยทำหน้าที่อำนวยความสะดวกและใช้ปัญหาเป็นตัวกระตุ้น ซึ่งกระบวนการทั้งหมดช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจเนื้อหาอย่างลึกซึ้งและนำความรู้ไปประยุกต์ใช้อย่างมีประสิทธิภาพสอดคล้องกับงานวิจัยของ วิวัฒน์ชัย รักหินลาด (2561) พบว่า นักเรียนมีผลการเรียนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนเมื่อได้รับการจัด

กิจกรรมการเรียนรู้แบบใช้ปัญหาเป็นฐานซึ่งตรงกับ พรภวิษย์ สายวงศ์ปัญญา และนฤมล ภูสิงห์ (2566) ที่พบว่า ผลการเรียนของนักเรียนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนหลังได้รับการเรียนรู้นี้เช่นกัน

4. ผลเปรียบเทียบผลการเรียนหลังเรียนกับเกณฑ์ร้อยละ 70 พบว่า สูงกว่าเกณฑ์ร้อยละ 70 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐาน เนื่องจากการจัดการเรียนรู้แนวนี้เป็นแนวทางการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนมีบทบาทสำคัญในการแก้ไขปัญหาในสถานการณ์จริงหรือสถานการณ์จำลองผ่านกระบวนการคิด ค้นคว้าวิเคราะห์ และประยุกต์ความรู้เพื่อหาคำตอบ หรือวิธีการแก้ปัญหา ผู้เรียนจะได้รับการจัดการเรียนรู้รูปแบบกลุ่มเพื่อระดมความคิด การมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนรู้ และได้ลงมือปฏิบัติมากขึ้น ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนผ่านบทบาทของผู้สอนจากการเป็นผู้ถ่ายทอดเนื้อหาไปสู่การเป็นผู้เอื้ออำนวยการเรียนรู้ที่คอยตั้งคำถามท้าทายความคิด ซึ่งกระบวนการดังกล่าวไม่เพียงแต่เสริมสร้างระบบอภิปัญญาให้ผู้เรียนสามารถกำกับการเรียนรู้ของตนเองได้ แต่ยังช่วยปลูกฝังการคิดไตร่ตรองเชิงวิพากษ์ และพัฒนาสมรรถนะการเผชิญความท้าทายในสถานการณ์ที่ไม่คุ้นเคยได้อย่างมีประสิทธิภาพทำให้ผู้เรียนเกิดทักษะการคิดวิเคราะห์ แก้ปัญหา เป็นการเรียนรู้ที่ตอบโจทย์มุ่งให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้เชิงลึก (ทิตติยา มั่นดี, สงวนศักดิ์ ปันใจแก้ว และกันตินันท์ วงษ์เชษฐ, 2564) ซึ่งกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดกระบวนการคิดวิเคราะห์และตกผลึกความคิดด้วยตนเอง ไม่เพียงแต่ช่วยถอดรหัสความรู้เชิงลึกได้อย่างถูกต้อง แต่ยังฝึกฝนทักษะการประเมินเหตุผลและการตัดสินใจอย่างมีหลักการ ซึ่งกระบวนการทางปัญญานี้จะเปลี่ยนผู้เรียนจากการจำเนื้อหาไปสู่การเข้าใจโครงสร้างความรู้อย่างแท้จริง ส่งผลโดยตรงให้ความสามารถในการแก้ไขปัญหาและการประยุกต์ใช้ข้อสอบทำได้ดีขึ้น จึงเป็นรากฐานสำคัญที่ช่วยยกระดับศักยภาพและผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนให้อยู่ในระดับที่สูงขึ้นอย่างยั่งยืน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของอรทัย อาจหาญ, นพมณี เชื้อวัชรินทร์ และวิมลรัตน์ จตุรานนท์ (2562) และรุ่งนภา ชาพิทักษ์ และดุจเดือน ไชยพิชิต (2564) ที่พบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน และหลังเรียนสูงกว่าเกณฑ์ร้อยละ 70 เมื่อได้รับการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน

องค์ความรู้ใหม่

จากการวิจัยเรื่อง ผลของการจัดการเรียนรู้แบบใช้ปัญหาเป็นฐานที่มีต่อความสามารถด้านการคิดอย่างมีวิจารณญาณและผลการเรียนวิชาวิทยาศาสตร์ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ชี้ให้เห็นว่าทั้งสองด้านนี้มีระดับเพิ่มขึ้นหลังได้รับการจัดการเรียนรู้ อันเป็นผลจากการที่ผู้เรียนได้เผชิญปัญหาจากสถานการณ์ใกล้ตัวหรือสถานการณ์จำลองซึ่งกระตุ้นให้เกิดการคิดวิเคราะห์เพื่อแก้ปัญหา ทำให้เข้าใจแก่นของปัญหาได้ชัดเจนสามารถสืบค้นข้อมูลด้วยตนเองผ่านการทำงานเป็นทีมและ

แลกเปลี่ยนความคิดเห็นสามารถนำไปสู่การสรุปผลและประเมินผล ทำให้เกิดกระบวนการคิดที่เป็นระบบทั้ง 3 ด้าน คือ การเข้าใจปัญหา การรวบรวมข้อมูล และการประมวลผลลงข้อสรุป อีกทั้งยังปลูกฝังนิสัยใฝ่รู้ซึ่งเป็นแรงจูงใจสำคัญที่ทำให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงขึ้นตาม

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. ครูผู้สอนวิชาวิทยาศาสตร์ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 สามารถนำขั้นตอนการจัดการเรียนรู้นี้ไปประยุกต์ใช้ในการสอนได้

2. ครูผู้สอนสามารถศึกษาตัวแปรอื่นควบคู่กับการจัดการเรียนรู้แบบนี้ เช่น การใช้ผังความคิดเพื่อแสดงลำดับกระบวนการคิดตั้งแต่ต้นจนจบ

3. ครูผู้สอนสามารถขยายผลนำรูปแบบนี้ไปใช้กับเนื้อหาวิชาวิทยาศาสตร์เรื่องอื่นหรือนำไปปรับใช้กับนักเรียนระดับอื่นเพื่อขยายผลการพัฒนาการเรียนรู้ให้กว้างยิ่งขึ้น

4. สถานศึกษาควรจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานเพื่อพัฒนาความสามารถด้านอื่น ๆ เช่น ความสามารถด้านการแก้ปัญหา ความสามารถด้านทักษะวิทยาศาสตร์

5. สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสามารถนำผลการวิจัยไปใช้เป็นข้อมูลประกอบการกำหนดนโยบายและแนวทางส่งเสริมการจัดการเรียนรู้วิชาวิทยาศาสตร์ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ โดยสนับสนุนให้ครูนำรูปแบบการจัดการเรียนรู้ไปประยุกต์ใช้และขยายผลในเนื้อหาวิชาและระดับชั้นต่าง ๆ รวมทั้งส่งเสริมการพัฒนาทักษะการคิดอย่างเป็นระบบผ่านการใช้ผังความคิดและนวัตกรรมการเรียนรู้ เพื่อยกระดับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและพัฒนาคุณภาพผู้เรียนอย่างต่อเนื่อง

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. ในการวิจัยครั้งต่อไปควรพัฒนาสถานการณ์ปัญหาให้สอดคล้องกับชีวิตประจำวันและบริบทของผู้เรียน เพื่อกระตุ้นความสนใจและส่งเสริมการเรียนรู้อย่างมีความหมาย

2. ในการวิจัยครั้งต่อไปควรศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานของผู้เรียน

3. ครูผู้สอนและนักวิจัยทางการศึกษา สามารถนำแนวทางการศึกษาเปรียบเทียบการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานกับรูปแบบการจัดการเรียนรู้อื่น ไปใช้เป็นแนวทางในการ

ออกแบบและพัฒนาการวิจัย เพื่อค้นหาวิธีการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสมและช่วยพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

4. สถานศึกษา ครูผู้สอน และนักวิจัยทางการศึกษา สามารถนำแนวทางการศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน ไปใช้วิเคราะห์ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ของผู้เรียน และนำผลที่ได้ไปปรับปรุงการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้เหมาะสมกับความแตกต่างระหว่างบุคคล เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้และพัฒนาศักยภาพของผู้เรียนได้อย่างเต็มที่

คำรับรองและการเปิดเผยข้อมูลของผู้เขียน

1. การเปิดเผยผลประโยชน์ทับซ้อน (Conflict of Interest)

ผู้วิจัยขอรับรองว่าไม่มีผลประโยชน์ทับซ้อนใด ๆ ที่อาจมีอิทธิพลต่อการออกแบบการวิจัย การดำเนินการวิจัย การวิเคราะห์ข้อมูล การแปลผล หรือการนำเสนอผลการวิจัย

2. การใช้ปัญญาประดิษฐ์และเทคโนโลยีสนับสนุนการจัดทำต้นฉบับ (Generative AI and AI-assisted Technologies in the Writing Process)

ผู้วิจัยใช้ ChatGPT (GPT-6) เป็นเครื่องมือสนับสนุนในกระบวนการจัดทำต้นฉบับ โดยใช้เพื่อช่วยตรวจสอบและปรับปรุงการใช้ภาษา ความชัดเจนของประโยค และการเรียบเรียงข้อความในบางส่วนของต้นฉบับเท่านั้น ทั้งนี้AI ไม่ได้มีส่วนในการกำหนดระเบียบวิธีวิจัย การเก็บรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล การแปลผล หรือการตัดสินใจทางวิชาการ ผู้เขียนได้ตรวจสอบแก้ไข และยืนยันความถูกต้องของเนื้อหาทั้งหมดด้วยตนเอง และขอรับผิดชอบต่อความถูกต้อง ความน่าเชื่อถือ และความสมบูรณ์ของบทความฉบับสุดท้าย

3. คำรับรองเกี่ยวกับการเปิดเผยข้อมูล (Data Availability Statement)

ข้อมูลที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้สามารถเข้าถึงได้จากผู้เขียนโดยการร้องขออย่างสมเหตุสมผล

4. คำรับรองด้านจริยธรรมการวิจัย (Ethics Statement)

การวิจัยครั้งนี้ไม่มีการดำเนินการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มเปราะบางหรือสัตว์ทดลอง และไม่มีการดำเนินการใด ๆ ที่เข้าข่ายการวิจัยในกลุ่มดังกล่าว ดังนั้น ผู้วิจัยจึงไม่ได้ดำเนินการขอรับการพิจารณารับรองจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์หรือจริยธรรมการวิจัยในสัตว์ ทั้งนี้ การดำเนินการวิจัยยังคงยึดถือหลักความซื่อสัตย์ทางวิชาการและหลักจริยธรรมการวิจัยที่เกี่ยวข้องอย่างเคร่งครัด

5. แหล่งทุนสนับสนุนการวิจัย (Funding)

การวิจัยในครั้งนี้ได้รับการสนับสนุนทุนวิจัยจาก คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์

6. การระบุบทบาทของผู้มีส่วนร่วมตามหลัก CRediT

สุทัศน์ แก้วอาษา รับผิดชอบการกำหนดแนวคิดการวิจัย การออกแบบระเบียบวิธีวิจัย การดำเนินการวิจัยและเก็บรวบรวมข้อมูล การจัดการข้อมูล การวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูล การเขียนต้นฉบับ และการตรวจแก้ปรับปรุงต้นฉบับ รวมทั้งตรวจสอบและรับรองต้นฉบับฉบับสุดท้าย โดยมี

เยาวเรศ ภัคดีจิตร ทำหน้าที่ตรวจสอบข้อมูลการวิจัยและให้คำปรึกษา

เอกสารอ้างอิง

กระทรวงศึกษาธิการ. (2551). *หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551*. โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด.

ทิตติยา มั่นดี, สงวนศักดิ์ ปันใจแก้ว และกันตินันท์ วงษ์เชษฐ. (2564). การจัดการเรียนรู้แบบปัญหาเป็นฐานเพื่อส่งเสริมทักษะการคิดเชิงสร้างสรรค์. *วารสารปัญญา, 28*(2), 173-182. https://so06.tci-thaijo.org/index.php/panya-thjo/article/view/250169

นฤมล นวลผกา, วิชัย ตรีเล็ก, และธัชกร สุวรรณจรัส. (2567). ผลการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานที่มีต่อความสามารถในการคิดอย่างมีวิจารณญาณและผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2. *e-Journal of Education Studies, Burapha University*, 6(3), 16-32. https://so01.tci-thaijo.org/index.php/ejes/article/view/273903

พรภวิษย์ สายวงศ์ปัญญา และนฤมล ภูสิงห์. (2566). การพัฒนาการจัดการเรียนรู้แบบปัญหาเป็นฐาน หน่วยการเรียนกระบวนการเปลี่ยนแปลงลมฟ้าอากาศ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1. *Mahachulagajasara Jouenal, 14*(1), 140-153. https://so06.tci-thaijo.org/index.php/gajasara/article/view/261841

ไพศาล สุวรรณน้อย. (2558). *การเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน (Problem–based Learning: PBL).* https://ph.kku.ac.th/thai/images/file/km/pbl-he-58-1.pdf

ราชบัณฑิตยสถาน. (2556). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2554*. (พิมพ์ครั้งที่ 2).

รุ่งนภา ชาพิทักษ์ และดุจเดือน ไชยพิชิต. (2564). การพัฒนาทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนโดยการจัดการเรียนรู้แบบปัญหาเป็นฐานของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3. *Journal of Roi Kaensarn Acadami, 6*(6), 215-232. https://so02.tci-thaijo.org/index.php/JRKSA/article/view/249319

วิวัฒน์ชัย รักหินลาด. (2561). *การพัฒนาการคิดอย่างมีวิจารณญาณ เรื่อง งานและพลังงาน กลุ่มสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ด้วยการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน* [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทไม่ได้ตีพิมพ์]. มหาวิทยาลัยราชภัฏชัยภูมิ.

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต 3 (2568). *ผลทดสอบทางการศึกษาระดับชาติขั้นพื้นฐาน (O-NET) คะแนนเฉลี่ย ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ปีการศึกษา 2565-2567*. กลุ่มงานการวัดและประเมินผลการศึกษา. เข้าถึงได้จาก https://sites.google.com/view/naiyanamunputisun/หน้าแรก/การสอบ-o-net

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. หน่วยศึกษานิเทศก์. (2562). *แนวทางการนิเทศ เพื่อพัฒนาและส่งเสริม การจัดการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning).* https://academic.obec.go.th/web/document/view/143

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2550). *การจัดการเรียนรู้แบบใช้ปัญหาเป็นฐาน.* ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2560). *แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560-2579.* บริษัท พริกหวานกราฟฟิค จำกัด

อรทัย อาจหาญ, นพมณี เชื้อวัชรินทร์ และวิมลรัตน์ จตุรานนท์. (2562). *ผลการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน กลุ่มสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2. วารสารศิลปากรศึกษาศาสตร์วิจัย, 11*(2), 441–456. https://so05.tci-thaijo.org/index.php/suedureasearchjournal/article/view/187853

Decaroil, J. (1973). *What Research Say to the Classroom Teacher: Critical thinking. Social Education, 37*(1), 67-68.

Ennis, R.H. (1962). A Concept of Critical Thinking. *Harvard Educational Review, 32*(1), 81-111. https://criticalthinking.net/wp-content/uploads/2024/04/Ennis_HER_v32n1_pp81-111.pdf

Kneller, G. F. (1965). *The Art and Science of creativity.* Holt, Rinehart; and Winston. Inc.

Orhan, A. (2022). The Relationship between Critical Thinking and Academic Achievement: A Meta-Analysis Study. *Psycho-Educational Research Reviews, 11*(1), 283-299. https://doi.org/10.52963/PERR_Biruni_V11.N1.18

ประสิทธิผลการส่งเสริมสุขภาวะองค์รวมของกำลังพลในกองทัพภาคที่ 3 จังหวัดพิษณุโลก

Effectiveness of Holistic Well-Being Promotion Among Personnel of the Third Army Area, Phitsanulok Province

สุจิตรา คุ้มฉาย[1] ศรชัย ท้าวมิตร[2] และโชติ บดีรัฐ[3]
Sujitra Khumchay, Sornchai Taomitr and Chot Bodeerat

Received: April 11, 2026
Revised: October 29, 2026
Accepted: October 29, 2026

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาพฤติกรรมการดูแลสุขภาพ 2) ศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิผลการส่งเสริมสุขภาวะองค์รวม และ 3) ศึกษาแนวทางการสร้างประสิทธิผลในการส่งเสริมสุขภาวะองค์รวมของกำลังพลในกองทัพภาคที่ 3 เป็นวิธีวิจัยแบบผสานวิธี การวิจัยเชิงปริมาณ กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 375 คน ด้วยสูตร Taro Yamane (e = 0.05) รวบรวมข้อมูลจากแบบสอบถาม วิเคราะห์ข้อมูลโดยสถิติเชิงพรรณนา แจกแจงความถี่หาค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงมาตรฐาน และสถิติเชิงอนุมาน การวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณ การวิจัยเชิงคุณภาพ การสัมภาษณ์แบบเชิงลึก จำนวน 30 คน วิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา ผลการวิจัยพบว่า 1) พฤติกรรมการดูแลสุขภาพของกำลังพลในกองทัพภาคที่ 3 พบว่า พฤติกรรมการดูแลสุขภาพที่มีการปฏิบัติเป็นบางวัน 3-4 ครั้ง ใน 1 สัปดาห์ คือ ด้านพฤติกรรมการบริโภคอาหาร ส่วนมากกินอาหารประเภทผัด ด้านการออกกำลังกายส่วนมากเดินเร็วต่อเนื่อง วันละ 30-45 ด้านการพักผ่อน ส่วนมากทำกิจกรรมร่วมกันกับสมาชิกในครอบครัว และด้านการคลายเครียดและด้านสังคม ส่วนมากทำงานอดิเรกเป็นประจำ 2) ปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิผลการส่งเสริมสุขภาวะองค์รวมของกำลังพล ในกองทัพภาคที่ 3 ทั้ง 6M พบว่า โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน ด้านที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ ด้านการให้บริการประชาชน รองลงมา คือ ด้านจริยธรรม ด้านการบริหารจัดการ ด้านคน ด้านวัสดุอุปกรณ์/

[1-3] มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม; Pibulsongkram Rajabhat University.
Corresponding author, e-mail : ying_khumchay@hotmail.com, Tel. 0895656401

เครื่องมือ และด้านงบประมาณ ส่วนผลการวิเคราะห์ค่าสัมประสิทธิ์การตัดสินใจ ได้ค่า Adjusted R Square = 0.901 หรือ 90.01% อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 และ 3) แนวทางการสร้างประสิทธิผลในการส่งเสริมสุขภาวะองค์รวมของกำลังพลในกองทัพภาคที่ 3 ควรมุ่งเน้นการพัฒนาสุขภาพร่างกาย จิตใจ และสังคมอย่างสมดุล โดยจัดกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพ การฝึกจัดการความเครียดและสมาธิ รวมถึงการสร้างบรรยากาศการทำงานที่เกื้อหนุนต่อสุขภาวะ การพัฒนาความสัมพันธ์ในหน่วยงานและกับชุมชน ตลอดจนการส่งเสริมการมีส่วนร่วมและยกย่องกำลังพลที่มีพฤติกรรมสุขภาพดี เพื่อเป็นต้นแบบและขับเคลื่อนสุขภาวะองค์รวมอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ : ประสิทธิผล, การส่งเสริมสุขภาวะองค์รวม, กำลังพลกองทัพภาคที่ 3

Abstract

This research aimed to (1) study the health care behaviors, (2) examine the factors affecting the effectiveness of holistic well-being promotion, and (3) explore guidelines for enhancing the effectiveness of holistic well-being promotion among personnel of the Third Army Area. This study employed a mixed-methods design. For the quantitative phase, the sample size of 375 was determined using Taro Yamane's formula (e = .05). Data were collected through a questionnaire and analyzed using descriptive statistics, namely frequency, percentage, mean, and standard deviation, and inferential statistics, namely multiple regression analysis. For the qualitative phase, in-depth interviews were conducted with 30 informants, and the data were analyzed through content analysis. The results revealed the following: (1) Regarding the health care behaviors of personnel in the Third Army Area, the behaviors practiced on some days, three to four times per week, were as follows: in terms of dietary behavior, most personnel ate stir-fried foods; in terms of exercise, most engaged in continuous brisk walking for 30–45 minutes per day; in terms of rest, most engaged in activities with family members; and in terms of stress relief and social activities, most regularly pursued hobbies. (2) The overall level of the 6M factors affecting the effectiveness of holistic well-being promotion among personnel in the Third Army Area was high. When considered by aspect, public service had the highest

mean, followed by ethics, management, personnel, materials and equipment, and budget. The coefficient of determination showed that the factors jointly explained 90.10% of the variance (Adjusted R^2 = .901), which was statistically significant at the .05 level. (3) Guidelines for enhancing the effectiveness of holistic well-being promotion among personnel in the Third Army Area should focus on balanced physical, mental, and social health development by organizing health promotion activities, providing stress management and meditation training, creating a work environment that supports well-being, developing relationships within the unit and with the community, and promoting participation and recognizing personnel with good health behaviors as role models to drive holistic well-being sustainably.

Keywords: Effectiveness, Holistic Well-Being Promotion, Third Army Area Personnel

บทนำ

การสร้างเสริมสุขภาวะในประเทศไทยมีพัฒนาการมาตั้งแต่ยุคการสาธารณสุขมูลฐาน พ.ศ. 2523 โดยได้รับการขับเคลื่อนนโยบายสุขภาพร่วมสมัยเพื่อยกระดับการเข้าถึงบริการอย่างทั่วถึง (กระทรวงสาธารณสุข, 2565) อย่างไรก็ตาม จากการสำรวจสถานการณ์สุขภาพ พ.ศ. 2565–2566 ยังคงพบปัญหาความเหลื่อมล้ำ การขาดแคลนบุคลากร และข้อจำกัดของระบบบริการปฐมภูมิ (คณะอนุกรรมการสถิติสาขาสุขภาพ, 2565) ประกอบกับปัจจัยกำหนดสุขภาพทางสังคมและภัยคุกคามสมัยใหม่ ล้วนส่งผลให้ประชาชนรวมถึงกำลังพลในกองทัพภาคที่ 3 จังหวัดพิษณุโลกเผชิญความท้าทายอย่างยิ่งในการดำรงสุขภาพที่สมบูรณ์

การส่งเสริมสุขภาวะองค์รวมจำเป็นต้องอาศัยกรอบการจัดการ 6M (Man, Money, Material, Management, Market/Service, Morality) ซึ่งเป็นปัจจัยเชิงระบบในการบริหารจัดการองค์กร (สมชาย วงศ์วิเศษ และคณะ, 2565) ควบคู่กับการประยุกต์หลักพุทธธรรม "อิทธิบาท 4" เพื่อเสริมสร้างแรงจูงใจในการปฏิบัติงานและการดูแลสุขภาพ (พระมหาสุรศักดิ์ ปญฺญาวโร และคณะ, 2564) ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดสุขภาวะองค์รวม 4 มิติ (กาย จิต สังคม ปัญญา) ขององค์การอนามัยโลก (World Health Organization (WHO), 2020) และพระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. 2550 ที่มุ่งเน้นความสมบูรณ์ของชีวิตและความยั่งยืน (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2564)

ในบริบทของกองทัพภาคที่ 3 จังหวัดพิษณุโลก ซึ่งมีภารกิจหลักด้านความมั่นคงและการช่วยเหลือประชาชน รายงานผลการตรวจสุขภาพประจำปีพบปัญหาสุขภาวะอย่างมีนัยสำคัญ โดยกำลังพลมีภาวะน้ำหนักเกินและโรคอ้วนลงพุงร้อยละ 38.2 เสี่ยงต่อกลุ่มโรคไม่ติดต่อเรื้อรัง (NCDs) ร้อยละ 34.5 และมีภาวะความเครียดสะสมจากการปฏิบัติภารกิจร้อยละ 18.6 (กองทัพภาคที่ 3, 2566) ประกอบกับข้อจำกัดด้านงบประมาณและวัสดุอุปกรณ์ในระดับปฐมภูมิ แม้การศึกษาที่ผ่านมาจะเน้นย้ำเรื่องการบริหารจัดการสุขภาพ (กระทรวงสาธารณสุข, 2565) แต่งานวิจัยส่วนใหญ่มักจำกัดอยู่ในบริบทพลเรือนหรือเน้นการรักษาเชิงรับ ยังขาดการบูรณาการกรอบ 6M ร่วมกับหลักพุทธธรรมในหน่วยงานความมั่นคงที่มีวัฒนธรรมองค์กรเฉพาะตัว

จากบริบทปัญหาและช่องว่างทางวิชาการข้างต้น สะท้อนให้เห็นความจำเป็นในการพัฒนาระบบส่งเสริมสุขภาวะอย่างเป็นระบบ การศึกษาครั้งนี้จึงมีความสำคัญในการวิเคราะห์ปัจจัยเชิงการจัดการและปัจจัยพุทธธรรมที่มีอิทธิพลต่อสุขภาวะองค์รวม พร้อมเสนอแนวทางการพัฒนาที่สอดคล้องกับบริบทของกองทัพ ซึ่งจะช่วยยกระดับคุณภาพชีวิตของกำลังพล เสริมสร้างประสิทธิภาพในการปฏิบัติภารกิจความมั่นคง และส่งผลต่อความผาสุกของสังคมโดยรวมในระยะยาว

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาพฤติกรรมการดูแลสุขภาพต่อประสิทธิผลการส่งเสริมสุขภาวะองค์รวมของกำลังพลในกองทัพภาคที่ 3 จังหวัดพิษณุโลก

2. เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิผลการส่งเสริมสุขภาวะองค์รวมของกำลังพล ในกองทัพภาคที่ 3 จังหวัดพิษณุโลก

3. เพื่อศึกษาแนวทางการสร้างประสิทธิผลในการส่งเสริมสุขภาวะองค์รวมของกำลังพลในกองทัพภาคที่ 3 จังหวัดพิษณุโลก

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง ประสิทธิผลการส่งเสริมสุขภาวะองค์รวมของกำลังพลในกองทัพภาคที่ 3 จังหวัดพิษณุโลก เป็นการวิจัยผสมผสานวิธีระหว่างการวิจัยเชิงปริมาณ และการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยผู้วิจัยได้แบ่งขั้นตอนการศึกษาวิจัย ดังนี้

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

การวิจัยเชิงปริมาณ ประชากร ที่ใช้ในการศึกษา ได้แก่ กำลังพลในกองทัพภาคที่ 3 จังหวัดพิษณุโลก จำนวน 6,017 คน ส่วนกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ กลุ่ม

ตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ผู้วิจัยทำการสุ่มตัวอย่างโดยใช้สูตรของทาโร ยามาเน่ (Taro Yamane, 1973) โดยใช้ระดับความเชื่อมั่น 95% ความคลาดเคลื่อนเท่ากับ 5% ได้ขนาดของกลุ่มตัวอย่างรวมทั้งหมด 375 คน

การวิจัยเชิงคุณภาพ ขอบเขตด้านการเลือกกลุ่มตัวอย่างและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ กำลังพลในกองทัพภาคที่ 3 จังหวัดพิษณุโลก จำนวน 30 คน ซึ่งเป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) โดยผู้วิจัยคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลแบบเจาะจง โดยมีเกณฑ์การคัดเลือกกลุ่มตัวอย่าง คือ จะต้องเป็นผู้ที่เกี่ยวข้องกับประสิทธิผลการส่งเสริมสุขภาวะองค์รวมของกำลังพลในกองทัพภาคที่ 3 จังหวัดพิษณุโลก

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ผู้วิจัยสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาขึ้น จากการศึกษาเอกสารงานวิชาการ แนวคิด ทฤษฎี รวมถึงงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและสอดคล้องตามวัตถุประสงค์ รวมทั้งกรอบแนวคิดที่กำหนดขึ้น เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา ประกอบด้วย

การวิจัยเชิงปริมาณ

แบบสอบถาม (Questionnaire) ให้ครอบคลุมในเนื้อหาวัตถุประสงค์ของงานวิจัย โดยเป็นแบบสอบถามกำลังพลในกองทัพภาคที่ 3 จังหวัดพิษณุโลก โดยแบ่งโครงสร้างแบบสอบถามออกเป็น 4 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 แบบสอบถามข้อมูลทั่วไปของกำลังพลในกองทัพภาคที่ 3 จังหวัดพิษณุโลก ได้แก่ เพศ อายุ สถานภาพสมรส ระดับการศึกษา อาชีพ รายได้เฉลี่ยต่อเดือน

ส่วนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับปัญหา อุปสรรคด้านพฤติกรรมการดูแลสุขภาพต่อประสิทธิผลการส่งเสริมสุขภาวะองค์รวมของกำลังพลในกองทัพภาคที่ 3 จังหวัดพิษณุโลก

ส่วนที่ 3 แบบสอบถามความคิดเห็นต่อระดับประสิทธิผลการส่งเสริมสุขภาวะองค์รวมของกำลังพลในกองทัพภาคที่ 3 จังหวัดพิษณุโลก ตามประเด็นศึกษาด้านประสิทธิผลการส่งเสริมสุขภาวะองค์รวมของกำลังพลในกองทัพภาคที่ 3 ซึ่งมีปัจจัยที่สำคัญ ทั้งหมด 6M และปัจจัยด้านสุขภาวะองค์รวม ทั้งหมด 5 ด้าน

ลักษณะคำถามเป็นการให้เรียงอันดับ 1-5 โดยเรียงลำดับให้ 5 คือ ความเห็นที่ท่านเห็นด้วยมากที่สุด และ 1 คือ ความเห็นที่ท่านเห็นด้วย น้อยที่สุด และแบบมาตราส่วนประเมินค่า (Ratting Scale) ซึ่งมีคำตอบให้เลือก 5 ระดับ ตั้งแต่ มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย น้อยที่สุด ดังนี้

คะแนน 5 หมายถึง ความคิดเห็นอยู่ในระดับมากที่สุด

คะแนน 4 หมายถึง ความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก

คะแนน 3 หมายถึง ความคิดเห็นอยู่ในระดับปานกลาง

คะแนน 2 หมายถึง ความคิดเห็นอยู่ในระดับน้อย

คะแนน 1 หมายถึง ความคิดเห็นอยู่ในระดับน้อยที่สุด

จากนั้นผู้วิจัยได้รวบรวมคะแนนทั้งหมดเพื่อหาค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของกลุ่มตัวอย่างและหาอันตรภาคชั้นในการแบ่งระดับความคิดเห็นออกเป็น 5 ระดับซึ่งมีเกณฑ์คะแนนเฉลี่ยในการแปลความหมาย

คะแนนเฉลี่ย ($\bar{X}$)	ความหมาย
4.51 – 5.00	ความคิดเห็นอยู่ในระดับมากที่สุด
3.51 – 4.50	ความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก
2.51 – 3.50	ความคิดเห็นอยู่ในระดับปานกลาง
1.51 - 2.50	ความคิดเห็นอยู่ในระดับน้อย
1.00 - 1.50	ความคิดเห็นอยู่ในระดับน้อยที่สุด

ส่วนที่ 4 แบบสอบถามเกี่ยวกับข้อเสนอแนะเพิ่มเติมเกี่ยวข้องประสิทธิผลการส่งเสริมสุขภาวะองค์รวมของกำลังพลในกองทัพภาคที่ 3 จังหวัดพิษณุโลก

การวิจัยเชิงคุณภาพ

ผู้วิจัยใช้แบบสัมภาษณ์แบบเชิงลึก (In-Depth Interview) สำหรับเก็บข้อมูลกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ กำลังพลในกองทัพภาคที่ 3 จังหวัดพิษณุโลก จำนวน 30 คน ซึ่งเป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) โดยผู้วิจัยคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลแบบเจาะจง โดยมีเกณฑ์การคัดเลือกกลุ่มตัวอย่าง คือ จะต้องเป็นผู้ที่เกี่ยวข้องกับแนวทางการสร้างประสิทธิผลการส่งเสริมสุขภาวะองค์รวมของกำลังพลในกองทัพภาคที่ 3 จังหวัดพิษณุโลก

ขั้นตอนการสร้างเครื่องมือ

การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ผู้วิจัยได้ดำเนินการสร้างเครื่องมือที่ใช้ในงานวิจัย ดังนี้

1. ศึกษาหลักแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับประสิทธิผลการส่งเสริมสุขภาวะองค์รวมของกำลังพลในกองทัพภาคที่ 3 จังหวัดพิษณุโลกเพื่อเป็นแนวทางในการสร้างแบบสอบถามและกำหนดขอบเขตในการสร้างเครื่องมือ

2. วิเคราะห์เนื้อหาและกรอบแนวคิดในการสร้างแบบสอบถามให้ครอบคลุมประเด็นที่ผู้วิจัยศึกษาด้านประสิทธิผลการส่งเสริมสุขภาวะองค์รวมของกำลังพลในกองทัพภาคที่ 3 ซึ่งมีปัจจัยที่สำคัญทั้งหมด 6M และปัจจัยด้านสุขภาวะองค์รวม ทั้งหมด 5 ด้าน

3. ดำเนินการสร้างแบบสอบถามให้ครอบคลุมขอบเขตเนื้อหาของการวิจัยและนำแบบสอบถามเสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษา และปรับปรุงแก้ไขตามที่อาจารย์ที่ปรึกษาเสนอแนะ

4. นำเครื่องมือที่สร้างเสร็จแล้วไปหาคุณภาพด้วยการหาความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหาของเครื่องมือ โดยนำเครื่องมือฉบับร่างให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบ ซึ่งผู้เชี่ยวชาญเป็นผู้มีความรู้ความเชี่ยวชาญ จำนวน 5 คน

5. นำแบบสอบถามที่ได้รับจากผู้เชี่ยวชาญไปหาความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา

6. นำแบบสอบถามที่ได้รับจากผู้เชี่ยวชาญมาวิเคราะห์ดัชนีความสอดคล้อง IOC (Item Objective Congruence) คัดเลือกข้อที่มีค่าเฉลี่ย 0.50 – 1.00 จากนั้น นำแบบสอบถามมาทำการปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญและเสนออาจารย์ที่ปรึกษาอีกครั้งหนึ่ง ผู้วิจัยได้ดำเนินการหาค่า IOC ของแบบสอบถามเพื่อการวิจัย ได้ค่า IOC เท่ากับ 1.00

7. นำแบบสอบถามที่ปรับปรุงแก้ไขไปทดลองใช้ (Try out) กับประชากรที่มิใช่กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ บุคลากรโรงพยาบาลค่ายสมเด็จพระนเรศวรมหาราช จำนวน 30 คน เพื่อหาค่าความเชื่อมั่น (Reliability) ของแบบสอบถาม (พวงรัตน์ ทวีรัตน์, 2540, หน้า 125-126) โดยใช้สูตรหาค่าความเที่ยงแบบสัมประสิทธิ์แอลฟ่า (Alpha Coefficient) ของครอนบาร์ค (Cronbrach) ได้ค่าเท่ากับ 0.97

8. นำผลที่ได้มาพิจารณาปรับปรุงและจัดทำแบบสอบถามฉบับสมบูรณ์

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลจากแบบสอบถาม

ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้ทำการเก็บข้อมูลจากแบบสอบถามตามกระบวนการต่าง ๆ ดังนี้

1. ขอหนังสือรับรองและแนะนำตัวผู้วิจัยจากคณะสังคมศาสตร์และการพัฒนาท้องถิ่น มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม ถึงหน่วยงานที่จะลงพื้นที่ไปเก็บรวบรวมข้อมูลวิจัย

2. จัดเตรียมแบบสอบถามให้เพียงพอกับจำนวนกลุ่มตัวอย่าง

3. จัดเก็บรวบรวมข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่างด้วยตนเองทั้งหมด จำนวน 375 ชุด ได้รับกลับคืนมา 375 ชุด คิดเป็นร้อยละ 100

4. นำแบบสอบถามที่ได้รับคืนมาตรวจสอบความถูกต้องและความสมบูรณ์ของการตอบคำถาม

5. นำแบบสอบถามที่ตรวจสอบแล้วไปวิเคราะห์ข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์

1. ขอหนังสือแนะนำตัวจากคณะสังคมศาสตร์และการพัฒนาท้องถิ่น มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม ถึงหน่วยงานที่จะลงพื้นที่ไปเก็บรวบรวมข้อมูลวิจัย ได้แก่ กำลังพลในกองทัพภาคที่ 3 จังหวัดพิษณุโลก จำนวน 30 คน ซึ่งเป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) เพื่อชี้แจงวัตถุประสงค์ของการวิจัยและขอความอนุเคราะห์ในการให้ข้อมูลโดยการสัมภาษณ์

2. ผู้ศึกษาติดต่อนัดหมายผู้ให้สัมภาษณ์

3. ดำเนินการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญเพื่อให้ได้ข้อมูล

4. นำข้อมูลที่ได้จากสัมภาษณ์ มาวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสังคมศาสตร์ เพื่อวิเคราะห์ผลการวิจัย ดังนี้

1. การวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถาม

การวิเคราะห์และประมวลผลข้อมูลเพื่อหาค่าสถิติ มีกระบวนการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

1.1 วิเคราะห์ปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม โดยใช้สถิติค่าความถี่ (Frequency) และค่าร้อยละ (Percent)

1.2 วิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับปัญหา อุปสรรคด้านพฤติกรรมการดูแลสุขภาพต่อประสิทธิผลการส่งเสริมสุขภาวะองค์รวมของกำลังพลในกองทัพภาคที่ 3 จังหวัดพิษณุโลก วิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับความคิดเห็นต่อระดับประสิทธิผลการส่งเสริมสุขภาวะองค์รวมของกำลังพลในกองทัพภาคที่ 3 จังหวัดพิษณุโลก โดยใช้สถิติค่าเฉลี่ย ($\overline{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ผู้วิจัยกำหนดเกณฑ์ในการแปลความหมายของค่าเฉลี่ยไว้ดังนี้

ค่าคะแนนเฉลี่ย 4.51 - 5.00 หมายถึง ความคิดเห็นอยู่ในระดับมากที่สุด

ค่าคะแนนเฉลี่ย 3.51 - 4.50 หมายถึง ความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก

ค่าคะแนนเฉลี่ย 2.51 - 3.50 หมายถึง ความคิดเห็นอยู่ในระดับปานกลาง

ค่าคะแนนเฉลี่ย 1.51 - 2.50 หมายถึง ความคิดเห็นอยู่ในระดับน้อย

ค่าคะแนนเฉลี่ย 1.00 - 1.50 หมายถึง ความคิดเห็นอยู่ในระดับน้อยที่สุด

1.3 การวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิผลการส่งเสริมสุขภาวะองค์รวมของกำลังพลในกองทัพภาคที่ 3 จังหวัดพิษณุโลก ผู้วิจัยใช้สถิติการหาค่าผู้วิจัยใช้สถิติการวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณวิธีแบบขั้นตอน (Stepwise regression analysis) สำหรับค่านัยสำคัญทางสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์นี้กำหนดไว้ที่ระดับ 0.05

2. การวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์

จากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ โดยการสัมภาษณ์แบบเชิงลึก (In-Depth Interview) และนำเสนอผลการวิจัยไปตามแนวทางการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Analysis) อันได้แก่ การวิเคราะห์และสังเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content analysis and Synthesis) ที่เกี่ยวข้องอย่างเป็นระบบเทียบเคียงทฤษฎีและผลงานวิจัยที่มีการศึกษาวิจัยไว้แล้ว เพื่อแสวงหาข้อค้นพบจากการศึกษาวิจัยเพื่อนำไปสู่แนวทางการสร้างประสิทธิผลในการส่งเสริมสุขภาวะองค์รวมของกำลังพลในกองทัพภาคที่ 3 จังหวัดพิษณุโลกต่อไป

สรุปผลการวิจัย

1. วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ผลการวิเคราะห์พฤติกรรมการดูแลสุขภาพของกำลังพลในกองทัพภาคที่ 3 จังหวัดพิษณุโลก ผลการวิจัยพบว่า ด้านพฤติกรรมการบริโภคอาหาร ส่วนมากมีพฤติกรรมในการกินอาหารผัด เช่น ผัดผัก ผัดซีอิ้ว สปาเก็ตตี้ ผัดกระเพรา ข้าวผัด โดยปฏิบัติเป็นบางวัน 3-4 ครั้งใน 1 สัปดาห์ ด้านพฤติกรรมการออกกำลังกาย ส่วนมากมีพฤติกรรมในการเดินเร็วต่อเนื่อง วันละ 30-45 นาที โดยปฏิบัติเป็นบางวัน 3-4 ครั้งใน 1 สัปดาห์ ด้านพฤติกรรมการพักผ่อน ส่วนมากมีพฤติกรรมในการทำกิจกรรมร่วมกันกับสมาชิกในครอบครัว เช่น กินอาหาร/ดูทีวี/ เล่น IPAD / คอมพิวเตอร์ โดยปฏิบัติเป็นบางวัน 3-4 ครั้งใน 1 สัปดาห์ และด้านพฤติกรรมการคลายเครียดและด้านสังคม ส่วนมากมีพฤติกรรมในการทำงานอดิเรกเป็นประจำ เช่น การปลูกต้นไม้ สะสม เลี้ยงสัตว์ ส่วนรายข้อที่ปฏิบัติเป็นบางวัน 3-4 ครั้งใน 1 สัปดาห์

2. วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 ผลการวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิผลการส่งเสริมสุขภาวะองค์รวมของกำลังพล ในกองทัพภาคที่ 3 จังหวัดพิษณุโลก ทั้ง 6M ผลการวิจัยพบว่า ระดับปัจจัยการส่งเสริมสุขภาวะองค์รวมของกำลังพลในกองทัพภาคที่ 3 จังหวัดพิษณุโลก ทั้ง 6M โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน ด้านที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ ด้าน Market (การให้บริการประชาชน) รองลงมา คือ ด้าน Morality (จริยธรรม) ด้าน Management (การบริหารจัดการ) ด้าน Man (คน) ด้าน Material (วัสดุอุปกรณ์/เครื่องมือ) และด้านที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ ด้าน Money (งบประมาณ) ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 1 ผลการวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิผลการส่งเสริมสุขภาวะองค์รวมของกำลังพล ในกองทัพภาคที่ 3 จังหวัดพิษณุโลก ทั้ง 6M

ข้อความ	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
1. ด้าน Man (คน)	3.90	.83	มาก
2. ด้าน Money (งบประมาณ)	3.71	.90	มาก
3. ด้าน Material (วัสดุอุปกรณ์/เครื่องมือ)	3.75	.88	มาก
4. ด้าน Management (การบริหารจัดการ)	3.99	.78	มาก
5. ด้าน Market (การให้บริการประชาชน)	4.12	.62	มาก
6. ด้าน Morality (จริยธรรม)	4.03	.80	มาก
ผลรวม	**3.92**	**.80**	**มาก**

ซึ่งผลการวิจัยข้างต้นสอดคล้องกับผลการวิจัยด้านปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิผลการส่งเสริมสุขภาวะองค์รวมของกำลังพล ในกองทัพภาคที่ 3 จังหวัดพิษณุโลก ทั้ง 6 ด้าน ได้ค่า Adjusted R Square = 0.901 หรือ 90.01% อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิผลการส่งเสริมสุขภาวะองค์รวมของกำลังพล ในกองทัพภาคที่ 3 จังหวัดพิษณุโลก มากที่สุด คือ ปัจจัยด้าน Market (การให้บริการประชาชน) (Beta = 0.908) รองลงมา คือ ปัจจัยด้าน Money (งบประมาณ) (Beta = 0.791) ปัจจัยด้าน Management (การบริหารจัดการ) (Beta = 0.750) ปัจจัยด้าน Material (วัสดุอุปกรณ์/เครื่องมือ) (Beta = 0.729) ปัจจัยด้าน Morality (จริยธรรม) (Beta = 0.684) และปัจจัยด้าน Man (คน) (Beta = 0.597) ตามลำดับ

3. วัตถุประสงค์ข้อที่ 3 ผลการวิเคราะห์แนวทางการสร้างประสิทธิผลในการส่งเสริมสุขภาวะองค์รวมของกำลังพลในกองทัพภาคที่ 3 ควรมุ่งเน้นการพัฒนาสุขภาพร่างกาย จิตใจ และสังคมอย่างสมดุล โดยจัดกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพ การฝึกจัดการความเครียดและสมาธิ รวมถึงการสร้างบรรยากาศการทำงานที่เกื้อหนุนต่อสุขภาวะ การพัฒนาความสัมพันธ์ในหน่วยงานและกับชุมชน ตลอดจนการส่งเสริมการมีส่วนร่วมและยกย่องกำลังพลที่มีพฤติกรรมสุขภาพดี เพื่อเป็นต้นแบบและขับเคลื่อนสุขภาวะองค์รวมอย่างยั่งยืน

อภิปรายผลการวิจัย

จากผลการวิจัยที่นำเสนอตามประเด็น วัตถุประสงค์ของการวิจัย มีข้อค้นพบที่น่าสนใจ ซึ่งผู้วิจัยขอนำเสนอในการอภิปรายผลดังนี้

1. พฤติกรรมการดูแลสุขภาพของกำลังพลในกองทัพภาคที่ 3 จังหวัดพิษณุโลก ผลการวิจัยพบว่า ด้านพฤติกรรมการบริโภคอาหาร ส่วนมากมีพฤติกรรมในการกินอาหารผัด เช่น

ผัดผัก ผัดซีอิ้ว สปาเก็ตตี้ ผัดกระเพรา ข้าวผัด โดยปฏิบัติเป็นบางวัน 3-4 ครั้งใน 1 สัปดาห์ ด้านพฤติกรรมการออกกำลังกาย ส่วนมากมีพฤติกรรมในการเดินเร็วต่อเนื่อง วันละ 30-45 นาที โดยปฏิบัติเป็นบางวัน 3-4 ครั้งใน 1 สัปดาห์ ด้านพฤติกรรมการพักผ่อน ส่วนมากมีพฤติกรรมในการทำกิจกรรมร่วมกันกับสมาชิกในครอบครัว เช่น กินอาหาร/ดูทีวี/ เล่น IPAD / คอมพิวเตอร์ โดยปฏิบัติเป็นบางวัน 3-4 ครั้งใน 1 สัปดาห์ และด้านพฤติกรรมการคลายเครียดและด้านสังคม ส่วนมากมีพฤติกรรมในการทำงานอดิเรกเป็นประจำ เช่น การปลูกต้นไม้ สะสม เลี้ยงสัตว์ ส่วนรายข้อที่ปฏิบัติเป็นบางวัน 3-4 ครั้งใน 1 สัปดาห์ ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยด้านระดับพฤติกรรมการดูแลสุขภาพส่งผลต่อประสิทธิผลการส่งเสริมสุขภาวะองค์รวมของกำลังพลในกองทัพภาคที่ 3 จังหวัดพิษณุโลก ทั้ง 6 ด้าน ได้ค่า Adjusted R Square = 0.901 หรือ 90.10% อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยระดับพฤติกรรมการดูแลสุขภาพที่ส่งผลต่อประสิทธิผลการส่งเสริมสุขภาวะองค์รวมของกำลังพลในกองทัพภาคที่ 3 จังหวัดพิษณุโลก มากที่สุด คือ ด้านพฤติกรรมการออกกำลังกาย (Beta = 0.955) รองลงมา คือ ด้านพฤติกรรมการพักผ่อน (Beta = 0.786) ด้านพฤติกรรมการบริโภคอาหาร (Beta = 0.768) และด้านพฤติกรรมการคลายเครียดและด้านสังคม (Beta = 0.095) ตามลำดับ ซึ่งจากผลการวิจัยข้างต้น สอดคล้องกับแนวคิดของ Orem (1991) ที่ได้ได้อธิบายว่าถึงการดูแลตนเองว่าเป็นพฤติกรรมที่มีเป้าหมาย ประกอบด้วย 2 ระยะ คือ ระยะที่ 1 เป็นการพิจารณาตัดสินใจ ซึ่งนำไปสู่การกระทำ โดยกำลังพลในกองทัพภาคที่ 3 ที่มีความรู้เกี่ยวกับตนเอง และสิ่งแวดล้อม จะสามารถดูแลตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ และต้องพิจารณาแล้วว่าการกระทำนั้นๆ เหมาะสม ระยะที่ 2 เป็นระยะของการดำเนินการ หรือการกระทำ ซึ่งการกระทำนั้นจะต้องมีเป้าหมาย เพื่อเป็นการกำหนดกิจกรรมต่างๆ ที่จะปฏิบัติและเพื่อติดตามผลของการปฏิบัติกิจกรรมต่างๆ ในการดูแลตนเอง และลักษณะของการดูแลตนเอง ต้องมีลักษณะดังนี้

1) เป็นกิจกรรมที่ทำให้การดำรงชีวิตเป็นไปตามปกติ

2) เป็นกิจกรรมที่ทำให้ร่างกายของมนุษย์อยู่ในสภาพปกติและอยู่ในเกณฑ์ปกติทั้งทางด้านโครงสร้าง และการทำงานของอวัยวะต่างๆ

3) เป็นกิจกรรมที่เอื้ออำนวยให้ผู้กำลังพลในกองทัพภาคที่ 3 มีพัฒนาการในด้านร่างกาย จิตใจ สังคมอย่างมีประสิทธิภาพ และเต็มกำลังความสามารถ

4) เป็นกิจกรรมที่ป้องกันอันตราย และการเกิดพยาธิสภาพต่อร่างกาย จิตใจของกำลังพลในกองทัพภาคที่ 3

5) เป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมให้เกิดการควบคุม จำกัดข้อบกพร่อง หรือผลอันเกิดจากการมีพยาธิสภาพของร่างกาย

2. ปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิผลการส่งเสริมสุขภาวะองค์รวมของกำลังพล ในกองทัพภาคที่ 3 จังหวัดพิษณุโลก ทั้ง 6M ผลการวิจัยพบว่า ระดับปัจจัยการส่งเสริมสุขภาวะองค์รวมของกำลังพลในกองทัพภาคที่ 3 จังหวัดพิษณุโลก ทั้ง 6M โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน ด้านที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ ด้าน Market (การให้บริการประชาชน) รองลงมา คือ ด้าน Morality (จริยธรรม) ด้าน Management (การบริหารจัดการ) ด้าน Man (คน) ด้าน Material (วัสดุอุปกรณ์/เครื่องมือ) และด้านที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ ด้าน Money (งบประมาณ) ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยด้านปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิผลการส่งเสริมสุขภาวะองค์รวมของกำลังพลในกองทัพภาคที่ 3 จังหวัดพิษณุโลก ทั้ง 6 ด้าน ได้ค่า Adjusted R Square = 0.901 หรือ 90.01% อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิผลการส่งเสริมสุขภาวะองค์รวมของกำลังพลในกองทัพภาคที่ 3 จังหวัดพิษณุโลก มากที่สุด คือ ปัจจัยด้าน Market (การให้บริการประชาชน) (Beta = 0.908) รองลงมา คือ ปัจจัยด้าน Money (งบประมาณ) (Beta = 0.791) ปัจจัยด้าน Management (การบริหารจัดการ) (Beta = 0.750) ปัจจัยด้าน Material (วัสดุอุปกรณ์/เครื่องมือ) (Beta = 0.729) ปัจจัยด้าน Morality (จริยธรรม) (Beta = 0.684) และปัจจัยด้าน Man (คน) (Beta = 0.597) ตามลำดับ จากผลการวิจัยข้างต้น ด้าน Market (การให้บริการประชาชน) อยู่ในระดับมากที่สุด สะท้อนให้เห็นความสำคัญของปัจจัยในการส่งเสริมสุขภาวะองค์รวมของกำลังพลในกองทัพภาคที่ 3 นับว่ามีความสำคัญมากในยุคปัจจุบัน ดังจะเห็นได้จากแนวคิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการองค์กรสุขภาวะในศตวรรษที่ 21 ของสมพงษ์ เกษมสิน (2556) ที่ได้กล่าวถึงความสำคัญของการบริหารจัดการองค์กรไว้อย่างน่าสนใจว่า การบริหารจัดการองค์กร ถือเป็นศิลปะของการจัดการทรัพยากรภายในองค์กร โดยฌพาะการบริหารให้เป็นไปตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ ทำเป็นกระบวนการและดำเนินการร่วมกัน เพื่อบรรลุเป้าหมาย ในทำนองเดียวกับแนวคิดของพิทยา บวรวัฒนา (2556) ที่ได้กล่าวไว้ว่า การบริหารจัดการองค์กร เป็นการนำนโยบายไปปฏิบัติให้เกิดผลลัพธ์ในระบบองค์กรอย่างมีประสิทธิภาพ โดยเป้าหมายสูงของกำลังพล คือ จิตวิญญาณของความกล้าหาญที่จะปกป้องอธิปไตย รักษาความมั่นคงของประเทศ ปกป้องสถาบันพระมหากษัตริย์ และช่วยเหลือประชาชนให้ปลอดภัยจากภัยพอบัติและภัยคุกคามต่างๆดังนั้น ปัจจัยการส่งเสริมสุขภาวะองค์รวมของกำลังพลในกองทัพภาคที่ 3 จังหวัดพิษณุโลก ทั้ง 6M ข้างต้น จึงถือว่ามีส่วนสำคัญต่อการส่งส่งเสริมสุขภาวะองค์รวมของกำลังพลเป็นอย่างยิ่ง

ส่วนระดับประสิทธิผลการส่งเสริมสุขภาวะองค์รวมของกำลังพลในกองทัพภาคที่ 3 จังหวัดพิษณุโลก ผลการวิจัยพบว่า โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน ด้านที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ ด้านสุขภาวะด้านปัญญา (Intellectual) รองลงมา คือ ด้านสุขภาวะด้านกาย

(Physical) ด้านสุขภาวะด้านใจ (Mental) ด้านสุขภาวะด้านสังคม (Social) และด้านที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ ด้านสุขภาวะด้านอารมณ์ (Emotional) ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของสุดธิณีย์ ทองจันทร์, รวิช ตาแก้ว, กีรติ บุญเจือ และสิริกร อมฤตวาริน (2566) ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง สุขภาพองค์รวมตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจ พบว่า สุขภาพองค์รวมตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมีคุณค่าต่อการเข้าถึงคุณค่าแท้ของชีวิตเน้นการพัฒนาทุกองค์ประกอบด้านสุขภาพสอดคล้องกับการประยุกต์ใช้อย่างสร้างสรรค์ ปรับตัว มีส่วนร่วม และแสวงหาคุณค่าของตนเอง และ 3.องค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับสุขภาพองค์รวมตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ประกอบด้วย ก. การส่งเสริมการพึ่งตนเองด้านการดูแลและป้องกันความเจ็บป่วยอย่างสร้างสรรค์แต่ไม่สุดโต่งและส่งเสริมการปรับตัวโดยไม่ยึดมั่นถือมั่นและไม่ลดทอนคุณค่าตนเอง ข. การมีส่วนร่วมด้านสุขภาพอย่างกล้าหาญ มีวิจารณญาณ มีความเอื้ออาทร และมีการแสวงหาความเข้าใจภาวะและสภาวะสุขภาพด้านร่างกาย จิตใจ จิตสังคม จิตวิญญาณ สติปัญญาและสิ่งแวดล้อมอย่างมีเหตุผล และ ค. การสร้างเสริมภูมิต้านทานด้านสุขภาพที่เพียงพอและสมเหตุสมผลสามารถทำได้จริงทั้งในระดับบุคคล ครอบครัว ชุมชน สังคม และระดับรัฐ พิสูจน์ได้ด้วยการทดลองปฏิบัติให้ประจักษ์ด้วยตนเองจะพบว่าความสุขที่มั่นคงและยั่งยืนตามแนวคิดสุขภาพองค์รวมสามารถนำไปปฏิบัติในวิถีชีวิตจริงได้ด้วยการไม่ยึดมั่นถือมั่นในองค์ความรู้ใดองค์ความรู้หนึ่ง การมีวิจารณญาณ และการมีความเอื้ออาทรอย่างกล้าหาญ ต่อตนเองและสังคม ในทำนองเดียวกับผลการศึกษาในองค์กรตำรวจภูธรของกิตติชน สนิทเชื้อ และรุจิรัตน์ พัฒนถาบุตร (2566) ที่ชี้ให้เห็นว่าองค์ประกอบสำคัญของการทำให้องค์กรเกิดความสุขอยู่ที่ปัจจัย 8 ด้าน ได้แก่ การทำงานที่ตนชื่นชอบและเป็นตัวของตัวเอง การมีสภาพแวดล้อมการทำงานที่ดี ความสามารถในการแก้ไขปัญหาอย่างรอบด้าน ครอบครัวมีสุขภาพดีด้วยเพราะครอบครัวเป็นสถาบันทางสังคมที่มีผลต่อการดูแลสุขภาพ การมีความไว้เนื้อเชื่อใจ การทำงานและได้รับคำชม การมีสวัสดิการที่ดูแลสุขภาพและก่อให้เกิดความสุข และการมีจิตอาสาอยากทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม ซึ่งสังเคราะห์รวมกันเป็นโมเดล “HAPPYCOP”

3. แนวทางการสร้างประสิทธิผลในการส่งเสริมสุขภาวะองค์รวมของกำลังพลในกองทัพภาคที่ 3 จังหวัดพิษณุโลก ผลการวิจัยพบว่า แนวทางการสร้างประสิทธิผลในการส่งเสริมสุขภาวะองค์รวมของกำลังพลในกองทัพภาคที่ 3 จังหวัดพิษณุโลก ที่สำคัญ คือ จะต้องมุ่งเน้นไปที่การพัฒนาและสนับสนุนสุขภาพ ทั้งด้านร่างกาย จิตใจ และสังคมของกำลังพลให้มีความพร้อมในการปฏิบัติหน้าที่อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งการส่งเสริมสุขภาพร่างกาย ที่มีการจัดกิจกรรมทางกายเพื่อเสริมสร้างความแข็งแรง ส่งเสริมการรับประทานอาหารที่ดีต่อสุขภาพ และจัดโครงการอาหารเสริมสำหรับกำลังพลที่มีความต้องการพิเศษสนับสนุนการตรวจสุขภาพประจำปีและการดูแลสุขภาพแบบเชิงรุก

เพื่อลดการเกิดโรคที่อาจส่งผลกระทบต่อการปฏิบัติงาน รวมถึงการส่งเสริมสุขภาพจิต ที่มีการสร้างสภาพแวดล้อมที่ดีในการทำงาน เช่น การฝึกทักษะการจัดการความเครียด, การให้คำปรึกษาในกรณีที่มีปัญหาสุขภาพจิต สนับสนุนการฝึกสมาธิหรือการฝึกสติ เพื่อเสริมสร้างความสงบและการทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ การจัดอบรมหรือกิจกรรมส่งเสริมความสุขและการสร้างแรงจูงใจให้กับกำลังพล ที่สำคัญ คือ การสร้างสังคมที่แข็งแรง โดยการส่งเสริมการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีในหน่วยงานผ่านกิจกรรมสร้างทีมเวิร์ก เช่น การร่วมกิจกรรมสันทนาการ หรือกิจกรรมที่ส่งเสริมความสามัคคี สนับสนุนการพัฒนาทักษะการสื่อสารภายในหน่วยงานเพื่อให้เกิดการทำงานร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ ส่งเสริมการเข้าร่วมในกิจกรรมชุมชนเพื่อเสริมสร้างการเชื่อมโยงและความร่วมมือกับชุมชนในพื้นที่ ตลอดจนการสร้างการรับรู้และการมีส่วนร่วม ทั้งการจัดทำโครงการรณรงค์เพื่อสร้างการรับรู้เกี่ยวกับการส่งเสริมสุขภาพองค์รวม เช่น การจัดอบรม, การแจกเอกสารข้อมูลสุขภาพ สนับสนุนการมีส่วนร่วมของกำลังพลในการตัดสินใจเกี่ยวกับการส่งเสริมสุขภาพภายในหน่วยงาน การสร้างแรงบันดาลใจและการยกย่องกำลังพลที่มีพฤติกรรมสุขภาพที่ดีเป็นแบบอย่าง เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรมต่อไป จากผลการวิจัยสอดคล้องกับงานวิจัยของ อนงนิตย์ บัวแก้ว (2567) ที่ได้ศึกษาเรื่อง ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับประสิทธิผลการปฏิบัติงานของบุคลากรสาธารณสุข ภายใต้ตัวชี้วัดด้านส่งเสริมสุขภาพ จังหวัดกระบี่ ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยส่วนบุคคล ปัจจัยภายใน ปัจจัยภายนอก มีผลต่อประสิทธิผลการปฏิบัติงานของบุคคลากรสาธารณสุข ภายใต้ตัวชี้วัดด้านส่งเสริมสุขภาพ จังหวัดกระบี่ เพื่อรักษาขวัญและกำลังใจของบุคลากรในระยะยาว หน่วยงานควรให้ความสำคัญกับการเสริมแรงจูงใจด้านผลตอบแทนและสวัสดิการที่เพิ่มขึ้น ส่งเสริมสุขภาพจิตของบุคลากรควบคู่ไปกับการส่งเสริมสุขภาพกาย ผ่านการจัดกิจกรรมที่หลากหลาย สร้างบรรยากาศการทำงานที่เกื้อหนุนต่อสุขภาพจิตที่ดี รวมทั้งสร้างความสัมพันธ์ที่ดีในทีมงานอย่างต่อเนื่อง

องค์ความรู้ใหม่

องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัย สะท้อนให้เห็นว่า พฤติกรรมการดูแลสุขภาพมีผลกระทบต่อประสิทธิผลการส่งเสริมสุขภาวะสูงถึง 90.10 % โดย "การออกกำลังกาย" เป็นปัจจัยที่ส่งผลมากที่สุด ในขณะที่ปัจจัยการบริหารจัดการตามหลัก 6M ที่ส่งผลกระทบสูงสุดคือ "ด้าน Market" หรือการให้บริการประชาชน อย่างไรก็ตาม แม้ระดับปัจจัยสนับสนุนจะอยู่ในระดับมาก แต่ประสิทธิผลของการส่งเสริมสุขภาวะในภาพรวมยังคงอยู่ในระดับ "ปานกลาง" โดยมีสุขภาวะด้านปัญญาโดดเด่นที่สุด และสุขภาวะด้านอารมณ์เป็นส่วนที่ควรได้รับการพัฒนามากที่สุด

การขับเคลื่อนสุขภาวะองค์รวมในอนาคตจำเป็นต้องบูรณาการทั้งสุขภาพกาย จิต สังคม และปัญญา โดยอาศัยหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและการสร้างส่วนร่วมภายในองค์กร โดยสามารถสรุปเป็น Model ได้ดังนี้

ภาพที่ 1 Model แนวทางการสร้างประสิทธิผลในการส่งเสริมสุขภาวะองค์รวมของกำลังพลในกองทัพภาคที่ 3 จังหวัดพิษณุโลก

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

ในการกำหนดนโยบายและบูรณาการปัจจัย 6M กองทัพภาคที่ 3 ควรกำหนดการส่งเสริมสุขภาวะองค์รวมเป็นวาระสำคัญ และนำปัจจัย 6M มาบูรณาการขับเคลื่อนอย่างเป็นรูปธรรม ดังนี้

1. จัดสรรงบประมาณอย่างเหมาะสม (Money) เน้นสนับสนุนกิจกรรมสุขภาพทั้งเชิงป้องกันและส่งเสริม โดยเฉพาะในด้านที่ยังขาดแคลน

2. พัฒนาศักยภาพกำลังพล (Man) ส่งเสริมความรู้ ทักษะ และทัศนคติเพื่อการดูแลสุขภาพอย่างต่อเนื่อง

3. วางมาตรฐานการบริหารจัดการ (Management) กำหนดแนวทางบริหารจัดการสุขภาวะที่เป็นมาตรฐานเดียวกันทั้งองค์กร พร้อมระบบติดตามประเมินผล

4. ส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม (Morality) สร้างวัฒนธรรมองค์กรที่ดีเพื่อเกื้อหนุนสุขภาวะทางจิตใจและสังคม

5. ยกระดับการบริการประชาชน (Market) พัฒนาการบริการควบคู่กับการดูแลกำลังพล เพื่อเสริมสร้างภาพลักษณ์และความผูกพันกับชุมชน

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. กองทัพภาคที่ 3 ควรวางแผนพัฒนาสุขภาวะ 5 ด้าน ใช้เป็นแนวทางจัดทำแผนงานครอบคลุมด้านกาย ใจ สังคม อารมณ์ และปัญญา

2. ออกแบบกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพ นำข้อมูลไปจัดกิจกรรมออกกำลังกาย ดูแลสุขภาพจิต สร้างความสัมพันธ์ และพัฒนาทักษะชีวิต

3. จัดสรรทรัพยากรตรงจุด ใช้ประกอบการตัดสินใจกระจายกำลังพล งบประมาณ และอุปกรณ์ให้สอดคล้องกับความต้องการจริง

4. พัฒนาระบบการบริหาร เสริมประสิทธิภาพการบริหารจัดการโดยเน้นการมีส่วนร่วมของกำลังพล

5. เป็นฐานข้อมูลวิจัยต่อยอด ใช้เป็นข้อมูลอ้างอิงเพื่อศึกษาต่อยอดด้านสุขภาวะในหน่วยงานความมั่นคงหรือองค์กรอื่น

6. สร้างต้นแบบความสำเร็จ (Best Practice) ผลักดันให้เกิดแบบอย่างการส่งเสริมสุขภาวะที่สามารถขยายผลสู่หน่วยงานอื่นได้จริง

คำรับรองและการเปิดเผยข้อมูลของผู้เขียน

1. การเปิดเผยผลประโยชน์ทับซ้อน (Conflict of Interest)

ผู้เขียนขอประกาศและรับรองอย่างชัดเจนว่า ไม่มีผลประโยชน์ทับซ้อนทางด้านการเงิน วิชาการ หรือส่วนบุคคลใดๆ กับบุคคลหรือองค์กรอื่น ที่อาจมีอิทธิพลหรือส่งผลกระทบต่อการออกแบบการวิจัย การดำเนินการวิจัย การวิเคราะห์และแปลผลข้อมูล ตลอดจนการนำเสนอผลการวิจัยในบทความฉบับนี้

2. การใช้ปัญญาประดิษฐ์และเทคโนโลยีสนับสนุนการจัดทำต้นฉบับ

ในการจัดทำต้นฉบับบทความวิจัยเรื่องนี้ ผู้เขียนได้ใช้เครื่องมือปัญญาประดิษฐ์ ChatGPT-4 ในการตรวจแก้ภาษาและเกลาสำนวนภาษาไทย/อังกฤษ ตลอดจนช่วยระดมความคิดในการเรียบเรียงข้อเสนอแนะ เชิงนโยบายในระดับย่อหน้า ทั้งนี้ ปัญญาประดิษฐ์ถูกใช้เป็นเพียงเครื่องมือสนับสนุน และไม่ได้ถูกนำมาใช้ในการสร้างสรรค์เนื้อหาวิจัยหลัก การเก็บรวบรวมข้อมูล

หรือการวิเคราะห์สถิติ โดยผู้เขียนได้ตรวจสอบ แก้ไข และรับผิดชอบต่อความถูกต้อง ความน่าเชื่อถือ และความสมบูรณ์ของเนื้อหาทั้งหมดในบทความฉบับสุดท้ายแต่เพียงผู้เดียว

3. คำรับรองเกี่ยวกับการเปิดเผยข้อมูล (Data Availability Statement)

ชุดข้อมูลที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ (ประกอบด้วย ผลแบบสอบถามจำนวน 400 ชุด และถอดบทสัมภาษณ์เชิงลึกจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 30 ราย) สามารถเปิดเผยและให้บริการแก่ผู้ที่สนใจเพื่อวัตถุประสงค์ทางวิชาการและการวิจัยต่อยอดได้ โดยขอรับข้อมูลได้จากผู้วิจัยหลัก (Corresponding Author : สุจิตรา คุ้มฉาย) ทางอีเมล ying_khumchay@hotmail.com ทั้งนี้ การเปิดเผยข้อมูลจะดำเนินภายใต้ข้อกำหนดการปกปิดข้อมูลส่วนบุคคลและข้อมูลเฉพาะของหน่วยงานตามหลักจริยธรรม

4. คำรับรองด้านจริยธรรมการวิจัย (Ethics Statement)

การศึกษาวิจัยครั้งนี้มีการเก็บรวบรวมข้อมูลจากบุคคล ได้แก่ กำลังพลในสังกัดกองทัพภาคที่ 3 จังหวัดพิษณุโลก โครงการวิจัยได้ระบุการพิทักษ์สิทธิผู้ให้ข้อมูลชัดเขนในระเบียบวิธีวิจัย โดยผู้เข้าร่วมการวิจัยทุกคนได้รับทราบวัตถุประสงค์ ขั้นตอนการวิจัย สิทธิ์ในการถอนตัว และยินยอมเข้าร่วมการวิจัยโดยสมัครใจ ตลอดจนมีการปกปิดข้อมูลส่วนตัวเพื่อรักษาความลับของผู้ตอบแบบสอบถามและผู้ให้สัมภาษณ์ทุกคน

5. แหล่งทุนสนับสนุนการวิจัย (Funding)

งานวิจัยนี้ไม่ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยและพัฒนาจากทุนอุดหนุนการวิจัยมหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม และไม่มีส่วนเกี่ยวข้องหรือมีอิทธิพลต่อการออกแบบการวิจัย การเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูล การตัดสินใจในการตีพิมพ์ หรือการจัดทำต้นฉบับบทความวิจัยนี้

6. การระบุบทบาทของผู้มีส่วนร่วมตามหลัก CRediT

สุจิตรา คุ้มฉาย : การสร้างแนวคิด, ระเบียบวิธีวิจัย, การดำเนินการวิจัย, การจัดการข้อมูล, การวิเคราะห์ข้อมูล, การเขียนต้นฉบับ, การบริหารโครงการวิจัย

ศรชัย ท้าวมิตร : การสร้างแนวคิด, ระเบียบวิธีวิจัย, การกำกับดูแล, การทบทวนและปรับแก้ไขต้นฉบับ

โชติ บดีรัฐ : การสร้างแนวคิด, การวิเคราะห์ข้อมูล, การตรวจสอบความถูกต้อง, การทบทวนและปรับแก้ไขต้นฉบับ

เอกสารอ้างอิง

กระทรวงสาธารณสุข. (2565). *แผนยุทธศาสตร์ชาติระยะ 20 ปี ด้านสาธารณสุข (พ.ศ. 2561–2580) ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2565*. โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก.

กองทัพภาคที่ 3. (2566). *รายงานสรุปผลการตรวจสุขภาพประจำปีและสถานการณ์สุขภาวะกำลังพล กองทัพภาคที่ 3 ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2566*. โรงพยาบาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช.

กิตติชน สนิทเชื้อ, และ รุจิรัตน์ พัฒนถาบุตร. (2566). การพัฒนาโมเดลองค์กรแห่งความสุขสำหรับข้าราชการตำรวจภูธร. *วารสารวิชาการอาชญาวิทยาและยุติธรรมศึกษา*, *11*(2), 45–58.

คณะอนุกรรมการสถิติสาขาสุขภาพ. (2565). *รายงานสถานการณ์สถิติสาขาสุขภาพ พ.ศ. 2565*. สำนักงานสถิติแห่งชาติ.

พระมหาสุรศักดิ์ ปญฺญาวโร, ประเสริฐ ฤทธิ์จรุง, และ วิโรจน์ คุ้มแก้ว. (2564). การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 ในการเพิ่มประสิทธิภาพการทำงานของบุคลากร. *วารสารพุทธมัคค์*, *6*(2), 115–126.

พวงรัตน์ ทวีรัตน์. (2540). *วิธีการวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์และสังคมศาสตร์* (พิมพ์ครั้งที่ 7). สำนักทดสอบทางการศึกษาและพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.

พิทยา บวรวัฒนา. (2556). *รัฐประศาสนศาสตร์: ทฤษฎีและแนวคิด* (พิมพ์ครั้งที่ 20). สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สมชาย วงศ์วิเศษ, ศิริพร กิจสวัสดิ์, และ ธนวัฒน์ ปัญญาดี. (2565). *การบริหารจัดการเชิงระบบ 6M เพื่อการพัฒนาองค์กรสุขภาวะในภาครัฐ*. สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2564). *พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย* (พิมพ์ครั้งที่ 53). ผลิธัมม์ ในเครือสำนักพิมพ์เพ็ทกะรัต.

สมพงษ์ เกษมสิน. (2556). *การบริหารเชิงการจัดการ* (พิมพ์ครั้งที่ 10). ไทยวัฒนาพานิช.

สุดธิณีย์ ทองจันทร์, รวิช ตาแก้ว, กีรติ บุญเจือ, และ สิริกร อมฤตวาริน. (2566). สุขภาพองค์รวมตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง. *วารสารปรัชญาและศาสนา*, *8*(1), 101–115.

อนงนิตย์ บัวแก้ว. (2567). ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับประสิทธิผลการปฏิบัติงานของบุคลากรสาธารณสุข ภายใต้ตัวชี้วัดด้านส่งเสริมสุขภาพ จังหวัดกระบี่. *วารสารวิชาการสาธารณสุข*, *33*(1), 88–99.

Orem, D. E. (1991). *Nursing: Concepts of practice* (4th ed.). Mosby-Year Book.

World Health Organization. (2020). *Promoting health : Guide to national policy and governance* (2nd ed.). World Health Organization. https://www.who.int/publications/i/item/9789240000000

Yamane, T. (1973). *Statistics: An introductory analysis* (3rd ed.). Harper & Row. (cite : 18)

การพัฒนาการคิดอย่างมีวิจารณญาณของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 โดยใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบนำตนเองเชิงสร้างสรรค์ร่วมกับสถานการณ์จำลอง

Developing Critical Thinking of Grade 4 Students Using a Creative Self-Directed Learning Model Combined with Simulations

วรเดช มาตเอี่ยม[1] และดนิตา ดวงวิไล[2]

Woradech Mataiam and Dhanita Doungwilai

Received: April 02, 2026

Revised: July 15, 2026

Accepted: July 21, 2026

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาการคิดวิจารณญาณของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 โดยใช้รูปแบบจัดการเรียนรู้แบบนำตนเองเชิงสร้างสรรค์ร่วมกับสถานการณ์จำลอง นักเรียนร้อยละ 80 ผ่านเกณฑ์ร้อยละ 75 ขึ้นไป กลุ่มเป้าหมาย คือ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4/1 โรงเรียนเอกปัญญา ตำบลสมเด็จ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการในชั้นเรียนเครื่องมือที่ใช้เก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ 1) แผนการจัดการเรียนรู้ โดยใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบนำตนเองเชิงสร้างสรรค์ร่วมกับสถานการณ์จำลอง 2) แบบประเมินการคิดอย่างมีวิจารณญาณ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ การหาค่าร้อยละ ค่าคะแนนเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหาแบบพรรณนาวิเคราะห์ผลการวิจัย พบว่า การคิดอย่างมีวิจารณญาณของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 โดยใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบนำตนเองเชิงสร้างสรรค์ร่วมกับสถานการณ์จำลอง นักเรียนผ่านเกณฑ์จำนวน 35 คน มีผลการประเมินคิดเป็นร้อยละ 95.85 ซึ่งผ่านเกณฑ์ร้อยละ 75 ซึ่งเป็นไปตามเกณฑ์ที่กำหนด

คำสำคัญ: การคิดอย่างมีวิจารณญาณ, การจัดการเรียนรู้แบบนำตนเองเชิงสร้างสรรค์, สถานการณ์จำลอง

[1-2] มหาวิทยาลัยขอนแก่น; Khon Kaen University

Corresponding author, e-mail: Woradech.m@kkumail.com, Tel. 094-5945241

Abstract

This research aimed to develop the critical thinking of Grade 4 students using a creative self-directed learning model combined with simulations, with the target that 80 percent of the students would achieve a score of 75 percent or higher. The target group consisted of Grade 4/1 students at Ek Panya School, Somdet Subdistrict, Somdet District, Kalasin Province. This classroom action research employed the following data collection instruments: (1) lesson plans based on the creative self-directed learning model combined with simulations and (2) a critical thinking assessment form. The statistics used for data analysis were percentage, mean, and standard deviation, and the data were also analyzed through content analysis and presented through analytical description. The results revealed that, after learning through the creative self-directed learning model combined with simulations, 35 Grade 4 students passed the criterion, with an assessment result of 95.85 percent, which exceeded the 75 percent criterion and met the established target.

Keywords: Critical Thinking, Creative Self-Directed Learning, Simulations

บทนำ

การคิดอย่างมีวิจารณญาณเป็นสมรรถนะสำคัญของผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 ซึ่งมีนัยสำคัญต่อความสามารถในการพิจารณาข้อมูลอย่างรอบด้าน ตีความข้อมูลอย่างมีเหตุผล และตัดสินใจบนฐานของหลักฐานและเหตุผลเชิงตรรกะ ทั้งยังเป็นคุณลักษณะที่สอดคล้องกับเป้าหมายของการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานของไทยที่มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีความสามารถในการคิด การแก้ปัญหา และการประยุกต์ใช้ทักษะชีวิตอย่างมีประสิทธิภาพ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2551) อย่างไรก็ดี ในทางปฏิบัติการจัดการเรียนรู้ระดับประถมศึกษา นักเรียนจำนวนหนึ่งยังประสบข้อจำกัดด้านการคิดเชิงเหตุผล ได้แก่ การไม่สามารถอธิบายเหตุผลสนับสนุนความคิดของตนได้อย่างชัดเจน การไม่กล้าซักถามหรือโต้แย้ง มิได้ตรวจสอบความน่าเชื่อถือ ส่งผลให้การเรียนรู้ยังคงอยู่ในระดับการรับรู้และการจดจำ มากกว่าการวิเคราะห์และประเมินอย่างมีวิจารณญาณ

แนวคิดเชิงทฤษฎีเกี่ยวกับการคิดอย่างมีวิจารณญาณเสนอว่า การคิดดังกล่าวเป็นกระบวนการไตร่ตรองอย่างมีระบบ อาศัยเหตุผล หลักฐาน และการประเมินความน่าเชื่อถือของ

ข้อมูลก่อนสรุปข้อคิดเห็นหรือการตัดสินใจ (Ennis, R. H. 1990) รวมถึงการใช้ความคิดอย่างมีเหตุผล ผู้เรียนสามารถชี้นำตนเองด้วยการระบุปัญหาที่กระตุ้นให้เกิดการคิดค้นหาคำตอบ ค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลรวมถึงวิเคราะห์ความน่าเชื่อถือและความสมบูรณ์ของข้อมูลอย่างรอบคอบ (พิชาภา ด้วงสงค์, 2565) และเป็นกระบวนการคิดอย่างรอบด้าน จากข้อมูลหรือหลักฐานที่มีเพื่อให้ได้คำตอบที่ดีที่สุด มีความสมเหตุสมผล น่าเชื่อถือ รวมทั้งพิจารณาคุณค่าที่แท้จริงของเรื่องที่คิด (อรอนงค์ เมืองคง, 2565) ด้วยเหตุนี้ การส่งเสริมให้ผู้เรียนพัฒนาการคิดอย่างมีวิจารณญาณจึงจำเป็นต้องอาศัยกระบวนการจัดการเรียนรู้ที่กระตุ้นให้ผู้เรียนมีบทบาทเชิงรุกและสะท้อนการเรียนรู้ของตนเอง การจัดการเรียนรู้แบบนำตนเองเชิงสร้างสรรค์จึงเป็นแนวทางที่มีความเหมาะสม เนื่องจากเปิดโอกาสให้ผู้เรียนกำหนดเป้าหมาย วางแผน ดำเนินการ และประเมินผลการเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างมีจุดหมาย ขณะเดียวกันการใช้สถานการณ์จำลองช่วยสร้างบริบทการเรียนรู้ที่ใกล้เคียงสถานการณ์จริง ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้ฝึกตัดสินใจ แก้ปัญหา และแลกเปลี่ยนเหตุผลในสภาวะที่มีความหมายต่อการเรียนรู้ (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2565)

จากการศึกษาข้อมูลเชิงพื้นที่ของโรงเรียนเอกปัญญา พบว่า โรงเรียนได้กำหนดเป้าหมายการพัฒนาผู้เรียนด้านการอ่าน การเขียน การสื่อสาร การคิดวิเคราะห์ และการคิดอย่างมีวิจารณญาณไว้เป็นแนวทางสำคัญในหลักสูตรสถานศึกษา โดยเฉพาะระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 การสรุปความ และการใช้เหตุผลประกอบการสื่อสาร อย่างไรก็ตาม ผลจากการสังเกตชั้นเรียนและการสะท้อนข้อมูลของครูผู้สอนสะท้อนว่านักเรียนบางส่วนยังขาดความมั่นใจในการแสดงความคิดเห็น ไม่สามารถเชื่อมโยงข้อมูลเพื่อประกอบการตัดสินใจได้อย่างมีประสิทธิภาพ และยังมีลักษณะการตอบสนองต่อคำถามในระดับผิวเผินมากกว่าการวิเคราะห์เชิงลึก สภาพดังกล่าวชี้ให้เห็นถึงความจำเป็นในการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่เปิดพื้นที่ให้ผู้เรียนได้ฝึกคิดอย่างเป็นระบบและสอดคล้องกับบริบทจริงจากการทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่า ปัญหาด้านการคิดอย่างมีวิจารณญาณไม่ได้เกิดขึ้นเฉพาะในบริบทของโรงเรียนเอกปัญญาเท่านั้น แต่ยังพบในสถานศึกษาหลายแห่งที่มีบริบทการจัดการเรียนรู้ใกล้เคียงกันโดย โกลัญญา สุวรรณเกิด (2564) ศึกษาการออกแบบกระบวนการเรียนรู้ผ่านการสตรีมเกมสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 พบว่า ก่อนการจัดกิจกรรม ผู้เรียนยังขาดทักษะในการตั้งคำถาม การวิเคราะห์ข้อมูล และการใช้เหตุผลประกอบการตัดสินใจ แต่เมื่อ แลกเปลี่ยนความคิดเห็น และเชื่อมโยงประสบการณ์เดิมกับสถานการณ์ที่กำหนด ส่งผลให้การคิดอย่างมีวิจารณญาณของผู้เรียนพัฒนาขึ้นอย่างมีนัยสำคัญในทำนองเดียวกัน อรอนงค์ เมืองคง (2565) พบว่า การจัดการเรียนรู้แบบใช้ปัญหาเป็นฐานตามแนวคิดสะเต็มศึกษาช่วยพัฒนา

ความสามารถด้านการคิดอย่างมีวิจารณญาณและการแก้ปัญหาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ได้อย่างต่อเนื่องในทุกวงจรของการวิจัย

ดังนั้น การศึกษาการคิดอย่างมีวิจารณญาณของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 โดยใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบนำตนเองเชิงสร้างสรรค์ร่วมกับสถานการณ์จำลอง ทั้งนี้เพื่อให้ผู้เรียนมีความคิดริเริ่มการเรียนด้วยตนเอง หรือแก้ไขปัญหาในการทำงานของตนเองโดยผู้เรียนจะทำการวิเคราะห์ความ ต้องการที่จะเรียนรู้ของตน (จณิสตา สมบูรณ์, 2565) จึงมีความสำคัญทั้งในเชิงทฤษฎีและเชิงปฏิบัติ โดยคาดว่ากระบวนการดังกล่าวจะช่วยส่งเสริมให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมอย่างกระตือรือร้นในการเรียนรู้ สามารถวางแผน ตรวจสอบ และประเมินเหตุผลของตนเองได้อย่างเป็นระบบ ผ่านสถานการณ์จำลอง ซึ่งเป็นวิธีการที่มุ่งช่วยให้ผู้เรียนได้เรียนรู้สภาพความเป็นจริงและเกิดความเข้าใจในสถานการณ์หรือเรื่องที่มีตัวแปรจำนวนมากทีมีความสัมพันธ์กันอย่างซับซ้อน (ทิศนา แขมมณี, 2567) ตลอดจนพัฒนาความสามารถในการสื่อสารความคิดเห็นอย่างมีเหตุผลและมั่นใจ ผลการวิจัยที่ได้จะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาแนวทางการจัดการเรียนรู้สำหรับผู้เรียนระดับประถมศึกษา และอาจนำไปประยุกต์ใช้ในบริบทการเรียนรู้อื่นที่มุ่งส่งเสริมทักษะการคิดขั้นสูงต่อไป โดยกระบวนการเรียนรู้ที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนวางแผนและรับผิดชอบการเรียนรู้ด้วยตนเอง โดยมีครูเป็นที่ปรึกษา และใช้สถานการณ์จำลองเป็นเครื่องมือให้ผู้เรียนได้ฝึกคิด วิเคราะห์ แก้ปัญหา และถ่ายโยงความรู้ไปใช้ในชีวิตจริง ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์และการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพ

วัตถุประสงค์

เพื่อพัฒนาการคิดวิจารณญาณของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 โดยใช้รูปแบบจัดการเรียนรู้แบบนำตนเองเชิงสร้างสรรค์ร่วมกับสถานการณ์จำลอง นักเรียนร้อยละ 80 ผ่านเกณฑ์ร้อยละ 75 ขึ้นไป

วิธีดำเนินการวิจัย

บทความวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) โดยผู้วิจัยได้ดำเนินการตามหลักการและขั้นตอนของการวิจัยเชิงปฏิบัติการ ซึ่งผู้วิจัยได้ดำเนินการตามวงจรปฏิบัติการ PAOR ได้แก่ขั้นวางแผน (Planning) ขั้นปฏิบัติการ (Action) ขั้นสังเกตการณ์ (Observation) ขั้นสะท้อนผลการปฏิบัติและปรับปรุง (Reflection) โดยดำเนินการตามวงจรเพื่อปรับปรุงแก้ไขการดำเนินการวิจัย ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเก็บรวบรวมข้อมูลและดำเนินการวิเคราะห์ ตามประเด็นที่วางไว้มีวิธีการศึกษาค้นคว้าดังต่อไปนี้

ขอบเขตเนื้อหา

เนื้อหาที่ใช้วิจัยในครั้งนี้ เป็นเนื้อหาที่สอดคล้องกับตัวชี้วัดในหลักสูตรแกนกลาง ป.4/2 พูดสรุปการฟังและการดู ป.4/3 พูดแสดงความรู้ความคิดเห็นและความรู้สึกเกี่ยวกับการฟังและดู ป.4/5 รายงานเรื่องหรือประเด็นที่ศึกษาค้นคว้าจากการฟังและการสนทนา ป.4/6 มีมารยาทในการฟัง การดู และการพูด กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย เรื่องการพูดแสดงความรู้ความคิดในเรื่องที่ฟังและดู จากสื่อต่างๆ ในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4/1 ตามกระทรวงศึกษาธิการ (2551) และสำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา (2560)

จำนวน 3 วงจรปฏิบัติ วงจรละ 4 ชั่วโมง รวมทั้งสิ้น 12 ชั่วโมง โดยจัดกิจกรรมการเรียน การสอน 3 วงจรปฏิบัติการ

กลุ่มเป้าหมาย

นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4/1 โรงเรียนเอกปัญญา ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2568 อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน จำนวน 35 คน โดยผู้วิจัยใช้วิธีการคัดเลือกกลุ่มเป้าหมายแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ทำให้สามารถดำเนินการวิจัยควบคู่กับการจัดการเรียนรู้ได้อย่างต่อเนื่องและสอดคล้องกับบริบทจริงของห้องเรียน ทั้งนี้ นักเรียนกลุ่มดังกล่าวมีความเหมาะสมต่อการเป็นกลุ่มเป้าหมาย เนื่องจากมีจำนวนผู้เรียนที่เพียงพอและเหมาะสมต่อการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบกลุ่มและรายบุคคล รวมถึงเอื้อต่อการเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพอย่างมีประสิทธิภาพ อีกทั้งนักเรียนอยู่ในช่วงวัยที่กำลังพัฒนาทักษะการสื่อสาร การคิดอย่างมีวิจารณญาณ และความมั่นใจในการแสดงออก ซึ่งสอดคล้องกับตัวแปรสำคัญของการวิจัย

เครื่องมือวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยแบ่งออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่ 1) เครื่องมือที่ใช้ในการทดลองเชิงปฏิบัติการวิจัย 2) เครื่องมือที่ใช้ในการสะท้อนผลการปฏิบัติการ และ 3) เครื่องมือที่ใช้ในการประเมินผลการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการทดลองเชิงปฏิบัติการวิจัย

1) แผนการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาการคิดอย่างมีวิจารณญาณของนักเรียน ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 โดยใช้รูปแบบจัดการเรียนรู้แบบนำตนเองเชิงสร้างสรรค์ร่วมกับสถานการณ์จำลอง จำนวน 3 วงจร วงจรละ 2 แผน แผนการจัดการเรียนรู้ละ 2 ชั่วโมง รวมทั้งสิ้น 12 ชั่วโมง

การสร้างและหาคุณภาพเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1. ศึกษาหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 เกี่ยวกับหลักการ จุดหมาย สมรรถนะสำคัญของผู้เรียน คุณลักษณะอันพึงประสงค์ และมาตรฐานการเรียนรู้

2. ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนภาษาไทย แนวทางจัดการเรียนรู้โดยใช้การจัดการเรียนรู้แบบนำตนเองเชิงสร้างสรรค์ร่วมกับการจัดการเรียนรู้แบบสถานการณ์จำลอง

3. วิเคราะห์เนื้อหาและจัดหมวดหมู่เนื้อหาที่จะนำมาออกแบบองค์ความรู้ เพื่อนำข้อมูลที่ได้มาใช้ออกแบบการจัดการเรียนการสอน ภายใต้คำแนะนำจากผู้เชี่ยวชาญด้านเนื้อหา

4. ดำเนินการเขียนแผนการจัดการเรียนรู้โดยใช้การจัดการเรียนรู้แบบนำตนเองเชิงสร้างสรรค์ร่วมกับสถานการณ์จำลองของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 จำนวน 6 แผนการเรียนรู้ 12 ชั่วโมง

5. นำเสนอแผนการจัดการเรียนรู้ต่ออาจารย์ที่ปรึกษา เพื่อพิจารณาความเหมาะสมของภาษาที่ใช้และผู้วิจัยนำมาปรับปรุงตามข้อเสนอแนะของอาจารย์ที่ปรึกษา

6. ติดต่อประสานกับผู้เชี่ยวชาญจำนวน 5 ท่าน เพื่อตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

7. นำแผนการจัดการเรียนรู้ไปให้ผู้เชี่ยวชาญ ตรวจสอบความถูกต้องเชิงเนื้อหาและความเหมาะสมของแผนการจัดการเรียนรู้

8. นำผลคะแนนที่ได้จากผู้เชี่ยวชาญมาหาค่าเฉลี่ย ($\overline{X}$) โดยใช้เกณฑ์คุณภาพตั้งแต่ 3.51 ขึ้นไป และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ไม่เกิน 1.00 คะแนน ถือว่าแผนการจัดการเรียนรู้มีความเหมาะสม ซึ่งผลที่ได้มีค่าเฉลี่ย ($\overline{X}$) 4.73 มีความเหมาะสมมากที่สุด

9. นำแผนการจัดการเรียนรู้ที่ผ่านการปรับปรุงแล้วจัดพิมพ์เป็นฉบับสมบูรณ์และนำไปใช้เป็นเครื่องมือในการวิจัยเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลกับกลุ่มเป้าหมายต่อไป

เครื่องมือที่ใช้ในการสะท้อนผลการปฏิบัติการ

1. แบบบันทึกผลการจัดการเรียนรู้

2. แบบสังเกตพฤติกรรมนักเรียน

3. แบบประเมินหลังเรียน คือ แบบประเมินการคิดอย่างมีวิจารณญาณ Scoring Rubrics 5 ระดับ 1 ชุด ใช้ประเมินทั้งหมด 3 วงจรปฏิบัติการ

การสร้างและหาคุณภาพเครื่องมือที่ใช้ในการสะท้อนผลการปฏิบัติการ

1. แบบสังเกตพฤติกรรมนักเรียน ผู้วิจัยดำเนินการสร้างแบบบันทึกผลการเรียนรู้สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4

1.1 กำหนดขอบข่ายพฤติกรรมการจัดการเรียนรู้

1.2 สร้างแบบสังเกตพฤติกรรมการเรียนรู้ของนักเรียน

1.3 นำแบบสังเกตพฤติกรรมการเรียนรู้ของนักเรียนเสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ เพื่อตรวจสอบความถูกต้อง

1.4 นำแบบสังเกตพฤติกรรมการเรียนรู้ของนักเรียน เสนอต่อผู้เชี่ยวชาญ 5 ท่าน เพื่อตรวจสอบความถูกต้อง

1.5 นำแบบสังเกตพฤติกรรมการเรียนรู้ของนักเรียนเสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์อีกครั้ง เพื่อตรวจสอบความถูกต้อง และแก้ไขตามข้อเสนอแนะ

1.6 นำแบบสังเกตพฤติกรรมการเรียนรู้ไปใช้เก็บข้อมูลกับนักเรียนกลุ่มเป้าหมาย

2. แบบบันทึกผลการจัดการเรียนรู้ ผู้วิจัยดำเนินการสร้างแบบบันทึกผลการเรียนรู้สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4

2.1 ศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการสร้างแบบบันทึกผลการจัดการเรียนรู้

2.2 กำหนดขอบข่ายและสร้างแบบบันทึกผลการจัดการเรียนรู้

2.3 นำแบบบันทึกผลการจัดการเรียนรู้เสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษา

2.4 นำแบบบันทึกผลการจัดการเรียนรู้ที่ผ่านการเสนอแนะจากอาจารย์ ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์แล้วเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญ 5 ท่าน เพื่อตรวจสอบความถูกต้องและเหมาะสม

2.5 ปรับปรุงแบบบันทึกผลการจัดการเรียนรู้ ตามที่ผู้เชี่ยวชาญทั้ง 5 ท่าน ได้ให้ข้อเสนอแนะ

2.6 นำแบบบันทึกผลการจัดการเรียนรู้ไปใช้เก็บข้อมูลกับนักเรียนกลุ่มเป้าหมาย

3. แบบประเมินท้ายวงจร ผู้วิจัยดำเนินการสร้างแบบบันทึกผลการเรียนรู้สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4

3.1 ศึกษาแนวคิด หลักการและวิธีการสร้างแบบประเมินท้ายวงจรที่ใช้วัดการคิดอย่างมีวิจารณญาณจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

3.2 วิเคราะห์เนื้อหาและจุดประสงค์การเรียนรู้เพื่อสร้างแบบประเมินการคิดอย่างมีวิจารณญาณท้ายวงจร โดยเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating scale) โดยแบ่งเป็น 5 ระดับ วงจรปฏิบัติการละ 4 ข้อ 1 ชุดใช้ประเมินทั้งหมด 3 วงจร

3.3 นำแบบประเมินท้ายวงจร เสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษา

3.4 นำแบบประเมินท้ายวงจร มาปรับปรุงแก้ไข

3.5 นำแบบประเมินท้ายวงจร เสนอต่อผู้เชี่ยวชาญ พิจารณาความเหมาะสม เพื่อหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) ระหว่างข้อคำถามกับองค์ประกอบ

3.6 นำแบบประเมินท้ายวงจรที่ได้มาวิเคราะห์เพื่อหาค่าความสอดคล้องระหว่าง แต่ละข้อกับจุดประสงค์การเรียนรู้โดย หาค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) แล้วนำแบบวัด ที่มีค่าเฉลี่ย 0.50 - 1.00 เป็นแบบวัดที่อยู่ในเกณฑ์ความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหาที่ใช้ได้

3.7 จัดพิมพ์แบบประเมินที่ผ่านการตรวจสอบคุณภาพแล้ว เพื่อนำไปใช้เป็นเครื่องมือในการวิจัยสำหรับเก็บข้อมูลต่อไป

เครื่องมือที่ใช้ในการประเมินผลการวิจัย

แบบประเมินการคิดอย่างมีวิจารณญาณ โดยเป็นแบบ Scoring Rubrics 5 ระดับ จำนวน 4 ข้อ รวม 20 คะแนน โดยได้ประยุกต์เกณฑ์การเมินการคิดอย่างมีวิจารณญาณตามแนวคิดของ ประภาทิพย์ ภูนคร (2555) และชมะนันท์ จันทร์เพชร (2559)

1. ศึกษาแนวคิด หลักการและเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวิธีการสร้างแบบวัดการคิดอย่างมีวิจารณญาณท้ายวงจร ที่ใช้วัดการคิดอย่างมีวิจารณญาณ

2. วิเคราะห์เนื้อหาและจุดประสงค์การเรียนรู้เพื่อสร้างแบบประเมินการคิดอย่างมีวิจารณญาณ โดยเป็นแบบ Scoring Rubrics จำนวน 4 ข้อ

3. นำแบบประเมินการคิดอย่างมีวิจารณญาณที่สร้างขึ้นโดยมีปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence) ช่วยออกแบบหัวข้อให้มีความครอบคลุมตามองค์ประกอบ เสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ เพื่อตรวจสอบพิจารณาความเหมาะสม ความสอดคล้องความระหว่างประเด็นการประเมินการคิดอย่างมีวิจารณญาณกับองค์ประกอบการคิดอย่างมีวิจารณญาณที่ต้องการวัด

4. นำแบบประเมินการคิดอย่างมีวิจารณญาณมาปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอแนะของอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ และปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอแนะ

5. นำแบบประเมิน เสนอต่อผู้เชี่ยวชาญ พิจารณาความเหมาะสมเพื่อหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) ระหว่างประเด็นการประเมินการคิดอย่างมีวิจารณญาณกับองค์ประกอบการคิดอย่างมีวิจารณญาณ

6. นำแบบประเมินท้ายวงจรที่ได้มาวิเคราะห์เพื่อหาค่าความสอดคล้องประเด็นการประเมินการคิดอย่างมีวิจารณญาณกับองค์ประกอบการคิดอย่างมีวิจารณญาณ โดยหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) ซึ่งผลที่ได้มีค่า 1.00 แล้วคัดเลือกประเด็นการประเมินการคิดอย่างมีวิจารณญาณกับองค์ประกอบการคิดอย่างมีวิจารณญาณที่มีค่าเฉลี่ย ($\overline{X}$) ค่าเฉลี่ย ($\overline{X}$) 0.50 - 1.00

เป็นประเด็นการประเมินการคิดอย่างมีวิจารณญาณกับองค์ประกอบความสามารถในการคิดอย่างมีวิจารณญาณที่อยู่ในเกณฑ์ความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหาที่ใช้ได้

7. จัดพิมพ์แบบประเมินการคิดอย่างมีวิจารณญาณ ที่ผ่านการตรวจสอบคุณภาพแล้ว เพื่อนำไปใช้เป็นเครื่องมือในการวิจัยสำหรับเก็บข้อมูลต่อไป

8. พิมพ์แบบประเมินท้ายวงจรเป็นฉบับจริง เพื่อนำไปเก็บข้อมูลจากการสร้างและหาคุณภาพของแบบประเมินที่ใช้ประเมินการคิดอย่างมีวิจารณญาณไปใช้กับกลุ่มเป้าหมาย

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลระหว่างดำเนินการวิจัย และ หลังการปฏิบัติการการวิจัย ผู้วิจัยนำข้อมูลมาวิเคราะห์ทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ ดังนี้

1. การวิเคราะห์เชิงปริมาณ ใช้ค่าสถิติในการวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อหาค่าเฉลี่ย ($\overline{X}$) ส่วนเบี่ยงเบน มาตรฐาน (S.D.) และค่าร้อยละ (%) เทียบกับเกณฑ์ที่กำหนดไว้นักเรียนร้อยละ 80 ผ่านเกณฑ์ร้อยละ 75 ขึ้นไป

2. การวิเคราะห์เชิงคุณภาพ วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการเก็บข้อมูลและวิเคราะห์เนื้อหา จากแบบบันทึกผลการจัดการเรียนรู้มาวิเคราะห์เพื่อประเมินปัญหาหรืออุปสรรคที่ควรปรับปรุงแก้ไข นำไปพัฒนา กิจกรรมการเรียนรู้ให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

สรุปผลการวิจัย

1. ผลการประเมินการคิดอย่างมีวิจารณญาณ ท้ายวงจรปฏิบัติการที่ 1

จากองค์ประกอบสามารถแบ่งออกได้เป็น 4 ประเด็น ประเด็นละ 5 คะแนน รวม 20 คะแนน คือ 1) การกำหนดเป้าหมาย/ปัญหา 2) ตั้งสมมุติฐาน 3) สรุปอ้างอิง 4) ประเมินสรุปอ้างอิง พบว่า นักเรียนมีคะแนนเฉลี่ยจากแบบประเมินเท่ากับ 18.06 จากคะแนนเต็ม 20 คิดเป็นร้อยละ 90.28 1) การกำหนดเป้าหมาย/ปัญหา นักเรียนมีคะแนนเฉลี่ยการประเมินท้ายวงจรเท่ากับ 4.51 จากคะแนนเต็ม 5 คะแนน 2) ตั้งสมมุติฐานนักเรียนมีคะแนนเฉลี่ยการประเมินท้ายวงจรเท่ากับ 4.51 จากคะแนนเต็ม 5 คะแนน 3) สรุปอ้างอิง นักเรียนมีคะแนนเฉลี่ยการประเมินท้ายวงจรเท่ากับ 4.51จากคะแนนเต็ม 5 คะแนน และ 4) ประเมินสรุปอ้างอิง นักเรียนมีคะแนนเฉลี่ยการประเมินท้ายวงจรเท่ากับ 4.51จากคะแนนเต็ม 5 คะแนน เมื่อพิจารณาจำนวนผู้ผ่านเกณฑ์ที่กำหนดไว้ คือ นักเรียนร้อยละ 80 ต้องมีคะแนนผ่านเกณฑ์ร้อยละ 75 ขึ้นไป (ไม่น้อยกว่า 15 คะแนน) พบว่ามีนักเรียนผ่านเกณฑ์จำนวน 33 คน คิดเป็นร้อยละ 94.30 และไม่ผ่านเกณฑ์จำนวน 2 คน คิดเป็นร้อย

ละ 5.7 ซึ่งเป็นไปตามเกณฑ์ที่กำหนด ดังนั้นผลการประเมินในวงจรปฏิบัติการที่ 1 สรุปได้ว่า การคิดอย่างมีวิจารณญาณผ่านเกณฑ์ที่กำหนดไว้

ตารางที่ 1 ผลการประเมินการคิดอย่างมีวิจารณญาณ วงจรที่ 1

จำนวนนักเรียน	คะแนน				จำนวนนักเรียนที่ผ่านเกณฑ์		จำนวนนักเรียนที่ไม่ผ่านเกณฑ์	
	คะแนนเต็ม	คะแนนเฉลี่ย ($\bar{X}$)	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน S.D.	ร้อยละ P	จำนวน (คน)	ร้อยละ P	จำนวน (คน)	ร้อยละ P
35	20	18.06	2.44	90.28	33	94.30	2	5.70

2. ผลการประเมินการคิดอย่างมีวิจารณญาณ ท้ายวงจรปฏิบัติการที่ 2

จากองค์ประกอบสามารถแบ่งออกได้เป็น 4 ประเด็น ประเด็นละ 5 คะแนน คือ 1) การกำหนดเป้าหมาย/ปัญหา 2) ตั้งสมมุติฐาน 3) สรุปอ้างอิง 4) ประเมินสรุปอ้างอิง พบว่า 1) การกำหนดเป้าหมาย/ปัญหา นักเรียนมีคะแนนเฉลี่ยการประเมินท้ายวงจรเท่ากับ 4.77 จากคะแนนเต็ม 5 คะแนน 2) ตั้งสมมุติฐานนักเรียนมีคะแนนเฉลี่ยการประเมินท้ายวงจรเท่ากับ 4.69 จากคะแนนเต็ม 5 คะแนน 3) สรุปอ้างอิง นักเรียนมีคะแนนเฉลี่ยการประเมินท้ายวงจรเท่ากับ 4.69 จากคะแนนเต็ม 5 คะแนน และ 4) ประเมินสรุปอ้างอิง นักเรียนมีคะแนนเฉลี่ยการประเมินท้ายวงจรเท่ากับ 4.63 จากคะแนนเต็ม 5 คะแนน เมื่อพิจารณาจำนวนผู้ผ่านเกณฑ์ที่กำหนดไว้ คือ นักเรียนร้อยละ 80 ต้องมีคะแนนผ่านเกณฑ์ร้อยละ 75 ขึ้นไป (ไม่น้อยกว่า 15 คะแนน) พบว่ามีนักเรียนผ่านเกณฑ์จำนวน 34 คน คิดเป็นร้อยละ 97.10 และไม่ผ่านเกณฑ์จำนวน 1 คน คิดเป็นร้อยละ 2.90 ซึ่งเป็นไปตามเกณฑ์ที่กำหนด ดังนั้นผลการประเมินในวงจรปฏิบัติการที่ 2 สรุปได้ว่า การคิดอย่างมีวิจารณญาณผ่านเกณฑ์ที่กำหนดไว้

ตารางที่ 2 ผลการประเมินการคิดอย่างมีวิจารณญาณ วงจรที่ 2

จำนวนนักเรียน	คะแนน				จำนวนนักเรียนที่ผ่านเกณฑ์		จำนวนนักเรียนที่ไม่ผ่านเกณฑ์	
	คะแนนเต็ม	คะแนนเฉลี่ย ($\bar{X}$)	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน S.D.	ร้อยละ P	จำนวน (คน)	ร้อยละ P	จำนวน (คน)	ร้อยละ P
35	20	18.77	1.65	93.85	34	97.1	1	2.90

3. ผลการประเมินการคิดอย่างมีวิจารณญาณ ท้ายวงจรปฏิบัติการที่ 3

จากองค์ประกอบสามารถแบ่งออกได้เป็น 4 ประเด็น ประเด็นละ 5 คะแนน คือ 1) การกำหนดเป้าหมาย/ปัญหา 2) ตั้งสมมุติฐาน 3) สรุปอ้างอิง 4) ประเมินสรุปอ้างอิง พบว่า 1) การกำหนดเป้าหมาย/ปัญหา นักเรียนมีคะแนนเฉลี่ยการประเมินท้ายวงจรเท่ากับ 4.89 จากคะแนนเต็ม 5 คะแนน 2) ตั้งสมมุติฐานนักเรียนมีคะแนนเฉลี่ยการประเมินท้ายวงจรเท่ากับ 4.77 จากคะแนนเต็ม 5 คะแนน 3) สรุปอ้างอิง นักเรียนมีคะแนนเฉลี่ยการประเมินท้ายวงจรเท่ากับ 4.80 จากคะแนนเต็ม 5 คะแนน และ 4) ประเมินสรุปอ้างอิง นักเรียนมีคะแนนเฉลี่ยการประเมินท้ายวงจรเท่ากับ 4.71 จากคะแนนเต็ม 5 คะแนน เมื่อพิจารณาจำนวนผู้ผ่านเกณฑ์ที่กำหนดไว้ คือ นักเรียนร้อยละ 80 ต้องมีคะแนนผ่านเกณฑ์ร้อยละ 75 ขึ้นไป (ไม่น้อยกว่า 15 คะแนน) พบว่ามีนักเรียนผ่านเกณฑ์จำนวน 35 คน คิดเป็นร้อยละ 100 และไม่มีผู้ไม่ผ่านเกณฑ์ ซึ่งเป็นไปตามเกณฑ์ที่กำหนด ดังนั้นผลการประเมินในวงจรปฏิบัติการที่ 3 สรุปได้ว่า การคิดอย่างมีวิจารณญาณผ่านเกณฑ์ที่กำหนดไว้

ตารางที่ 3 ผลการประเมินการคิดอย่างมีวิจารณญาณ วงจรที่ 3

จำนวนนักเรียน	คะแนน				จำนวนนักเรียนที่ผ่านเกณฑ์		จำนวนนักเรียนที่ไม่ผ่านเกณฑ์	
	คะแนนเต็ม	คะแนนเฉลี่ย ($\bar{X}$)	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน S.D.	ร้อยละ P	จำนวน (คน)	ร้อยละ P	จำนวน (คน)	ร้อยละ P
35	20	19.17	1.07	95.85	35	100	-	-

อภิปรายผลการวิจัย

จากการวิจัยครั้งนี้เป็นการพัฒนาการคิดอย่างมีวิจารณญาณ ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 โดยใช้รูปแบบการการจัดการเรียนรู้แบบนำตนเองเชิงสร้างสรรค์ร่วมกับสถานการณ์จำลอง สามารถอภิปรายผลได้ดังนี้

การคิดอย่างมีวิจารณญาณของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 โดยใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบนำตนเองเชิงสร้างสรรค์ร่วมกับสถานการณ์จำลอง การประเมินการคิดอย่างมีวิจารณญาณ จากการจัดการเรียนรู้โดยใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบนำตนเองเชิงสร้างสรรค์ร่วมกับสถานการณ์จำลอง พบว่า ผู้เรียนมีพัฒนาการด้านการคิดอย่างมีวิจารณญาณในเชิงคุณภาพอย่างเด่นชัด โดยผู้เรียนสามารถแสดงพฤติกรรมการคิดที่ลึกซึ้งมากขึ้น มีการวิเคราะห์ข้อมูลอย่างเป็นเหตุเป็นผล และสามารถอธิบายแนวคิดของตนเองได้อย่างมีความสมเหตุสมผลมากยิ่งขึ้นซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของพิชาภา ด้วงสงค์ (2565) การคิดอย่างมีวิจารณญาณ คือ การใช้ความคิด

อย่างมีเหตุผล ค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลรวมถึงวิเคราะห์ความน่าเชื่อถือและความสมบูรณ์ของข้อมูลอย่างรอบคอบ ผู้เรียนมีความสามารถในการตั้งคำถามกับสถานการณ์ที่ได้รับ ไม่เชื่อข้อมูลโดยปราศจากการไตร่ตรอง และสามารถพิจารณาความน่าเชื่อถือของข้อมูลก่อนตัดสินใจตามแนวคิดของอรอนงค์ เมืองคง (2565) กระบวนการคิดอย่างรอบด้าน จากข้อมูลหรือหลักฐานที่มีเพื่อให้ได้คำตอบที่ดีที่สุด มีความสมเหตุสมผล อีกทั้งยังสามารถเชื่อมโยงความรู้เดิมกับสถานการณ์ใหม่ได้อย่างเหมาะสมเชื่อมโยงกับแนวคิดของจณิสตา สมบูรณ์ (2565) เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ผู้เรียนแต่ละคนรับผิดชอบการเรียนรู้ของตนเอง มีความคิดริเริ่มการเรียนด้วยตนเอง หรือแก้ไขปัญหาในการทำงานของตนเอง ส่งผลให้การแสดงความคิดเห็นของผู้เรียนมีความหลากหลายและมีมิติที่ลึกขึ้น นอกจากนี้ ผู้เรียนยังแสดงพฤติกรรมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับเพื่อนอย่างสร้างสรรค์ โดยสามารถรับฟังความคิดเห็นที่แตกต่าง และนำมาปรับปรุงแนวคิดของตนเองได้อย่างมีเหตุผล สอดคล้องกับแนวคิดของจิราพร ทาระกะจัด (2566) เป็นกระบวนการที่มีอิทธิพลต่อตนเอง การรู้จักตนเองและความสามารถของตนเอง รวมถึงการกำหนดทิศทาง และแรงจูงใจ ในตนเองที่จำเป็นในการดำเนินการเพื่อให้บรรลุเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพ ส่งผลให้บรรยากาศการเรียนรู้เป็นไปอย่างมีคุณภาพการใช้สถานการณ์จำลองช่วยกระตุ้นให้ผู้เรียนได้เผชิญกับปัญหาที่ใกล้เคียงกับชีวิตจริงตามแนวคิดของทิศนา แขมมณี (2567) สถานการณ์จำลองเป็นกระบวนการที่ผู้สอนใช้ในการช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์ที่กำหนด โดยให้ผู้เรียนลงไปเล่นในสถานการณ์ที่มีบทบาท ข้อมูล และกติกาการเล่น ที่สะท้อนความเป็นจริง และมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งต่างๆ ที่อยู่ในสถานการณ์นั้น ตัดสินใจและแก้ปัญหาต่าง ๆ โดยสรุป รูปแบบการจัดการเรียนรู้ดังกล่าวส่งผลให้ผู้เรียนมีพัฒนาการด้านการคิดอย่างมีวิจารณญาณที่ชัดเจน ทั้งในด้านกระบวนการคิด การแสดงเหตุผล และการประยุกต์ใช้ความรู้ ซึ่งสะท้อนถึงการเรียนรู้ที่มีคุณภาพและสามารถนำไปใช้ได้จริงในชีวิตประจำวันสอดคล้องกับผลการวิจัยของวุฒิภัทร เอี่ยมมีชัย และคณิน ดาษถนิม (2568) ได้ศึกษาเรื่องการประยุกต์ใช้ Plus - delta Worksheet ในการเรียนโดยใช้สถานการณ์จำลองผลจากการสังเกตพบว่าผู้เรียนมีส่วนร่วมมากขึ้นและเพิ่มประสิทธิภาพของการเรียนรู้โดยใช้สถานการณ์จำลองโดยผู้เรียนที่เป็นผู้สังเกตการณ์บันทึกข้อสังเกตและมีส่วนร่วมในการอภิปรายระหว่างกระบวนการอภิปรายหลังสถานการณ์จำลอง นอกจากนี้แนวคิดของอารี ภาวสุทธิไพศิฐ (2554) การเรียนรู้แบบนำตนเอง หรือ Self – Directed Learning คือ กระบวนการเรียนรู้ที่ผู้เรียนเป็นผู้ริเริ่มหรือมีความต้องการเรียนรู้ในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ผู้เรียนมีบทบาทสำคัญในกระบวนการเรียนรู้ของตนเอง โดยผู้เรียนจะต้องรับผิดชอบในการเรียนรู้ของตนเองจนบรรลุเป้าหมาย ตามแนวคิดของกนกอร กวานสุพรรณ์, อุษา ปราบหงส์ และสำราญ กำจัดภัย (2560) การเรียนรู้ด้วยการนำตนเอง เป็นกระบวนการ

เรียนรู้ที่ผู้เรียนแต่ละคนรับผิดชอบการเรียนรู้ของตนเอง มีความคิดริเริ่มการเรียนด้วยตนเอง หรือแก้ไขปัญหาในการทำงานของตนเอง โดยผู้เรียนจะทำการวิเคราะห์ความ ต้องการที่จะเรียนรู้ของตน และแนวคิดของภาสิต ศิริเทศ และณพวิทย์ ธรรมสีหา (2562) ทฤษฎีการรับรู้ความสามารถของตนเอง พัฒนามาจากทฤษฎีการเรียนรู้ทางปัญญาสังคม ซึ่งให้คำจำกัดความไว้ว่าเป็นการรับรู้ความสามารถของตนเอง ว่าเป็นการที่บุคคลตัดสินใจเกี่ยวกับความสามารถของตนเองที่จะจัดการและดำเนินการกระทำพฤติกรรมให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ สอดคล้องกับงานวิจัยของอนุธิดา ศรีนพรม และสัจธรรม พรทวีกุล (2566) ได้ศึกษาเรื่องการพัฒนาความสามารถการจัดการตนเองด้วยการเรียนรู้แบบนำตนเอง ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ผลการวิจัยพบว่านักเรียนมีคะแนนความสามารถในการจัดการตนเองสูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนด

องค์ความรู้ใหม่

การพัฒนาการคิดอย่างมีวิจารณญาณของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 โดยใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบนำตนเองเชิงสร้างสรรค์ร่วมกับสถานการณ์จำลอง พบว่า นักเรียนมีพัฒนาการด้านการคิดอย่างมีวิจารณญาณเพิ่มมากขึ้นผู้เรียนสามารถแสดงพฤติกรรมการคิดที่ลึกซึ้งมากขึ้น มีการวิเคราะห์ข้อมูลอย่างเป็นเหตุเป็นผล และสามารถอธิบายแนวคิดของตนเองได้อย่างมีความสมเหตุสมผลมากยิ่งขึ้น ผู้เรียนมีความสามารถในการตั้งคำถามกับสถานการณ์ที่ได้รับไม่เชื่อข้อมูลโดยปราศจากการไตร่ตรอง และสามารถพิจารณาความน่าเชื่อถือของข้อมูลก่อนตัดสินใจ อีกทั้งยังสามารถเชื่อมโยงความรู้เดิมกับสถานการณ์ใหม่ได้อย่างเหมาะสม ส่งผลให้การแสดงความคิดเห็นของผู้เรียนมีความหลากหลายและมีมิติที่ลึกขึ้น ซึ่งเป็นผลมาจากการจัดการเรียนรู้แบบนำตนเองเชิงสร้างสรรค์ร่วมกับสถานการณ์จำลองที่ผู้วิจัยได้ทำขึ้นให้นักเรียนมีผลการพัฒนาที่เพิ่มขึ้น งานวิจัยนี้ให้ประโยชน์ในการพัฒนาการเรียนการสอนและการเสริมประสิทธิภาพการเรียนรู้ของผู้เรียนและทักษะอนาคต

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. สถานศึกษาสามารถนำข้อมูลไปกำหนดเป็นแนวทางในการส่งเสริมการจัดการเรียนรู้แบบนำตนเองเชิงสร้างสรรค์ร่วมกับสถานการณ์จำลองในรูปแบบที่เหมาะสมกับสถานศึกษา

2. สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสามารถนำข้อมูลรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบนำตนเองเชิงสร้างสรรค์ร่วมกับสถานการณ์จำลองไปปรับใช้ได้กับทุกรายวิชา

3. สถานศึกษาภายใต้สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานสามารถนำรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบนำตนเองเชิงสร้างสรรค์ร่วมกับสถานการณ์จำลองไปบูรณาการในการพัฒนาทักษะด้านอื่นๆของผู้เรียนตามบริบทที่เหมาะสม

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. ครูผู้สอน สามารถนำแผนการจัดการเรียนรู้โดยใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบนำตนเองเชิงสร้างสรรค์ร่วมกับสถานการณ์จำลอง ไปใช้ในการสอนรายวิชาอื่นได้

2. ครูผู้สอนสามารถใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบนำตนเองเชิงสร้างสรรค์ร่วมกับสถานการณ์จำลอง ที่เน้นให้นักเรียนได้ทำกิจกรรมลงมือปฏิบัติจริง ทำให้ใช้เวลาในการจัดการเรียนรู้เกินกว่ากำหนด ดังนั้นครูผู้สอนสามารถยืดหยุ่นได้ตามความเหมาะสม

3. ครูผู้สอนควรมีการศึกษาการใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบนำตนเองเชิงสร้างสรรค์ร่วมกับสถานการณ์จำลองกับกลุ่มตัวอย่างในระดับชั้นอื่น หรือในบริบทโรงเรียนที่แตกต่างกัน เพื่อเปรียบเทียบผลการพัฒนาการคิดอย่างมีวิจารณญาณ ของผู้เรียนในแต่ละช่วงวัย ซึ่งจะช่วยยืนยันประสิทธิภาพและความเหมาะสมของรูปแบบการจัดการเรียนรู้ให้ครอบคลุมบริบทที่หลากหลายมากยิ่งขึ้น

4. ครูผู้สอนควรมีการวิจัยเพิ่มเติมโดยบูรณาการสื่อหรือเทคโนโลยีดิจิทัลร่วมกับการจัดการเรียนรู้แบบสถานการณ์จำลอง เช่น สื่อมัลติมีเดีย หรือสภาพแวดล้อมการเรียนรู้เสมือนจริง เพื่อศึกษาผลต่อการพัฒนาทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณ ซึ่งอาจช่วยเพิ่มประสิทธิภาพและความน่าสนใจของกิจกรรมการเรียนรู้มากยิ่งขึ้น

คำรับรองและการเปิดเผยข้อมูลของผู้เขียน

1. การเปิดเผยผลประโยชน์ทับซ้อน

ไม่มีผลประโยชน์ทับซ้อนที่อาจมีอิทธิพลต่อการออกแบบ การดำเนินการวิจัย การวิเคราะห์ข้อมูล หรือการนำเสนอผลการวิจัย

2. การใช้ปัญญาประดิษฐ์และเทคโนโลยีสนับสนุนการจัดทำต้นฉบับ

มีการใช้เครื่องมือและเวอร์ชันที่ใช้ ChatGPT ช่วยในการออกแบบตัวอย่างทิศทางในการเขียนบทความ การระดมความคิด การร่างเนื้อหา เพื่อเป็นแนวทาง ใช้ในระดับประโยค โดยยืนยันว่าผู้เขียนได้ตรวจสอบ แก้ไข และรับผิดชอบต่อเนื้อหาทั้งหมดของบทความฉบับสุดท้าย

3. คำรับรองเกี่ยวกับการเปิดเผยข้อมูล

สามารถเปิดเผยได้

4. คำรับรองด้านจริยธรรมการวิจัย

หมายเลขสำคัญโครงการ HE693019 คณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ฯ ได้พิจารณาแล้วว่าเป็นโครงการวิจัยที่เข้าข่ายการพิจารณาแบบยกเว้น ตามประกาศมหาวิทยาลัยขอนแก่น ฉบับที่ 1578/2567 เนื่องจาก

ข้อ 6.1 งานวิจัยด้านการศึกษา โดยต้องเป็นโครงการวิจัยที่ดำเนินการในสถาบันหรือสถานที่ที่เป็นที่ยอมรับทางการศึกษา เกี่ยวข้องกับกระบวนการเรียนการสอนตามปกติ ซึ่งไม่ควรทำให้เกิดการสูญเสียโอกาสจากการเรียนรู้เนื้อหาและการประเมินผลตามหลักสูตร สำหรับนักเรียน นักศึกษาปกติ และนักเรียน นักศึกษา ที่มีความต้องการพิเศษ หรืองานวิจัยยุทธศาสตร์ใหม่ทางการศึกษาตามนโยบายของสถาบันได้บรรจุ ในวาระการประชุมคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ฯ ครั้งที่ 6/2569 วาระ 3.3.07 วันที่ 26 กุมภาพันธ์ 2569 เพื่อรับทราบแล้วตามรายการเอกสารที่เสนอเพื่อพิจารณาดังนี้

1. แบบเสนอโครงการวิจัยในมนุษย์ที่เข้าข่ายการพิจารณาแบบยกเว้นตามที่คณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ เวอร์ชัน 1 ฉบับลงวันที่ 22 ธันวาคม 2568 2. โครงการวิจัยฉบับสมบูรณ์ เวอร์ชัน

2 ฉบับลงวันที่ 4 กุมภาพันธ์ 2569

3. เอกสารข้อมูลและขอความยินยอมสำหรับผู้เข้าร่วมการวิจัย

3.1. เอกสารข้อมูลและขอความยินยอมสำหรับผู้เข้าร่วมการวิจัย สำหรับนักเรียน เวอร์ชัน 2 ฉบับลงวันที่ 4 กุมภาพันธ์ 2569

3.2. เอกสารข้อมูลและขอความยินยอมสำหรับผู้เข้าร่วมการวิจัย ผู้ปกครอง เวอร์ชัน 2 ฉบับลงวันที่ 4 กุมภาพันธ์ 2569

4. เครื่องมือวิจัย แผนการจัดการเรียนรู้ เวอร์ชัน 2 ฉบับลงวันที่ 12 มกราคม 2569

5. แหล่งทุนสนับสนุนการวิจัย (Funding)

ไม่ได้รับการสนับสนุนทุนจากหน่วยงานใด ๆ

6. การระบุบทบาทของผู้มีส่วนร่วมตามหลัก CRediT

นายวรเดช มาตเอี่ยม : การสร้างแนวคิด, ระเบียบวิธีวิจัย, การจัดการข้อมูล, การวิเคราะห์เชิงรูปแบบ, การนำเสนอข้อมูลเชิงคุณภาพ, การทบทวนและปรับแก้ต้นฉบับ, การบริหารโครงสร้าง และการตรวจสอบความถูกต้อง

รศ.ดร.ดนิตา ดวงวิไล : การสร้างแนวคิด, ระเบียบวิธีวิจัย, การกำกับดูแล และการบริหารโครงการ

เอกสารอ้างอิง

กนกอร กวานสุพรรณ์, อุษา ปราบหงส์ และสำราญ กำจัดภัย. (2560). การพัฒนาโปรแกรมเสริมสร้างทักษะการเรียนตามแนวการเรียนรู้ด้วยการนำตนเองสำหรับนิสิตปริญญาตรีชั้นปีที่ 1 มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดสกลนคร. *วารสารบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์, 11*(2), 1-13. https://so02.tci-thaijo.org/index.php/JournalGradVRU/article/view/97749

กระทรวงศึกษาธิการ. (2551). *หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551*. โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด.

โกลัญญา สุวรรณเกิด. (2564). *การออกแบบกระบวนการเรียนรู้การคิดอย่างมีวิจารณญาณผ่านการสตรีมเกมเพื่อพัฒนาและส่งเสริมความเข้าใจการคิดอย่างมีวิจารณญาณ* [การค้นคว้าอิสระปริญญามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์]. TU Digital Collections. https://ethesisarchive.library.tu.ac.th/thesis/2021/TU_2021_6319030166_15548_22119.pdf

จณิสตา สมบูรณ์. (2565). *กลยุทธ์การพัฒนาสมรรถนะการนิเทศโดยการเรียนรู้แบบนำตนเองของศึกษานิเทศก์ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน* [วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต, มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร]. SNRU e-thesis. https://gsmis.snru.ac.th/e-thesis/file_att1/2023020362632233104_fulltext.pdf

จิราพร ทาระกะจัด. (2566). *การประเมินความต้องการจำเป็นในการพัฒนาภาวะผู้นำตนเองของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสกลนคร เขต 3* [วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร]. SNRU e-thesis. https://gsmis.snru.ac.th/e-thesis/thesis_detail?r=64421247110

ชมะนันท์ จันทร์เพชร. (2559). ผลของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เกี่ยวกับฟิสิกส์ในชีวิตประจำวันโดยใช้แนวคิดการศึกษานอกระบบโรงเรียนที่มีต่อทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณของเยาวชนศรีสะเกษ. *วารสารอิเล็กทรอนิกส์ทางการศึกษา, 11*(4), 729-742. https://so01.tci-thaijo.org/index.php/OJED/article/view/161393/116367

ทิศนา แขมมณี. (2567). *14 วิธีสอนสำหรับครูมืออาชีพ* (พิมพ์ครั้งที่ 15). สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ประภาทิพย์ ภูนคร. (2555). *ผลของการใช้เทคนิค Five-step model ที่มีต่อทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณของนักเรียนประถมศึกษาปีที่ 5* [วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย]. คลังปัญญาจุฬาฯ. https://doi.org/10.58837/CHULA.THE.2012.103

พิชาภา ด้วงสงค์. (2565). *การพัฒนาความสามารถในการคิดอย่างมีวิจารณญาณและผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 เรื่อง สารรอบตัว โดยการจัดการเรียนรู้แบบใช้ปัญหาเป็นฐานร่วมกับผังกราฟิก* [วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร]. SNRU e-thesis. https://gsmis.snru.ac.th/e-thesis/thesis_detail?r=62421238212

ภาสิต ศิริเทศ และณพวิทย์ ธรรมสีหา. (2562). ทฤษฎีการรับรู้ความสามารถของตนเองกับพฤติกรรมการดูแลสุขภาพของผู้สูงอายุ. *วารสารพยาบาลทหารบก, 20*(2), 58–65. https://he01.tci-thaijo.org/index.php/JRTAN/article/view/185482

วุฒิภัทร เอี่ยมมีชัย, และ คณิน ดาษถนิม. (2568). การประยุกต์ใช้ Plus-delta Worksheet ในการเรียนโดยใช้สถานการณ์จำลอง. *วารสารเวชบันทึกศิริราช, 18*(3), 159–164. https://doi.org/10.33192/smb.v18i3.272327

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2565*). รูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่เสริมสร้างทักษะการเรียนรู้แบบนำตนเองเชิงสร้างสรรค์*. บริษัท เอส. บี. เค. การพิมพ์.

สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา. (2560). *มาตรฐานการเรียนรู้และตัวชี้วัด กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2560) ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551*. โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด. https://academic.obec.go.th/images/document/1559639270_d_1.pdf

อนุธิดา ศรีนพรม และสัจธรรม พรทวีกุล. (2566). การพัฒนาความสามารถการจัดการเรียนรู้แบบนำตนเองของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5. *วารสารสมาคมพัฒนาวิชาชีพการบริหารการศึกษาแห่งประเทศไทย, 5*(3), 65–77. https://so04.tci-thaijo.org/index.php/JAPDEAT/article/view/266718

อรอนงค์ เมืองคง. (2565). *การวิจัยปฏิบัติการเพื่อพัฒนาความสามารถในการคิดอย่างมีวิจารณญาณและความสามารถในการแก้ปัญหา ด้วยการจัดการเรียนรู้แบบใช้ปัญหาเป็นฐานตามแนวคิดสะเต็มศึกษา เรื่อง ไฟฟ้าและอิเล็กทรอนิกส์ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3* [วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยนเรศวร]. NU Intellectual Repository. https://nuir.lib.nu.ac.th/dspace/handle/123456789/5056

อารี ภาวสุทธิไพศิฐ. (2554). *การเรียนรู้ด้วยการชี้นำตนเองของผู้ที่มีความบกพร่องทางการได้ยิน* [วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศิลปากร]. SU SURE. https://sure.su.ac.th/xmlui/handle/123456789/11286?attempt=2&&locale-attribute=th

Ennis, R. H. (1990). The extent to which critical thinking is subject-specific: Further clarification. *Educational Researcher, 19*(4), 13–16. http://dx.doi.org/10.3102/0013189X019004013

ปัจจัยองค์การดิจิทัลที่ส่งผลต่อการพัฒนาระบบราชการ 4.0 ของสำนักงานปลัดกระทรวงกลาโหม

Digital Organization Factors Affecting Government 4.0 Development of the Office of the Permanent Secretary for Defence

พิชญ์วัชร์ หอมสมบูรณ์[1] รังสรรค์ อินทน์จันทน์[2] และวัชรินทร์ สุทธิศัย[3]
Pichawat Homsomboon, Rungsun Ingun and Watcharin Sutthisai

Received: April 13, 2026
Revised: October 31, 2026
Accepted: October 31, 2026

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาระดับปัจจัยองค์การดิจิทัลของสำนักงานปลัดกระทรวงกลาโหม 2) ศึกษาระดับการพัฒนาระบบราชการ 4.0 3) ศึกษาสมการพยากรณ์ของปัจจัยองค์การดิจิทัลที่ส่งผลต่อการพัฒนาระบบราชการ 4.0 และ 4) ศึกษารูปแบบปัจจัยองค์การดิจิทัลที่เหมาะสมต่อการพัฒนาระบบราชการ 4.0 ของสำนักงานปลัดกระทรวงกลาโหม ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสานวิธี โดยการวิจัยเชิงปริมาณเก็บข้อมูลด้วยแบบสอบถามจากกลุ่มตัวอย่าง 362 คน วิเคราะห์ข้อมูลด้วยค่าความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณโดยคัดเลือกตัวแปรด้วยวิธี Stepwise ส่วนการวิจัยเชิงคุณภาพใช้การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 29 คน ผลการวิจัยพบว่า 1) ปัจจัยองค์การดิจิทัลโดยรวมอยู่ในระดับมาก โดยปัจจัยบุคลากรดิจิทัลมีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด 2) การพัฒนาระบบราชการ 4.0 โดยรวมอยู่ในระดับมาก โดยมิติการมีขีดสมรรถนะสูงและทันสมัยมีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด 3) ปัจจัยองค์การดิจิทัล 6 ตัวแปร สามารถร่วมกันพยากรณ์การพัฒนาระบบราชการ 4.0 ได้ร้อยละ 95.70 (R^2 = .957, F = 1328.687, Sig. < .001) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยเรียงลำดับตามค่าสัมประสิทธิ์ถดถอย

[1] สำนักงานปลัดกระทรวงกลาโหม; Office of the Permanent Secretary for Defence
[2] มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม; Rajabhat Maha Sarakham University
[3] มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม; Rajabhat Maha Sarakham University
Corresponding author, e-mail: scsutes@gmail.com, Tel. 0816212933

มาตรฐาน ได้แก่ การให้บริการและความร่วมมือด้านดิจิทัล เทคโนโลยีดิจิทัล วัฒนธรรมองค์การดิจิทัล กระบวนการทำงานด้านดิจิทัล บุคลากรดิจิทัล และภาวะผู้นำดิจิทัล ส่วนโครงสร้างองค์การดิจิทัล กลยุทธ์ดิจิทัล และระบบข้อมูลดิจิทัลไม่ถูกคัดเลือกเข้าสมการ และ 4) รูปแบบปัจจัยองค์การดิจิทัลที่เหมาะสมประกอบด้วย 13 ปัจจัย ได้แก่ ภาวะผู้นำดิจิทัล บุคลากรดิจิทัล โครงสร้างองค์การดิจิทัล เทคโนโลยีดิจิทัล วัฒนธรรมองค์การดิจิทัล กลยุทธ์ดิจิทัล กระบวนการทำงานด้านดิจิทัล ระบบข้อมูลดิจิทัล การให้บริการและความร่วมมือด้านดิจิทัล นวัตกรรมดิจิทัล ภาคีเครือข่ายดิจิทัล ธรรมาภิบาลดิจิทัล และการบริหารการเปลี่ยนแปลงด้านดิจิทัล ซึ่งส่งผลต่อการพัฒนาระบบราชการ 4.0 ทั้ง 4 มิติ ได้แก่ ภาครัฐที่เปิดกว้างและเชื่อมโยงกัน การยึดประชาชนเป็นศูนย์กลาง การมีขีดสมรรถนะสูงและทันสมัย และการขับเคลื่อนด้วยข้อมูลและปัญญาประดิษฐ์ตามหลักธรรมาภิบาล

คำสำคัญ: การพัฒนาระบบราชการ 4.0, สำนักงานปลัดกระทรวงกลาโหม, องค์การดิจิทัล

Abstract

This research aimed to 1) study the level of digital organization factors of the Office of the Permanent Secretary for Defence, 2) study the level of Government 4.0 development, 3) examine the prediction equation of digital organization factors affecting Government 4.0 development, and 4) study an appropriate model of digital organization factors for Government 4.0 development of the Office of the Permanent Secretary for Defence. The study employed a mixed-methods design. For the quantitative phase, data were collected through a questionnaire from a sample of 362 participants and analyzed using frequency, percentage, mean, standard deviation, and multiple regression analysis with stepwise variable selection. For the qualitative phase, structured interviews were conducted with 29 key informants. The results revealed the following: 1) The overall level of digital organization factors was high, with digital personnel having the highest mean. 2) The overall level of Government 4.0 development was high, with the high-performance and modern capability dimension having the highest mean. 3) Six digital organization factors jointly predicted Government 4.0 development at 95.70 percent with statistical significance (R^2 = .957, F = 1328.687, Sig < .001). Ranked by standardized regression coefficients, these factors

were digital services and collaboration, digital technology, digital organizational culture, digital work processes, digital personnel, and digital leadership, whereas digital organizational structure, digital strategy, and digital information systems were not selected into the equation. 4) The appropriate model of digital organization factors comprised 13 factors: digital leadership, digital personnel, digital organizational structure, digital technology, digital organizational culture, digital strategy, digital work processes, digital information systems, digital services and collaboration, digital innovation, digital partnership networks, digital governance, and digital change management. These factors affect all four dimensions of Government 4.0 development: open and connected government, citizen-centric government, high-performance and modern capability, and data- and artificial intelligence-driven operations under good governance.

Keywords: Government 4.0 Development, Office of the Permanent Secretary for Defence, Digital Organization

บทนำ

การเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีดิจิทัลได้ส่งผลให้โลกเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และการบริหารจัดการองค์กร โดยเฉพาะการเกิดขึ้นของเทคโนโลยีสมัยใหม่ เช่น AI, IoT และ Big Data เป็นต้น ที่เข้ามามีบทบาทต่อการดำเนินงานของหน่วยงานภาครัฐทั่วโลก การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวทำให้ภาครัฐจำเป็นต้องปรับตัวสู่การเป็น “รัฐบาลดิจิทัล” เพื่อยกระดับประสิทธิภาพการบริหารงานและการให้บริการประชาชน อย่างไรก็ตาม การพัฒนารัฐบาลดิจิทัลของไทยยังเผชิญปัญหาสำคัญหลายด้าน ได้แก่ ข้อมูลภาครัฐที่กระจัดกระจายไม่เชื่อมโยงกัน บุคลากรขาดทักษะด้านดิจิทัล วัฒนธรรมองค์กรที่ยังยึดติดกับระบบราชการแบบเดิม ตลอดจนข้อจำกัดด้านนโยบาย กฎหมาย และโครงสร้างเทคโนโลยี ซึ่งล้วนเป็นอุปสรรคต่อการขับเคลื่อนองค์กรภาครัฐให้สามารถตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงได้อย่างมีประสิทธิภาพ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ, 2566) จากการศึกษาพบว่า Digital Transformation ได้อธิบายว่า องค์กรจำเป็นต้องบูรณาการเทคโนโลยีดิจิทัลเข้ากับระบบงาน โครงสร้างองค์กร และการพัฒนาศักยภาพบุคลากร เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการดำเนินงานและการให้บริการประชาชน (European Commission

(2019), ปุญณิศา ไทยช่วย, 2565) โดยการพัฒนาองค์กรดิจิทัลต้องอาศัยปัจจัยสำคัญหลายด้าน เช่น ภาวะผู้นำดิจิทัล บุคลากรดิจิทัล โครงสร้างองค์กร เทคโนโลยี ระบบข้อมูล วัฒนธรรมองค์กร และกลยุทธ์ดิจิทัล ขณะเดียวกัน แนวคิด “ระบบราชการ 4.0” ของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ มุ่งเน้นให้ภาครัฐมีลักษณะสำคัญ 3 ประการ ได้แก่ การเป็นภาครัฐที่เปิดกว้างและเชื่อมโยงกัน การยึดประชาชนเป็นศูนย์กลาง และการเป็นองค์กรที่มีขีดสมรรถนะสูงและทันสมัย ซึ่งถือเป็นกรอบสำคัญในการยกระดับประสิทธิภาพการบริหารงานภาครัฐในยุคดิจิทัล (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ, 2566)

สำนักงานปลัดกระทรวงกลาโหมเป็นหน่วยงานที่มีภารกิจด้านยุทธศาสตร์ ความมั่นคง และการบริหารราชการของกระทรวงกลาโหม ซึ่งได้รับผลกระทบโดยตรงจากการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีดิจิทัล โดยกระทรวงกลาโหมได้กำหนดแผนพัฒนาดิจิทัล พ.ศ. 2566–2570 เพื่อผลักดันการเปลี่ยนผ่านสู่ “กองทัพดิจิทัล” และสนับสนุนการพัฒนารัฐบาลดิจิทัล ทั้งในด้านบุคลากร เทคโนโลยี โครงสร้างพื้นฐาน และการบริหารจัดการ (สำนักงานปลัดกระทรวงกลาโหม, 2566) ได้ดำเนินการตามแนวทางการยกระดับสำนักงานสู่การเป็นระบบราชการ 4.0 โดยได้รับการประเมินจากสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ ซึ่งผลการประเมินสถานะการเป็นระบบราชการ 4.0 ปีงบประมาณ พ.ศ.2566 พบว่า ในภาพรวมมีค่าเฉลี่ย 456.38 จากคะแนนเต็ม 500 คะแนน คิดเป็นร้อยละ 91.28 เมื่อพิจารณารายด้านพบว่า (1) ด้านภาครัฐที่เปิดกว้างและเชื่อมโยงกัน มีค่าคะแนนเท่ากับ 471.09 คะแนน คิดเป็นร้อยละ 94.22 (2) ด้านภาครัฐที่ยึดประชาชนเป็นศูนย์กลาง มีค่าคะแนนเท่ากับ 446.83 คะแนน คิดเป็นร้อยละ 89.37 และ (3) ด้านภาครัฐที่มีขีดสมรรถนะสูงและทันสมัย มีค่าคะแนนเท่ากับ 447.54 คะแนน คิดเป็นร้อยละ 89.51 ซึ่งสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ (2567, น.26) ได้ให้ข้อเสนอแนะไว้ 4 ประเด็นเพื่อยกระดับหน่วยงานไปสู่ความเป็นระบบราชการ 4.0 ได้แก่ (1) การนำองค์การโดยคำนึงถึงสังคมและความต้องการของประชาชน ด้วยการใช้เทคโนโลยีและสารสนเทศ คาดการณ์ผลกระทบระยะสั้นและระยะยาว โดยให้มีการติดตามหรือทบทวนการดำเนินงานที่ส่งผลต่อเศรษฐกิจ สังคม สาธารณสุขและสิ่งแวดล้อม รวมถึงมีนวัตกรรมเชิงนโยบายที่แก้ไขปัญหาความต้องการของประชาชนอย่างสม่ำเสมอ (2) การนำเทคโนโลยีดิจิทัล และนวัตกรรมมายกระดับประสิทธิภาพการทำงานเชื่อมโยงข้อมูล เพื่อให้เกิดการใช้งานที่ประจักษ์และเป็นตัวอย่างที่ดีแก่หน่วยงานอื่น ๆ เพื่อตอบโจทย์ว่าสามารถใช้งานได้จริง และการสร้างนวัตกรรมในการปรับปรุงกระบวนการ และสร้างความร่วมมือกับทุกภาคส่วนในการแก้ปัญหาที่ซับซ้อนเชิงบูรณาการ (3) การพัฒนาบุคลากรเพื่อไปสู่ความเป็นระบบราชการ 4.0 โดยการส่งเสริมการแก้ปัญหาเชิงรุก สร้างแนวคิดของการเป็นผู้ประกอบการภาครัฐที่มุ่งเน้นประโยชน์

ของส่วนรวม และมีการฝึกฝนทักษะแก้ปัญหา ให้เกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง รวมถึงคาดการณ์อนาคตเพื่อรองรับ แนวโน้มหรือทิศทาง การเปลี่ยนแปลงและทักษะในโลกอนาคต และ (4) การนำองค์ความรู้ไปใช้ในการปรับปรุงการทำงานพัฒนาองค์ความรู้จนเกิดการสร้างมาตรฐานใหม่หรือรูปแบบการบริการที่สร้างมูลค่าเพิ่มแก่ประชาชน และพัฒนาบริการรูปแบบใหม่ที่มีผลกระทบต่อประชาชน

จากบริบทการเปลี่ยนผ่านสู่รัฐบาลดิจิทัลและข้อท้าทายของสำนักงานปลัดกระทรวงกลาโหมดังกล่าว ทำให้เห็นถึงความสำคัญของการปรับตัวสำนักงานปลัดกระทรวงกลาโหมให้เข้าสู่การเป็นองค์การดิจิทัลเพื่อช่วยให้การปฏิบัติงานตามกรอบการพัฒนาระบบราชการ 4.0 มีคุณภาพสูงขึ้น ดังนั้น ในการศึกษาในครั้งนี้มุ่งหวังที่จะศึกษาถึงปัจจัยองค์การดิจิทัล และการพัฒนาระบบราชการ 4.0 ของสำนักงานปลัดกระทรวงกลาโหม เพื่อนำไปสู่การเสนอแนะแนวทางที่มีประสิทธิภาพ และประสิทธิผลในการพัฒนาองค์การดิจิทัล และช่วยให้นำไปสู่การปรับปรุงและพัฒนาระบบราชการ 4.0 ให้บรรลุเป้าหมายได้อย่างมีคุณภาพมากขึ้น รวมถึงสามารถนำไปปรับใช้ในหน่วยงานอื่น ๆ ที่มีบริบทคล้ายคลึงกันได้ในอนาคต

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาระดับปัจจัยองค์การดิจิทัลของสำนักงานปลัดกระทรวงกลาโหม
2. เพื่อศึกษาระดับการพัฒนาระบบราชการ 4.0 ของสำนักงานปลัดกระทรวงกลาโหม
3. เพื่อศึกษาปัจจัยองค์การดิจิทัลที่ส่งผลต่อการพัฒนาระบบราชการ 4.0
4. เพื่อศึกษารูปแบบปัจจัยองค์การดิจิทัลที่เหมาะสมต่อการพัฒนาระบบราชการ 4.0 ของสำนักงานปลัดกระทรวงกลาโหม

วิธีดำเนินการวิจัย

บทความวิจัยนี้เป็นการวิจัยแบบผสมเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ โดยเริ่มจากการวิจัยเชิงปริมาณก่อน แล้วนำผลวิจัยที่ได้มาสร้างเป็นประเด็นคำถามสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างในการวิจัยเชิงคุณภาพ ทำให้ลำดับขั้นตอนในการวิจัยประกอบด้วย

1. การวิจัยเชิงปริมาณ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยคือ บุคลากรของสำนักงานปลัดกระทรวงกลาโหม ได้แก่ ผู้บริหารหน่วยงาน และเจ้าหน้าที่ระดับปฏิบัติ จาก 12 หน่วยงาน จำนวน 3,787 คน (สำนักงานปลัดกระทรวงกลาโหม, 2567) จากนั้นนำมาคำนวณหาขนาดกลุ่มตัวอย่างด้วยสูตรของ Yamane (1973) ทำให้ได้ขนาดของกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 362 คน เก็บข้อมูลโดยใช้ใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือวิจัย มีการหาค่าดัชนีความสอดคล้องหรือ IOC โดยผู้เชี่ยวชาญ 5 ท่าน

และได้ค่า IOC อยู่ระหว่าง 0.60-1.00 จากนั้นนำแบบสอบถามไปทดลองใช้ (try out) กับบุคลากรของกองบัญชาการกองทัพไทย จำนวน 40 ชุด และหาค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถามทั้งฉบับ (Reliability) โดยใช้การวิเคราะห์ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (Alpha Coefficient) ตามวิธีการของครอนบาค (Cronbach) ทำให้ได้ค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.984 ใช้การเก็บข้อมูลด้วยการสุ่มตัวอย่างแบบชั้นภูมิจากกลุ่มตัวอย่างในแต่ละหน่วยงาน และกำหนดสัดส่วนสำหรับการเก็บข้อมูล สถิติที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการวิเคราะห์ถดถอยเชิงพหุคูณโดยคัดเลือกตัวแปรด้วยวิธี Stepwise ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ 0.01

2. การวิจัยเชิงคุณภาพใช้แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างในการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยกำหนดผู้ให้ Informants จำนวน 29 คน แบ่งออกเป็น (1) กลุ่มตัวแทนผู้บริหาร (2) กลุ่มตัวแทนเจ้าหน้าหน่วยงานในสังกัดสำนักงานปลัดกระทรวงกลาโหม หน่วยงานละ 2 คน รวม 24 คน โดยคัดเลือกจากผู้ที่มีระดับการศึกษาไม่ต่ำกว่าปริญญาโท มีประสบการณ์ทำงานไม่น้อยกว่า 15 ปี และมีส่วนเกี่ยวข้องกับเทคโนโลยีของหน่วยงานทั้งในระดับนโยบายและระดับปฏิบัติ (3) กลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิจากหน่วยงานองค์การดิจิทัล และการขับเคลื่อนระบบราชการ 4.0 จำนวน 5 คน ได้แก่ อาจารย์ และนักวิชาการจากสถาบันอุดมศึกษา ตลอดทหารอื่น ๆ ที่มีประสบการณ์ในการพัฒนาองค์กรดิจิทัล สำหรับการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยนำข้อมูลมาวิเคราะห์เชิงเนื้อหา โดยใช้วิธีการพรรณนาอย่างเป็นระบบ เพื่อเชื่อมโยงประเด็นที่ค้นพบกับแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย เพื่อสังเคราะห์ข้อค้นพบและอธิบายอย่างมีเหตุผลและเป็นวิชาการ

สรุปผลการวิจัย

1. วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ผลวิจัยพบว่า ระดับปัจจัยองค์การดิจิทัล โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$ = 3.99) เมื่อจำแนกรายปัจจัยพบว่า อยู่ในระดับมากทั้ง 9 ปัจจัย เรียงลำดับจากค่าเฉลี่ยมากไปน้อย ได้แก่ ปัจจัยบุคลากรดิจิทัล ($\overline{X}$ = 4.06) รองลงมาคือ ปัจจัยเทคโนโลยีดิจิทัล ($\overline{X}$ = 4.03) ปัจจัยวัฒนธรรมองค์การดิจิทัล ($\overline{X}$ = 4.02) ปัจจัยโครงสร้างองค์การดิจิทัล ($\overline{X}$ = 4.01) ปัจจัยระบบข้อมูลดิจิทัล ($\overline{X}$ = 4.00) ปัจจัยการให้บริการและความร่วมมือด้านดิจิทัล ($\overline{X}$ = 3.96) ปัจจัยกระบวนการทำงานด้านดิจิทัล ($\overline{X}$ = 3.97) ปัจจัยกลยุทธ์ดิจิทัล ($\overline{X}$ = 3.94) และปัจจัยภาวะผู้นำดิจิทัล ($\overline{X}$ = 3.92)

ตารางที่ 1 ระดับปัจจัยองค์การดิจิทัล โดยรวมและจำแนกรายปัจจัย

ปัจจัยองค์การดิจิทัล	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
1. ปัจจัยภาวะผู้นำดิจิทัล	3.92	0.70	มาก
2. ปัจจัยบุคลากรดิจิทัล	4.06	0.63	มาก
3. ปัจจัยโครงสร้างองค์การดิจิทัล	4.01	0.85	มาก
4. ปัจจัยเทคโนโลยีดิจิทัล	4.03	0.73	มาก
5. ปัจจัยวัฒนธรรมองค์การดิจิทัล	4.02	0.71	มาก
6. ปัจจัยกลยุทธ์ดิจิทัล	3.94	0.77	มาก
7. ปัจจัยกระบวนการทำงานด้านดิจิทัล	3.97	0.76	มาก
8. ปัจจัยระบบข้อมูลดิจิทัล	4.00	0.82	มาก
9. ปัจจัยการให้บริการและความร่วมมือด้านดิจิทัล	3.96	0.76	มาก
รวม	**3.99**	**0.70**	**มาก**

2. วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 ผลวิจัยพบว่า ระดับการพัฒนาระบบราชการ 4.0 โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 4.00) เมื่อจำแนกรายด้านพบว่า อยู่ในระดับมากทั้ง 3 ด้าน เรียงลำดับจากค่าเฉลี่ยมากไปน้อย ได้แก่ มิติที่ 3 การมีขีดสมรรถนะสูงและทันสมัย ($\bar{X}$ = 4.06) รองลงมาคือ มิติที่ 1 ภาครัฐที่เปิดกว้างและเชื่อมโยงกัน ($\bar{X}$ = 3.98) และมิติที่ 2 การยึดประชาชนเป็นศูนย์กลาง ($\bar{X}$ = 3.96)

ตารางที่ 2 ระดับการพัฒนาระบบราชการ 4.0 โดยรวม และจำแนกรายด้าน

การพัฒนาระบบราชการ 4.0	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
1. มิติที่ 1 ภาครัฐที่เปิดกว้างและเชื่อมโยงกัน	3.98	0.71	มาก
2. มิติที่ 2 การยึดประชาชนเป็นศูนย์กลาง	3.96	0.69	มาก
3. มิติที่ 3 การมีขีดสมรรถนะสูงและทันสมัย	4.06	0.67	มาก
รวม	**4.00**	**0.67**	**มาก**

3. วัตถุประสงค์ข้อที่ 3 ผลวิจัยพบว่า ค่าสัมประสิทธิ์ถดถอยพหุคูณเพื่อพยากรณ์การพัฒนาระบบราชการ 4.0 ในภาพรวมด้วยวิธี Stepwise พบว่า ปัจจัยองค์การดิจิทัลที่ส่งผลต่อการพัฒนาระบบราชการ 4.0 โดยรวมมีจำนวน 6 ตัวแปรที่สามารถอธิบายปัจจัยองค์การดิจิทัลได้ร้อยละ 95.70 มีค่า R^2 = 0.957 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 (F = 1328.687, Sig. <0.001) เมื่อพิจารณาปัจจัยองค์การดิจิทัลที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาระบบราชการ 4.0 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยเรียงลำดับตามค่าสัมประสิทธิ์ถดถอยมาตรฐาน (Beta) จากมากไปหาน้อย คือ ปัจจัยการให้บริการและความร่วมมือด้านดิจิทัล (X_9), ปัจจัยเทคโนโลยีดิจิทัล (X_4), ปัจจัยวัฒนธรรมองค์การ

ดิจิทัล (X_5), ปัจจัยกระบวนการทำงานด้านดิจิทัล (X_7), ปัจจัยบุคลากรดิจิทัล (X_2) และปัจจัยภาวะผู้นำดิจิทัล (X_1) สำหรับปัจจัยโครงสร้างองค์การดิจิทัล (X_3), ปัจจัยกลยุทธ์ดิจิทัล (X_6) และปัจจัยระบบข้อมูลดิจิทัล (X_8) ไม่ได้รับการคัดเลือกเข้าสมการ เนื่องจากไม่พบอิทธิพลในการพยากรณ์การพัฒนาระบบราชการ 4.0 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ สามารถเขียนสมการทำนายจากการวิเคราะห์ถดถอยพหุของปัจจัยองค์การดิจิทัลที่ส่งผลต่อการพัฒนาระบบราชการ 4.0 ด้วยวิธี Stepwise ในรูปคะแนนดิบและคะแนนมาตรฐานได้ ดังต่อไปนี้

สมการพยากรณ์ในรูปคะแนนดิบ $Y = 0.046+0.123X_1+0.149X_2+0.331X_4 +0.260X_5+0.221X_7+0.345X_9$

สมการพยากรณ์ในรูปคะแนนมาตรฐาน $Z_y = 0.388Z_9+0.361Z_4+0.273Z_5 +0.251Z_7+0.139Z_2+0.128Z_1$

ตารางที่ 3 ค่าสัมประสิทธิ์ถดถอยพหุคูณเพื่อพยากรณ์การพัฒนาระบบราชการ 4.0

ปัจจัยองค์การดิจิทัล (X)	Regression Coefficient			
	B	beta	t	Sig
ปัจจัยภาวะผู้นำดิจิทัล (X_1)	0.123	0.128	5.303	<0.001
ปัจจัยบุคลากรดิจิทัล (X_2)	0.149	0.139	5.858	<0.001
ปัจจัยเทคโนโลยีดิจิทัล (X_4)	0.331	0.361	12.296	<0.001
ปัจจัยวัฒนธรรมองค์การดิจิทัล (X_5)	0.260	0.273	12.145	<0.001
ปัจจัยกระบวนการทำงานด้านดิจิทัล (X_7)	0.221	0.251	7.926	<0.001
ปัจจัยการให้บริการและความร่วมมือด้านดิจิทัล (X_9)	0.345	0.388	10.557	<0.001
Constant = 0.046, R = 0.978, R^2 = 0.957, F = 1328.687, Sig. <0.001				

4. วัตถุประสงค์ข้อที่ 4 ผลวิจัยพบว่า รูปแบบปัจจัยองค์การดิจิทัลที่เหมาะสมต่อการพัฒนาระบบราชการ 4.0 ของสำนักงานปลัดกระทรวงกลาโหมที่ได้จากการศึกษาเชิงคุณภาพพบว่าปัจจัยองค์การดิจิทัลควรมีจำนวน 13 ปัจจัย ประกอบด้วย ปัจจัยที่เป็นตัวแปรในการศึกษาตามแนวคิดทางวิชาการจำนวน 9 ปัจจัย ได้แก่ (1) ปัจจัยภาวะผู้นำดิจิทัล (2) ปัจจัยบุคลากรดิจิทัล (3) ปัจจัยโครงสร้างองค์การดิจิทัล (4) ปัจจัยเทคโนโลยีดิจิทัล (5) ปัจจัยวัฒนธรรมองค์กรดิจิทัล (6) ปัจจัยกลยุทธ์ดิจิทัล (7) ปัจจัยกระบวนการทำงานด้านดิจิทัล (8) ปัจจัยระบบข้อมูลดิจิทัล และ (9) ปัจจัยการให้บริการและความร่วมมือด้านดิจิทัล และปัจจัยองค์การดิจิทัลที่ได้เพิ่มเติมจากการสัมภาษณ์จำนวน 4 ปัจจัยคือ (10) ปัจจัยนวัตกรรมดิจิทัล (11) ปัจจัยภาคีเครือข่ายดิจิทัล (12) ปัจจัยธรรมาภิบาลดิจิทัล และ (13) ปัจจัยการบริหารการเปลี่ยนแปลงด้านดิจิทัล สำหรับการพัฒนา

ระบบราชการ 4.0 มีจำนวน 3 ด้านตามแนวทางของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ คือ (1) มิติที่ 1 ภาครัฐที่เปิดกว้างและเชื่อมโยงกัน (2) มิติที่ 2 การยึดประชาชนเป็นศูนย์กลาง (3) มิติที่ 3 การมีขีดสมรรถนะสูงและทันสมัย และได้เพิ่มเติมจากการสัมภาษณ์คือ (4) มิติที่ 4 การขับเคลื่อนด้วยข้อมูลและปัญญาประดิษฐ์ตามหลักธรรมาภิบาล

5. สรุปผลการทดสอบสมมติฐานการวิจัย ดังนี้

5.1 ระดับปัจจัยองค์การดิจิทัล โดยรวมอยู่ในระดับมาก เป็นไปตามสมมติฐานการวิจัย

5.2 ระดับการพัฒนาระบบราชการ 4.0 โดยรวมอยู่ในระดับมาก เป็นไปตามสมมติฐานการวิจัย

5.3 ปัจจัยองค์การดิจิทัล สามารถร่วมกันพยากรณ์การพัฒนาระบบราชการ 4.0 เป็นไปตามสมมติฐานการวิจัย

อภิปรายผลการวิจัย

เสนอเป็นความเรียงและให้เชื่อมโยงกับผลการวิจัยตามลำดับอย่างชัดเจน

1. ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 พบว่า ระดับปัจจัยองค์กรดิจิทัลโดยรวมอยู่ในระดับมาก ซึ่งสอดคล้องกับสมมติฐานที่ตั้งไว้คือ ระดับปัจจัยองค์การดิจิทัลของสำนักงานปลัดกระทรวงกลาโหมอยู่ในระดับมาก และปัจจัยองค์กรดิจิทัลที่นำมาใช้ศึกษา จำนวน 9 ปัจจัยเรียงลำดับจากค่าเฉลี่ยมากไปน้อย ได้แก่ ปัจจัยบุคลากรดิจิทัล รองลงมาคือ ปัจจัยเทคโนโลยีดิจิทัล ปัจจัยวัฒนธรรมองค์การดิจิทัล ปัจจัยโครงสร้างองค์การดิจิทัล ปัจจัยระบบข้อมูลดิจิทัล ปัจจัยการให้บริการและความร่วมมือด้านดิจิทัล ปัจจัยกระบวนการทำงานด้านดิจิทัล ปัจจัยกลยุทธ์ดิจิทัล และปัจจัยภาวะผู้นำดิจิทัลตามลำดับ ซึ่งอาจเป็นเพราะสำนักงานปลัดกระทรวงกลาโหมได้เร่งดำเนินการตามนโยบายรัฐบาลดิจิทัลและแผนพัฒนาดิจิทัลของกระทรวงกลาโหมอย่างต่อเนื่อง ทั้งด้านการพัฒนาบุคลากร การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานดิจิทัล การใช้ e-Document ระบบสารสนเทศและการบูรณาการข้อมูล ส่งผลให้บุคลากรรับรู้ถึงความพร้อมขององค์กรในระดับสูง ทั้งนี้ ผลวิจัยดังกล่าวมีความสอดคล้องกับแนวทางของกระทรวงกลาโหม (2566, น.19-30) ที่ได้กำหนดแนวทางการดำเนินการ/พัฒนาตามแผนการพัฒนาดิจิทัล กระทรวงกลาโหม (พ.ศ. 2566 – 2570) ไว้จำนวน 5 ด้าน ได้แก่ (1) การพัฒนากำลังพลด้านเทคโนโลยีดิจิทัล (2) การปรับปรุงโครงสร้างการจัดหน่วยและ กฎ ระเบียบ ข้อบังคับ ด้านเทคโนโลยีดิจิทัล (3) การพัฒนาและดำรงสภาพโครงสร้างพื้นฐานด้านเทคโนโลยีดิจิทัล (4) การวิจัย พัฒนา และประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัล และ (5) การเสริมสร้างความร่วมมือกับหน่วยงานทั้งภายในและภายนอกประเทศ และยังสอดคล้องกับแนวคิดของ

ปุณณิฐฐา มาเชค (2565) ที่ได้กล่าวถึงปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับองค์การดิจิทัลไว้ 5 ปัจจัยคือ (1) ภาวะผู้นำในยุคดิจิทัล (2) บุคลากรในองค์การยุคดิจิทัล (3) เทคโนโลยีดิจิทัล (4) กระบวนการปรับองค์การให้เป็นองค์การดิจิทัลคือ วัฒนธรรมองค์การดิจิทัล และ (5) การแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารระหว่างกันทำให้เข้าสู่การเป็นสังคมฐานการเรียนรู้ นอกจากนี้ ผลการวิจัยยังสอดคล้องกับที่จันทร์จิรา เหลาราช (2564) ได้สังเคราะห์ปัจจัยแห่งความสำเร็จในการปรับเปลี่ยนสู่องค์การดิจิทัล โดยสรุปออกมาได้ 6 ปัจจัยคือ (1) ปัจจัยวัฒนธรรมองค์การ (2) ปัจจัยกลยุทธ์ดิจิทัล (3) ปัจจัยเทคโนโลยี (4) ปัจจัยผู้นำองค์การ (5) ปัจจัยผู้ปฏิบัติงาน และ (6) ปัจจัยกระบวนการจัดการ และผลการวิจัยมีความสอดคล้องกับงานวิจัยของสุปราณี อุยยะเสถียร และคณะ (2565) ที่ได้ศึกษาเรื่องปัจจัยกำหนดประสิทธิผลองค์การดิจิทัลของอุตสาหกรรมค้าปลีกในประเทศไทย โดยพบว่า ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อประสิทธิผลขององค์การดิจิทัลของอุตสาหกรรมค้าปลีกในประเทศไทย มีจำนวน 5 ปัจจัย ประกอบด้วย ปัจจัยโครงสร้างองค์การดิจิทัล ปัจจัยกลยุทธ์ในการเข้าสู่ยุคดิจิทัล ปัจจัยการเพิ่มศักยภาพสินค้า ปัจจัยการยอมรับในเทคโนโลยี และปัจจัยการสร้างเครือข่ายความร่วมมือของธุรกิจ และสอดคล้องกับที่วงค์ผกา กลอนสุด (2561) ได้ศึกษาเรื่องการเปลี่ยนแปลงรูปแบบองค์การด้วยกระบวนการทางดิจิทัล กรณีศึกษา ธนาคารพาณิชย์แห่งหนึ่ง โดยพบว่าปัจจัยที่สำคัญ ได้แก่ (1) ด้านกลยุทธ์องค์การ (2) ด้านเทคโนโลยี (3) ด้านโครงสร้างองค์การ และ (4) ด้านวัฒนธรรมองค์การ นอกจากนี้ยังพบว่า Marie Heuermann et al. (2024) ได้ศึกษาเรื่อง Digital Transformation Success Factors: A Systematic Literature Review And Bibliometric Analysis โดยพบว่า การเปลี่ยนแปลงทางดิจิทัลที่ประสบความสำเร็จจำเป็นต้องมีตัวแปรที่หลากหลายเพื่อการเปลี่ยนแปลงทางดิจิทัลแบบองค์รวมใหม่ ซึ่งในการศึกษาครั้งนี้มีตัวแปรที่น่าสนใจ 12 ตัวแปร ได้แก่ วัฒนธรรมองค์การ, ภาวะผู้นำ, กลยุทธ์ด้านดิจิทัล, ความเป็นองค์การ, การจัดการข้อมูล, การบริหารจัดการ, คู่ค้า, เทคโนโลยี, ความสามารถของพนักงาน, การจัดการทรัพยากรบุคลากร, นวัตกรรม และความต้องการของลูกค้า สรุปได้ว่า ปัจจัยองค์กรดิจิทัลของสำนักงานปลัดกระทรวงกลาโหมมีความสอดคล้องกับแนวคิดของนักวิชาการหลายท่าน และมีงานวิจัยที่เกี่ยวข้องรองรับในหลายปัจจัย

2. ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 พบว่า ระดับการพัฒนาระบบราชการ 4.0 โดยรวมอยู่ในระดับมาก ซึ่งสอดคล้องกับสมมติฐานที่ตั้งไว้คือ ระดับการพัฒนาระบบราชการ 4.0 ของสำนักงานปลัดกระทรวงกลาโหมอยู่ในระดับมาก และการพัฒนาระบบราชการ 4.0 ที่นำมาใช้ศึกษาจำนวน 3 มิติ เรียงลำดับจากค่าเฉลี่ยมากไปน้อย ได้แก่ มิติที่ 3 การมีขีดสมรรถนะสูงและทันสมัย รองลงมาคือ มิติที่ 1 ภาครัฐที่เปิดกว้างและเชื่อมโยงกัน และมิติที่ 2 การยึดประชาชนเป็นศูนย์กลาง ตามลำดับ ซึ่งอาจเป็นเพราะสำนักงานปลัดกระทรวงกลาโหมได้มีการปรับตัวตามนโยบายรัฐบาล

ดิจิทัลและการปฏิรูประบบราชการอย่างต่อเนื่อง ทั้งด้านการนำเทคโนโลยีดิจิทัลมาสนับสนุนการปฏิบัติงาน การเชื่อมโยงข้อมูลระหว่างหน่วยงาน และการพัฒนาระบบบริการให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น ทำให้เห็นว่า การพัฒนาระบบราชการ 4.0 ของสำนักงานปลัดกระทรวงกลาโหมมีความสอดคล้องกับแนวทางของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ (2566) ที่ได้กล่าวว่า การพัฒนาสู่ระบบราชการ 4.0 จึงมีเป้าหมายหลักเพื่อให้ภาครัฐสามารถเป็นที่พึ่ง ที่เชื่อถือและไว้วางใจได้ของประชาชน โดยได้กำหนดเป้าหมายในการพัฒนาระบบราชการไว้ ได้แก่ (1) ระบบราชการที่เปิดกว้างและเชื่อมโยงถึงกัน (2) ระบบราชการที่ยึดประชาชนเป็นศูนย์กลาง และ (3) หน่วยงานของรัฐมีขีดสมรรถนะสูงและทันสมัย และสอดคล้องกับที่วชิรพัฒน์ หวังหมู่กลาง และคณะ (2567) ได้กล่าวว่า การปรับตัวสู่ระบบราชการ 4.0 ยังช่วยเพิ่มความโปร่งใสในการบริหารงาน โดยการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลช่วยให้กระบวนการและข้อมูลสามารถตรวจสอบได้แบบเรียลไทม์ ซึ่งลดโอกาสในการทุจริตและการใช้อำนาจในทางที่ผิด และผลการวิจัยสอดคล้องกับงานวิจัยของอภิษฎา ปานเกิด (2565) ได้ศึกษาเรื่องการพัฒนาองค์การเพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงของระบบราชการ 4.0 กรณีศึกษา กองรายได้ สำนักการคลัง กรุงเทพมหานคร โดยพบว่า การก้าวเข้าสู่ยุคดิจิทัลการเป็นองค์การ 4.0 ของกองรายได้ สำนักการคลัง กรุงเทพมหานคร เพื่อนำไปสู่การเพิ่มประสิทธิภาพของการจัดเก็บรายได้ให้สูงขึ้น และการสร้างฐานภาษีที่ยั่งยืน จึงควรมีการพัฒนารูปแบบการทำงานโดยใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัยในการจัดเก็บภาษีพัฒนาการบูรณาการเชื่อมโยงข้อมูลอย่างเป็นระบบกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ปรับปรุงกฎหมายให้สอดคล้องกับบริบทปัจจุบัน พัฒนาทักษะให้กับบุคลากรให้การคิดทางปัญญาและสมรรถนะด้านดิจิทัล พัฒนาระบบการให้บริการ เพื่ออำนวยความสะดวกต่อผู้เสียภาษี ให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้เสียภาษีในยุคดิจิทัล สร้างจิตสำนึกที่ดีเพื่อความเป็นพลเมืองดีของประเทศตระหนักถึงความรับผิดชอบในการเสียภาษีให้ถูกต้องและครบถ้วน รวมไปถึงการสร้างองค์การแห่งความสุข การใช้ชีวิตและการปฏิบัติงานเป็นสิ่งที่สนับสนุนซึ่งกันและกัน

3. ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 พบว่า ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยองค์การดิจิทัลในภาพรวมพบว่า ปัจจัยองค์การดิจิทัลที่เข้าสู่สมการพยากรณ์ สามารถอธิบายความแปรปรวนของการพัฒนาระบบราชการ 4.0 ได้ร้อยละ 95.70 มีค่า R^2 = 0.957 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 (F = 1328.687, Sig. < .001) เมื่อพิจารณาปัจจัยองค์การดิจิทัลที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาระบบราชการ 4.0 จะพบว่า มีเพียง 6 ปัจจัยที่มีอำนาจพยากรณ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ในขณะที่อีก 3 ปัจจัยไม่เข้าสู่สมการ ได้แก่ ปัจจัยโครงสร้างองค์การดิจิทัล, ปัจจัยกลยุทธ์ดิจิทัล และปัจจัยระบบข้อมูลดิจิทัล ซึ่งสอดคล้องกับสมมติฐานที่ตั้งไว้ ซึ่งอาจเป็นเพราะการพัฒนาระบบราชการ 4.0 ของสำนักงานปลัดกระทรวงกลาโหม ได้จริง ต้องเริ่มจากการมีความพร้อมด้าน

เทคโนโลยีดิจิทัล เพราะปัจจัยเทคโนโลยีดิจิทัลถือเป็นเครื่องมือหลักที่ช่วยให้การทำงานของภาครัฐมีความทันสมัย รวดเร็ว โปร่งใส และยึดประชาชนเป็นศูนย์กลางในการให้บริการ ดังนั้น เมื่อสำนักงานปลัดกระทรวงกลาโหมมีเทคโนโลยีที่ดีและใช้ได้จริงก็จะช่วยให้การขับเคลื่อนการพัฒนาระบบราชการ 4.0 ของสำนักงานปลัดกระทรวงกลาโหมมีความก้าวหน้าได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้ ผลวิจัยเป็นในลักษณะดังกล่าวมีความสอดคล้องกับแนวคิดของสำนักงานปลัดกระทรวงกลาโหม (2566) ที่ได้กล่าวถึงเทคโนโลยีดิจิทัลว่า ต้องมีการนำเครื่องมือ อุปกรณ์ และเทคโนโลยีดิจิทัลที่มีอยู่ในปัจจุบันมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดในการปฏิบัติงาน ทั้งนี้ สอดคล้องกับที่อนุรัตน์ อนันทนาธร (2566) ได้กล่าวว่า รัฐบาลดิจิทัลเป็นรัฐบาลที่นำเอาเทคโนโลยีดิจิทัล และระบบอินเทอร์เน็ตความเร็วสูง มาใช้ในการยกระดับรัฐบาล ทั้งในด้านการปฏิบัติงาน และการให้บริการประชาชน ซึ่งชี้ให้เห็นได้ว่า เทคโนโลยีดิจิทัลมีความสัมพันธ์ต่อการพัฒนาระบบราชการ 4.0 ในระดับสูง และผลวิจัยมีความสอดคล้องกับงานวิจัยของอิสระพงศ์ กุลนรัตน์ และธนวิทย์ บุตรอุดม (2564) ได้ศึกษาเรื่องปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเป็นระบบราชการ 4.0 ของเทศบาลนครอุดรธานี โดยผลการศึกษาพบว่า ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเป็นระบบราชการ 4.0 ของเทศบาลนครอุดรธานี ได้แก่ ด้านบุคลากร ด้านผู้นำ ด้านความเป็นดิจิทัล ด้านผลลัพธ์ ด้านกระบวนการ ด้านการให้ความร่วมมือ และด้านนวัตกรรม อย่างมีนัยสำคัญ ทางสถิติที่ระดับ .05 โดยปัจจัยทั้ง 7 ร่วมกันพยากรณ์การเป็นระบบราชการ 4.0 ของเทศบาลนครอุดรธานี ได้ร้อยละ 65.00 (Adj. R 2 = 0.650)

4. ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 4 พบว่า รูปแบบปัจจัยองค์การดิจิทัลที่เหมาะสมต่อการพัฒนาระบบราชการ 4.0 ของสำนักงานปลัดกระทรวงกลาโหม ควรมีเพิ่มเติมอีก 4 ปัจจัยคือ ปัจจัยนวัตกรรมดิจิทัล, ปัจจัยภาคีเครือข่ายดิจิทัล, ปัจจัยธรรมาภิบาลดิจิทัล และปัจจัยการบริหารการเปลี่ยนแปลงด้านดิจิทัล โดยสำนักงานปลัดกระทรวงกลาโหมได้มีการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีใหม่และแนวคิดสร้างสรรค์เพื่อต่อยอดภารกิจของหน่วยงานทหารให้มีความทันสมัย คล่องตัว และตอบสนองต่อสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงอย่างทันท่วงที เช่น การใช้ AI วิเคราะห์ภัยคุกคาม การนำ Blockchain มาใช้ในการดำเนินงานด้านการตรวจสอบ การพัฒนาแอปพลิเคชันด้านการให้บริการ ซึ่งช่วยยกระดับประสิทธิภาพการทำงานเชิงยุทธศาสตร์ให้มีความทันสมัย ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดทางวิชาการของ ชัยทวี เสนะวงศ์ (2563) ได้กล่าวถึง Digital Capability ว่าเป็น ความสามารถขององค์กรในการเลือกสรรหาเทคโนโลยีดิจิทัลต่าง ๆ เช่น Artificial Intelligence (AI) มาประยุกต์ใช้ในกระบวนการปฏิบัติการในองค์กร เพื่อเป็นการปรับปรุงประสิทธิภาพและประสิทธิผลในการดำเนินงาน และแนวทางของกระทรวงกลาโหม (2566) ที่ได้กำหนดให้มีการพัฒนานวัตกรรมตามแผนการพัฒนาดิจิทัลกระทรวงกลาโหมโดยให้มีการพัฒนาขีดความสามารถในการวิจัย และพัฒนา

ด้านเทคโนโลยีดิจิทัล เพื่อรองรับความก้าวหน้า และนวัตกรรม ที่เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินงานของหน่วยงาน นอกจากนี้ยังพบว่า สำนักงานปลัดกระทรวงกลาโหมมีการสร้างความร่วมมือกับพันธมิตรทั้งภาครัฐ เอกชน และสถาบันการศึกษา เพื่อแลกเปลี่ยนความรู้ เทคโนโลยี ทรัพยากร รวมถึงการบูรณาการข้อมูล การวิจัย และการฝึกอบรมร่วมกัน ซึ่งนำไปสู่การเข้าถึงองค์ความรู้และนวัตกรรมใหม่ ๆ อย่างรวดเร็ว การสร้างความยืดหยุ่นเชิงยุทธศาสตร์ และการเสริมขีดความสามารถในการตอบสนองต่อภัยคุกคามยุคดิจิทัล ซึ่งชี้ให้เห็นว่า การนำความรู้ และประสบการณ์จากภาคีเครือข่ายมาร่วมในการพัฒนาจะช่วยให้องค์กรสามารถก้าวเข้าสู่องค์กรดิจิทัลได้อย่างรวดเร็ว ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดทางวิชาการของนัทนิชา โชติพิทยานนท์ (2564) ได้กล่าวว่า การก้าวเข้าสู่การเป็นองค์การดิจิทัลต้องสามารถการทำงานร่วมกัน ทั้งในด้านการทำเอกสาร การประชุมออนไลน์ การใช้ข้อมูล เพื่อการทำงานที่ยืดหยุ่น และไม่มีขั้นตอนการสั่งงานมากมาย และสอดคล้องกับแนวคิดของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ (2566) ที่ได้ระบุว่า การสานพลังทุกภาคส่วนต้องจัดระบบให้มีการวางแผนร่วมกัน มีการระดมและนำเอาทรัพยากรทุกชนิดเข้ามาแบ่งปันและใช้ประโยชน์ร่วมกัน รวมถึงมีกระบวนการทำงานที่เชื่อมโยงตั้งแต่ต้นจนจบกระบวนการ โดยใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีดิจิทัลที่ทันสมัย และข้อมูลร่วมกับเครือข่ายภายนอกเพื่อการทำงานที่เกิดประสิทธิผ

องค์ความรู้ใหม่

ปัจจัยองค์การดิจิทัลทั้ง 13 ปัจจัยมีความเกี่ยวข้องกับเข้าสู่การเป็นองค์กรดิจิทัลตามลำดับ 7 ขั้นตอนดังนี้

ขั้นที่ 1 กำหนดวิสัยทัศน์และนโยบายดิจิทัล เพื่อกำหนดวิสัยทัศน์ เป้าหมาย และนโยบายการเปลี่ยนผ่านสู่การเป็นองค์กรดิจิทัล พร้อมสื่อสารให้บุคลากรทุกระดับเข้าใจตรงกัน โดยมี (1) ภาวะผู้นำดิจิทัลเป็นผู้กำหนดทิศทาง เพื่อขับเคลื่อนเข้าสู่ความเป็นองค์กรดิจิทัล และมี (2) กลยุทธ์ดิจิทัล เพื่อให้ทุกหน่วยงานในสังกัดสามารถดำเนินการตามแนวทางที่กำหนดเอาไว้ได้อย่างสอดคล้องกันตามเป้าหมายที่กำหนดและพร้อมขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลง

ขั้นที่ 2 บริหารการเปลี่ยนแปลงและสร้างวัฒนธรรมดิจิทัล โดยมี (3) การบริหารการเปลี่ยนแปลงด้านดิจิทัล เพื่อสร้าง Digital Mindset พัฒนาทักษะบุคลากร สื่อสาร สร้างการมีส่วนร่วม ลดแรงต้าน และสร้างแรงจูงใจ และสนับสนุนการสร้าง (4) วัฒนธรรมองค์กรดิจิทัล เพื่อระบบค่านิยม ความเชื่อ และปลูกฝังพฤติกรรมร่วมให้บุคลากรทุกระดับอย่างต่อเนื่อง โดยมีการปลูกฝัง Digital Mindset ซึ่งจะช่วยให้บุคลากรทำงาน ได้อย่างคล่องตัว และสนับสนุนการสร้างใช้

งานเทคโนโลยีในการทำงาน และพัฒนาศักยภาพ ให้เป็น (5) บุคลากรดิจิทัล โดยสนับสนุนให้บุคลากรทุกระดับได้รับการ Upskill/Reskill เกี่ยวกับ การใช้งานเทคโนโลยีที่ใช้ในการทำงาน เช่น AI, Data Analytics, Cybersecurity และช่วยให้บุคลากรทุกระดับมีความพร้อม ยอมรับ และใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในการทำงาน

ขั้นที่ 3 ปรับปรุงโครงสร้างและกฎระเบียบให้รองรับดิจิทัล โดยพัฒนา (6) โครงสร้างองค์กรดิจิทัล เพื่อจัดระเบียบการทำงานให้มีความคล่องตัว ยืดหยุ่น และเชื่อมโยงเป็นหนึ่งเดียว โดยมีการกำหนดสายงานด้านเทคโนโลยี และให้มีภารกิจ หน้าที่ และความรับผิดชอบที่ชัดเจน ให้มีความเหมาะสมกับการเป็นองค์กรดิจิทัล และการปรับปรุงกฎระเบียบที่เกี่ยวข้อง เพื่อรองรับการทำงานรูปแบบใหม่ เช่น e-Office, e-Document, e-Signature

ขั้นที่ 4 พัฒนาโครงสร้างพื้นฐานดิจิทัล เพื่อจัดเตรียมทรัพยากรการทำงานให้มีมาตรฐาน รองรับการเปลี่ยนผ่านสู่การเป็นองค์กรดิจิทัล และรองรับสถานการณ์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยมี การพัฒนา (7) เทคโนโลยีดิจิทัล และระบบเครือข่ายสำหรับการดำเนินงาน เช่น Big Data, AI, Cloud, IoT เพื่อให้มีระบบงานที่มีประสิทธิภาพ ทำงานได้อย่างรวดเร็ว เสถียร และมีความปลอดภัยในระดับสูง รวมถึงได้พัฒนา (8) ระบบข้อมูลดิจิทัล โดยสร้างศูนย์ข้อมูลกลาง และแพลตฟอร์มกลางแบบออนไลน์ เพื่อบูรณาการข้อมูลจากทุกหน่วยงาน และสร้าง Dashboard เพื่อรายงานผลแบบ Real-time ซึ่งจะช่วยให้ได้แพลตฟอร์มการทำงานที่เข้าถึงง่าย แสดงข้อมูลเชิงลึกได้ถูกต้อง และเข้าใจได้ง่าย เพื่อสนับสนุนการตัดสินใจของผู้บริหาร และกำหนดมาตรการด้าน Cybersecurity ที่มีความปลอดภัยระดับสูง ได้แก่ ใช้ AI ตรวจจับภัยคุกคามแบบ Real-time การเข้ารหัสข้อมูล และการยืนยันตัวตนหลายระดับชั้น เพื่อสร้างเสถียรภาพ และความปลอดภัยในการดำเนินงานให้กับเทคโนโลยีที่นำมาใช้

ขั้นที่ 5 การพัฒนากระบวนการทำงานและนวัตกรรมดิจิทัล โดยมี (9) กระบวนการทำงานด้านดิจิทัล เพื่อปรับเปลี่ยนวิธีการทำงานจากรูปแบบเดิมไปสู่การใช้ระบบงานใหม่ที่ใช้เทคโนโลยีเข้ามาช่วยทำงาน เช่น การพัฒนา (10) นวัตกรรมดิจิทัล ที่เหมาะสมกับภารกิจ เพื่อแก้ปัญหา และพัฒนางานให้มีประสิทธิภาพเพิ่มสูงขึ้น ซึ่งช่วยให้การทำงานมีความรวดเร็ว ลดความซ้ำซ้อน และเพิ่มประสิทธิภาพ

ขั้นที่ 6 การพัฒนาระบบบริการ และสร้างความร่วมมือกับหน่วยงาน โดยมี (11) การให้ บริการด้วยเทคโนโลยี โดยพัฒนาบริการดิจิทัลแบบ One Stop Service เข้ามาใช้ในการปฏิบัติงาน เพื่อลดขั้นตอนที่ซ้ำซ้อน และเพิ่มความรวดเร็วในการให้บริการ รวมถึงเชื่อมโยงข้อมูล และสร้างความร่วมมือกับ (12) ภาคีเครือข่ายดิจิทัล เพื่อพัฒนางาน และนวัตกรรมร่วมกับ

ภาคเอกชน มหาวิทยาลัย และหน่วยงานภาคีเครือข่ายที่เป็นพันธมิตรทั้งในและต่างประเทศ ซึ่งช่วยเพิ่มขีดความสามารถในการปฏิบัติงาน และสร้างการบริการมีคุณภาพ เชื่อมโยงทุกภาคส่วน และตอบสนองผู้ใช้บริการได้ดีขึ้น

ขั้นที่ 7 ติดตาม ประเมิน และพัฒนาอย่างต่อเนื่อง โดยมีการกำหนด KPI และ Dashboard รายงานผลแบบ Real-time มาใช้ในการติดตามผลการดำเนินงาน และนำข้อมูลจากการประเมินมาปรับปรุงเพื่อพัฒนางานอย่างต่อเนื่อง เพื่อก้าวเข้าสู่การเป็นองค์กรดิจิทัลที่มี (13) ธรรมาภิบาลดิจิทัล ทำให้เป็นองค์กรมีความโปร่งใส ตรวจสอบได้ ปลอดภัย และพัฒนาอย่างยั่งยืน

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

สำนักงานปลัดกระทรวงกลาโหมควรกำหนดนโยบายการพัฒนาองค์กรดิจิทัลแบบบูรณาการที่ครอบคลุมในทุกมิติ ได้แก่

1. การกำหนดวิสัยทัศน์และนโยบายด้านดิจิทัลให้เป็นนโยบายระดับองค์กรที่ชัดเจน
2. กำหนดนโยบายปฏิรูประบบงานและกฎระเบียบเพื่อรองรับองค์กรดิจิทัล
3. กำหนดนโยบายลงทุนโครงสร้างพื้นฐานดิจิทัลและระบบข้อมูลกลาง
4. กำหนดนโยบายพัฒนาวัฒนธรรมและบุคลากรดิจิทัล
5. กำหนดนโยบายพัฒนากระบวนการทำงานและบริการดิจิทัล
6. กำหนดนโยบายสร้างเครือข่ายความร่วมมือด้านดิจิทัล
7. กำหนดนโยบายติดตาม ประเมินผล และพัฒนาอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้การพัฒนาองค์กรดิจิทัลสามารถขับเคลื่อนการพัฒนาระบบราชการ 4.0 ได้อย่างเป็นรูปธรรม ยั่งยืน และสอดคล้องกับบริบทด้านความมั่นคงของประเทศ

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

หน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ ได้ดังนี้

1. สำนักงานปลัดกระทรวงกลาโหม นำผลการวิจัยไปใช้เป็นกรอบในการกำหนดนโยบาย ยุทธศาสตร์ และแผนปฏิบัติการด้านการพัฒนาองค์กรดิจิทัล เพื่อขับเคลื่อนการพัฒนาระบบราชการ 4.0 ให้เป็นไปในทิศทางเดียวกันทั้งองค์กร และใช้เป็นแนวทางในการกำหนดตัวชี้วัดและการจัดสรรทรัพยากรในการพัฒนาองค์กรดิจิทัลอย่างเป็นระบบ

2. ผู้บริหารทุกระดับของสำนักงานปลัดกระทรวงกลาโหม นำผลการวิจัยไปใช้เป็นแนวทางในการบริหารการเปลี่ยนแปลง พัฒนาภาวะผู้นำดิจิทัล วางแผนการพัฒนาองค์กร ตลอดจนกำหนดแนวทางการพัฒนานวัตกรรม การบริหารข้อมูล และการลงทุนด้านเทคโนโลยีดิจิทัล เพื่อยกระดับประสิทธิภาพการบริหารงานของหน่วยงาน

3. หน่วยงานด้านเทคโนโลยีสารสนเทศและดิจิทัล นำผลการวิจัยไปใช้ในการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานดิจิทัล ระบบฐานข้อมูลกลาง ระบบ Big Data ปัญญาประดิษฐ์ (AI) Dashboard และระบบรักษาความมั่นคงปลอดภัยไซเบอร์ เพื่อสนับสนุนการบริหารจัดการและการตัดสินใจของผู้บริหารให้มีความถูกต้อง รวดเร็ว และมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

4. หน่วยงานด้านการบริหารทรัพยากรบุคคล นำผลการวิจัยไปใช้ในการกำหนดแผนพัฒนากำลังพลด้านดิจิทัล โดยมุ่งพัฒนาทักษะดิจิทัล ความรู้ด้านข้อมูล การประยุกต์ใช้ AI และการสร้างทัศนคติที่พร้อมต่อการเปลี่ยนแปลง รวมทั้งใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาสมรรถนะบุคลากรให้สอดคล้องกับการเป็นองค์กรดิจิทัลและการพัฒนาระบบราชการ 4.0

คำรับรองและการเปิดเผยข้อมูลของผู้เขียน

1. การเปิดเผยผลประโยชน์ทับซ้อน (Conflict of Interest)

บทความวิจัยเรื่องนี้ ไม่มีผลประโยชน์ทับซ้อนกับการดำเนินนโยบายของสำนักงานปลัดกระทรวงกลาโหมแต่อย่างใด

2. การใช้ปัญญาประดิษฐ์และเทคโนโลยีสนับสนุนการจัดทำต้นฉบับ

บทความวิจัยเรื่องนี้ ได้ใช้ ChatGPT-4 มาสนับสนุนการสรุปความของข้อเสนอแนะการวิจัย เพื่อให้เกิดความครอบคลุมสาระสำคัญโดยไม่ตกหล่น

3. คำรับรองเกี่ยวกับการเปิดเผยข้อมูล (Data Availability Statement)

หน่วยงานที่ใช้ในการเก็บข้อมูลการวิจัยเชิงปริมาณ จำนวน 12 หน่วยงาน ประกอบด้วย (1) สำนักปลัดกระทรวงกลาโหม (2) สำนักนโยบายและแผนกลาโหม (3) กรมเสมียนตรา (4) สำนักงบประมาณกลาโหม (5) กรมพระธรรมนูญ (6) ศูนย์การอุตสาหกรรมป้องกันประเทศและพลังงานทหาร (7) กรมการเงินกลาโหม (8) กรมการสรรพกำลังกลาโหม (9) กรมวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีกลาโหม (10) กรมเทคโนโลยีสารสนเทศและอวกาศกลาโหม (11) สำนักงานสนับสนุนสำนักงานปลัดกระทรวงกลาโหม และ (12) สำนักงานตรวจสอบภายในกลาโหม สำหรับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 3 กลุ่ม จำนวน 29 คน ไม่สามารถเปิดเผยได้ เนื่องจากมีข้อจำกัดด้านจริยธรรม และความเป็นส่วนตัว

4. คำรับรองด้านจริยธรรมการวิจัย (Ethics Statement)

บทความวิจัยเรื่องนี้ไม่ได้ศึกษากับประชากรที่เป็นกลุ่มเปราะบางทางสังคม และการได้รับความยินยอมจากผู้เข้าร่วมการวิจัยตามหลักจริยธรรมการวิจัย

5. แหล่งทุนสนับสนุนการวิจัย (Funding)

บทความวิจัยเรื่องนี้ไม่ได้รับแหล่งทุนสนับสนุนการวิจัย

6. การระบุบทบาทของผู้มีส่วนร่วมตามหลัก CRediT

บทความวิจัยเรื่องนี้ผู้วิจัยมีบทบาทเป็นผู้วิจัยหลัก โดยมีผู้เขียนร่วมทั้ง 2 ท่านให้การสนับสนุน ดังนี้

6.1 พิชญ์วัชร์ หอมสมบูรณ์ มีบทบาทในการจัดทำดำเนินการวิจัย และจัดเก็บข้อมูลตามวัตถุประสงค์การวิจัย รายงานผลและขอคำปรึกษา เพื่อนำมาพัฒนางานวิจัย

6.2 รังสรรค์ อินทน์จันทน์ มีบทบาทในการให้คำปรึกษาในการสร้างกรอบแนวคิดการพัฒนางานวิจัยให้มีความสมบูรณ์ การให้คำปรึกษาในการเก็บข้อมูล และวิเคราะห์ข้อมูล

6.3 วัชรินทร์ สุทธิศัย มีบทบาทในการให้คำปรึกษาในการปรับแก้งานวิจัยให้มีความหนักแน่นทางวิชาการ รวมถึงช่วยสนับสนุนมุมมองในการวิเคราะห์ข้อมูล การกำกับดูแล และการตรวจสอบความถูกต้องของงานวิจัย

เอกสารอ้างอิง

จันทร์จิรา เหลาราช. (2564). ปัจจัยแห่งความสำเร็จในการปรับเปลี่ยนสู่องค์กรดิจิทัล. *วารสารสารสนเทศศาสตร์, 39*(4), 81–94. https://doi.org/10.14456/jiskku.2021.23

ชัยทวี เสนะวงศ์. (2563). *คุณลักษณะของ “Digital Organization”. KHON at WORK.* https://www.khonatwork.com/post/คุณลักษณะของ-digital-organization

นัทนิชา โชติพิทยานนท์. (2564). *Organization and management (MPP 5504)* [เอกสารประกอบการสอน]. มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา.

ปุญณิศา ไทยช่วย. (2565). *การเปลี่ยนผ่านสู่การเป็นองค์กรดิจิทัลของสำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา* [สารนิพนธ์ปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย]. Chulalongkorn University Intellectual Repository. https://cuir.car.chula.ac.th/handle/123456789/84578

ปุณณิฐฐา มาเชค. (2565). *การบริหารองค์กรทางการศึกษาในยุคดิจิทัล*. ภาควิชาการบริหารการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา. https://ed-

adm.buu.ac.th/public/backend/upload/ed-adm.buu.ac.th/document/file/document166623381159360600.pdf

วงค์ผกา กลอนสุด. (2561). *การเปลี่ยนแปลงรูปแบบองค์กรด้วยกระบวนการทางดิจิทัล กรณีศึกษาธนาคารพาณิชย์แห่งหนึ่ง* [การค้นคว้าอิสระปริญญามหาบัณฑิตไม่ได้ตีพิมพ์]. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

วชิรพัฒน์ หวังหมู่กลาง, กฤต ผิวขำ, เจษฎา โพธิสาย, ภูบดินทร์ ดาบภูเขียว, อลงกรณ์ กรีรัมย์, ทิพารัตน์ ท้าวมา, ฐิติมา ทแก้วพันธ์, ณัฐนันทน์ จันทร์เรือง และเกวรินทร์ ศรีเภา. (2567). การปรับตัวขององค์กรปกครองท้องถิ่นสู่ระบบราชการ 4.0 ด้วยนวัตกรรม. *วารสารการบริหาร การจัดการ และการพัฒนาที่ยั่งยืน, 2*(3), 689–701. https://so15.tci-thaijo.org/index.php/jamsd/article/view/1134

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ (2566ก*). การประเมินความพร้อมด้านดิจิทัลของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ.*

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ (2566ข). คู่มือการประเมินสถานะของหน่วยงานภาครัฐในการเป็นระบบราชการ 4.0 (PMQA 4.0) ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2566. https://office.dpt.go.th/web-upload/21xdee05b3b4525a6c082be11a682e4efef/tinymce/32-6340c2bed475820c05ba40f0d141159a/pmqa%2040/Manual/PMQA4.0_Mannual_66.pdf

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ (2567). *ปัจจัยความสำเร็จในการพัฒนาสำนักงานปลัดกระทรวงกลาโหมสู่ระบบราชการ 4.0* [เอกสารประกอบการบรรยายแนวทางการประเมินสถานะของหน่วยงานในการเป็นระบบราชการ 4.0 (PMQA 4.0)].

สำนักงานปลัดกระทรวงกลาโหม. (2566ก). *ผลการประเมินสถานะของหน่วยในการเป็นระบบราชการ 4.0.* https://ddcs.mod.go.th/Academic/คมอ.-PMQA.aspx

สำนักงานปลัดกระทรวงกลาโหม. (2566ข). *แผนการพัฒนาดิจิทัล กระทรวงกลาโหม (พ.ศ. 2566–2570).* https://opsd.mod.go.th/Content/PDF/66-70.aspx

สำนักงานปลัดกระทรวงกลาโหม. (2567). *แผนการพัฒนาบุคลากรของสำนักงานปลัดกระทรวงกลาโหม.* https://sd.mod.go.th/SD/media/Personnel-Plan/PersonelPlan67.pdf

สุปราณี อุยยะเสถียร, ศรีปริญญา ธูปกระจ่าง, วรเดช จันทรศร และเสาวภาคย์ กระจ่างยุทธ. (2565). ปัจจัยกำหนดประสิทธิผลองค์กรดิจิทัลของอุตสาหกรรมค้าปลีกในประเทศไทย.

Rajapark Journal, 16(45), 266–280. https://so05.tci-thaijo.org/index.php/RJPJ/article/view/254005

อนุรัตน์ อนันทนาธร. (2566). *รัฐบาลดิจิทัลของไทย.* คณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา.

อภิษฎา ปานเกิด. (2565). *การพัฒนาองค์การเพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงของระบบราชการ 4.0 กรณีศึกษา กองรายได้ สำนักการคลัง กรุงเทพมหานคร* [สารนิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์]. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

อิสระพงศ์ กุลนรัตน์ และธนวิทย์ บุตรอุดม. (2564). ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเป็นระบบราชการ 4.0 ของเทศบาลนครอุดรธานี. *วารสารมนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์ปริทัศน์, 9*(1), 37–48.

European Commission. (2020). *Shaping Europe's digital future* (COM(2020) 67 final). https://commission.europa.eu/publications/communication-shaping-europes-digital-future_en

Heuermann, M., Gaiser-Bertram, S., & Schallmo, D. (2024). Digital transformation success factors: A systematic literature review and bibliometric analysis. *International Journal of Innovation Management, 28*(9–10), Article 2440004. https://doi.org/10.1142/S1363919624400048

Yamane, T. (1973). *Statistics: An introductory analysis* (3rd ed.). Harper & Row.

แนวทางการบริหารเชิงพุทธสู่สุขภาวะองค์รวมของโรงเรียนเอกชน

Buddhist Administrative Approaches to Holistic Well-Being in Private Schools

สมภพ กิติโชตน์กุล[1] ละมุล รอดขวัญ[2] และมังกรแก้ว ดรุณศิลป์[3]
Sompop Kitichodkul, Lamun Rodkhwan and Mungkornkaew Darunsilp

Received: March 30, 2026
Revised: October 28, 2026
Accepted: October 29, 2026

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อเสนอแนวคิด หลักการ และแนวทางการบริหารเชิงพุทธสู่สุขภาวะองค์รวมของโรงเรียนเอกชน ซึ่งเป็นโรงเรียนที่มีความเป็นอิสระและมีความยืดหยุ่นในการบริหารจัดการด้านต่าง ๆ โดยมีแนวทางในการบริหารที่มีลักษณะเฉพาะที่แตกต่างจากโรงเรียนสังกัดอื่น มุ่งเน้นการเสริมสร้างสุขภาวะองค์รวมทั้งในด้านร่างกาย จิตใจ สังคม และสติปัญญาให้กับผู้เรียน ครู และบุคลากรทางการศึกษาในสภาพแวดล้อมเชิงบวกที่มีความปลอดภัย มีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน และการมีคุณภาพชีวิตที่ดีมีสุข ภายใต้พื้นฐานของหลักการบริหารเชิงพุทธที่มีการบูรณาการร่วมกันระหว่างหลักธรรมทางพระพุทธศาสนากับการบริหารแบบมีส่วนร่วม ที่จะเสริมสร้างความสมดุลระหว่างประสิทธิภาพขององค์กรและสุขภาวะที่ดีของบุคลากร โดยผู้บริหารมีบทบาทสำคัญในการนำแนวทางการบริหารเชิงพุทธมาเป็นกลไกที่ใช้ในการขับเคลื่อนให้โรงเรียนเอกชนไปสู่การเป็นโรงเรียนที่มีสุขภาวะองค์รวม ผลการศึกษาและการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องจากการดำเนินการวิเคราะห์และสังเคราะห์ทำให้ได้ข้อมูลเพื่อนำเสนอแนวทางการบริหารเชิงพุทธสู่สุขภาวะองค์รวมของโรงเรียนเอกชน โดยมีองค์ประกอบที่สำคัญ 4 มิติ ได้แก่ 1) ภาวะผู้นำตื่นรู้ 2) ระบบการบริหารเชิงนวัตกรรม 3) การพัฒนาบุคลากรเชิงพุทธ และ 4) การสร้างสภาพแวดล้อมเชิงบวก โดยแนวทางที่สำคัญนี้สามารถเป็นประโยชน์ในการนำไปใช้ในเชิงบูรณาการและประยุกต์ใช้ในการสร้างกรอบแนวทางนำไปสู่การปฏิบัติให้เป็นรูปธรรมสำหรับการพัฒนาการ

[1-3] มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์; Rajamangala University of Technology Rattanakosin
Corresponding author, e-mail: sompop.kit@rmutr.ac.th, Tel.099-2857121

บริหารการจัดการของโรงเรียนเอกชนให้เป็นโรงเรียนที่ดีมีคุณภาพพร้อมรับมือกับโลกปัจจุบันได้อย่างมีความสุขและยั่งยืนต่อไป

คำสำคัญ: การบริหารเชิงพุทธ, สุขภาวะองค์รวม, โรงเรียนเอกชน

Abstract

This academic article aims to present the concepts, principles, and approaches of Buddhist administration for promoting holistic well-being in private schools. Private schools have autonomy and flexibility in various aspects of management, and their administrative approaches have distinctive characteristics that differ from those of schools under other jurisdictions. These approaches focus on enhancing the holistic well-being of students, teachers, and educational personnel in physical, mental, social, and intellectual dimensions within a positive environment characterized by safety, good relationships, and a high quality of life and happiness. They are grounded in Buddhist administrative principles that integrate Buddhist teachings with participatory management to balance organizational efficiency and personnel well-being. School administrators play a key role in applying Buddhist administrative approaches as a mechanism for driving private schools toward becoming schools of holistic well-being. The analysis and synthesis of relevant studies and literature yield Buddhist administrative approaches for holistic well-being in private schools, comprising four key dimensions: (1) mindful leadership, (2) innovative management systems, (3) Buddhist-based personnel development, and (4) the creation of a positive environment. These approaches can be integrated and applied to establish a practical framework for developing the administration and management of private schools, enabling them to become high-quality schools that can cope with the contemporary world happily and sustainably.

Keywords: Buddhist Administration, Holistic Well-Being, Private Schools

บทนำ

ในยุคปัจจุบันโลกได้มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและไม่แน่นอนทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม คำว่า “BANI” ได้ถูกนำมาใช้เพื่ออธิบายลักษณะของโลกในปัจจุบัน โดย BANI ย่อมาจาก Brittle (ความเปราะบาง) Anxious (ความวิตกกังวล) Nonlinear (ความไม่เป็นเส้นตรง) และ Incomprehensible (ความเข้าใจได้ยาก) แนวคิดนี้บ่งบอกถึงความท้าทายที่องค์กรและบุคลากรต้องเผชิญอันส่งผลต่อการตัดสินใจในระบบการบริหารของผู้นำองค์กรต่าง ๆ และภาวะจิตใจของบุคลากรที่ต้องทำงานท่ามกลางความไม่แน่นอนและความสับสนอลหม่าน (สมใจ มณีวงษ์, 2567) เมื่อพิจารณาในมิติทางด้านการบริหารการศึกษา ระบบการศึกษาทั่วโลกกำลังเผชิญกับความท้าทายประการที่สำคัญ คือ การบริหารการศึกษาที่ต้องบริหารจัดการความสมดุลระหว่างความเป็นเลิศทางด้านวิชาการ และความสุขของครู บุคลากรและผู้เรียน นอกจากนี้ การจัดการศึกษาไม่ได้มีข้อจำกัดอยู่เพียงแต่ การถ่ายทอดวิชาความรู้ แต่เป็นการพัฒนามนุษย์ที่สมบูรณ์ควบคู่กันไป ทั้งในด้านสติปัญญาและจิตใจ ภายใต้กรอบนโยบายแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560 – 2579 ที่เน้นการสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้และการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยมุ่งเน้นการบ่มเพาะสมรรถนะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 ควบคู่ไปกับการเสริมสร้างวุฒิภาวะทางอารมณ์และจริยธรรม เพื่อให้ผู้เรียนสามารถเผชิญกับความซับซ้อนของโลกยุคอุบัติใหม่ได้อย่างสมดุลและมีคุณค่าต่อสังคม (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2560)

ปัจจุบันโรงเรียนเอกชนหลายแห่งยังคงมีแนวคิดการบริหารจัดการแบบดั้งเดิม คือให้ความสำคัญเฉพาะโครงสร้างการบริหารตามสายบังคับบัญชา มุ่งเน้นตัวชี้วัดเชิงปริมาณ ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และผลกำไรทางธุรกิจเป็นสิ่งสำคัญ แต่มองข้ามมิติภายในจิตใจและการพัฒนาปัญญา ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของการรู้เท่าทันอารมณ์ การสร้างความตระหนักรู้ในคุณค่าแห่งตน และการมีจริยธรรมในการทำงาน โดยครูและบุคลากรทางการศึกษาต้องเผชิญกับภาระงานที่ไม่ใช่การสอนและเกณฑ์การประเมินเพื่อรักษามาตรฐานที่ซ้ำซ้อน ส่งผลกระทบให้เกิดภาวะความเครียดเรื้อรังและเกิดภาวะการหมดไฟ (Burnout) รวมทั้งสูญเสียความสมดุลระหว่างชีวิตและการทำงาน (Work-Life Balance) ซึ่งกลายเป็นปัญหาหลักสำคัญที่ครูส่วนใหญ่ต้องเผชิญในปัจจุบัน โดยเกิดจากความเครียดที่สะสมจากการทำงานหนัก เมื่อต้องแบกรับภาระงานที่มีจำนวนมากเกินไปส่งผลให้ขาดเวลาในการดูแลเอาใจใส่ตัวเอง ทั้งในด้านสุขภาพร่างกายและจิตใจซึ่งเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษา (พิชชาพร เจริญยิ่ง, 2568) การบริหารจัดการศึกษาในลักษณะรูปแบบเดิมจึงยังไม่เพียงพอที่จะตอบโจทย์ความสมดุลระหว่าง ความเป็น เลิศทางวิชาการกับความสุขทางจิตใจของครู บุคลากรและผู้เรียน เนื่องจากโรงเรียนเอกชนหลายแห่งยังยึดติดอยู่กับการบริหารเชิงธุรกิจที่

มุ่งเน้นผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเป็นหลัก จนไม่ให้ความสำคัญในการปลูกฝังความมั่นคงภายในจิตใจ นอกจากนี้การมุ่งเน้นเพียงผลชี้วัดเชิงปริมาณและการแข่งขันที่รุนแรงยังส่งผลให้ "โรงเรียน" ซึ่งควรเป็นพื้นที่แห่งการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ กลับกลายเป็นพื้นที่แห่งการแข่งขัน เร่งรีบและบีบคั้น ส่งผลให้แนวคิดเรื่อง "สุขภาวะองค์รวมของโรงเรียน" กลายเป็นเป้าหมายใหม่ที่ผู้บริหารการศึกษาทั่วโลกต่างให้ความสำคัญ

การบริหารเชิงพุทธ (Buddhist Administration) ซึ่งเป็นการบริหารการศึกษาที่มีการบูรณาการระหว่างหลักธรรมเข้ากับศาสตร์การบริหารสมัยใหม่ โดยมีความสำคัญในการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้บริหารสถานศึกษาและมีส่วนช่วยให้ผู้บริหารสามารถนำองค์กรด้วยความตื่นรู้ ใช้สติปัญญา และความมีเมตตา ส่งผลให้เกิดสภาพแวดล้อมเชิงบวกในการทำงานที่เอื้อต่อความสุขของบุคลากร การบริหารเชิงพุทธจึงไม่เพียงแต่พัฒนาศักยภาพของผู้นำให้มีคุณธรรม จริยธรรม และปัญญาในการบริหาร แต่ยังสร้างระบบนิเวศองค์กรที่ส่งเสริมความสุข ความผูกพัน และการพัฒนาอย่างยั่งยืนของทั้งบุคลากรและองค์กร เพื่อมุ่งสู่การเป็นโรงเรียนเอกชนที่มีสุขภาวะดีรอบด้าน มีทั้งประสิทธิภาพและความยั่งยืนอย่างแท้จริง ดังนั้นแนวทางการบริหารนี้จึงมีความเหมาะสมอย่างยิ่งในการเติมเต็มส่วนที่การบริหารแบบเดิมขาดหายไปด้วยเหตุผลสำคัญ ดังนี้ เป็นการบริหารที่มุ่งเน้นการพัฒนาจิตใจของผู้บริหารและบุคลากรให้มี ศีล สมาธิและปัญญาในมิติของการครองตน ครองคน และครองงานทำให้เกิดการรู้เท่าทันสภาวะความเครียดในยุคของ BANI World มีการเปลี่ยนบรรยากาศการควบคุมสั่งการเป็นการบริหารด้วยความเมตตา สร้างความรู้สึกปลอดภัยทางจิตใจ และสร้างความสมดุลระหว่างความเป็นเลิศทางวิชาการ และสุขภาวะองค์รวมด้วยหลักมัชฌิมาปฏิปทา อันส่งผลต่อการเป็นโรงเรียนเอกชนที่มีความสุขอย่างยั่งยืน โดยองค์กรที่สามารถสร้างสุขภาวะที่ดีและความพึงพอใจให้แก่บุคลากรได้ ย่อมก่อให้เกิดบรรยากาศการทำงานที่มีแรงจูงใจสูง ส่งผลต่อประสิทธิภาพขององค์กรในระยะยาว (Diener, Oishi & Tay, 2018) เนื่องจากโรงเรียนเอกชนมีสถานะเป็นนิติบุคคลตามพระราชบัญญัติโรงเรียนเอกชน พ.ศ. 2550 มาตรา 22 (พระราชบัญญัติโรงเรียนเอกชน (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2554, 2551) ซึ่งมีความเป็นอิสระในการบริหารจัดการที่สูงกว่าโรงเรียนรัฐบาล จึงมีความเหมาะสมอย่างยิ่งที่จะเป็นต้นแบบในการนำแนวทางการบริหารเชิงพุทธสู่การเป็นโรงเรียนสุขภาวะองค์รวมมาปฏิบัติใช้ให้เป็นรูปธรรม

ผู้เขียนได้ดำเนินการวิเคราะห์และสังเคราะห์แนวทางการบริหารเชิงพุทธสู่สุขภาวะองค์รวมของโรงเรียนเอกชน เพื่อให้ได้มาซึ่งองค์ความรู้ใหม่และแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศ (Best Practices) โดยมีส่วนช่วยให้ผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสามารถนำไปปรับใช้ในการพัฒนาสถานศึกษาให้เป็นโรงเรียนที่มีสุขภาวะรอบด้านที่สมบูรณ์อย่างแท้จริง เป็นเป้าหมายสำคัญในการยกระดับมาตรฐาน

การบริหารสถานศึกษาที่บูรณาการหลักธรรมทางพุทธศาสนาเข้ากับศาสตร์การบริหารสมัยใหม่อย่างเป็นระบบ อันจะนำไปสู่การสร้างระบบนิเวศการเรียนรู้ที่ยั่งยืน ซึ่งสามารถเสริมสร้างให้เยาวชนมีความพร้อมทั้งทักษะวิชาชีพ และคุณธรรมประจำใจเพื่อเป็นกำลังสำคัญของชาติต่อไป

แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารเชิงพุทธ

การบริหารเชิงพุทธถือเป็นแนวคิดการบริหารที่บูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้ากับศาสตร์การบริหารสมัยใหม่ โดยมุ่งเน้นการพัฒนาผู้บริหารให้มีหลักคุณธรรม และจริยธรรม รวมทั้งมีจิตสำนึกแห่งความเมตตา เพื่อเสริมสร้างความสมดุลระหว่างประสิทธิภาพและความสุขภายในองค์กร แนวคิดนี้ไม่เพียงมองการบริหารในลักษณะเชิงระบบเท่านั้นแต่ยังมุ่งเน้น การตื่นรู้และการเข้าใจตนเอง ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญในการนำและการตัดสินใจในการบริหารองค์กร โดยมีเป้าหมายสูงสุด คือ ความเจริญทั้งทางวัตถุและจิตใจของบุคลากรในองค์กร

ความหมายของการบริหารเชิงพุทธ

การบริหารเชิงพุทธ เป็นการบริหารที่นำหลักธรรมมาบูรณาการกับหลักการบริหารสมัยใหม่ เพื่อขับเคลื่อนการบริหารการศึกษาให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยแบ่งเป็น 3 ด้านหลัก ได้แก่ การบริหารตน ใช้หลักพรหมวิหาร 4 การบริหารคน ใช้หลักสังคหวัตถุ 4 และการบริหารงาน ใช้หลักอิทธิบาท 4 (วรินทร์ธรา ภัคอัมพาพันธ์, พระราชวชิรเมธี และพระมหาอุดร อุตฺตโร, 2566)

การน้อมนำหลักธรรมมาบูรณาการในการบริหาร บนพื้นฐานหลักแห่งความพอดี และใช้สติปัญญาในการตัดสินใจ ถือเป็นหลักการสำคัญในการบริหารจัดการเชิงพุทธ โดยผู้บริหารเป็นบุคคลที่มีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนองค์กร ซึ่งมีคุณลักษณะสำคัญ 3 ประการ ได้แก่ 1) มีวิสัยทัศน์ที่มองการณ์ไกล (จักขุมา) 2) มีความเชี่ยวชาญเฉพาะทางด้านเทคโนโลยี (วิธูโร) และ3) มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี (นิสสยสัมปันโน) (พระบัวสอน สิริภทฺโท และพูลศักดิ์ หอมสมบัติ, 2566)

การบริหารเชิงพุทธ หมายถึง แนวทางการบริหารตามหลักมัชฌิมาปฏิปทาที่มีการบูรณาการหลักการบริหารแบบมีส่วนร่วม โดยเปิดโอกาสให้ทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมในขั้นตอนกระบวนการทำงาน (กิจจ์พิภัช เกตุแก้ว, 2568)

การบริหารเชิงพุทธ หมายถึง การบริหารจัดการทางการศึกษาที่ผสานหลักธรรมและปรัชญาทางพุทธศาสนา เช่น ศีล สมาธิ และปัญญา เข้ากับกระบวนการบริหารจัดการเชิงวิชาการ (พรหมเรศ แก้วโมลา, พระมหาชนินนทร์ อธิวโร, ชลธิชา จิรภัคพงศ์ และปริวัฒน์ มีเดช, 2567)

ดังนั้น จากการศึกษาแนวคิดการบริหารเชิงพุทธจากเอกสารและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องดังกล่าว ผู้เขียนดำเนินการวิเคราะห์และสังเคราะห์ประเด็นการบูรณาการร่วมกันสามารถนิยาม

ความหมายได้ว่า การบริหารเชิงพุทธ หมายถึง กระบวนการบริหารที่มีการบูรณาการศาสตร์การบริหารแบบมีส่วนร่วมเข้ากับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา มุ่งเน้นการบริหารตน บริหารคน และบริหารงาน ส่งเสริมคุณลักษณะภาวะผู้นำเชิงพุทธ 3 ประการ คือ 1) มีวิสัยทัศน์กว้างไกล 2) มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน และ 3) มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี ภายใต้กระบวนการบริหารแบบมีส่วนร่วมเพื่อประสานความร่วมมือกันอันนำไปสู่การสร้างองค์กรแห่งความสุข

ความสำคัญของการบริหารเชิงพุทธ

การบริหารเชิงพุทธเป็นนวัตกรรมการบริหารการศึกษาที่มีการบูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาร่วมกับศาสตร์การบริหารสมัยใหม่ ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการ เสริมสร้างภาวะผู้นำเชิงพุทธ (Buddhist Leadership) ให้กับผู้บริหารสถานศึกษาที่ไม่เพียงแต่การบริหารตามหน้าที่เท่านั้น แต่เป็นการบริหารในลักษณะนี้มุ่งเน้นการขับเคลื่อนองค์กรด้วยสติปัญญา และเมตตาธรรม เพื่อสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อความสุขของครูและบุคลากรเป็นสำคัญ ส่งผลให้เกิดระบบนิเวศองค์กร (Organizational Ecosystem) ที่ส่งเสริมความผูกพันและการพัฒนาอย่างยั่งยืนบนรากฐานของคุณธรรมและจริยธรรมในท่ามกลางวิกฤตและความซับซ้อนของสังคมโลก

การบริหารจัดการองค์กรในลักษณะของรูปแบบการบูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาร่วมกับกระบวนการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ จะช่วยขับเคลื่อนให้องค์กรนำไปสู่ความสำเร็จได้อย่างเป็นรูปธรรม โดยมุ่งเน้นสร้างความสมดุลระหว่างความเจริญก้าวหน้าขององค์กรและความสุขในการทำงานของบุคลากร (พัชรินทร์ จันทร์กล่ำ และพระสุทธิสารเมธี, 2566)

การบริหารองค์กรที่มุ่งเน้น หลักธรรมาธิปไตย และหลักสัปปุริสธรรม ถือเป็นหลักการบริหารที่สำคัญในการพัฒนาภาวะผู้นำให้มีความพร้อมด้วยคุณลักษณะผู้นำตามหลักปาปณิกธรรม 3 ประการ คือ 1) มีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกลและเที่ยงธรรม (จักขุมา) 2) มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน (วิธูโร) และ3) มีมนุษยสัมพันธ์ดี (นิสัยสัมปันโน) หลักการดังกล่าวมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมให้การบริหารงานในสถานศึกษาเกิดความสมดุลระหว่างความสำเร็จขององค์กรและคุณธรรมจริยธรรมอันเป็นปัจจัยส่งเสริมให้องค์กรก้าวไปสู่ความสุขได้อย่างยั่งยืน (พระบัวสอน สิริภทฺโท และพูลศักดิ์ หอมสมบัติ, 2566)

องค์กรที่มีการบริหารจัดการด้วยวิธีการบูรณาการหลักธรรมาภิบาลร่วมกับหลักพุทธธรรม ถือได้ว่าเป็นกระบวนการที่สำคัญในการเสริมสร้างการเป็นองค์กรแห่งความสุข โดยส่งเสริมบทบาทผู้นำให้มีการสร้างบรรยากาศขององค์กรที่ประกอบไปด้วย ความหลากหลายรอบด้าน เช่น ด้าน กายภาพ จิตวิทยา และสังคม ภายใต้การนำหลักพรหมวิหาร 4 มาบูรณาการร่วมในการสร้างปฏิสัมพันธ์ที่ดีระหว่างผู้บริหารและบุคลากร ที่บ่งบอกถึงความเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา

ไปสู่การปฏิบัติงานจริง อันจะส่งเสริมการมีวัฒนธรรมองค์กรด้านความสัมพันธ์และมิตรภาพที่ดี ส่งผลให้บุคลากร เกิดความสัมพันธ์ที่ดีและมีความผูกพันต่อองค์กร ซึ่งเป็นพื้นฐานที่สำคัญนำไปสู่ความสำเร็จและความสุขโดยรวมขององค์กร (กอปรลาภ อภัยภักดิ์, 2563)

สรุปได้ว่า แนวคิดการบริหารเชิงพุทธของนักวิชาการต่าง ๆ มีความเหมือนกันในประเด็นของการบูรณาการหลักพุทธธรรมเข้ากับศาสตร์การบริหารสมัยใหม่เพื่อขับเคลื่อนองค์กรสู่ความสุขอย่างยั่งยืนแต่มีประเด็นความแตกต่างในจุดเน้นเชิงปฏิบัติ ได้แก่ มุ่งเน้นบริหารตนตามหลักพรหมวิหาร 4 และสัปปุริสธรรม 7 การบริหารคนด้วยสังคหวัตถุ 4 และการบริหารงานด้วยอิทธิบาท 4 หรือหลักมัชฌิมาปฏิปทา ผสานกับการประยุกต์ใช้นวัตกรรมเพื่อพัฒนาสุขภาวะองค์รวมของโรงเรียนเอกชนนำไปสู่การเป็นองค์กรสุขภาวะที่ดีมีสุขได้อย่างยั่งยืน

หลักการบริหารเชิงพุทธ

จากบทบาทความสำคัญของการบริหารเชิงพุทธที่ช่วยเสริมสร้างความสมดุลระหว่างความสำเร็จในองค์กรและสุขภาวะที่ดีของบุคลากร จึงนำไปสู่การกำหนดหลักการบริหารเชิงพุทธ ซึ่งถือว่าเป็นแนวทางการบริหารองค์กรที่สำคัญในการนำหลักธรรม มาเป็นกลไกเพื่อขับเคลื่อนองค์กรสู่การเป็นองค์กรสุขภาวะที่ดีมีสุข โดยหลักการบริหารเชิงพุทธในบริบทด้านการศึกษา ผู้บริหารมุ่งเน้นการบริหารตนด้วยสติและปัญญา บริหารคนด้วยเมตตาและการเข้าใจผู้อื่น และบริหารงานด้วยความเพียรและความรับผิดชอบ ภายใต้การบูรณาการร่วมกันกับหลักการบริหารแบบมีส่วนร่วมที่เปิดโอกาสให้ทุกคนมีส่วนร่วมในการคิดวางแผน ดำเนินการปฏิบัติ การตัดสินใจและร่วมรับผลประโยชน์ในการพัฒนาองค์กรประกอบด้วยสาระสำคัญ ดังนี้

หลักการบริหารตน

หลักสัปปุริสธรรม 7 เป็นหลักธรรมะสำหรับคนดีที่ผู้บริหารต้องยึดเป็นหลักเพื่อบริหารตนเองประกอบด้วย 1) ธัมมัญญุตา หมายถึง การเป็นผู้รู้จักเหตุ คือ รู้ว่าต้องดำเนินการอย่างไรด้วยหลักการอะไร 2) อัตถัญญุตา หมายถึง การเป็นผู้รู้จักผล คือ การรู้ถึงวัตถุประสงค์หลักขององค์กร เช่น วิสัยทัศน์ พันธกิจ เป้าหมาย เพื่อนำไปสู่ผลลัพธ์ที่คาดหวังไว้ 3) อัตตัญญุตา หมายถึง การรู้จักตน คือ ผู้บริหารต้องรู้จักตนเองทั้งพฤติกรรมภายนอกและศักยภาพภายใน มีการฝึกสติและสามารถควบคุมอารมณ์ได้เมื่อปฏิบัติงานร่วมกับผู้อื่น 4) มัตตัญญุตา หมายถึง การรู้จักประมาณการบริหารจัดการทรัพยากรอย่างเหมาะสม ทั้ง บุคลากร เงิน และวัสดุอุปกรณ์ 5) กาลัญญุตา หมายถึง การรู้จักกาละ ผู้บริหารรู้จักเวลาที่เหมาะสมในการปฏิบัติงานแต่ละอย่าง 6) ปริสัญญุตา หมายถึง การเป็นผู้รู้จักชุมชน ผู้บริหารต้องรู้จุดแข็งและจุดอ่อนขององค์กรเพื่อหากลยุทธ์หรือแนวทางที่

เหมาะสมเพื่อนำมาพัฒนาองค์กร 7) ปุคคลัญญุตา หมายถึง การเป็นผู้รู้จักบุคคล ผู้บริหารต้องรู้ถึงความสามารถ และศักยภาพเป็นรายบุคคลของผู้ร่วมงานเพื่อให้การมอบหมายงานเป็นไปได้อย่างเหมาะสม (พระอุทิศ สมฺมาภาณี (แท่งทอง) และวรกฤต เถื่อนช้าง, 2564)

หลักพรหมวิหาร 4 เป็นหลักธรรมอันประเสริฐที่ผู้บริหารควรยึดถือและนำมาปฏิบัติในการครองตน ประกอบด้วยธรรม ดังนี้ 1) เมตตา หมายถึง จิตใจที่ประกอบด้วยความรัก ปรารถนาดีต่อผู้อื่น ต้องการให้ผู้อื่นมีความสุข โดยผู้บริหารรับฟังความคิดเห็นของเพื่อนร่วมงานด้วยจิตใจที่เมตตา 2) กรุณา หมายถึง จิตใจที่มีความปรารถนา ต้องการให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ โดยผู้บริหารเปิดโอกาสให้บุคลากรมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นพร้อมเสนอแนวทางการพัฒนางานอย่างเท่าเทียมกัน 3) มุทิตา หมายถึง จิตใจที่มีความยินดีด้วยใจจริงอย่างยิ่ง เมื่อเห็นผู้อื่นมีความสุขและประสบความสำเร็จ ผู้บริหารมีการชื่นชมและสนับสนุนความสำเร็จของบุคลากร เพื่อสร้างขวัญและกำลังใจในการทำงานร่วมกัน 4) อุเบกขา หมายถึง จิตใจที่มีความเป็นกลาง มีการวางใจด้วยปัญญาปราศจากอคติทั้งหลาย ผู้บริหารรับฟังความคิดเห็นของบุคลากรด้วยใจที่เป็นกลาง และเคารพความคิดเห็นที่แตกต่าง (วรินทร์ธรา ภัคอัมพาพันธ์, พระราชวชิรเมธี และพระมหาอุดร อุตฺตโร, 2566)

หลักการบริหารคน

การบริหารคนโดยใช้ หลักสังคหวัตถุ 4 ถือเป็นหลักธรรมที่แสดงถึงการสงเคราะห์ซึ่งกันและกัน อันนำไปสู่การครองใจคน มีหลักปฏิบัติ 4 ประการ ดังนี้ 1) ทาน หมายถึง การให้และแบ่งปันเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้อื่นเป็นข้อปฏิบัติที่ส่งเสริมไม่ให้เป็นบุคคลที่เห็นแก่ตัว โดยผู้บริหารมีการแบ่งบันข้อมูลข่าวสารที่จำเป็นอย่างเท่าเทียมกัน เพื่อให้บุคลากรทุกฝ่ายมีส่วนร่วมในการวางแผนและตัดสินใจในการพัฒนางาน 2) ปิยวาจา หมายถึง คำพูดอันเป็นที่รักประกอบด้วยความไพเราะ อ่อนหวาน มีความจริงใจ หลีกเลี่ยงคำพูดที่หยาบคาย เพื่อส่งเสริมความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน โดยผู้บริหารมีการสื่อสารในเชิงบวกที่สร้างสรรค์ เพื่อส่งเสริมให้บุคลากรมีความกล้าที่จะแสดงความคิดเห็นใหม่ ๆ อันเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาองค์กร 3) อัตถจริยา หมายถึง การประพฤติตนเป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น โดยผู้บริหารรู้จักเอาใจใส่และสนับสนุนกระบวนการทำงานของบุคลากรในทุกฝ่าย มุ่งเน้นการแก้ปัญหาและอุปสรรคร่วมกัน 4) สมานัตตตา หมายถึง การวางตนอย่างสม่ำเสมอต่อผู้อื่น โดยผู้บริหารประพฤติตัวให้มีความเสมอต้นเสมอปลาย ไม่มีการเอารัดเอาเปรียบกัน เพื่อรักษาความยุติธรรมและสร้างความมั่นคงภายในองค์กร (สุวิทย์ ภาณุจารี, 2568)

หลักสังคหวัตถุ 4 เป็นหลักธรรมที่ส่งเสริมความสัมพันธ์ความร่วมมือและความมีน้ำใจที่ดีต่อกัน อันนำไปสู่การเป็นองค์กรแห่งความสุขได้อย่างยั่งยืน โดยผู้บริหารยึดหลักการปฏิบัติ ดัง นี้ 1) ทาน หมายถึง การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และช่วยเหลือกัน ไม่ว่าจะเป็นทั้งด้านวัตถุ และความรู้ รวมถึง

อภัยทาน โดยผู้บริหารสร้างบรรยากาศแห่งความมีน้ำใจ มีการแบ่งปันความรู้และทรัพยากรที่จำเป็นในองค์กร 2) ปิยวาจา หมายถึง การพูดจาด้วยความสุภาพ ไพเราะมีความจริงใจ ผู้บริหารมีการสื่อสารที่สร้างกำลังใจและส่งเสริมความเข้าใจอันดีต่อกันภายในองค์กร 3) อัตถจริยา หมายถึง การประพฤติตนให้เป็นประโยชน์และรู้จักช่วยเหลือส่วนร่วม ผู้บริหารยึดถือประโยชน์ของส่วนร่วมเป็นที่ตั้ง 4) สมานัตตตา หมายถึง การรู้จักวางตนอย่างเสมอต้นเสมอปลาย โดยผู้บริหารวางตนเป็นส่วนหนึ่งของทีมงาน สร้างบรรยากาศความเป็นกันเองในการทำงาน (ทรงพล บุญประเสริฐ, 2564)

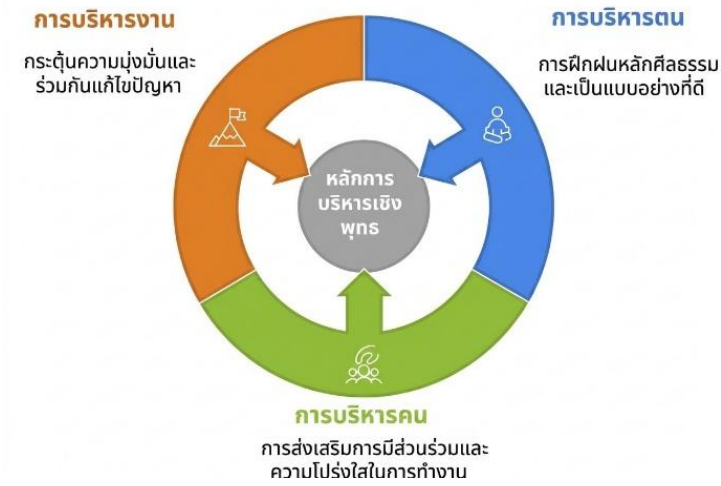
หลักการบริหารงาน

การบริหารงานโดยใช้หลักอิทธิบาท 4 ซึ่งเป็นหลักธรรมนำไปสู่ความสำเร็จขององค์กร โดยผู้บริหารยึดหลักปฏิบัติดังนี้ 1) ฉันทะ หมายถึง ความพอใจในการปฏิบัติงานให้เป็นไปตามเป้าหมายอย่างตั้งใจจริง มีการกำหนดวิสัยทัศน์ร่วมกันเพื่อแสดงถึงการมีเป้าหมายที่ชัดเจนเดียวกัน 2) วิริยะ หมายถึง ความมุ่งมั่นเพียรพยายามอย่างต่อเนื่องในการทำงาน ไม่ท้อถอยต่ออุปสรรคต่าง ๆ โดยผู้บริหารส่งเสริมการทำงานเป็นทีม มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน 3) จิตตะ หมายถึง การมีจิตฝักใฝ่และตั้งมั่นแน่วแน่ในเป้าหมาย ผู้บริหารและบุคลากรมีส่วนร่วมในการติดตามความก้าวหน้าในการทำงานอย่างสม่ำเสมอ 4) วิมังสา หมายถึง การหมั่นคิดไตร่ตรองและทบทวนพิจารณาเหตุผลอย่างละเอียดรอบคอบ โดยผู้บริหารและบุคลากรสะท้อนผลการดำเนินงาน และปัญหาอุปสรรคร่วมกันอย่างมีเหตุผล (ศิริภัสสร ปิยนันทวารินทร์, 2566)

การบริหารสถานศึกษาในยุคของการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี ควรน้อมนำหลักธรรมทางพุทธศาสนามาใช้ในการบริหารโดยเฉพาะ หลักอิทธิบาท 4 อันเป็นหลักธรรมที่บริหารจัดการองค์กรให้มุ่งสู่ความสำเร็จสูงสุด ประกอบด้วย 1) ฉันทะ หมายถึง ความพึงพอใจ ผู้บริหารต้องมีความพอใจในการดำเนินงานให้สำเร็จตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ 2) วิริยะ หมายถึง ความเพียรขยันไม่ท้อถอยต่อปัญหาและอุปสรรคใด ๆ โดยผู้บริหารมีความมุ่งมั่นและเพียรพยายามในการบริหารองค์กรให้เกิดประสิทธิผลอย่างแท้จริง 3) จิตตะ หมายถึง การมีจิตใจที่จดจ่อใส่ใจอย่างเต็มที่ โดยผู้บริหารมีการบูรณาการหลักการบริหารเชิงกลยุทธ์ร่วมกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาปรับใช้ในการบริหาร และ4) วิมังสา หมายถึง การหมั่นทบทวน ตรวจสอบ เพื่อแก้ไขส่วนที่ผิดพลาด โดยผู้บริหารเปิดโอกาสให้บุคลากรนำเสนอแนวทางหรือนวัตกรรมใหม่ ๆ สำหรับการพัฒนากระบวนการทำงานให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลมากยิ่งขึ้น (สายฟ้า หาสีสุข, 2569)

สรุปได้ว่า หลักการบริหารเชิงพุทธ หมายถึง การบริหารที่มีการบูรณาการแนวคิดหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาร่วมกับหลักการบริหารแบบมีส่วนร่วม โดยผู้บริหารมีบทบาทสำคัญในการนำหลักการและแนวทางการบริหารนี้มาบริหารจัดการองค์กรเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพควบคู่

กับความสุขที่เกิดขึ้นในองค์กร โดยมีองค์ประกอบของการบริหาร 3 ด้าน ได้แก่ 1.1) การบริหารตน ผู้บริหารหมั่นฝึกปฏิบัติตนตามหลักศีลธรรมและเป็นแบบอย่างที่ดีในการทำงานร่วมกับผู้อื่น 1.2) การบริหารคน ผู้บริหารส่งเสริมและเปิดโอกาสให้บุคลากรมีส่วนร่วมในการวางแผน ตัดสินใจ และได้รับผลประโยชน์ร่วมกัน และ1.3) การบริหารงาน ผู้บริหารกระตุ้นและส่งเสริมให้บุคลากรปฏิบัติงานด้วยความมุ่งมั่น ตั้งใจและรู้จักใช้สติปัญญาเพื่อนำมาแก้ไขปัญหาอุปสรรคอย่างสร้างสรรค์ จากความสัมพันธ์องค์ประกอบของหลักการบริหารเชิงพุทธในแต่ละด้านและแนวทางปฏิบัติที่สำคัญของผู้บริหาร ผู้เขียนสามารถอธิบายหลักการบริหารเชิงพุทธแสดงดังรูปที่ 1 ได้ดังนี้

ภาพที่ 1 หลักการบริหารเชิงพุทธ

แนวคิดสุขภาวะองค์รวมของโรงเรียนเอกชน

การบริหารเชิงพุทธเป็นแนวคิดพื้นฐานที่สำคัญในการส่งเสริมและพัฒนาสถานศึกษาให้เป็นโรงเรียนเอกชนที่มีสุขภาวะที่ดีรอบด้าน กล่าวคือ เมื่อผู้บริหารและบุคลากรทางการศึกษายึดหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาเป็นแนวทางที่สำคัญในการปฏิบัติงาน ย่อมส่งผลให้เกิดบรรยากาศแห่งความร่วมมือ ความเอื้ออาทรต่อกัน และความสุขภายในองค์กรได้อย่างยั่งยืน มีนักวิชาการและนักการศึกษาได้ให้ทัศนะที่สำคัญเกี่ยวกับสุขภาวะองค์รวมภายใต้บริบทของโรงเรียนเอกชน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ความหมายของสุขภาวะองค์รวม

สุขภาวะองค์รวม หมายถึง สภาวะของความสุขที่มีการผสมผสานรวมกันในมิติทางร่างกาย จิตใจ ปัญญา และสังคม โดยเป็นภาวะความสุขอย่างมีความสมดุล มนุษย์ทุกคนจำเป็นต้อง

ดำเนินการปฏิบัติในการประยุกต์ใช้หลักพุทธจิตวิทยาเพื่อเสริมสร้างสุขภาวะองค์รวมให้เกิดขึ้นในการดำรงชีวิต (จิรชฎา เชียงกูล และเมธาวี อุดมธรรมานุภาพ, 2566)

สุขภาวะองค์รวม หมายถึง สุขภาวะที่มีความสมบูรณ์อย่างรอบด้านทั้งทางกาย จิตใจ สังคมและจิตวิญญาณมาผสานรวมกัน โดยไม่ได้แสดงถึงภาวะไม่มีโรคภัยไข้เจ็บหรือพิการเพียงเท่านั้น เป็นความหมายที่มีการใช้กันอย่างแพร่หลายทั่วโลก (World Health Organization, 2020)

สุขภาวะองค์รวมเชิงพุทธ หมายถึง สภาวะที่มีความความสมดุลกันระหว่างร่างกายและจิตใจ ผสานหลอมรวมกันเป็นหนึ่งเดียว โดยมีการนำหลักมัชฌิมาปฏิปทาใช้เป็นแนวทางปฏิบัติ มุ่งเน้นการดูแลสุขภาพร่างกายและจิตใจผ่านการรู้จักประมาณในการบริโภคอาหาร (โภชเนมัตตัญญุตา) ไม่ตึงจนเกินไปหรือหย่อนมากไป เพื่อแก้ปัญหาความทุกข์กาย และภาวะโรคภัยไข้เจ็บต่าง ๆ อันเกิดจากความอยากของผู้บริโภค นำไปสู่ความพร้อมในการพัฒนาจิตใจและปัญญาอย่างยั่งยืน (ชลธิชา กาญจนศิริ, 2563)

สุขภาวะองค์รวมของโรงเรียน หมายถึง สุขภาพของมนุษย์ที่ครอบคลุมในทุกมิติ ทั้งด้านร่างกาย จิตใจ สังคม และปัญญา ซึ่งเป็นความต้องการที่สำคัญของการศึกษาที่มากกว่าเพียงผลสัมฤทธิ์ด้านวิชาการ มุ่งเน้นการสร้างการดำเนินชีวิตของครู บุคลากร และผู้เรียนในความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงร่วมกับผู้อื่นและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุล เพื่อให้เกิดสุขภาวะที่ดีมีสุขและสมรรถนะในการปรับตัวสำหรับการเปลี่ยนแปลงในศตวรรษที่ 21 ได้อย่างมีคุณภาพ (กัมพล เจริญรักษ์, 2563)

ความหมายของโรงเรียนเอกชน

โรงเรียนเอกชน หมายถึง สถานศึกษาของเอกชนที่มีการจัดการศึกษาทั้งโรงเรียนในระบบและโรงเรียนนอกระบบ โดยไม่ใช่เป็นสถาบันอุดมศึกษาของเอกชนตามกฎหมายว่าด้วยสถาบันอุดมศึกษาเอกชน โดยสถานศึกษาของ เอกชนที่จัดการศึกษามีทั้งในรูปแบบโรงเรียนในระบบและโรงเรียนนอกระบบ (พระราชบัญญัติโรงเรียนเอกชน (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2554, 2551)

โรงเรียนเอกชน หมายถึง สถานศึกษาที่มีการบริหารจัดการศึกษาอย่างเป็นอิสระทั้งในด้านการกำหนดหลักสูตร วิสัยทัศน์ และพันธกิจ ระเบียบและเกณฑ์ต่าง ๆ ในการรับเข้าเรียน โดยมุ่งเน้นการจัดการเรียนรู้ที่มีความยืดหยุ่น เพื่อตอบสนองความต้องการส่วนบุคคล จึงถือเป็นทางเลือกสำคัญที่ช่วยยกระดับประสบการณ์และความหลากหลายทางการศึกษาสำหรับผู้ปกครองและนักเรียน (ชามา เทียนโสภา, 2566)

โรงเรียนเอกชนในประเทศไทย หมายถึง สถานศึกษาที่จัดตั้ง โดยภาคเอกชน มีสถานภาพเป็น นิติบุคคล บุคคลธรรมดา เพื่อเป็นตัวเลือกทางการศึกษาสำหรับผู้ปกครองที่มีกำลัง

ด้านทุนทรัพย์ อยู่ภายใต้การกำกับดูแลของสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน (สช.) กระทรวงศึกษาธิการ (อมรรัตน์ มีพัฒน์, ธีระภาพ เพชรมาลัยกุล และจตุพล ยงศร, 2566)

โรงเรียนเอกชนประเภทสามัญ หมายถึง โรงเรียนเอกชนในระบบประเภทสามัญศึกษา จัดการศึกษาตามหลักสูตรกระทรวงศึกษาธิการ ภายใต้การกำกับดูแลของสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน (สันติชัย ใจชุ่มชื่น, 2561)

สรุปได้ว่า โรงเรียนเอกชน หมายถึง สถานศึกษาที่มีการบริหารจัดการโดยบุคคลหรือนิติบุคคลภาคเอกชนภายใต้การกำกับดูแลของสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน ครอบคลุมทั้งโรงเรียนในระบบและโรงเรียนนอกระบบ โดยมีความเป็นอิสระในการบริหารงานในด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็น ด้านวิชาการ ด้านบุคลากร ด้านงบประมาณ และการบริหารงานทั่วไป

จากการศึกษาแนวคิดและบริบทร่วมกันของโรงเรียนเอกชนกับสุขภาวะองค์รวม สรุปได้ว่า สุขภาวะองค์รวมของโรงเรียนเอกชน หมายถึง สถานศึกษาที่มีความเป็นอิสระและมีความยืดหยุ่นในการบริหารจัดการ มุ่งเสริมสร้างสุขภาวะองค์รวมทั้งในด้านร่างกาย จิตใจ สังคม และสติปัญญาให้กับผู้เรียน ครู และบุคลากรในสภาพแวดล้อมที่มีความปลอดภัย ความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน และการมีคุณภาพชีวิตที่ดีมีสุขบนพื้นฐานของหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

แนวทางการบริหารเชิงพุทธสู่สุขภาวะองค์รวมของโรงเรียนเอกชน

การดำเนินการขับเคลื่อนโรงเรียนเอกชนสู่สุขภาวะองค์รวม จำเป็นต้องอาศัยแนวทางการบริหารเชิงพุทธที่มีการบูรณาการร่วมกันของ 4 องค์ประกอบหลัก ได้แก่ 1) ภาวะผู้นำตื่นรู้ 2) ระบบบริหารเชิงนวัตกรรม 3) การพัฒนาบุคลากรเชิงพุทธ และ4) สภาพแวดล้อมเชิงบวกที่ โดยองค์ประกอบของแนวทางการดำเนินงานทั้ง 4 ด้านนี้ ผู้เขียนได้กำหนดและสังเคราะห์องค์ประกอบโดยใช้หลักเกณฑ์ทางวิชาการที่สำคัญ 5 ประการ ดังนี้ 1) หลักความสอดคล้องกับสภาพปัญหาดำเนินการคัดเลือกประเด็นปัญหาวิกฤตความกดดันในโลกยุค BANI และปัญหาภาวะหมดไฟของครูในโรงเรียนเอกชน 2) หลักกฎหมายและบริบทองค์กร อ้างอิงตามสถานะนิติบุคคลและความเป็นอิสระในการบริหารจัดการของโรงเรียนเอกชนภายใต้พระราชบัญญัติโรงเรียนเอกชน พ.ศ. 2550 3) หลักการบูรณาการข้ามศาสตร์ โดยการประสานความสอดคล้องระหว่างหลักพุทธธรรมกับทฤษฎีการบริหารสากล 4) หลักความครอบคลุมมิติสุขภาวะองค์รวม มีการออกแบบองค์ประกอบให้ครอบคลุมสุขภาวะทั้ง 4 มิติ ได้แก่ ร่างกาย จิตใจ สังคม และปัญญา 5) หลักความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติ มีการกำหนดแนวทางปฏิบัติให้มีลักษณะเป็นรูปธรรม มีขั้นตอนชัดเจน สามารถนำไปพัฒนาเป็นนวัตกรรมและประเมินผลผ่านตัวชี้วัด (KPIs) ในสถานศึกษาได้จริง

จากหลักเกณฑ์ทางวิชาการที่สำคัญดังกล่าว ทำให้ได้แนวทางการบริหารเชิงพุทธสู่สุขภาวะองค์รวมของโรงเรียนเอกชน ซึ่งเป็นแนวทางสำคัญที่จะช่วยเปลี่ยนแปลงให้โรงเรียนเอกชนเป็นโรงเรียนที่มีสุขภาวะรอบด้านพร้อมที่จะเผชิญกับความท้าทายของโลกในยุคปัจจุบันได้อย่างสมบูรณ์ ประกอบด้วย 4 องค์ประกอบและแนวทางปฏิบัติ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. ภาวะผู้นำตื่นรู้ มุ่งเน้นการเป็นผู้นำด้านความเมตตาและมีสติตื่นรู้มีแนวทางปฏิบัติดังนี้

1.1) ผู้บริหารฝึกสติและสามารถควบคุมอารมณ์ของตนเองได้เมื่อทำงานร่วมกับผู้อื่น เพื่อส่งเสริมบรรยากาศในการทำงานให้เป็นไปอย่างราบรื่น

1.2) ผู้บริหารรับฟังความคิดเห็นด้วยจิตใจที่เปิดกว้างและมีเมตตา โดยไม่ยึดติดในความคิดของตนเองและไม่ด่วนตัดสินผู้อื่น เช่น จัดกิจกรรม "Listen with Heart" รับฟังครูโดยไม่ด่วนตัดสิน

1.3) ผู้บริหารสื่อสารในการทำงานด้วยหลักสัมมาวาจา โดยใช้วาจาที่สุภาพไพเราะ และเป็นประโยชน์ รู้จักกล่าวชื่นชมและสนับสนุนความสำเร็จของครูและบุคลากร เพื่อเสริมสร้างขวัญและกำลังใจในการทำงานร่วมกัน

ผลลัพธ์ที่คาดหวัง – ความขัดแย้งในองค์กรลดลง และเกิดความไว้วางใจระหว่างผู้บริหารและบุคลากร

ตัวชี้วัดที่ประเมินได้ – ความพึงพอใจต่อผู้นำ > 85% และดัชนีความสุขของครู (Happiness Index) เพิ่มขึ้น 20%

2. ระบบการบริหารเชิงนวัตกรรม มุ่งเน้นนำเทคโนโลยีมาพัฒนาระบบการบริหารส่งเสริมการพัฒนาผู้เรียนและระบบการศึกษาอย่างรอบด้านบนพื้นฐานบริบทความร่วมมือกันระหว่างผู้บริหาร ครู และทุกภาคส่วน มีแนวทางปฏิบัติ ดังนี้ (ธีรศักดิ์ พันธุมาศ, พิฎา สมบูรณ์ และเริงวิชญ์ นิลโคตร, 2568)

2.1) นำเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ (AI) มามีส่วนช่วยในการจัดระเบียบเอกสารข้อมูลสารสนเทศที่มีความซ้ำซ้อน เพื่อลดความยุ่งยากของงานและลดภาระงานสอนของครู

2.2) นำนวัตกรรมแดชบอร์ด (Dashboard) มาใช้ในระบบการวัดและประเมินผลโดยการติดตามและประเมินผลจากดัชนีชี้วัดค่าความสุข (Happiness Index) และพัฒนาการด้านจิตปัญญาของทั้งผู้เรียนและผู้สอน

2.3) เลือกใช้เทคโนโลยีทางการศึกษาที่ส่งเสริมกระบวนการคิดวิเคราะห์และการแก้ปัญหาเพื่อสร้างคุณค่าและความภาคภูมิใจในศักยภาพของตนเองให้กับผู้เรียน

ผลลัพธ์ที่คาดหวัง – ภาระงานที่ไม่ใช่การสอนลดลง ครูมีเวลาดูแลสุขภาวะและพัฒนาการสอนได้มากขึ้น

ตัวชี้วัดที่ประเมินได้ – เวลาทำเอกสารลดลงอย่างน้อย 40% และอัตราการเกิด Teacher Burnout ลดลงน้อยกว่า 10%

3. การพัฒนาบุคลากรเชิงพุทธ มุ่งเน้นการพัฒนาครู ตามหลักของ ศีล สมาธิและปัญญา มีแนวทางปฏิบัติ ดังนี้

3.1) จัดกิจกรรมเสริมสร้างความสัมพันธ์ตามหลักของศีลด้วยการเคารพและให้เกียรติต่อกัน เช่น การสร้างข้อตกลงร่วมใจ มุ่งเน้นการทำงานเป็นทีม และการใช้ปิยวาจาร่วมกัน

3.2) จัดโปรแกรม 3 ส คือ สติ สร้าง สุข โดยจัดให้มีช่วงเวลาสั้น ๆ ในการเจริญสติและสมาธิด้วยการเสริมสร้างการกำกับตนเองอย่างง่ายผ่านการฝึกสมาธิด้วยระยะเวลาที่สั้นเรียกว□า วิทิสาสมาธิ (สรรเสริญ จงผดุงสัตย์ และเมธาวี อุดมธรรมานุภาพ, 2568) ก่อนเริ่มการประชุมหรือการจัดการเรียนการสอนเพื่อให้ครูได้เตรียมความพร้อมของสภาวะจิตใจให้สงบ มีสมาธิและจิตจดจ่อต่องาน ส่งผลทำให้การทำงานมีประสิทธิภาพและมีความสุขมากยิ่งขึ้น

3.3) สร้างพื้นที่แลกเปลี่ยนเรียนรู้ โดยเปิดโอกาสให้ครูได้ร่วมกันระดมสมองในการสร้างสรรค์นวัตกรรมการสอนใหม่ ๆ บนพื้นฐานการคิดวิเคราะห์อย่างมีเหตุและผล เพื่อแก้ปัญหาในชั้นเรียนอย่างมีสติและเท่าทันการเปลี่ยนแปลงของโลกยุคใหม่

ผลลัพธ์ที่คาดหวัง – ครูมีความสงบทางจิตใจ เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน

ตัวชี้วัดที่ประเมินได้ – อัตราการลาป่วย/ลากิจของครูลดลง 30% และมีนวัตกรรมการสอนที่เกิดจาก PLC อย่างน้อย 1 งาน/หมวดวิชา/เทอม

4. สภาพแวดล้อมเชิงบวก มุ่งเน้นการสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการทำงานของครู และบุคลากรอย่างมีความสุข มีแนวทางปฏิบัติ ดังนี้

4.1) จัดการสภาพแวดล้อมทางกายภาพให้มีพื้นที่สีเขียว ร่มเย็นและทันสมัย และส่งเสริมระบบสวัสดิการดีและยุติธรรมสอดคล้องกับชีวิตจริงของครู เช่น เวลาทำงานที่ยืดหยุ่นเพื่อสร้างความมั่นคงและคุณภาพชีวิตที่ดี

4.2) จัดสถานที่เฉพาะเพื่อให้ครูและนักเรียนได้ใช้เวลาในการผ่อนคลายทางจิตใจหรือช่วยฝึกสติในช่วงเวลาสั้น ๆ ระหว่างวัน เช่น สร้างห้องผ่อนคลายจิตใจ

4.3) นำเทคโนโลยีระบบรักษาความปลอดภัยอัจฉริยะมาสร้างความปลอดภัยภายในโรงเรียนและมีการกำหนดมาตรการป้องกันความเสี่ยงในการทำงานอย่างเป็นระบบ เพื่อให้ทุกคนใน โรงเรียนรู้สึกปลอดภัยและอุ่นใจตลอดเวลาที่อยู่ในโรงเรียน

ผลลัพธ์ที่คาดหวัง – ครูและนักเรียนมีความรู้สึกปลอดภัยและผ่อนคลาย

ตัวชี้วัดที่ประเมินได้ – ผลประเมินความปลอดภัยทางกายภาพและจิตวิทยามากกว่า 90% และอัตราการคงอยู่ของบุคลากร มากกว่า 90%

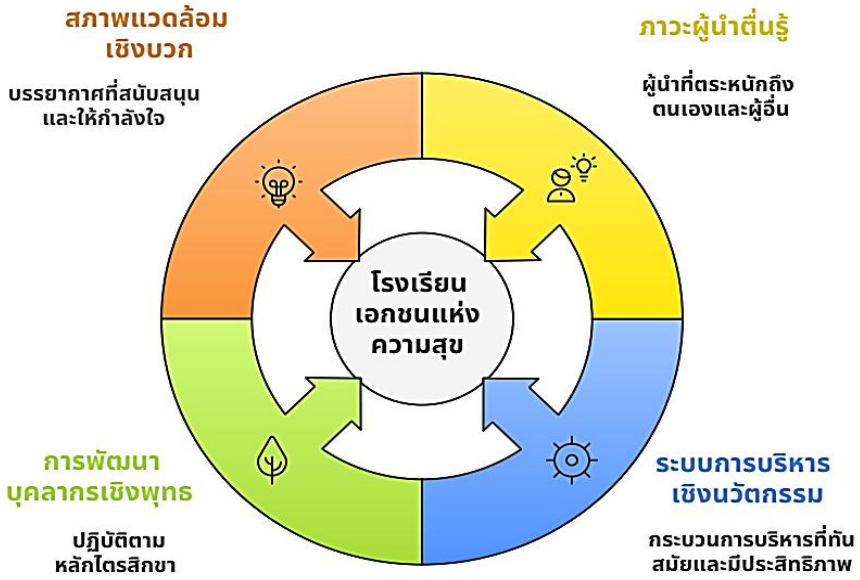
บทสรุป

การบริหารเชิงพุทธในโรงเรียนเอกชนเป็นนวัตกรรมทางการศึกษาที่มีการบูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาร่วมกับศาสตร์การบริหารการศึกษาสมัยใหม่ พร้อมรับมือกับการเปลี่ยนแปลงในโลกยุคผันผวน (BANI World) โดยมุ่งเน้นการบริหารที่สร้างประสิทธิภาพของงานและความสุขร่วมกันของบุคลากร ผ่านกระบวนการบริหาร ทั้ง 3 ด้าน คือ การบริหารตน การบริหารคน และการบริหารงาน ตามหลักการบริหารเชิงพุทธ แนวคิดและหลักการนี้ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารจากบทบาทโดยทั่วไปสู่ความเป็นผู้นำแห่งสติ โดยนำหลักการบริหารแบบมีส่วนมาบูรณาการร่วมกันกับหลักพุทธธรรมในการสร้างระบบนิเวศแห่งความสุข ทำให้ได้แนวทางการบริหารที่ส่งเสริมการเป็นโรงเรียนเอกชนที่มีสุขภาวะองค์รวม มีองค์ประกอบสำคัญ 4 ด้าน คือ 1) ภาวะผู้นำตื่นรู้ 2) ระบบการบริหารเชิงนวัตกรรม 3) การพัฒนาบุคลากรเชิงพุทธ และ4) การสร้างสภาพแวดล้อมเชิงบวก การนำแนวทางปฏิบัติดังกล่าวนี้ไปประยุกต์ใช้ นอกจากมีส่วนช่วยลดภาระงานของครู ยังมีส่วนช่วยสร้างคุณค่าความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ให้ทั้งครูและผู้เรียน ส่งผลให้โรงเรียนเอกชนก้าวไปสู่การเป็น "โรงเรียนแห่งสุขภาวะ" ได้อย่างยั่งยืนท่ามกลางวิกฤตและความซับซ้อนของสังคมโลกปัจจุบัน

องค์ความรู้ใหม่

แนวทางการบริหารเชิงพุทธสู่สุขภาวะองค์รวมของโรงเรียนเอกชน มีแนวทางปฏิบัติที่ชัดเจนและสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้จริงทั้งในบริบทของโรงเรียนเอกชนบนพื้นฐานการนำหลักพุทธธรรมมาบูรณาการร่วมกับการบริหารแบบมีส่วนร่วม มีแนวทางดำเนินงานทั้ง 4 ด้าน ได้แก่ 1) ภาวะผู้นำตื่นรู้ โดยผู้บริหารฝึกสติและรู้จักควบคุมอารมณ์ในการเผชิญกับสภาวะความกดดันปัญหาที่เกิดขึ้นภายในโรงเรียนเอกชน ร่วมด้วยกับการรับฟังความคิดเห็นของบุคลากรด้วยใจที่เปิดกว้างมีเมตตาธรรมควบคู่ไปกับการสื่อสารตามหลักสัมมาวาจา กล่าวชื่นชมและส่งเสริมศักยภาพของบุคลากรด้วยความจริงใจ อันจะส่งผลให้เกิดขวัญและกำลังใจให้บุคลากรพร้อมร่วมมือนำพาองค์กรมุ่งสู่ความสำเร็จด้วยความสุขร่วมกัน 2) ระบบการบริหารเชิงนวัตกรรม ดำเนินการบูรณาการระบบปัญญาประดิษฐ์ (AI) ร่วมกับการใช้แดชบอร์ด (Dashboard) เพื่อลดภาระงานเอกสารที่มีความซ้ำซ้อน พร้อมติดตามผลดัชนีชี้วัดความสุขของบุคลากร ควบคู่ไปกับการส่งเสริมทักษะการคิด

วิเคราะห์ของผู้เรียนผ่านทางเทคโนโลยีที่ทันสมัย ส่งผลให้เกิดความคล่องตัวในการบริหารจัดการของโรงเรียนเอกชน สามารถยกระดับสุขภาวะองค์รวมทั้งผู้สอนและผู้เรียนอย่างเป็นรูปธรรม 3) การพัฒนาบุคลากรเชิงพุทธ ผู้บริหารดำเนินการพัฒนาบุคลากรตามหลักไตรสิกขา สร้างค่านิยมที่สำคัญผ่านกิจกรรม 3 ส เพื่อเตรียมสภาวะจิตใจให้สงบและมีสมาธิก่อนเริ่มงาน รวมทั้งจัดสรรพื้นที่แลกเปลี่ยนเรียนรู้นวัตกรรมเชิงสร้างสรรค์ในการสอนอย่างมีเหตุผลและทันสมัย ส่งเสริมความสัมพันธ์ที่ดีให้แก่บุคลากร ทำให้โรงเรียนเอกชนสามารถขับเคลื่อนนวัตกรรมการจัดการเรียนการสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพและมีความสุข 4) สภาพแวดล้อมเชิงบวก ดำเนินการจัดสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่ร่มรื่น มีสวัสดิการที่เป็นธรรม และระบบความปลอดภัยอัจฉริยะ รวมทั้งสร้างพื้นที่ผ่อนคลายและฝึกสติระหว่างวัน ส่งผลให้โรงเรียนเอกชนมีพื้นที่ปลอดภัยที่เอื้อต่อการสร้างพลังบวกและความสุขในการทำงานร่วมกันอย่างยั่งยืน สามารถแสดงเป็นแผนภาพได้ดังนี้

ภาพที่ 2 แนวทางการบริหารเชิงพุทธสู่สุขภาวะองค์รวมของโรงเรียนเอกชน

คำรับรองและการเปิดเผยข้อมูลของผู้เขียน

1. การเปิดเผยผลประโยชน์ทับซ้อน (Conflict of Interest)

ไม่มีผลประโยชน์ทับซ้อนที่อาจมีอิทธิพลต่อการออกแบบ การดำเนินการวิจัย การวิเคราะห์ข้อมูล หรือการนำเสนอผลการวิจัย

2. การใช้ปัญญาประดิษฐ์และเทคโนโลยีสนับสนุนการจัดทำต้นฉบับ

2.1 เครื่องมือและเวอร์ชันที่ใช้ เช่น Claude Opus 5.5

2.2 การตรวจแก้ภาษา และการระดมความคิด

2.3 ขอบเขตการใช้งาน มีการใช้ในระดับประโยค ย่อหน้า หรือส่วนใดของบทความ

3. คำรับรองเกี่ยวกับการเปิดเผยข้อมูล (Data Availability Statement)

ข้อมูลสามารถเปิดเผยได้

4. คำรับรองด้านจริยธรรมการวิจัย (Ethics Statement)

ได้รับความยินยอมจากผู้เข้าร่วมการวิจัยตามหลักจริยธรรมการวิจัย

5. แหล่งทุนสนับสนุนการวิจัย (Funding)

ไม่ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัย

6. การระบุบทบาทของผู้มีส่วนร่วมตามหลัก CRediT

สมภพ กิติโชตน์กุล : การสร้างแนวคิด, ระเบียบวิธีวิจัย, การดำเนินการวิจัย, การตรวจสอบความถูกต้อง

ละมุล รอดขวัญ : การดำเนินการวิจัย, การเขียนต้นฉบับ

มังกรแก้ว ดรุณศิลป์ : การทบทวนและปรับแก้ไขต้นฉบับ

เอกสารอ้างอิง

กอปรลาภ อภัยภักดิ์. (2563). บรรยากาศองค์กรแห่งความสุข: คนเบิกบาน งานสำเร็จ. *วารสาร มจร มนุษยศาสตร์ปริทรรศน์, 6*(1), 315–331. https://so03.tci-thaijo.org/index.php/human/article/view/237682

กัมพล เจริญรักษ์. (2563). รูปแบบการบริหารจัดการโรงเรียนสุขภาวะ: ทุ่งยาวคำโปรยโมเดล. *ครุสภาวิทยาจารย์, 1*(2), 78–88. https://ph02.tci-thaijo.org/index.php/withayajarnjournal/article/view/241740

กิจจ์พิภัช เกตุแก้ว. (2568). รูปแบบการบริหารแบบมีส่วนร่วมตามหลักมัชฌิมาปฏิปทา. *วารสารพุทธสังคมวิทยาปริทรรศน์, 10*(2), 27–42. https://so06.tci-thaijo.org/index.php/BSJ/article/view/283783

จิรชฎา เชียงกูล และเมธาวี อุดมธรรมานุภาพ. (2566). สุขภาวะองค์รวมในการทำงานอย่างมีความสุขอย่างยั่งยืนตามแนวพุทธจิตวิทยา. *วารสาร มจร มนุษยศาสตร์ปริทรรศน์, 9*(1), 385–395. https://so03.tci-thaijo.org/index.php/human/article/view/256519

ชลธิชา กาญจนศิริ และพระมหาดาวสยาม วชิรปญฺโญ. (2563). โภชนปฏิบัติ: การใช้หลักโภชเนมัตตัญญุตาในการรักษาโรคตามแนวทางของพระพุทธศาสนาเถรวาท. *วารสารบัณฑิตศึกษามหาจุฬาขอนแก่น, 7*(3), 61–73. https://so02.tci-thaijo.org/index.php/jg-mcukk/article/view/241973

ชามา เทียนโสภา. (2566). *รูปแบบการบริหารสถานศึกษาเอกชนเพื่อส่งเสริมการเป็นองค์กรแห่งความสุข* [วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต, มหาวิทยาลัยนเรศวร]. NU Intellectual Repository. https://nuir.lib.nu.ac.th/dspace/bitstream/123456789/5832/3/ChamaTiensopha.pdf

ทรงพล บุญประเสริฐ. (2564). หลักธรรมการบริหารเชิงพุทธของการบริหารโรงเรียน. *วารสารครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 49*(2), 1–11. https://doi.org/10.58837/CHULA.EDUCU.49.2.18

ธีรศักดิ์ พันธุมาศ, ฬิฎา สมบูรณ์ และเริงวิชญ์ นิลโคตร. (2568). การบริหารเชิงนวัตกรรมยุคดิจิทัลที่ส่งผลต่อการดำเนินงานสถานศึกษาปลอดภัย สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาตราด. *วารสารปราชญ์ประชาคม, 3*(6), 127–144. https://so12.tci-thaijo.org/index.php/watmahasawat_jsc/article/view/3216

พรหมเรศ แก้วโมลา, พระมหาชนินนทร์ อธิวโร, ชลธิชา จิรภัคพงศ์ และปริวัฒน์ มีเดช. (2567). การบริหารการศึกษาตามหลักพุทธบูรณาการ. *วารสารมณีเชษฐาราม วัดจอมมณี, 7*(6), 1283–1298. https://so07.tci-thaijo.org/index.php/JMCR/article/view/5882

พระบัวสอน สิริภทฺโท และพูลศักดิ์ หอมสมบัติ. (2566). การบริหารองค์กรยุคใหม่ด้วยการบริหารเชิงพุทธ. *วารสารพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี, 5*(3), 709–724. https://so12.tci-thaijo.org/index.php/JOBU2025/article/view/4433

พระราชบัญญัติโรงเรียนเอกชน พ.ศ. 2550. (2551, 11 มกราคม). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่ม 125 ตอนที่ 7 ก, หน้า 2–9.

พระอุทิศ สมฺมาภาณี (แท่งทอง) และวรกฤต เถื่อนช้าง. (2564). การใช้หลักพุทธวิธีในการบริหารการศึกษา. *วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์, 9*(1), 183–196. https://so02.tci-thaijo.org/index.php/jgsnsbc-journal/article/view/252213

พัชรินทร์ จันทร์กล่ำ และพระสุทธิสารเมธี. (2566). การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาท. *วารสารปรัชญาปริทรรศน์, 28*(1), 79–95. https://so05.tci-thaijo.org/index.php/phiv/article/view/263432

พิชชาพร เจริญยิ่ง, พัชราภา ตันติชูเวช และอรอุษา ปุณยบุรณะ. (2568). องค์กรแห่งความสุขของครูในโลกยุคใหม่. *วารสารสังคมศึกษาปริทรรศน์, 1*(5), 1–14. https://doi.org/10.64186/jsp1808

วรินทร์ธรา ภัคอัมพาพันธ์, พระราชวชิรเมธี และพระมหาอุดร อุตฺตโร. (2566). พุทธวิธีการบริหารการศึกษาในศตวรรษที่ 21. *วารสาร มจร การพัฒนาสังคม, 8*(3), 81–94. https://so06.tci-thaijo.org/index.php/JMSD/article/view/260870

ศิริภัสสร ปิยนันทวารินทร์. (2566). *การบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อการบริหารจัดการการฝึกอบรมเยาวชนของศาลเยาวชนและครอบครัวจังหวัดสมุทรปราการ* [วิทยานิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย]. หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์. https://gradpol.mcu.ac.th/wp-content/uploads/2024/02/03-%E0%B8%99%E0%B8%B2%E0%B8%87%E0%B8%A8%E0%B8%B4%E0%B8%A3%E0%B8%B4%E0%B8%A0%E0%B8%B1%E0%B8%AA%E0%B8%AA%E0%B8%A3-%E0%B8%9B%E0%B8%B4%E0%B8%A2%E0%B8%99%E0%B8%B1%E0%B8%99%E0%B8%97%E0%B8%A7%E0%B8%B2%E0%B8%A3%E0%B8%B4%E0%B8%99%E0%B8%97%E0%B8%A3%E0%B9%8C_watermark.pdf

สมใจ มณีวงษ์. (2567). การเตรียมตัวเพื่อรับมือกับโลกยุค BANI. *Journal of Integration Social Sciences and Development, 4*(2), 29–36. https://so15.tci-thaijo.org/index.php/JISSD/article/view/1382

สรรเสริญ จงผดุงสัตย์ และเมธาวี อุดมธรรมานุภาพ. (2568). แนวทางการเสริมสร้างการกำกับตนเองใน BANI World จากการทำวิทิสาสมาธิ. *วารสารจิตวิทยาพุทธศาสตร์ประยุกต์เพื่อสังคม, 11*(1), 239–252. https://so03.tci-thaijo.org/index.php/human/article/view/284857

สันติชัย ใจชุ่มชื่น. (2561). *รูปแบบการบริหารนวัตกรรมสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนเอกชนประเภทสามัญ สังกัดสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน* [วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต, มหาวิทยาลัยบูรพา]. คลังปัญญามหาวิทยาลัยบูรพา. https://buuir.buu.ac.th/xmlui/bitstream/handle/1234567890/7391/Fulltext.pdf

สายฟ้า หาสีสุข. (2569). อิทธิบาท 4: หลักธรรมนำการบริหารสถานศึกษาสู่ความสำเร็จ. *วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม, 16*(1), 113–121. https://so07.tci-thaijo.org/index.php/HUSO-J/article/view/4916

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2560). *แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560–2579*. พริกหวานกราฟฟิค.

สุวิทย์ ภาณุจารี. (2568). *หลักธรรมเพื่อการบริหารการศึกษา*. วิทยาลัยนวัตกรรมการจัดการมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์.

อมรรัตน์ มีพัฒน์, ธีระภาพ เพชรมาลัยกุล และจตุพล ยงศร. (2566). ระบบนิเวศการบริหารสถานศึกษาเอกชน. *วารสารรัชต์ภาคย์, 17*(51), 123–139. https://so05.tci-thaijo.org/index.php/RJPJ/article/view/261401

Diener, E., Oishi, S., & Tay, L. (2018). Advances in subjective well-being research. *Nature Human Behaviour, 2*(4), 253–260. https://doi.org/10.1038/s41562-018-0307-6

World Health Organization. (2020). *Basic documents* (49th ed.). https://apps.who.int/gb/bd/pdf_files/BD_49th-en.pdf

ปัญญาประดิษฐ์กับการติดตามและประเมินผลการจัดการศึกษา

Artificial Intelligence for Monitoring and Evaluation of Educational Management

นภัทร อินทรุณ[1] โกสุม สายใจ[2] และรพี ม่วงนนท์[3]

Napat Intaroon, Kosoom Saichai and Rapee Moungnont

Received: September 18, 2026

Revised: October 29, 2026

Accepted: October 29, 2026

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสังเคราะห์แนวคิดเกี่ยวกับการติดตามและประเมินผลการศึกษา แนวคิดการจัดการศึกษา และแนวคิดด้านปัญญาประดิษฐ์ เพื่อเสนอกรอบแนวคิดสำหรับประยุกต์ใช้ปัญญาประดิษฐ์ในการติดตามและประเมินผลการจัดการศึกษาอย่างเป็นระบบ โดยใช้การวิเคราะห์เอกสารและการสังเคราะห์สาระจากงานวิชาการ เอกสารเชิงนโยบาย และกรอบแนวคิดด้านการประเมิน โดยเฉพาะแบบจำลอง CIPP ผลการสังเคราะห์ชี้ให้เห็นว่าการติดตามช่วยสะท้อนความก้าวหน้า ปัญหา และอุปสรรคระหว่างดำเนินงาน ขณะที่การประเมินผลช่วยตัดสินคุณค่า ประสิทธิผล และผลกระทบของการดำเนินงาน เมื่อบูรณาการกับปัญญาประดิษฐ์ ระบบติดตามและประเมินผลสามารถก้าวจากการรายงานเชิงย้อนหลังไปสู่การวิเคราะห์เชิงคาดการณ์ การแจ้งเตือนล่วงหน้า และการสนับสนุนการตัดสินใจบนฐานข้อมูลได้ บทความเสนอกรอบ “AI-CIPP-ME” ประกอบด้วย 5 มิติ ได้แก่ 1) ธรรมาภิบาลข้อมูลและตัวชี้วัด 2) การวิเคราะห์บริบทและปัจจัยนำเข้าโดยใช้ข้อมูล 3) การติดตามกระบวนการดำเนินงานแบบใกล้เวลาจริง 4) การประเมินผลผลิตและผลกระทบเชิงพยากรณ์ และ 5) วงจรป้อนกลับเพื่อการปรับปรุงนโยบายและการปฏิบัติ กรอบดังกล่าวมีศักยภาพในการเชื่อมโยงเป้าหมายเชิงนโยบายกับตัวชี้วัดเชิงปฏิบัติ ลดภาระงานเอกสาร เพิ่มความแม่นยำในการวิเคราะห์ และทำให้ผู้บริหาร ครู และหน่วยงานต้นสังกัดใช้สารสนเทศร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ อย่างไรก็ตาม ความสำเร็จของการใช้ปัญญาประดิษฐ์

[1] มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์; Rajamangala University of Technology Rattanakosin

Corresponding author, e-mail: napat.int@rmutr.ac.th, Tel. 06 4235 6419

ขึ้นอยู่กับคุณภาพข้อมูล ความพร้อมของบุคลากร มาตรการคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล การลดอคติของอัลกอริทึม และการคงบทบาทของมนุษย์ในการตีความผลและตัดสินใจเชิงคุณค่า

คำสำคัญ: การติดตามและประเมินผล, การจัดการศึกษา, การวิเคราะห์เชิงพยากรณ์, ธรรมาภิบาลข้อมูล, ปัญญาประดิษฐ์

Abstract

This academic article aims to synthesize concepts of educational monitoring and evaluation, educational management, and artificial intelligence (AI) in order to propose a conceptual framework for the systematic application of AI to the monitoring and evaluation of educational management. The article employs documentary analysis and content synthesis of academic works, policy documents, and evaluation frameworks, particularly the CIPP model. The synthesis indicates that monitoring reveals progress, problems, and obstacles during implementation, whereas evaluation judges the worth, effectiveness, and impact of implementation. When integrated with AI, monitoring and evaluation systems can move beyond retrospective reporting toward predictive analytics, early warning, and data-driven decision support. The article proposes the AI-CIPP-ME (Artificial Intelligence–Context, Input, Process, Product–Monitoring and Evaluation) framework, which comprises five dimensions: (1) data and indicator governance, (2) data-driven context and input analysis, (3) near-real-time process monitoring, (4) predictive product and impact evaluation, and (5) feedback loops for policy and practice improvement. The framework has the potential to link policy goals with operational indicators, reduce documentation workloads, enhance analytical accuracy, and enable administrators, teachers, and supervisory agencies to share information effectively. Nevertheless, the success of AI adoption depends on data quality, personnel readiness, personal data protection measures, the mitigation of algorithmic bias, and the retention of human roles in interpreting results and making value-based judgments.

Keywords: Monitoring and Evaluation, Educational Management, Predictive Analytics, Data Governance, Artificial Intelligence

บทนำ

การบริหารและการจัดการศึกษาในปัจจุบันเผชิญการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทั้งด้านนโยบาย คุณภาพผู้เรียน ความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา ความคาดหวังของสังคม และเทคโนโลยีดิจิทัล ส่งผลให้การติดตามและประเมินผลการศึกษามีความสำคัญยิ่งต่อการกำกับ ตรวจสอบ และพัฒนาคุณภาพการศึกษาให้เป็นไปตามมาตรฐาน โดย Drennan (2000) อธิบายว่าการประเมินเป็นกลไกสำคัญของการประกันคุณภาพการศึกษา ขณะที่สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2564) เห็นว่าการติดตามและประเมินผลช่วยสร้างสารสนเทศเพื่อการตัดสินใจและการปรับปรุงงานอย่างต่อเนื่อง เช่นเดียวกับ Organisation for Economic Co-operation and Development [OECD] (2002) ที่ชี้ว่าการประเมินเป็นฐานสำคัญของการเรียนรู้เชิงนโยบาย อย่างไรก็ตาม ระบบติดตามและประเมินผลแบบดั้งเดิมยังประสบข้อจำกัดด้านการจัดการข้อมูล ความล่าช้าในการรายงานผล และการวิเคราะห์เชิงลึกที่ไม่ทันต่อสถานการณ์ โดยเฉพาะในบริบทการศึกษาขั้นพื้นฐานที่มีความซับซ้อนสูง Cruz-Benito (2022) เสนอว่า ปัญญาประดิษฐ์สามารถสนับสนุนการประเมินบนฐานข้อมูลเพื่อการตัดสินใจได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้ ประพัฒน์ รัศมี และธดา สิทธิ์ธาดา (2568) ยังชี้ว่าปัญญาประดิษฐ์ช่วยยกระดับประสิทธิภาพด้านการบริหาร การจัดการเรียนการสอน การประเมินผล และการจัดการข้อมูลทางการศึกษา ขณะเดียวกัน จิรกร ฐาวิรัตน์ (2568) เน้นย้ำว่าการนำปัญญาประดิษฐ์มาใช้ต้องตั้งอยู่บนหลักจริยธรรม ความรับผิดชอบ และความเหมาะสมกับบริบททางการศึกษา เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษาอย่างยั่งยืน

บทความนี้จึงมุ่งสังเคราะห์องค์ความรู้จากเอกสารวิชาการที่เกี่ยวข้องกับ 1) แนวคิดการติดตามและประเมินผล 2) แนวคิดการจัดการศึกษา และ 3) แนวคิดด้านปัญญาประดิษฐ์ เพื่อนำไปสู่การเสนอกรอบแนวคิดเชิงบูรณาการ สำหรับการประยุกต์ใช้ปัญญาประดิษฐ์ในการติดตามและประเมินผลการจัดการศึกษา โดยใช้แบบจำลอง CIPP เป็นแกนในการเชื่อมโยง “การเก็บข้อมูล-การวิเคราะห์-การตัดสินใจ-การปรับปรุง” ให้เป็นวงจรเดียวกัน

ความหมายและสาระสำคัญของการติดตามและประเมินผลทางการศึกษา

การติดตามและประเมินผลเป็นกระบวนการที่มีความเชื่อมโยงสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด โดยการติดตามมุ่งรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับปัจจัยนำเข้า กระบวนการดำเนินงาน และผลการ

ดำเนินงาน เพื่อนำมาใช้เป็นข้อมูลย้อนกลับสำหรับการกำกับ ควบคุม และแก้ไขปัญหาในระหว่างการดำเนินงาน ส่วนการประเมินผลมุ่งตรวจสอบและตัดสินคุณค่าของโครงการ เพื่อนำสารสนเทศที่ได้ไปใช้ในการปรับปรุงและพัฒนาโครงการในระยะต่อไป สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2564) อธิบายว่า กระบวนการดังกล่าวเป็นกลไกสำคัญของการบริหารโครงการอย่างเป็นระบบ ขณะที่ณัฐธยาน์ สุภาพ และคณะ (2566) ชี้ให้เห็นว่า การกำกับติดตามช่วยตรวจสอบความก้าวหน้าของการดำเนินงานเทียบกับแผนและมาตรฐานที่กำหนดไว้ ในบริบททางการศึกษา ธานี ภาคอุทัย (2562) เห็นว่าการติดตามและประเมินผลช่วยให้ผู้บริหารรับรู้จุดแข็ง จุดอ่อน ตลอดจนปัญหาและอุปสรรคของการดำเนินงาน ส่วนชูเกียรติ รักบำเหน็จ (2563) อธิบายว่า สารสนเทศที่ได้จากกระบวนการดังกล่าวสามารถนำมาใช้สนับสนุนการปรับแผนและการตัดสินใจเชิงบริหารได้อย่างมีเหตุผล จึงอาจกล่าวได้ว่า การติดตามและประเมินผลเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาคุณภาพการจัดการศึกษาอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ วารุณี ลัภนโชคดี (2564) อธิบายว่า การติดตามและประเมินผลที่มีประสิทธิภาพต้องมุ่งสนับสนุนให้หน่วยงานนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติอย่างเป็นระบบ โดยอาศัยการประสาน การเร่งรัด และการกำกับให้แผนงานหรือโครงการดำเนินไปตามเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพและคุ้มค่าต่อทรัพยากร อีกทั้งยังช่วยให้ทราบถึงความก้าวหน้า ความสำเร็จ ปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นตั้งแต่ระยะเริ่มต้นและระหว่างการดำเนินงาน อันนำไปสู่การปรับปรุงปัจจัยนำเข้า กิจกรรม และกระบวนการดำเนินงานให้มีความเหมาะสมยิ่งขึ้น สอดคล้องกับวิทยา เกริกศุกลวณิชย์ (2557) ที่ชี้ว่า การกำกับติดตามเป็นเครื่องมือสำคัญของผู้บริหารในการตรวจสอบว่าการดำเนินงานเป็นไปตามแผน มาตรฐาน และเป้าหมายที่กำหนดไว้หรือไม่ รวมทั้งช่วยให้สามารถระบุปัญหา อุปสรรค และปรับเปลี่ยนกลยุทธ์ให้สอดคล้องกับสถานการณ์ได้อย่างทันท่วงที ดังนั้น การติดตามและประเมินผลทางการศึกษาจึงมิได้มีบทบาทเพียงในการควบคุมการดำเนินงานเท่านั้น หากยังเป็นกระบวนการสำคัญในการยกระดับคุณภาพ ประสิทธิภาพ และความคุ้มค่าของการจัดการศึกษาอย่างต่อเนื่อง

เมื่อพิจารณาในภาพรวมการติดตามและประเมินผลการจัดการศึกษาเป็นกลไกสำคัญในการกำกับการดำเนินงานให้บรรลุเป้าหมาย โดยใช้ข้อมูลสารสนเทศในการวิเคราะห์ความก้าวหน้า ผลสำเร็จ ปัญหา และอุปสรรค เพื่อสนับสนุนการตัดสินใจและปรับปรุงการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง อันนำไปสู่การยกระดับคุณภาพ ประสิทธิภาพ และความคุ้มค่าของการจัดการศึกษาอย่างยั่งยืน

แบบจำลอง CIPP กับการออกแบบระบบติดตามและประเมินผล

แบบจำลอง CIPP ของ Stufflebeam (1971) เป็นกรอบการประเมินเชิงระบบที่พัฒนาขึ้นบนแนวคิดสำคัญว่า การประเมินควรมุ่งสนับสนุนการตัดสินใจทางการบริหาร มากกว่ามุ่งวัดผลสัมฤทธิ์หรือพิสูจน์คุณค่าเพียงในตอนปลายของโครงการ ด้วยเหตุนี้ การประเมินจึงต้องดำเนินอย่างเป็นระบบ ครอบคลุมทุกระยะของการบริหาร และให้สารสนเทศที่ถูกต้อง ทันเวลา และใช้ประโยชน์ได้จริงต่อการกำหนดทิศทางและการปรับปรุงงาน แบบจำลองดังกล่าวประกอบด้วย 4 มิติ ได้แก่ 1) การประเมินบริบท (Context Evaluation) 2) การประเมินปัจจัยนำเข้า (Input Evaluation) 3) การประเมินกระบวนการ (Process Evaluation) และ 4) การประเมินผลผลิต (Product Evaluation) ซึ่งช่วยให้การประเมินครอบคลุมตั้งแต่การวิเคราะห์ปัญหา การออกแบบทางเลือก การกำกับติดตามการดำเนินงาน ไปจนถึงการพิจารณาผลลัพธ์และความคุ้มค่า จึงอาจกล่าวได้ว่า CIPP เป็นเครื่องมือเชิงยุทธศาสตร์ที่เชื่อมโยงการประเมินกับการบริหารอย่างเป็นเหตุเป็นผลและต่อเนื่อง นอกจากนี้ ปรียวาจ บัวพุด (2566) ชี้ให้เห็นว่า การใช้ข้อมูลจากการประเมินตามกรอบ CIPP สามารถสนับสนุนการตัดสินใจเชิงบริหารได้อย่างเป็นระบบใน 4 ระยะสำคัญ ได้แก่ การวางแผน การกำหนดโครงสร้างโครงการ การนำโครงการไปสู่การปฏิบัติ และการทบทวนโครงการเพื่อพิจารณาการดำเนินงานต่อเนื่อง การขยายผล หรือการยุติโครงการ สะท้อนให้เห็นว่าแบบจำลอง CIPP มีความเหมาะสมอย่างยิ่งต่อการออกแบบระบบติดตามและประเมินผลที่มุ่งยกระดับประสิทธิภาพ ประสิทธิผล และความรับผิดชอบของการจัดการศึกษาอย่างรอบด้าน

ในบริบทการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน แบบจำลอง CIPP มีความเหมาะสมอย่างยิ่งต่อการออกแบบระบบติดตามและประเมินผล เนื่องจากครอบคลุมการตัดสินใจในทุกระยะของการดำเนินงาน โดยการประเมินบริบทช่วยให้หน่วยงานมองเห็นความต้องการจำเป็นของพื้นที่ ความเหลื่อมล้ำระหว่างสถานศึกษา ความพร้อมด้านดิจิทัล และปัญหาเฉพาะของผู้เรียน ขณะที่การประเมินปัจจัยนำเข้าช่วยตรวจสอบความเพียงพอและความเหมาะสมของทรัพยากร บุคลากร งบประมาณ ระบบข้อมูล และเทคโนโลยีที่ใช้สนับสนุนการดำเนินงาน ส่วนการประเมินกระบวนการมุ่งติดตามการนำแผนไปสู่การปฏิบัติ เช่น การเข้าเรียน การจัดการเรียนรู้ การนิเทศภายใน และการใช้สื่อดิจิทัลในชั้นเรียน สำหรับการประเมินผลผลิตนั้น ช่วยสะท้อนผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียน คุณภาพสถานศึกษา ความพึงพอใจของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และผลกระทบที่เกิดขึ้นในระยะยาว จุดเด่นสำคัญของแบบจำลอง CIPP จึงอยู่ที่การเชื่อมโยงการติดตามและการประเมินผลให้อยู่ในวงจรเดียวกัน และสร้างสารสนเทศเพื่อการตัดสินใจได้อย่างต่อเนื่องตลอดกระบวนการดำเนินงาน นอกจากนี้ เมื่อพิจารณาร่วมกับเทคโนโลยีสมัยใหม่ แบบจำลองดังกล่าวยังเอื้อต่อการแปลงองค์ประกอบการ

ประเมินให้เป็นชุดข้อมูล ตัวชี้วัด เครื่องมือวิเคราะห์ และกลไกแจ้งเตือนที่มีความชัดเจน จึงเหมาะสมต่อการบูรณาการกับปัญญาประดิษฐ์ ซึ่งมีศักยภาพในการวิเคราะห์ข้อมูลหลายมิติ ตรวจจับความผิดปกติ และพยากรณ์แนวโน้มเพื่อสนับสนุนการบริหารการศึกษาอย่างมีประสิทธิภาพ

ปัญญาประดิษฐ์: ความหมาย ประเภท และศักยภาพต่อการประเมินทางการศึกษา

ปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence: AI) คือเทคโนโลยีที่พัฒนาขึ้นเพื่อจำลองความสามารถทางปัญญาของมนุษย์ ทั้งการเรียนรู้ การวิเคราะห์ และการตัดสินใจ โดยสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2568ก) อธิบายว่าปัญญาประดิษฐ์ทำให้คอมพิวเตอร์สามารถปฏิบัติงานที่ต้องอาศัยสติปัญญาของมนุษย์ได้ ขณะที่สมศรี พุทธธรรมวงศ์ (2563) ชี้ว่าปัญญาประดิษฐ์อาศัยชุดคำสั่ง การวิเคราะห์ข้อมูลขั้นสูง และการเรียนรู้ของเครื่องคอมพิวเตอร์เพื่อสนับสนุนการตีความข้อมูล การตัดสินใจ และการทำงานอัตโนมัติหรือร่วมกับมนุษย์ ในบริบททางการศึกษาปัญญาประดิษฐ์มีบทบาททั้งด้านการจัดการเรียนการสอนและการบริหารจัดการ โดยสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2568ก) จำแนกการใช้ปัญญาประดิษฐ์ออกเป็นด้านการเรียนการสอนและด้านการบริหารจัดการ ส่วนวรลักษณ์ หิมะกลัส (2566) อธิบายว่าปัญญาประดิษฐ์สนับสนุนการเรียนรู้รายบุคคล การประมวลผลข้อมูลขนาดใหญ่ การลดภาระครู การให้ผลป้อนกลับทันที และการพยากรณ์ผลการเรียน ขณะที่ศักดิ์ชัย ไชยรักษ์ และปณิตา วรรณพิรุณ (2563) เสนอการประยุกต์ใช้ปัญญาประดิษฐ์ทางการศึกษาใน 4 มิติ ได้แก่ การบริหารการศึกษาอัจฉริยะ การพัฒนาหลักสูตรอัจฉริยะ ระบบการเรียนรู้อัจฉริยะ และการสนับสนุนผู้เรียนอัจฉริยะ ซึ่งสะท้อนศักยภาพของปัญญาประดิษฐ์ในการยกระดับทั้งการบริหารและการจัดการเรียนรู้ นอกจากนี้ สุภัทรศักดิ์ คำสามารถ และคณะ (2563) ยังชี้ว่าปัญญาประดิษฐ์สามารถวิเคราะห์ข้อมูลและติดตามผลการเรียนผ่านระบบดิจิทัลได้อย่างเป็นระบบ จึงมีศักยภาพอย่างยิ่งต่อการประเมินทางการศึกษา อย่างไรก็ตาม พระสมพร นามอินทร์ และชาตรี สุขสบาย (2567) เห็นว่าการนำปัญญาประดิษฐ์มาใช้จำเป็นต้องคำนึงถึงความเป็นส่วนตัว ความปลอดภัยของข้อมูล ความเท่าเทียม และความโปร่งใสควบคู่กัน เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อการพัฒนาการศึกษาอย่างเหมาะสมและรับผิดชอบ

นอกจากนี้ ปัญญาประดิษฐ์ยังมีศักยภาพสำคัญในการยกระดับคุณภาพและประสิทธิภาพของระบบการศึกษาในหลายมิติ ทั้งด้านการบริหารการศึกษา การจัดการเรียนการสอน การประเมินผล การจัดเก็บและวิเคราะห์ข้อมูล ตลอดจนการพัฒนาเทคโนโลยีการเรียนรู้ให้

สอดคล้องกับความต้องการของการศึกษายุคดิจิทัล โดยประพัฒน์ รัศมี และธดา สิทธิ์ธาดา (2568) ชี้ว่าปัญญาประดิษฐ์ช่วยเสริมประสิทธิภาพการดำเนินงานทางการศึกษาอย่างเป็นระบบ ขณะที่ Cruz-Benito (2022) อธิบายว่า การประยุกต์ใช้ปัญญาประดิษฐ์ในการติดตามและประเมินผลการศึกษามุ่งเน้นการใช้ข้อมูลเป็นฐานในการตัดสินใจ โดยครอบคลุมการติดตามความก้าวหน้าของผู้เรียน การประเมินประสิทธิภาพของสถานศึกษา การสนับสนุนการตัดสินใจเชิงนโยบาย และการประเมินผลอย่างต่อเนื่องแบบทันเวลา จึงสะท้อนให้เห็นว่าปัญญาประดิษฐ์มิได้เป็นเพียงเครื่องมือทางเทคโนโลยี หากยังเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาระบบประเมินทางการศึกษาให้มีความแม่นยำทันสมัย และตอบสนองต่อการบริหารจัดการศึกษาได้อย่างมีประสิทธิผล

ดังนั้น ปัญญาประดิษฐ์เป็นเทคโนโลยีสำคัญที่ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารและการจัดการศึกษา โดยสามารถประยุกต์ใช้ในการรวบรวม วิเคราะห์ และประมวลผลข้อมูล เพื่อสนับสนุนการติดตามความก้าวหน้า การประเมินผล และการตัดสินใจเชิงบริหารได้อย่างแม่นยำและทันเวลา ทั้งนี้ การนำปัญญาประดิษฐ์มาใช้ควรคำนึงถึงความถูกต้องของข้อมูล ความเป็นส่วนตัว ความปลอดภัย และความโปร่งใส เพื่อให้การติดตามและประเมินผลการจัดการศึกษาเกิดประสิทธิภาพและนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพการศึกษาอย่างยั่งยืน

การจัดการศึกษา: เป้าหมาย โครงสร้าง และความจำเป็นของข้อมูล

การจัดการศึกษาเป็นกระบวนการพัฒนามนุษย์อย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง โดยมุ่งเสริมสร้างคุณภาพของผู้เรียนทั้งด้านความรู้ ทักษะ คุณธรรม และความสามารถในการดำรงชีวิตในสังคมอย่างมีประสิทธิภาพ สมศรี พุทธธรรมวงศ์ (2563) อธิบายว่า การจัดการศึกษามุ่งพัฒนาศักยภาพทรัพยากรมนุษย์ให้มีคุณภาพ ขณะที่ปรัชญา เวสารัชช์ (2545) เห็นว่าการศึกษาเป็นกระบวนการพัฒนามนุษย์อย่างรอบด้านเพื่อนำไปสู่ความมั่นคงและความก้าวหน้าของสังคม สอดคล้องกับจารุณี ลุนภูงา (2559) ที่ชี้ว่าการจัดการศึกษาต้องมีเป้าหมายชัดเจนในการพัฒนาคนให้สามารถดำรงชีวิต ประกอบอาชีพ และอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข ในระดับนโยบาย สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2560) กำหนดหลักการสำคัญของการจัดการศึกษาตามแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560–2579 ได้แก่ การศึกษาเพื่อปวงชน ความเท่าเทียมและทั่วถึง หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน ทั้งนี้ การบรรลุเป้าหมายดังกล่าวจำเป็นต้องอาศัยระบบข้อมูลและสารสนเทศที่มีคุณภาพ เพื่อสนับสนุนการวางแผน การบริหารจัดการ การติดตาม และการประเมินผลอย่างเป็นระบบ โปร่งใส และตรวจสอบได้ โดยต้องมีตัวชี้วัดและกลไกประเมินที่ชัดเจน เชื่อมโยงการดำเนินงานทุกระดับ และ

เปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเข้ามามีส่วนร่วมในการสะท้อนผลการจัดการศึกษา จึงอาจกล่าวได้ว่าข้อมูลเป็นฐานสำคัญของการขับเคลื่อนการจัดการศึกษาให้บรรลุเป้าหมายเชิงคุณภาพ ความเสมอภาค และประสิทธิภาพในการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืน

การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานของไทยยึดเขตพื้นที่การศึกษาเป็นฐานตามพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. 2546 มาตรา 33 โดยคำนึงถึงระดับการศึกษา จำนวนสถานศึกษา จำนวนประชากร วัฒนธรรม และความเหมาะสมเชิงพื้นที่ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2568ข) อธิบายว่า แนวทางดังกล่าวมุ่งให้การบริหารและการจัดการศึกษาสอดคล้องกับบริบทของแต่ละพื้นที่ ขณะที่สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2562) ได้กำหนดมาตรฐานการศึกษาของชาติ พ.ศ. 2561 เป็นกรอบสำหรับพัฒนาผู้เรียนไปสู่ผลลัพธ์ที่พึงประสงค์ตามช่วงวัย และใช้เป็นฐานในการกำกับ ตรวจสอบ ประเมินผล และประกันคุณภาพการศึกษา นัยสำคัญของโครงสร้างดังกล่าวคือการเปิดโอกาสให้สถานศึกษามีความยืดหยุ่นในการจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับบริบทและศักยภาพของผู้เรียน ภายใต้เป้าหมายร่วมด้านคุณภาพ ความเสมอภาค และประสิทธิภาพ อย่างไรก็ตาม การขับเคลื่อนระบบการศึกษาขั้นพื้นฐานซึ่งมีผู้เรียนจำนวนมากและกระจายอยู่ในบริบทที่หลากหลาย จำเป็นต้องอาศัยข้อมูลที่เชื่อมโยงกันทั้งระดับผู้เรียน สถานศึกษา และพื้นที่ เพื่อสนับสนุนการกำกับ ติดตาม และตัดสินใจเชิงนโยบายอย่างแม่นยำและทันการณ์ โดยสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2567) ชี้ว่ากระบวนการติดตามและประเมินผลที่มีประสิทธิภาพต้องครอบคลุมการวิเคราะห์นโยบายและแผน การกำหนดตัวชี้วัด การรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูล การรายงานผล และการนำผลไปใช้ปรับปรุงคุณภาพการศึกษา จึงอาจกล่าวได้ว่าข้อมูลเป็นโครงสร้างพื้นฐานสำคัญของการจัดการศึกษาในยุคปัจจุบัน เพราะไม่เพียงรองรับการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ หากยังเป็นเงื่อนไขสำคัญของการพัฒนาคุณภาพการศึกษาอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง

โดยสรุป การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นกระบวนการที่มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณภาพและลดความเหลื่อมล้ำ โดยอาศัยการบริหารจัดการที่สอดคล้องกับบริบทของพื้นที่และเป้าหมายระดับชาติ ทั้งนี้ ข้อมูลที่ถูกต้อง ครบถ้วน และเชื่อมโยงกันทุกระดับ เป็นปัจจัยสำคัญในการวางแผน กำกับติดตาม ประเมินผล และสนับสนุนการตัดสินใจเชิงนโยบาย จึงจำเป็นต้องนำเทคโนโลยีดิจิทัลและปัญญาประดิษฐ์มาประยุกต์ใช้เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการวิเคราะห์ข้อมูลและยกระดับการบริหารจัดการศึกษาให้มีคุณภาพ โปร่งใส และตอบสนองต่อบริบทที่เปลี่ยนแปลงได้อย่างยั่งยืน

การประยุกต์ใช้ปัญญาประดิษฐ์ในการติดตามและประเมินผลการจัดการศึกษา

การประยุกต์ใช้ปัญญาประดิษฐ์ในการติดตามและประเมินผล ตามแนวคิดของ UNESCO (1999) ตั้งอยู่บนแนวคิดการจัดการศึกษาบนฐานข้อมูล โดยบูรณาการเทคโนโลยีการทำเหมืองข้อมูล และการวิเคราะห์การเรียนรู้ เพื่อสนับสนุนการตัดสินใจเชิงนโยบายและการพัฒนาคุณภาพการศึกษาอย่างต่อเนื่อง โดยปัญญาประดิษฐ์ทำหน้าที่เป็นเครื่องมือในการรวบรวม วิเคราะห์ และคาดการณ์ข้อมูลทางการศึกษาในหลายมิติ อาทิ ความก้าวหน้าของผู้เรียน อัตราการออกกลางคัน ประสิทธิผลของการจัดการเรียนรู้ และคุณภาพการบริหารจัดการสถานศึกษา ซึ่งช่วยให้การติดตามและประเมินผลมีความแม่นยำ เป็นปัจจุบัน และมีลักษณะเชิงคาดการณ์ มากกว่าการประเมินแบบย้อนหลัง ในระดับสถานศึกษา ปัญญาประดิษฐ์สามารถใช้วิเคราะห์ตัวชี้วัดด้านทรัพยากร คุณภาพการจัดการเรียนรู้ ผลสัมฤทธิ์ และความเสมอภาคเพื่อจัดกลุ่มโรงเรียนตามลักษณะปัญหาและศักยภาพ เช่น โรงเรียนที่มีผลสัมฤทธิ์ต่ำแต่มีแนวโน้มพัฒนาได้เร็ว โรงเรียนที่มีข้อจำกัดด้านบุคลากร โรงเรียนที่มีความเสี่ยงด้านความปลอดภัย หรือโรงเรียนที่ต้องการการสนับสนุนด้านดิจิทัลเป็นพิเศษ ซึ่งสอดคล้องกับ Luckin (2018) ที่เสนอว่าการนำปัญญาประดิษฐ์มาใช้ในการติดตามและประเมินผลสามารถดำเนินการผ่านระบบอัจฉริยะที่รวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลพฤติกรรมอย่างต่อเนื่อง เพื่อสร้างตัวชี้วัดเชิงพัฒนาเป็นหลักฐานสำหรับการประเมินผลเชิงระบบ อีกทั้งยังสนับสนุนการประเมินผลแบบต่อเนื่องและเฉพาะบุคคล เชื่อมโยงกับแบบจำลองความก้าวหน้าเพื่อใช้ข้อมูลย้อนกลับในการปรับปรุงการบริหารจัดการอย่างมีประสิทธิภาพ การจัดกลุ่มเชิงวิเคราะห์ลักษณะนี้ช่วยให้เขตพื้นที่และหน่วยงานต้นสังกัดจัดสรรทรัพยากรได้แม่นยำขึ้น ในระดับการบริหาร ปัญญาประดิษฐ์สามารถช่วยสังเคราะห์ข้อมูลจากหลายแหล่งให้อยู่ในแดชบอร์ดเดียวกัน ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล ลดความซ้ำซ้อนของการรายงาน และสร้างรายงานสารสนเทศเพื่อสนับสนุนการตัดสินใจของผู้บริหาร นอกจากนี้ ปัญญาประดิษฐ์ยังสามารถสนับสนุนการประเมินคุณภาพเชิงพัฒนาได้ ผ่านการวิเคราะห์ข้อความจากรายงาน ข้อมูลการนิเทศภายใน แผนพัฒนาโรงเรียน หรือข้อเสนอแนะจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เพื่อจำแนกและสังเคราะห์ประเด็นข้อมูลที่มีเนื้อหาซ้ำซ้อนกัน ประเด็นที่อาจส่งผลกระทบต่อการดำเนินงาน และประเด็นเชิงพัฒนาที่ควรให้ความสำคัญอย่างเป็นระบบ จากผลการศึกษาวิจัยการประยุกต์ใช้ปัญญาประดิษฐ์ในการบริหารสถานศึกษาที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ของโรงเรียนในศูนย์บูรพาประเทืองวิทย์ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเชียงใหม่ เขต 3 (ปวิชญา สูตรเลข และสุรศักดิ์ สุทธสิริ, 2569) พบว่าปัญญาประดิษฐ์เป็นเครื่องมือสนับสนุนการบริหารอย่างเป็นระบบและช่วยลดภาระงานครูและผู้บริหาร ช่วยในการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อการตัดสินใจเชิงกลยุทธ์ รวมถึงการเรียนรู้

เฉพาะบุคคลและการสร้างนวัตกรรมการเรียนรู้และสื่อการเรียนรู้ใหม่ และจากการศึกษาการพัฒนาเครื่องมือวัดสมรรถนะด้วยเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์และระบบสารสนเทศผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนในพื้นที่นวัตกรรมการศึกษาจังหวัดระยอง (วิโรฒน์ ชมภู, อธิตา อ่อนเอื้อน, สุทธิมาศ อภิรักษ์วณิชย์, กฤษณะ ชินสาร และ กิตติศักดิ์ อ่อนเอื้อน, 2569) พบว่าระบบประเมินสมรรถนะด้วยปัญญาประดิษฐ์มีประสิทธิภาพและผู้ใช้มีความพึงพอใจ สามารถตรวจประเมินและรายงานผลได้อย่างรวดเร็ว แม่นยำ และหลากหลายรูปแบบ ช่วยลดภาระงานของครู และสนับสนุนให้ผู้บริหารและผู้เกี่ยวข้องนำข้อมูลไปใช้ปรับปรุงการเรียนรู้และพัฒนาคุณภาพการศึกษาได้อย่างทันท่วงที อย่างไรก็ตาม ประโยชน์สูงสุดของปัญญาประดิษฐ์จะเกิดขึ้นเมื่อระบบถูกออกแบบให้สอดคล้องกับคำถามประเมินและตัวชี้วัดที่ชัดเจน การใช้ปัญญาประดิษฐ์ที่ดีต้องตอบโจทย์ CIPP ว่าเราต้องการวิเคราะห์บริบทอะไร ทรัพยากรอะไร กระบวนการใด และผลลัพธ์หรือผลกระทบใด จึงจะทำให้การติดตามและประเมินผลมีความหมายต่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษา

ตารางที่ 1 การเชื่อมโยงแบบจำลอง CIPP กับบทบาทของปัญญาประดิษฐ์ในการติดตามและประเมินผล

องค์ประกอบ CIPP	คำถามสำคัญ	บทบาทของ ปัญญาประดิษฐ์	ประโยชน์เชิงบริหาร
Context	ปัญหาและความต้องการของพื้นที่คืออะไร	วิเคราะห์แนวโน้ม จัดกลุ่มโรงเรียน ตรวจหาความเหลื่อมล้ำ	กำหนดนโยบายและลำดับความสำคัญได้แม่นยำ
Input	ทรัพยากรและความพร้อมเพียงพอหรือไม่	วิเคราะห์ทรัพยากร บุคลากร งบประมาณ และความพร้อมดิจิทัล	จัดสรรทรัพยากรอย่างเหมาะสมและคุ้มค่า
Process	การดำเนินงานเป็นไปตามแผนหรือไม่	แดชบอร์ดติดตาม แจ้งเตือนความเสี่ยง ตรวจจับข้อมูลผิดปกติ	กำกับติดตามเชิงรุกและแก้ปัญหาได้ทันเวลา
Product	ผลลัพธ์และผลกระทบเกิดขึ้นอย่างไร	วิเคราะห์ผลสัมฤทธิ์ ความเสมอภาค ประสิทธิผล และแนวโน้มระยะยาว	ใช้ผลประเมินเพื่อปรับปรุง ขยายผล หรือยุติโครงการ

ที่มา: ผู้เขียนสังเคราะห์จาก Stufflebeam (1971), Luckin (2018) และ Cruz-Benito (2022)

เงื่อนไขความสำเร็จ ข้อจำกัด และประเด็นจริยธรรม

แม้ปัญญาประดิษฐ์จะมีศักยภาพสูงในการสนับสนุนการติดตามและประเมินผลทางการศึกษา แต่การนำเทคโนโลยีดังกล่าวมาใช้ให้เกิดประสิทธิผลจำเป็นต้องพิจารณาเงื่อนไขความสำเร็จ ข้อจำกัด และประเด็นจริยธรรมอย่างรอบด้าน ประการแรกคือ คุณภาพของข้อมูล เนื่องจากระบบปัญญาประดิษฐ์ทำงานบนพื้นฐานของข้อมูล หากชุดข้อมูลพื้นฐานไม่ครบถ้วน ไม่เป็นมาตรฐาน หรือมีความคลาดเคลื่อน ระบบก็ย่อมให้ผลการวิเคราะห์ที่ไม่ถูกต้องหรือไม่สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริง หลักการที่มักกล่าวว่าคุณภาพของผลลัพธ์ขึ้นอยู่กับคุณภาพของข้อมูลนำเข้าจึงยังคงมีความสำคัญอย่างยิ่งในงานติดตามและประเมินผลทางการศึกษา หน่วยงานที่เกี่ยวข้องจึงจำเป็นต้องให้ความสำคัญกับการพัฒนาระบบฐานข้อมูลที่มีมาตรฐานเดียวกัน กำหนดนิยามตัวแปรและตัวชี้วัดอย่างชัดเจน รวมทั้งพัฒนากลไกการเชื่อมโยงข้อมูลระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ เพื่อให้ข้อมูลมีความถูกต้อง ทันสมัย และสามารถนำไปใช้วิเคราะห์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ประการที่สองคือ ศักยภาพและความพร้อมของบุคลากร การใช้ปัญญาประดิษฐ์ในงานติดตามและประเมินผลไม่ได้หมายถึงการปล่อยให้ระบบวิเคราะห์ข้อมูลแทนมนุษย์ทั้งหมด แต่จำเป็นต้องอาศัยบุคลากรที่สามารถตีความผลลัพธ์ของระบบได้อย่างเหมาะสม ผู้บริหาร ครู ศึกษานิเทศก์ และผู้ประเมินควรมีความรู้พื้นฐานด้านปัญญาประดิษฐ์และความรู้ด้านข้อมูลเพียงพอที่จะเข้าใจหลักการทำงานของระบบ วิเคราะห์ความหมายของข้อมูล และใช้ผลการวิเคราะห์ประกอบการตัดสินใจอย่างมีวิจารณญาณ หากบุคลากรขาดความเข้าใจในประเด็นดังกล่าว อาจเกิดสองสถานการณ์ที่เป็นปัญหา คือ การยอมรับผลลัพธ์จากระบบโดยไม่ตั้งคำถาม หรือการปฏิเสธเทคโนโลยีโดยสิ้นเชิงเนื่องจากไม่เข้าใจข้อจำกัดของระบบ ดังนั้น การพัฒนาศักยภาพบุคลากรด้านการใช้ข้อมูลและเทคโนโลยีจึงเป็นเงื่อนไขสำคัญของความสำเร็จในการประยุกต์ใช้ปัญญาประดิษฐ์ในระบบการศึกษา

ประการที่สามคือ ความพร้อมของโครงสร้างพื้นฐานและระบบเทคโนโลยีสารสนเทศ การนำปัญญาประดิษฐ์มาใช้ในการติดตามและประเมินผลจำเป็นต้องอาศัยระบบฐานข้อมูลที่สามารถรวบรวมและประมวลผลข้อมูลจำนวนมากได้อย่างมีประสิทธิภาพ รวมถึงโครงสร้างพื้นฐานด้านเครือข่ายอินเทอร์เน็ตและระบบคลาวด์ที่มีความเสถียร ในหลายพื้นที่ของระบบการศึกษา โดยเฉพาะโรงเรียนในชนบทหรือพื้นที่ห่างไกล อาจยังมีข้อจำกัดด้านอุปกรณ์ เทคโนโลยี หรือบุคลากรด้านเทคนิค ซึ่งอาจส่งผลให้การนำระบบปัญญาประดิษฐ์มาใช้ไม่สามารถดำเนินการได้อย่างเต็มประสิทธิภาพ ดังนั้น การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานดิจิทัลและระบบสนับสนุนทางเทคนิคจึงเป็นอีกปัจจัยสำคัญที่ต้องพิจารณาควบคู่ไปกับการพัฒนาระบบวิเคราะห์ข้อมูล

ประการที่สี่คือ ประเด็นด้านจริยธรรม ความเป็นธรรม และการคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล การใช้ปัญญาประดิษฐ์ในงานวิเคราะห์ข้อมูลทางการศึกษามักเกี่ยวข้องกับข้อมูลที่มีความละเอียดอ่อน เช่น ข้อมูลผลการเรียน พฤติกรรมการเรียนรู้ หรือข้อมูลพื้นฐานของผู้เรียนและครู ดังนั้น การออกแบบระบบจึงต้องคำนึงถึงหลักการคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล ความโปร่งใสและการใช้ข้อมูลอย่างเหมาะสม หน่วยงานที่นำระบบไปใช้ควรกำหนดมาตรการป้องกันการเข้าถึงข้อมูลโดยไม่ได้รับอนุญาต ลดความเสี่ยงของการเปิดเผยข้อมูลที่อาจกระทบต่อสิทธิส่วนบุคคล และกำหนดขอบเขตการใช้ข้อมูลอย่างชัดเจน นอกจากนี้ ยังควรให้ความสำคัญกับการลดอคติของอัลกอริทึม เนื่องจากแบบจำลองปัญญาประดิษฐ์อาจสะท้อนอคติที่มีอยู่ในข้อมูลเดิมได้ หากไม่มีการตรวจสอบอย่างรอบคอบ ผลการวิเคราะห์อาจนำไปสู่การตัดสินใจที่ไม่เป็นธรรมต่อผู้เรียนหรือสถานศึกษา

ประการที่ห้าคือ ความโปร่งใสและความสามารถในการอธิบายผลลัพธ์ของระบบ เนื่องจากการตัดสินใจทางการศึกษามักส่งผลต่อโอกาสทางการศึกษา การจัดสรรทรัพยากร หรือภาพลักษณ์ของสถานศึกษา ผู้ใช้ระบบจึงจำเป็นต้องสามารถเข้าใจเหตุผลของการวิเคราะห์หรือการคาดการณ์ที่ระบบนำเสนอได้ในระดับหนึ่ง หากระบบให้ผลลัพธ์เพียงตัวเลขหรือคะแนนความเสี่ยงโดยไม่สามารถอธิบายปัจจัยที่เกี่ยวข้องได้ ผู้ใช้ระบบอาจไม่สามารถนำข้อมูลไปใช้ในการตัดสินใจได้อย่างมั่นใจ ดังนั้น การออกแบบระบบวิเคราะห์ข้อมูลควรคำนึงถึงความโปร่งใสและการสื่อสารผลลัพธ์ให้ผู้ใช้สามารถตีความได้อย่างเหมาะสม

ประการสุดท้ายคือ หลักการที่มนุษย์ต้องกำกับการทำงานของระบบ (Human-in-the-loop) เนื่องจากการประเมินผลทางการศึกษาไม่ได้เป็นเพียงการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณเท่านั้น แต่ยังเกี่ยวข้องกับคุณค่า ความเป็นธรรม ความหลากหลายของบริบท และผลประโยชน์สูงสุดของผู้เรียน ปัญญาประดิษฐ์จึงควรถูกใช้ในฐานะเครื่องมือสนับสนุนการตัดสินใจ โดยช่วยวิเคราะห์ข้อมูลจำนวนมาก แจ้งเตือนแนวโน้มของปัญหา และจัดลำดับความสำคัญของประเด็นที่ควรได้รับการพิจารณา ขณะที่การตัดสินใจเชิงคุณค่าและการกำหนดแนวทางดำเนินการยังคงต้องอยู่ภายใต้ดุลยพินิจของผู้บริหารและผู้ประเมินที่มีความรับผิดชอบต่อผลลัพธ์ของการตัดสินใจนั้น

กล่าวโดยสรุป การนำปัญญาประดิษฐ์มาใช้ในการติดตามและประเมินผลทางการศึกษาจะประสบความสำเร็จได้จำเป็นต้องพิจารณาปัจจัยหลายด้านควบคู่กัน ทั้งคุณภาพข้อมูล ศักยภาพของบุคลากร โครงสร้างพื้นฐานทางเทคโนโลยี และหลักจริยธรรมในการใช้ข้อมูล หากสามารถออกแบบระบบให้ตอบสนองต่อเงื่อนไขดังกล่าวได้อย่างเหมาะสม ปัญญาประดิษฐ์ก็จะกลายเป็น

เครื่องมือสำคัญในการสนับสนุนการบริหารจัดการการศึกษาและการพัฒนาคุณภาพการศึกษาอย่างยั่งยืนในอนาคต

แนวทางการขับเคลื่อนกรอบ AI-CIPP-ME ในระดับนโยบาย

การขับเคลื่อนกรอบ AI-CIPP-ME ให้เกิดผลจริงควรดำเนินการเป็นระยะ ไม่ควรเร่งนำระบบอัจฉริยะไปใช้เต็มรูปแบบโดยที่โครงสร้างข้อมูลและบุคลากรยังไม่พร้อม ระยะแรกควรเป็นระยะเตรียมความพร้อม โดยสำรวจแหล่งข้อมูลเดิม กำหนดเจ้าภาพข้อมูล นิยามตัวชี้วัดร่วม และสร้างฉันทามติว่าโจทย์สำคัญที่สุดของระบบคืออะไร เช่น การลดเด็กเสี่ยงหลุดออกจากระบบ การยกระดับผลสัมฤทธิ์ หรือการลดภาระงานรายงานของครู ระยะนี้ควรเน้นการออกแบบธรรมาภิบาลข้อมูลและการพัฒนาความรู้พื้นฐานของผู้ใช้มากกว่าการจัดหาเทคโนโลยีขั้นสูง แนวทางเช่นนี้สอดคล้องกับหลักการใช้ผลประเมินเพื่อการพัฒนาที่ภูริต วาจาบัณฑิตย์ (2563) ให้ความสำคัญว่าการประเมินต้องนำไปสู่การตัดสินใจที่เกิดประโยชน์กับผู้ใช้ผลจริง ระยะที่สอง คือ การบูรณาการข้อมูลและออกแบบเครื่องมือวิเคราะห์ หน่วยงานส่วนกลางและเขตพื้นที่ควรเชื่อมโยงข้อมูลจากระบบต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องให้อยู่ในรูปแบบที่ใช้ร่วมกันได้ พร้อมกำหนดแดชบอร์ดหลักและกลไกแจ้งเตือนตามองค์ประกอบ CIPP เช่น แดชบอร์ดบริบทและความเหลื่อมล้ำ แดชบอร์ดความพร้อมด้านครูและทรัพยากร แดชบอร์ดความก้าวหน้าการดำเนินงาน และแดชบอร์ดผลลัพธ์ของผู้เรียน ระยะนี้ยังควรมีการทดสอบความถูกต้องของแบบจำลองวิเคราะห์อย่างต่อเนื่องเพื่อให้ผู้ใช้เชื่อมั่นว่าระบบตอบโจทย์การบริหารจริง ระยะที่สาม คือ การนำร่องในพื้นที่หรือโรงเรียนตัวอย่าง โดยเลือกกรณีที่มีผลกระทบสูงและวัดผลได้ชัด เช่น ระบบเตือนนักเรียนกลุ่มเสี่ยง ระบบจัดลำดับโรงเรียนที่ต้องการการนิเทศเร่งด่วน หรือระบบสรุปรายงานการติดตามอัตโนมัติ การนำร่องช่วยให้หน่วยงานเรียนรู้ข้อจำกัดเชิงปฏิบัติที่ไม่ปรากฏในแผน เช่น ภาระการป้อนข้อมูล ความพร้อมของอินเทอร์เน็ต การตีความผลวิเคราะห์ และความกังวลของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเรื่องความเป็นธรรมและความเป็นส่วนตัว ระยะสุดท้ายคือการขยายผลและสร้างกลไกกำกับดูแลอย่างยั่งยืน ซึ่งต้องอาศัยการประเมินผลของระบบปัญญาประดิษฐ์เองควบคู่ไปด้วย กล่าวคือ หน่วยงานต้องตรวจสอบด้วยว่าระบบที่นำมาใช้นั้นช่วยลดภาระงานจริงหรือไม่ ช่วยเพิ่มคุณภาพการตัดสินใจมากน้อยเพียงใด และมีผลข้างเคียงเชิงจริยธรรมหรือเชิงนโยบายหรือไม่ การมีวงจรประเมินตัวระบบปัญญาประดิษฐ์จะทำให้การขับเคลื่อนกรอบ AI-CIPP-ME มิได้มุ่งเน้นเพียงการติดตั้งเครื่องมือ แต่พัฒนาไปสู่ระบบการเรียนรู้ขององค์กรอย่างแท้จริง

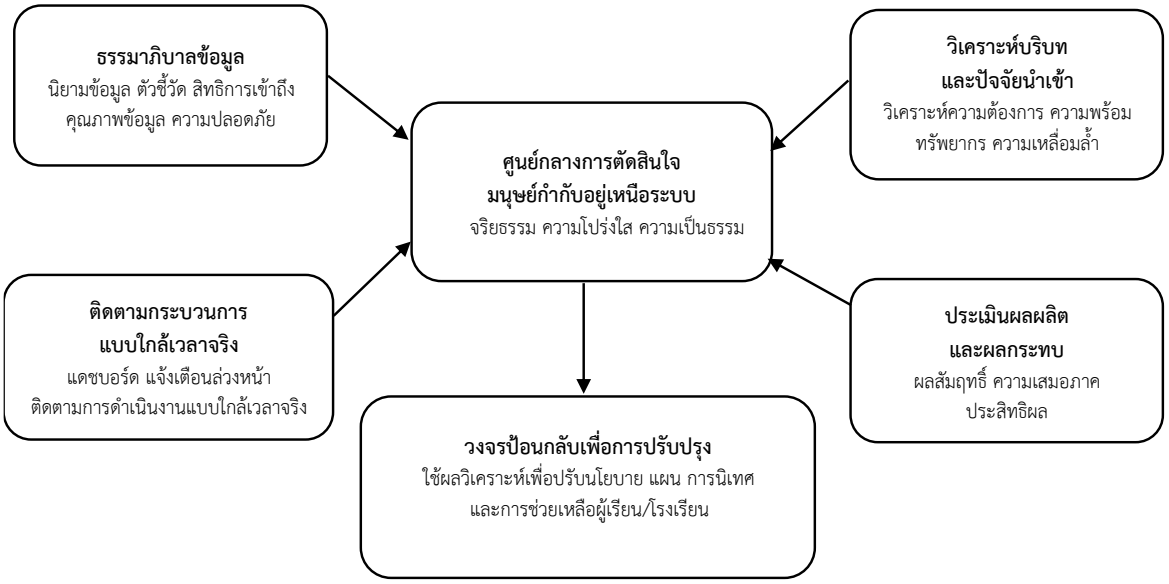
สรุปผล

การติดตามและประเมินผลเป็นหัวใจของการบริหารการศึกษาที่มีคุณภาพ เพราะทำให้หน่วยงานมองเห็นทั้งความก้าวหน้า ปัญหา ผลสัมฤทธิ์ และผลกระทบของการดำเนินงานได้อย่างเป็นระบบ เมื่อบูรณาการกับปัญญาประดิษฐ์ ระบบดังกล่าวจะมีศักยภาพสูงขึ้นในการวิเคราะห์ข้อมูลจำนวนมาก การคาดการณ์แนวโน้นความเสี่ยง สังเคราะห์ข้อมูลหลากหลายมิติ และสนับสนุนการตัดสินใจบนฐานข้อมูลอย่างทันท่วงที อย่างไรก็ดี ปัญญาประดิษฐ์มิใช่ปัจจัยเพียงประการเดียว ความสำเร็จของการนำปัญญาประดิษฐ์มาใช้ในการติดตามและประเมินผลการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานขึ้นอยู่กับคุณภาพข้อมูล มาตรฐานตัวชี้วัด ความพร้อมของบุคลากร โครงสร้างพื้นฐานดิจิทัล จริยธรรมของการใช้ข้อมูล และการรักษาบทบาทของมนุษย์ในการตีความและตัดสินใจเชิงคุณค่า หากขาดองค์ประกอบเหล่านี้ เทคโนโลยีอาจเพิ่มภาระแทนที่จะเพิ่มคุณค่า ดังนั้น หน่วยงานทางการศึกษาควรพัฒนาระบบติดตามและประเมินผลบนฐานของแบบจำลอง CIPP ควบคู่กับการพัฒนาปัญญาประดิษฐ์อย่างค่อยเป็นค่อยไป เริ่มจากโจทย์ที่ชัดเจน ใช้ข้อมูลที่เชื่อถือได้ เปิดให้ตรวจสอบได้ และมีการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างผู้พัฒนาระบบกับผู้ใช้จริง แนวทางดังกล่าวจะช่วยให้การประเมินกลายเป็นพลังในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาขั้นพื้นฐานอย่างต่อเนื่อง เท่าเทียม และยั่งยืน

องค์ความรู้ใหม่

จากการสังเคราะห์แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง บทความนี้ได้พัฒนาองค์ความรู้ใหม่ในรูปของกรอบแนวคิด “AI-CIPP-ME” (Artificial Intelligence for Context, Input, Process, Product Monitoring and Evaluation) เพื่อใช้เป็นกรอบบูรณาการสำหรับการออกแบบระบบติดตามและประเมินผลการจัดการศึกษาในยุคข้อมูลดิจิทัล กรอบแนวคิดดังกล่าวนำหลักการประเมินตามแบบจำลอง CIPP มาผสานกับศักยภาพของปัญญาประดิษฐ์และการวิเคราะห์ข้อมูลทางการศึกษา ทำให้ระบบติดตามและประเมินผลสามารถดำเนินการได้อย่างต่อเนื่อง เป็นระบบ และมีลักษณะเชิงคาดการณ์มากขึ้น โดยโครงสร้างขององค์ความรู้ใหม่นี้ประกอบด้วย 5 มิติสำคัญที่เชื่อมโยงกันเป็นวงจร ได้แก่ 1) ธรรมาภิบาลข้อมูลและตัวชี้วัด ซึ่งเป็นฐานสำคัญของการจัดการข้อมูลทางการศึกษาให้มีมาตรฐานเดียวกัน 2) การวิเคราะห์บริบทและปัจจัยนำเข้าโดยใช้ข้อมูล เพื่อทำความเข้าใจสภาพแวดล้อมและทรัพยากรของสถานศึกษาอย่างรอบด้าน 3) การติดตามกระบวนการดำเนินงานแบบใกล้เวลาจริง ที่ช่วยให้ผู้บริหารสามารถมองเห็นความก้าวหน้าและปัญหาที่เกิดขึ้นระหว่างการดำเนินงาน 4) การประเมินผลผลิตและผลกระทบ

เชิงพยากรณ์ ซึ่งใช้เทคนิควิเคราะห์ข้อมูลและแบบจำลองปัญญาประดิษฐ์เพื่อคาดการณ์แนวโน้มของผลลัพธ์ทางการศึกษา และ 5) วงจรป้อนกลับเพื่อการปรับปรุงนโยบายและการปฏิบัติ ที่ช่วยเชื่อมโยงผลการประเมินกับการตัดสินใจเชิงบริหารและการพัฒนาคุณภาพการศึกษาอย่างต่อเนื่อง

ภาพที่ 1 กรอบบูรณาการ 5 มิติ สำหรับการติดตามและประเมินผลการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน

สาระสำคัญขององค์ความรู้ใหม่นี้คือการปรับบทบาทของระบบติดตามและประเมินผลจากรูปแบบเดิมที่เน้นการรายงานผลย้อนหลัง ไปสู่ระบบการจัดการข้อมูลเพื่อการเรียนรู้และการตัดสินใจเชิงคาดการณ์ ซึ่งสามารถแจ้งเตือนความเสี่ยงล่วงหน้า วิเคราะห์แนวโน้มของปัญหา และเสนอข้อมูลสนับสนุนการตัดสินใจให้กับผู้บริหาร ครู และหน่วยงานต้นสังกัดได้อย่างทันท่วงที นอกจากนี้ กรอบ AI-CIPP-ME ยังช่วยเชื่อมโยงตัวชี้วัดระดับสถานศึกษา เขตพื้นที่ และระดับนโยบายให้สอดคล้องกันมากขึ้น ทำให้ข้อมูลที่เกิดขึ้นจากการติดตามและประเมินผลสามารถนำไปใช้ในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาทั้งในระดับปฏิบัติและระดับระบบได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้น องค์ความรู้ใหม่นี้จึงมีบทบาทสำคัญในการเป็นแนวทางเชิงแนวคิดสำหรับการพัฒนาระบบติดตามและประเมินผลการจัดการศึกษาที่ขับเคลื่อนด้วยข้อมูลและปัญญาประดิษฐ์ในอนาคต

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรดำเนินการวิจัยเชิงทดลองประสิทธิผลของกรอบ AI-CIPP-ME ในสถานศึกษาที่มีขนาดและบริบทแตกต่างกัน เพื่อประเมินประสิทธิผลของกรอบในการติดตามและประเมินผลการจัดการศึกษา

2. ควรศึกษาและพัฒนาความสามารถเชิงคาดการณ์ของปัญญาประดิษฐ์ ความแม่นยำในการแจ้งเตือนความเสี่ยง วิเคราะห์แนวโน้มปัญหา และสนับสนุนการตัดสินใจของผู้บริหารและหน่วยงานต้นสังกัด เพื่อให้สามารถแก้ไขปัญหาได้อย่างทันท่วงที

3. ควรศึกษารูปแบบการเชื่อมโยงข้อมูลเชิงระบบระหว่างสถานศึกษา เขตพื้นที่การศึกษา และระดับนโยบาย โดยคำนึงถึงคุณภาพข้อมูล ความปลอดภัย และจริยธรรมในการใช้ปัญญาประดิษฐ์ เพื่อส่งเสริมการนำผลการติดตามและประเมินผลไปใช้พัฒนาคุณภาพการศึกษาอย่างยั่งยืน

คำรับรองและการเปิดเผยข้อมูลของผู้เขียน

1. การเปิดเผยผลประโยชน์ทับซ้อน (Conflict of Interest)

ผู้เขียนขอรับรองว่าไม่มีผลประโยชน์ทับซ้อนใด ๆ ที่อาจมีอิทธิพลต่อการจัดทำ การสังเคราะห์ การวิเคราะห์ หรือการนำเสนอเนื้อหาของบทความนี้

2. การใช้ปัญญาประดิษฐ์และเทคโนโลยีสนับสนุนการจัดทำต้นฉบับ (Generative AI and AI-assisted Technologies in the Writing Process)

ในการจัดทำต้นฉบับนี้ ผู้เขียนใช้ Claude (Anthropic) และเครื่องมืออื่นที่ใช้ เพื่อตรวจแก้ภาษาและการพิมพ์ ปรับรูปแบบรายการอ้างอิงตาม APA 7 ทั้งนี้ ผู้เขียนได้ตรวจสอบ แก้ไข และรับผิดชอบต่อความถูกต้องและความสมบูรณ์ของเนื้อหาทั้งหมดในบทความฉบับสุดท้าย และไม่ได้ระบุปัญญาประดิษฐ์เป็นผู้เขียนร่วม

3. คำรับรองเกี่ยวกับการเปิดเผยข้อมูล (Data Availability Statement)

บทความนี้เป็นบทความวิชาการที่สังเคราะห์จากเอกสาร ไม่มีการเก็บรวบรวมข้อมูลวิจัยใหม่ เอกสารทั้งหมดที่ใช้ในการสังเคราะห์ปรากฏอยู่ในรายการเอกสารอ้างอิง

4. คำรับรองด้านจริยธรรมการวิจัย (Ethics Statement)

บทความนี้ไม่เกี่ยวข้องกับการวิจัยในมนุษย์ สัตว์ หรือข้อมูลอ่อนไหว จึงไม่ต้องขอรับรองจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย

5. แหล่งทุนสนับสนุนการวิจัย (Funding)

บทความนี้ไม่ได้รับทุนสนับสนุนจากหน่วยงานใด

6. การระบุบทบาทของผู้มีส่วนร่วมตามหลัก CRediT

นภัทร อินทรุณ : การสร้างแนวคิด, การดำเนินการวิจัย, การเขียนต้นฉบับ

โกสุม สายใจ : ระเบียบวิธีวิจัย, การทบทวนและปรับแก้ไขต้นฉบับ

รพี ม่วงนนท์ : การกำกับดูแล, การทบทวนและปรับแก้ไขต้นฉบับ

เอกสารอ้างอิง

จารุณี ลุนภูงา. (2559). *รูปแบบการจัดการศึกษาของจังหวัดจัดการตนเอง* [วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศิลปากร]. Silpakorn University Central Library. https://sure.su.ac.th/xmlui/handle/123456789/20606?attempt=2&

จิรกร ฐาวิรัตน์. (2568). AI กับการศึกษา: ตัวช่วยสุดอัจฉริยะเพื่อพัฒนาการเรียนรู้. *วารสารสังคมศึกษาปริทรรศน์, 1*(2), 98–108. https://doi.org/10.64186/jsp1310

ชูเกียรติ รักบำเหน็จ. (2563). *คู่มือการติดตามประเมินผลการใช้จ่ายงบประมาณเพื่อสนับสนุนการปฏิบัติงานของฝ่ายนิติบัญญัติ.* สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร.

ณัฐธยาน์ สุภาพ, วิริยา ลิมปิทีปราการ, อัทธยาศัย บูระพิน และภัชราภรณ์ อาจกมล. (2566). *การพัฒนารูปแบบการกำกับติดตามประเมินผลการเบิกจ่ายและการใช้จ่ายงบประมาณสำนักงานป้องกันควบคุมโรคที่ 10 อุบลราชธานี.* (รายงานวิจัย). สำนักงานป้องกันควบคุมโรคที่ 10 อุบลราชธานี กรมควบคุมโรคhttps://odpc5ratchaburi.com/news/uploads/other/file_5d6kj49wut07esyfg32r81h.pdf

ธานี ภาคอุทัย. (2562). *คู่มือการติดตามและประเมินผลโครงการ.* กองส่งเสริมและพัฒนาการปศุสัตว์ กรมปศุสัตว์.

ปวิชญา สูตรเลข และสุรศักดิ์ สุทธสิริ. (2569). การประยุกต์ใช้ปัญญาประดิษฐ์(AI) ในการบริหารสถานศึกษาที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ของโรงเรียนในศูนย์บูรพาประเทืองวิทย์ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเชียงใหม่เขต 3. วารสาร มจร บาฬีศึกษาพุทธโฆส ปริทรรศน์, 593-609.

ประพัฒน์ รัศมี และธดา สิทธิ์ธาดา. (2568). การประยุกต์ใช้ปัญญาประดิษฐ์ (AI) ในการบริหารจัดการศึกษายุคใหม่. ใน *การประชุมวิชาการระดับชาติและนานาชาติ ครั้งที่ 18 “สร้างสรรค์ความรู้เพื่อพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจ”* (น. 468–476). บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา. http://journalgrad.ssru.ac.th/ index.php /8thconference/article/view/5237

ปรัชญา เวสารัชช์. (2545). หลักการจัดการศึกษา. สำนักงานปฏิรูปการศึกษา.

ปรียวาจ บัวพุด. (2566). การประเมินผลการนำนโยบายปฏิรูปการศึกษาไปปฏิบัติ: กรณีศึกษาการเรียนรู้เชิงรุกในเขตจังหวัดปทุมธานี [วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต, มหาวิทยาลัยรังสิต]. RSUIR at Rangsit University. https://rsuir- library.rsu.ac.th/handle /123456789/2786

พระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. 2546. (2546, 6 กรกฎาคม).

ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 120 ตอนที่ 62 ก.

พระสมพร นามอินทร์ และชาตรี สุขสบาย. (2567). ปัญญาประดิษฐ์ที่มีผลกระทบต่อการออกแบบการจัดการศึกษา. วารสารปราชญ์ประชาคม, 2(4), 60–71.

ภูริต วาจาบัณฑิตย์. (2563). *การพัฒนาระบบประเมินผลสานวิธีสำหรับประเมินนโยบายการจัดการศึกษา: กรณีประเมินนโยบายการจัดการศึกษาเพื่อสร้างเสริมคุณภาพชีวิตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม* [วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย]. Chulalongkorn University Intellectual Repository. https://cuir.car.chula.ac.th/dspace/handle/123456789/76686

วรลักษณ์ หิมะกลัส. (2566). รายงานฉบับสมบูรณ์ การทบทวนวรรณกรรมว่าด้วยการใช้ AI ในการศึกษา (รายงานวิจัย). คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. https://www.khonthai40.net/system/resource/file/kpfgo_content_attach_file_522_1.pdf

วารุณี ลัภนโชคดี. (2564). *การพัฒนาระบบการติดตามและประเมินการนำผลการประเมินคุณภาพไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนาคุณภาพของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน: สำหรับสถานศึกษา.* สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (องค์การมหาชน).

วิโรฒน์ ชมภู, อธิตา อ่อนเอื้อน, สุทธิมาศ อภิรักษ์วณิชย์, กฤษณะ ชินสาร และ กิตติศักดิ์ อ่อนเอื้อน. (2569). การพัฒนาเครื่องมือวัดสมรรถนะด้วยเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์และระบบสารสนเทศรายงานผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนในพื้นที่นวัตกรรมการศึกษาจังหวัดระยอง. วารสารศึกษาศาสตร์ปริทัศน์, 41(2), 18–35.

วิทยา เกริกศุกลวณิชย์. (2557). กระบวนการเชิงระบบในการกำกับติดตามการดำเนินงานตามนโยบายของโรงเรียนมัธยมศึกษา [วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศิลปากร]. Silpakorn University Central Library. https://sure.su.ac.th/xmlui/handle/123456789/10355?attempt=2&

ศักดิ์ชัย ไชยรักษ์ และปณิตา วรรณพิรุณ. (2563). เทคโนโลยีทางปัญญาเพื่อการศึกษาอัจฉริยะ. วารสารปัญญาภิวัฒน์, 12(3), 315–328. https://so05.tci-thaijo.org/index.php/pimjournal/article/view/237814

สมศรี พุทธธรรมวงศ์. (2563). แนวทางการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนากำลังคนด้านปัญญาประดิษฐ์ที่สอดคล้องกับความต้องการของการค้าปลีกยุคใหม่ [วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต, มหาวิทยาลัยนเรศวร]. NU Intellectual Repository.

https://nuir.lib.nu.ac.th/dspace/handle/123456789/3378

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2567). *คู่มือการปฏิบัติงานติดตามและประเมินผลการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน.*

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2568ก). *คู่มือการใช้ AI สำหรับครู นักเรียน โรงเรียนและผู้ปกครองในประเทศไทย พ.ศ. 2568. สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา.* https://www.moe.go.th/wp-content/uploads/2025/03/OBEC-AI-Guidance.pdf

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2568ข). *แผนปฏิบัติการประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2568 สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (ฉบับปรับปรุง).* สำนักนโยบายและแผนการศึกษาขั้นพื้นฐาน.

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2560). *แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560–2579.* พริกหวานกราฟฟิค.

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2562). *มาตรฐานการศึกษาของชาติ พ.ศ. 2561.* 21 เซ็นจูรี่.

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2564). *การติดตามและประเมินผลการจัดการศึกษาเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประเทศไทย.* พริกหวานกราฟฟิค.

สุภัทรศักดิ์ คำสามารถ, ศิรินทิพย์ กุลจิตรตรี และโกวิท จันทะปาละ. (2563). แนวทางการบริหารการศึกษาในยุคดิจิทัลดิสรัปชั่น. วารสารนวัตกรรมการศึกษาและการวิจัย, 5(3), 245–259. https://so06.tci-thaijo.org/index.php/jomld/article/view/242194

Cruz-Benito, J. (Ed.). (2022). *AI in education.* MDPI. https://doi.org/10.3390/books978-3-0365-4342-0

Drennan, L. T. (2000). Total quality management in higher education: An evaluation of the impact of assessment and audit on the quality of teaching and learning in Scottish universities [Doctoral dissertation, University of Glasgow].

Luckin, R. (2018). *Machine learning and human intelligence: The future of education for the 21st century*. UCL IOE Press.

Organisation for Economic Co-operation and Development. (2002). *Glossary of key terms in evaluation and results based management.*

Stufflebeam, D. L. (1971, February 24). *The relevance of the CIPP evaluation model for educational accountability* [Paper presentation]. Annual Meeting of the American Association of School Administrators, Atlantic City, NJ, United States. https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED062385.pdf

UNESCO Principal Regional Office for Asia and the Pacific. (1999). *Monitoring and evaluation of literacy and continuing education programmes: Practitioners' manual*.

ปัจจัยการสื่อสารดิจิทัลที่ส่งผลต่อการบริหารองค์กร

Digital Communication Factors Affecting Organizational Management

ปองปรีดา ทองมาดี[1] ศรุต แจ้งอนันต์[2] นวลพรรณ วรรณสุธี[3]
นวรัตน์ กฤชรัตนศักดิ์[4] ชวลิต กิมชูวาณิช[5] และจุรีรัตน์ ศิตศิรัตน์[6]
Pongprida Thongmadee, Sarut Janganan, Nuanphan Wannasuthi,
Nawarat Kritrattanasak, Chawalit Kimchuwanit and Jureerat Sitsirat

Received: March 16, 2026
Revised: October 29, 2026
Accepted: October 29, 2026

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง ปัจจัยที่ส่งผลต่อสมรรถนะการสื่อสารดิจิทัล และวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของปัจจัยที่ส่งผลต่อสมรรถนะการสื่อสารดิจิทัล โดยมุ่งเน้นศึกษาปัจจัยสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อการสื่อสาร การศึกษานี้ใช้การทบทวนแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสมรรถนะดิจิทัลและการสื่อสารดิจิทัล ที่มีข้อมูลเป็นที่ประจักษ์และมีแหล่งอ้างอิงน่าเชื่อถือ เพื่อนำมาวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของปัจจัยที่ส่งผลต่อสมรรถนะการสื่อสารดิจิทัล จากการศึกษาพบว่า สมรรถนะการสื่อสารดิจิทัลได้รับอิทธิพลจากปัจจัยสำคัญ 6 ด้าน ได้แก่ (1) การใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อการสื่อสาร (2) การแลกเปลี่ยนข้อมูลดิจิทัล (3) การทำงานร่วมกันผ่านเทคโนโลยีดิจิทัล (4) การแบ่งปันข้อมูลและเนื้อหาดิจิทัล (5) มารยาทและจริยธรรมในการสื่อสารดิจิทัล และ (6) การจัดการอัตลักษณ์ดิจิทัล ซึ่งปัจจัยทั้งหกด้านนี้มีความสัมพันธ์และมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาความสามารถของบุคคลในการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อการสื่อสาร การแลกเปลี่ยนความรู้ และการสร้างปฏิสัมพันธ์ในสภาพแวดล้อมออนไลน์ นอกจากนี้การศึกษายังสะท้อนให้เห็นว่า การพัฒนาสมรรถนะการสื่อสารดิจิทัลจำเป็นต้องให้ความสำคัญทั้งด้านทักษะการใช้เทคโนโลยี การสื่อสารและการทำงานร่วมกัน การแบ่งปันข้อมูล

[1-6] มหาวิทยาลัยเจ้าพระยา; Chaopraya University
Corresponding author, e-mail; sptmd2555@Gmail.com Tel. 086-4953614

อย่างเหมาะสม รวมถึงการตระหนักถึงจริยธรรมและการจัดการอัตลักษณ์ในโลกออนไลน์ เพื่อให้การสื่อสารผ่านเทคโนโลยีดิจิทัลเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและมีความรับผิดชอบต่อสังคม องค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษานี้สามารถนำไปใช้เป็นกรอบแนวคิดในการพัฒนาเครื่องมือวัดสมรรถนะการสื่อสารดิจิทัล ตลอดจนใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาทักษะการสื่อสารดิจิทัลของบุคลากรในองค์กรหรือผู้เรียนในสถาบันการศึกษา เพื่อให้สามารถปรับตัวและดำรงอยู่ในสังคมดิจิทัลได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

คำสำคัญ: สมรรถนะการสื่อสารดิจิทัล, เทคโนโลยีดิจิทัล, การแลกเปลี่ยนข้อมูลดิจิทัล, จริยธรรมดิจิทัล, การจัดการอัตลักษณ์ดิจิทัล

Abstract

This academic article aims to examine related concepts and theories, identify the factors affecting digital communication competence, and analyze the relationships among these factors, with a focus on key factors related to the use of digital technology for communication. The study reviews concepts, theories, and research on digital competence and digital communication that are empirically grounded and drawn from credible sources in order to analyze the relationships among the factors affecting digital communication competence. The study finds that digital communication competence is influenced by six key factors: (1) the use of digital technology for communication, (2) digital information exchange, (3) collaboration through digital technology, (4) sharing of digital information and content, (5) etiquette and ethics in digital communication, and (6) digital identity management. These six factors are interrelated and play an important role in developing individuals' ability to use digital technology for communication, knowledge exchange, and interaction in online environments. The study further indicates that developing digital communication competence requires attention to technological skills, communication and collaboration, appropriate information sharing, and awareness of ethics and identity management in the online world, so that communication through digital technology is effective and socially responsible. The knowledge gained from this study can serve as a conceptual framework for

developing instruments to measure digital communication competence and as a guideline for developing the digital communication skills of personnel in organizations or learners in educational institutions, enabling them to adapt and thrive in the digital society effectively and sustainably.

Keywords: Digital Communication Competence, Digital Technology, Digital Information Exchange, Digital Ethics, Digital Identity Management

บทนำ

ในยุคสังคมดิจิทัล เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารมีบทบาทสำคัญต่อการดำเนินชีวิต การศึกษา และการปฏิบัติงานของบุคคลและองค์กร การพัฒนาของอินเทอร์เน็ต อุปกรณ์สื่อสารเคลื่อนที่ และแพลตฟอร์มดิจิทัล ทำให้รูปแบบการสื่อสารเปลี่ยนแปลงจากการติดต่อแบบดั้งเดิมไปสู่การสื่อสารที่รวดเร็ว ไร้ข้อจำกัดด้านเวลาและสถานที่ และสามารถเชื่อมโยงบุคคลเข้ากับเครือข่ายข้อมูลและความรู้ได้อย่างกว้างขวาง อย่างไรก็ตาม การมีเทคโนโลยีและการเข้าถึงเครื่องมือดิจิทัลเพียงอย่างเดียวไม่ได้รับประกันว่าบุคคลจะสามารถสื่อสารได้อย่างมีประสิทธิภาพ หากขาดความรู้ ทักษะ การคิดอย่างมีวิจารณญาณ ตลอดจนความเข้าใจเกี่ยวกับการใช้สื่ออย่างเหมาะสมและมีความรับผิดชอบ ดังนั้น สมรรถนะการสื่อสารดิจิทัล จึงเป็นประเด็นสำคัญที่ควรศึกษาและพัฒนาให้สอดคล้องกับบริบทของสังคมและการทำงานในปัจจุบัน

แนวคิดสมรรถนะการสื่อสารดิจิทัลมีความเชื่อมโยงกับแนวคิดสมรรถนะดิจิทัล ซึ่งครอบคลุมความสามารถในการเข้าถึงและจัดการข้อมูล การสื่อสารและการทำงานร่วมกัน การสร้างเนื้อหาดิจิทัล ความปลอดภัย และการแก้ปัญหา โดยกรอบสมรรถนะดิจิทัลของสหภาพยุโรป (DigComp) ให้ความสำคัญกับความสามารถในการใช้เทคโนโลยีเพื่อสื่อสาร แลกเปลี่ยนข้อมูล และทำงานร่วมกับผู้อื่นในสภาพแวดล้อมดิจิทัล (Vuorikari et al., 2022) แนวคิดดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า การสื่อสารดิจิทัลมิได้จำกัดอยู่เพียงการใช้เครื่องมือเพื่อส่งข้อความหรือข้อมูลเท่านั้น แต่ยังรวมถึงความสามารถในการสร้างปฏิสัมพันธ์ ประสานความร่วมมือ แบ่งปันองค์ความรู้ และใช้เทคโนโลยีอย่างมีจริยธรรมและความรับผิดชอบ

เมื่อประมวลและสังเคราะห์วรรณกรรม แนวคิด ทฤษฎี และผลการศึกษาที่เกี่ยวข้อง พบว่า สมรรถนะการสื่อสารดิจิทัลมีความเกี่ยวข้องกับองค์ประกอบหลายด้าน ทั้งการใช้เทคโนโลยี การแลกเปลี่ยนสารสนเทศ การทำงานร่วมกัน และพฤติกรรมการสื่อสารในสภาพแวดล้อมออนไลน์

ตัวอย่างเช่น Cao et al. (2025) ศึกษาพัฒนาการของงานวิจัยด้านสมรรถนะการสื่อสารและการทำงานร่วมกันภายใต้กรอบสมรรถนะดิจิทัล ขณะที่ Furtáková (2025) ให้ความสำคัญกับสมรรถนะดิจิทัลด้านการสื่อสารและการทำงานร่วมกันในบริบทของผู้เรียนและผู้สอนระดับมหาวิทยาลัย ส่วน Pratiwi et al. (2025) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างสมรรถนะการสื่อสารดิจิทัลกับแรงจูงใจในการเรียน งานเหล่านี้ช่วยสะท้อนความสำคัญของการสื่อสารผ่านสื่อดิจิทัลต่อการเรียนรู้และการมีปฏิสัมพันธ์ อย่างไรก็ตาม การนำผลการศึกษามาประกอบกันจำเป็นต้องพิจารณาขอบเขตและบริบทของแต่ละงานอย่างรอบคอบ เพื่อไม่สรุปเกินกว่าหลักฐานที่ปรากฏ

จากการสังเคราะห์วรรณกรรมและผลการวิจัยที่นำเสนอในบทความนี้ สามารถจัดกลุ่มประเด็นสำคัญที่เกี่ยวข้องกับสมรรถนะการสื่อสารดิจิทัลได้ 6 ด้าน ได้แก่ (1) การใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อการสื่อสาร (2) การแลกเปลี่ยนข้อมูลดิจิทัล (3) การทำงานร่วมกันผ่านเทคโนโลยีดิจิทัล (4) การแบ่งปันข้อมูลและเนื้อหาดิจิทัล (5) มารยาทและจริยธรรมในการสื่อสารดิจิทัล และ (6) การจัดการอัตลักษณ์ดิจิทัล ทั้งหกด้านมีลักษณะเชื่อมโยงกัน โดยการใช้เทคโนโลยีเป็นพื้นฐานของการติดต่อสื่อสาร การแลกเปลี่ยนและแบ่งปันข้อมูลสนับสนุนการถ่ายทอดความรู้ การทำงานร่วมกันช่วยส่งเสริมการประสานงาน ขณะที่มารยาท จริยธรรม และการจัดการอัตลักษณ์ช่วยกำกับให้การสื่อสารเป็นไปอย่างเหมาะสม น่าเชื่อถือ และรับผิดชอบ

ด้วยเหตุนี้ บทความนี้จึงมุ่งนำวรรณกรรมและผลการวิจัยที่เกี่ยวข้องมาประมวล วิเคราะห์ และสังเคราะห์ เพื่ออธิบายที่มา ความสำคัญ และความสัมพันธ์ของปัจจัยทั้งหกด้านที่เกี่ยวข้องกับสมรรถนะการสื่อสารดิจิทัล อันจะช่วยให้เห็นองค์ประกอบที่ควรให้ความสำคัญในการพัฒนาความสามารถของบุคคลและองค์กร ตลอดจนใช้เป็นกรอบแนวคิดเบื้องต้นสำหรับการพัฒนาเครื่องมือวัด การกำหนดแนวทางส่งเสริมสมรรถนะ และการศึกษาวิจัยต่อไป

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

1. การใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อการสื่อสาร (Digital Communication Technology Usage) หมายถึง ความสามารถในการประยุกต์ใช้เครื่องมือและแพลตฟอร์มดิจิทัลเพื่อการติดต่อสื่อสาร การแลกเปลี่ยนข้อมูล และการทำงานร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ (Cao et al., 2025) โดยอาศัยทั้งความรู้ ทักษะ และทัศนคติที่เหมาะสม ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของสมรรถนะดิจิทัล (Furtáková, 2025) ที่ช่วยให้บุคคลสามารถดำรงชีวิตและปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพในสังคมดิจิทัลปัจจุบัน (Pratiwi S. et .al., 2025) แสดงให้เห็นว่าการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อการสื่อสารเป็นทักษะที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21 เนื่องจากช่วยให้บุคคล

สามารถสร้างเครือข่ายความร่วมมือ แลกเปลี่ยนความรู้ และทำงานร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพในสภาพแวดล้อมดิจิทัล

2. การแลกเปลี่ยนข้อมูลดิจิทัล (Digital Information Exchange) หมายถึง ความสามารถสำคัญในยุคดิจิทัลที่เกี่ยวข้องกับการรับ ส่ง และแบ่งปันข้อมูลผ่านเทคโนโลยีดิจิทัลอย่างมีประสิทธิภาพ (Begimbetova et al., 2025) โดยอาศัยทั้งทักษะด้านเทคโนโลยี การรู้สารสนเทศ และการสื่อสารที่เหมาะสม (Rajuman S. et.al., 2024) ซึ่งมีบทบาทสำคัญต่อการสร้างเครือข่ายความร่วมมือ การพัฒนาองค์ความรู้ และการดำเนินกิจกรรมทางการศึกษาและการทำงานในสังคมดิจิทัลปัจจุบัน (Martínez-Domingo, 2025) แสดงให้เห็นว่าการแลกเปลี่ยนข้อมูลในสภาพแวดล้อมดิจิทัลจึงไม่เพียงเป็นการส่งข้อมูลเท่านั้น แต่ยังรวมถึงการสร้างความรู้ร่วมกัน การมีส่วนร่วมในเครือข่ายการเรียนรู้ และการทำงานร่วมกันระหว่างบุคคลในสังคมดิจิทัล

3. การทำงานร่วมกันผ่านเทคโนโลยีดิจิทัล (Digital Collaboration) หมายถึง ความสามารถในการใช้เครื่องมือและแพลตฟอร์มดิจิทัลเพื่อสนับสนุนการทำงานร่วมกัน (Cao et al., 2025) การแลกเปลี่ยนข้อมูล และการสร้างองค์ความรู้ร่วมกันระหว่างบุคคลหรือกลุ่มในสภาพแวดล้อมดิจิทัล (Furtáková, 2025) ซึ่งเป็นทักษะสำคัญในศตวรรษที่ 21 ที่ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการเรียนรู้และการทำงานในองค์กรและสังคมดิจิทัล (Begimbetova et al., 2025) แสดงให้เห็นว่าการทำงานร่วมกันผ่านเทคโนโลยีดิจิทัลไม่เพียงเป็นการใช้เครื่องมือทางเทคโนโลยีเท่านั้น แต่ยังเกี่ยวข้องกับการพัฒนาทักษะการสื่อสาร การประสานงาน และการมีส่วนร่วมในสังคมดิจิทัล

4. การแบ่งปันข้อมูลและเนื้อหาดิจิทัล (Digital Content Sharing) หมายถึง ความสามารถในการเผยแพร่และแลกเปลี่ยนข้อมูลผ่านเทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อสนับสนุนการสื่อสาร การเรียนรู้ และการทำงานร่วมกันในสังคมดิจิทัล (Begimbetova et al., 2025) โดยอาศัยทั้งทักษะด้านเทคโนโลยี การรู้สารสนเทศ และความรับผิดชอบในการใช้สื่อดิจิทัล ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของสมรรถนะดิจิทัล (Cao et al., 2025) ที่ช่วยให้บุคคลสามารถมีส่วนร่วมในเครือข่ายความรู้และสังคมดิจิทัลได้อย่างมีประสิทธิภาพ (Martínez-Domingo et al., 2025) แสดงให้เห็นว่าการแบ่งปันข้อมูลดิจิทัลไม่เพียงเป็นการเผยแพร่ข้อมูลเท่านั้น แต่ยังรวมถึงการมีส่วนร่วมในการสร้างองค์ความรู้ร่วมกันผ่านเครือข่ายดิจิทัลและชุมชนออนไลน์

5. มารยาทและจริยธรรมในการสื่อสารดิจิทัล (Digital Etiquette and Ethics) หมายถึง ความสามารถในการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อสื่อสารกับผู้อื่นอย่างเหมาะสม (Rajuman et al., 2025) มีความรับผิดชอบ และเคารพหลักจริยธรรมของการใช้ข้อมูลในสภาพแวดล้อมออนไลน์

(Duki et al., 2025) ซึ่งช่วยส่งเสริมให้การสื่อสารในสังคมดิจิทัลเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและสร้างสรรค์ (Azizan F., 2026) แสดงให้เห็นว่าเป็นการให้ผู้ใช้เทคโนโลยีสื่อสารอย่างสุภาพ ใช้ภาษาที่เหมาะสม และคำนึงถึงผลกระทบของข้อความหรือเนื้อหาที่เผยแพร่ผ่านระบบดิจิทัล

6. การจัดการอัตลักษณ์ดิจิทัล (Digital Identity Management) หมายถึง ความสามารถในการควบคุมและบริหารข้อมูลเกี่ยวกับตนเองในสภาพแวดล้อมออนไลน์อย่างมีสติและรับผิดชอบ (Furtáková, 2025) โดยครอบคลุมทั้งการสร้างภาพลักษณ์ดิจิทัล การปกป้องข้อมูลส่วนบุคคล และการตระหนักถึงผลกระทบของข้อมูลที่เผยแพร่ในสื่อดิจิทัล (Vuorikari et al., 2022) ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของสมรรถนะการสื่อสารดิจิทัลในยุคสังคมสารสนเทศ (Ferrari A. et al., 2013) แสดงให้เห็นว่าบุคคลสามารถจัดการตัวตนดิจิทัลของตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ รวมถึงการปกป้องข้อมูลส่วนบุคคลและการรักษาความเป็นส่วนตัวในสภาพแวดล้อมออนไลน์

ปัจจัยที่ส่งผลต่อสมรรถนะการสื่อสารดิจิทัล

ปัจจัยที่ส่งผลต่อสมรรถนะการสื่อสารดิจิทัล จากการค้นคว้าด้วยการสังเคราะห์วรรณกรรมที่เกี่ยวข้องของปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อสมรรถนะการสื่อสารดิจิทัล ตามตาราง 1 ดังนี้

ตาราง 1 ตารางสังเคราะห์ตัวแปรจากงานวิจัยเกี่ยวกับสมรรถนะการสื่อสารดิจิทัล

ผู้วิจัย	ตัวแปรสำคัญ	ผลการศึกษา
Rajuman S. et.al. (2025)	Information literacy, Technology, Communication, Digital competence	เทคโนโลยีและการสื่อสารมีอิทธิพลเชิงบวกต่อสมรรถนะดิจิทัลของนักศึกษา ขณะที่การรู้สารสนเทศไม่มีอิทธิพลอย่างมีนัยสำคัญ
Duki et al. (2025)	Digital communication competence, Social interaction	สมรรถนะการสื่อสารดิจิทัลมีอิทธิพลเชิงบวกต่อปฏิสัมพันธ์ทางสังคม โดยมีค่าสัมประสิทธิ์เส้นทาง 0.599 และสามารถอธิบายความแปรปรวนได้ร้อยละ 35.8
Maizon H. et al. (2025)	Digital competence, Interpersonal communication, Performance	สมรรถนะดิจิทัลมีอิทธิพลทั้งทางตรงและทางอ้อมต่อประสิทธิภาพการทำงาน โดยการสื่อสารระหว่างบุคคลเป็นตัวแปรสื่อกลางสำคัญ
Pratiwi S. et .al. (2025)	Digital communication competence, Learning motivation	สมรรถนะการสื่อสารดิจิทัลช่วยเพิ่มการมีส่วนร่วมและแรงจูงใจในการเรียนในระบบการเรียนรู้แบบออนไลน์

ผู้วิจัย	ตัวแปรสำคัญ	ผลการศึกษา
Begimbetova et al. (2025)	Digital literacy, Digital communication competence	การรู้ดิจิทัลมีบทบาทสำคัญต่อสมรรถนะการสื่อสารดิจิทัลของครู และช่วยพัฒนาการเรียนรู้ของผู้เรียน
Azizan F. (2026)	Digital competence framework (DigComp): information literacy, communication, digital content creation, safety, problem solving	กรอบ DigComp ถูกใช้เป็นมาตรฐานในการประเมินสมรรถนะดิจิทัลในสถาบันอุดมศึกษา และมีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาทักษะดิจิทัลของผู้เรียน
Siskawati I. et al. (2026)	Digital communication, Collaboration, Learning engagement	การสื่อสารดิจิทัลช่วยเพิ่มการมีส่วนร่วมของผู้เรียนและการทำงานร่วมกันในสภาพแวดล้อมออนไลน์
Ekanem, J.T. and Uloh C.O. (2026)	Digital communication skills, Academic performance	ทักษะการสื่อสารดิจิทัลมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน
Martínez-Domingo (2025)	Digital competence, Digital collaboration	สมรรถนะดิจิทัลช่วยสนับสนุนการทำงานร่วมกันและการสื่อสารในสภาพแวดล้อมการทำงาน
Kim Ha L. et al. (2026)	Digital literacy, Online communication	การรู้ดิจิทัลมีบทบาทสำคัญต่อความสามารถในการสื่อสารผ่านแพลตฟอร์มออนไลน์
Lucia Furtáková (2025)	Digital competence, Information sharing	สมรรถนะดิจิทัลช่วยเพิ่มประสิทธิภาพการแบ่งปันข้อมูลและการสื่อสารในองค์กร
Duong N. et al. (2025)	Digital collaboration, Communication skills	การทำงานร่วมกันผ่านเทคโนโลยีดิจิทัลช่วยเพิ่มประสิทธิภาพของการสื่อสารในทีม
Setianingsih T. et al. (2025)	Digital communication, Online learning	การสื่อสารผ่านแพลตฟอร์มดิจิทัลช่วยเพิ่มประสิทธิภาพของการเรียนการสอนออนไลน์
Rasyid Y. et al. (2025)	Digital literacy, Communication skills	การรู้ดิจิทัลมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับทักษะการสื่อสารและการใช้เทคโนโลยีในการเรียนรู้

จากการสังเคราะห์งานวิจัยที่เกี่ยวข้องพบว่า สมรรถนะการสื่อสารดิจิทัลได้รับอิทธิพลจากปัจจัยสำคัญหลายด้าน ได้แก่ (1) การใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อการสื่อสาร (2) การแลกเปลี่ยนข้อมูลดิจิทัล (3) การทำงานร่วมกันผ่านเทคโนโลยีดิจิทัล (4) การแบ่งปันข้อมูลและเนื้อหาดิจิทัล (5) มารยาทและจริยธรรมในการสื่อสารดิจิทัล และ (6) การจัดการอัตลักษณ์ดิจิทัล ซึ่งปัจจัยทั้ง 6 ด้านนี้เป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยพัฒนาศักยภาพของบุคคลในการสื่อสารผ่านเทคโนโลยีดิจิทัลอย่างมี

ประสิทธิภาพ และสามารถนำไปใช้เป็นกรอบแนวคิดในการพัฒนาเครื่องมือวัดหรือแบบจำลองการวิจัยเกี่ยวกับสมรรถนะการสื่อสารดิจิทัลในบริบทขององค์กรหรือสถาบันการศึกษาได้

วิเคราะห์ความสัมพันธ์ของปัจจัยที่ส่งผลต่อสมรรถนะการสื่อสารดิจิทัล

จากการทบทวนวรรณกรรมและสังเคราะห์งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสมรรถนะการสื่อสารดิจิทัล พบว่า การสื่อสารผ่านเทคโนโลยีดิจิทัลมิได้ขึ้นอยู่กับความสามารถในการใช้เครื่องมือหรือแพลตฟอร์มเพียงอย่างเดียว แต่ยังเกี่ยวข้องกับความสามารถในการแลกเปลี่ยนข้อมูล การทำงานร่วมกับผู้อื่น การแบ่งปันข้อมูลและเนื้อหา การปฏิบัติตามมารยาทและจริยธรรม ตลอดจนการจัดการอัตลักษณ์ของตนเองในสภาพแวดล้อมดิจิทัล ทั้งนี้ งานวิจัยที่นำเสนอในตารางที่ 1 สามารถใช้เป็นหลักฐานสนับสนุนการพิจารณาปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับสมรรถนะการสื่อสารดิจิทัลได้ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. การใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อการสื่อสาร (Digital Communication Technology Usage) เป็นปัจจัยสำคัญที่มีความสัมพันธ์โดยตรงกับการพัฒนาสมรรถนะการสื่อสารดิจิทัลของบุคคล เนื่องจากเทคโนโลยีดิจิทัลเป็นเครื่องมือที่ช่วยให้บุคคลสามารถติดต่อสื่อสาร แลกเปลี่ยนข้อมูล และสร้างปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ตได้อย่างมีประสิทธิภาพ การใช้เครื่องมือดิจิทัล เช่น อีเมล แพลตฟอร์มการประชุมออนไลน์ เครือข่ายสังคมออนไลน์ หรือระบบการสื่อสารผ่านแอปพลิเคชันต่าง ๆ ทำให้บุคคลมีโอกาสฝึกฝนทักษะการสื่อสารผ่านสื่อดิจิทัลมากขึ้น ส่งผลให้เกิดการพัฒนาความสามารถในการสื่อสาร การแลกเปลี่ยนข้อมูล และการทำงานร่วมกันในสภาพแวดล้อมดิจิทัล สอดคล้องงานวิจัยของ Martínez-Domingo et al. (2025) พบว่าการใช้เครื่องมือดิจิทัลเพื่อการสื่อสาร เช่น แพลตฟอร์มการเรียนรู้ออนไลน์และเครือข่ายสังคมออนไลน์ มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับระดับสมรรถนะการสื่อสารดิจิทัลของผู้เรียน และสอดคล้องงานวิจัยของ Begimbetova et al. (2025) พบว่าการใช้เครื่องมือดิจิทัลเพื่อการสื่อสารและการทำงานร่วมกัน เช่น ระบบประชุมออนไลน์และแพลตฟอร์มการทำงานร่วมกัน มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาทักษะการสื่อสารดิจิทัล และช่วยส่งเสริมการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ระหว่างบุคลากรในองค์กร และสอดคล้องกับงานวิจัยของ Duong N. et al. (2025) พบว่าการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อการสื่อสารช่วยเพิ่มความสามารถในการแลกเปลี่ยนข้อมูล การทำงานร่วมกัน และการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ ซึ่งส่งผลต่อการพัฒนาสมรรถนะการสื่อสารดิจิทัล และสอดคล้องงานวิจัยของ Furtáková (2025) พบว่าการใช้แพลตฟอร์มดิจิทัลเพื่อการสื่อสาร มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับระดับสมรรถนะการสื่อสาร

ดิจิทัล โดยบุคคลที่มีประสบการณ์ในการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อการสื่อสารจะสามารถพัฒนาทักษะการสื่อสารและการทำงานร่วมกันในสภาพแวดล้อมออนไลน์ได้ดีกว่า

จากการวิเคราะห์สรุปได้ว่า การใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อการสื่อสารเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการพัฒนาสมรรถนะการสื่อสารดิจิทัลของบุคคล เนื่องจากช่วยให้บุคคลมีโอกาสฝึกฝนและพัฒนาทักษะการสื่อสารผ่านสื่อดิจิทัลในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งการติดต่อสื่อสาร การแลกเปลี่ยนข้อมูล และการทำงานร่วมกันในสภาพแวดล้อมออนไลน์ ดังนั้น การส่งเสริมให้บุคลากรหรือผู้เรียนมีโอกาสใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อการสื่อสารอย่างเหมาะสมและต่อเนื่อง จึงเป็นแนวทางสำคัญในการพัฒนาสมรรถนะการสื่อสารดิจิทัลให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

2. การแลกเปลี่ยนข้อมูลดิจิทัล (Digital Information Exchange) เป็นองค์ประกอบสำคัญของการสื่อสารในสังคมดิจิทัล เนื่องจากเป็นกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับการรับ ส่ง และแบ่งปันข้อมูลผ่านเทคโนโลยีดิจิทัล เช่น ระบบอินเทอร์เน็ต เครือข่ายสังคมออนไลน์ แพลตฟอร์มการทำงานร่วมกัน และระบบสื่อสารออนไลน์ต่าง ๆ การแลกเปลี่ยนข้อมูลดิจิทัลช่วยให้บุคคลสามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสารได้อย่างรวดเร็ว และสามารถสื่อสารกับผู้อื่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้น ความสามารถในการแลกเปลี่ยนข้อมูลดิจิทัลจึงมีความสัมพันธ์โดยตรงกับการพัฒนาสมรรถนะการสื่อสารดิจิทัลของบุคคล สอดคล้องงานวิจัยของ Begimbetova et al. (2025) พบว่าการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในการแลกเปลี่ยนข้อมูลและการสื่อสารผ่านแพลตฟอร์มออนไลน์ช่วยส่งเสริมการพัฒนาทักษะการสื่อสารดิจิทัล และทำให้บุคลากรสามารถถ่ายทอดความรู้และข้อมูลระหว่างกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ และสอดคล้องงานวิจัยของ Duong N. et al. (2025) พบว่าการแลกเปลี่ยนข้อมูลผ่านแพลตฟอร์มดิจิทัล มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับระดับสมรรถนะการสื่อสารดิจิทัลของผู้เรียน โดยผู้ที่มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลกับผู้อื่นผ่านระบบดิจิทัลอย่างสม่ำเสมอจะมีทักษะในการสื่อสารและการทำงานร่วมกันในสภาพแวดล้อมออนไลน์สูงขึ้น และสอดคล้องงานวิจัยของ Rajuman et al. (2025) พบว่าการใช้แพลตฟอร์มดิจิทัลเพื่อการแลกเปลี่ยนข้อมูลและความรู้ช่วยส่งเสริมการมีส่วนร่วมของผู้เรียน และพัฒนาทักษะการสื่อสารดิจิทัลในด้านการถ่ายทอดข้อมูล การแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และการสร้างองค์ความรู้ร่วมกัน และสอดคล้องงานวิจัยของ Furtáková (2025) พบว่าการแลกเปลี่ยนข้อมูลผ่านแพลตฟอร์มดิจิทัล มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับระดับสมรรถนะการสื่อสารดิจิทัล โดยบุคคลที่มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลในสภาพแวดล้อมดิจิทัลอย่างต่อเนื่องจะสามารถพัฒนาทักษะการสื่อสารและการทำงานร่วมกันได้ดียิ่งขึ้น

จากการวิเคราะห์สรุปได้ว่า การแลกเปลี่ยนข้อมูลดิจิทัลเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการพัฒนาสมรรถนะการสื่อสารดิจิทัล เนื่องจากช่วยให้บุคคลมีโอกาสฝึกฝนทักษะการสื่อสาร การ

ถ่ายทอดข้อมูล และการทำงานร่วมกับผู้อื่นในสภาพแวดล้อมออนไลน์ การส่งเสริมให้บุคคลมีทักษะในการแลกเปลี่ยนข้อมูลดิจิทัลอย่างเหมาะสมจึงเป็นแนวทางสำคัญในการพัฒนาสมรรถนะการสื่อสารดิจิทัลให้มีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับความต้องการของสังคมดิจิทัลในปัจจุบัน

3. การทำงานร่วมกันผ่านเทคโนโลยีดิจิทัล (Digital Collaboration) การทำงานร่วมกันผ่านเทคโนโลยีดิจิทัล (Digital Collaboration) เป็นองค์ประกอบสำคัญของการสื่อสารในสังคมดิจิทัล เนื่องจากเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารได้เปิดโอกาสให้บุคคลสามารถทำงานร่วมกัน แลกเปลี่ยนความคิดเห็น และสร้างองค์ความรู้ร่วมกันผ่านเครือข่ายออนไลน์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ การใช้แพลตฟอร์มดิจิทัล เช่น ระบบการประชุมออนไลน์ ระบบจัดการเอกสารบนคลาวด์ หรือแพลตฟอร์มการทำงานร่วมกัน ช่วยให้บุคคลสามารถประสานงานและสื่อสารกับผู้อื่นได้โดยไม่จำกัดด้านเวลาและสถานที่ ดังนั้น ความสามารถในการทำงานร่วมกันผ่านเทคโนโลยีดิจิทัลจึงมีความสัมพันธ์โดยตรงกับการพัฒนาสมรรถนะการสื่อสารดิจิทัลของบุคคล สอดคล้องงานวิจัยของ Furtáková (2025) พบว่าการใช้แพลตฟอร์มดิจิทัลในการทำงานร่วมกัน มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับระดับสมรรถนะการสื่อสารดิจิทัล โดยบุคคลที่มีการทำงานร่วมกันผ่านเทคโนโลยีดิจิทัลอย่างต่อเนื่องจะสามารถพัฒนาทักษะการสื่อสารและการประสานงานในสภาพแวดล้อมออนไลน์ได้ดียิ่งขึ้น และสอดคล้องงานวิจัยของ Cao et al. (2025) พบว่าการใช้แพลตฟอร์มดิจิทัลเพื่อการทำงานเป็นทีม ช่วยส่งเสริมการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและการสื่อสารระหว่างสมาชิกในกลุ่ม ซึ่งส่งผลต่อการพัฒนาสมรรถนะการสื่อสารดิจิทัลของผู้เรียน และสอดคล้องงานวิจัยของ Martínez-Domingo et al. (2025) พบว่าการทำงานร่วมกันผ่านแพลตฟอร์มออนไลน์ช่วยเพิ่มโอกาสในการสื่อสาร การแลกเปลี่ยนข้อมูล และการสร้างองค์ความรู้ร่วมกัน ซึ่งมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับระดับสมรรถนะการสื่อสารดิจิทัลของผู้เรียน และสอดคล้องงานวิจัยของ Begimbetova et al. (2025) พบว่าการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในการทำงานร่วมกันและการประสานงานผ่านระบบออนไลน์ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการสื่อสารระหว่างบุคลากร และส่งผลให้ระดับสมรรถนะการสื่อสารดิจิทัลของบุคลากรสูงขึ้น

จากการวิเคราะห์สรุปได้ว่า การทำงานร่วมกันผ่านเทคโนโลยีดิจิทัลเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการพัฒนาสมรรถนะการสื่อสารดิจิทัล เนื่องจากช่วยให้บุคคลมีโอกาสพัฒนาทักษะการสื่อสาร การแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และการทำงานเป็นทีมผ่านสภาพแวดล้อมออนไลน์ การส่งเสริมให้บุคคลใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในการทำงานร่วมกันอย่างเหมาะสมจึงเป็นแนวทางสำคัญในการพัฒนาสมรรถนะการสื่อสารดิจิทัลให้มีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับความต้องการของสังคมดิจิทัลในปัจจุบัน

4. การแบ่งปันข้อมูลและเนื้อหาดิจิทัล (Digital Content Sharing) เป็นองค์ประกอบสำคัญของการสื่อสารในสังคมดิจิทัล เนื่องจากเป็นกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับการเผยแพร่ ถ่ายทอด และแลกเปลี่ยนข้อมูลหรือสื่อดิจิทัลผ่านแพลตฟอร์มออนไลน์ เช่น เครือข่ายสังคมออนไลน์ ระบบการจัดการเรียนรู้ หรือแพลตฟอร์มการทำงานร่วมกัน การแบ่งปันข้อมูลและเนื้อหาดิจิทัลช่วยให้บุคคลสามารถสื่อสาร ถ่ายทอดองค์ความรู้ และสร้างการมีส่วนร่วมในเครือข่ายดิจิทัลได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้น ความสามารถในการแบ่งปันข้อมูลและเนื้อหาดิจิทัลจึงมีความสัมพันธ์โดยตรงกับการพัฒนาสมรรถนะการสื่อสารดิจิทัลของบุคคล สอดคล้องงานวิจัยของ Furtáková (2025) พบว่าการใช้แพลตฟอร์มดิจิทัลในการทำงานร่วมกัน มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับระดับสมรรถนะการสื่อสารดิจิทัล โดยบุคคลที่มีการทำงานร่วมกันผ่านเทคโนโลยีดิจิทัลอย่างต่อเนื่องจะสามารถพัฒนาทักษะการสื่อสารและการประสานงานในสภาพแวดล้อมออนไลน์ได้ดียิ่งขึ้น และสอดคล้องงานวิจัยของ Cao et al. (2025) พบว่าการใช้แพลตฟอร์มดิจิทัลเพื่อการทำงานเป็น ช่วยส่งเสริมการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและการสื่อสารระหว่างสมาชิกในกลุ่ม ซึ่งส่งผลต่อการพัฒนาสมรรถนะการสื่อสารดิจิทัลของผู้เรียน และสอดคล้องงานวิจัยของ Martínez-Domingo et al. (2025) พบว่าการทำงานร่วมกันผ่านแพลตฟอร์มออนไลน์ช่วยเพิ่มโอกาสในการสื่อสาร การแลกเปลี่ยนข้อมูล และการสร้างองค์ความรู้ร่วมกัน ซึ่งมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับระดับสมรรถนะการสื่อสารดิจิทัลของผู้เรียน และสอดคล้องงานวิจัยของ Begimbetova et al. (2025) พบว่าการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในการทำงานร่วมกันและการประสานงานผ่านระบบออนไลน์ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการสื่อสารระหว่างบุคลากร และส่งผลให้ระดับสมรรถนะการสื่อสารดิจิทัลของบุคลากรสูงขึ้น

จากการวิเคราะห์สรุปได้ว่า การทำงานร่วมกันผ่านเทคโนโลยีดิจิทัลเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการพัฒนาสมรรถนะการสื่อสารดิจิทัล เนื่องจากช่วยให้บุคคลมีโอกาสพัฒนาทักษะการสื่อสาร การแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และการทำงานเป็นทีมผ่านสภาพแวดล้อมออนไลน์ การส่งเสริมให้บุคคลใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในการทำงานร่วมกันอย่างเหมาะสมจึงเป็นแนวทางสำคัญในการพัฒนาสมรรถนะการสื่อสารดิจิทัลให้มีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับความต้องการของสังคมดิจิทัลในปัจจุบัน

5. มารยาทและจริยธรรมในการสื่อสารดิจิทัล (Digital Etiquette and Ethics) เป็นองค์ประกอบสำคัญของการสื่อสารในสภาพแวดล้อมดิจิทัล เนื่องจากการสื่อสารผ่านเทคโนโลยีดิจิทัลมีลักษณะเปิดกว้างและสามารถเข้าถึงผู้คนจำนวนมากในเวลาอันรวดเร็ว หากผู้ใช้เทคโนโลยีขาดความตระหนักถึงมารยาทและจริยธรรมในการสื่อสาร อาจก่อให้เกิดปัญหาความขัดแย้ง การเผยแพร่ข้อมูลที่ไม่เหมาะสม หรือการละเมิดสิทธิของผู้อื่นได้ ดังนั้น การมีความรู้และความเข้าใจ

เกี่ยวกับมารยาทและจริยธรรมในการสื่อสารดิจิทัลจึงมีความสัมพันธ์โดยตรงกับการพัฒนาสมรรถนะการสื่อสารดิจิทัลของบุคคล สอดคล้องงานวิจัยของ Siskawati I. et al. (2026) พบว่าการมีความรู้เกี่ยวกับมารยาทและจริยธรรมในการสื่อสารดิจิทัลช่วยส่งเสริมการใช้สื่อออนไลน์อย่างรับผิดชอบและมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับระดับสมรรถนะการสื่อสารดิจิทัลของผู้เรียน และสอดคล้องงานวิจัยของ Furtáková (2025) พบว่าการมีความเข้าใจเกี่ยวกับมารยาทในการสื่อสารออนไลน์ช่วยให้บุคคลสามารถสื่อสารและทำงานร่วมกับผู้อื่นในสภาพแวดล้อมดิจิทัลได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น และสอดคล้องงานวิจัยของ Duong N. et al. (2025) พบว่าการตระหนักถึงจริยธรรมในการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล มีความสัมพันธ์กับการพัฒนาทักษะการสื่อสารและการทำงานร่วมกันในสภาพแวดล้อมออนไลน์ และสอดคล้องงานวิจัยของ Rajuman et al. (2025) พบว่าการมีจริยธรรมและมารยาทในการสื่อสารผ่านสื่อดิจิทัลช่วยส่งเสริมการมีส่วนร่วมของผู้ใช้ในชุมชนออนไลน์ และช่วยพัฒนาทักษะการสื่อสารดิจิทัลในด้านการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและการสร้างปฏิสัมพันธ์ที่ดีระหว่างสมาชิกในเครือข่าย

จากการวิเคราะห์สรุปได้ว่า มารยาทและจริยธรรมในการสื่อสารดิจิทัลเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการพัฒนาสมรรถนะการสื่อสารดิจิทัล เนื่องจากช่วยให้บุคคลสามารถใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในการสื่อสารกับผู้อื่นได้อย่างเหมาะสม มีความรับผิดชอบ และเคารพสิทธิของผู้อื่น การส่งเสริมให้บุคคลมีความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับมารยาทและจริยธรรมในการสื่อสารดิจิทัลจึงเป็นแนวทางสำคัญในการพัฒนาสมรรถนะการสื่อสารดิจิทัลให้มีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับการใช้เทคโนโลยีในสังคมดิจิทัลปัจจุบัน

6. การจัดการอัตลักษณ์ดิจิทัล (Digital Identity Management) เป็นองค์ประกอบสำคัญของการดำรงอยู่และการมีปฏิสัมพันธ์ของบุคคลในสภาพแวดล้อมดิจิทัล เนื่องจากการใช้งานเทคโนโลยีดิจิทัลในปัจจุบันทำให้บุคคลต้องสร้างและนำเสนออัตลักษณ์ของตนเองผ่านแพลตฟอร์มออนไลน์ต่าง ๆ เช่น เครือข่ายสังคมออนไลน์ เว็บไซต์ หรือระบบการสื่อสารดิจิทัล อัตลักษณ์ดิจิทัลจึงสะท้อนถึงภาพลักษณ์ ความคิด ความเชื่อ และพฤติกรรมของบุคคลที่ปรากฏในโลกออนไลน์ ดังนั้น ความสามารถในการจัดการอัตลักษณ์ดิจิทัลอย่างเหมาะสมจึงมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับการพัฒนาสมรรถนะการสื่อสารดิจิทัล สอดคล้องงานวิจัยของ Furtáková (2025) พบว่าการจัดการอัตลักษณ์ดิจิทัลอย่างเหมาะสมช่วยให้บุคคลสามารถสร้างปฏิสัมพันธ์และสื่อสารกับผู้อื่นในสภาพแวดล้อมออนไลน์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ และส่งเสริมระดับสมรรถนะการสื่อสารดิจิทัล และสอดคล้องงานวิจัยของ Duong N. et al. (2025) พบว่าการตระหนักถึงการจัดการตัวตนในโลกออนไลน์ มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับทักษะการสื่อสารและการทำงานร่วมกันผ่านเทคโนโลยีดิจิทัล

และสอดคล้องงานวิจัยของ Martínez-Domingo et al. (2025) พบว่าการจัดการอัตลักษณ์ดิจิทัลเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งเสริมการสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพในเครือข่ายออนไลน์ และช่วยสร้างความน่าเชื่อถือในการสื่อสารกับผู้อื่น และสอดคล้องงานวิจัยของ Rajuman et al. (2025) พบว่าการจัดการอัตลักษณ์ดิจิทัลอย่างเหมาะสมช่วยส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการสื่อสารออนไลน์ และพัฒนาทักษะการสื่อสารดิจิทัลในด้านการแสดงความคิดเห็นและการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้

จากการวิเคราะห์สรุปได้ว่า การจัดการอัตลักษณ์ดิจิทัลเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการพัฒนาสมรรถนะการสื่อสารดิจิทัล เนื่องจากช่วยให้บุคคลสามารถนำเสนอภาพลักษณ์ของตนเองในสื่อออนไลน์ได้อย่างเหมาะสม สร้างความน่าเชื่อถือในการสื่อสาร และส่งเสริมการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นในเครือข่ายดิจิทัล การส่งเสริมให้บุคคลมีความรู้และทักษะในการจัดการอัตลักษณ์ดิจิทัลจึงเป็นแนวทางสำคัญในการพัฒนาสมรรถนะการสื่อสารดิจิทัลให้มีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับบริบทของสังคมดิจิทัลในปัจจุบัน

สรุปผล

จากการทบทวนแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับสมรรถนะการสื่อสารดิจิทัล สามารถสรุปปัจจัยที่มีความสัมพันธ์และส่งผลต่อสมรรถนะการสื่อสารดิจิทัลได้ 6 ประการ ได้แก่ (1) การใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อการสื่อสาร เป็นพื้นฐานสำคัญของการสื่อสารในสภาพแวดล้อมดิจิทัล เนื่องจากเป็นกระบวนการที่ทำให้บุคคลสามารถติดต่อ สื่อสาร และสร้างปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นผ่านแพลตฟอร์มดิจิทัลต่าง ๆ ซึ่งส่งผลต่อการพัฒนาสมรรถนะการสื่อสารดิจิทัล (2) การแลกเปลี่ยนข้อมูลดิจิทัล เป็นกระบวนการสำคัญที่ช่วยให้บุคคลสามารถถ่ายทอดข้อมูล ความรู้ และประสบการณ์ผ่านสื่อดิจิทัลได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของการพัฒนาสมรรถนะการสื่อสารดิจิทัล (3) การทำงานร่วมกันผ่านเทคโนโลยีดิจิทัล เป็นกระบวนการที่ช่วยให้บุคคลสามารถร่วมมือกับผู้อื่นในการดำเนินกิจกรรมหรือการแก้ไขปัญหาผ่านเครื่องมือดิจิทัล ซึ่งมีส่วนสำคัญต่อการพัฒนาสมรรถนะการสื่อสารดิจิทัล (4) การแบ่งปันข้อมูลและเนื้อหาดิจิทัล เป็นกระบวนการเผยแพร่ข้อมูลหรือสื่อดิจิทัลให้ผู้อื่นสามารถเข้าถึงและใช้ประโยชน์ได้ การแบ่งปันข้อมูลช่วยส่งเสริมการสร้างเครือข่ายความรู้ การแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชนดิจิทัล ซึ่งช่วยพัฒนาความสามารถในการสื่อสารผ่านเทคโนโลยีดิจิทัล (5) มารยาทและจริยธรรมในการสื่อสารดิจิทัล เป็นปัจจัยที่ช่วยให้การสื่อสารในสภาพแวดล้อมดิจิทัลเป็นไปอย่างเหมาะสมและมีความรับผิดชอบ การใช้ภาษาที่เหมาะสม การเคารพความคิดเห็นของผู้อื่น การอ้างอิงแหล่งที่มาของข้อมูล และการหลีกเลี่ยงการเผยแพร่ข้อมูลที่ไม่เหมาะสม เป็นองค์ประกอบ

สำคัญที่ช่วยให้การสื่อสารในสื่อดิจิทัลมีประสิทธิภาพและสร้างสรรค์ และ (6) การจัดการอัตลักษณ์ดิจิทัล เป็นความสามารถในการสร้างและบริหารจัดการตัวตนของบุคคลในโลกออนไลน์ การจัดการอัตลักษณ์ดิจิทัลอย่างเหมาะสมช่วยสร้างความน่าเชื่อถือในการสื่อสาร และส่งเสริมการสร้างปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นในเครือข่ายดิจิทัล

องค์ความรู้ใหม่

องค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษาค้นคว้าเรื่อง “สมรรถนะขององค์กรเพื่อการสื่อสารดิจิทัล” มีรายละเอียดดังนี้

ภาพที่ 1 สมรรถนะขององค์กรเพื่อการสื่อสารดิจิทัล (สร้างภาพด้วย AI)

จากภาพที่ 1 แสดงให้เห็นว่าสมรรถนะขององค์กรเพื่อการสื่อสารดิจิทัลได้รับอิทธิพลจากปัจจัยสำคัญ 6 ด้าน ได้แก่ (1) การใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อการสื่อสาร ซึ่งเป็นพื้นฐานของการติดต่อและถ่ายทอดข้อมูลผ่านเครื่องมือและแพลตฟอร์มดิจิทัล (2) การแลกเปลี่ยนข้อมูลดิจิทัล ซึ่งช่วยให้เกิดการถ่ายทอดองค์ความรู้และการเรียนรู้ร่วมกันในสภาพแวดล้อมออนไลน์ (3) การทำงานร่วมกันผ่านเทคโนโลยีดิจิทัล ซึ่งส่งเสริมการประสานงานและการทำงานเป็นทีมผ่านระบบดิจิทัล (4) การแบ่งปันข้อมูลและเนื้อหาดิจิทัล ซึ่งช่วยขยายการเข้าถึงข้อมูลและส่งเสริมการสร้างเครือข่ายความรู้ (5) มารยาทและจริยธรรมในการสื่อสารดิจิทัล ซึ่งช่วยให้การสื่อสารในสื่อออนไลน์เป็นไป

อย่างเหมาะสมและมีความรับผิดชอบ และ (6) การจัดการอัตลักษณ์ดิจิทัล ซึ่งเกี่ยวข้องกับการสร้างและบริหารจัดการภาพลักษณ์ของบุคคลในโลกออนไลน์อย่างเหมาะสม

คำรับรองและการเปิดเผยข้อมูลของผู้เขียน

1. การเปิดเผยผลประโยชน์ทับซ้อน (Conflict of Interest)

บทความนี้ ไม่มีผลประโยชน์ทับซ้อนที่อาจมีอิทธิพลต่อการออกแบบ การดำเนินการวิจัย การวิเคราะห์ข้อมูล หรือการนำเสนอผลการวิจัย

2. การใช้ปัญญาประดิษฐ์และเทคโนโลยีสนับสนุนการจัดทำต้นฉบับ

ใช้ ChatGPT-4 ในการตรวจแก้ภาษา แต่งภาษาอังกฤษ การร่างเนื้อหาเบื้องต้นเพื่อค้นหาแนวทางในการเขียน และสร้างรูปภาพองค์ความรู้ใหม่ ข้าพเจ้ายืนยันว่าได้ตรวจสอบความถูกต้อง ปรับปรุงแก้ไขเนื้อหา และรับผิดชอบความผิดพลาดของบทความ

3. คำรับรองเกี่ยวกับการเปิดเผยข้อมูล (Data Availability Statement)

สามารถเปิดเผยข้อมูลได้ บทความทั้งหมดที่นำมาสังเคราะห์ทบทวนวรรณกรรม นำมาจาก https://www.researchgate.net/ และ https://scholar.google.com/schhp?hl=th โดยไม่มีข้อจำกัดสิทธิ์ในการเผยแพร่ข้อมูล

4. คำรับรองด้านจริยธรรมการวิจัย (Ethics Statement)

เป็นบทความวิชาการ จึงไม่ได้มีการรับรองด้านจริยธรรม

5. แหล่งทุนสนับสนุนการวิจัย (Funding)

มหาวิทยาลัยเจ้าพระยา สนับสนุนค่าธรรมเนียมสำหรับการตีพิมพ์บทความ

6. การระบุบทบาทของผู้มีส่วนร่วมตามหลัก CRediT

1) ปองปรีดา ทองมาดี Conceptualization (การสร้างแนวคิด)

2) ศรุต แจ้งอนันต์ Formal analysis (การวิเคราะห์เชิงรูปแบบ/สถิติ)

3) นวลพรรณ วรรณสุธี Methodology (ระเบียบวิธีวิจัย)

4) นวรัตน์ กฤชรัตนศักดิ์ Validation (การตรวจสอบความถูกต้อง)

5) ชวลิต กิมชูวาณิช Visualization (การจัดทำภาพประกอบ/กราฟิก)

6) จุรีรัตน์ ศิตศิรัตน์ Writing - review & editing (การเขียนทบทวนและแก้ไขต้นฉบับ)

เอกสารอ้างอิง

Azizan, F. (2026). Beyond connectivity: Charting digital competence in ASEAN higher education institutions (2020–2025). https://ejournal.upsi.edu.my/index.php/JPB/article/view/13599

Begimbetova, G. A., Retnawati, H., Triyono, M. B., Kassymova, G. K., & Mumpuni, K. E. (2025). Teachers' digital literacy communication competence: A meta-analysis. *Journal of Educational Science and Technology, 11*(1), 29–39. https://doi.org/10.26858/est.v11i1.69962

Cao, H. H., Dao, L. T., Tran, T., & Nguyen, H. T. T. (2025). Communication and collaboration competence within the digital competence framework: A bibliometric analysis. *International Journal of Evaluation and Research in Education, 14*(4), 2652–2665. https://doi.org/10.11591/ijere.v14i4.32183

Duki, A., Malik, A., & Hadi, T. S. (2025). The influence of digital communication competence on social interaction between students and lecturers. *Jurnal Representamen, 11*(2), 55–70. https://doi.org/10.30996/representamen.v11i02.132113

Ekanem, J. T., & Uloh, C. O. (2026). Predictors of digital extension competence among agricultural extension agents in South-South Nigeria: Evidence from the DECT tool. *Indian Research Journal of Extension Education, 26*(2), 14–23.

Ferrari, A., Brečko, B. N., & Punie, Y. (2013). *DIGCOMP: A framework for developing and understanding digital competence in Europe* (EUR 26035). Publications Office of the European Union. https://doi.org/10.2788/52966

Furtáková, J. (2025). Digital competence in communication and collaboration among university students and lecturers. *Educational Technology & Society, 28*(1), 45–57

Ha, L. T. K., Dam, T. T. K., Nguyen, H. T. T., & Duong, N. T. (2026). Digital competence formation in teacher education programs: A study from northern mountainous Vietnam. *Journal of Curriculum and Teaching, 15*(1), 214–226. https://doi.org/10.5430/jct.v15n1p214

Maizon, H., Ahman, E., Yuniarsih, T., & Santoso, B. (2025). Enhancing performance through digital competence: The mediating role of engagement and communication among civil servants. *Journal Evaluation in Education, 6*(3), 687–694. https://doi.org/10.37251/jee.v6i3.2023

Martínez-Domingo, J. A., Aznar-Díaz, I., Romero-Rodríguez, J. M., & Victoria-Maldonado, J. J. (2025). Use of Instagram as an educational tool with pre-service teachers and the impact on digital competence in communication and collaboration. *Education Sciences, 15*(2), 149. https://doi.org/10.3390/educsci15020149

Nguyen, H. D., Ta, T. T., Le, T. T. A., & Truong, D. T. (2025). Guidelines for enhanced teaching to develop communication and collaboration competencies within the digital competence framework for primary school students. *TNU Journal of Science and Technology, 230*(4), 145–153. https://doi.org/10.34238/tnu-jst.11729

Pratiwi, S. R., Malik, A., & Hadi, T. S. (2025). The influence of digital communication competence on student motivation. *Lektur: Jurnal Ilmu Komunikasi, 8*(2), 1–12. https://doi.org/10.21831/lektur.v8i2.23778

Rajuman, S., Syaodih, E., & Kusnadi, D. (2024). The influence of information literacy, technology, and communication on improving digital competence of students of STMIK Mardira Indonesia, Bandung City. *Journal of Economics, Management, and Entrepreneurship, 2*(2), 179–192. https://doi.org/10.55208/jeme.v2i2.179

Rasyid, Y., Satria, D., & Hayati, Y. (2025). Enhancing creative narrative writing skills and multimodal communication competence through a digital storytelling-based project-based learning model. *BAHASTRA, 45*(2), 232–240. https://doi.org/10.26555/bs.v45i2.1580

Setianingsih, T., Imansyah, I., Kamarudin, K., Wulandari, Y. E., & Utama, I. M. P. (2025). Empowering MSMEs through English learning training to improve digital communication competence. *Lumbung Inovasi: Jurnal Pengabdian kepada Masyarakat, 10*(4), 1238–1252. https://doi.org/10.36312/zckzw465

Siskawati, I., Munawaroh, S., Nurfitriani, S., & Putri, A. (2026). Parenting seminar as strengthening parental communication competence in the digital era. *Jurnal Pengabdian Masyarakat dan Penelitian Thawalib, 5*(1), 23–34.

Vuorikari, R., Kluzer, S., & Punie, Y. (2022). *DigComp 2.2: The digital competence framework for citizens – With new examples of knowledge, skills and attitudes*. Publications Office of the European Union. https://doi.org/10.2760/115376

พลโลกศึกษากับการพัฒนาสมรรถนะผู้เรียนยุคใหม่

Global Citizenship Education and Learner Competency Development in the New Era

ก็ หน่อทิม[1] วรรณรี ปานศิริ[2] และลักขณา บุญณรงค์[3]

Koe Nortim, Wannaree Pansiri and Lakkana Bunnarong

Received: March 20, 2026

Revised: October 30, 2026

Accepted: October 31, 2026

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มุ่งนำเสนอแนวคิด และแนวทางการพัฒนาสมรรถนะผู้เรียนผ่านกรอบแนวคิดพลโลกศึกษา ซึ่งเป็นศาสตร์ของการจัดการศึกษาที่มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ ความเข้าใจ ทักษะ และค่านิยมที่สำคัญ ที่จำเป็นต่อการมีส่วนร่วมอย่างรับผิดชอบกับสังคม ทั้งในระดับท้องถิ่น ระดับชาติ และระดับโลก โดยการจัดการเรียนการสอนตามขั้นตอนที่เตรียมไว้อย่างเป็นระบบ เพื่อส่งเสริมการพัฒนาสมรรถนะและทักษะสำคัญของผู้เรียนได้อย่างตรงจุด โดยมุ่งให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ผ่านกิจกรรมที่หลากหลาย ในบริบทที่แตกต่างกัน เพื่อฝึกฝนทักษะที่จำเป็นจนเกิดความชำนาญและสามารถนำไปใช้ได้จริง บทความนี้ได้วิเคราะห์เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดพลโลกศึกษาในหลากหลายมิติ รวมถึงสมรรถนะสำคัญของพลโลกในยุคใหม่ และขอบข่ายการบริหารงานวิชาการในสถานศึกษาที่สอดคล้องและส่งเสริมแนวคิดพลโลกศึกษา พร้อมทั้งนำเสนอแนวทางในการจัดการเรียนรู้ที่สามารถนำมาผสานร่วมกับขอบข่ายงานวิชาการเพื่อยกระดับผลของการพัฒนาสมรรถนะผู้เรียนตามแนวคิดพลโลกศึกษา ผลการศึกษา พบว่า พลโลกศึกษาเป็นการจัดการศึกษาที่มุ่งเน้นพัฒนาผู้เรียน 3 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านความรู้และความเข้าใจประเด็นโลก 2) ด้านทักษะการมีส่วนร่วมในสังคมโลก และ 3) ด้านจริยธรรมและพฤติกรรม โดยมีขอบข่ายของงาน

[1-3] มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์; Rajamangala University of Technology Rattanakosin

Corresponding author, e-mail: kor.nor@rmutr.ac.th, Tel. 063-3253291

วิชาการที่สำคัญในการบูรณาการกับการจัดการเรียนการสอนตามแนวคิดพลโลกศึกษา 4 ด้าน คือ 1) ด้านพัฒนาหลักสูตร 2) ด้านการจัดการเรียนรู้ 3) ด้านการวัดผลและประเมินผล และ 4) พัฒนาบุคลากรครู โดยองค์ความรู้สำคัญนี้สามารถใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาสมรรถนะของผู้เรียนที่เป็นประโยชน์ต่อบริบทของสถานศึกษาในทุกระดับที่มีเป้าหมายในการขับเคลื่อนการจัดการศึกษาให้มีประสิทธิภาพอย่างยั่งยืนแท้จริง

คำสำคัญ: พลโลกศึกษา, สมรรถนะพลโลก, การพัฒนาผู้เรียน

Abstract

This academic article aims to present concepts and approaches for developing learners' competencies through the global citizenship education framework. Global citizenship education is a field of education that aims to equip learners with the knowledge, understanding, skills, and core values necessary for responsible engagement with society at the local, national, and global levels. It involves systematically planned instruction to promote the development of learners' key competencies and skills in a targeted manner, enabling them to learn through diverse activities in various contexts and to practice essential skills until they achieve proficiency and can apply them in real life. This article analyzes documents and research related to global citizenship education across multiple dimensions, the key competencies of global citizens in the new era, and the scope of academic administration in schools that aligns with and supports global citizenship education. It also proposes learning management approaches that can be integrated with the scope of academic administration to enhance the outcomes of learner competency development based on global citizenship education. The study finds that global citizenship education focuses on developing learners in three domains: (1) knowledge and understanding of global issues, (2) skills for participation in global society, and (3) ethics and behavior. The scope of academic administration that is essential for integration with global citizenship education instruction comprises four areas: (1) curriculum development, (2) learning management, (3) measurement and evaluation,

and (4) teacher development. This body of knowledge can serve as a guideline for developing learners' competencies that benefits schools at all levels seeking to drive education toward genuine and sustainable effectiveness.

Keywords: Global Citizenship Education, Global Citizenship Competencies, Learner Development

บทนำ

แนวคิดพลโลกศึกษา (Global Citizenship Education: GCED) มีรากฐานสำคัญอยู่บนแนวคิดของโลกยุคใหม่ที่มีความเชื่อมโยงและพึ่งพาอาศัยกันอย่างใกล้ชิดมากยิ่งขึ้น การเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วจากความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีและนวัตกรรมนั้น ส่งผลให้พื้นที่ต่าง ๆ บนโลกมีความสัมพันธ์และเชื่อมโยงกันอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ สังคมโลกในปัจจุบันต้องเผชิญกับปัญหาที่ทับซ้อนกันหลายประการ ไม่ว่าจะเป็นปัญหาระหว่างประเทศ ความขัดแย้งทางทรัพยากร ความไม่น่าเชื่อถือของข้อมูลข่าวสารจนนำไปสู่ปรากฏการณ์สงครามสื่อที่สร้างผลกระทบไปในวงกว้าง ภายใต้บริบทดังกล่าว องค์การสหประชาชาติจึงได้ริเริ่มเชิญชวนประเทศสมาชิกจำนวน 193 ประเทศร่วมกันกำหนดเป้าหมายการพัฒนาจำนวน 17 ประการ ซึ่งเรียกว่า เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs) เพื่อใช้เป็นกรอบทิศทางในการพัฒนาประเทศอย่างครอบคลุมในทุกมิติ ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม โดยกำหนดช่วงเวลาดำเนินการระยะ 15 ปี ระหว่าง พ.ศ. 2559–2573 (สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ, 2565) ซึ่งกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนและเชื่อมโยงเป้าหมายทั้ง 17 ข้อให้บรรลุผล คือ "ระบบการศึกษา" จึงเกิดการปรากฏตัวของคำว่าพลโลก (Global citizenship) อย่างชัดเจนในเป้าหมาย SDG ข้อ 4 เป้าหมายย่อย ข้อที่ 7 ในหัวข้อการพัฒนาที่ยั่งยืนและความเป็นพลเมืองโลก (Sustainable development and global citizenship) กล่าวไว้อย่างน่าสนใจว่า เราจะสร้างหลักประกันว่าผู้เรียนทุกคนจะได้รับความรู้และทักษะที่จำเป็นที่ส่งเสริมการพัฒนาอย่างมั่นคงและสมดุล รวมไปถึงการศึกษาเพื่อการมีวิถีชีวิตที่ยั่งยืนอีกทั้งยังคงไว้ซึ่งสิทธิมนุษยชน ความเสมอภาคระหว่างเพศ การส่งเสริมวัฒนธรรมแห่งสันติภาพและการไม่ใช้ความรุนแรงในการแก้ปัญหา การปลูกฝังและอบรมให้เข้าใจบทบาทความสำคัญของพลเมืองโลก และการเห็นคุณค่าในความหลากหลายและบทบาททางวัฒนธรรมที่มี

ส่วนช่วยให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนภายในปี พ.ศ. 2573 (องค์การสหประชาชาติในประเทศไทย, 2568)

การเข้ามาร่วมส่งเสริมขององค์การยูเนสโก (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization :UNESCO) มีส่วนสำคัญในการผลักดันให้เกิดการดำเนินการตามนโยบายทางการศึกษาอย่างต่อเนื่อง และได้กล่าวถึงแนวทางสำคัญของพลโลกศึกษาไว้ว่าเป็นกระบวนการที่มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างสันติในสังคมโลก เน้นพัฒนา 3 ด้านสำคัญ ได้แก่ 1. ด้านความรู้และความเข้าใจ ตระหนักถึงประเด็นระดับโลก สิทธิมนุษยชน และความเชื่อมโยงของผู้คนทั่วโลก 2. ด้านทักษะการมีส่วนร่วมในสังคมโลก เน้นพัฒนาทักษะการสื่อสาร การทำงานร่วมกับผู้อื่น และการเข้าใจความหลากหลายทางวัฒนธรรม 3. ด้านจริยธรรมและพฤติกรรม ปลูกฝังค่านิยมด้านความยุติธรรม ความเท่าเทียม และความรับผิดชอบต่อการกระทำของตนเอง มีทัศนคติระดับโลกสามารถมีส่วนร่วมในการสร้างสังคมที่เป็นธรรมต่อส่วนรวมและยั่งยืนอย่างแท้จริง (UNESCO, n.d.)

โดยหลักสูตรพลโลกศึกษาจะเข้ามาช่วยส่งเสริมด้านการพัฒนาสมรรถนะผู้เรียนให้มีความสมบูรณ์มากขึ้น ตามเป้าหมายของนโยบายการปฏิรูปการศึกษาของไทยที่ต้องการยกระดับคุณภาพผู้เรียน และพัฒนาผู้เรียนให้เป็นทั้งพลเมืองไทยและพลโลกที่มีความรู้ มีคุณธรรม และมีทักษะสำคัญที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 เพราะว่าที่ผ่านมาถึงแม้ว่าทุกภาคส่วนจะเข้ามาร่วมกันขับเคลื่อนนโยบายปฏิรูปการศึกษาก็ตาม แต่ผลการประเมินจากการสอบ PISA, O-NET, V-NET และ N-NET ยังพบว่าคุณภาพผู้เรียนของไทยยังต่ำกว่ามาตรฐานในภาพรวม (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2565) โดยเฉพาะด้านการอ่านซึ่งมีคะแนนต่ำกว่าค่าเฉลี่ยขององค์การเพื่อความร่วมมือทางเศรษฐกิจและการพัฒนา (OECD: Organisation for Economic Co-operation and Development) ซึ่งสาเหตุสำคัญมาจากหลักสูตรที่ไม่ได้ส่งเสริมการคิดวิเคราะห์ รวมไปถึงการจัดการเรียนการสอนที่ยังเน้นการท่องจำแต่ไม่ได้เปิดโอกาสให้ได้ใช้ความคิดสร้างสรรค์และนำไปใช้ในชีวิตจริง และรูปแบบการประเมินผลที่ให้ความสำคัญจากคะแนนในการทำข้อสอบมากกว่าพัฒนาการที่เกิดขึ้นจากบทเรียน อีกทั้งปัญหาด้านความรุนแรงและการกลั่นแกล้งในสถานศึกษาในประเทศไทยนั้นมีแนวโน้มที่สูงขึ้นเรื่อยๆ และไม่ใช่ปัญหาเล็กน้อยอย่างที่ผู้ใหญ่ส่วนใหญ่เข้าใจ เด็กที่รังแกกันมีตั้งแต่ระดับอนุบาล และที่น่าเป็นห่วงคือ ขณะนี้เด็กเข้าถึงสื่อโซเชียลง่าย ประกอบกับการขาดการดูแลใกล้ชิดและอบรมสั่งสอนให้เข้าถึงสื่ออย่างมีวิจารณญาณ จนสร้างโอกาสให้เด็กเรียนรู้ความรุนแรงจากเกม และเลือกนำไปใช้กับเพื่อน (นุธิดา ทวีชีพ, 2565) โดยจากการสำรวจในโครงการติดตามสภาวการณ์เด็กและเยาวชนรายจังหวัด พบว่ามีเด็กถูกรังแกในสถานศึกษาปีละ

ประมาณ 6 แสนคน ปัจจุบันประเทศไทยอยู่ในอันดับ 2 ของโลกที่มีสัดส่วนนักเรียนถูกรังแกจากเพื่อนนักเรียนด้วยกันสูงถึงร้อยละ 40 รองจากญี่ปุ่น โดยนักเรียนที่ถูกรังแกมักเครียด ซึมเศร้า มีปัญหาการเข้าร่วมสังคม หากถูกกดดันรุนแรงหรือเรื้อรัง จะนำไปสู่การทำร้ายคนอื่นเพื่อแก้แค้นหรือทำร้ายตนเอง รุนแรงถึงฆ่าตัวตาย (ศูนย์สุขภาพจิตที่ 7, 2561) ดังเช่นจากหลายเหตุการณ์ของเด็กนักเรียนที่เลือกใช้ความรุนแรงแก้ปัญหาความไม่พอใจและความหมดคุณค่าต่อตนเองจนไม่สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ในช่วงปีที่ผ่านมานั้น ยิ่งตอกย้ำและสะท้อนให้เห็นถึงความต้องการอย่างจริงจังในการพัฒนาด้านจริยธรรมและพฤติกรรมของผู้เรียนได้อย่างชัดเจน

บทความนี้กล่าวถึงประเด็นความสำคัญของการบูรณาการแนวคิดพลโลกศึกษาเข้ากับการจัดการศึกษาในประเทศไทยเพื่อพัฒนาสมรรถนะผู้เรียนผ่านขอบข่ายงานวิชาการที่สำคัญ และประเด็นการจัดการศึกษาตามแนวคิดพลโลกศึกษาในต่างประเทศ เพื่อตอบโจทย์ปัญหาการศึกษาของประเทศไทยที่กำลังเผชิญอยู่ในปัจจุบันดังที่กล่าวข้างต้น

แนวคิดสำคัญของพลโลกศึกษา

อำพวรรณ กังวานพณิชย์ (2568) กล่าวว่า พลโลกศึกษา คือ กระบวนทัศน์ที่มุ่งเน้นบทบาทสำคัญของการศึกษาในการพัฒนาความเป็นพลเมืองในบริบทโลกาภิวัตน์ โดยส่งเสริมความตระหนักถึงความสัมพันธ์ของความรู้ ทักษะ และค่านิยม เพื่อการมีส่วนร่วมและอุทิศตนต่อการพัฒนาสังคมในระดับท้องถิ่นและระดับโลก นอกจากนี้ยังเกี่ยวข้องกับการขัดเกลาทางสังคมด้านหน้าที่พลเมือง สังคม และการเมือง และเตรียมเด็กและเยาวชนให้พร้อมรับมือกับความท้าทายในโลกที่เชื่อมโยงและพึ่งพากันมากขึ้น

Ferrarini (2024) ให้นิยามขององค์ประกอบของพลโลกไว้ว่า ประกอบด้วย ความรู้ ค่านิยมรวมถึงทัศนคติที่ดี และทักษะส่วนบุคคลที่จำเป็นต้องมีเพื่อความเป็นพลเมืองโลก เช่น การคิดเชิงวิพากษ์ การสื่อสารและร่วมมือกับผู้หลากหลาย การเคารพอัตลักษณ์และความหลากหลาย ความเข้าใจโลกาภิวัตน์และการเกี่ยวโยงระหว่างกัน ความเห็นอกเห็นใจ คุณค่าด้านสิทธิมนุษยชนและความยุติธรรม ความมุ่งมั่นต่อความยุติธรรมทางสังคม ความเชื่อมั่นในศักยภาพของตนในการสร้างความเปลี่ยนแปลง

Saperstein (2023) ได้กล่าวถึง คุณลักษณะของคนที่มีความเป็นพลโลกไว้ 6 ข้อ อย่างน่าสนใจ ดังนี้

1. ความตระหนักรู้ระดับโลก
2. การเอาใจใส่ดูแลชุมชนโลก

3. การยอมรับและเข้าใจในความหลากหลายทางวัฒนธรรม

4. ความยุติธรรมทางสังคม

5. ส่งเสริมการอยู่รอดอย่างยั่งยืน

6. ความรับผิดชอบต่อสิ่งที่ในการกระทำ

เมื่อวิเคราะห์ข้อมูลเชิงสถิติเพิ่มเติมจากรายงาน The Future of Jobs Report 2020 (World Economic Forum, 2020) พบว่าทักษะการทำงานที่เป็นที่ต้องการในอนาคต 10 อันดับ เรียงตามลำดับความสำคัญ ได้แก่

1.) ทักษะการคิดวิเคราะห์และการสร้างสรรค์นวัตกรรม (Analytical thinking and innovation)

2.) ทักษะการเรียนรู้เชิงรุกและมีกลยุทธ์การเรียนรู้ (Active learning and learning strategies)

3.) ทักษะการคิดเชิงวิพากษ์และวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ (Critical thinking and analysis)

4.) ทักษะภาวะผู้นำและการโน้มน้าวสังคม (Leadership and social influence)

5.) ทักษะการแก้ปัญหาที่ซับซ้อน (Complex problem-solving)

6.) ทักษะการคิดสร้างสรรค์ การเป็นต้นฉบับ และการเป็นผู้เริ่มต้น (Creativity, originality and initiative)

7.) ทักษะการใช้ ติดตาม และควบคุมเทคโนโลยี (Technology use, monitoring and control)

8.) ทักษะการเขียน และออกแบบเทคโนโลยี (Technology design and programming)

9.) ทักษะการมีเหตุมีผล การแก้ปัญหา และสร้างแนวคิด (Reasoning, problem-solving and ideation)

10.) ทักษะความไม่ย่อท้อ ทนต่อความเครียด และมีความยืดหยุ่น (Resilience, stress tolerance and flexibility)

นันทนา ชมชื่น (2563) กล่าวว่า ความเป็นพลเมืองโลก หมายถึง การเป็นบุคคลที่มีความเข้าใจต่อสถานการณ์และความเปลี่ยนแปลงของโลก ตระหนักถึงความเชื่อมโยงระหว่างระดับท้องถิ่นกับระดับโลก เคารพความแตกต่างทางวัฒนธรรม และรู้สึกว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของสังคมมนุษยชาติ รวมทั้งสามารถเชื่อมโยงและตระหนักถึงปัญหาที่เกิดขึ้นทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับโลก

ได้ โดยความเป็นพลเมืองโลกประกอบด้วย 3 ด้านสำคัญ ได้แก่ ด้านความรู้ ด้านอารมณ์และสังคม และด้านพฤติกรรม

1. ด้านความรู้ (Cognitive) เป็นความรู้และความเข้าใจเกี่ยว กับประเด็นสำคัญของโลก เช่น สันติภาพและความขัดแย้ง การพัฒนาอย่างยั่งยืน ความหลากหลายทางวัฒนธรรม และการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันของมนุษย์ในสังคมโลก ผู้ที่มีความเป็นพลเมืองโลกควรมีความเข้าใจเรื่องสิทธิมนุษยชน ความยุติธรรม ความเท่าเทียม ตลอดจนตระหนักถึงการเปลี่ยนแปลงของโลก โดยเฉพาะด้านสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้ยังต้องเข้าใจความสำคัญของความหลากหลายทางวัฒนธรรม และตระหนักว่าโลกสามารถดำรงอยู่ได้ด้วยการช่วยเหลือและพึ่งพาซึ่งกันและกัน

2. ด้านอารมณ์และสังคม (Socio–Emotional) เป็นด้านที่เกี่ยวข้องกับทัศนคติ ความรู้สึก และค่านิยมของบุคคลต่อสังคมโลก เช่น การตระหนักถึงความเชื่อมโยงของมนุษย์ทั่วโลก การมีความรับผิดชอบต่อผู้อื่นและสิ่งแวดล้อม การเคารพและยอมรับความแตกต่างทางวัฒนธรรม รวมถึงการยอมรับความยุติธรรมและความเท่าเทียมกันในสังคม นอกจากนี้ยังรวมถึงความเข้าใจว่ามนุษย์ทุกคนมีความต้องการพื้นฐานคล้ายกัน และควรร่วมกันดูแลโลกและสังคมให้เกิดความสมดุลและยั่งยืน

3. ด้านพฤติกรรม (Behavioral) เป็นการแสดงออกผ่านการกระทำที่สะท้อนความรับผิดชอบต่อสังคมและส่วนรวม เช่น การตระหนักถึงผลกระทบของการกระทำของตนเองต่อสังคมทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับโลก การทำงานร่วมกับผู้อื่นอย่างมีประสิทธิภาพ การมีส่วนร่วมในการช่วยเหลือสังคม รวมถึงการสื่อสารและทำงานกับผู้คนที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม อีกทั้งยังต้องมีความกล้าหาญทางจริยธรรมในการยืนหยัดต่อความยุติธรรม ต่อต้านความไม่เท่าเทียม และใช้เหตุผลกับข้อมูลในการตัดสินใจเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม

ผู้เขียนสรุปได้ว่าพลโลกศึกษาหมายถึง แนวคิดทางการศึกษาที่มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีความเป็นพลโลกโดยการมุ่งเน้นส่งเสริมด้านสำคัญ 3 ด้าน คือ 1) ด้านความรู้และความเข้าใจประเด็นโลก 2) ด้านทักษะการมีส่วนร่วมในสังคมโลก และ 3) ด้านจริยธรรมและพฤติกรรม ซึ่งครอบคลุมทุกส่วนที่สำคัญในการดำเนินชีวิตร่วมกับผู้อื่นอย่างเป็นสุขและยั่งยืน

ความเกี่ยวโยงของการบริหารงานวิชาการกับการพัฒนาสมรรถนะผู้เรียน

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษาได้จัดทำรายงานสภาวะการศึกษาไทยอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ปี พ.ศ. 2540 เพื่อศึกษาวิเคราะห์สถานการณ์การศึกษาในแต่ละช่วงเวลา พร้อมทั้งเสนอแนะแนวทางเชิงนโยบายสำหรับการพัฒนาการศึกษา โดยนำข้อมูลไปใช้ในการวางแผน กำหนดนโยบาย

บริหารจัดการศึกษา และพัฒนาการเรียนการสอนของผู้บริหาร ครู และบุคลากรทางการศึกษา รวมทั้งช่วยให้ประชาชนทั่วไปเข้าใจสภาวะการศึกษาของประเทศไทยในปัจจุบันได้มากขึ้น จากรายงานสภาวะการศึกษาไทย ปี 2564 ได้รายงานถึงข้อมูลสถิติการศึกษาในด้านคุณภาพผู้เรียน พบว่าผลประเมิน PISA (Program for International Student Assessment) ซึ่งเป็นการประเมินสมรรถนะนักเรียนระดับนานาชาติที่ริเริ่มโดยองค์การเพื่อความร่วมมือทางเศรษฐกิจและการพัฒนา (Organization for Economic Co-operation and Development หรือ OECD) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อประเมินคุณภาพระบบการศึกษาของประเทศต่าง ๆ ในการเตรียมเยาวชนให้มีทักษะพื้นฐานที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตในโลกที่เปลี่ยนแปลง โดยเน้นการประเมินความสามารถครอบคลุม 3 ด้าน ได้แก่ ด้านการอ่าน ด้านคณิตศาสตร์ และด้านวิทยาศาสตร์ ซึ่งเน้นการนำความรู้ไปใช้ในสถานการณ์จริงมากกว่าการเรียนตามหลักสูตรในโรงเรียน เมื่อเปรียบเทียบคะแนนเฉลี่ยของ PISA 2018 ประเทศไทยกับประเทศอื่น ๆ พบว่าผลการประเมิน PISA ของประเทศไทยต่ำกว่าค่าเฉลี่ย OECD ในทั้ง 3 ด้าน

เมื่อทำการวิเคราะห์รายละเอียดในแต่ละกลุ่มของโรงเรียนในประเทศไทย นอกจากจะพบช่องว่างของแต่ละกลุ่มที่ต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติแล้ว ข้อมูลการวิเคราะห์แนวโน้มผลการประเมินจากการสอบที่ผ่านมา ยังพบว่าคะแนนเฉลี่ยของนักเรียนไทยนั้น มีแนวโน้มลดลงอย่างต่อเนื่องในทั้ง 3 ด้าน ทั้งด้านการอ่าน ด้านคณิตศาสตร์ และด้านวิทยาศาสตร์ อีกทั้งข้อมูลผลการจัดอันดับจากสถาบันนานาชาติเพื่อพัฒนาการจัดการ (International Institute for Management Development: IMD) ปี 2564 พบว่าประเทศไทยมีอันดับด้านการศึกษาอยู่ที่อันดับ 56 ซึ่งลดลงจากอันดับ 51 ในปี 2554 จึงเป็นเหตุผลสำคัญที่ทำให้ยังไม่บรรลุเป้าหมายของแผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติที่ตั้งเป้าให้อันดับด้านการศึกษาอยู่ที่อันดับ 45 (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2565)

ดังนั้นหนทางในการพัฒนาสมรรถนะผู้เรียนในระบบการศึกษาของไทย เมื่อพิจารณาจากโครงสร้างการบริหารในสถานศึกษาแล้ว พบว่าจะต้องพัฒนาโดยตรงที่การบริหารงานวิชาการ สำนักนโยบายและแผนการศึกษาขั้นพื้นฐาน สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ได้กล่าวคลอบคลุมถึงขอบข่ายและภารกิจการบริหารงานวิชาการไว้ 17 ด้าน (สำนักนโยบายและแผนการศึกษาขั้นพื้นฐาน สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2566) โดยในปัจจุบันมีนักวิชาการได้ทำการศึกษาและสังเคราะห์ออกมาเป็นขอบข่ายงานวิชาการหลัก ที่สามารถนำมาประยุกต์เข้ากับการบริหารตามนโยบายต่างๆได้อย่างตรงจุดดังนี้

เบญญาภา วิไลวรรณ (2566) กล่าวว่า จากขอบข่ายการบริหารงานวิชาการทั้งหมด มี 4 ด้าน ที่สอดคล้องกับบริบทปัจจุบัน คือ 1) ด้านการพัฒนาหลักสูตร 2) ด้านการจัดการเรียนการสอน 3) ด้านการวัดผลและประเมินผล และ 4. ด้านการจัดสภาพแวดล้อมของครู การสร้างสื่อ และแหล่งการเรียนรู้

อาลิตา กาญจน์วราธร (2566) กล่าวว่า การบริหารงานวิชาการนับเป็นภารกิจสำคัญที่มีบทบาทโดยตรงต่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษา มีขอบข่ายที่สำคัญดังนี้ 1.การวางแผนทางวิชาการ 2.ด้านการจัดการเรียนการสอน 3.ด้านการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ 4.ด้านการพัฒนาหลักสูตร 5.ด้านการสร้างเครือข่ายความร่วมมือทางการศึกษา และ 6.ด้านการพัฒนาศักยภาพครูและบุคลากรทางการศึกษา เพื่อยกระดับมาตรฐานคุณภาพการศึกษาและสนับสนุนการพัฒนาความรู้ ทักษะของผู้เรียนให้สามารถพัฒนาได้อย่างเต็มศักยภาพ

ชุณวัฒน์ ปุงบางกระดี่ (2564) ได้กว่าวว่า ขอบข่ายการบริหารวิชาการ สามารถสรุปได้เป็น 4 งานหลัก ดังนี้

1) การกำหนดนโยบายและแผนพัฒนาวิชาการ

2) การพัฒนาหลักสูตร

3) การจัดการเรียนรู้ คือ การดำเนินกิจกรรมการเรียนการสอนในชั้นเรียนของครู เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้บรรลุเป้าหมายตามที่หลักสูตรกำหนด

4) การประเมินผล คือ กระบวนการเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูล รวมถึงการรายงานผลการเรียนรู้ของผู้เรียนให้เป็นไปตามเกณฑ์ของหลักสูตร

ผู้เขียนสรุปได้ว่า ขอบข่ายของงานวิชาการที่สำคัญในปัจจุบัน มี 4 ด้าน คือ 1) ด้านพัฒนาหลักสูตร 2) ด้านการจัดการเรียนรู้ 3) ด้านการวัดผลและประเมินผล และ 4) ด้านการพัฒนาบุคลากรครู

โดยเมื่อมีการนำแนวคิดพลโลกศึกษาเข้ามาบูรณาการกับขอบข่ายงานวิชาการ ผู้เขียนมีความเชื่อมั่นว่าจะสามารถสร้างความรู้ที่มากกว่าความรู้ทางวิชาการ แต่เป็นความรู้ที่เป็นพื้นฐานของสมาชิกโลกใบนี้เพื่อให้ผู้เรียนได้ตระหนักถึงบทบาทของตนในสังคมโลก และได้เรียนรู้ทักษะในการอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างสันติ ด้วยความเข้าใจในความแตกต่างและพร้อมจะยอมรับพหุวัฒนธิมในสังคมที่อยู่ร่วมกัน และสุดท้ายคือ การที่ผู้เรียนได้รับการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมเพื่อขัดเกลาจิตใจให้รู้จักอ่อนโยนและนึกถึงผู้อื่นมากกว่าตนเองเพียงอย่างเดียวแล้วนำไปปรับเป็นพฤติกรรมที่แสดงออกมาได้ดีขึ้น ซึ่งนับเป็นการแก้ไขปัญหาที่จัดการที่ต้นเหตุ จะช่วยเสริมสร้างผู้เรียนให้มีทักษะความรู้ และทัศนคติที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตในโลกยุคใหม่ได้อย่างรอบด้านและยั่งยืน

แนวทางการบูรณาการแนวคิดพลโลกศึกษาในห้องเรียน

การนำแนวคิดพลโลกศึกษาไปประยุกต์ใช้สามารถดำเนินการได้หลากหลายแนวทาง มิได้จำกัดอยู่เพียงรูปแบบเดียว แม้ว่าประสบการณ์จากการดำเนินงานที่ผ่านมาแสดงให้เห็นว่ามีปัจจัยบางประการที่ช่วยสนับสนุนให้การจัดการศึกษาประสบความสำเร็จได้ ทั้งนี้ การกำหนดนโยบายควรเปิดโอกาสให้เลือกใช้แนวทางที่สอดคล้องกับบริบทที่แตกต่างกัน ไม่ว่าจะเป็นนโยบายทางการศึกษา ระบบโรงเรียนและหลักสูตร การพัฒนาครู ตลอดจนความต้องการและความหลากหลายของผู้เรียน รวมถึงบริบททางสังคม วัฒนธรรม การเมือง และเศรษฐกิจ ซึ่งประเด็นสำคัญที่ควรคำนึงถึงมีดังต่อไปนี้ (Education Above All, 2012)

ปัจจัยที่ส่งเสริมความสำเร็จของการดำเนินงานด้านพลโลกศึกษา

1. การบูรณาการแนวคิดพลโลกศึกษาไว้ในหลักสูตร และกิจกรรมของโรงเรียน
2. การวางแผนดำเนินงานในระยะยาวที่มุ่งสู่ความต่อเนื่องและความยั่งยืน
3. การดำเนินงานในลักษณะองค์รวมที่เชื่อมโยงหัวข้อหรือประเด็นย่อยต่าง ๆ อย่างเป็นระบบ
4. การเสริมสร้างและตอกย้ำการเรียนรู้ผ่านสภาพแวดล้อมของโรงเรียนที่เอื้อต่อการเรียนรู้
5. การสนับสนุนการพัฒนาครู ทั้งในช่วงก่อนเข้าปฏิบัติงานและการพัฒนาวิชาชีพอย่างต่อเนื่องสำหรับครูประจำการ
6. การสร้างความร่วมมือกับชุมชนท้องถิ่น เพื่อส่งเสริมการพัฒนาและความยั่งยืนของการดำเนินงาน
7. การกำหนดขอบเขตและขนาดของงานให้เหมาะสม เพื่อรักษาคุณภาพของการดำเนินงาน
8. การนำผลสะท้อนกลับจากการติดตามและประเมินผลมาใช้ในการปรับปรุงกระบวนการดำเนินงาน
9. การบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วม เพื่อให้เกิดความต่อเนื่องของความเชี่ยวชาญและมีการทบทวนแนวทางการดำเนินงานอย่างสม่ำเสมอ

สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ (2565) ได้ระบุว่าประเทศเครือรัฐออสเตรเลียได้นำแนวคิดพลโลกศึกษามาบูรณาการไว้ในหลักสูตรแห่งชาติ โดยเชื่อมโยงเข้ากับองค์ประกอบของหลักสูตรข้ามรายวิชาและสมรรถนะทั่วไป 7 ประการที่กำหนดไว้ในหลักสูตร เนื้อหาดังกล่าวสัมพันธ์กับประเด็นสำคัญ เช่น

ความยั่งยืน เอเชียและความสัมพันธ์ระหว่างเอเชียกับออสเตรเลีย รวมถึงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของชาวอะบอริจินและชนพื้นเมืองหมู่เกาะ นอกจากนี้ยังเชื่อมโยงกับสมรรถนะสำคัญ เช่น การอ่านออกเขียนได้ การใช้เทคโนโลยี การคิดอย่างมีวิจารณญาณและความคิดสร้างสรรค์ ตลอดจนสมรรถนะด้านสังคมและบุคคล การเข้าใจระหว่างวัฒนธรรม และพฤติกรรมเชิงจริยธรรม ซึ่งสามารถบูรณาการได้ในทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้

ประเทศสาธารณรัฐโคลัมเบียกำหนดหลักสูตรแห่งชาติให้มุ่งพัฒนาสมรรถนะหลัก 4 ด้าน ได้แก่ ภาษา คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ และความเป็นพลเมือง โดยสมรรถนะด้านความเป็นพลเมืองครอบคลุมการใช้เหตุผลอย่างถูกต้อง การเอื้อเฟื้อดูแลผู้อื่น ทักษะการสื่อสาร การสะท้อนคิดจากการปฏิบัติ ตลอดจนความรู้และการมีส่วนร่วมอย่างกระตือรือร้นในห้องเรียน โรงเรียน และชุมชน แนวทางดังกล่าวถูกกำหนดให้พัฒนาในลักษณะข้ามหลักสูตร พร้อมกำหนดผลลัพธ์การเรียนรู้ที่คาดหวังในระดับชั้นต่าง ๆ ได้แก่ เกรด 3, 5, 7, 9 และ 11 ซึ่งแบ่งเป็น 3 ด้านสำคัญ คือ การอยู่ร่วมกันอย่างสันติ การมีส่วนร่วมในกระบวนการประชาธิปไตย และการยอมรับความหลากหลาย ทั้งยังเปิดโอกาสให้โรงเรียนพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้และสื่อการสอนได้ตามบริบทของตน

ประเทศสาธารณรัฐฟิลิปปินส์ได้ปรับหลักสูตรตั้งแต่ระดับก่อนประถมศึกษาถึงมัธยมศึกษา โดยเน้นการเรียนรู้เพื่อการอยู่ร่วมกันผ่านแนวทางแบบองค์รวม แนวคิดพลโลกศึกษามุ่งพัฒนาทักษะการสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพ การรู้เท่าทันสื่อและข้อมูล รวมถึงการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม ประเด็นสำคัญที่ให้ความสำคัญ ได้แก่ การเห็นคุณค่าของตนเอง การอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างกลมกลืน ความรักชาติ และความเป็นหนึ่งเดียวของมนุษยชาติในระดับโลก

ประเทศสาธารณรัฐเกาหลีให้ความสำคัญกับพลโลกศึกษาในหลักสูตรระดับชาติ โดยเน้นการพัฒนาความสามารถที่เกี่ยวข้องกับการเป็นพลเมืองโลก เช่น ความอดทน ความเอาใจใส่ และความรู้ความเข้าใจด้านวัฒนธรรม การดำเนินงานเกิดจากความร่วมมือของสามภาคส่วน ได้แก่ รัฐบาลกลาง รัฐบาลระดับจังหวัด และโรงเรียน พร้อมทั้งมีการริเริ่มแนวคิดภาคเรียนที่ไม่มีการทดสอบ เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ที่หลากหลายและสร้างสรรค์

จากที่กล่าวมาแนวทางการนำพลโลกศึกษาไปใช้ในระบบการศึกษามีหลายรูปแบบ เช่น

1. การบูรณาการในหลักสูตรสถานศึกษา
2. การจัดการเรียนรู้แบบข้ามรายวิชา (Cross–curricular)
3. การบูรณาการในรายวิชาต่าง ๆ เช่น สังคมศึกษา ประวัติศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ศิลปะ หรือวรรณกรรม

4. การจัดเป็นรายวิชาเฉพาะเกี่ยวกับพลโลกศึกษา

การดำเนินการเหล่านี้สามารถใช้ร่วมกันได้ เพื่อให้เกิดผลต่อการพัฒนาผู้เรียนอย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้การเลือกแนวทางขึ้นอยู่กับบริบทของระบบการศึกษา นโยบาย ทรัพยากร และความพร้อมของแต่ละประเทศหรือสถานศึกษา

นอกจากนี้ ด้านการออกแบบกิจกรรมการจัดการเรียนรู้ควรใช้รูปแบบกิจกรรมที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ผ่านทักษะที่ลงมือทำจริงและพร้อมจะสร้างองค์ความรู้ใหม่จากการวิเคราะห์ของผู้เรียน ไม่ใช่การท่องจำ ดังแนวคิดของนักวิชาการหลายท่านที่กล่าวไว้ดังนี้

Ferrarini (2024) อธิบายว่า การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมกับชุมชน เป็นกลยุทธ์ทางการศึกษาที่เปิดโอกาสให้นักเรียนได้เรียนรู้ผ่านประสบการณ์จริงร่วมกับชุมชน โดยอาศัยความร่วมมือระหว่างครู นักเรียน และสมาชิกในชุมชน กระบวนการสะท้อนคิดอย่างมีวิจารณญาณภายใต้การชี้แนะของผู้สอนถือเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ช่วยส่งเสริมการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในเชิงบวก แนวทางดังกล่าวก่อให้เกิดประโยชน์หลายด้าน ทั้งในส่วนของครูที่สามารถพัฒนาเนื้อหาและกระบวนการจัดการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับบริบทจริง ขณะที่ผู้เรียนจะได้รับการเตรียมความพร้อมสำหรับการเป็นพลเมืองโลก การประกอบอาชีพ และการดำรงชีวิตในสังคม

นอกจากนี้ Helm & Acconcia (2024) ยังกล่าวถึง การเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติ ว่าเป็นแนวทางสำคัญในการพัฒนาความสามารถในระดับโลก โดยเน้นการจัดการเรียนรู้แบบโครงงาน (Project-Based Learning: PBL) และการเรียนรู้จากประสบการณ์เป็นฐาน (Experiential Learning) ที่เน้นการลงมือปฏิบัติจริงและไตร่ตรอง (Learning by Doing) โดยวิเคราะห์เพื่อสร้างความรู้ใหม่ด้วยตนเอง ผ่าน 4 ขั้นตอน คือ 1. การลงมือทำใช้ประสบการณ์จริง /จำลอง 2. สะท้อนคิด 3. คิดวิเคราะห์ และ 4. การนำไปประยุกต์ใช้ช่วยให้ผู้เรียนจดจำได้นานและสามารถเชื่อมโยงความรู้กับสถานการณ์จริงได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยมีครูผู้สอนเป็นผู้ชี้นำส่งเสริมและสนับสนุนในแต่ละขั้นตอน

บทสรุป

พลโลกศึกษา (Global Citizenship Education) คือ กระบวนทัศน์ทางการศึกษาที่มุ่งเน้นการพัฒนาสมรรถนะของผู้เรียนด้านองค์ความรู้ ทักษะ และทัศนคติที่จำเป็นต่อการเป็นพลเมืองที่มีคุณภาพในโลกยุคโลกาภิวัตน์ โดยครอบคลุมทั้งด้านปัญญา อารมณ์-สังคม และพฤติกรรม 3 ด้านดังนี้ กล่าวคือในด้านความรู้เพื่อฝึกพัฒนาให้เยาวชนมีความตระหนักรู้ต่อประเด็นระดับโลก มีความคิดอย่างเป็นระบบและมีเหตุผล รู้และเข้าใจถึงการพึ่งพาอาศัยต่อกันในสังคมโลก

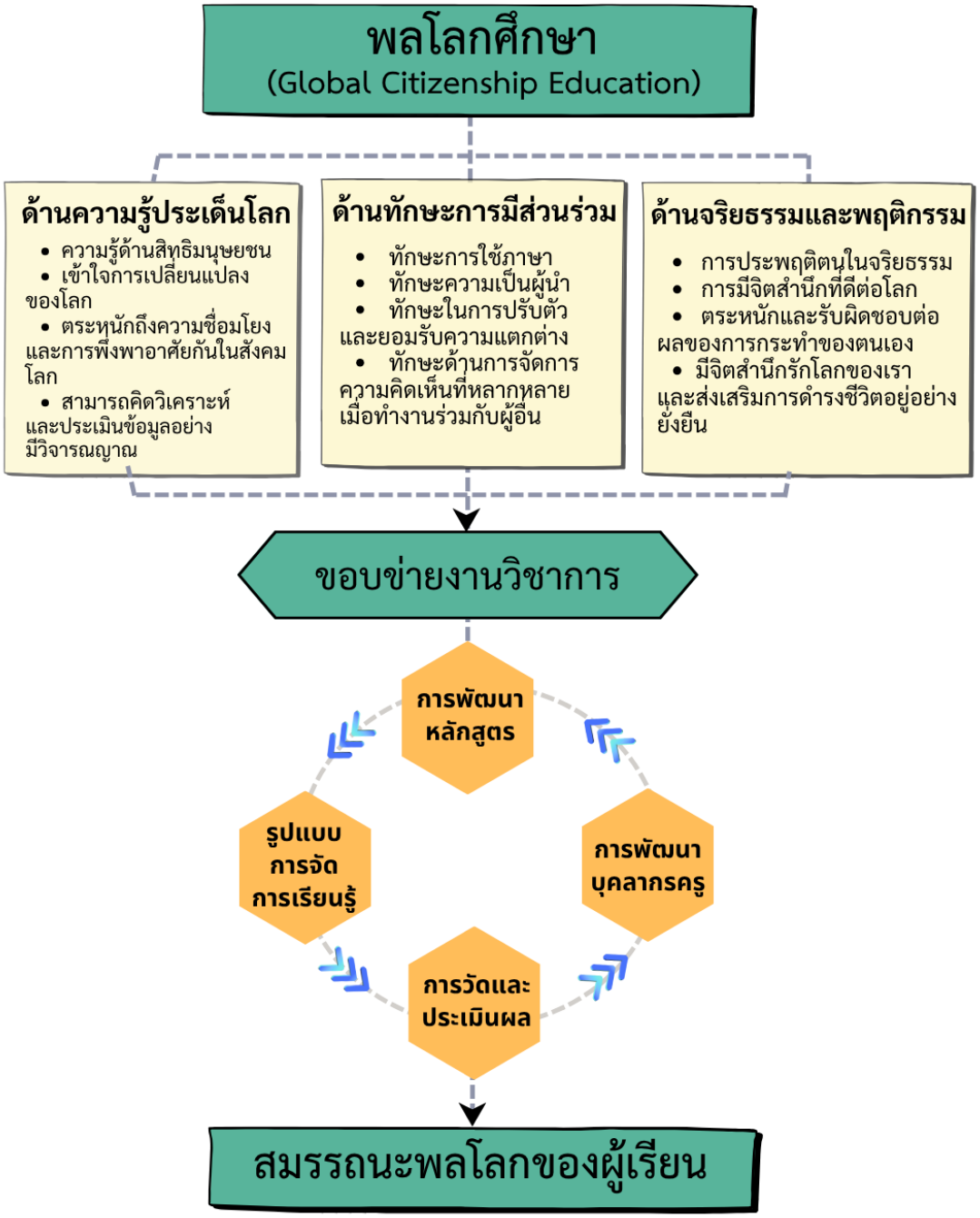
ด้านทักษะการมีส่วนร่วมคือ เพื่อฝึกให้ผู้เรียนได้รู้และนำไปใช้ในทักษะด้านการแก้ไขปัญหา มีภาวะผู้นำ และมีทักษะสื่อสารที่ดี และสามารถทำงานร่วมกับผู้คนที่มีความต่างทางด้านวัฒนธรรมได้ และการฝึกฝนด้านจริยธรรมที่ต้องฝึกให้ผู้เรียนมีสมรรถนะในการเรียนรู้คุณธรรมที่ดีและนำไปใช้ในชีวิตจริงอย่างเอื้ออาทร ท่ามกลางวิกฤตคุณภาพการศึกษาไทยและสถานการณ์การใช้ความรุนแรงแก้ปัญหาของเยาวชนที่เพิ่มมากขึ้น การบูรณาการการเรียนการสอนตามแนวคิดพลโลกศึกษาจะกลายเป็นกุญแจดอกสำคัญในการพัฒนาสมรรถนะผู้เรียนเด็กไทยของเราให้มีคุณภาพและเตรียมพร้อมที่จะอยู่ร่วมกันกับผู้คนในโลกใบนี้ โดยการขับเคลื่อนพลโลกศึกษาให้ประสบความสำเร็จจำเป็นต้องอาศัยขอบข่ายงานวิชาการในการถ่ายทอดแต่ละขั้นตอนสำคัญทั้ง 4 ด้าน คือ การออกแบบหลักสูตรให้สอดคล้องกับสภาพสิ่งแวดล้อมของห้องเรียน การออกแบบการจัดการเรียนรู้แบบการจัดการเรียนรู้เชิงรุกตามบริบท การออกแบบการวัดและประเมินผลที่สะท้อนกับบริบทที่ต้องการพัฒนามากกว่าตัวเลขคะแนน และการพัฒนาบุคลากรครู เพื่อปรับเปลี่ยนบทบาทของผู้เรียนที่รับเพียงข้อมูลให้เป็นผู้เรียนที่เต็มไปด้วยสมรรถนะแห่งการเรียนรู้สู่การเป็น "พลเมืองโลก" ที่กล้าหาญ พร้อมเผชิญความท้าทายที่ซับซ้อน และร่วมสร้างการเปลี่ยนแปลงที่ยั่งยืนให้แก่โลกและท้องถิ่นไปพร้อมกัน

องค์ความรู้ใหม่

พลโลกศึกษาในยุคใหม่นั้น ต้องเริ่มก้าวแรกด้วยการเปลี่ยนรูปแบบวิธีคิดเพื่อปรับกระบวนวิธีการเรียนรู้ให้แตกต่างออกไป ไม่ใช่เรียนแค่ให้รู้ แต่เรียนรู้เพื่อก่อให้เกิดองค์ความรู้ที่สำคัญ ควบคู่กับการเสริมการพัฒนาสมรรถที่จำเป็นหรือทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 เพื่อมุ่งพัฒนาผู้เรียนให้สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างสันติในสังคมโลก โดยเน้นพัฒนา 3 ด้านสำคัญ ได้แก่ 1. ด้านความรู้และความเข้าใจ ตระหนักถึงประเด็นระดับโลก การเคารพและเห็นคุณค่าความเป็นมนุษย์ สิทธิมนุษยชน และความเชื่อมโยงของผู้คนทั่วโลก 2. ด้านทักษะการมีส่วนร่วมในสังคมโลก เน้นพัฒนาทักษะการสื่อสาร การทำงานร่วมกับผู้อื่น ภาวะผู้นำ และการยอมรับในความหลากหลายทางวัฒนธรรม 3. ด้านจริยธรรมและพฤติกรรม ปลูกฝังค่านิยมด้านความยุติธรรม ความเท่าเทียม และความรับผิดชอบต่อการกระทำของตนเอง และความรับผิดชอบต่อโลกในด้านสิ่งแวดล้อม โดยบูรณาการพลโลกศึกษาเข้ากับโครงสร้างขอบข่ายงานวิชาการของสถานศึกษาหลัก 4 ด้าน คือ 1. การพัฒนาหลักสูตร โดยทำความเข้าใจบริบทของสถานศึกษาแล้ววางโครงสร้างพร้อมเป้าหมายการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดพลโลกศึกษาให้ชัดเจน 2. ยกระดับการจัดการเรียนรู้ให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น โดยเลือกรูปแบบการจัดการเรียนรู้ให้เข้ากับบริบทผู้เรียนและสอดคล้องกับวัตถุประสงค์

ตามหลักสูตรพลโลกศึกษาตามที่กำหนดไว้ อีกทั้งใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่หลากหลายเพื่อสร้างสภาพแวดล้อมทางการศึกษาที่เหมาะสมและกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดความสนใจอย่างต่อเนื่อง 3. การวัดและประเมินผลด้วยรูปแบบที่หลากหลาย โดยไม่ยึดติดเพียงคะแนนจากการทดสอบเพียงอย่างเดียวแต่คำนึงถึงการประเมินผลโดยวิเคราะห์ข้อมูล ศึกษาความพร้อมและพัฒนาการของผู้เรียน เพื่อนำไปปรับรูปแบบการเรียนการสอนให้เหมาะสมเพื่อพัฒนาสมรรถนะของผู้เรียน และ 4. การพัฒนาบุคลากรครูให้มีความรู้ความเข้าใจในเป้าหมายของหลักสูตรพลโลกศึกษาอย่างแท้จริง เพื่อส่งผลให้บุคลากรครูเป็นผู้ช่วยสำคัญในการบูรณาการองค์ความรู้ส่งผ่านถึงผู้เรียนอย่างมีประสิทธิภาพ ผลักดันให้เกิดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนที่ดีในทุกด้าน และดำรงตนเป็นผู้ที่มีความรู้ มีทักษะพร้อมแก้ปัญหา และ มีจริยธรรมและความประพฤติที่ดี พร้อมจะเป็นพลโลกที่ดีให้กับโลกใบนี้อย่างยั่งยืน

สามารถอธิบายหลักการบูรณาการพลโลกศึกษาเพื่อพัฒนาผู้เรียนตามแผนภาพ ดังนี้

ภาพที่ 1 หลักการบูรณาการพลโลกศึกษาเพื่อพัฒนาผู้เรียน

คำรับรองและการเปิดเผยข้อมูลของผู้เขียน

1. การเปิดเผยผลประโยชน์ทับซ้อน (Conflict of Interest)

บทความนี้ไม่มีผลประโยชน์ทับซ้อนที่อาจมีอิทธิพลต่อการออกแบบ การดำเนินการวิจัย การวิเคราะห์ข้อมูล หรือการนำเสนอผลการวิจัย

2. การใช้ปัญญาประดิษฐ์และเทคโนโลยีสนับสนุนการจัดทำต้นฉบับ

2.1 เครื่องมือและเวอร์ชันที่ใช้

ผู้เขียนได้ใช้ ChatGPT ซึ่งเป็นเครื่องมือปัญญาประดิษฐ์เชิงกำเนิดที่พัฒนาโดย OpenAI เพื่อช่วยในการเรียบเรียงประโยคและลำดับเนื้อหาให้มีความชัดเจน ภายหลังจึงนำไปสร้างอินโฟกราฟิก ด้วยโปรแกรม Canva ทั้งนี้ ผู้เขียนใช้ปัญญาประดิษฐ์เป็นเพียงเครื่องมือสนับสนุน มิได้ใช้เพื่อทดแทนการวิเคราะห์ การตีความ อีกทั้งผู้เขียนยังคงตรวจสอบ แก้ไข และพิจารณาความถูกต้องและความเหมาะสมของเนื้อหาและสื่อประกอบทั้งหมดก่อนนำมาใช้ โดยผู้เขียนเป็นผู้รับผิดชอบต่อความถูกต้อง ความน่าเชื่อถือ และความสมบูรณ์ของบทความฉบับสุดท้าย

2.2 ลักษณะการใช้งาน

การระดมความคิด และการร่างเนื้อหา

2.3 ขอบเขตการใช้งาน

การใช้ในระดับประโยค ย่อหน้า

3. คำรับรองเกี่ยวกับการเปิดเผยข้อมูล (Data Availability Statement)

เนื่องจากบทความนี้เป็นบทความวิชาการที่จัดทำขึ้นจากการศึกษา วิเคราะห์ และสังเคราะห์เอกสาร แนวคิด ทฤษฎี และงานวิชาการที่เผยแพร่แล้ว โดยไม่มีการเก็บรวบรวมหรือสร้างชุดข้อมูลวิจัยขึ้นใหม่

4. คำรับรองด้านจริยธรรมการวิจัย (Ethics Statement)

เนื่องจากบทความนี้เป็นบทความวิชาการที่จัดทำขึ้นจากการศึกษา วิเคราะห์ และสังเคราะห์เอกสาร แนวคิด ทฤษฎี และงานวิชาการที่เผยแพร่แล้ว โดยไม่มีการดำเนินการวิจัยในมนุษย์หรือสัตว์ และไม่มีการเก็บรวบรวมข้อมูลส่วนบุคคลหรือข้อมูลอ่อนไหวจากผู้เข้าร่วมการวิจัย จึงไม่อยู่ในขอบข่ายที่ต้องขอรับการพิจารณารับรองจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย

5. แหล่งทุนสนับสนุนการวิจัย (Funding)

บทความนี้ไม่ได้รับทุนสนับสนุน

6. การระบุบทบาทของผู้มีส่วนร่วมตามหลัก CRediT

ก็ หน่อทิม : ทำการสืบค้นข้อมูล เรียบเรียง

วรรณรี ปานศิริ : ตรวจสอบข้อมูล
ลักขณา บุญณรงค์ : ตรวจสอบข้อความและความถูกต้อง

เอกสารอ้างอิง

ชุณวัฒน์ ปุงบางกระดี่. (2564). *การพัฒนานวัตกรรมการบริหารวิชาการโรงเรียนประถมศึกษาตามแนวคิดการประเมินแบบร่วมมือและเป้าหมายของสะเต็มศึกษา* [วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย]. https://digital.car.chula.ac.th/cgi/viewcontent.cgi?article=6258&context=chulaetd

นันทนา ชมชื่น. (2563). *กลยุทธ์การบริหารวิชาการของโรงเรียนมัธยมศึกษาตามแนวคิด ความเป็นพลเมืองโลก* [วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย]. https://digital.car.chula.ac.th/chulaetd/4394/

นุธิดา ทวีชีพ. (2565). *ผลของพฤติกรรมการกลั่นแกล้งในโรงเรียนที่มีต่อความผูกพันของนักเรียนระดับประถมศึกษา : การวิจัยแบบผสานวิธี.* [วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต, มหาวิทยาลัยบูรพา]. https://ir.buu.ac.th/dspace/bitstream/1513/1390/1/61910034.pdf

เบญญาภา วิไลวรรณ. (2566). *นวัตกรรมการบริหารวิชาการโรงเรียนอนุบาลตามแนวคิดทักษะนวัตกร* [วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย]. https://digital.car.chula.ac.th/cgi/viewcontent.cgi?article=11144&context=chulaetd

ศูนย์สุขภาพจิตที่ 7. (2561, ตุลาคม 12). *เผยเด็กไทยถูกรังแกในโรงเรียนเป็นอันดับ 2 ของโลก.* ศูนย์สุขภาพจิตที่ 7. *https://mhc7.dmh.go.th/12/10/2018/6736*

สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ. (2565). *พลโลกศึกษา: หัวเรื่อง และวัตถุประสงค์การเรียนรู้ (Global Citizenship Education: Topics and Learning Objectives).* https://academic.obec.go.th/web/images/document/1674801150_d_1.pdf

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2565). *สภาวะการศึกษาไทย ปี 2564 สภาวการณ์การจัดการศึกษาตามแผนการปฏิรูปประเทศด้านการศึกษา. https://www.onec.go.th/th.php/book/BookView/1938*

สำนักนโยบายและแผนการศึกษาขั้นพื้นฐาน สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ. (2556). *คู่มือการบริหารโรงเรียนในโครงการพัฒนา การบริหารรูปแบบนิติบุคคล*. https://www.tsk.ac.th/files/downloads/159765384520200 8170344051.pdf

องค์การสหประชาชาติในประเทศไทย. (2568). *เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน 4:การศึกษาที่มีคุณภาพ.* https://thailand.un.org.

อาลิตา กาญจน์วราธร. (2566). *กลยุทธ์การบริหารวิชาการสำหรับโรงเรียนประถมศึกษาในฐานวิถีชีวิตใหม่* [วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศิลปากร]. http://ithesis-ir.su.ac.th/dspace/bitstream/123456789/5112/1/61252911.pdf

อำพวรรณ กังวานพณิชย์. (2568). *รูปแบบการบริหารที่ส่งเสริมความเป็นพลเมืองโลกของนักเรียนในโรงเรียนนานาชาติ สังกัดสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน กระทรวงศึกษาธิการ* [วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต, มหาวิทยาลัยบูรพา]. *https://ir.buu.ac.th/dspace/bitstream/1513/1390/1/65810072.pdf*

Education Above All. (2012). *Education for Global Citizenship*. Education Above All. https://www.educationaboveall.org/library/education-global-citizenship

Ferrarini, Caitlin. (2024). *Examining the Potential of Online Community-Based Learning to Foster Global Citizenship Capacities in College Students: A Mixed-Methods Multi-Institutional Study* [Degree of Doctor of Philosophy, University of Massachusetts Boston]. https://scholarworks.umb.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1942&context=doctoral_dissertations

Helm, F., Baroni, A., & Acconcia, G. (2024). Global citizenship online in higher education. *Educational Research for Policy and Practice, 23*(1). 1-18. https://doi.org/10.1007/s10671-023-09351-6

Saperstein, E. (2023). Post-pandemic citizenship: The next phase of global citizenship education. *Prospects, 53(3)*, 203–217. https://doi.org/10.1007/s11125-021-09594-2

UNESCO. (n.d.). *Global citizenship and peace education*. https://www.unesco.org/en/global-citizenship-peace-education/need-know.

World Economic Forum. (2020). *The Future of Jobs Report 2020*. https://www3.weforum.org/docs/WEF_Future_of_Jobs_2020.pdf.